

BIBLIOTHECA INDICA,

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED UNDER THE SUPERINTENDENCE OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES

Nos. 376, 382, 385, 389. 398, 402, 413, and 414 ?

Śāma Veda Sañhitā.

WITH THE COMMENTARY OF

SĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY

SATYAVRATA SĀMAŚRAMI,

EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. V.

CALCUTTA.

PRINTED BY N. K. SIRCAR, AT THE GANES'A PRESS.

1878.

सामवेदसंहिता ॥

भगवत्सायणाचार्य-विरचित-भाष्य-संहिता ।

—०—

श्रीलश्री.

वङ्गदेशीयासियाइतिक-समाजार्थनया

—०००@०००—

अधौतवेद-“प्रद्वक्त्रनन्दिनी”-सम्पादकेन

श्रीसत्यव्रतसामश्रमिभट्टाचार्य्यण

वङ्गसामगेन

टीकिता वचावसरं शोधिता च ।

—००@००—

॥ पञ्चमो भागः ॥

॥ उत्तरार्चिकः ॥

॥ सप्तमादि-प्रपाठकत्रयात्मकः ॥

कलिकाता

गणेशयन्त्रे सुद्धितः ।

चम्पा: १८३५ ।

सम्पादकोक्तिः ।

—००—

सामवेदीय-संहिताभाष्ये— छन्दः, आरण्यकः, माहानात्मः,
उत्तरचेति चत्वार आर्चिक-ग्रन्थाः ; एकस्य स्तोत्र-ग्रन्थः ; गेयम्,
आरण्यम्, अष्टम्, अष्टमचेति चत्वारः प्रधानाः ; माहानात्मम्
भारवत् तदवस्थावीर्यं मायवचेति तेषामेव परिशिष्टरूपाः
—इत्युद्धो गानग्रन्थाः ; एषामेव त्रयोदशानां संहितात्व-व्यव-
हारो दृश्यते साम्प्रतम् । वस्तुतस्तु सामवेदसंहिता-ग्रन्थेन
गानग्रन्थाएव ग्रहणीयाः तेष्वेव साम-व्यवहारात् जैमिन्यादि-
कृत-साम-संक्षेप-सङ्गतेषु (१ प्र० १ पा० १४ सू०), आर्चिक-
ग्रन्थानाम् सामवेदीयत्व मतिप्राचीनार्यकीर्तिदेः सामार्थ-बोधसु-
कराय रैवतादिसामाख्याभिव्यक्तयेऽपि च त्रौते कर्मणि विहितानां
सामश्रून्वाकामपि कृतृणां स्वरूपख्यापनाय च ऋग्वेदाद्वङ्मृद्य
विहित मिति च स्फुटम् । परमिह गतानुगतिकन्यायेन
विवरणकन्याधवस्य बर्णनां वेददीपकार-सायण-दर्शित-मुत्तरा
(१ भा० ८८ पृ०) चानुसरणं सुबलमिति आर्चिक-प्राधान्ये-
नैव यथायथं साक्षानि सम्पादितानि । तथाहि—गेयगानं छन्द-
आर्चिक-मूलकं यद्विद्वद्वाचिक-क्रमेणैवेत्यव्याहृतं सम्पन्नं तन्मुद्र-
णम् । आरण्यगानं किञ्चिदारण्यक-मूलकं परञ्च तत्क्रमानुगतम्,

किञ्चित्स्तोभमूलकं तदपि न तत्क्रमानुगतम्, किञ्चिच्च छन्दो-
 ग्रन्थमूलकमेव, व्रतादि-पर्वानुरोधएवैवंग्रथने निदानं मनुमीयते,
 तच्चारण्यक-मुद्रणावसरे एवारण्यक-मूलकानां साक्षां चयनं कृतं
 मपरिधान्तु तत्परिशिष्टत्वेन तद्ज्ञानग्रन्थानुसारत एव मुद्रणं मिह
 सम्पन्नम्, यतश्च यतश्च कृतं तस्मान्मचयनं तत्र तत्र तथा सङ्केतितं
 मपि यथा च तत् स्फुटं भटिति बुद्धेयतनाम् । द्वतीयमूहगानं
 मुत्तरार्धिकमूलकं परत्र तदार्धिकानुसृतं मपितु दशराज-पर्वदि-
 क्रमेणैव ग्रथितन्ततोऽपि तत्क्रम मनादृत्य ऋक्-क्रमेणैव
 चयन-पूर्वकञ्चातन्तमुद्रणम्, एवञ्चोहगानं हतमिति धिया
 तस्यैव पुनरुज्जीवनाय कृतञ्च सामानुसृत-सूची-प्रयासः (५भा०
 सू० त'-पृष्ठतः) तेनैव चमतां भगवानार्यागमः । तुरीयमूहगानं
 मप्युत्तरार्धिक-मूलकम्परमेकस्यैवोहस्य क्रमभङ्गेन सर्वासामेव
 सामवता मुत्तरार्धिकार्थां सामलाभादुदाहरणदानप्रयासश्च परि-
 तार्थत्वाच्च तस्यैव दुर्दशा कृता, मुद्रितमेतदुत्तरार्धिक-
 परिशिष्ट-रूपेणैव । माहानाज्जादीनि तु तत्त्वतः परिशिष्ट-
 रूपाण्येवेति न तेष्वस्ति वक्तव्यविशेषः । स्तोभग्रन्थस्य चारण्यक-
 परिशिष्टत्वं दृष्ट्यैव प्रतीयतर्जातं कृतस्याथैव व्यवहारः ॥

सायणाचार्यकृत-वेददीपनाम-टीका-सहितैवैषा संहिता
 सम्पादिता, तच्च वेददीपस्य पुस्तकं तु काशीनिवासि-मुप्रधितनाम्-
 परलोकगतिवामनशास्त्रिपुत्र-रामशास्त्रिणः एक मति-मुद्रणं (रा०

चिह्नितं), तदनुलिखित माख्यायितिकीयं द्वितीयं (इहानु-
लिखितं), श्रीः मत्परमहंसपरिव्राजकाचार्याणां गौडस्वामीति-
भूप्रसिद्धानां काशीभूषणानाञ्च मङ्गुरुणां खण्डितं तृतीयं (गौ०
चिह्नितं), तथा भूमिकामात्रस्य मदीयं (सा० चिह्नितं) चतुर्थम्,
खण्डम् ; तदेतच्चतुष्टयावलम्बनेनैव पाठभेदादि-विचार-पुरःसर-
मिह तन्मुद्रणं सम्पन्नम्, परं मुद्राकरादि-दोषादीक्षणा-श्रुति-
दोषाञ्च सम्भाव्येतैवात्राशुद्धिकं किञ्चित्, तत् क्षम्यतां विहज्जनैः ।
मूलग्रन्थानाम्नु बहूनि पुस्तकानि सङ्गृहीतानि, परम्परादधीत-
पुस्तकदृष्ट्यैव शोधनं सम्पन्नम्, पाठ-भेदादेव शास्त्राभेद इति तत्र
पाठभेदस्य का कथा? परमादरादि-गानकृत-पाठभेदस्तु
विद्यत एवोक्तञ्च तत् सायणेन स्व-वेददीप-भूमिकायां न्यायमाला-
समुद्गरण-प्रयास-पूर्वकं (१ भा० १५ पृ० सविस्तरम् ॥

अस्याः संहितायाः अपराख्यप्यष्टौ-प्राचीनानि व्याख्यानान्या
सन्, तेषाञ्च प्रथेद-नामोक्तेः कृतो निरुक्तभाष्ये भूमिकायां
देवराजयज्वना— स्कन्दः भवः माधवः भट्टः मित्रः श्रीनिवासः
भरतः यहस्तेति, तच्चाहो सम्प्रति बहुयत्नतो माधवीय-विष-
रणाख्यस्यैवैकमात्रस्यातिजोर्षाशुद्धपुस्तक मेक मर्षय उभयस्थाना-
दासादितम्, तच्चापीह शरलेशाभ्यां टीप्पन्याकारेण मुद्रितम्,
अस्मामन्ये चये ग्रन्था निरुक्तादयः प्रमाणत्वेनोपन्यस्तास्ते तु
प्रसिद्धा एव ।

अथ सायणमते आरण्यकस्तु छन्दोग्यन्त्रैवान्तर्भूतः (१भा० ८१पृ०), महानाग्नौनाञ्च तत्परिग्रहितत्वेवेति हावेव ऋग्-ग्रन्थौ (१भा० २२पृ०), परमेतत् विवरणकृतविषयं वैदिक-समाजानभिमतं पुस्तक-लेख-दर्शनेनाप्रतीतस्याप्युररीकृत मिह तदौघ-व्याख्यानावलम्बनानुरोधात्, अतएवात्र प्राधान्यतो द्विधैव ग्रीष्मकं छन्द-गार्धिकं उत्तरार्द्धिकं चेति, अनयोरेवापरेषामन्तर्भूतत्वम् । तथा अध्यायादि-सङ्ख्याविषयेऽप्यस्य मतान्तरता दृश्यते, व्यक्तीकृतञ्च टीप्यन्ता तद् यथायथं सर्वत्र, मुद्रितञ्च तदुभय-मतानुसारत एव सर्वत्र सङ्ख्यादिकम्, परं सूचीपत्रादौ वैदिकसमाजमतसिद्धं ग्रन्थलेखानुगतं विवरण-सम्मत मध्याया-ह्लादिकमेव सायणनयविरचनमपि व्यवहृतमिति शम् ॥

सामग्र्यमीत्युपनाम-श्रीसत्यव्रतशर्माः ।

भारतखण्डीय दृष्टि-राजधानी-वासिनः ।

समजनि लेखोऽय महादशरत-शकाब्दीय-पाप-शुक्ल-पञ्चम्याम् ।

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

मन्त्रप्रयोगम्	पृष्ठम् ।
अग्रवाचास्त्रिभिर् (०, १, ०, १=अ ११, १, १-११, १, ४)	... ११
अग्रवाचूँषि (०, १, ११, १=अ०)	... १४
अग्निप्रमेन (८, १, १, १=अ०)	... ११०
अग्निप्रियेषु (८, १, १८, १=अ०)	... ११८
अग्निं ब्रुं (०, १, ८, १=अ ११, १, १, -११, १, ०)	... ११
अग्निं विष्णुः (०, १, १५, १=अ०)	... १८
अग्निं होतारम् (८, १, १८, १=अ०)	... १११
अग्निनामन्वे (८, १, १०, १=अ०)	... १४१
अग्निरिन्द्राय (८, १, ४, १=अ०)	... १११
अग्निर्हविः (०, १, ११, १=अ०)	... १४
अग्निर्जीमार् (८, १, ६, १=अ०)	... ११५
अग्निर्वीतिर् (८, १, ८, १=अ०)	... ११०
अग्निमूर्धा (०, १, १६, १=अ १८, १, १५)	... ४१
अग्निर्हिवाजिनम् ८, १, १०, १=अ०)	... १४०
अग्निं केतुर् (०, १, १५, ५=अ०)	... ४१
अग्ने तमसा (८, १, ५, १=अ ११, १, ०,)	... १८८
अग्ने तववतो (८, १, १, १=अ०)	... ११६
अग्ने तववत् (०, १, १५, ५=अ०)	... ४१
अग्ने पवत (०, १, ११, १=अ०)	... १३
अग्ने पावत (०, १, ११, १=अ०)	... १६
अग्ने पावत (०, १, ११, १=अ ११, १, ६-०)	... ०१
अग्निपवतुवत् (८, १, ६, १=अ ११, १, १०-१८-१८)	... १८१

[अ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
अग्ने विश्वेमिह (७, १, ६, १=ज०)	१६
अग्नेमीराजा (७, २, २१, २=ज १२, १, १७)	१२५
अप्यागःश्रीर० (७, २, ८, १=ज ११, १, २-२२, २, ७)	६५
अप्याहिता (७, १, ७, १=ज ११, १, १-१२, २, ४)	६२
अजीकमीचमृत (७, १, ७, २=ज १०, २, ६-७)	२०
अश्नतेयश्नते (७, २, २१, १=ज १२, १, १७)	१२२
अतीदेवा (८, २, ५, ६=ज १४, १, ७)	१८१
अत्यायातमश्निना (८, २, ११, २=ज०)	१५१
अन्नाग्निनेमि० (८, १, १६, २=ज०)	२१८
अदर्शितानुविज्ञमी (७, १, ११, १=ज १०, २, १२-११, २, ४-१२, २, २) १८	१८
अदाभ्यःपुररता (७, १, ८, १=ज ११, १, ४)	६८
अवचपापरिष् (८, १, ६, १=ज०)	१५२
अवयदिमे (७, १, २, २=ज प्रत्ययीषूषम्)	८
अवात्सि (७, २, ६, २=ज ११, १, १)	६०
अवाद्यग्रे (८, १, ५, २=ज २१, १, ७)	२८८
अवुतेग्रस्य (८, १, ८, २=ज १२, १, १८)	१५८
अन्नावमिना (८, १, ८, २=ज०)	२७२
अप्सुरेतः (८, २, ११, १=ज०)	२४६
अवोषिद्योता (८, २, १२, २=ज १८, १, ८)	२५४
अवोषिद्यिर्ज (८, २, १७, १=ज १८, १, १७)	२७२
अमिगोवाधि (८, २, २, १=ज०)	२५८
अमितापूर्वपौतय० (७, २, १, १=ज ११, १, १६-२२, १, १६)	८८
अमिद्विजन्मा (८, १, ४, २=ज २१, १, ६)	१८६
अमिप्रगोपति (७, १, १, १=ज०)	१
अमिप्रयांसि (७, २, ८, २=ज ११, १, ४)	६८
अमिप्रियाचिकाया (८, २, १८, २=ज०)	२७८
अमिवाजी (८, १, १२, १=ज०)	२४५

[ग]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

अम्बामिदिवसा (७, १, ७, १=ज १०, १, ६-७)	...	...	१६
अम्बामिद् (७, १, १६, १=ज०)	...	...	११०
अमित्रसेना (८, १, ६, १=ज०)	...	...	१६८
अमोघाक्षितं (८, १, ५, १=ज०)	...	...	१६५
अयंसहस्रमिभिः (७, १, १८, १=ज ११, १, १०,—१८, १, ५)	...	...	११४
अयंसहस्रपरि (८, १, ११, १=ज०)	..	...	१४०
अयंसहोता (८, १, ४, १=ज ११, १, ६)	...	...	१८०
अयमुते (७, १, १५, १=ज०)	..	...	११८
अयानिजिह्विद् (८, १, १, १=ज०)	...	...	१११
अयारचा (७, १, १०, १=ज १०, १, १)	..	..	१११
अयारहस्यकुचये (८, १, १, १=ज १४, १, १—१८, १, १)	..	..	१०८
अयानिनारोद् (८, १, १६, १=ज १८, १, १६)	...	..	१०८
अयानिचिह्नो (८, १, १७, १=ज १८, १, १७)	...	...	१०५
अयस्रहा (८, १, ५, १=ज०)	..	...	१६७
अयानोच्यन् (७, १, १४, १=ज०)	..	...	१८
अयस्रगोभीं (७, १, ५, १=ज० ११, १, ५)	...	..	१०१
अयस्रना (८, १, ७, १=ज ११, १, १७)	..	...	१४४
अयानावर्तिद् (८, १, ८, १=ज १८, १, ६)	..	..	१४३
अयस्रविना (८, १, ८, १=ज १८, १, १)	..	...	१३५
अयस्रदेववीतये (८, १, १७, १=ज०)	...	..	१११
अयस्रासेना (८, १, ४, १=ज०)	...	..	१६४
अयस्रविम्य (८, १, ७, १=ज १४, १, १०)	..	...	१८४
अयस्रोमी (८, १, ८, १=ज०)	...	..	१८८
अयस्रमिन्द्रः (८, १, ४, १=ज०)	..	..	१६३
अयस्रतानि (८, १, १, १=ज०)	...	...	११३
अयस्रिन्द्रावधे (७, १, १, १=ज अमितापूर्वपीतये)	..	..	८०
अयस्रि (७, १, ५, १=ज०)	...	...	१४

[घ]

सप्तमप्रतीकम्

मृदुलम् ।

आद्यस्यत्वेनजम्बुजा (७, १, ४, २ = ज०)	..	..	...	१५
आग्नेयसूरं (७, १, १५, २ = ज०)	..	..	..	४०
आनापावा (८, १, १६, २ = ज०)	..	...	..	११८
आताविम्लिन्दवस् (८, २, २, १ = ज १४, १, १-१८, १, १)	..	..	..	१०८
आदीर्घचित् (७, १, २, २ = ज प्रत्यग्यौषधम्)	...	..	..	७
आनीचग्रेक्षिं (७, १, १४, २ = ज०)	..	..	..	१८
आनीचग्रेक्षितुना (७, १, १४, २ = ज०)	..	..	..	१८
आनीभज (७, १, ४, २ = ज०)	..	..	..	१४
आनीरन्मनि (८, १, १२, २ = ज०)	..	..	..	१
आनीविम्लिन्द (७, १, २, १ = ज १०, १, १-१२, १, २०)	..	..	..	१
आदीर्घिता (८, २, १०, १ = ज०)	..	..	..	१४१
आनात्यग्र (८, २, १४, १ = ज १८, १, १०)	..	..	..	१६४
आमन्त्रैरिन्द्र (८, २, २, १ = ज १८, १, १०)	...	...	...	१२४
आयःपुरं (८, १, ४, २ = ज ११, २, ६)	...	...	...	१८५
आयःशिशानी (८, २, १, १ = ज०)	...	...	...	१५१
आयोमक्षानी (८, २, ११, १ = ज०)	..	..	..	२०५
आयःरथः (७, १, १, २ = ज०)	...	...	..	१
इदंविष्णुर्वि (८, २, ५, १ = ज १४, १, ७)	...	..	..	१८८
इदंवेष्टञ्जोतिषाञ्जोतिरन्मनि (८, २, १४, १ = ज १८, १, ८)	...	..	..	१५६
इनीराजन् (७, २, ४, १ = ज १०, २, २०)	...	...	...	५५
इन्द्रासाक्षिना (८, २, २, २ = ज०)	..	..	..	१६०
इन्द्राबाहोरुतमन्वुम् (८, १, ११, १ = ज०)	...	...	...	२०७
इन्द्राबोविन्दस् (८, १, २, १ = ज०)	...	...	...	१४०
इन्द्रमिह्वतामथ (७, २, ८, १ = ज ११, २, १२-१२, २, ५)	...	..	..	१०६
इन्द्राबाहोरुतमन्वुम् (८, १, ५, २ = ज०)	...	...	...	१५१
इन्द्राबाहोरुतमन्वुम् (८, १, १०, २ = ज १५, २, ६)	...	...	...	२०१

मन्त्रतोलकम्

पृष्ठसं०

इन्द्रावधौ (८, २, ०, १=ऊ०)	..	...	...	२०६
इन्द्रावधौ (८, २, २, २=ऊ०)	...	...	...	२६६
इन्द्रावधौपदम् (०, २, २, १=८, २, १४, २=ऊ०)	...	...	...	८४, १०८
इन्द्रावधौतविधाधि (०, २, २, ४=८, २, १४, २=ऊ०)	..	..	..	२२
इन्द्रावधौतविधि (०, २, २, १=८, २, १४, २=ऊ०)	..	..	..	८२, २१६
इन्द्रावधौतविधि (८, २, १४, १=ऊ०)	...	...	...	२०८
इन्द्रावधौतविधि (०, १, १, २=ऊ०)	...	...	...	२
इन्द्रावधौतविधि (८, २, ८, १=ऊ० १४, २, २१)	...	...	...	१८६
इन्द्रावधौतविधि (०, २, ८, १=ऊ० ११, २, ११=१४, २, ४)	..	..	..	१०३
इन्द्रावधौतविधि (०, १, ४, १=ऊ०)	..	...	..	१३
इन्द्रावधौतविधि (०, २, १, १=ऊ०)	...	...	...	१०५
इन्द्रावधौतविधि (०, २, १८, १=ऊ० ११, २, १०=१८, २, ४)	...	...	...	१२४
इन्द्रावधौतविधि (८, २, ६, १=ऊ०)	...	...	...	१८३
इन्द्रावधौतविधि (८, २, १, ४=ऊ०)	...	...	...	२२८
इन्द्रावधौतविधि (८, २, १, ४=ऊ०)	...	...	...	२२८
इन्द्रावधौतविधि (०, २, २, १=ऊ०)	..	...	...	४०
इन्द्रावधौतविधि (०, १, १६, १=ऊ० १८, २, १४)	..	...	...	४३
उत्तमविधि (८, २, १४, १=ऊ०)	..	..	..	२१०
उत्तमविधि (०, २, ११, १=ऊ०)	..	..	..	११५
उत्तमविधि (८, २, ११, १=ऊ०)	...	...	...	२४४
उत्तमविधि (८, २, ६, १=ऊ० १८, २, २)	..	..	..	२३५
उत्तमविधि (८, २, १४, १=ऊ० १८, २, १०)	..	..	..	२६६
उत्तमविधि (८, २, ८, १=ऊ०)	...	...	...	२०१
उत्तमविधि (०, २, २, १=ऊ० १०, २, १४-१५)	...	...	...	४८
उत्तमविधि (८, २, २, १=ऊ०)	...	...	...	२२२
उत्तमविधि (०, १, १६, १=ऊ० १८, २, १४)	...	...	...	४३

[च]

संज्ञप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
उदयपञ्चदश (८, २, १६ २ = ज १८, १, १६)	२७०
उद्गाथाजड् (८, १, ८, २ = ज०)	१६२
उद्गर्धय (८, २, ४, १ = ज०)	२६२
उपपञ्चाषास् (८, २, १८, २ = ज०)	२१६
उपपञ्चाशतयौ (७, २, १४, १ = ज ११, १, १२)	८५
उपपञ्चाशुकी१० (७, २, १, २ = ज १०, १४-१५)	४८
उपपञ्चारुसुन्दरं (८, २, १८, १ = ज०)	२१६
उपनःसूत्रवो (७, २, १२, १ = ज०)	११६
उपगोहरिमिः (८, १, १०, १ = ज०)	२०४
उपोहरौषाम्यति (७, १, ८, २ = ज १०, २, ८)	२३
उदयचसे (८, १, ११, २ = ज०)	२०६
उपलक्षितम् (८, २, ८, १ = ज १८, १, ५)	२४०
उपोषयिह (८, २, ८, २ = ज १८, १, ५)	,,
ऊर्जीनपाञ्चातवेदः (८, २, १, २ = ज०)	२२७
ऊर्जीनपातमात्रवे (८, २, १, २ = ज०)	२२१
ऊर्द्धुक्षिष्टा (७, २, १५, २ = ज०)	११८
ऊर्द्धुगिम्बवी (८, २, १२, २ = ज०)	२४८
ऊतावानमहिषं (८, २, १, ६ = ज०)	२३०
ऊतावानवैज्ञानरम् (८, २, ८, १ = ज०)	२१७
एताउत्याउषसः (८, २, १६, १ = ज १८, १, १६)	२६८
एदुमधोर् (८, २, १०, १ = ज १५, २, ६)	२००
एन्दुमिन्द्राय (७, १, ८, १ = ज १०, २, ८)	२३
एन्द्रयाहि (८, १, १६, १ = ज०)	२१८
एभिर्नोषकैर् (८, १, ५, १ = ज २१, २, ७)	२८०

सम्प्रतीकम्	पृष्ठम्
रघुप्रज्ञा (८, १, २, १ = ज २१, १, ८) ...	१८२
रघोऽवाचपूष्णी (८, ३, ०, १ = ज १८, १, ४) ...	१३६
रघुदेवामयोभुवा (८, ३, ८, २ = ज १८, १, ६) ...	२४२
रघुहरीत्रक्ष्ण (८, २, १, १ = ज १४, १, १) ...	१७६
रौमिर्दे (८, १, ०, २ = ज०) ...	२८८
चीनसदस्य (८, १, १२, २ = ज०) ...	१७१
वर्द्धवेद (८, १, १४, १ = ज १६, २, २० — १८, २, ८) ...	११०
वह्नाःपुपर्णा (८, १, ६, १ = ज०) ...	२६७
वयातेच्ये (७, १, ६, १ = ज ११, १, १) ...	५८
वयात्तन्न (७, १, ०, १ = ज०) ...	१०६
वसुभिन्नुतावधी (८, २, ८, १ = ज०) ...	१८८
वसुष्वाभिन् (७, १, १, १ = ज०) ...	४५
वसिष्ठे विष्णो (८, १, ४, १ = ज २१, २, ६) ...	१४६
वसिष्ठस्यपदि (८, १, ४, २ = ज १४, १, ६) ...	१८६
वसिष्ठुनी (८, १, ११, २ = ज १६, १, १६) ...	११८
वस्यार्थदेनोम् (७, १, ५, २ = ज १०, २, २०) ...	५६
वपोराजमुत्त (७, २, ११, २ = ज ११, १, ६-७) ...	७४
वस्योरांतदधीरिव (८, २, २, २ = ज० १८, २, १७) ...	२१५
वायवन्नेष्टुमं (८, १, ०, १ = ज०) ...	२३७
वायवपवदापदे (७, २, १६, १ = ज०) ...	११८
मोचमिदङ्गोत्रिदं (८, २, १, २ = ज०) ...	२५८
मोमन्नदन्तो (७, ३, २०, १ = ज० ११, १, ४—१७, १, २—१८, २, ६) ...	१२०
जरावीधतदु (८, १, ३, १ = ज० १४, १, ५) ...	१८२

[ज]

संस्कृतप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

जुहोविदूतो (८, १, ६, १ = ज ११, १, १०-१८-१८)	...	१८१
तबोवाजानाम्यतिम् (८, १, १०, १ = ज १५, १, ६)	...	१०१
तंसबायः (८, १, ८, १ = ज १४, १, ११)	...	१८०
तद्वीतारम् (७, १, १०, १ = ज १०, १, ११-१२, १, ७)	...	१७
तद्वाययापुराणा (८, १, ६, १ = ज०)	...	१५४
तद्गूर्वा (८, १, ११, १ = ज १६, १, १८)	...	१०३
तद्विप्रायोविपम्यवो (८, १, ५, ५ = ज १४, १, ७)	...	१८१
तद्विप्रायोपरमम् (८, १, ५, ४ = ज० १४, १, ७)	...	१८०
तद्वीगाय (८, १, ४, १ = ज १४, १, ६)	...	१८५
तद्व्यापुतक्रीमये (७, १, १२, १ = ज०)	...	१६
तमस्मर्जयामसि (८, १, ६, १ = ज०)	...	१५३
तमोवधीर्दधिरे (८, १, २, १ = ज०)	...	३३२
तवत्यदिन्द्रियं (८, १, ११, १ = ज १२, १, ५)	...	१६५
तवसौरिन्द्र (८, १, ११, १ = ज १०, १, ५)	...	१६६
तवद्रप्सोनीछवान् (८, १, १, १ = ज०)	...	३३१
तस्माच्चरं (८, १, १०, १ = ज०)	...	३४३
तुरण्वीमपुमन्तं (७, १, १८, १ = ज १३, १, ११)	...	१२८
तुविश्वस्तुविश्वतो (८, १, १, १ = ज०)	...	१८४
तेष्टुतासीविपचितः (८, १, १०, १ = ज०)	...	३२०
जीमाहवचवा (८, १, १०, १ = ज०)	...	२१५
त्यजुवःसवासाधं (८, १, १०, १ = ज १२, १, ४)	...	१६२
वीक्षिपदावि (८, १, ५, १ = ज १४, १, ७)	...	१८८
जंसिभूरवाहजो (८, १, १४, १ = ज०)	...	३१४
जंसत्यमयोना (७, १, १०, १ = ज १०, १, २)	...	११३
तद्विष्टवदन् (८, १, १०, १ = ज०)	...	३०५
तद्विष्टवेरे (७, १, ४, १ = ज ११, १, १८-१२, १, १८)	...	८८

[भ]

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
त्वञ्जामिर् (७, १, १, ० = ऊ०) ४६	
त्वन्दाताप्रथमो (७, ४, २, २ = ऊ १०, १, २-१२, १, २०) .. ४	
त्वन्नश्चिन् (८, १, ३, १ = ऊ १२, २, ६) .. १४३	
त्वन्नोच्चग्रेष्मिभिर् (७, १, ६, ३ = ऊ०) १८	
त्वमङ्गप्रशंसिषो (८, २, ४, १ = ऊ १८, २, १८-१८, १, ४) .. २३०	
त्वमिन्द्रप्रतूर्णिष्मि (८, १, ८, १ = ऊ १९, २, १८) .. १४८	
त्वम्युरुचदसाधि (७, ३, ४, २ = ऊ ११, १, १८-२१, १, १८) .. १००	
त्वविष्णुवृहन् (८, १, ११, २ = ऊ १३, २, ५) .. १६६	
त्वान्दूतमग्ने (७, २, १२, २ = ऊ ११, १, ११-१२) ... ८१	
त्वामिच्छवसस् (८, १, २, ९ = ऊ २१, १, ८) .. २८२	
त्वेषोमप्रथमा (७, १, ७, १ = ऊ १०, २, ६-७) ... १८	
त्वानास्त्रमोन् (८, १, १५, २ = ऊ १६, २, २-१८, २, ८) ... २११	
त्वान्नेमकस्यमनसा (७, १, ६, २ = ऊ ११, १, १) ... ६०	
त्वेषोवोद्विषोदाः (७, १, १०, १ = ऊ १०, २, १२-१२, १, ७) ... २७	
द्रप्सःसमुद्रम् (८, १, १२, १ = ऊ०) .. ३५०	
द्वितायो (८, १, १०, २ = ऊ०) .. ३०४	
वेष्टुष्टुम् (८, २, ८, २ = ऊ०) .. ३४१	
नवावसुर् (८, २, ४, २ = ऊ १४, १, ६) ... १८६	
नवेजिरोक्षमि (८, १, १२, २ = ऊ १२, २, २-४) ... ३०८	
नद्वन्धीदतीनां (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, ११) .. २६	
नमःसखिभ्यः (८, २, ७, १ = ऊ०) ... ३२५	
नमस्ते चम (८, १, १२, १ = ऊ १६, १, १६) ... १६८	
नसंस्कृतम् (८, ३, १५, १ = ऊ १८, १, १०) ... २६५	
नद्याश्चपुरा (७, १, ८, १ = ऊ १०, २, २२) ... २४	
नाकेसुप्रथम् (८, १, १२, १ = ऊ०) ... ३४८	
नौवशीर्षाधि (८, १, १४, २ = ऊ १३, २, १४) .. १७९	

[अ]

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

पदन्देवस्य (७, २, १४, २ = ऊ ११, १, १३) ...	...	...	८६
पन्थम्यन्यमित् (८, २, १, १ = ऊ १४, १, १) ...	...	...	१७५
पन्यांसङ्गातवेदसं ७, २, १९, २ = ऊ विशोविशोवो) ..	..	..	७७
परित्यज्यं (८, २, ८, २ = ऊ १४, २, २१) ..	...	...	१८८
परितीकं (८, १, २, २ = ऊ १२, २, ६) ..	..	...	१४४
पवमानासङ्घत (८, २, १६, १ = ऊ०) ...	...	...	२१२
पवमानादिवस्यं (८, २, १६, २ = ऊ०) ..	...	...	२१४
पवमानासङ्घाश्रवः (८, २, १६, २ = ऊ०) ...	...	...	"
पवस्वसोम (८, १, १७, १ = ऊ०) ..	...	...	२२०
पाताष्टमया (८, २, १, २ = ऊ १४, १, १) ..	...	...	१७६
पावकवर्षाः (८, २, १, २ = ऊ०) ..	...	...	२२७
पाङ्गिनोद्यमः (७, २, ४, १ = ऊ १०, २, १६-१७-१८-१९) ...	...	...	५१
पाङ्गिविश्रमाद् (७, २, ४, २ = ऊ पाङ्गिनोद्यमः) ...	...	...	"
पिबन्तिमिनो (८, १, ८, २ = ऊ०) ...	...	...	२००
पुनरुजा (८, २, ८, २ = ऊ०) ...	...	...	२३८
पुनानेतन्वा (७, २, १४, २ = ऊ०) ..	..	...	११७
पौरोषस्य (७, ३, २, २ = ऊ आग्धूषु) ...	...	...	८६
प्रतप्तस्य (८, १, ४, २ = ऊ २१, २, ६) ..	...	...	१४८
प्रतिप्रियतमं (८, ३, १२, १ = ऊ०) ...	...	...	२५०
प्रतिष्ठास्त्रजरी (८, २, ६, १ = ऊ १८, १, २) ...	...	...	२२४
प्रतेशारासस्यतो (८, २, १८, १ = ऊ०) ...	...	...	२७७
प्रलम्पीयूषं (७, १, ३, १ = ऊ १०, १, ६-१३, २, ७-८-९-१०-११) ..	..	...	७
प्रदेवोदासो (७, १, ११, २ = ऊ अदर्शिगातुवित्तमी) ..	...	...	२१
प्रवासर्चन्युक्थिनो (७, ३, २, १-८, २, १७, १ = ऊ०) ..	..	...	८३, ११५
प्रवासाद्विद्ययौ (७, ३, १४, १ = ऊ०) ...	...	...	११६
प्रवोमहेमहेदधे (८, १, ११, १ = ऊ०) ...	...	...	२०५
प्रसविष्टेभिर् (७, १, ६, २ = ऊ०) ...	...	...	१७

मन्त्रप्रतीकम्	पङ्क्तम् ।
प्रसोच्ये (८, १, २, १ = ऊ०)	२३१
प्राचीमनुप्रदिशं (७, २, १०, १ = ऊ १०, २, २)	११२
प्रास्थधाराश्चरन् (८, १, १, १ = ऊ०)	२८०
प्रियोनोचस्तु (८, १, १, २ = ऊ०)	१३८
प्रेताजयता (८, २, ५, २ = ऊ०)	२६६
प्रोच्यैपुरीरथम् (८, १, १४, १ = ऊ०)	२१२
वट्मूर्त्यत्रयसा (८, १, ८, २ = ऊ २१, २, ५)	२०१
वष्मर्हान्चसि (८, १, ८, १ = ऊ २१, २, ५)	२०१
वल्गविज्ञायः (८, २, २, १ = ऊ०)	२७५
वृहस्पतेपरिदीया (८, २, २, १ = ऊ०)	२५६
मद्रक्ष्वर्षिभिः (८, २, ८, २ = ऊ०)	२७६
मद्रक्ष्वः (७, २, १०, १ = ऊ०)	७२
मद्रोनोचग्रिर् (७, २, १०, १ = ऊ ११, १, ५)	७१
मद्रोमद्रया (७, २, ५, २ = ऊ १०, २, २०,)	५७
मूरिहिते (८, १, १२, २ = ऊ १२, २, २-४)	२१०
मघीनःकष्टतत्त्वेषु (८, २, ८, १ = ऊ०)	१८८
मन्दन्त तामघवन् (८, २, ४, २ = ऊ १८, २, १८)	२२८
मन्द्रोतारम् (७, २, २, २ = ऊ १०, २, १४-१५)	४८
मर्माचिते (८, २, ८, १ = ऊ०)	२७२
महीमिवस्तु (७, २, १४, २ = ऊ०)	११७
महेनीचय (८, २, ११, १ = ऊ०)	२४८
मातिरावांसि (८, २, ५, २ = ऊ १८, २, १८-१८, १, ५)	२२१
मानदन्तपीयमवे ८, १, १५, २ = ऊ०)	२१८
मानोच्ये मद्याधने (८, १, १२, २ = ऊ ११, १, १६)	१६८
मानेमसा (७, २, १०, १ = ऊ०)	१२१
मनीममोमः (८, २, ८, १ = ऊ०)	२७५

मन्त्रप्रतीकम्

पृष्ठम् ।

मोषुला (८, १, ६, १ = ऊ०)	...	...	...	१८३
वरदस्मृति (८, १, १८, २ = ऊ०)	...	...	...	२१८
यत्तप्रदव (८, १, १८, १ = ऊ०)	...	...	...	२१७
यत्तप्रसक्त (८, १, १५, २ = ऊ १६, २, २०—१८, २, ८)	...	...	...	२११
यच्चिद्धि (८, १, १, २ = ऊ०)	...	...	...	१९८
यजानोतिवाववणा (७, १, १, ३ = ऊ०)	..	..	...	४ ६
यजिष्ठन्वायजमाना (८, १, १८, २ = ऊ०)	..	..	...	२२३
यज्ञरन्ध्रम् (८, १, ८, १ = ऊ०)	..	..	...	१६१
यज्ञनासो (७, १, ११, २ = ऊ विशोविशीवो)	..	..	...	७७
यमवाचाः (८, ३, ६, २ = ऊ०)	...	...	...	२६८
यथागौरो (८, ३, ४, १ = ऊ १८, १, १८)	...	...	...	२२७
यददीवात (८, १, ११, ३ = ऊ०)	...	..	..	२४५
यदिन्द्रयावतस्त्वम् (८, १, १३, १ = ऊ०)	...	...	...	३०७
यदिन्द्रार्ध (८, १, ८, १ = ऊ०)	...	...	...	२४०
यदीकृतस्य (८, १, १३, २ = ऊ १८, १, ८)	...	...	...	२५४
यद्युच्चाये ह्यवम् (८, ३, १७, २ = ऊ १८, १, १७)	...	...	...	२७४
यथागाथाकरामहे (८, ७, १, १५, २ = ऊ०)	...	...	...	४०
यस्माद्विजन्त (७, १, ११, २ = ऊ चदर्शिमातुविजन्तो)	...	...	...	३०
यस्मतेमहिना (८, १, १, २ = ऊ०)	...	...	...	१८४
यस्याचिधात्वहन्तं (७, १, १४, २ = ऊ ११, १, १२)	..	..	...	८६
यस्यायंविश्व० (७, ३, १८, १ = ऊ १२, १, ११)	..	...	...	११७
यादवा (८, ३, ७, १ = ऊ १८, १, ४)	..	...	...	१३७
यावित्याहोक्रमा (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ६)	...	...	...	२४४
यासुमीयेमौचद्रये (८, ३, ११, २ = ०)	...	...	...	२४८
युक्त्वाहिवाजिनौवत्य० (८, ३, ८, २ = ऊ १८, १, ५)	...	...	...	२४३
युक्तेवाचं (८, ३, ७, २ = ऊ०)	...	...	...	२२६
युष्मंसन्तम् (८, १, १०, २ = ऊ १३, २, ४)	...	..	...	१६३

सन्तप्रतीकम्			पृष्ठम्
बेलाभिन्ना (७, १, ५, १)	..	...	१६
योजागारतस्यः (८, २, ५, १ = ऊ०)	...	...	२५४
धीनःखो (८, २, ८, २ = ऊ०)	...	...	२०४
धीवःशिवतमो (८, २, १०, २ = ऊ०)	...	..	२५२
धीविज्ञादधते (७, २, ५, १ = ऊ ११, २, ५)	...	...	१०२
धनद्वया (८, २, १४, २ = ऊ १८, १, ८)	...	..	२५८
देवीरद्रेवत० (८, १, १५, १ = ऊ०)	...	...	२१६
दधन्तोवा (८, २, ७, २ = ऊ १८, १, ४)	...	...	१२८
दधनेनमिदा (८, २, १२, १ = ऊ १६, २, ५)	...	..	२०६
दधत्तेविष्वासा (८, १, ४, २ = ऊ० २१, २, ६)	...	..	१४८
दातथावातु (८, २, ११, १ = ऊ०)	..	..	२४२
दायविन्द्य (८, १, ५, २ = ऊ०)	...	...	१४२
दायोद्युक्तो (८, १, ५, १ = ऊ०)	...	..	१५१
विचिद्रुमस्य (८, १, १२, २ = ऊ०)	..	..	१७०
विष्नुन्द्राणं (८, १, ७, १ = ऊ०)	...	...	२८६
विनरन्ध्रमृषो (८, २, ७, २ = ऊ०)	...	..	२७१
विपचिते (७, २, ११, २ = ऊ १२, १, १७)	...	...	१३४
विमज्जासि (७, १, ४, २ = ऊ०)	...	..	१३
विभूतरातिं (८, २, ११, २ = ऊ १६, १, १८)	...	...	२०४
विभूषणम् (७, २, १२, २ = ऊ ११, १, ११-१२)	..	...	८२
विरचोविष्वाधी (८, २, ७, १ = ऊ०)	...	...	२७०
विष्वाधमन्त्रिणा (८, २, २, २ = ऊ १४, १, २-१८, १, १)	...	...	१७८
विंशोविंशो (७, २, १२, १ = ऊ ११, १, ८-८-१०-१८, १, १)	..	...	७६
विश्वकर्मेन्धविषा (७, २, ८, १ = ऊ०)	...	...	११०
विंशे मिरग्रेषामिभिर (८, १, १, १ = ऊ०)	...	..	१३८
विष्नुविज्ञा (८, १, १४, २ = ऊ०)	..	...	२१५
विष्णोःकर्माणि (८, २, ५, २ = ऊ १४, १, ७)	...	...	१८८

मन्त्रप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
विष्णु तयोयथा (८, १, २, २ = ज ११, १, ८)	२८२
वीतिहोत्रगता (७, १, १२, २ = ज०)	२७
हकचिदस्य (८, २, १२, १ = ज १६, १, ५)	२७७
हवशादोवसंखजः (८, २, १, २ = ज १८, २, १७)	२२४
हवसन्तावयं (७, २, २, २ = ज०)	४८
हवायुधेय (८, १, १, २ = ज०)	१४२
हवोचग्निः (७, २, २, २ = ज०)	४७
आश्नरिचमतिरन् (८, १, ८, २ = ज०)	१६१
अग्धू३षु (७, २, २, १ = ज० ११, १, १८-२, ६-१८, २, ११)	८५
अशमानस्यावा (७, २, १२, १ = ज)	११५
आक्षमाशाको (८, १, ७, २ = ज०)	२८६
अिखाचदन्ध (८, १, १०, २ = ज १२, २, ४)	१६४
अिच्येमस्यै (८, २, ८, २ = ज०)	२४०
अिच्येमिन्मद्यते (८, २, १२, २ = ज०)	२०८
अुधीहवविपिपानस्य (८, १, १२, १ = ज० १२, २, २-४)	२०८
अरधानीवसुः (७, २, ११, २ = ११, १, ६-७)	७४
अरवुहस्यैः (८, २, १, २ = ज०)	२५५
अवानःसुतुः (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-१२, १ १५)	१५५
अरुन्दनेम (८, २, १, २ = ज०)	२५२
अनेमित्तम् (७, २, १०, २ = ज गोममरन्धी)	१२१
अनोदराच (८, १, ७, २ = ज १२, १, १७-२२, १ १५)	१५६
अनोमर्हा (८, १, २, २ = ज १४, १, १५)	१८२
अनोमित्तमद्यस् (८, २, १, २ ज०)	२२१
अनोविष्ठा (८, २, १८, ४ = ज०)	२७८
अनोदधन् (८, १, २, २ = ज०)	१४१
अनोदरीर्हा (७, २, १०, २ = ज गोममरन्धी)	१२०

[अ]

सन्तप्रतीकम्	पृष्ठम् ।
सन्निभृज्जि (८, १, १, १ = ज०)	... १८१
समर्द्धजान (८, १, १८, १ = ज०)	... १८८
समस्तमम्बवे (८, १, १३, १ = ज०)	... १९०
समानोच्चधा (८, १, १४, १ = ज० १८, १, ८)	... १९१
समाद्यजे (८, १, ११, १ = ज०)	... १९६
समिद्धमग्नि (९, १, ११, १ = ज० ११, १, ११-११)	... ८०
समिन्नीरायो (८, १, ९, १ = ज० १४, १, १०)	... १८५
सरूपपटवन् (८, १, १४, १ = ज० १३, १, १४)	... १९०
सरेर्वोद्भूत (८, १, ३, १ = ज० १४, १, ५)	... १८३
सबामह (९, १, १०, १ = ज०)	... १२२
सदरय्या (८, १, ८, १ = ज०)	... १९४
सद्विपुर्वचिद् (८, १, १८, १ = ज०)	... १९५
सानोच्चसामरद्धसुद् (८, १, ११, १ = ज०)	... १९०
साङ्गान्विन्धा (९, १, ८, १ = ज० ११, १, ४)	... ७
सिद्धन्तिनमसा (९, १, १६, १ = ज०)	... १२१
सुमन्था (८, १, १४, १ = ज० १३, १, १४)	... १९१
सुवहासोम (८, १, १, १ = ज०)	... १८१
सीचग्रिथो (८, १, १०, १ = ज०)	... १४०
खोमंराधानां (९, १, १५, १ = ज०)	... ११८
खलिन (८, १, ८, १ = ज०)	... १९८

उत्तरार्द्धिक-साम-पेटिका-रूप-ग्रन्थस्य जहगानाभिधस्य सूची ॥

॥ प्रथम प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्द्धः ॥*				॥ द्वितीयोऽर्द्धः ॥			
साम	खण्डम्	भागे	पृष्ठे ।	साम	खण्डम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १—३)	३	.. २४	१	(१, १, ४, १—३)	३	... २०६
२	(१, १, ९, १—३)	..	४३	२	(१, १, ५, १—३)	..	२१०
३	(, ,)	..	४४	३	(, ,)	..	२११
४	(१, १, १०, १—३)	..	८१	४	(१, १, ६, १—३)	..	२१२
५	(१, १, ११, १—३)	..	८८	५	(१, १, ७, १—३)	..	२१६
६	(१, १, १२, १—३)	..	८३	६	(१, १, ८, १—३)	..	२२०
७	(१, १, १३, १—३)	..	१०३	७	(१, १, ९, १—३)	..	२२३
८	(१, १, १४, १—३)	..	१०७	८	(१, १, १०, १—३)	..	२२७
९	(१, १, १६, १—३)	..	११६	९	(१, १, ११, १—३)	..	२३१
१०	(१, १, १७, १—३)	..	१२३	१०	(१, १, १२, १—३)	..	२३४
११	(१, १, १८, १—३)	..	१२३	११	(१, १, १८, २—०)	..	२६८
१२	(, ,)	..	१२४	१२	(१, १, १८, २—०)	..	..
१३	(१, १, १८, १—३)	..	१६८	१३	(१, १, २०, १—३)	..	२७६
१४	(१, १, २०, १—३)	..	१७७	१४	(१, १, २१, १—०)	..	२८८
१५	(१, १, २१, १—३)	..	१८५	१५	(१, १, २२, १—०)	..	३१२
१६	(१, १, २२, १—३)	..	१८८	१६	(१, १, २२, २—०)	..	२८१
१७	(१, १, २३, १—३)	..	१८२	१७	(१, १, २२, २—०)	..	..
१८	(१, १, १, १—३)	..	१८७	१८	(, ,)	..	४३८
१९	(१, १, २, १—३)	..	२००	१९	(१, १, १०, १—३)	..	२१५
२०	(१, १, ३, १—३)	..	२०३	२०	(१, १, ८, १—३)	..	४५

● इह अर्द्धग्रन्थोऽग्रपर्यायो लभ्यते, 'तृतीयोऽर्द्धः'—इत्युत्तरार्ध दर्शनात् ।

॥ द्वितीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्कः ॥

साम सूक्तम् भाजे पृष्ठे ।

१ (१, १, ८, १—२)	३ ...	४६
२ (२, १, ११, १—२)	,, ..	३८८
३ (२, १, १३, १—२)	,, ...	३९६
४ (२, १, १४, १—२)	,, ...	३४१
५ (२, १, १५, १—२)	,, ...	६१३
६ (१, १, १६, १—०)	३ ...	११०
७ (१, १, १७, १—०)	,, ...	१२४
८ (२, १, १६, १—०)	,, ...	३४०
९ (,, १—२)	,, ...	३४८
१० (२, १, १७, १—२)	,, ...	३६१
११ (१, १, १८, १—२)	,, ..	३६६
१२ (२, १, १८, १—२)	,, ..	२००
१३ (१, १, ८, १—२)	,, ..	२५
१४ (२, १, ८, १—२)	,, ..	४०२
१५ (,,)	,, ...	४०४
१६ (२, १, ८, १—२)	,, ...	६२५
१७ (२, २, १४, १—२)	३ ...	४३०
१८ (२, २, १२, १—२)	,, ...	४३६
१९ (२, २, १३, १—२)	,, ...	४४१
२० (२, १, १४, १—२)	,, ...	४४५

॥ द्वितीयोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (६, १, ६, १—०)	४ ...	४५८	

साम सूक्तम् भाजे पृष्ठे ।

२ (४, २, ८, १—०)	५ ..	६१८
३ (२, २, १५, १—२)	३ ...	४५१
४ (,,)	,, ...	४५२
५ (२, २, १७, १—२)	,, ...	४६०
६ (२, २, १८, १—२)	,, ..	४७०
७ (२, २, १८, १—२)	,, ...	४७६
८ (२, १, १०, १—२)	,, ...	५१४
९ (२, १, ११, १—२)	,, ...	५१८
१० (,,)	,, ...	५१८
११ (,,)	,, ..	५२०
१२ (२, १, १२, १—२)	,, ...	५२४
१३ (२, १, १४, १—२)	,, ..	५४४
१४ (२, १, १५, १—२)	,, ...	५४७
१५ (२, १, १६, १—२)	,, ..	५५२
१६ (२, १, १७, १—२)	,, ...	५५७
१७ (२, १, १८, १—२)	,, ...	५६२
१८ (१, १, १८, १—२)	,, ..	१२५
१९ (२, १, १८, १—२)	,, ...	५६८
२० (२, १, २०, १—२)	,, ...	५७५

॥ तृतीयः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (३, १, २१, १—२)	३ ...	५०८	
२ (२, १, २२, १—२)	,, ..	५८४	
३ (२, २, ११, १—२)	,, ...	६६६	

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(")	" ...	६१०
५	(३, २, १२, १—२)	" ...	६२१
६	(")	" ...	६२२
७	(")	" ..	६२३
८	(")	" ...	६२४
९	(३, २, १३, १—२)	" ..	६३०
१०	(३, २, १६, १—२)	" ...	६४२
११	(३, २, १७, १—२)	" ...	६४७
१२	(३, २, १८, १—२)	" ..	६५१
१३	(३, २, १९, १—२)	" ...	६६०
१४	(")	" ...	६६१
१५	(३, २, २०, १—२)	" ...	६७३
१६	(३, २, २२, १—२)	" ...	६७८
१७	(३, २, २३, १—२)	" ...	६८२
१८	(३, २, २३, १—२)	" ...	६८५
१९	(४, १, ११, १—२)	४ ...	३१
२०	(")	" ...	३२
२१	(")	" ...	३३

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, १२, १—२)	४ ..	३९
२	(")	" ...	४०
३	(")	" ...	४१
४	(")	" ...	४२
५	(")	" ...	४३
६	(४, १, १३, १—२)	... ५१	

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
७	(४, १, १४, १—२)	४ ..	५६
८	(४, १, १७, १—२)	" ...	६४
९	(")	" ...	६५
१०	(")	" ...	"
११	(४, १, १८, १—२)	" ...	७३
१२	(४, १, १९, १—२)	" ...	७६
१३	(४, १, २०, १—२)	" ...	८०
१४	(")	" ..	८१
१५	(")	" ...	८२
१६	(")	" ...	८३
१७	(४, १, २१, १—२)	" ...	८१
१८	(४, १, २२, १—२)	" ...	८७
१९	(४, १, २४, १—२)	" ..	१००

॥ चतुर्थः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०१—२)	२ ...	२१६
२	(")	" ...	२१७
३	(")	" ...	"
४	(१, १, ९, १—२)	" ..	४७
५	(")	" ...	४८
६	(")	" ..	४९
७	(४, २, ७, १—२)	४ ...	१२४
८	(१, १, ११, १—२)	१ ...	४२७

[४]

साम	मूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
८ (४, १, ८, १—१)	४	...	१४२
१० (१, १, १४, १—१)	५	...	१४३
११ (४, १, १, १—१)	५	...	१४४
१२ (४, १, १, १—१)	४	...	१४५
१३ (१, १, १८, १—१)	३	...	१४६
१४ (")	"	...	१४७
१५ (४, २, १०, १—१)	४	...	१४८
१६ (४, २, ११, १—१)	"	...	१४९
१७ (४, २, १२, १—१)	"	...	१५०
१८ (४, २, १३, १—१)	"	...	१५१
१९ (४, २, १४, १—१)	"	...	१५२
२० (५, १, ११, १—१)	"	...	१५३

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	मूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (५, १, ११, १—१)	४	...	१५४
२ (")	"	...	"
३ (")	"	...	१५६
४ (")	"	...	१५७
५ (")	"	...	१५८
६ (")	"	...	१५९
७ (१, १, ८, १—१)	३	...	१६०
८ (")	"	...	"
९ (")	"	...	१६२
१० (")	"	...	१६३
११ (")	"	...	१६४
१२ (")	"	...	१६५

साम	मूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
१३ (")	"	...	१६६
१४ (५, १, ११, १—१)	४	...	१६७
१५ (५, १, १२, १—१)	३	...	१६८
१६ (५, १, १३, १—१)	"	...	१६९
१७ (५, १, १४, १—१)	"	...	१७०
१८ (")	"	...	१७१
१९ (")	"	...	१७२
२० (")	"	...	१७३

॥ पञ्चमः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	मूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (१, १, १७, १—१)	३	...	१७४
२ (१, १, १८, १—१)	"	...	१७५
३ (५, १, १६, १—१)	४	...	१७६
४ (")	"	...	"
५ (")	"	...	१७८
६ (")	"	...	१७९
७ (")	"	...	१८०
८ (")	"	...	१८१
९ (५, १, १७, १—१)	"	...	१८२
१० (१, १, ५, १—१)	३	...	१८३
११ (५, १, १८, १—१)	४	...	१८४
१२ (५, १, १९, १—१)	"	...	१८५
१३ (५, १, २०, १—१)	"	...	१८६
१४ (५, २, ११, १—१)	५	...	१८७

[न]

साम	मूलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१४ (	॥	)	३ ... ६४०
१६ (	॥	)	॥ ... ६४१
१७ (	॥	)	॥ ... ६४२
१८ (	॥	)	॥ ... ॥
१९ (	,	)	॥ .. ६४३
२० (	॥	)	॥ .. ६४४

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (५, १, १२, १—२)	४	...	२०७
२ (,)	॥	...	२०८
३ (॥)	॥	...	२०९
४ (॥)	॥	...	२१०
५ (॥)	॥	...	२११
६ (॥)	॥	...	२१२
७ (॥ १॥—३)	५	...	६४७
८ (५, २, १२, १—२)	४	...	२२०
९ (५, २, १३, १—२)	॥	...	२२७
१० (५, २, १५, १—२)	॥	...	२३०
११ (५, २, १६, १—२)	॥	...	२३३
१२ (॥)	॥	...	२३४
१३ (॥)	॥	...	२३५
१४ (॥)	॥	...	॥
१५ (॥)	॥	...	२३६
१६ (३, १, १७, १—२)	३	...	५५८
१७ (५, २, १७, १—२)	४	...	२४९
१८ (५, २, १८, १—२)	॥	...	२५२

साम	मूलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१९ (	॥	)	॥ ... २५३
२० (	॥	)	॥ ... २५४

॥ षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (५, २, १८, १—२)	४	...	२५५
२ (॥)	॥	...	२५६
३ (॥)	॥	...	२५७
४ (५, २, १९, १—२)	॥	...	२५८
५ (५, २, २०, १—२)	॥	...	२५९
६ (५, २, २१, १—२)	॥	...	२६०
७ (५, २, २२, १—२)	॥	...	२६८
८ (५, २, २३, १—२)	॥	...	२६९
९ (१, १, २, १—२)	३	...	२६६
१० (॥)	॥	...	॥
११ (१, १, २, १—२)	॥	...	५०
१२ (॥)	॥	...	५१
१३ (॥)	॥	...	५२
१४ (६, १, ४, १—२)	४	...	२६९
१५ (६, १, ५, १—२)	॥	...	४०४
१६ (६, १, ६, १—२)	॥	...	४०७
१७ (१, १, १७, १—२)	३	...	१२४
१८ (६, १, ७, १—२)	४	...	४०९
१९ (॥)	॥	...	४१०
२० (६, १, ८, १—२)	॥	...	४१४

साम	सूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
११ (६, १, ८, १—३)	४	..	४२३
१२ (६, १, १०, १—३)	५	...	६५८
॥ इति द्वात्रिंशत्-पर्वः ॥ १ ॥			

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (१, १, १०, १—३)	३	..	३१८
२ (१, १, ८, १—३)	२	...	३३
३ (, ११—३)	५	...	६०६
४ (, ३—०)	२	..	३
५ (४, १, १, १—३)	४	..	१११
६ (६, १, ५, १—३)	५	...	६५०
७ (२, १, १५, १—३)	२	...	६१५
८ (१, १, १०, १—३)	३	...	१२५
९ (१, १, १८, १—३)	२	..	१३८
१० (४, २, ०, १—३)	४	...	१३५
११ (३, १, १०, १—३)	३	...	५०६
१२ (१, १, १८, १—३)	२	..	१६८
१३ (१, २, २०, १—३)	२	..	१००
१४ (१, १, १३, १—३)	२	..	८३
१५ (१, २, २२, १—०)	२	...	१८१
१६ (,)	२	...	३
१७ (६, २, ३, १—३)	४	...	४४०
१८ (, १—०)	२	..	४४१
१९ (, ३—०)	२	...	३
२० (, १—३)	२	...	३

॥ सप्तमः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ त्रयोविंशः ॥

साम	सूखम्	भाजे	पृष्ठे ।
१ (१, १, १०, १—३)	३	..	३१८
२ (,)	२	...	३
३ (५, २, १२, १—३)	४	..	३१२
४ (,)	२	...	३१३
५ (, ११—३)	५	..	६५८
६ (२, १, ११, १—३)	३	..	३२८
७ (२, १, १३, १—३)	२	..	३३०
८ (१, १, १६, १—३)	२	...	११०
९ (२, १, १६, १—३)	२	..	३४८
१० (६, २, ४, १—३)	४	...	४५१
११ (१, १, १८, १—३)	३	...	३०१
१२ (१, १, ८, १—३)	२	..	२०
१३ (१, २, ८, १—३)	२	..	४१०
१४ (, ११—३)	५	...	६२६
१५ (६, २, ५, १—३)	४	...	४५५
१६ (२, २, १४, १—४)	३	...	४४५
१७ (६, २, ६, १—३)	४	..	४५८
१८ (४, २, ८, १—३)	२	..	१४६
१९ (,)	२	...	१४०
२० (२, २, १५, १—३)	३	...	४५३

[फ]

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, २, १६, १—२)	२	... ४६३
२	(२, १, १०, १—२)	५	.. ६३०
३	(५, २, १२, १—२)	४	... २१४
४	(")	"	... "
५	(" १४—२)	५	... ६४८
६	(६, २, ८, १—२)	४	... ४६५
७	(३, १, १५, १—२)	२	.. ५४८
८	(२, १, १६, १—२)	"	... ५५३
९	(३, १, १८, १—२)	"	... ५६३
१०	(१, १, १८, १—२)	"	... १३९
११	(४, २, ७, १—२)	४	.. १३६
१२	(६, २, ९, १—२)	"	... ४६९
१३	(३, २, ११, १—२)	२	.. ६१०
१४	(२, २, ९, १—२)	"	... ४११
१५	(")	"	... ४१२
१६	(")	"	... ४१३
१७	(६, २, ११, १—२)	४	.. ४७५
१८	(६, २, १२, १—२)	"	... ४७८
१९	(३, २, १६, १—२)	"	... ६४३
२०	(३, २, १८, १—२)	"	... ६५३
२१	(")	"	.. "

॥ अष्टमः प्रपाठकः ॥

—१—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, २, १९, १—२)	२	.. ६६१
२	(५, २, १६, १—२)	४	... २२१
३	(६, २, १२, १—२)	"	... ४८१
४	(४, १, ११, १—२)	४	... २४
५	(४, १, १२, १—२)	"	... ४४
६	(")	"	... ४५
७	(६, २, १५, १—२)	"	.. ४८९
८	(६, २, १६, १—२)	"	... ४९३
९	(४, १, १७, १—२)	"	... ६७
१०	(४, १, १९, १—०)	"	.. ७७
११	(")	"	... "
१२	(६, २, १७, १—२)	"	.. ५०१
१३	(१, २, १०, १—०)	२	... ९०८
१४	(१, १, ९४, १—१)	"	.. ५५
१५	(" १॥—२)	"	... "
१६	(२, २, ९, १—०)	"	... ४१४
१७	(" २—०)	"	... "
१८	(३, १, ११, १—१॥)	"	... ५२१
१९	(" १॥—२)	५	... ६११

[व]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूकम्	आज	पृष्ठे ।
१	(६, १, १८, १-३)	३ ..	५००
२	(६, १, १, १-३)	,, ..	४८९
३	(६, २, १९, १-१॥)	,, ...	६९५
४	(,, १॥-२)	,, ..	,,
५	((३, २, २०, १-३)	,, ...	६०५
६	(३, २, १८, १-३)	,, ...	६६३
७	(६, २, १, १-३)	,, ...	५८८
८	(४, १, १९, १॥-१॥)	४ ..	४६
९	(,, १॥-२)	,, ...	३०
१०	(४, १, २१, १-३)	,, ..	८३
११	(४, १, १, १-३)	,, ...	४
१२	(१, ३, ८, १-३)	३ ...	२८
१३	(१, १, ८, १-३)	,, ...	५४
१४	(६, २, १८, १-३)	४ ...	५०५
१५	(२, १, १८, १-३)	३ ...	१४०
१६	(,,)	,, ..	१४१
१७	(,,)	,, ...	१४२
१८	(२, २, ८, १-३)	,, ...	४१५
१९	(,, १॥-३)	५ ..	६९६
२०	(१, १, १५, १-३)	३ ...	१०८

॥ नवमः प्रपाठकः ॥

—c—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूकम्	आज	पृष्ठे ।
१	(६, २, २, १-०)	४ ..	४८९
२	(१, १, १८, १-३)	३ ...	१००
३	(५, २, १९, १-३)	४ ..	२१५
४	(२, १, १६, ३-०)	५ ...	६९४
५	(१, १, १०, १-३)	३ ...	३६२
६	(२, २, १९, १-३)	,, ...	४३८
७	(२, २, १४, १-३)	,, ...	४४६
८	(२, २, १५, ३-०)	,, ...	४५३
९	(१, २, १६, १-३)	,, ...	२५२
१०	(३, १, ११, १-३)	,, ...	५२२
११	(,, ३-०)	५ ...	६३१
१२	(५, १, १, १-३)	४ ...	१६०
१३	(३, २, १०, १-०)	३ ..	६४८
१४	(२, २, १८, १-३)	,, ..	६५४
१५	(१, १, १८, १॥-३)	५ ..	६०८
१६	(५, १, १९, १-३)	४ ...	२१५
१७	(६, २, १६, १-३)	,, ...	४२८
१८	(४, २, ८, १-३)	,, ...	१४८
१९	(६, २, ६, १-३)	,, ...	५२०
२०	(१, १, १०, १-३)	३ ..	१२६

[भ]

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भाजे	पृष्ठे ।
१	(६, ७, ६, १—३)	७ ...	५३३
२	(१, १, १२, १—०)	३ ...	२८२
३	(१, १, १६, १—३)	॥ ..	१५३
४	(५, २, १२, १—०)	॥ ...	३१६
५	(६, ३, १३, १—३)	॥ ..	५३४
६	४, १, १७, १—०)	॥ ...	६७
७	(१, १ १६, १—२)	३ ...	११८
८	(६, १, ७, १—३)	४ ...	४११
९	(१, १, १८, १॥—३)	५ ..	६०८
१०	(६, १, ८, १—३)	४ ...	४१५
११	(६, १, ८, १—३)	॥ ..	४२४
१२	(४, १, १२, १—१॥)	॥ ..	४७
१३	(३, १, ११, १॥—१॥)	३ ...	६२६
१४	(३, १, ११, १॥—१॥)	॥ ...	५२२
१५	(२, १, ८, १—०)	॥ ...	४१६
१६	(१, १, ८, १॥—१॥)	॥ ...	५५
१७	(१, १, २०, १—०)	॥ ...	२७८
१८	(")	॥ ..	२७८
१९	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५२२
२०	(४, १, १८, १—०)	५ ...	६३७

॥ तृतीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भाजे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३३

साम सूक्तम् भाजे पृष्ठे ।

१	(३, २, १८, १—३)	३ ...	६३५
२	(६, ३, ६, १—३)	४ ..	६६१
४	(३, १, १८, १—३)	३ ...	५६३
५	(६, ३, ६, १—३)	४ ...	५३४
६	(२, १, ८, १—२)	३ ..	४१६
७	(५, १, ११, १—२)	५ ...	६४८
८	(२, १, १५, १—३)	॥ ..	६१५
९	(५, २, १२, १॥—२)	॥ ...	६५०
१०	(१, १, १६, १—३)	३ ...	२५३
११	(५, १, १२, १—२)	४ ...	६१६
१२	(ऋ०वे०६, ५, ५२, १४)	५ ...	६०२

॥ इति संवत्स्र-प्रथमं ॥ २ ॥

॥ दशमः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमार्धः ॥

साम	सूक्तम्	भाजे	पृष्ठे ।
१	(६, ३, १, १—३)	४ ..	५१७
२	(७, १, १, १—२)	५ ..	४
३	(१, १, १८, १—३)	३ ...	१४३
४	(३, १, १५, १—३)	॥ ...	६४०
५	(१, १, १६, १—८)	॥ ..	११८
६	(७, १, ३, १—२)	५ ...	८
७	(५, १, १, १—३)	४ ..	१६८
८	(१, १, १३, १—३)	३ ..	८१

[म]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
८ (६, १, ८, १—०)	४	...	४१६
१० (१, १, ८, १—३)	३	...	२८
११ (")	"	...	"
१२ (१, १, ८, १—२)	"	...	५६
१३ (")	"	...	५७
१४ (३, १, १४, १—३)	५	...	६५४
१५ (१, १, १४, १—३)	३	...	१०३
१६ (१, १, १७, १—०)	"	...	११६
१७ (१, १, १८, १—३)	"	...	१४४
१८ (४, १, १७, १—३)	४	...	६७
१९ (३, ६, १२, १—०)	३	...	६१८
२० (१, १, ८, १—२)	"	...	५८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (१, १, १७, १—३)	३	...	१३७
२ (५, १, १४, १—०)	४	...	३३८
३ (७, ३, १०, १—०)	५	...	११४
४ (४, १, ११, १—०)	४	...	३४
५ (११, १६, १—९)	३	...	११८
६ (७, १, ७, १—९)	५	...	२१
७ (")	"	...	२२
८ (१, १, २३, १—३)	३	...	१८३
९ (७, १, ८, १—३)	५	...	२५
१० (१, १, १५, १—३)	३	...	१०८
११ (७, १, ८, १—०)	३	...	२६

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१२ (७, १, १०, १—३)	५	...	२८
१३ (७, १, ११, १—३)	"	...	३१
१४ (७, १, ३, १—३)	"	...	५०
१५ (७, १, ३, १—०)	"	...	"
१६ (७, १, ४, १—१)	"	...	५२
१७ (" १—०)	"	...	५३
१८ (" १—०)	"	...	"
१९ (" १—२)	"	...	"
२० (७, २, ३, १—३)	"	...	५८

॥ एकादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१ (७, १, ६, १—३)	५	...	६१
२ (७, २, ७, १—३)	"	...	६३
३ (७, २, ८, १—२)	"	...	६७
४ (७, २, ८, १—३)	"	...	७०
५ (७, २, १०, १—०)	"	...	७३
६ (७, २, ११, १—०)	"	...	७५
७ (" १—३)	"	...	"
८ (७, २, १२, १—०)	"	...	७८
९ (" १—३)	"	...	"
१० (")	"	...	७९
११ (७, २, १३, १—३)	"	...	८३
१२ (")	"	...	८४

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(७, १, १४, १-३)	५	.. ८७
१४	(१, १, ८, १-२)	२	.. २८
१५	(२, १, ११, ३-०)	॥	... ६१८
१६	(७, ३, १, १-२)	५	... ८१
१७	(१, १, १०, १-२)	२	... २७८
१८	(७, ३, २, १-२)	५	... ८६
१९	(७, ३, ४, १-२)	॥	... १००
२०	(१, १, ११, १-०)	२	... २८८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४०, ६, १, २, १)	५	.. ६०२
२	(१, १, ११, २-०)	४	.. ४४२
३	(६, १, २, १-३)	॥	... ४४३
४	(७, १, ११, २-११)	५	.. २२
५	(७, २, ५, १-२)	॥	... १०३
६	(७, २, २, १-२)	॥	... ८७
७	(१, १, १५, १-२)	२	... १०८
८	(१, १, १६, १-२)	॥	.. १५४
९	(१, १, १५, १-२)	३	... ६१६
१०	(१, १, १६, १-३)	२	.. २४८
११	(१, १, १८, १-२)	॥	... २७०
१२	(७, ३, ८, १-२)	५	... १०८
१३	(६, १, २, १-२)	४	... ४४४
१४	(१, १, १०, १-२)	२	... २२०
१५	(, ,)	॥	.. , ,

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे
१६	(१, १, ८, १-२)	२	... ५८
१७	(३, १, १५, १-२)	५	... ६१७
१८	(२, १, १७, १-२)	२	... ५५८
१९	(५, १, १७, १-२)	४	.. २४८
२०	(१, १, १६, १-२)	२	... २५०

॥ द्वादशः प्रपाठकाः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ८, १-२)	२	.. २०
२	(, ,)	॥	... २१
३	(१, १, ८, १-२)	॥	.. ४१७
४	(४, १, १७, १-२)	५	... ६१६
५	(२, १, १८, १-२)	२	... ६५५
६	(१, १, १८, १-२)	॥	... १४५
७	(६, १, ८, १-२)	४	... ४१७
८	(५, १, ११, १-२)	५	... ६४५
९	(६, १, १५, १-२)	४	... ४८०
१०	(७, २, १८, १-२)	५	... १२५
११	(७, ३, १८, १-२)	॥	... १२८
१२	(३, १, २, १-२)	२	... ४८५
१३	(६, १, ६, १-२)	४	.. ४६०
१४	(७, २, २०, १-२)	५	.. १२१
१५	(५, १, १६, १-२)	४	.. १२८
१६	(, ,)	॥	... २४०

[२]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१७	(७, २, २१, १-२)	५ ...	१२६
१८	(५, २, १९, १-२)	४ ...	१२७
१९	(१, १, ११, १-२)	२ ...	८५
२०	(७, १, २, १-२)	५ ..	५

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १८, १-२)	४ ..	१५८
२	(")	, ...	१५९
३	(२, २, १६, १-२)	२ ...	४६४
४	(१, १, १५, १-२)	,, ..	११०
५	(१, १, २०, १-२)	,, ..	१७७
६	(८, १, ३, १-२)	२ ...	१४४
७	(१, १, ८, १-२)	२ ...	२१
८	(५, २, १२, १-२)	५ ...	६५०
९	(२, १, १५, १-२)	,, ..	६१७
१०	(१, १, १७, १-२)	२ ...	१२७
११	(१, १, १८, १-२)	,, ...	१४५
१२	(")	,, ..	१४६
१३	(")	,, ..	१४७
१४	(")	,, ..	१४८
१५	(४, १, २२, १-२)	४ ...	८७
१६	(२, २, ८, १-२)	२ ...	४१८
१७	(८, १, ७, १-२)	५ ...	१५६
१८	(८, १, ८, १-२)	,, ..	१६०
१९	(१, २, १६, १-२)	५ ...	६११

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
२०	(५, २, १९, १-२)	४ ...	१२८
२१	(" १४-२)	५ ..	६५१

॥ तृतीयोऽर्धः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १७, १-२)	२ ...	१२८
२	(२, १, १६, १-२)	,, ...	१५१
३	(१, १, १८, १४-२)	५ ..	६१०
४	(१, १, १६, १-०)	२ ...	१२०
५	(१, १, १२, १-२)	,, ..	८४
६	(१, १, १८, १-२)	,, ...	१४९
७	(१, १, १८, १-२)	,, ...	५८
८	(१, १, १२, १-२)	,, ...	८५
९	(१, १, १५, १-०)	,, ..	१११
१०	(१, १, १७, १-०)	,, ...	१२९
११	(१, १, २०, १-२)	,, ...	१७९
१२	(१, १, २१, १-२)	,, ..	१८५
१३	(२, १, १८, १-२)	,, ..	४७१
१४	(२, १, १८, १-२)	,, ...	४७६
१५	(६, २, १६, १-२)	४ ...	४८४
१६	(")	,, ...	४८५
१७	(१, १, ८, १-२)	२ ..	२२
१८	(१, १, ८, १-०)	५ ..	६०७
१९	(" १-२)	२ ...	६१

[ल]

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, ११, १-३)	३	.. ५२३
२	(")	"	... ५२४
३	(४, १, १४, १-३)	५	.. ६३५
४	(८, १, १० १-३)	"	... १६४
५	(८, १, ११, १-३)	"	.. १६५
६	(१, १, १८, १-२)	३	.. १५०
७	(७, १, २, ॥-०)	५	.. १०
८	(" ॥-१॥)	"	... "
९	(" १॥-२)	"	.. १
१०	(" ३-०)	"	... ११
११	(" १-३)	"	.. १
१२	(६, २, १७, १-३)	४	.. ५५७
१३	(१, १, १५, २-०)	३	... १११
१४	(८, १, १४, १-३)	५	... १७२
१५	(१, १, ९, १-०)	३	... ६२
१६	(" ॥-२)	"	... "
१७	(२, १, १५, १-३)	५	... ६१८
१८	(१, १, १६, १-२)	३	.. २७९

॥ इत्येकाह-पर्व ॥ २ ॥

॥ चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, १, १-१)	५	... १७८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
२	(८, २, २, १-२)	५	... १७९
३	(४, १, १७, १-३)	४	.. ६८
४	(६, १, ८, १-३)	"	... ४१७
५	(८, २, ३, १-३)	५	... १८४
६	(८, २, ४, १-३)	"	.. १८७
७	(८, २, ५, १-३)	"	... १८२
८	(१, १, १६, १-२)	३	.. १२१
९	(२, २, ९, १-३)	"	... ४२०
१०	(१, १, १२, १-३)	"	... ८६
११	(१, १, १७, १-३)	"	... १२०
१२	(१, १, १८, १-३)	"	... २७०
१३	(")	"	... २७१
१४	(")	"	... २७२
१५	(१, २, २०, १-३)	"	.. २८०
१६	(६, १, ४, १-३)	४	.. ५२४
१७	(१, १, १७, १-३)	३	... १३०
१८	(१, १, १८, १-३)	"	... १७१
१९	(१, २, १६, १-३)	"	.. २५५
२०	(")	"	... "

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, २, १६, १-२)	३	.. २५६
२	(")	"	... २५७
३	(")	"	... २५८
४	(")	"	... २५९

[व]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(२, २, ८, १—३)	३ ...	४११
६	(,, १॥—३)	५ ...	६१७
७	(,, १—३)	३ ..	४२१
८	(,, १,॥—३)	५ ...	६१८
९	(८, २, ६, १—२)	,, ..	६६४
१०	(८, २, ७, १—३)	,, ...	१८६
११	(२, १, १५, १—३)	,, ...	६१८
१२	(,,)	,, ...	६२०
१३	(,,)	,, ...	६२१
१४	(३, २, १७, १—३)	३ ..	६४८
१५	(४, २, ८, १—३)	४ ..	१४८
१६	(५, २, १८, १—३)	,, ...	३६०
१७	(,,)	,, ...	३६१
१८	(,,)	,, ...	,,
१९	(,,)	,, ..	३६२
२०	(,,)	,, ...	३६३
२१	(८, १, ८, १—३)	५ ...	१८८

॥ पञ्चदशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १६, १—३)	३ ..	४५५
२	(७, २, १२, १—३)	५ ...	६६२
३	(१, १, ८, १—३)	३ ...	४२
४	(,,)	,, ...	३४

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
५	(,,)	३ ..	२५५
६	(५, २, १२, १—३)	४ ...	३२०
७	(,, १॥—३)	५ ...	६५१
८	(४, १, १७, १—३)	४ ..	६८
९	(,,)	,, ...	६८
१०	(,,)	,, ...	७०
११	(,,)	,, ...	,,
१२	(,,)	,, ...	७१
१३	(२, १, १६, १—३)	३ ...	७५१
१४	(,,)	,, ...	३५३
१५	(५, १, १२, १—३)	४ ...	२१६
१६	(६, २, ३, १—३)	,, ..	४४४
१७	(२, १, १६, १—३)	३ ...	३५४
१८	(८, २, ८, १—३)	५ ...	६६५
१९	(२, १, १७, १—३)	३ ...	४४७

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, २, १५, १—३)	३ ...	४५४
२	(,,)	,, ..	४५५
३	(१, १, ८, १—२)	,, ...	६२
४	(,,)	,, ...	६४
५	(६, २, १२, १—३)	४ ...	५४६
६	(८, २, १०, १—३)	५ ..	२०२
७	(४, १, १७, १—३)	४ ...	७१
८	(३, १, १८, १—३)	३ ...	६५६

[४]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(२, १, १०, १—२)	२	... ५१५
१०	(२, १, १६, १—२)	२	... ५५२
११	(२, १, १८, १—२)	२	... ५६४
१२	(५, २, १२, १—२)	४	... २२१
१३	(")	२	... २२२
१४	(")	२	... २२२
१५	(" १॥—२)	४	... ६५२
१६	(४, १, २०, १—२)	४	... ८३
१७	(४, १, २०, १—२)	२	... ८५
१८	(")	२	... "
१९	(२, २, १९, १—२)	२	... ६६४
२०	(")	२	... ६६५
२१	(")	२	... ६६६

॥ षोडशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २०, १—२)	४	... ८६
२	(२, २, १५, १—२)	२	... ४४६
३	(१, १, १८, १—२)	२	... १५१
४	(२, २, १६, १—२)	२	... ६४४
५	(५, २, १२, १—२)	४	... २२४
६	(")	२	... २२५
७	(" १॥—२)	४	... ६५२
८	(१, १, १८, १—२)	२	... १५१

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(")	२	... १५२
१०	(२, २, १९, १—२)	२	... ६६७
११	(२, १, १६, १—२)	२	... ५५४
१२	(६, २, १, १—२)	४	... ५१८
१३	(४, १, ११, १—२)	२	... २५
१४	(१, २, १२, १—०)	४	... ४४५
१५	(१, १, १९, १—२)	२	... १७१
१६	(८, १, १२, १—२)	४	... १६८
१७	(२, १, १७, १—२)	२	... २६२
१८	(८, २, ११, १—२)	५	... २०४
१९	(१, १, ८, २—०)	२	... ४०

॥ द्वितीयोऽर्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(२, १, १०, १—२)	२	... ५१६
२	(२, २, ८, १—०)	२	... ४२२
३	(" १—२)	२	... "
४	(" १॥—२)	२	... ४२४
५	(८, २, १२, १—२)	५	... २०८
६	(१, १, १८, १—२)	२	... १५२
७	(६, ०, १२, १—२)	४	... ४७८
८	(२, २, १८, १—२)	२	... ६५७
९	(२, २, १९, १—२)	२	... ६६८
१०	(६, १, १०, १—२)	५	... ६५८
११	(५, २, १२, १॥—२)	२	... ६५४
१२	(६, २, १६, १—२)	४	... ४८६

[४]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१३	(५, १, ११, १—३)	४	... २१०
१४	(")	"	... २१०
१५	(३, १, ११, १—३)	३	... ५२५
१६	(")	"	... ५२६
१७	(")	"	... ५२७
१८	(")	"	... ५२८
१९	(४, २, १, १—३)	४	... ११२
२०	(८, २, १५, १—३)	५	... १११

॥ सप्तदशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १५, १—३)	४	... २३२
२	(७, २, २०, १—३)	५	... १३२
३	(१, १, १८, १—३)	३	... १५४
४	(")	"	... १५५
५	(४, २, ७, १—३)	४	... १३७
६	(३, २, २१, १—३)	३	... ६७८
७	(५, १, १०, १—३)	४	... १६८
८	(५, २, १८, १—३)	"	... २६५
९	(")	"	... २६६
१०	(१, १, ८, १—३)	३	... ६५
११	(")	"	... ६६
१२	(५, १, १६, १—३)	४	... २४१
१३	(")	"	... २४२

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(")	४	... २४३
१५	(४, १, ७, १—३)	"	... २४४
१६	(१, १, ८, १—३)	३	... ६६
१७	(१, १, १८, १—३)	"	... १४५
१८	(५, १, १, १—३)	४	... १००
१९	(५, १, १६, १—३)	"	... २४४
२०	(५, १, १२, १—३)	"	... २१७

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(५, १, १, १—३)	४	... १६६
२	(४, २, १८, २—०)	"	... २६७
३	(८, २, ८, १—०)	५	... ६६४
४	(५, २, १३, १—३)	४	... २३२
५	(६, १, ४, १—३)	"	... २८८
६	(६, १, ८, १—३)	"	... ४१८

॥ इत्यष्टौ-पर्व ॥ ४ ॥

॥ अष्टादशः प्रपाठकः ॥

॥ प्रथमोऽर्धः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(७, २, १२, १—०)	५	... ८०
२	(४, १, १८, १—३)	"	... ६३७
३	(६, २, १२, १—३)	४	... ४८२
४	(५, २, ११, १—३)	५	... ६४५

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(")	४ ...	६४६
६	(")	" ..	६४७
७	(१, १, ८, १—२)	३ ...	६७
८	(२, १, २, १—२)	" ..	४८६
९	(")	" ...	"
१०	(५, १, १६, १—३)	४ ...	२४४
११	(१, २, १८, १—३)	३ ...	२७१
१२	(१, २, २०, १—२)	" ...	२८१
१३	(")	" ...	२८२
१४	(")	" ..	२८३
१५	(१, १, १५, १—३)	" ..	११२
१६	(")	" ..	"
१७	(६, २, ३, १—३)	४ ...	४४६
१८	(२, १, १०, १—३)	३ ...	३२१
१९	(")	" ...	"
२०	(१, १, ८, १—२)	" ...	६८
२१	(")	" ...	६९

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

—०—

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४०६, २, ४, ७—८)	५ ..	६०५
२	(२, २, ८, १—२)	३ ...	४२४
३	(१, १, ८, १—२)	" ...	७०
४	(६, २, १५, १—३)	४ ...	४८१
५	(७, ३, १८, १—३)	५ ...	१२६

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
६	(७, ३, १०, १—३)	५ ...	१२३
७	(५, १, १४, १—२)	४ ..	२२६
८	(२, १, १४, १—२)	३ ...	३४२
९	(८, २, १५, १—३)	५ ...	२१२
१०	(२, २, ८, १—२)	" ...	४२५
११	(७, ३, २, १—२)	" ...	८८
१२	(६, २, ५, १—३)	४ ...	४५५
१३	(३, १, १५, १—३)	३ ...	५४८
१४	(६, २, १२, १—३)	४ ..	४८०
१५	(७, १, १६, १—३)	५ ...	४३
१६	(६, २, १६, १—३)	४ ...	४८७
१७	(८, ३, ३, १—३)	५ ...	२२६
१८	(८, ३, ४, १—२)	" ...	२१८
१९	(८, ३, ५, १—२)	" ..	२२२

॥ जनविंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूत्रम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(८, २, १, १—३)	५ ...	१८१
२	(१, २, १२, १—३)	३ ...	२३५
३	(८, ३, ६, १—३)	...	२३६
४	(८, ३, ७, १—३)	" ..	२३८
५	(८, ३, ८, १—३)	" ...	२४२
६	(८, ३, ९, १—३)	" ..	२४५
७	(१, १, १०, १—३)	३ ...	८१

साम	मूलम्	आने	पृष्ठे ।
८ (८, २, १२, १—२)	५	...	२४५
९ (८, २, १४, १—२)	॥	...	२४२
१० (८, २, १५, १—२)	॥	...	२४०
११ (१, १, ८, १—२)	२	..	२५
१२ (२, १, १०, १—२)	॥	...	५५८
१३ (५, २, १०, १—२)	५	...	६५५
१४ (१, १, १८, १—२)	२	..	१०२
१५ (२, १, ६, १—२)	॥	...	५०२
१६ (८, २, १६, १—२)	५	...	२०९
१७ (८, २, १०, १—२)	॥	...	२०६
१८ (५, २, १२, १—२)	५	..	२१६
१९ (२, २, १८, १—२)	२	...	४०२
२० (१, १, ८, १—२)	॥	...	०१

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	आने	पृष्ठे ।
१ (२, १, ११, १—०)	२	...	५१०
२ (२, १, ११, १—०)	२	..	६१८
३ (२, १, १२, १—०)	॥	...	६१६
४ (२, १, १४, १—२)	॥	...	६३५
५ (४, १, १२, १—०)	४	...	४०
६ (२, १, १०, १—०)	५	...	६१२
७ (२, २, १२, १—२)	॥	...	६२८
८ (२, २, ८, १॥—२)	॥	...	६२०
९ (५, १, १६, १—०)	४	...	२४५
१० (२, १, ५, १—२)	२	...	४८८

साम	मूलम्	आने	पृष्ठे ।
११ (५, २, २०, १—२)	४	..	२०२
१२ (१, १, ८, ॥—२)	२	..	०१
१३ (६, १, ४, १—२)	४	..	४००
१४ (४, १, १२, ॥—२)	४	..	४८
१५ (१, २, १८, १—२)	२	...	२०२
१६ (")	"	...	"
१७ (१, २, २०, १—२)	॥	...	२८४
१८ (१, १, १४, १—२)	॥	...	११८
१९ (६, २, २, १—२)	४	...	४४६
२० (")	"	...	४४०
२१ (")	"	..	४४८

॥ विंशः प्रपाठकः ॥

—०—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	आने	पृष्ठे ।
१ (२, १, १०, १—२)	२	...	२२२
२ (१, १, १५, १—२)	५	..	६१२
३ (" १—२),	"	...	"
४ (" १॥—२)	"	...	६२२
५ (१, १, १६, १—२)	२	...	२५४
६ (१, १, ८, १—२)	॥	...	२६
७ (")	"	..	"
८ (")	"	...	३०
९ (")	"	..	२८
१० (२, २, १४, १—२),	"	...	४४८

[काक]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
११	(, ,)	३ ...	४४८
१२	(२, २, १५, १-३)	, , ...	४४६
१३	(, ,)	, , ...	४५०
१४	(३, १, ११, १-३)	, , ...	४३०
१५	(, ,)	, , ...	४३१
१६	(, ,)	, , ...	४३२
१७	(३, १, १६, १-३)	, , ...	४५५
१८	(१, १, १८, १-३)	, , ...	१५६
१९	(३, २, १२, १-३)	, , ...	६२७
२०	(, , १-०)	, , ...	६२८

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, २, १२, १-३)	३ ..	६२८
२	(३, २, १६, १-३)	, , ...	६४५
३	(३, २, १८, १-३)	, , ...	६६८
४	(५, २, १८, १-३)	४ ...	३६७
५	(६, १, ७, १-०)	, , ...	४१२
६	(६, १, ७, २-०)	, , ...	४१३
७	(४, १, १२, १-०)	४ ...	४८
८	(, , १-३)	, , ...	, ,
९	(२, १ १०, १-३)	३ ...	३२४
१०	(, ,)	, , ...	, ,
११	(१, १, ८, १-३)	, , ...	७१
१२	(१, १, १८, १-३)	, , ...	१५७
१३	, ,	, , ...	१५८

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(१, १, ८, १-३)	३ ...	३८
१५	(१, १, ८, १-३)	, , ...	७२
१६	(, ,)	, , ...	७३
१७	(, ,)	, , ...	७४
१८	(२, १, १६, १-३)	, , ...	२५५
१९	(, , ३-०)	५ ...	६२५
२०	(१, १, १५, १-०)	३ ...	११४

॥ इति सप्त-पर्वः ॥

॥ एकविंशः प्रश्नाठकः ॥

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, १॥-१)	३ ...	७५
२	(१, २, १८, १-०)	, , ...	२६६
३	(२, १, १८, १-३)	, , ...	३७३
४	(१, १, १३, १-२)	, , ...	८७
५	(८, ३, ५, १-३)	५ ...	२३३
६	(१, १, १५, ३-०)	३ ..	११४
७	(१, १, ८, १॥-१)	५ ...	६०७
८	(८, १, २, १-३)	, , ...	१८३
९	(१, १, १२, १-३)	३ ..	८८
१०	(१, १, १२, १-३)	, , ...	१८८
११	(१, १, १, १-३)	, , ...	६
१२	(१, १, २, १-३)	, , ...	८
१३	(१, १, ३, १-३)	, , ...	१२

[खख]

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१४	(४, १, १८, १-०)	४	... ०४
१३	(१, २, १८, १-०)	५	... ६१२
१६	(६, २, २०, १-३)	४	... ५१०
१०	(१, १, १३, १-९)	२	... ८८
१८	(८, १, २, १-३)	५	... ६६६
१८	(६, १, ८, १-०)	४	... ४१८
१०	(१, १, १३, १-३)	२	... ११४

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, १८, ॥-३)	२	... १५८
१	(१, १, १८, १-३)	२	... २६७
२	(१, १, १८, १-३)	२	... ३७४
४	(४, २, ४, २-१-३)	५	... ६३८
५	(५, २, २३, १-३)	२	... ६५६
६	(८, १, ४, १-३)	५	... १८८
७	(८, १, ५, १-३)	२	... २८०
८	(१, २, १३, १-१)	२	... २३८
८	(१, २, १४, १-१)	२	... २४९
१०	(१, २, १४, १-२)	२	... २४६
११	(१, २, १३, १-२)	२	... २३८
१२	(१, २, १४, १-२)	२	... २४३
१३	(१, २, १५, १-२)	२	... २४७
१४	(१, २, १३, १-२)	२	... २४०
१५	(१, २, १४, १-२)	२	... २४४
१६	(१, २, १५, १-२)	२	... २४८

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१७	(८, १, ६, १-३)	५	... २८४
१८	(, ,)	२	... २८५
१८	(, ,)	२	... २८६
१०	(१, १, १०, १-२)	२	... १८०
११	(, ,)	२	... ८११

॥ तृतीयोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, २, ६-०-८)	५	... ६३४
२	(२, १, १८, १-०)	२	... ६६८
३	(१, १, १८, १-३)	२	... १६०
४	(८, १, ७, १-२)	५	... ६६७
५	(८, १, ८, १-३)	२	... ३०३
६	(८, १, ४, १-३)	२	... १४८
७	(२, १, १८, १-०)	२	... ६३४
८	(४, १, १७, १-०)	४	... १४८
८	(१, १, ८, ॥-३)	२	... ७५

॥ इति प्राचक्षित-पर्व ॥ ६ ॥

॥ द्वाविंशः प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽङ्कः ॥

साम	मूलम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(१, १, ११, —२)	२	... ८५
२	(१, १, १८, १॥-३)	५	... ६१०
३	(, ,)	२	... , ,

[गण]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
४	(१, १, ८, १-०)	३ ...	४०
५	(१, १, ८, १-१)	,, ...	४५
६	(१, १, १८, १-२)	,, ..	१६०
७	(, ,)	,, ...	१६१
८	(१, १, ८, १-१)	,, ..	४६
९	(१, १, १८, १-०)	,, ...	१६१
१०	(१, १, १२, १-१)	५ ...	६०८
११	(१, १, १२, १-२)	३ ...	३३०
१२	(१, १, ११, १-१)	,, ...	८६
१३	(२, १, १२, १-२)	,, ...	१३१
१४	(१, १, १३, १-१)	,, ...	१००
१५	(१, १, १३, १-२)	,, ..	३३८
१६	(७, २, १, १-२)	५ ..	८१
१७	(१, १, १२, १-३)	३ ...	३३३
१८	(७, २, १४, १-१)	५ ...	१०१
१९	(१, १, १६, १-२)	,, ..	४३१
२०	(८, १, १२, १-२)	५ ...	६६८

॥ द्विमाषोऽहः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १३, १-२)	३ ..	५३८
२	(८, १, १३, १-२)	५ ...	३११
३	(२, १, १३, १-२)	३ ..	५४०
४	(८, १, १३, १-२)	५ ...	३११
५	(८, १, १५, १-२)	,, ..	६०१
६	(१, २, १०, १-२)	३ ..	१८५

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
७	(६, १, २, १-२)	४ ..	४४८
८	(१, १, ८, १-१)	३ ...	४६
९	(१, १, १६, १-२)	,, ..	१३६
१०	(१, ८, १, १-२)	,, ...	४१६
११	(१, १, १५, १-२)	,, ..	४५८
१२	(३, १, ११, १-२)	५ ..	६२१
१३	(१, १, १८, १-२)	३ ...	१६१
१४	(३, १, ११, १-२)	५ ...	६२३
१५	(१, १, १८, १-२)	३ ...	१६३
१६	(८, १, ११, १-२)	४ ...	३६
१७	(३, १, ११, १-२)	३ ...	५८०
१८	(२, १, १३, १-२)	,, ..	६८६
१९	(४, २, १४, १-२)	४ ..	१६१
२०	(५, १, १०, १-२)	,, ...	१६१

॥ त्रयोविंश प्रपाठकः ॥

—n—

॥ प्रथमोऽहः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(३, १, १३, १-२)	४ ...	३८४
२	(८, १, १६, १-२)	५ ..	६०१
३	(३, १, ११, १-२)	३ ...	५८१
४	(३, १, १३, १-२)	,, ...	६८७
५	(५, १, १२, १-२)	४ ...	३८५
६	(८, १, १६, १-२)	५ ...	६०२
७	(७, १, १०, १-२)	,, ..	१८

[घघ]

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
८	(१, १, १०, १—३)	३ ...	१८२
९	(१, १, १८, १—३)	३ ...	१६४
१०	(३, १, १८, १—३)	३ ...	५०१
११	(६, १, १०, १—३)	५ ..	६६०
१२	(३, २, १८, ३—०)	३ ...	६००
१३	(४, १, २०, ३—०)	५ ..	६३८
१४	(,, १—३)	४ ...	८०
१५	(८, १, ०, १—३)	५ ...	१५०
१६	(३, १, १८, १—३)	३ ...	५०१
१७	(३, १, १, १—३)	५ ..	६१८
१८	(३, २, १, १—३)	३ ...	५८०
१९	(४, १, ११, ३—०)	४ ...	३०
२०	(,, ३—०)	४ ...	॥

॥ द्वितीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, १, ११, १—३)	४ ..	८४
२	(४, १, १, १—३)	३ ...	६
३	(४, २, १, १—३)	३ ...	११३
४	(५, १, १, १—३)	३ ...	१०२
५	(५, १, १, १—३)	३ ...	२६०
६	(४, २, १, १—३)	३ ...	११४
७	(५, १, १, १—३)	३ ..	१०३
८	(५, १, १, १—३)	३ ...	२६८
९	(,,)	३ ...	२६८

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१०	(६, १, ४, १—३)	४ ..	४०१
११	(३, १, १२, १—३)	३ ...	५३५
१२	(,,)	३ ...	५३६
१३	(,,)	३ ...	॥
१४	(४, १, १२, १—३)	४ ...	५२
१५	(४, २, ०, १—३)	३ ...	१३८
१६	(५, १, १२, १—३)	३ ...	१२८
१७	(५, १, १२, १—३)	३ ...	२३३
१८	(४, २, ०, १—३)	३ ...	१३८
१९	(५, १, १२, १—३)	३ ...	२२१
२०	(५, १, १२, १—३)	३ ...	३३४

॥ तृतीयोऽर्धः ॥

साम	सूक्तम्	भागे	पृष्ठे ।
१	(४, २, १०, १—३)	४ ..	१५१
२	(०, १, ११, १—३)	५ ...	३३
३	(६, २, ५, १—३)	४ ...	४५६
४	(०, १, ०, १—३)	५ ...	६४
५	(०, २, ८, १—३)	३ ..	१०८
६	(८, १, ८, १—३)	३ ..	६६८
७	(०, २, ८, १—३)	३ ...	६०

॥ इति शुद्धमर्थः ॥ ७ ॥

॥ जहमानस्य समाप्तम् ॥

उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टभूतस्य जज्ञगानस्य

परिच्छेद-सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठम् ।	परिच्छेदः	पृष्ठम् ।
अथ दशराज-पर्व ...	३८१	॥ अथ चतुर्थः प्रपाठकः [= द्वौ अक्षौ]	
॥ प्रथमः प्रपाठकः [= द्वौ अक्षौ]		= (१०—१८) ३८]	४८३
= (१०—१६) ३६] ...	॥	॥ सप्त-पर्व ...	५०८
॥ संवत्सर-पर्व ..	४१९	॥ प्रायश्चित्त-पर्व ...	५१८
॥ द्वितीयः प्रपाठकः [= द्वौ अक्षौ]		॥ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ अक्षौ]	
= (१०—१४) ३४]	४१८	= (१०—१४) ३४]	५३१
एकादश पर्व ...	४५०	॥ अष्ट-पर्व ...	५४०
॥ तृतीयः प्रपाठकः [= द्वौ अक्षौ]		॥ षष्ठः प्रपाठकः [= द्वौ	
= (१०—१६) ३६] ..	॥	अक्षौ = (१०—०) १०]	५६०
अथ अक्षौन-पर्व ...	४८०		

यस्य निःश्वसितं वेदा यी वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्धमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १४ ॥

॥ अथ चतुर्दशोऽध्याय आरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे अभिप्रगोपतिमिति त्वत्मात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अभिप्रगोपतिङ्गिरेन्द्रमर्षयथाविदे ।

३ १ ३ २ ३ १ २
सूनुसत्यस्यसत्यतिम् ॥ १ † ॥

हे स्तोतः ! “गोपतिं” गवां स्वामिनम् “इन्द्रम्” “अभि
प्र अर्ष” प्रकर्षेण पूजय “गिरा” स्तुत्या “यथाविदे” स यथा
स्वात्मानं स्तुतप्रकारं जानाति, यथा वा यागं प्रति गन्तव्यमिति
जानाति तथा र्षेति । कौटुशमिन्द्रम् ? “सत्यस्य” यज्ञस्य वा
“सूनु” पुत्रं [तत्रानुरक्तत्वात् सूनुरित्युपचर्यते] “सत्यति”
सतां पालकम् ॥ १ ॥

* ‘इदानीमेकादश्यातिगौरायुरित्येवमादयः षोडशान् प्रपाठकान् प्रभृति प्रष्टव्याः’
—इति वि० ।

† इ० आ० १, १, २, ४ (१भा० ३८१८०) = ऋ० वे० ६, ४, ४, ४ ।

(१)

अथ द्वितीया ।

१२ १२ १ १ २ १ १ २ १ १
आहरयःसृष्टिरेरुषीरधिबर्हिषि ।

२ ३ १ ३ १ २
यत्राभिसन्नवामहे ॥ २ * ॥

“हरयः” हरितवर्णाः अश्वः “अरुषीः” आरीचमानाः
“अधिबर्हिषि” [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी] बर्हिषास्तृते “आ
सृष्टिरे”, आसृजन्तु, “यत्र” यस्मिन् बर्हिषि स्थितमिन्द्रम्
“अभि सन्नवामहे” अभिसंस्तुमः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ २ १ १ २ १ २ २ ३ १ २
इन्द्रायगावआशिरन्दुदुहेवज्जिणेमधु ।

१ २ ३ २ ३ २
यत्सीमुपहरेविदत् ॥ ३ † ॥ १

“इन्द्राय” “गावः”‡ “आशिरम्” आश्रयण-साधनम् पय
आदिकम् “मधु” मदकरं “दुदुहे” दुहते । कौटुशाय? “वज्जिणे”
वज्र-युक्तायेन्द्राय “यद्” यदा “उपहरे” समीपेण वर्त्तमानं
“मधु” सोमरसं “सीम्” सर्वतः “विदत्” लभते तदा ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ४, ५, ५ ।

† ऋ० वे० ६, ५, ६, १ ।

‡ ‘इन्द्राय गावः—इन्द्राय अर्थे गावः’—इति वि० ।

॥ ‘उपहरे यज्ञ’—इति वि० ।

अथानोविश्वास्विति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अनोविश्वासुहव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत ।

१ २ १ २ ३ १ २

१ २ १ २

उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रहन्परमज्याऋचीषम ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “विश्वासु” सर्वासु “समत्सु” असुर-युद्धेषु
“हव्य” सर्वैर्देवैरात्मरक्षार्थमाज्ञातव्यमिन्द्रसुहिष्य “नः” अस्माकं
यन्ने “ब्रह्माणि” स्तोत्राणि हवीरूपाण्यन्त्रानि वा, तथा “सव-
नानि” प्रातःसवनादीनि ऋषिण सवनानि च “उप आ भूषत” उप
समीपे सम्यगलङ्कृत । “हे वृत्रहन् ! वृत्रस्यासुरस्य पापस्य वा
हन्तः ! “परमज्याः” युद्धेषु शत्रु-हननार्थं परमा अविनश्यती ज्या
मोर्वी यस्य स तथोक्तः [यद्वा परमान् बलेन प्रकृष्टान् शत्रून्
जिनाति हिनस्तीति परमज्याः] हे “ऋचीषम” स्तुतिभिरभि-
मुखीकरणीय ! एवमुतेन्द्र ! त्वम् अस्मदभिलषितानि प्रयच्छेति
शेषः ॥

“हव्यमिन्द्रसमत्सुभूषत”—“हव्यइन्द्रः समत्सुभूषतु”—इति
पाठौ, “वृत्रहन्परमज्याऋचीषम”—“वृत्रहापरमज्याऋचीषमः”—
इति च पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ १८ २८ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
 त्वन्दाताप्रथमोराधसामस्यसित्यईशानकृत् ।

३ १ ३ १८ २८ ३ २ ३ १ २ ३ २
 तुविद्युन्नस्ययुज्यावृणीमहेपुत्रस्यश्वसोमहः ॥ २* ॥ २

हे इन्द्र ! “प्रथमः” सर्वेषां मुख्यस्त्वं “राधसा” धनानां
 “दाता” “असि” [यद्वा, धन-दातृणां मध्ये त्वं प्रथम आदिमो
 भवसि] । तथा “ईशानकृत्” तव स्तोतॄन् ईशानान् ऐश्वर्य-युक्तान्
 कुर्वन् त्वं “सत्यः” सत्य-कर्मासि यथार्थ-कर्मा भवसीत्यर्थः । यस्मा
 देवं तस्मात् वयं “तुविद्युन्नस्य” बहु-धनवतो बह्वन्नस्य वा
 “श्वसः” बलस्य “पुत्रस्य” शत्रुबधार्थं बलकरत्वेनोत्पन्नत्वात्
 बल-पुत्रस्य अतएव “महः” महतः तव “युज्या” योग्यानि
 धनानि “आ वृणीमहे” सम्भजामहे ॥ २ ॥ २

३८ ४८ ३ ४८ ५ ३ २ ३८ ४८ ५
 ॥ श्यैतम् ॥ आनोविश्वात्सु । हव्या३४ औहोवा ।
 १ २ १ ७ ५ ५ १ १ १ २८
 आयिन्द्रस्म । त्सुभृषतार३४ । ओईहा । उपब्रह्मा
 १ १ १ १ ५ १
 णि । सावार३३ना । निवार । तार३४हान् । परम
 २ २ १ ३ २ ५ ४८
 ज्याआ३र्चा । ऊम्मायि । पार३मार३४ औहोवा ॥ (१)

* सू० वे० ६, ६, १३, २ ।

† ‘सामिलस्य कर्मा’—इति वि० ।

१४५०१४०२४०१,२] उत्तरार्चिकः ।

५

परमज्याऋची । षमा३४औहोवा । पारमज्याः । ऋचा

विषमार३४ । औहोवा । त्वन्दाताप्र । थामोर३रा ।

धसारम् । आर३४सी । असिसत्याई३शा । ऊम्मायि ।

नारकीर३४औहोवा ॥ (२) असिसत्यईशा । नका३४

औहोवा । असिसत्यः । ईशानका२३४ । औहोवा ।

तुविद्युन्नस्य । यूजार३या । वृणारयि । मा२३४हा

यि । पुत्रस्यशावा३साः । ऊम्मायि । मार३हार३४औ

होवा । वार३४सू(३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ सदोविशीयम् ॥ आनोविश्वासुहव्यमोहाओहा३

ए । औहोऔहो३वा । इन्द्रसमत्सुभूषत । औहोवा ।

उपब्रह्माणिसवनानिवृत्रघ्न । औहोवा । परामा१ज्या

^{५ १} २ः । ^{५ १ १} ओ३हा । ^{५ १} ओ३हा३ण । ^{५ १} औ३होयि । ^{५ १} औ३हो३
^२ वा । ^{१२} ऋची । ^{१ ३} षा३मा२३४ ^{५२ २} औ३होवा ॥ (१) ^{२ २} परमज्याऋ
^{२ २ २ २} चीषमओ३हाओ३हा३ण । ^{२ २ २} औ३होची३हो२वा । ^{१२} परमज्या
^{२२} ऋचीषम । ^{५ १} ओ३हा । ^{१ १२ १२ २ १२ २ २२} त्वन्दाताप्रथमोराधसामसि । ^५ ओ
^{२ १ २} ३हा । ^{५ १} असायिसा३त्या२ः । ^{५ १ २} ओ३हा । ^{५ १ २} ओ३हा३ण ।
^{५ १} ओ३होयि । ^{५ १ १} औ३हो३वा । ^{२ १२} ईशा । ^{१ ३} ना३र३का२३४ ^{५२ २} औ३हो
^२ वा ॥ (२) ^{२ २ २ २ २ २} असिसत्यईशानकृ३दे३हाओ३हा३ण । ^{२ २ २} औ३होची३हो
^{१ १ १ १ २ २ २ १} ३वा । ^{५ १} असिसत्यईशानकृ३त् । ^{१ १ १} ओ३हा । ^{१ १ १} तुविद्युन्मस्ययु
^{२ २ २} ज्यावृणीम३चे । ^{५ १} ओ३हा । ^{१ १} पु३त्तास्या३शा२ । ^{५ १} ओ३हा ।
^{५ १ १} ओ३हा३ण । ^{५ १ १} औ३होयि । ^{५ १ १} औ३हो३वा । ^१ वसः । मा
^{१ ३} २३हा२३४ ^{५२ २} औ३होवा । ^{१ २ १ २ १ १ १ १} सदोविशा२३४५ः (३) ॥ २० * ॥ [२] २

अथ प्रत्नम्यीयूषमिति तृचामकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ क २ २
प्रत्नम्यीयूषमपूर्य्ययदुक्थयं

३ २ ३ १ ३ १ २ २ २
महोगाहादिवआनिरधुक्षत ।

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २
इन्द्रमभिजायमानं समस्वरन् ॥ १ * ॥

“दिवः” द्युलोकात् तत्र स्थितैर्देवैः ‘पीयूष’ पातय्यं
“प्रत्न” पुराणं “यत्” सोमरूपमन्नम् “उक्थयम्” प्रशस्यमस्ति
“पूर्य्य” पुरातनं तत् सोमरूपमन्नं† “महः” महतः “गाहात्”
गाहनात् “दिवः” द्युलोकात् “निरधुक्षत” आभिमुख्येन नि
दुहन्ति । ततः दुग्धं मित्रम् “इन्द्रम्” “अभि”लक्ष्य “जायमानं”
तं सोमं‡ “समस्वरन्” स्तोतारः संस्तुवन्ति ॥

“प्रत्न”-“दिवः”—इतिपाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
आदीक्षेचित्यश्यामानासचाप्यं

३ १ १ ३ १ ३ क २ २
वसुरुचोदिव्याअभ्यनूषत ।

* ऋ० वे० ७, ५, २३, २ ।

† ‘पूर्य्यम्’—‘अपूर्य्यम्’—इति वि० ।

‡ ‘अध्वरन्’—इति वि० ।

३१२ १२ ३१ २
 दिवोनवारं सविता व्यूर्णते ॥ २ * ॥

“आत्” अनन्तरं “पश्यमानासः” एनं पश्यन्तः “दिव्याः” दिवि भवाः “वसुवचः” नाम केचित् “आप्य” बन्धुषु साधुम् “ईम्” एनं सोमम् “अभ्यनूषत अभ्यस्तुवन् । कस्मादनन्तरम् ? उच्यते—“दिवः” । “देवः” द्योतमानः “सविता” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः “वारम्” आवरणम् अन्धकारं “न व्यूर्णते” नापगमयति† । तएनमस्तुवन् सूर्योदयात् प्रागेव हि सोमं स्तुवन्ति खलु ॥

“दिवोनवारं”—“वारवदेवः”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३३३ ३१२ ३१ २
 अधयदिमेपवमानरोदसी
 ३१ ३२३ १२३ २३ १२
 इमाचविश्वाभुवनाभिमज्मना ।
 ३२८ ३१ २३१२ २२
 यूथेननिष्ठावृषभोविराजसि ॥ ३ ‡ ॥ ३

हे “पवमान” सोम ! “अथ” अनन्तरं “यद्” यदा “इमे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “इमा” इमानि “विश्वा” विश्वानि

* ऋ० वे० ७, ४, १२, ६, ।

† “दिवः न वारं—सुलोकस्य, वलं सविता व्यूर्णते प्रच्छादयति न”—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २२, २ ।

“भुवना” भूतजातानि “च” “मज्जना” बलेन “वि राजसि”
विशेषेण राजसि स त्वं तथा कुर्वन् ॥

“भुवनाभिजज्ञाना”-“भुवनेषुवितिष्ठसे”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ३

॥ यौधाजम् ॥ ^{३२}प्रत्ना^{३१}३१म् । ^२पी^{४२}३यू । ^५षम् । ^{२,३}पूर्वा
^५३३४याम् । ^१या^२दू३ । ^१वि^४थ्यारम् । ^{३१}म^४हो३४पू । ^३गा३
^५३३४चात् । ^{११}दि^{२१}वाचनायिः । ^१अ । ^{१२}धु^४क्षतार । ^{३२}इ^४न्द्रा३४
^३पूम् । ^५आ^{२२}३४भी । ^१जा^४या३ । ^{३२}मा^४ना३म् । ^{३२}समा३
^३४पू । ^५स्वा^{३२}३४राम् ॥ (१) ^२आ^४दा३१यिम् । ^४का^४३यिचित् ।
^५प । ^{१,३}श्या^५मा३३४ना । ^१सा^२आ३ । ^१पि^४यारम् । ^{३१}व^४ह्म३४पू ।
^३हू^५३३४चाः । ^{२१}दि^{२१}व्याअभायि । ^१अ । ^{१२}नू^४षतार । ^{३१}दि^४वो३४
^३पू । ^५ना^२३३४वा । ^१र^४प्सा३ । ^{३१}वि^४तार । ^३वि^४यू३४पू । ^३णू३
^५३४ते ॥ (२) ^{३२}अ^२धा३१ । ^२या^४३दि । ^{५२}मे । ^{२,३}पा^५वार ३ ४मा ।
^{११}नारो३ । ^१द^{३२}सी३ । ^३इ^४मा३४पू । ^३चा^५३३४वायि । ^{१२}श्र्वा^१भ

२१ २ १ १२१ १ ५ १२
 वना । भि । मज्मनार । यूये३४५ । नार३४नौः । स्था
 १ १ १ ५ ५
 वार । षभोर । विरा३४५ । जार३४सी(३) ॥ ६ * ॥ [१]

५ २ ४२ ५२ १ १ १
 ॥ आमहीयवम् ॥ प्रत्नमीश्यूषम्पूर्वियाम् । यदूव्या
 १ २ १ १ १ १
 श्यारम् । महोर३गाहात् । दिवाचनायिः । अधू
 २ १ १ १ १ १
 ३क्षताउ । वा३ । स्तौषि३४५(१) ॥ ७ † ॥ [२]

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ॥ ऐडसौपर्णम् ॥ इन्द्रमभोवा । जायामार३४नाम् ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 समास्वरान् । आदार३यिक्कार३४यिवीत् । पार३श्या ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मार३ना । साषापियाम् । औ२३ होवा । होपूई ।
 डा(२) ॥ ८ ‡ ॥ [३]

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ॥ सत्रासाहीयम् ॥ वख३४ । रुचोदिव्याष । भो
 ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ईवा । अनूषतदिवोजा३वा । रा३एसा । वार३यि

* ज० मा० १०प्र० १अ० ६सा० ।

† ज० मा० ११प्र० २अ० ७सा० ।

‡ ज० मा० १२प्र० २अ० ८सा० ।

ता । वियौश्चो । वाद्वाश्चयि । णू २ ३ ४ तो ई वा
यि(२) ॥ ८ * ॥ [४]

॥ सदोविशीयम् ॥ अधर्यादितेपवमाओहाओहाश्च ।
ओहोओहोश्वा । नरोदसौइमाचवायि । ओश्वा ।
आभुवनाभिजमनायूथेननायि । ओश्वा । स्थावार्वाश्च
भाः । ओश्वा । ओश्वाश्च । ओश्चोयि । ओश्च
ओश्वा । विरा । जारसाश्चओहोवा । सदोविशा
२३४५ः(३) ॥ १० † ॥ [५]

॥ उत्सेधम् ॥ प्रत्नम्यीयूषम्पूर्व्ययदु । कियथाश्चौ
ओवा । महोगाहाऽरत् । हाश्च उवारश्च । ऊश्चपा ।
दिवाश्चना । ओहोवाचयि । आधुक्षता । इन्द्रमा

* अ० मा० १३प्र० २अ० ८पा० ।

† अ० मा० १३प्र० २अ० १०पा० ।

२ १ ५ ३२ १ ४२ ५२
भि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । जाया३मानम् । औ

४ ५ ३२ ४ ३२ ४२ ४२ ४२
होवाहायि । समा३स्वा५परा६पुईन् ॥ (१) आदीक्षेचित्य

४ ५२ २ २ ३२ ४२ ४२ २ १
शमाना । सन्ना । पिया३४औहोवा । वसुरुहोऽ२ ।

२ ५ ३२ ४ ५२ ४
हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । दिव्या३अभा । औहोवा

५ १ १ १ २ २ १ २ २
हायि । आनुषता । दिवोनावा । हा३१उवा२३ । ऊ

५ २ २ ४ ५२ ४ ५ २ २ ४
३४पा । रसा३विता । औहोवाहायि । वियू३र्णू५ता

३ ४ ३ ४ ५२ ४ ५२ २ ३ २ ३२
ईपुईयि ॥ (२) अधयदिमेपवमा । नरो । दसा३४औ

४२ ५ २ १ २ २ ५
होवा । इमाचवाऽ२यि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा ।

३२ २ ४ ५२ ४ ५ १ २ १ ३२ २
श्वाभूवना । औहोवाहायि । भायिमयना । यूथे

१ २ २ ५ ३२ २ ४ ५२
नानि । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । स्थावा३र्षभः । औ

४ ५ २ २ ४ ३ १ १ १
होवाहायि । विरा ३ जा ५ सा ६ ५ ६ यि । ऊ२३४

५ (३) ॥ ११ * ॥ [६] ३

इममूष्विति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ४ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २

इममूषुत्वमस्माकं सनिङ्गायन्नन्यासम् ।

१ २ २ २ ३ १ २

अग्ने देवेषु प्रवोचः ॥ १ * ॥

हे अग्ने ! “त्वम्” “अस्माकम्” अस्मत्सम्बन्धिनम् “इमम् उ सु” पुरोदेशेऽनुष्ठेयमानमपि “सनि” दविर्दानं “नन्यासं” नवतरं “गायत्र” स्तुतिरूपं वचोऽपि “देवेषु” देवानामग्रे “प्र वोचः” प्रकर्षणं ब्रूहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विभक्तासिचित्रभानोसिन्धोऽहर्माउपाकया ।

३ २ ३ १ २

सद्योदाशुषेक्षरसि ॥ २ † ॥

हे “चित्रभानो” विचित्र-रश्मि-युक्ताग्ने ! “विभक्ता” विशिष्टस्य धनस्य प्रापयिता “असि” भवसि । तत्र दृष्टान्तउच्यते— आकारउपमार्थीयः । यथा “सिन्धोः” नद्याः “उपाके” समीपे “जर्मा” जर्मि [तरङ्गोपलक्षितं कुल्यादिरूपं प्रवाहं विभजन्ति

* ख० आ० १, १, ३, ८ (१ भा० १९६ पृ०) = ऋ० वे० १, १, २२, ४ ।

† ऋ० वे० १, १, २३, १ ।

तद्वत्*] “दाशुषे” हविर्हत्तवते यजमानाय “सद्यः” सदा
तामेव “चरसि” कर्म-फल-भूमौ वृष्टिं करोषि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ११२ १२ १ १२
आनोभजपरमेष्वावाजेषुमध्यमेषु ।

२ ३ १ ३ १ १
शिखावस्त्रोअन्तमस्य ॥ ३ १ ॥ ४

हे अग्ने ! “परमेषु” उत्कृष्टेषु व्युलोक-वर्त्तिषु “वाजेषु”
अग्नेषु “नः” अस्मान् “आ भज” सर्वतः प्रापय । “मध्यमेषु”
अन्तरिक्ष-लोकवर्त्तिषु वाजेषु आभज । अन्तमस्य” अन्तिक-
तमस्यः भू-लोकस्य सम्बन्धीनि “वस्त्रः” वस्त्राणि “शिख”
देहि ॥ ३ ॥ ४

अहमिद्वीति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १४ १ १२ १२ १ १ १ १ १ १
अहमिद्विपितुःपरिमेधामृतस्यजग्रह ।

१ १२ १२
अहं ह्यर्ह्यद्वाजनि ॥ १ १ ॥

* ‘सिन्धोर्कर्मा—समुद्रस्योर्मिसङ्गति’—इति वि० ।

† ऋ० वे० १, १, २२, ५ ।

‡ ‘अन्तमस्य—प्रधानभूतस्य’—इति वि० ।

॥ ‘शिख—यद्यपि शिखरायै प्रयुज्यते तथाप्यत्र दानायां द्रव्यः, ददस्’—
इति वि० ।

§ ऋ० आ० १, १, १, ८ (१भा० १५१पृ०) = ऋ० वे० ५, ८, १०, ५ ।

“पितुः” पालकस्य “ऋतस्य” “सत्यस्य” अवितथस्य इन्द्रस्य “मेधाम्” अनुग्रहात्मिकां बुद्धिम् “अहमित्” अहमेव “परिजग्रह” परिगृहीतवान् “हि” यस्मादेवं तस्मात् “अहं सूर्यइवा-जनि” सूर्यो यथा प्रकाशमानः सन् प्रादुर्भवति तथाजनिषम् प्रादुरभुवम् ॥

“जग्रह”-“जग्राह”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अहमृत्नेनजन्मनागिरःशुभ्रामिकणववत् ।

२८ ३ १ २ २ ३ १
येनेन्द्रःशुभ्रमिदधे ॥ २ * ॥

“कणवत्” कणवद्वा† अहमपि “प्रत्नेन” चिरन्तनेन “जन्मना” “गिरः” इन्द्र-विषयाणि स्तोत्राणि “शुभ्रामि” अलङ्करोमि‡ । येन स्तोत्र-समूहेन “इन्द्रः” “शुभ्र” शत्रूणां शोधकं “दधत्” धत्तएव धारयत्येव यत् स्तोत्र मिन्द्रे ईदृशं बलमवश्यं जनयति तत् स्तोत्रमलङ्करोमीत्यर्थः ॥

“जन्मना”-“मन्मना”—इति पाठो ॥ २ ॥

* अ० वे० ५, ८, ११, १ ।

† ‘कण्वः’ अथ मन्मस्य द्रष्टा—इति वि० ।

‡ ‘शुभ्रामि’-शोधयामि—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१८ २२ ३ २ ३ १८ २२ २ १ २ ३ २
 येत्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्ऋषयो ये च तुष्टुवुः ।

१८ २२ ३ १ २
 ममेद्वस्व सुष्टुतः ॥ ३ * ॥ ५

हे “इन्द्र !” “ये” जनाः “त्वां” “न तुष्टुवुः” न स्तुवन्ति “ये
 च ऋषयः” मन्त्राणां द्रष्टारः जनाः “तुष्टुवुः” त्वां स्तुवन्ति उभ-
 येषां मध्ये ‘ममेत्’† ममैतत्स्तोत्रेण “सुष्टुतः” शोभनं स्तुतः
 सन् “वदस्व” वृद्धो भव ॥ ३ ॥

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
 प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

अग्नेविश्वेभिरिति द्वाचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ २ ३ १ ३ १ ३ १ २
 अग्नेविश्वेभिरग्निभिर्ज्योषिब्रह्मसहस्कृत ।

१ १ २ २ ७ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 ये देवत्राय आयुषु तेभिर्नीमिद्वयागिरः ॥ १ ‡ ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ११, २ ।

† ‘इत्’ इति पदपूरणः—इति वि० ।

‡ न काप्यन्यवोपलभ्यत इत्यस्यक् ।

हे “सहस्रत” सहसा बलेन कृत उत्पादित* हे अग्ने !
 “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्यतया स्थितैरग्निभिः सह “ब्रह्म”
 अस्माभिः क्रियमाणं स्तोत्रं हवीरूपमन्नं वा “जीषि” जुषस्व
 किञ्च “ये देवता” ये अग्नयः देवेषु वर्तन्ते [“देवमनुष्येति
 (५, ४, ५६) समस्यर्थे त्रा-प्रत्ययः] “य आयुषु” ये वाग्नयो मनुष्येषु
 वर्तन्ते “तेभिः” तैः सर्वैः अग्निभिः सह “नः” अस्माकं “गिरः”
 स्तुति-लक्षणा वाचः “मह्य” पूजयेत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ २२ ३१ २२ १२ २२ २२ १२
 प्रसविश्वेभिरग्निभिरग्निःसयस्यवाजिनः ।

१२ ३ १३ २३ १२ ३ १२
 तनयेतोर्के अस्मदासम्यङ्वाजैः परीवृतः† ॥ २ ॥

“यस्य वाजिनः” यस्याग्नेर्वाजिनः हविर्लक्षणास्यवन्तः
 अनेके यष्टारः सन्ति “सः अग्निः” “विश्वेभिः” विश्वैः सर्वैर्यष्टव्य-
 तया स्थितैरग्निभिः “सः” [एकस्तच्छब्दोऽनुवादः] “अस्मात्”—
 इति अस्मात् [सुपां सुलुक् (६, १, ३८)—इति समस्या लुक्,
 आङ्गोरुपसर्गयोः अवणादुचित-क्रियाध्याहारः] “आ” गच्छतु ।
 “सम्यङ्” यथावत्कालातिक्रमेणेत्यर्थः । कथञ्भूतः ? “वाजैः
 परिवृतः” वाजैरस्मभ्यं दातव्यैरन्नैः परिवृतः परिवेष्टितः सहित
 इत्यर्थः । न केवल मस्मास्वैव यज्ञादि-सिद्ध्यर्थमन्नैः परिवृतोऽग्नि-

* ‘मह्यङ्कृतः—बलस्य कर्मासि’—इति वि० ।

† “परिवृतः”—इति ख० पु० पाठः ।

‡ इयमपि न क्वाप्यन्यत्रोपलभ्यते ।

रागच्छतु किन्तहि ? “तनये” अस्मत्पुत्रे आगच्छतु । न केवलं
पुत्रे “तोके” पुत्र-पुत्रे दातव्यैर्वाजैः परिहृतोऽग्निरागच्छतु ।
इति परोक्ष-वत्या अग्निः स्तूयते अस्मदंशे चाग्नि-साध्य-क्रियानु-
परमः प्रार्थ्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३२ ३१ १२ १२
त्वन्नोअग्नेअग्निभिर्ब्रह्मयज्ञश्चवर्द्धयः ।

१२ ३१२ ११२ १२
त्वन्नोदेवतातयेरायोदानायचोदय* ॥ ३ † ॥ ६

हे “अग्ने !” “त्वम्” “अग्निभिः” त्वद्भिभूतिभिः भूतैरन्यै-
रग्निभिः साह† “नः” अस्माकं “ब्रह्म” स्तोत्रं “यज्ञं च” “वर्द्धय” ।
तथा “त्वम्” “नः” अस्माकं “देवतातये” [यज्ञनामैतत्
(निघ० ३, १७, १०) यागार्थं “रायः” धनस्य “दानाय”
प्रदानाय “चोदय” दातृन् प्रेरयः‡ ॥ ३ ॥ ६

अथ त्वेसोमेति द्विचामकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१२ ३२ ३१२ ३१२
त्वेसोमप्रथमावृक्तवर्चिषोमहे

१२ ३१२ ३१२
वाजायश्रवसेधियन्दधुः ।

* “चोदयन्” — इति ख० पु० पाठः ।

† ख० वे० ८, ७, १८, ५ ।

‡ ‘यथा मम धनं प्रदीयते तथा कुर्व’ — इति वि० ।

१८ १८ १८ १८
सत्वन्मोक्षीरवीर्य्यायचोदय ॥ १ * ॥

हे “सोम !” “प्रथमाः” पुरातनाः [यद्वा, यष्टव्यत्वेन सर्वेषां
जनानां सुख्याः “वृक्षवर्हिषः” वृक्षं वृद्धिं वर्हिष्यैयं प्रार्थयामिति
वृक्षवर्हिषः यजमानाः “महे” महते “वाजाय” वजाय “शवसे”
अन्नाय च “धियं” बुद्धिं “त्वे” त्वयि “दधुः” त्रिहितवन्तः, तस्मात्
हे “वीर” समर्थ सोम ! तादृशः “त्वं” “नः” अस्माकमपि सङ्ग्रामे
“वीर्याय” सामर्थ्याय “चोदय” प्रेरयत [यद्वा, ‘वीर्याय’ वीरे-
शुत्रे भवाय ‘नः’ अस्मान् प्रेरय] ॥ १ * ॥

अथ द्वितीया ।

११८ ११८ १८ ११८ ११८
अभ्यभिष्टिअवसाततर्हिथोत्

११८ १८ ११८ ११८ ११८
सन्नकश्चिज्जनपानमक्षितम् ।

११ ११८ १८ ११८ ११८
अर्थ्याभिर्नभरमाणोगभक्ष्योः ॥ २ ‡ ॥

हे सोम ! त्वं “अवसा” अन्नेन हेतुना “अभ्यभि ततर्हिथ
हि” पवित्रमभिष्टुष्वानसिषा । तच्च दृष्टान्त-द्वयम्—“उत्तं न”

* ऋ० वे० ७, ५, २३, १ ।

† ‘यथास्मभ्यं वोयं समीति’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, ५, २२, ५ ।

॥ ‘अभि अभि—उपबर्षुपरि, हि—इति पदपूरणः, अवसा—अन्नेन यमसा वा,
ततर्हिथ—इ तादृशे विदारणे वा, अन्नेन यमसा उपबर्षुपरि तादृशे विदारणे वा’—
इति वि० ।

यथा “कश्चित्” “जनपानम्”, अस्मिन् जना उदकं पिबन्ति, तम्
 “अक्षितम्” अक्षीणं कश्चित् कश्चन “उत्तम्” उत्तरणशीलं वाप्या-
 दिकमभिवृणन्ति* यथा वा कश्चित् “गमस्त्योः” बाह्वोः† “श-
 र्याभिः अङ्गुलीभिः‡ “भरमाणः” उदकं सञ्चरन् कश्चिदभिवृ-
 णन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३   ३ १ २   ३ २
 अजीजनोऽमृतमर्त्यायक

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 मृतस्यधर्मममृतस्यचारुणः ।

१ २   ३   १   १ २ ३   १ २
 सदासरोवाजमच्छासनिष्यदत् ॥ ३ ॥ ७

कल्याणस्य “अमृतस्य” उदकस्य “धर्मान्” धारकेऽन्तरिक्षे
 “कं” सूर्यं “मर्त्याय” मनुष्यार्थम् “अजीजनः” किञ्च “सनिष्य-
 दत्” सम्भजत् देवान् । स त्वम् “वाजम् अच्छ” सङ्ग्रामम्
 अभिलक्ष्य “सदा” “असरः” सरसि मच्छसि ॥

“मर्त्यायकं”—“मर्त्येषु”—इति पाठो ॥ ३ ॥ ७

* ‘उत्त’ न—उत्तो भवत्यर्थः, उत्तमिव भवत्यर्थः, कश्चित्—किमपि भव-
 त्यर्थः इत्यं, जनपानम्—अक्षतं—प्रभूतम्—इति वि० ।

† ‘गमस्त्योः’—आदित्यरश्मयः—इति वि० ।

‡ ‘शर्याभिः’—कर्मभिः—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ७, ५, १९, ४ ।

॥ यौधाजयम् ॥ तुवे३१ । सो३म । प्र । थामार३
 ४वा । क्तावा३ । चिषो३ । म३वे३४५ । वार३४जा ।
 य३आवसायि । धि । ब३न्दधूरः । स३त्वा३४५ । नो३३
 ४वौ । रवा३रपि । रिया३र । य३चो३४५ । दार३४या ॥ (१)
 अ३भा३१यि । आ३भि । हि । आ३वार३४सा । ता३ता
 ३ । दि३थार । उ३त्सा३४५म् । ना३र३४काम् । चि३प्पा
 नपा । नम् । अ३जित३रम् । श्र३य्या३४५ । भा३र३४
 यि३र्नाभिरा३र । मा३णारः । ग३भा३४५ । स्ती३र३४योः ॥ (२)
 अ३जा३१यि । जा३नो । अ । मा३र्त्तार३४मा । ती३या३ ।
 य३क्ता३रम् । अ३ता३४५ । स्या३र३४धा । म३न्नामृ३ता ।
 ख । चा३रुणा३रः । स३दा३४५ । सा३र३४राः । वा३जा
 रम् । आ३ह्यार । स३ना३४५यि । ध्या३र३४दात् (३) ॥ ६ ॥ [१]

१२२   २ २   २ २   २ २   २ २
 ॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ त्वेसोमप्रथमावृदोद्वावृगोद्वाओद्वा
 २   १   २ १ २   २   १   २   १
 ३१ । क्तवा२र्द्धिषोमहेवा२जा । ओ३हा । ओ३हा३
 २   ३ २   ३ २   १   २   १ २   २
 ३३४ । यन्ना३४वसायि । धायिन्द । धुःसात्वन्नोवायि३
 १   २   १   २   २   ३ २   ३ २   २ १
 ओ३हा । ओ३हा३३३४ । रवा३४यिरिया३ । यचो२३
 ५   ४   ५   १   २ २ २ २
 ४वा । दा५योईहायि ॥ (१) अभ्यभिद्धिश्रवसाओद्वाओ
 २   १   २ १   २   १   १   १
 द्वा३१ । तता२र्द्धिथोत्सन्ना२का । ओ३हा । ओ३हा
 २   ३   २   ३ २   १   २   १ २   २
 ३३३४ । चिष्णा३४नपा । नामचि । त३श्यार्थाभिर्त्ता ।
 १   २   १   २   ३ २   ३ २ २   २ १
 ओ३हा । ओ३हा३३३४ । भरा२४माणा३ । गभो२
 ५   ४   ५   २ २   २   २ २
 ३४वा । स्ता५योईहायि ॥ (२) अजीजनोअमृतमओद्वा
 २   २   १   १   २   १   १   १
 ओद्वा३१ । तिया२यकमृतस्या२धा । ओ३हा । ओ
 २ २   ३ २   ३ २   १ २ २   १ २
 ३हा३३३४ । मन्ना३४ । मृता । स्याचारु । णःसादा
 २   १   २   १   २   ३ २ २   ३ २
 सराः । ओ३हा । ओ३हा३३३४ । वाजा३४मष्ठा३ ।
 १ १   ५   ४   ५
 सनो२३४वा । व्या५दोईहायि (३) ॥ ७ * ॥ [२] ७

अथैन्दुमिन्द्रायेति ढचात्मकं ढतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ ३ १ २   १ १ १   ३ १ ८   २ ८
एन्दुमिन्द्रायसिञ्चतपिवातिसोम्यमधु ।

१ ८   १ ८   ३   १
प्रराधांसिचोदयतेमहित्वना ॥ १ * ॥

हे ऋत्विजः ! “इन्दु” स्यन्दनशीलं सोमम् “इन्द्राय” इन्द्रार्थम् “आ सिञ्चत” आश्रयण-द्रव्येणासेचनं कुरुत अभिषुण्ते-त्यर्थः । ततः “सोम्य” सोममयं “मधु” मदकरं सोमरसं “पि-वाति” पिबतु । पीत्वा च स इन्द्रः महित्वना स्व-महित्वेनैव “राधांसि” धनानि स्तोत्रभ्यः “प्र चोदयते” प्रकर्षेण चोदयते प्रेरयति ॥

“प्रराधांसि”-“प्रराधसा”—इति पाठौ, “चोदयते”-“चोद-याते”—इति च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १   १ १ १ १ १
उपोद्धरीणाम्यतिर्राधःपृश्नन्तमब्रवम् ।

३ १   २   ३ १ ३ १ २
नूनंश्रुधिस्तुवतोअश्वस्य ॥ २ † ॥

* ख० पा० ४, २, ४, ६ (१भा० ०८४पृ०) = ऋ० वे० ६, १, १०, २ ।

† ऋ० वे० ६, २, १०, ४ ।

“हरौषां” हरित-वर्णानाम् अश्वानां “पतिं” पालयितारं
 “राधः” धनं “पृचन्तं” [पृची सम्पर्के (अदा० आ०)] स्तोत्रेषु
 संयोजयन्तं ददतमित्यर्थः । एतादृशमिन्द्रम् “उपो* अब्रवम्”
 अतिशयेनाहं स्तोत्रं करवाणि “अश्वस्य” अश्वो नामधिरश्व-शब्दे-
 नोच्यते तस्य पुत्रस्य स्तुवतः स्तोत्रं कुर्वतः मम सम्बन्धिनीं हे
 इन्द्र ! त्वदिषयां स्तुतिं “नूनं” सम्प्रति “शुधि” शृणु ॥

“राधः”—“दक्षम्”—इति पाठौ ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नद्याऽऽङ्गपुराचनजज्ञेवीरतरस्तवत् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नकौरायानैवथानभन्दना ॥ ३ ॥ ८

हे इन्द्र ! “त्वत्” त्वत्तः “पुरा” पूर्वं “वीरतरः” सामर्थ्यवान्
 कश्चित् “न हि जज्ञे” न जातः खलुः “अङ्ग” प्रसिद्धौ त्वमेव
 सामर्थ्यवान् जातइत्यर्थः । किञ्च त्वत्तोऽपि “राया” धनेन समर्थः
 “न किः” न कश्चिदस्ति । तथा “एवथा” शत्रुपुराणि सङ्ग्रामं
 वा प्रतिगमनेन त्वत्तोऽधिको न जातः [यद्वा, एवथा—अव रक्ष-
 णादिषु (म्वा० प०) अकारस्थकारश्चान्दसः, औषादिकस्या-
 प्रत्ययः ; शरणागतानां स्तोत्रेषां वा अवने त्वत्तोऽधिको नास्ति ।

● ‘उपो उ इति पादपूर्वे’—इति वि० ।

† म्वा० वे० ६, २, १७, ५ ।

किञ्च “भन्दना” [भन्दतिः स्तुति-कर्मा (निघ० ३, १४, १८)]
स्तुत्यस्य त्वदधिको न जातः* न वाक्मद्रचकः स्तुत्यस्य त्वत्तोऽन्यो
जघ्नइति ॥ ३ ॥ ८

॥ मारुतम् ॥ ^१एऽ^४पु^१दु^४मि । ^४द्रा^१श्या^४इ^५सि^१ञ्च^५ता । पि^१
^१वा^१र^१ति^१सो^१म्य^१म^१धु । ^{११}प्र^१रा^१धा^१र^१इ^१सी । ^{११}चो^१द^१त^१या^१यि^१मा^१इ
^१हो । ^१त्वना । ^१औ^४इ^५हो^५वा ॥ (१) ^३ऊ^१पु^१पो^४ह । ^४रा^१श^१यि^१णा
^४इ^५म्य^१ता^१यि^१म् । ^{११}रा^१धा^१रः^१पृ^१ञ्च^१न्त^१म^१व्र^१वम् । ^{११}नू^१न^१ए^१भू^१र^१इ^१धौ ।
^१स्तु^१व^१तो^१अ^१श्वी^१इ^१या । ^१स्या । ^१औ^४इ^५हो^५वा ॥ (२) ^१ना^१ऽपु^१हि
^४य । ^१गा^१इ^४पू^५रा^५च^५ना । ^१ज^१घ्ने^१इ^१वी^१र^१त^१र^१स्त्व^१त् । ^१न^१कौ^१रा^१इ^१इ
^१या । ^{११}ने^१व^१था^१ना^१इ^१भा । ^१दना । ^१औ^४इ^५हो^५वा । ^४हो^४पू^४ई ।
डा(३) ॥ ८ ॥ [१] ८

* ‘भन्दना—बध्नेनापि सम्यक् न त्वत्पदम्’—इति वि० ।

† ऊ० गा० १० प्र० २५० ८ सा० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

देवोवोद्रविषोदादिति प्रमाणात्मकं प्रथमं सूत्रम्,
तत्र प्रथमा ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
देवोवोद्रविषोदाःपूर्णाविवद्धासिचम् ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
उद्दासिचध्वमुपवापुणध्वमादिदोदेवओहते ॥ १ * ॥

“द्रविषोदाः” धनानां दाता “देवः” अग्निः “वः” युजदीर्घा
“पूर्णा” हविषा “आसिचम्” आसिक्तं स्रवं “विवटु” कामयताम्
“उद्दासिचध्वम् वा” सोमेन पात्रम्, “उप पुणध्वम् वा” सोमम् [वा
शब्दो समुच्चयार्थो ध्रुव-ग्रहेण होतृ-चमसं पूरयत च अग्नये सोमं
यच्छत वेत्यर्थः] । “आदित्” अनन्तरमेव “देवः” अग्निः “वः”
युष्मान् “ओहते” वहति ॥

“विवटु”-“विवटि”—इति फट्ठी ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
तच्छेतातरमध्वरस्यप्रचेतसंवन्दिदेवा अकृण्वत ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
दधातिरत्नं विधते सुवीर्यमग्निर्जनायदाशुषे ॥ २ † ॥ १०

* ज० आ० १, १, १, १ (१भा० १८४ ड०) = ज० वे० ४, १, ११, ४ ।

† ज० वे० ४, १, ११, ४ ।

देवाः “प्रचेतसं” प्रकष्टमतिं “तम्” अग्निम् “अध्वरस्य”
यज्ञस्य “वक्त्रि” वोढारं “होतारं”* च “अकण्वत” अकण्वन्
क्विरर्थमित्यत्राह—स च “अग्निः” “विधते” परिचरते “दायवे”
हविषां प्रदात्रे “जनाय” “सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “रत्नं”
रमणीयं धनं “दधाति” दधात्विति ॥ २ ॥ १०

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{५२ ४} देवोऽध्वः । ^{४ २ ४ ५} द्राश्वाश्चिणोदाः ।
^{१२} पूर्णोविवा । ^{२ १ १ २} द्युश्आसीश्चाम् । ^१ उद्वाश्चिञ्चध्वमुप । ^२ वा
^१ पार्श्णा । ^१ ऊम्नायि । ^{१ २} धूश्चाम् । ^१ आदिद्वोदेवचोश्च
^१ ताउ ॥ (१) ^{१ २} आदायित् । ^१ वोदायि । ^{१ १ १ २} वाश्चोद्वाश्तायि ।
^१ तश्चोश्तारमध्वर । ^{१२} स्यप्राश्चै । ^१ ऊम्नायि । ^१ ताश्
^२ साम् । ^{१ २ २} वाक्त्रिन्देवाश्चकार्ष्वताउ ॥ (२) ^{१ २} वाक्त्रिम् । ^१ दा
^{१ १ २ १} यिवाः । ^१ आश्काण्वर्वाश्ता । ^१ दधाश्चिस्तिरत्नविध । ^२ तेष्व
^२ द्वा । ^१ ऊम्नायि । ^{१ २} राश्याम् । ^१ आयिर्जनायदारश्च
^२ षाउ (३) ॥ १२ १ ॥ [१]

● ‘देवानामाकाशानाम्’—इति वि० ।

† अ० मा० १० अ० १ च० ११ पा० ।

॥ कणवरयन्तरम् ॥ ^{२२ २२ २२ २} देवोवोद्रविणोदाः । ^{२२ २२} पूर्णा वि
^{२ १ २ २} वा । ^२ छुश्चासीश्चाम् । ^२ उदासिच्चध्वमुपवापृणध्वा २ ३
^{३२} ४मैक्षी । ^{२२ १} आदिहो२३४दे । ^५ वचो३आउवा२३ । ^२ ए३ ।
^{१ २ २} हतआ ॥ (१) ^{२२ २२ २२ २२ २ २} आदिहोदेवओहतायि । ^२ ता३५क्षोता३रा
^२ म् । ^{२ ३} अध्वरस्यप्रचेतसा२३४मैक्षी । ^{३२ २ १} वङ्गिन्दा२३४यिवाः ।
^२ भका३१उवा२३ । ^२ ए३ । ^{२ ३ २} एवतआ ॥ (२) ^{२२ २२ २२ १} वाङ्गिन्देवाअह
^{१ २} एवता । ^{२ १ २} दा३धाता३यिरा । ^२ त्रविधतेसुवीरिया२३ ४मै
^{२ १} क्षी । ^५ अग्निर्जा२३४ना । ^२ यदा३१उवा२३ । ^२ ए३ । ^{२ ३} शुष
^२ आ(३) ॥ ७ * ॥ [२] १०

अदर्शीति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} अदर्शिगातुवित्तमोयस्मिन्ब्रतान्यादधुः । ^{२ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २}
^{१ २ २ ३ १ २ २ २ १ २ २ ३ १ २} उपोषुजातमार्यस्यवर्द्धनमग्निन्नश्नुनोगिरः ॥ १ † ॥

* छ० मा० १३प्र० १अ० ७वा० ।

† ऋ० आ० १, १, ४, २ (१भा० १७१ व०) = ऋ० वे० ६, ७, १२, १ ।

“यस्मिन्” अग्नौ “प्रतामि” कर्माणि “आ दधुः” यजमानाः
 आहितवन्तः “गातुवित्तमः” अतिशयेन मार्गाणां ज्ञाता ; सी-
 ऽग्निः “अदर्शि” प्रादुरभूत् । किञ्च “सृजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम्
 अस्य “आर्यस्य” उत्तम वर्णस्य “वर्द्धनं” वर्द्धयितारम् “अग्निं”
 “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतिरूपा वाचः “उपो दधन्तु” उप-
 गच्छन्तु [नच गताविति (आ० प०) भातुः ॥

“नचन्तु”-“नचन्त” — इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ ३ २ २ १ १ २ २
 यस्माद्रे जन्तुकृष्टयश्चर्कृत्यानि कृषवतः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ २ १ २ १ १
 सहस्रसाम्नेधसाताविवत्सनाग्निन्धौ भर्नमस्यत ॥ २ ॥

“यस्मात्” कारणात् “चर्कृत्यानि” कर्तव्यानि कर्माणि
 “कृषवतः” कुर्वाणान् मनुष्यान् “कृष्टयः” इतर-मनुष्याः “रेजन्त”
 कम्पन्ते,† तस्मादिदानीं हे मदीया जनाः ! यूयं “सहस्रसां”
 गवां धनानां सहस्रस्य दातारमग्निं‡ “मेधसातौ” यज्ञे “धौभिः”
 कर्तव्यैः कर्मभिः “क्षना” आत्मनैव “नमस्यत” परिचरन् ॥

“नमस्यत”-“सपर्यति” — इति पाठौ ॥ २ ॥

* आ० वे० ६, ७, १२, २ ।

† ‘रेजन्त’-राजन्तो वे वं द्रष्टव्यम्’ — इति वि० ।

‡ ‘सहस्रसां’-सहस्र-सधितानि कार्याणि’ — इति वि० ।

अथ तृतीया ।

^{१२ १२} ^{१ १}
प्रदेवोदासोऽग्निः • ॥ ३ • ॥ ११

“दैवोदासः” दिवोदासेनाह्वयमानोऽग्निः “मातरं” सर्वस्य
धारणवत्त्वात् पृथिवीं “अनु” प्रति “न” “प्र विवाहते” देवान्
प्रति हविर्वीढुं विशेषेण न प्रवर्त्तयति, तस्मादेन मग्निं दिवो-
दासो “मधमना” बलेन आजुहाव । तस्मादयमग्निं “नाकस्य”
स्वर्गस्य “देवः” द्योतमानः “इन्द्रः” परमैश्वर्य-युक्तः “शर्मणि”
गृहे स्थायतने एव “तस्थौ” अतिष्ठत् ॥ ३ ॥ ११

^{४ १} ^{४ १ ४ ५}
॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ अदाऽपूशि । गात्रतूष्पितामाः ।

^१ ^{२ १ १ २} ^{१ १ २}
यास्मिन्न्रता । नौश्चादाश्धुः । उपोऽर्षुजातमा । र्यस्या
^२ ^१ ^{२ २} ^१
रश्वा । ऊम्मायि । धाश्नाम् । आग्निन्नखन्तुनोर्गि
^१ ^{१ २} ^{१ २} ^{१ १}
राउ ॥ (१) राया । स्याद्रेजन्तकृष्टयश्चर्क्या । नौश्का
^{२ २} ^{१ १ २ २} ^२ ^२ ^{१ १}
र्वाश्ता । सहाश्चसाम्मेधसा । तावारश्चिवा । ऊ
^{२ २} ^{१ २} ^{१ २} ^{१ २}
म्मायि । ह्याश्ना । आग्निन्धीभिर्नमारस्यताउ ॥ (२) ता
^२ ^{१ २ २ २} ^२ ^{१ १ २ १}
प्रा । दैवोदासोऽग्निर्देवइन्द्रो । ना ३ माय्मा ३ ना ।

* व० आ० १, १, ४, ० (भा० १०० पृ०) = अ० वे० ४, ०, १९, १ ।

^१अनू^२रमातरम्पृथि । ^२वौवार^१श्पिवा । ^१ऊम्मायि । ^२वा^२श्त्ता^१
^१यि । ^१तास्थौनाक^२स्यशा^१रम्णा^१उ । ^१वा^१३४५(३) ॥ १३* ॥ [१]

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ ^{४३}प्रद^४ै^२ऽपू^४वः । ^४दा^२श्सो^४श्चा^४ग्नायिः ।

^१दायिव^२इन्द्रो । ^२ना^१ ३ मा^२प्या^२इना । ^१अनू^२रमातरम्पृथि ।
^२वौ^१वार^२श्पिवा । ^१ऊम्मायि । ^२वा^१श्त्ता^२यि । ^१ता^२स्थौनाक
^१स्यशा^२रम्णा^१उ ॥ (१) ^१णाया । ^१स्मा^२द्रेजन्त^१कृष्टय^१स्र्वा^१त्या ।
^१नौ^१श्का^२र्णा^१श्ताः । ^१स^१च्चा^२र^१स्रसं^२मेध^१सा । ^१तौ^२वार^१श्पिवा ।
^१ऊम्मायि । ^१त्मा^२ ३ ना । ^१आ^२ग्निन्धीभिन्न^१मा^२ र^१स्यता^२उ ॥ (२)
^१ता^२आ । ^१दर्शि^२गातुवत्त^१मोय^२स्मिन्त्रता । ^१नौ^२श्चा^१दा^२श्धः ।
^१उपो^२र^१धुजातमा । ^१य^२स्या^१र^२श्वा । ^१ऊम्मायि । ^१धा^२श्नाम् ।
^१आ^२ग्निन्न^१चन्तु^२नोर^१गिरा^२उ । ^१वा^२३४५(३) ॥ ४ † ॥ [२]

* ज० गा० १०प्र० २अ० १३सा० ।

† ज० गा० ११प्र० २अ० ४सा० ।

॥ अभिनिधनंकाण्वम् ॥ ^{१२१} औहोहोहायि । ^२ आयिहो ।

^{१ २} आदा । ^३ शीर३४गा । ^४ तूवित्ता२३४माः । ^५ यास्मिम्भार

^६ ३४ता । ^{१२१} नीयादधूः । ^{२२१} ऐहोयि । ^३ आ२३४यिहो । ^४ ज

^५ पोषू२३४जा । ^६ तामारी२३४या । ^{१२१} स्यावर्द्धनाम् । ^{२२१} ऐहो

^३ यि । ^४ आ२३४यिहो । ^५ आग्निन्नार३४त्ता । ^६ तुनो३गा५यि

^{१२१} रा६पु६ः ॥ (१) ^२ औहोहोहायि । ^३ आयिहो । ^४ यास्मात् ।

^५ रे२३४जा । ^६ ताकृष्टार३४याः । ^{१२१} चार्कार३४र्था । ^{२२१} नीकृ

^३ ण्वताः । ^४ ऐहोयि । ^५ आ२३४यिहो । ^६ साक्षन्ना२३४साम् ।

^१ मायिधासार३४ताउ । ^२ ईवत्तना । ^३ ऐहोयि । ^४ आ२३४

^५ यिहो । ^६ आग्निन्धी२३४भीः । ^{१२१} नमा३स्या५ता६पु६ ॥ (२)

^{१२१} औहोहोहायि । ^२ आयिहो । ^३ प्रादे । ^४ वो२३४दा । ^५ सो

^६ आ२३४ग्रायिः । ^१ दायिवा२३४यिन्द्रो । ^{२२१} नाममना ।

(५)

^{२२१} ऐहोयि । ^३ आ२३४यिहो । ^५ आनूमा२३४ता । ^२ ^१ ^५ ^२ ^३ राम्पृथी२३
^५ ४वीम् । ^{२२१२} वीवावृतायि । ^{२२१} ऐहोयि । ^२ आ२३४यिहो । ^५ ता
^१ ^५ ^३ ^४ स्थौना२३४का । स्यग्रावर्मापूषाद्५ईयि(३) ॥ २* ॥ [३] ११

अधान्नप्रायूषि-दृष्टात्मकं तृतीयं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

^२ ^१ ^१ ^२
 अग्न्यायूषिपवसे० ॥ १† ॥

—इति प्रतीकमिदम् । सा चान्यत्रान्ता (२भा०
 ३३५ष्ट०) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^२ ^१ ^३ ^१ ^२ ^३ ^१ ^२
 अग्निर्हविःपवमानःपाञ्चजन्यःपुरोहितः ।

^१ ^२ ^३ ^२
 तमीमहेमहागयम् ॥ २‡ ॥

“पाञ्चजन्यः” निषाद-पञ्चमाशत्वारी वर्णाः पञ्चजनाः, [यद्वा,
 गन्धर्वाः पितरी देवाः असुराः रक्षांसित्वितत् पञ्चजनाः, अथवा

* ऊ० गा० १३प्र० ३ अ० २ सा० ।

† ऊ० आ० ६, ३, १०, ३ (२भा० ३३५ ष्ट०) = ऊ० वे० ०, १, १०, २ ।

‡ ऊ० वे० ०, १, १०. ४ ।

देव-मनुष्य-गन्धर्वाप्सरसः सर्पाः पितर इति ब्राह्मणाभिहिताः
 पञ्चजनाः । “गन्धोरात् अग्नः (४, १, ५८)” — इत्यत्र “वर्हिर्देव
 पञ्चजनेभ्य इति वक्तव्यम् (भा० वा०)” — इति वचनात् अग्न-प्रत्ययः]
 तेषां तत्तदभीष्ट-प्रदानेन स्वभूतः* “ऋषिः” सर्वस्य द्रष्टा “पव-
 मानः” पवमान-रूपः “अग्निः” “पुरोहितः” कर्मार्थमृत्विग्भिः
 पुरतो निहितः, “तम्” पूर्वोक्त-लक्षणं “महागयं” महन्निरपि
 देवादिभिर्गीतव्यं† [महान्ति प्रभूतानि यज्ञ-गृहाणि यस्य वा
 स तथोक्तः, तम्] “ईमहे” याचामहे ॥ २ ॥

अथ द्वतीया ।

१ ३ १ २ १ १ २ १ १ २ १ २ १ १ २ १
 अग्नेपवस्वस्वपा अस्तेवर्चः सुवीर्यम् ।

१ २ १ २ ३ १ १ १

दधद्रयिन्मयिपोषम् ॥ १ ३ ॥ १२

हे अग्ने ! “स्वपाः” [“सोर्मनसौ (६, २, ११७)” — इति
 उत्तरपदात्युदात्तत्वम्] शोभन-कर्माणां त्वम् “अस्ते” अस्मासु
 “सुवीर्य” शोभन-वीर्योपेतं “वर्चः” [वर्चं दीप्तौ (भा० आ०)]
 तेजः “पवस्व” आ गमय । तथा भवान् “रयिं” धनं पुत्रं वा

* ‘पाञ्चजन्यः’ — पञ्चभिर्जन्यते, चत्वारो महर्षिजः पञ्चमो पञ्चजनाः तेर्जन्यते
 चरञ्जोदत्यासते — इति वि० ।

† ‘महागयं’ — बहुधावस्थितम् — इति वि० ।

‡ अ० वे० ७, २, ११, १ = अ० वे० ८, १८ ।

¶ ‘स्वपाः’ — शोभना आपो वस्व स्वभूता अस्ते स्वपाः च उच्यते — इति वि० ।

“पोषं” [भावे कर्मणि वा घञ्] गवां पुष्टिं यदा गवादिकं
 “मयि” “दधत्” दधातु करोत्वित्यर्थः [दधातेर्लेटि अडागमे—
 “घोर्लोपो लेटि वा (७, ३, ७८)”—इत्याकार-लोपः] ॥३॥ १२

अध्याग्नेपावकेति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ १ १   ४ १ १
 अग्नेपावकरोचिषामन्द्रयादेवजिह्वया ।

१ ३ १ १   ३ १ २
 आदेवान्वक्ष्यिष्यिष्य ॥ १ * ॥

हे “पावक” शोधक ! “रोचिषा” स्व-दीप्तया “मन्द्रया”
 देवानां मादयिष्या† “जिह्वया” च, हे “देव” शीतमानाम्ने !
 “देवान्” “आ वक्षि” आवह, यन्मार्थं “यक्षि च” तान् यज ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ १   ३ १ २
 तन्वाघृतस्त्ववीमहेचित्रभानोस्वर्दृशम् ।

४ २ ४   १ १ १
 देवाः आवीतयेवह ॥ २ ‡ ॥

* सू० वे० ४, १, १८, = य० वे० १७, ८ ।

† ‘मन्द्रया—वज्रसूया’—इति वि० ।

‡ सू० वे० ४, १, १८, २ ।

हे “वृत्तलो” वृत्तस्य प्रेरक ! * [यद्वा, वृत्तेन जनित !
हे “चित्रभानो !” चित्रा नानाविधा भानवो दीप्तयो रश्मयो
यस्यासौ चित्रभानुस्तस्य सम्बोधनम्] “स्वर्दृशं” सर्वस्य द्रष्टारं
“तं” “त्वा” त्वाम् “ईमहे” याचामहे, अतो “वीतये” हविषां
भक्षणाय “देवान्” “आं वह” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{३ १ २} वीतिहोत्रन्त्वाकवेद्युमन्त^{३ १ २} १ २^{१ २} समिधीमहि ।

^{१ २ ३ १ २} अग्नेवृहन्तमध्वरे^{३ १} ॥ ३ १ ॥ १३

हे “कवे” कान्तदर्शिन् ! “अग्ने !” “वीतिहोत्र” कान्त-यज्ञं
यद्वा प्रिययज्ञं, “द्युमन्त” दीप्तिमन्तं “वृहन्त” महान्तं, “त्वा”
त्वाम् “अध्वरे” यज्ञे “समिधीमहि” समिद्धिः सन्दीपयामः
॥ ३ ॥ १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य चतुर्दशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ‘वृत्तलो’—वृत्तेन ज्ञाप्यते यः चसौ वृत्तलः, तस्य सम्बोधनं हे वृत्तलो । इति
वि० ।

† ख० वे० ४, १, १८, २ = य० वे० ११, ४ ।

अथ चतुर्थे खण्डे —

अवानोअग्रजतिभिर्गायत्रस्यप्रभर्मणि ।

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} अवानो ^{३ १ २} अग्रजतिभिर् ^{३ २ ३ १ २} गायत्रस्यप्रभर्मणि ।

^{१ २} विश्वासु ^{३ १ २} धीषुवन्च ॥ १ * ॥

“विश्वासु धीषु” सर्वेषु कर्मसु “वन्दाः” स्तुत्यः हे “अग्ने !”
“गायत्रस्य” गायत्र-सान्नः गायत्री-च्छन्दस्कस्य वा “प्रभर्मणि”
प्रभरणे सम्पादने निमित्तभूते सति “नः” अस्मान् “जतिभिः”
त्वदीयैः पालनैः “अव” रक्ष [“द्वयोऽतस्तिष्ठः (६, १, १३५)”—
इति संहितायां दीर्घत्वम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{१ २} आनोअग्रे ^{३ १ २} रयिभरसन्नासाहंवरेष्यम् ।

^{१ २} विश्वासु ^{३ २ ३ १ २} पृत्सुदुष्टरम् ॥ २ † ॥

हे “अग्ने !” “रयि” धनं “नः” अस्मभ्यम् “आ भर” प्रयच्छ ॥
कौटुम्भम् ? “सन्नासाह” सन्ना सह युगपदेव दारिद्र्यस्य नाशकं
“वरेष्य” सर्वैर्वरणीयं “विश्वासु पृत्सु” सर्वेषु सङ्ग्रामेषु “दुष्ट-
रम्” शत्रुभिस्तरीतुमशक्यम् ॥ २ ॥

* ख० वे० १, ५, २७, १ ।

† ख० वे० १, ५, २७, १ ।

अथ तृतीया ।

^{१ २} ^{३ १ १ १ १ १ १ १}
आनोअग्नेसुचेतुनारविंविश्वायुपोषसम् ।

^३ ^{१ २} ^{३ १ १}
मार्डीकन्धेहिजीवसे ॥ १ * ॥ १४

हे “अग्ने !” “नः” अस्माकं “जीवसे”† जीवनाय “सु-
चेतुना” शोभनेन ज्ञानेन युक्तं “रयि” धनम् “आ धेहि” आस्वा-
पय । कीदृशम् ? “मार्डीकं” मृडोक्तं सुखं तच्चेतु-भूतं “विश्वायु-
पोषसं” सर्वस्मिन्नायुषि देहादेः पोषकं यावज्जीवमस्मदुप-
भोग-पर्याप्तमित्यर्थः‡ ॥ ३ ॥ १४

अग्निं हि न्वन्तीति पञ्च च॑ द्वितीयं सूक्तम् ।

तत्र प्रथमा ।

^{३ १} ^२ ^{३ ३ ३ १ २ ३} ^{१ २ ३} ^{१ २}
अग्निं हि न्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु ।

^{१ २} ^{३ १ २}
तेन जेषधनन्धनम् ॥ १ ॥ ॥

“नः” अस्माकं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा “अग्निं”
“हिवन्तु” प्रेरयन्तु यागार्थसुयोजयन्तु वर्धयन्तु वा [हि गतो

* ऋ० वे० १, ४, २७, २ ।

† “तुमर्षे से-सेनसेन्-कसे-कसेनधी-अधेन्-कधी-कधेन्-अधी-अधीन्-तवे-तवेन्-
नवेनः (१, ४, ८)”—इति पा० ।

‡ विश्वायुपोषसम्—आयवो मनुष्याः वक्तु-मनुष्य-पोषसम्—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

वृक्षो च । तच्च दृष्टान्तः—“आजिषु” सङ्ग्रामेषु “आशु” शीघ्र-
गामिनं “सप्तिम् इव” सर्पण-शीलमश्वं यथा योद्धारः प्रेरयन्ति
तद्वत्, “तेन” अग्निना “धनं धनं” सर्वं धनं “जेष्मं” वयं
जयेम ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ १ २ १ २ ३ १ १ २ १ २ १
ययागाआकरामहैसेनयाग्नेतवोत्या ।

१ २ ३ १ २
तान्नोहिन्वमघत्तये ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “सेनया” इनेन सह वर्त्तमानया, सेना-
रूपया वा “यया” “तव” “जत्या” रक्षया “गाः” “आ करामहै”
आभिमुख्येन करवामहे लाभामह इत्यर्थः । “ताम्” जतिं “नः”
अस्मान् “हिन्व” गमयत । किमर्थम् ? “मघत्तये” धनस्य दाना-
र्थम् अस्माकं धन-लाभायेत्यर्थः ।

“करामहै”-“करामहे”—इति पाठो ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ २ १ २ ३ १ २ २ १ २ २ १ २ २
आग्ने स्थूररयिन्नरपृथुङ्गोमन्तमश्विनम् ।

३ २ ४ ३ १ २ ३ २
अङ्घ्रिखंवर्त्तयापविम् ॥ ३ † ॥

● ऋ० वे० ८, ८, १४, १ ।

† ‘हिन्व’—सेवयामः—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ८, १४, २ ।

हे “अग्ने !” “सूर” स्थूलं दृष्टं “पृथु” विस्तीर्णं “गोमन्त”
गोभिर्युक्तम् “अश्विनम्” अश्वीषेतम् “आ भर” अन्नभ्यमाहर
प्रयच्छ । किञ्च “खम्” अन्तरिक्षम् “अङ्घ्रि” उद्घुदकैः सिञ्च
[यद्वा आत्मोद्यैस्तेजोभिः व्यञ्जय प्रकाशय] “पविम्” आयुधं*
“वर्त्तय” अस्त्रहिरोधिषु प्रवर्त्तय ॥

“पविम्”-“पविम्”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अग्नयश्चमजरमाख्यर्त्योद्दयोदिवि ।

१ १ १ १ १ १
दधज्योतिर्जनेभ्यः ॥ ४ † ॥

हे “अग्ने !” “नक्षत्र” [नक्षति समन्ताद्गच्छतीति नक्षत्रः,
नक्षि गतो (भा० प०) “अग्नि-नक्षि (उ० ३, १०५)” —इत्या-
दिना अन्नन् प्रत्ययः] सततं गन्तारम् “अजरम्” जरा-रहितम्
“सूर्य” सर्वस्य प्रेरकमादित्यं “दिवि” अन्तरिक्षम् “आ रोहयः”
उपर्यवस्थापितवानसि [यद्वा, नक्षत्रं कृत्तिकादिकं सूर्यश्च
दिश्यांरोहयः] । किङ्कुर्वन् ? “जनेभ्यः” सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः
व्यवहारार्थं “ज्योतिः” प्रकाशकं “दधत्” विदधत् कुर्वन्, यथा
सर्वेषां प्रकाशो भवति तथा उच्यते देवे सूर्यमगमयइत्यर्थः ॥ ४ ॥

* पविं—पावनश्रीकम्—इति वि० ।

† अ० वे० ८, ८, १४, ४ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

बोधास्तोत्रेवयोदधत् ॥ ५ * ॥ १५

हे “अग्ने!” “विशा” प्रजानां यजमानानां “केतुः” केत-
यिता आपयिता “असि” भवसि । अतएव “प्रष्ठः” प्रियतमः
“श्रेष्ठः” प्रशस्यतमश्च भवसि स त्वम् “उपस्थसत्” उपस्थाने यज्ञ-
गृहे निषीदन् “बोध” अस्मदीयं स्तोत्रमवगच्छ । किङ्कुर्वन् ?
“स्तोत्रे” स्तुवते जनाय “वयः” अयं “दधत्” विदधन् कुर्वन्
प्रयच्छन् वा ॥ ५ ॥ १५

अद्याग्निर्मूर्ध्नि तिष्ठ चात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

अग्निर्मूर्धादिवःककुत्पतिःपृथिव्याअयम् ।

अपा०रेता०सिजिन्वति ॥ १ * ॥

“मूर्धा” देवानां श्रेष्ठः, “दिवः” द्युलोकस्य “ककुत्”
“उच्छ्रितः”, “पृथिव्याः” च “पतिः”, “अयम्” “अग्निः”
“अपा” “रेतादि” स्थावर-जङ्गमात्मकानि भूतानि “जिन्वति”
प्रीणयति ॥ १ ॥

* अ० वे० ८, ८, १४, ५ ।

† अ० आ० १, १, २, ७ (१भा० ११५ ४०) = अ० वे० ६, १, १८, १ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

ईशिषे वार्यस्य हि दाचस्याग्नेः पतिः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

स्तोतास्यान्तवश्मर्षि ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “स्वःपतिः” स्वर्गस्य स्वामी त्वं “वार्यस्य”
वरणीयस्य “दाचस्य” दातव्यस्य घनस्य “ईशिषे” ईश्वरोऽसि
“शर्मणि” सुख-निमित्ते तव “स्तोता” “स्वा” भवेयम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

उदग्ने शुचयस्तव भ्राजन्त ईरते ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

तव ज्योतींश्चर्चयः ॥ ३ * ॥ १६

हे “अग्ने !” “ते” तव “शुचयः” निर्मलाः “शक्ताः”
शुक्लवर्णाः “भ्राजन्तः” दीप्यमानाः “अर्चयः” प्रभः “तव”
“ज्योतींषि” तेजसि “उदीरते” प्रेरयन्ति ॥ ३ ॥ १६

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

॥ सत्रासाक्षायम् ॥ अग्राशमिः । मूर्धादिवःककुत् ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

ओश्वा । पतिः पृथिव्या आश्रयाम् । आश्रयाम् । रा
२३यिता । सिजौश्चो । वाचाश्चोयि । न्वाश्चोतोश्चो

^{१२ २}यि ॥ (१) ^{१२}ईशा ३४यि । ^{१२}षेवारियस्यहि । ^{५ ५}ओद्वा । ^{१२}दा
^{१२}चस्थाग्नेसुवःपा ^१रतायिः । ^१स्तो ^१रता । ^१स्थार ^१हन्ता । ^{१५}वशी
^{१२}हो । ^{१२ १}वाहा ३४यि । ^१मार ^{५ ५}हणोश्चायि ॥ (२) ^{१२}उदा ३
^१४ । ^१येग्रुचयस्तव । ^{५ ५}ओद्वा । ^{१ २ २}शुक्लाभाञ्जन्तर्द्वा ^१रता
^१यि । ^१वा ^१द्वा । ^{१ ५ १२}ज्यो २३तायि । ^{१२ २}पियौश्चो । ^{१२ २}वाहा
^१४३यि । ^{५ ५}चार ३४योद्वायि (३) ॥ १५ * ॥ [१] १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य चतुर्हमस्याध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः † ॥ ४ ॥

॥ इति सप्तमस्य प्रथमार्धप्रपाठकः ‡ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो चाहं निवारयन् ।

पुनर्वाचतुरो देवाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १४ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये चतुर्हमोऽध्यायः ॥ १४ ॥

* क० मा० १ प्र० १ अ० १५ सू० ।

† उक्ता एकाहाः सोम-पर्यन्ताः—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य प्रथमः प्रपाठकः'—इति वि० ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यी वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्धमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-तद्देखरम् ॥ १५ ॥

॥ अथ पञ्चदशोऽध्याय आरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

कस्तेजामिर्जनानामिति दृष्टात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १८ २८ ३ १ ३ २ ३८ १८
कस्तेजामिर्जनानामग्ने कोदाश्वध्वरः ।

१ १ १ २ ३ २
कोहकस्मिन्नसिञ्चितः ॥ १ * ॥

हे “अग्ने !” “जनानां” मनुष्याणां मध्ये “ते” तव “कः”
“जामिः” को वन्धुः ? त्वं सर्वैर्गुणैरधिकोऽसि त्वत्स्वरूपो बन्धुर्ना-
स्तीति भावः । “कः” “दाश्वध्वरः” [दाशुर्दत्त अश्वरो यज्ञो येन
स तद्योक्तः] त्वां यष्टुमतिसमर्थः कोऽपि नास्तीत्यर्थः । “को ह”
त्वं कथम्भूतः ? त्वमीदृशूप इति सर्वैर्न ज्ञायसदित्यर्थः । “कस्मिन्”
स्थाने “ञ्चितः” आञ्चितः “असि” भवसि वर्त्तसे ? तत्स्थान-

मपि न केन विज्ञायते [अतस्त्वमस्माभिः मांसदृष्टिभिः कथमुप-
सम्बध्यः ?—इत्यग्निः प्रशस्यते] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ १८ १८ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
त्वञ्जामिर्जनानामग्नेमिचोऽसिप्रियः ।

२ २ १ २ २ २ २
सखासखिभ्य ईडयः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने!” “त्वम्” उक्त-प्रकारेण अचिन्ता-रूपोऽपि अनु-
गृहीततया सर्वेषां “जनानां” “जामिः” बन्धुः “असि” । तथा
“प्रिय.” प्रीणयिता त्वं यजमानानां “मित्रः” असि । “ईडयः”
स्तुतिभिः स्तुत्यः त्वं “सखिभ्यः” समानेभ्यः ऋत्विग्भ्यः “सखा”
सखिवदत्यन्तं प्रियोऽसि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ २ १८ १८ २ २ २ २ २ २ २ २
यजानोमित्रावरुणायजादेवाः ऋतम्बृहत् ।

२ २ २ २ १८ २ २
अग्ने यज्ञिस्वन्दमम् ॥ ३† ॥ १

हे अग्ने ! “नः” अस्मादर्थं “मित्रावरुण” एतत्तन्मन्त्रो देवो
“यज” हविषा पूजय । तथा “देवान्” इन्द्रादीन् “यज”
पूजय “ऋतं” सत्यं यद्यर्थ-फलं यज्ञश्च यजेत्येव । तदर्थं

* ऋ० वे० १, ४, २३, ४ ।

† ऋ० वे० १, ४, २३, ५ ।

“वृहत्” प्रौढं “स्व” स्वकीयं “दमं” यन्न गृहं# “यत्नि”
यज सङ्गच्छस्व त्वयि अन्तर्विद्यमाने यति हि यन्नगृहं
पूज्यते ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीय-तृचे—प्रथमा ।

३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

२३१९ ११२
समगिरिध्यतेवृषा ॥ ११ ॥

“ईडेन्यः” स्तोत्रभिरौघाः अतएव “नमस्यः” सर्वैर्नमस्कार्यः
 “तमांसि तिरः” ध्वान्तानि स्वाभाभिस्तिरस्कृतान् “दर्शतः”
 कमनीयतया सर्वैर्दर्शनौघः ; तादृशः “अग्निः” “वृषा” यज-
 मानस्य कामानां वर्धिता “समिध्यते” आहुति-प्रक्षेपेण प्रज्वा-
 ल्यते । उक्तार्थे वाजसनेयकम्—“ईडेऽन्यो ह्येष नमस्यो ह्येष
 तिरस्तमांसि दर्शये समिधः”—इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १८ २८ ३ २ ३ १ ९ ३ १ २
वृषोऽग्निःसमिध्यतेऽमदेववाहनः ।

२ ३१२
तद्दिव्यमनर्हते ॥ २ ॥

“हृषा उ” हृषैवङ्ग कामानां वर्धिता “देववाहनः [देवान्
इवींषि वाहयति प्रापयतीति देव-वाहनः] तच्च हृष्टान्तः—

* 'सङ्घमम्—आकाशं वर्म-रश्मि-संयुक्तम्'—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, २०, २।

‡ अ० वे० २, १, २०, ४ ।

१ 'उ-इति पादपूरणः'—इति वि० ।

“अग्नी न” यथाग्नी राजानं वाहयति स्व-पुरं प्रापयतीति वाहन-
भूतो यः “अग्निः” “समिध्वते” आहुति-प्रदानेन सम्यग् दीप्यते
“तं” तादृशमग्निं “हविष्मन्तः” सन्भृत-हविष्का यजमानाः
“ईडते” कर्म-सिद्धयं स्तुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १   ३ १ २ ३   १ २ ३ १ २

वृषणन्वावयं वृषन् वृषणः समिधौमहि ।

२ ३ १ २   ३ २

अग्ने दीद्यतम्बृहत् ॥ १ * ॥ २

“वृषन्” कामानां वर्धितः । हे “अग्ने !” “वृषणः” वृषणाः
वृताद्याहुतीनां सेत्तारो वयं वृषणम् आहुति-द्वारा उदकस्य
सेत्तारं तथा च स्मृतिः—“अग्नी प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुप-
तिष्ठते । आदित्याज्यायते वृष्टिर्हृष्टेरसं ततः प्रजाः (मनु ३, ७६)”
—इति “दीद्यन्तं” दीप्यमातं “बृहत्” अतएव महान्तं तमि
मग्निं “समिधौमहि” सम्यग् दीपयामः ॥ ३ ॥ २

तृतीय-द्वये—प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २   ३ १ २

उतेवृहन्तो अश्वयः समिधानश्च दीदिवः ।

१ २ ३   १ २

अग्ने शुक्रासईरते ॥ १ † ॥

* अ० वे० ३, १, २०, ५ ।

† अ० वे० ६, २, २६, ४ ।

हे “दीदिवः” दीप्तान्ने ! “समिधानस्य” समिध्यमानस्य
‘ते’ तव “हृहन्तः” महान्तः “सुक्रासः” ज्वलन्तः “चर्चयः”
दीप्तयः “उदीरते” उद्विष्टन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ २ १ १ १ २ १ २
उपत्वाजुङ्गोऽममघृताचीर्यन्तुह्यंत ।

१ २ २ १ २
अग्नेहव्याजुषस्वनः ॥ २ * ॥

हे “ह्यंत” कामयमानान्ने ! “मम” मदीया “घृताचीः”
घृतमस्यन्त्यः जुङ्गः स्रुचः “त्वा” त्वाम् “उप यन्तु” । “नः”
अस्माकं “हव्या” हव्यानि “जुषस्व” सेवस्व च ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
मन्द्रोद्योतारमृत्विजश्चित्रभानुं विभावसुम् ।

२ १ २ २ १ २
अग्निमीडेसुअवत् ॥ ३ † ॥ ३

“मन्द्र” मोदनं “द्योतारं” देवानामाह्वातारम् “मृत्विजम्”
मृत्तो यष्टव्यं “चित्रभानुं” विविधदीप्तिं “विभावसुं” दौमिधनम्‡

● ऋ० वे० ६, २, २६, ५ ।

† ऋ० वे० ६, २, २७, १ ।

‡ ‘विभावसुं’—विश्वस्य सर्वस्य भावयितारम्—इति वि० ।

“अग्निम्” “ईडे” स्तोमि । “सः” अग्निः “अवत् उ”^१ अस्म-
दीयां स्तुतिं शृणोत्येव ॥ ३ ॥ ३

॥ आमर्च्यवम् ॥ ^{५ २ १ ४ २ ५} उत्तेबृश्चन्तो^{१ १} अर्चयाः । ^{१ १} समाधि
^१ धा१ना२ । ^१ स्यदा२श्चिदिवाः । ^२ अग्ने१शुक्रा । ^{१ २ १ १} सआ२३
^१ यिरताउ । ^{५ १ ४ ५ २} वा३ ॥ (१) ^{२ १ १} उपत्वा३जुह्वोममा । घृताचा
^१ शयिर्वा२ । ^१ ओहा२श्च्यता । ^{१ २ १ १} अग्ने३हव्या । जषा२ह्रस्व
^१ नाउ । ^{५ १ ४ २ ५} वा३ ॥ (२) ^{२ १} मद्र३हो३तारमृत्विजाम् । चित्रा
^१ भा१नू२म् । ^१ विभा२श्चसूम् । ^{१ १ २ १} अग्निमीडाधि । सज
^१ ३श्चवाउ । ^{१ २ १ १ १ १} वा३ । स्तोषे२३४५(३) ॥ १४ † ॥ [१]

॥ जराबोधीयम् ॥ ^{१ २ १ १} मन्द्र३होतोवा । ^{१ १ १} रामृत्विजाम ।
^{१ १} चित्राभा२३नूम् । ^१ विभावाहम् । ^{२ १} अग्रायिमा१यिडा२३
^४ विसाः । ^५ उ । ^{३ १} अवो३४५ई । डा(३) ॥ १५ ‡ ॥ [२] ३

० ‘उ—इति पद-पूरणः’—इति वि० ।

† क० गा० १० प्र० १ अ० १४ सा० ।

‡ क० गा० १० प्र० १ अ० १४ सा० ।

अथ प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते —

प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ ३ २ १ १ २
पाहिनेोअग्रणकयापाह्नुऽऽतद्वितीयया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पाहिगौर्भिस्तिसृभिर्हज्जाम्पतेपाहिचतसृभिर्वसो ॥१॥

हे “अग्ने” “नः” अस्मान् “एकया” ऋचा गिरा “पाहि”
रक्ष । “उत” अपिच “द्वितीयया” ऋचा “पाहि” पालय ।
“पाहि” “तिसृभिः” “गौर्भिः” “हज्जाम्” अन्नानां बलानां वा
“पते” स्वामिन् । तथा “पाहि” “चतसृभिः” गौर्भिः हे
“वसो” वासकाम्ने ! ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ १ २
पाहिविश्वस्माद्रक्षसेअरावणःप्रस्रवाजेषुनोव ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
त्वामिद्विनेदिष्ठन्देवतातयआपिन्नक्षामहेवृधे ॥२॥४

हे “अग्ने” “विश्वस्मात्” सर्वस्मात् “रक्षसः” “अरावणः”
अदातुः सकाशात्ः “पाहि” रक्ष । सोऽस्मान् “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
“प्राव” प्रकर्षय रक्ष । “स्म”—इति पूरणः । “हि” यस्मात्

* ख० पा० १, १, ४, १ (१भा० १४१पृ०) ऋ० वे० ६, ४, ३२, ४ ।

† ऋ० वे० ६, ४, ३२, ५ ।

‡ ‘अरावणः—निष्पत्त्यर्थ-कारिणः’—इति वि० ।

‘नेदिष्ठम्’ अन्तिकतमम्* “आपि” वन्धुभूतं “त्वाम् इत्”
त्वामेवा† “देवतातये” यज्ञाय सिद्धार्थं “वृधे” वर्धनाय “नक्ष-
महे” व्याघ्रमः [नक्षति व्यसिकर्मा (निघ० २, १८, २) ॥ २ ॥ ४

॥ रौरवम् ॥ पा॒दिनो॑अ॒ग्रा॒श्चा॒यिकार॑३४या । पा॒द्म,
तद्वि॒तीयया॑पा॒दिगौ॑र्भि॒स्तिष्ठ॑भि॒रु॒ज्जा॑र॒म्यता॑यि । ओ॒हा
३उ॒वा । पा॒दि॒चत॑स्र॒भार॑ ३ यि॒र्ह्या॑यि । ओ॒हा ३ उ॒वा ।
व॒सा । औ॒श्हो॒वा ॥ (१) पा॒दि॒चत॑सृ॒भिर्वा॑३४सा॒उ ।
पा॒दि॒चत॑स्र॒भिर्व॑सोपा॒दिवि॒श्वस्मा॑द्र॒क्षसो॑आ॒राव॑णाः । ओ
हा३उ॒वा । प्र॒क्षवा॑जेषुना॒श्चा॑यि । ओ॒हा३उ॒वा । अ
वा । औ॒श्हो॒वा ॥ (२) प्र॒क्षवा॑जेषू॒नोआ॑र३४वा । प्रा
क्षवा॑जेषु नोव॒त्वामि॒द्विजो॑दि॒ष्टन्दे॑वता॒रत॑यायि । ओ॒हा३
उ॒वा । आ॒पि॒क्ष॒क्षाम॑हा॒श्चि॒हा॑यि । ओ॒हा३उ॒वा । वृ
धा । औ॒श्हो॒वा । हो॒पू॒ई । डा(३) ॥ १६ ॥ [१]

* ‘नेदिष्ठ’—‘मुखैरभ्यधिकम्’—इति वि० ।

† ‘इत्’—इति पदपूर्वः—इति वि० ।

‡ अ० मा० १० प्र० २ अ० १६ वा० ।

॥ दैर्घ्यश्रवसम् ॥ पाद्मिनोऽग्रएकयाओहाओहा३१ ।

पाद्मा२उतद्वितीया२या । ओ३हा । ओ३हा३१३४ ।

पाद्मा३४यिगीर्भायिः । नायिसुभिः । ऊर्जाम्पतायि ।

ओ३हा । ओ३हा३१३४ । पाद्मा३४यिचता३ । ह्रभो

२३४वा । वा५सो६हायि(१) ॥ १७ * ॥ [२]

॥ सम्मतम् ॥ पाद्मिविश्वस्माद्रक्षसाः । अरावृणः प्र

स्त्रवाजेषुमोअवा । तुवामार३यिद्वी । नायिविष्ठन्दे ।

वताताया । औहो३४वाहायि । आ । पायिन्ना १३

चा३ । होवा३हायि । महेवार३र्द्धा३४यि । ओ२३

४५ई । डा(३) ॥ १८ † ॥ [३]

॥ यौधाजयम् ॥ पाद्मा३१यि । नो३च । ग्र । आयिका

२३४या । पाद्मा३यि । उता२ । दिता३४५ । या२३४

* क० मा० १०प्र० २च० १७सा०

† क० मा० १०प्र० १च० १८सा० ।

या । पाहायिगार्भायि । ति । छभार्थयिः । जर्जा३४५म् ।

पा३३४ते । पाहारयि । चतार । मुभा३४५यिः ।

वा३३४सो ॥ (१) पाहा३३यि । चा३त् । सृ । भिर्वा३३

४साउ । पाहा३यि । चतार । सुभा३४५यिः । वार

३४सो । पाहायिविश्वा । स्मात् । रत्तार । सोआ३३

४५ । रा३३४वणाः । प्रस्मा३यि । वाजा३यि । पुनो३४५ ।

आ३३४वा ॥ (२) प्रस्मा३३ । वा३जे । पु । नोआ३३४वा ।

प्रास्मा३ । वाजा३यि । पुनो३४५ । आ३३४वा । तुवा

मिद्वायि । ने । दिष्ठन्दा३यि । वता३४५ । तार३४ये ।

आपा३यिम् । नात्तार । मच्चे३४५ । वा २ ३ ४ र्हे (३)

॥ १८ * ॥ [४] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इनोराजन्निति दृष्ट्वात्मके प्रथम-सुप्ते,

प्रथमा ।

३१ २ ३१२ २२२

इनोराजन्नरतिःसमिद्धो

१ २ १२ ३ १ २

रौद्रोदकायसुप्मांश्चदर्शि ।

३ १२ २२ ३ १ २२१

चिकिद्भिभातिभासावृद्धता

२ ३१२ ३१ २

सिक्तीमेतिरुशतीमपाजन् ॥ १ * ॥

हे “राजन्” दीप्यमानाग्ने ! † त्वम् “इनः” ईश्वरः सर्वस्य भवसि । अथ परोक्षः—“अरतिः” हविरादाय देवान् प्रति गन्ता “समिद्धः” सन्दीप्तः “रौद्रः” शत्रूणां भयङ्करः “सुषुमानः” ओषध्यात्मना स्थितेरंशुः सुष्ठु स्रूयत इति सुसोमः, तेन तद्भान् शोभन-प्रसवो वा सोऽग्निः “दकाय” यजमानानां धनादि-वृद्धार्थं कर्म-वृद्धार्थं वा “अदर्शि” सर्वैर्दृश्यते । किञ्च “चिकित्” सर्वं जानानोऽग्निः “विभाति” विशेषेण दीप्यते तथा “वृद्धता” महता “भासा” तेजसा ज्वाला-लक्षणेन “असिक्ती” रात्रिम् “एति” सायं-होम-सिद्धार्थं गच्छति । किङ्कुर्वन् ? “रुशती”

* अ० वे० ७, ५, २१, १ ।

† ‘इनः’ राजाभिधीयते, द्वितीयं यद्राज-पदं तदग्रे रेव सोमत्वं प्रतिपादयति—इति वि० ।

श्वेतवर्णां दीप्तिम् “अपाजन्” अपगमयन् सर्वतो विकिरन्
 [यद्वा, कश्चिं दीप्तामुषस मागच्छन् अपक्षिपन् परित्यजन्
 रात्रिं गच्छति । सामध्याद्रात्रिं परित्यजन्मुषसं प्रातर्होम-
 सिद्धार्थं गच्छतीत्यर्थो लभ्यते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ८   १ ८ १ १ ८   २ २ १ १
 कृष्णायदेनीमभिवर्षसाभू

३ १ १ १ १   ३ १ १ १
 जनयन्योषाबृहतःपितृर्जाम् ।

३ १ ३   १ ८   १ ८   ३ २
 ऊर्ध्वमानुर्ध्वस्यस्तभाय

३ १ ८   १ ८   ३ १ ८   १ ८
 न्दिवोवसुभिररतिर्विभाति ॥ २* ॥

सोऽग्निः “यद्” यदा “कृष्णां” कृष्ण-वर्णान् “एनीं” गच्छतीं
 रात्रिं “वर्षसा” आग्नीयेन ज्वाला-लक्षणेन रूपेण “अभिभूत्”
 अभिभवति । किङ्कुर्वन् ? “बृहतः” महतः “पितुः” सर्वस्य
 जगतः पालयितुः पितृभृताद्वा आदित्यात् “जां” जायमानां
 “बोधाम्” उषसं “जनयन्” अभिव्यञ्जयन् । तदा “अरतिः”
 नमनशीलोऽग्निः “दिवः” सुलोकस्य “वसुभिः” वासयितृभिः
 आच्छादनैः आग्नीधैस्तेजोभिः “सूर्यस्य” “मानु” दीप्तिम्
 “ऊर्ध्वम्” उपरिष्ठात् “स्तभायं” स्तभयन् “वि भाति” विश्रे-
 षेण दीप्यते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ ३
भद्रोभद्रयासचमानआगात्

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३
स्वसारञ्जारोअभ्येतिपश्चात् ।

३ १ २ २ ३ २ ३ ३ ३
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन्

२ ३ १ ३ ३ ३ ३ १ २
शङ्खिर्वर्णैरभिराममस्थात् ॥ ३ * ॥ ५

“भद्रः” भजनीयः कल्याणः “भद्रया” भजनीयया “सच-
मानः” “आगात्” आगच्छति । ततः “पश्चात्” “जारः” जर-
यिता शत्रूणां “सोऽग्निः” “स्वसारं” स्वयं सारिणीं भगिनीं वा
आगतामुषसम् “अभ्येति” अभिगच्छति ! तथा “सुप्रकेतैः”
“सुप्रज्ञानैः” “द्युभिः” द्यौसिभिस्तेजोभिः सह “वितिष्ठन्” सर्वतो
वर्त्तमानः सोऽग्निः “उशङ्खिः” श्वेतैः “वर्णैः” बारकौराक्षीयै
स्तेजोभिः “रामं” कृष्णं शर्वरं तमः† “अभ्यस्थात्” सायं-हीम-
काले अभिभूय तिष्ठति ॥ ३ ॥ ५

• ख० वे० ७, ५, ११, ३ ।

† “अभिरामं—अभिरमणीयं रूपमस्थात्”—इति वि० ।

^१ ^१ ^{१२} ^१
 ॥ अश्विनम् ॥ आयिनाः । राजन्नरतायिः । समा
^१ ^{१२} ^२ ^१ ^{२१२१} ^१
 रयिदाः । राजानरतायिः । समाश्विदाः । रौद्रोदत्ता ।
^१ ^१ ^१ ^{२४५} ^१ ^२ ^२ ^०
 याश्चुषु । मा० अदशा । चिकिद्भिभातिभासा । वृद्धा
^१ ^{१२२१} ^१ ^१ ^१ ^१
 रश्ता । असिक्रीमायि । तीक्ष्णश्च । तीक्ष्णश्चम् । आ
^४ ^१ ^२ ^{१२२}
 रपाप्रजाईपृईन् ॥ (१) काष्णाम् । यदेनीमभिवा । प
^२ ^२ ^{१२१} ^२ ^१ ^{२२४५} ^{१२}
 साश्भूत् । जनयन्त्यो । षाश्मृह । तः पितुर्जाम् । ऊ
^२ ^२ ^० ^१ ^{१२२१} ^१
 र्जन्मासु० ष्य्य० स्तभारश्चान् । दिवोवह । भीश्
^१ ^१ ^२ ^४ ^१ ^२
 रर । ताश्चश्चिः । वाश्चिभाप्रताईपृईयि ॥ (२) भाद्राः ।
^१ ^२ ^२ ^१ ^{१२२१} ^१ ^१
 भद्रयासचमा । नचाश्गात् । स्वसारश्चा । रोश्चभि ।
^{२२४५} ^{१२२} ^२ ^० ^२
 एतिपश्चात् । सुप्रकेतैर्द्युभिरग्रायिः । विताश्चिष्ठान् ।
^{१२१} ^२ ^१ ^२ ^४
 रुश्चिर्वा । षैश्चरभि । राश्चश्च । माश्चमा प्रस्था ई
 पृईत् (३) ॥ २० * ॥ [१] ५

अथ द्वितीय-सूक्ते—

प्रथमा ।

१२   ३१२   ३१२
कयातेअग्नेअङ्गिरजर्जनीनपादुपस्तुतिम् ।

१२   ३१२
वरायदेवमन्यवे ॥ १ * ॥

हे “अङ्गिरः” अङ्गिरसां करिष्ठ ! [यद्वा, अङ्गति सर्वत्रं गच्छ-
तीति अङ्गिराः तादृश !] हे “जर्जनीनपात्” [‘नपात्’—इत्यञ-
नाम (निघ० २, २, १३)] अन्नस्य पुत्र ! [हविर्भिर्वर्द्धमानत्वात् । यद्वा
नपादिति नप्ता, हविर्लक्ष्यस्यान्नस्य नप्तः । । “अग्नौ प्रास्ताहुतिः
सम्यगादित्यमुपतिष्ठते । आदित्याज्जायते वृष्टिर्बृष्टेरन्नं ततः
प्रजाः (मनुः ३, ७०)”—इति वृष्टे रोषधय ओषधिभ्योऽग्निरिति
अन्नस्य नप्ता] हे “देव” द्योतमान ! “अग्ने” “वराय” सर्वैर्वर-
णीयाय† “मन्यवे” शत्रून्भिमन्यमानाय ‡ “ते” तुभ्यं “कया”
कीदृश्या वाचा “उपस्तुति” स्तोत्रम् अहं मरेयम् । त्वं महान् खलु
अहमल्पः तदर्थं कथं स्तुतिं कुर्यामिति अङ्गिरग्निं प्रति वदति ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ६, ३, ४, ४ ।

† ‘वराय—वरिष्ठाय’—इति वि० ।

‡ ‘मन्यवे—दीप्तये’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ १ १ २ १ १ २
 दाशेमकस्यमनसायन्नस्यसहसोयद्यो ।

१ २ ३ १ २
 कदुवोचइदन्नमः ॥ २ * ॥

ऋषिरग्निमिति ब्रूते—हे “सहसोयद्यो” [‘यद्युः’—इत्यपत्य-
 नाम (निघ० २, २, ११) बलेन निष्पाद्यमानत्वात्] बलस्य पुत्र !
 हे अग्ने ! “कस्य” कौटुशस्य “यन्नस्य” यन्नवतो यजनीय-देव-
 वतो वा यजमानस्य “मनसा” युक्ताः सन्तो हवींषि तुभ्यं वयं
 “दाशेम” प्रयच्छेमः† [पूजायां बहुवचनम्] किञ्च, तुभ्यम् “इदं”
 “नमः” हविर्नमस्कारं वा “कत्” कदाः‡ “वोचे” अहं वदामि ?
 “उ” [—इति प्रश्ने । ऋषिः, ‘कदा दास्यामि ? कदा स्तो-
 य्यामि ?’—इत्यग्निं पृच्छति । वोचे—ब्रूजादेशस्य लुङ्गात्मने
 पदे उत्तमैकवचने रूपम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 अधात्वंहिनस्कारोविश्वाअस्मभ्यं सुक्षितौ ।

१ २ ३ १ २
 वाजद्रविणसोगिरः ॥ ३ ॥ ६

* ऋ० वे० ६, २, ५, ५ ।

† ‘दाशेम—दश’—इति वि० ।

‡ ‘कत् उ वोचे—कउवोचे—इत्येवं द्रष्टव्यम् । नपुंसके पुंलिङ्गः’—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ६, ६, ६, १ ।

हे अग्ने ! “अध” अथानन्तरं “त्वं हि” [हिरवधारणे]
त्वमेव “अस्मभ्यम्” “करः” कुरु देहीत्यर्थः [करोतेर्लट-
ङागमः] । किमित्यपेक्षायामाह—“नः” अस्मादीयाः “गिरः”
त्वहिषयाः “विष्ठाः” सर्वाः स्तुतौः एवं कुरु यथा “सुक्षितौः”^{*}
[क्षियन्ति निवसन्त्यत्रेति, क्षितयो गृहाः शोभन-निवासाः यहा]
हित-मनुष्याः—कल्याण-पुत्र-पौत्र-युक्ताः, तथा “वाजद्रविषसः”
अन्न-युक्ता धनवतीः अथवा वाजो दौमिः, सर्वतो दौमिधनाश्च
कुरु । त्वमस्माभिः स्तुतः सन् गृह-पुत्रान्न-धनादीनि देहीत्यर्थः ॥३॥

॥ महावामदेव्यम् ॥ काऽ५या । तेऽआश्मेऽश्मि
राः । ज । जोनयादुपस्तु । तायिम । औ३होहा
यि । वरा३यदायि । वमौहो३ । ऊम्मा३ । न्याऽ३
वो३५हायि ॥(१) दाऽ५शे । मका३स्याश्मनसा । या ।
अस्यसहसेय । हा । औ३होहायि । कदूर३वोचोयि ।
इदौहो३ । ऊम्मा३ । नाऽ३मो३५हायि ॥(२) आऽ५
धा । तुवा३५हा३यिनस्कराः । वायि । आ३अस्यभ्यः

* ‘सुक्षितौः—शोभनाः क्षितौः क्षेपाणि अथवात् करोषि’—इति वि० ।

^{१ १} सुशि । ^{२ १} तायिः । ^{१२} औ२३होहायि । ^१ वाजा२३द्रवायि ।

^{३ २ २} णसौहो३ । ^१ ऊम्मा२ । ^१ गाऽ२यिरो३पृहायि(३) ॥ १* ॥ [१]ई

अम्नआयाहीति प्रगाथरूपे तृतीय-सूक्ते,

प्रथमा ।

^{१ २ १ २ २} ^{२ २ १ २}
अग्नआयाह्यग्निभिर्हीतारत्वावृणीमहे ।

^{१२} ^{२२} ^{३ १ २} ^{३ १ २ २ १ २} ^{२ २ २ १ २}
आत्वामनक्तु प्रयताहविष्मतीयजिष्ठम्वर्हि॑रासदे ॥ १† ॥

हे “अग्ने!” “अग्निभिः” यष्टव्यैः सह “आ याहि” आगच्छ ।
तदर्थं “होतारं” देवानामाह्वतारं “त्वा” त्वां “वृणीमहे” त्वा-
मागतं “प्रयता” अध्वर्युहस्ताभ्यां नियता “हविष्मती” वृत्तवती
“यजिष्ठ” “वर्हिः” वर्हिषि “आसदे”‡ । आसाद्य च “अनक्तु”
सिञ्चतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{१ २ १ २} ^{२ २ २ १ २} ^{२ २}
अक्छादित्वासहसःसुनोअङ्गिरःसुचश्चरन्त्यध्वरे ।

^{२ १ २} ^{२ २} ^{३ १ २} ^{३ २ २ १ २ २ २}
जज्जीनिपाङ्क्तु तकेशमौमहेगिनंयज्ञेषुपूर्वम् ॥ २‡ ॥ ७

* ऊ० मा० ११प्र० १अ० १पा० ।

† अ० वे० ६, ४, ३१, १ ।

‡ ‘आसदे—आसादनायम्’—इति वि० ।

॥ अ० वे० ६, ४, ३१, २ ।

हे “सहसः सूनो” बलस्य पुत्र ! बलेन मथ्यमानत्वात्, हे
 “अङ्गिरः” अङ्गिरसां मध्ये सुख्य !* [अथवा अङ्गतिर्गति-कर्मा
 सर्वत्र गन्तः !] “त्वा” त्वाम् “अध्वरे” यागे “अष्ट” अभिप्राप्तुं
 “क्षुचः” “चरन्ति” गच्छन्ति । अतः “कर्जः” अक्षस्य “नपातं”
 नपातयितारं रक्षकं बलस्य वा नप्तारं† “दृतकेशं” प्रदीप्तकेशं‡
 “पूर्व्य” पुरातनं प्रकं वा “अग्नि” “वज्रेषु” अस्त्रदीयेषु
 “ईमहे” स्तोमि ॥ २ ॥ ७

१ १४४२ ५ ४
 ॥ नौधसम् ॥ आ२३४ । गनभायाद्यिय । ग्नायि
 ५ १२१२ १ १ २ २ १
 भायिः । होतारन्त्वा । वा३र्णायिमा३हायि । आ२३
 २ १ २ ११ १ २ ३ ५ १
 त्वाम् । आनक्तु । प्रय । ता । हाविष्मा२३४तौ । या
 २ १ २ १ ५ १ ५ १
 २३जायि । छम्बर्हिरो२३४वा । सा२३४दे ॥ (१) या२३
 ५ २ ४ ५ २ १ २ १ १
 ४ । जिष्ठम्बर्हिरा । सादायि । यजिष्ठम्बा । चौ३रासा
 १ १ २ १ २२ ११ १
 ३दायि । आ२३४ष्ठा । हायित्वा । सद् । साः । नो

* ‘अङ्गिरः—अङ्गानां रसभूतः जठरस्त्वमेव’—इति वि० ।

† ‘कर्जोन्नपातम्—अङ्गानां पुनर्भूतम्, अङ्गाङ्गत्या अग्निर्वायते तेन पुनः अथवा
 अङ्गानां पविताारं रक्षितारमित्यर्थः’—इति वि० ।

‡ ‘दृतकेशं—केशभूता व्यासा दृतेन वर्धते तस्माद् दृतकेशोऽग्निः तम्’—इति
 वि० ।

^{२ ३} अङ्गा^५ २३४ यिराः । ^{१ २} सूर^{१ २ १} ३ वाः । ^५ चारन्ति^{१ २ १} यो २ ३ ४ वा ।
^{१ ५} ध्वा^१ २३४ रे ॥ (२) ^५ सूर^{४ ५} ३४ । ^१ चक्षरन्ति^१ य । ^१ ध्वा^१ रायि । ^१ सु
^१ चक्षरा । ^{१ २ १ २ १} ती^{१ २ १} ३ आ^{१ २ १} ध्वा^{१ २ १} ३ रायि । ^{१ २ १} ऊ^{१ २ १} २३४ र्ज्जी । ^{१ २ १} नापातम् ।
^{१ २} घृत । ^१ के । ^{१ ५} शमायिमा^{१ २} २३४ द्वायि । ^{१ २} आ^१ २३४ नीम् । ^१ या
^{१ २ १} षोषो^५ २३४ वा । ^{१ ५} वी^{१ ५} २३४ याम् (३) ॥ २ * ॥ [१]

^{१ २ २} ॥ नैपातिथम् ॥ ^{१ २ २} अग्न^{१ २} आया^{१ २} द्वाग्निभा^{१ २} ३ यिरे । ^{१ २} होता
^{१ २} रन्वा । ^{१ २} वृणा^{१ २} यिम^{१ २} द्वा^{१ २} ३ यि । ^{१ २} हा । ^{१ २} औ^{१ २} हो^{१ २} २३४ द्वा । ^{१ २} आ
^{१ २} त्वामन^{१ २} क्तुप्रयता । ^{१ २} द्वा^{१ २} यि^{१ २} क्ता^{१ २} २३ यि । ^{१ २} हा । ^{१ २} औ^{१ २} हो^{१ २} २
^{१ २} ३४ द्वा । ^{१ २} यजा^{१ २} यि^{१ २} ष्टा^{१ २} म्बा^{१ २} ३ । ^{१ २} हा । ^{१ २} औ^{१ २} हो^{१ २} २३४ द्वा । ^{१ २} हा
^{१ २} रयिरा^{१ २} २३४ औ^{१ २} हो^{१ २} वा । ^{१ २} सा^{१ २} २३४ दे ॥ (१) ^{१ २} यजि^{१ २} ष्ठ^{१ २} म्ब^{१ २} द्धिरा^{१ २} स
^{१ २} दा^{१ २} ३ । ^{१ २} याजि^{१ २} ष्ठ^{१ २} म्ब । ^{१ २} द्धिरा^{१ २} सदा^{१ २} ३ यि । ^{१ २} हा । ^{१ २} औ^{१ २} हो^{१ २} २
^{१ २} ३४ द्वा । ^{१ २} अ^{१ २} क्क्षा^{१ २} द्धित्वा^{१ २} स^{१ २} द्धसः^{१ २} द्ध । ^{१ २} नो^{१ २} आ^{१ २} ङ्गिरा^{१ २} २ ३ ।

^१हा । ^{३२}औहो२३४हा । ^५सुचाश्चारा३ । ^{२ १}हा । ^२औहो२३
^५४हा । ^{१ १ ३}तारआ२२४औहोवा । ^{५ २ २}ध्वा२३४रे ॥ (२) ^१सुचस्र
^१रन्त्यध्वरा३ण । ^{१ २}सूचश्चर । ^{१ २}तियाध्वरा३यि । ^१हा । ^{३२}औ
^५हो२३४हा । ^{२ २ १ २ २ १ १ २ २}ज्जर्निपातङ्गुतके । ^{१ ०}शमायिमद्वा२३यि ।
^१हा । ^{३२}औहो२३४हा । ^५अगनायियाज्ञा३ । ^{२ १}हा । ^{३३}औ
^५हो २ ३ ४ हा । ^{१ १ ३}पूर पूर २ ३ ४ औहोवा । ^{५ २ २}वा २ ३ ४
^५याम् (३) ॥ ४ * ॥ [२] ७

अच्छानइति प्रगाथात्मके चतुर्थ-सूक्ते—

तत्र प्रथमा ।

^{१ २}अच्छानः^{३ १ २}शीरशोचिषङ्गिरोयन्तु^{२ १ २}दर्शतम् ।

^{१ २ २ २ ३ १ २}अच्छायज्ञासो नमसापु^{२ १ २}ह्वसु^{३ २ ३ १ २}मुप्रशस्तमूतये ॥ ११ ॥

● ऊ० मा० १२ प्र० ३ अ० ४ सू० १ ।

† ऊ० वे० ६, ५, १२, ५ ।

(८)

“अच्छ” अभिसुखं “यन्तु” गच्छन्तु “नः” अस्माकं “गिरः”
स्तुनयः। कम् ? “श्रीरञ्जोषिषम्”* अस्मानशीलज्वालं वाग्निं
“दर्शितम्” सर्वैर्दर्शनौघम्। तथा “यन्नासः” यन्नस्य अक्षदीपा
“नमसा” इविषा आन्यादि-लक्षणेन “अच्छ” अभिसुखं “यन्तु”
गच्छन्तु। कीदृशम् ? “पुरुवसु” प्रभूत-धनं “पुरु-प्रशस्तं”
बहुभिः सम्बद्धं स्तुतम्। किमर्थम् ? “ऊतये” अस्माकं रक्ष-
णाय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ २ ३१८ २८ ३ ११ २ १ ३११
अग्निं हनुं स ह सो जात वेद सन्धानाय वार्याणाम् ।

३२४ ३२३ १३१८ २८ ३ १ २ ३२
 द्वितायोभूदमृतोमर्त्येष्वहोतामन्द्रतमोविशि ॥२५॥८

“यः” अग्निः “अमृतः” अमरण-धर्म्या देवेषु भवति, सः “मर्त्येषु आ” [आकारधार्ये] “मर्त्येषु” मनुष्येषु च “अभूत्” अभवत्—इत्येवं “हिता” द्वैधं भवति । देवेऽप्यमृतत्वमस्य प्रसिद्धम् । मनुष्येषु कीदृशोऽभूत् ? उच्यते—“विशि” विष्णु यजमानरूपासु प्रजासु “होता” होम-निष्पादकः “मन्दतमः” मादयिष्यतमश्च भवति । तमच्छ यन्त्विति समन्वयः [अथवा ‘यः’ अमृतः ‘हिता’ द्वित्वं द्वैधं द्विःप्रकारीऽभूत् । कथं मर्त्येषु सामान्येन तदाह—पाकादि-साधनो भवदित्येतत् प्रसिद्धम्

* 'दोप्तिमीलम्'—इति वि० ।

† ऋ. वे. ६, ५, १२, ५ ।

‘विशि’ यजमानरूपायां तु ‘हीता’ ‘मन्द्रतमश्च’ अभवदित्येवं
द्वित्वम्] ॥ २ ॥ ८

५ २ २ ४२ ५ ४२ ५ २ १
॥ कालेयम् ॥ अक्कानाः शीरशोचिषाम् । गिरो
२ १ २ १ २ ३ २ १ २ ३
यन्तू । दर्शता२३म् । अक्कायज्ञाः । सो२३४ । नम
४२ ५२ २ ३ ३ ३ २ २ ५ ४
सापुरु । वा३सूम् । पुरुप्रशौ । वा३४३ओ३४वा । स्त
५ २ ४ ५ ४२ ५ २ १ २ १ २
मूप्रतयायि ॥ (१) पुरुप्रा३शस्तमूतयायि । पुरुप्रशा । स्त
३२ १ १ २ ३ २ २ १ ४ ४२ २
मूतया२३यि । अग्नि० हनू३म् । सा२३४ । हसोजा
५ २ २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
तवे । दा३साम् । दानायवौ । वा३४३ओ३४वा । रि
२ २ २ ४ २ ५ ४२ ५ २ २ १ २
या५णाम् ॥ (२) दानाया३वारियाणाम् । दानायवा ।
२ १ २ ३ २ २ १ २ ४ २
रियाणा३३म् । द्वितायोभू३त् । आ२३४ । मृतोमर्त्ति
३ २ २ २ १ २ ३ २ २ ५ ४
योषू३वा । हीतामन्द्री । वा३४३ओ३४वा । तमोपुवि
४
शायि । ही५ई । डा(३) ॥ ३ * ॥ [१]

१ २ २ २ २
॥ आयन्तीयम् ॥ अक्कानः शीरशोश्चायिषाम् । गि

अथ तृतीय-खण्डे—

अदाभ्यइति तृचात्मके प्रथमे सूक्ते,

प्रथमा ।

१ २   ३ १ ३ २ ३ १ २   १ २
अदाभ्यःपुरेताविशामग्निर्मानुषीणाम् ।

१ ३   २ १ २ ३ १ २
तूर्णीरयःसदानवः ॥ १ * ॥

“मानुषीणां” मनोज्ञातानां “विशां” प्रजानां “पुरेता”
सन्मार्ग-दर्शनेनानायतो गन्ता, अतएव “तूर्णीः” तूर्णिताः† प्रजाः
विदित-कर्मप्रवर्त्तनेनानुगृहीतुं त्वरा-युक्ताः आलस्य-रहिताः
“रयः” हविषां वहनाद्रय-सदृशः “सदा” सर्वदा तत्कर्मणि
“नवः” नूतनः पुनर्मथनादभिनवः, एवंविधोऽग्निः “अदाभ्यः”
अहिंस्यः न केनापि तिरस्कार्य इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २   ३ १ २   ३ १   २   ३ १ २
अभिप्रयांसिवाहसादाश्वाःअग्नीतिमर्त्यः ।

१ २   ३ १ २
क्षयम्यावकशोचिषः ॥ २ ‡ ॥

* अ० वे ३, १, ८, ५ ।

† ‘तूर्णीः’—‘लरितनामो’—इति वि० ।

‡ अ० वे० ३, १, १०, १ ।

“दाहान्” हविषां दाता “मर्त्यः” मनुष्यः यजमानः “वा-
हसा” हविषां वाहकेनाग्निना “प्रयांसि” अन्नानि “अभि अग्नोति”
अभितः सर्वतः प्राप्नोति । किञ्च “पावक-शोचिषः” शोधकदीप्तेः
अग्नेः सकाशात् “क्षयं” गृह्यं चाग्नोति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ११ २२ ३ २३ १२ ३२ १ १२

साङ्गान्विश्वा अभियुजः क्रतुद वानामष्टक्तः ।

३ १ ३ १ २

अगिस्तु विश्वस्तमः ॥ ३ * ॥ ८

“अभियुजः” अभियोक्तौः “विश्वाः” सेनाः “साङ्गान्” सह-
मानः स्व-बलेन तिरस्कुर्वाणः अतएव “अष्टक्तः” शत्रुभिरहिं-
सितः “देवानां” “क्रतुः” कर्त्ता हविः-प्रदानेन पोषकः । एव-
भूतः “अग्निः” “तुविश्वस्तमः” [तुवि-शब्दो बहु-वाची (निघ०
३, १, २), अवः-शब्दोऽन्नवाची (निघ० २, ७, ८)] अतिशयेन
बहुविधानोपेतो वर्त्तते यस्मादेवं तस्मादस्मानपि बहुविधानो-
पेतान् करोत्विति भावः ॥ ३ ॥ ८

१ २ २

॥ संहितम् ॥ अदाम्यः पुरः । आरयिता । विशा

२म् । आर३गीः । मानूरषायिणाम् । तूर३णीः ।

१

०

१

५

रा२थाः । सदा २३ । हाउवा ३ । नार३ ४वाः ॥ (१)

● अ० वे० ३, १, १० २ ।

† ‘क्रतुः—पञ्च’—इति वि० ।

^{१ १ २२} अभिप्रयासि । ^१ वा^१र^१हसा । ^{१२} दा^१श्वा^१र^१त् । ^{१ १} आ^१र^१ह^१श्री ।
^१ तिमा^१र^१त्तायाः । ^२ क्षा^१र^१श्याम् । ^१ पा^१र^१वा । ^० क^१शो २३ ।
^२ द्वा^५उवा^{१२ १२}३ । ^{२२} चौ^{२२}३४षाः ॥ (२) सा^१ङ्गान्वि^१श्वा^१च । भा^१र^१
^२ यियुजाः । ^१ क्रतू^१रः । ^१ दा^{१२}र^१श्रिवा । ^{१२ १} नामा^१र^१मा^१क्ताः ।
^१ आ^१र^१श्रीः । ^१ तू^०र^१वायि । ^१ अ^१वा^१र^१३ । ^१ द्वा^१उवा^१३ । ता^१र^१३
^५ ४माः (३) ॥ ४ * ॥ [१] ८

अथ भद्रोनोअग्निराहुत इति प्रगाथात्मके द्वितीयसूक्ते,
 सैषा प्रथमा ।

^{१ १ २ ३ १२ १२ ३ २ ३ १ २} भद्रोनोअग्निराहुतोभद्रारातिःसुभगभद्रोअध्वरः ।

^{१ २ ३ १२ १२} भद्राउतप्रशस्तयः ॥ १ † ॥

“आहुतः” हविर्भिस्तर्पितः “अग्निः” “नः” अस्माकं
 “भद्रः” कल्याणः भवतु । हे “सुभग” शोभन-धनाग्ने ! “भद्रा”

● अ० जा० ११प्र० १अ० ४सू० ।

† अ० जा० १, १, २, ५ (१भा०२८२पृ०) = ६, १, ३२, ४ = य० वे १५, ३८-३९ ।

कल्याणी “रातिः” दानं चास्माकं भवतु । ‘भद्रः’ कल्याणः
 “अध्वरः” यागश्च भवतु । “उत” अपिच “भद्राः” कल्याणाः
 “प्रशस्तयः” प्रशंसाः स्तुतयश्च भवन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

भद्रस्मनः कृणुष्वृचतूर्येयेनासमन्त्सुसासहिः ।

१ २ ३ १ २

३ २ ३ १ २

३ १ २

३ १ २

अवस्थिरातनुहिभूरिशूर्द्धतावनेमाते अभिष्टये ॥ २* ॥ १०

हे “अग्ने !” “वृचतूर्ये” सङ्ग्रामे “भद्रं” “मनः” “कृणुष्व”
 अस्माकं कुरु । “येन” मनसा त्वं “समन्त्सु” सङ्ग्रामेषु “सासहिः”
 वृशं शत्रून् अभिभवसि । अपिच “शूर्द्धताम्” अभिभवतां शत्रूणां
 “भूरि” भूरीणि बहुनि “स्थिरा” स्थिराणि दृढान्यपि वस्तानि
 “अव तनुहि” पराजितानि कुरु । वयश्च “अभिष्टिभिः” अन्वे-
 षण-साधनैः हविर्भिः स्तोत्रैश्च “ते” त्वां “वनेम” सम्भजेमहि
 [यद्वा, ‘ते’ तव प्रसादात् अभिष्टिभिः अभीष्टैः फलैः ‘वनेम’
 सङ्गच्छेमहि] ॥ २ ॥ १०

● ऋ० वे० ६, १, ३२, ५ = य० वे० १५, ३८-४० ।

† “अभिष्टिभिः”—इति ऋ०-पाठः य०-पाठश्च ।

¶ ‘अभिष्टिभिरित्यन्यान्यवेदीय पाठमवलम्ब्यैवं व्याचष्टे । विवरणकारेणैव
 यथायथं सामवेदीयमेव पाठमवलम्ब्य व्याख्यातम् ; तथाचि—‘अभिष्टये—अभिष्टिर्षशः
 तद्धे अभिष्टये’—इति ।

॥ सफम् ॥ भद्रोनो^{१११२ ४ ५}ऽअग्निः । आ^{२, ३ ५}द्र२३४ताः । भ
^{१११२ १}द्रारातायिः^{१ २ ४}ख२ । भगभाद्रो^{१ २ ४}ऽआ३ । ध्वा^{१ ५}३२३४राः ।
^{१ १}भद्राः । उताप्रा^{१ ४}३शा३ । स्ता^{२ ५}३४पूयो^१ईचायि(१)॥५*॥[१]१०

अथाभेवाजसीति तृतीय-द्वये,

प्रथमा ।

^{१ ३ १ १ ३ १ २ १ १ २}
 अग्नेवाजस्यगोमतईशानःसहसोयहो ।

^{३ १ ३ ३ २ ३ १ २}
 अस्मोदेहिजातवेदोमहिअवः ॥ १ + ॥

हे “सहसः यही” बलस्य, पुत्र ! “अग्ने !” “गोमतः”
 बहुभिर्गोभिर्युक्तस्य “वाजस्य” अन्नस्य “ईशानः” ईश्वरस्त्वमसि ।
 अतः “अस्मो” अस्मासु हे “जातवेदः” जातधन ! जातानां
 वेदितो वाम्ने ! “महि” प्रभूतं “अवः” अन्नं, “देहि” प्रयच्छ ।
 [सहसोयहो—पराङ्मवज्ञावात् “भामन्वितस्य च (८, १, १८)”
 —इति षष्ठ्यामन्वित-समुदायो निहन्वते । अस्मो—सुपां सु-सुक्
 (७, १, ३८)—इति सप्तम्याः अग्ने-आदेशः ॥ १ ॥

* क० आ० ११प्र० १च० ५सा० ।

+ क० आ० १, १, १, २, (१भा० १६१ प०) = अ० वे० १, ५, १०, ४ = य०

० १४, ३५ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

सद्धानोवसुःकविरग्निरौडेन्योगिरा ।

२ २ २ १ १

रेवदस्मभ्यम्वर्षणीकदीदिहि ॥ २ * ॥

“सः” अग्निः “इधानः” दीपन-शीलः “वसुः” निवा-
सयिता सर्वेषां, “कविः” कान्त-दर्शनः मेधावी वा “गिरा”
स्तोत्र-रूपया वाचा “इडेन्यः” स्तोतव्यो भवति हे “पूर्वणीक”
अनीकं मुखं पुरुभिः बह्वीभिः अनीक-स्थानीयाभिः ज्वालाभिः
युक्तान्ने । “अस्मभ्य” “रेवत्” धर्म-युक्तमन्नं यथा भवति तथा
“दीदिहि” दीप्यस्व [दीदेति छान्दसो दीप्ति-कर्मा] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ ३ २७ ३ १ २ ३ १२ २२

क्षपोराजन्नुतन्मनामेवस्तोरुतोषसः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

सतिग्मजम्भरक्षसोदहप्रति ॥ ३ † ॥ ११

हे “राजन्” राजमान ! “अग्ने” ! “क्षपः” राक्षस-दीन्
स्वकीयैः पुरुषैर्बाधस्व । “उत” अपिच “क्षना” न केवल
मन्यैरेव आत्मना च तान् बाधस्व । कदा ? इति चेत्, उच्यते—
“वस्तोः” सर्वाण्यहानिः ‡ “उत” अपिच “उषसः” कालोपसचच-

* ऋ० वे० १, ५, १०, ५ = य० वे० १५, ३६ ।

† ऋ० वे० १, ५, १०, ६ = य० वे० १५, २० ।

‡ ‘वस्तोः’—मृचस्य उपद्रवकराः—इति वि० ।

रात्रौ च [अत्यन्तसंयोगे द्वितीया (२, १, ४) सर्वेष्वहःसु
सर्वासु रात्रिषु चेत्यर्थः] “हे तिग्मजम्भ” तीक्ष्ण-मुखाम्ने !
“रक्षसः” राक्षसान् उक्त-प्रकारेण क्षपयित्वा स एव त्वं “प्रति
दह” प्रत्येकं प्रतीत्य दह न किञ्चिद्दम्भव्यमित्युदास्तेत्यर्थः ॥ १ ॥ ११

^{२ १ २ १ ४ ५} ॥ पौष्कलम् ॥ ^{२, १} अग्नेवाश्जस्य । ^५ गोमा२३४ताः । ^{१२} ई

^{१२ १ १} शानःसा । ^{२, १} हसोयार्क्षो । ^५ अस्मायिदेहायि । ^{१ १ २ २} जा

^१ तार्वा२३४पुयिदा६५६ः । ^२ मद्भिअवार३४पुः(१) ॥ ^{१ २ १ १ १ १} ६० ॥ ११

^{१ २ २} ॥ शुध्यम् ॥ ^२ अग्नेवाजा२स्य । ^१ गोमतीवा । ^{१२ १ २} ईशा

^{१ १} नःसा । ^{१ १ २ १ १} हसोयहो । ^{२ १ २ २} अस्मायिदेहिजातवेदीम । ^{१ २ २ १} हार३

^१ वि । ^{१ २} अवाचवा । ^{१ २} अधिया२ ॥ (१) सद्धानो२व । ^{१ २} सु

^१ ष्कवोवा । ^{१ १ २ २ १} अगिरोडायि । ^{१ ० २ १ १} नियोगिरा । ^{१ २ २ २ १} रेवदस्मभ्यम्पु

^{१ १} र्वणीक । ^२ दार३वि । ^{१ २} दिहाउवा । ^{१ २} अधिया२ ॥ (२)

^{१ २ २} क्षपोराजा२नु । ^१ तत्तनोवा । ^{१ १ २ १ १} अग्नेवस्तोः । ^{१ १ २ २ १} उत्तोषसाः ।

सति^१मज^{११२}भर^१सोद । चार^१३ । प्रता^१उवा । श्दधिया
२ । ए२३ चिया^१४३ । ओ२३४ पूई । डा(३) ॥ ७* ॥ [२] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे —

विशोविशोवोअतिथिमिति दृषामको प्रथमे सूक्ते ।
प्रथमा ।

विशोविशोवोअतिथिंवाजयन्तःपुरुप्रियम् ।

अग्निंवेदुर्यवचःस्तुषेभूषस्यमन्मभिः ॥ १ ॥

हे ऋत्विजो यजमानाथ “वः” यूयं “वाजयन्तः” अन्नं
मिच्छन्तः “विशः विशः” सर्वस्याः प्रजायाः “अतिथिं” पूज्यं
“पुरुप्रियं” बहु-प्रियम् “अग्निं” स्तुत्वा परिचरेति शेषः । अहश्च
“वः” युष्मदर्थं “दुर्यं” गृह-हितम् अग्निं “वचः” अनु “स्तुषे”
स्तौमि “भूषस्य” बलस्य लाभार्थकैः साधनैः “मन्मभिः” मन-
नीयैः स्तोत्रैः ॥ १ ॥

• ल० मा० ११ प्र० १ अ० ७ सू० ।

† ल० मा० १, २, ४, ७ (१ मा० २४३ पृ०) = ल० वे० १, ४, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

^{१८ १८ ३ १९ ३ १९ ३ १९}
यञ्जनासोहविष्मन्तोमिन्नसर्पिरासुतिम् ।

^{२ २ २ ३ १९}
प्रशंसन्तिप्रशस्तिभिः ॥ २ * ॥

“यम्” अग्निं “जनासः” जनाः यजमानाः “हविष्मन्तः” सन्तः “मिचं न” मित्रमिव सखायमिव वा “सर्पिरासुतिं” सर्पिं रासूयते ह्वयते यस्मिन् तादृशं “प्रशंसन्ति” स्तुवन्ति “प्रशस्तिभिः” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

^{१ १ ३ १९ ३ १ ३ १ १ १}
पन्यांसञ्जातवेदसंयोदेवतात्यद्यता ।

^{३ १९ १८ ३ १}
हव्यान्यैरयद्विवि ॥ ३ † ॥ १२

“पन्यांसम्” अतिशयैव स्तोतारं साधुकृतमिति यजमानं स्तुवन्तं “जातवेदसं” जातधनं सुमहति वाक्क-शेवः । “यः” अग्निः “देवतातिः” यज्ञे “उद्यता” उद्यतानि “हव्यानि” हवींषि “द्विवि” “ऐरयत्” प्रेरयति दिवि देवेभ्यः ॥ ३ ॥ १२

* अ० वे० ६, ४, २१, २ ।

† अ० वे० ६, ४, २१, २ ।

॥ श्यावाश्वम् ॥ ^{१ १}विशो^१३१ । ^१वा^४ ३ ^१यिशो^४ । ^१वो^४च ।
^१ता^४श्चिथिम् । ^४ए^१क्षिया । ^१वा । ^१जयन्तः^१पुरु । ^१प्रिया^१र
^{१८}म् । ^{१८}ए^१क्षिया^४र । ^{१८}अग्नि^१वो^४दुरी^४श्या^४श्म । ^४वा^४र^४क्ष^४चाः ।
^{१८}ऐ^{१८}क्षार^१यि । ^{१८}ए^{१८}क्षिया^१र । ^{१८}स्तु^१षे^१ष्ट^१षा^१स्य^१मा^१श्म । ^१न्मा^१श्म
^५प्रभो^५ई^५हायि(१) ॥ ८ * ॥ [१]

॥ आन्वीगवम् ॥ ^{१ १}विशो^१विशो^१वो^१श्च^१तायि^१थायि^१म् ।
^{१८}वाजय । ^१तः^१पूर^१श्म । ^१ऊ^१म्मा^१र^११५२ । ^{१ १ १ १८ १ १}प्रियम^१ग्नि^१वो^१दु^१र्य
^{१ १ १ १ १ १}व^१चा^१र^१३४५ । ^{१ १}स्तु^१षा^१श्म^१वा । ^१सू^१र^१षा । ^१स्या^१र^१श्म । ^१न्म
^१भायिः । ^{१ ४ ५}औ^१र^१श्म^१वा ॥ (१) ^{१ १ १}स्तु^१षे^१ष्ट^१षा^१स्य^१मा^१श्म^१भायिः ।
^{१ १}य^१ञ्जना । ^१सौ^१क्षार^१श्म^१वा । ^१ऊ^१म्मा^१र^११५२ । ^{१ १ १ १}अन्तो^१मि^१त्र^१न्न
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १}सथि^१रा^१सु^१ना^१र^१३४५^१यि^१म् । ^{१ १}प्रा^१शा^१श्म^१वा । ^१सा^१र^१न्तायि ।
^१प्रार^१श्म^१वा । ^१स्ति^१भायिः । ^{१ ४ ५}औ^१र^१श्म^१वा ॥ (२) ^१प्र^१श्म^१सन्ति

प्रशा१स्तायिभायिः । पन्या१सम् । जाता१श्वा । ऊ
 म्मा१२१२ । दसंयोदेवतात्युद्यता१२४५ । द्वाव्या१उवा ।
 ना१श्चायि । रा१श्चयात् । दिवा । औ१श्चोवा । हो
 ५ई । डा(३) ॥ ८ * ॥ (२)

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ विशोऽपुवि । शो१श्वा१श्चतायि
 थायिम । वाजयन्ताः । पू१श्चप्री१श्याम् । अग्रा१रयि
 षः । दुरी१श्चयाम् । ऊम्मायि । वा१श्चाः । स्त्र१षे१शूष
 स्यमा१न्मभाउ ॥ (१) स्त्र१षायि । शू१षस्यमन्मभिर्यञ्जना
 सा । द्वा१श्वायि१म्मा१न्ताः । मित्रा१रन् । स१र्षा१र१यि
 रा । ऊम्मायि । द्वा१श्चतायिम । प्रा१श१सन्ति१प्रशा१स्ति
 भाउ ॥ (२) प्रा१शा । सन्ति१प्रश१स्ति१भः१पन्या१सञ्जा । ता

१ १ १ १ १ १ १ १
इवायिदा३साम् । योदे२व । ताता२३ज । ऊमायि ।

१ १ १ १ १ १ १ १
याता । ह्यव्यान्त्यैरवारहिवाउ(३) ॥ १० * ॥ [३]

५ १ १ १ १ १ १ १
॥ गौरीवितम् ॥ विशः । विशो३ । वोअतिथायिम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १
वाजयन्तःपुरुप्रिया२श्म । आग्नि१वोदू३१२३ । रिया५

१ १ १ १ १ १ १ १
पूवचाः । स्तुषेष्टूपा३१२३ । स्यमोवा । न्या५भोईहा
यि(१) ॥ २ † ॥ [४] १२

अथ द्वितीय-तृचे—

प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १
समिद्धमग्नि३समिधागिराष्टणे

१ १ १ १ १ १ १ १
शुचिम्पवकाम्युरोअध्वरेध्रुवम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १
विप्र३होतारम्पुरुवारमकुचं

१ १ १ १ १ १ १ १
कवि३सुन्नीरोमचेजातवेदसम् ॥ १ ‡ ॥

* छ० मा० ११प्र० १अ० १०वा० ।

† छ० मा० १८प्र० १अ० १वा० ।

‡ छ० वे० ४, ५, ११, १ ।

“समिह” सम्बन्धीतम् “अग्नि” “समिधा” समिन्धन-हेतु-
भूततया “गिरा” स्तुत्या “अग्ने” अहं स्तोमि [यदा, ‘समिधा’
समिद्धिर्दीर्घभिः ‘समिह’ सम्बन्धं दीप्तम्] । अपिच “शुचि”
स्वयं शुद्धं “पावक” सर्वेषां शोधकं “भुव” निखलं तमन्निम
“सध्वरे” वज्रे “पुरः” करोमीति शेषः । तथा “विप्रं” मिधा-
वितं “होतारं” देवानामाह्वितारं “पुष्टवारं” बहुभिर्वायुमीम्*
“अद्भुतम्” अद्भुतधारं सर्वेषां अनुकूलं “कविं” ज्ञान-दर्शनं
“जातवेदसं” जातानां वेदितारमग्निं “सुन्नैः” सुखकरैः स्तोमैः
“ईमहे” सन्ध्यामहे [यदा, द्वितीयार्धे तृतीया (३, १, ८५) ।
सुखानि धनानि, ईमहे याचामहे इति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ २ १ १ ३ १ १
त्वान्द्रुतमग्रे अमृतं युगे युगे
३ १ २ २ १ १ २ १ २
हव्यवाहन्धधिरेपायुमीडयम् ।
३ १ २ १ १ २ ३ १ १ ३ २
देवासस्यमर्तासस्यजासृर्विविभुं
१ २ ३ १ २ ३ १ १ २
विश्वपतिश्चमसानिषेदिरे ॥ २ ॥

* ‘पुष्टवारं’—पुष्टवाकं, बहुभिर्वायुमीम्, —इति वि० ।

† अ० वे० ४, ३, १८, २ ।

हे “अग्ने !” “त्वां” “देवासः” देवास “मर्त्यासः” मनुष्यास
 “दूतं” “दधिरे” विदधिरे कृतवन्तः । कीदृशं त्वाम् ? “अमृ-
 तम्” अमरणम्, “युगे युगे” काले काले तद्यागानुष्ठान-समये
 “हव्यवाह” हविषां हव्यानां वीढ़ारं “पायु” पालयितारम्*
 “इहं” स्तुत्यम् । अपिच ते उभयविधा; “जागृविं” जागरण-
 शीलं† “विभु” व्याप्तं विप्रपतिं विशां प्रजानां पालयि-
 तारम् अग्निं “नमसा” हविलक्षणेनाग्नेन नमस्तारेण वा “नि
 षेदिरे” उपसेदिरे ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ ३ २ ३ ३ २ ३ २
 विभूषन्नग्नौभयाऽऽनुव्रता

३ २ ३ २ ३ ३ २ ३ २
 दूतोदेवानां रजसीसमीयसे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 यत्तेधौतिऽसुमतिमावृणीमहे

१ २ ३ १ २ ३ ३ १ २
 धस्मानस्त्रिवरुथः शिवोभव ॥ ३ ॥ १३

* पायु—पानीयं सोमम्—इति वि० ।

† ‘आगृविम्’—अगृहं दद्याद्विस्तीव यो आगृतिं स आगृविः तस् आगृविम्—इति
 वि० ।

‡ अ० वे० ४, ५, ११, ४ ।

हे “अग्ने!” उभयान् “उभयविधान् देवान् मनुष्याश्च”
 “विभूषयन्” अलङ्कुर्वन् त्वम् “अनुव्रता” व्रतान्यनु + “व्रतेषु”
 कर्मसु यागेषु “देवानां” “दूतः” सन् “रजसौ” यावा-
 पृथिव्यौ “समीयसे” सञ्चरसि देवानां नेतुं द्युलोकं गच्छसि
 हवींषि भजामहे । “अध” अतः कारणात् “त्रिवक्ष्यः” त्रिस्था-
 नस्त्वङ्गः “नः” अस्माकं “शिवः” सुखकरः “भव” “स”
 [—इति पदपूरणम्] ॥ ३ ॥ १३

॥ यज्ञायज्ञीयम् ॥ समाऽप्रयिद्धम् । आश्याशयि
 समिधा । गायिरागृणेषुचिन्मावकम्पुरोआ । ध्वाहरा
 यिभ्रुवाम् । विप्रारश्चोतारम्पुरवारमहु । इह्वाश्च
 वीम् । ऊम्मायि । ह्वाश्चाईः । आयिमहेजातवारयि
 दसाउ ॥ (१) सान्त्वाम् । दूतमग्ने अमृतम्पुगेयुगेहव्यवा
 च्चन्दाधरेप । यूहमायिडाश्याम् । देवारसश्चमर्त्तास
 सजागृ । विंवारश्चिभूम् । ऊम्मायि । वारयिष्मा ।

* ‘उभयान्—अग्निं ननुष्यांश्च’—इति वि० ।

† ‘अनुव्रताः—अरक्षं प्रपन्नाः’—इति वि० ।

‡ ‘त्रिवक्ष्यः—त्रिस्थानम् नार्चयत्यादि अथवा भूलोकादि’—इति वि० ।

^१ तमिन्नमसानिषारयिदिराउ ॥ (२) ^१ रायिवायि । ^{१२} भूषन्न
^१ ग्राउभया^२ अनुव्रतादूतोदेवाना^३ रजसी । ^१ सा^२ र^१ मौया^३ र
^१ सायि । ^१ यत्ते^२ रधीति^३ सुमतिमावृणीम । ^१ च^२ आ^३ र^१ हधा ।
^१ उम्मायि । ^१ सा^२ रनाः । ^१ त्रायिवरुयः^२ शिवो^३ रमवाउ । ^१ वा
^{११} ३४५ (३) ॥ ११ * ॥ [१]

^१ ॥ कावम् ॥ ^{११} समोवा । ^१ ध्वमग्रि^२ स्मिधा । ^१ गिरा
^१ गार्णारयि । ^१ शुचिन्मावकम्पुरीचा । ^१ ध्वरेध्रू^२ वारम् ।
^१ विप्र^२ होतारम्पुत्वा । ^१ रमद्र^२ हारम् । ^१ कावीर^२ चम्मा
^१ यिः । ^१ ईमहायिजा^२ र्ः । ^१ तावा^२ रयिदा^३ प्रसा^४ ई^५ प्र^६ दम् ॥ (१)
^{११} तुवौवा । ^१ दूतमग्ने^२ अमृताम् । ^१ युगेयूगा^२ रयि । ^१ हव्यवा
^१ चन्द्रधिरेपा । ^१ युमौडाया^२ रम् । ^१ देवास्य^२ मर्तासाः । ^१ च
^१ जागृवा^२ र्ः रयिम् । ^१ वायिभू^२ र्वायिशा । ^१ तिन्नमासा^२ रः ।

नायिषा^१यिदा^२यिरा^४पु^{११}यि^{११}॥२॥ विभोवा । पञ्चग्रउ
 भया^२ । अनुव्राता^२ । दूतोदेवाना^{११११११}रजसी^{११} । समी
 यासा^१रयि^{१११} । यत्तेधीति^{१११}सुमतिमा^{१११} । वृष्णीमाहा^{१११}रयि^{१११} ।
 आधा^{११}स्नानाः^४ । त्रिवह्या^{११}रः^४ । शायिवो^{११}शभा^२पुवा^४ ६ ५
 ई(३) ॥ १२* ॥ [२] १३

अथ तृतीय-सूक्ते — प्रथमा ।

उपत्वा^{११}जामयो^२गिरो^२देदिशती^{११११}र्हविष्कृतः^{१११} ।

वायो^{१११}रनीके^{११}अस्थिरन् ॥ १ ॥

हे अग्ने ! “हविष्कृतः” यजमानार्थं “गिरः” स्तुतयः
 “जामयः” स्वसारइव “देदिशतीः” तव गुणान् दिशन्त्यः “त्वा”
 त्वाम् “उप अस्थिरन्” उपतिष्ठन्ते “वायोरनीके” समीपे त्वां
 समेधत्यः अस्थिरं च ॥ १ ॥

* छ० मा० ११प्र० १च० १२छा० ।

† छ० चा० १, १, २, ३ (१भा० ११३ पृ०) = छ० वे० ६, ७, ११, १ ।

अथ द्वितीया ।

११ ३ १२ १२ ३ २ ३ १२ १२
यस्य त्रिधात्वृतम्बर्हिस्तस्यावसन्दिनम् ।

१ २ ३ १२ ३ २
आपश्चिन्निदधापदम् * ॥ २ ॥

“यस्य” अग्नेः “त्रिधातु” त्रिपर्व “अवृतम्” अनावृतं च
“अवसन्दिनम्” अवसन्न स्तरण-काले बर्हिरवसन्नं भवति “बर्हिः”
“तस्यो” आसदनार्थं तिष्ठतीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ ३ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ १ २
पदन्देवस्य मीढुषो नाधृष्टाभिर्दृष्टिभिः ।

३ १२ २२ ३ २
भद्रासूर्य इवोपदृक् ॥ ३ § ॥ १४

“मीढुषः” कामानां खेत्तुः “देवस्य” द्योतमानस्याग्नेः
पदं स्थानं “दृष्टभिः शत्रुभिः अवाधिताभिः “जतिभिः
रक्षाभिः भजनीयं भजतीत्यर्थः । तथैवास्य “उप दृक्” उप-
दृष्टिरपि “सूर्य इव” यथा सूर्यः तद्वत् “भद्रा” मनुष्यैर्भज-
नीया भवति ॥ ३ § ॥ १४

● सू० वे० ६, ७, ११, ४ ।

† त्रिधातु—सर्व-रजत-ताम्रैः त्रिभिर्धातुभिः यथा वा त्रिधातु इति पदपूरणः
—इति वि० ।

‡ सू० वे० ६, ७, ११, ५ ।

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ उपत्वाजा । औहोहायि ।
 मायोगार३४यिराः । देदायिशा२३४हा । तीर्हविष्का
 ३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उडुवा२३४र्ताः ।
 वायोर । नायिकेअस्था३४ । औहोवा । इहार३४हा
 यि । औहो३१२३४रान् । एहिया६हा ॥(१) यस्यत्रिधा
 औहोहायि । तूभावार३४र्ताम् । वर्धायिस्तार३४हा
 यि । स्थावसन्दा३४ । औहोवा । इहार३४हायि । उ
 डुवार३४नाम् । आपश्चित् । नायिदधापा३४ । औ
 होवा । इहार३४हायि । औहो३१२३४दाम् । एहिया
 ईहा ॥(२) पदन्देवाऔहोहायि । स्थामायिदू२३४हा ।
 अनाधार३४हा । छाभिहता३४औहोवा । इहार३४हा
 हायि । उडुवार३४भीः । भद्राह । र्याद्वोपा३४औ

^{४८५} होवा । ^{१४} इक्षार४४वाचि । ^५ श्रीचो^{१२}१२४४^२कृ । ^{५२} सधिया

^५ ईजा । ^४ श्रीपूई । डा(३) ॥ २२ * ॥ [१] १४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य पञ्चदशस्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः * ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाई निवारयन् ।

प्रमथ्यचतुर्वी देवाद् विद्यातीर्थ-महेच्छरः ॥ १५ ॥

॥ इति सप्तमस्य द्वितीयोऽर्द्धप्रपाठकः* ॥

इति श्रीमद्भास्वाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-कुल-भूपास-साम्बाज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण निरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

* ख० मा० ११प्र० १ब० १२सा० ।

† 'समाप्ताकाङ्क्षितः निहतो मर्ध' * * * '—इति वि० ।

‡ 'सप्तमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः'—इति वि० ।

यस्य निष्कसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १६ ॥

॥ अथ षोडशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे —

अभित्वापूर्वपीतयइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ १ १ २ १ २ २ २ १ १ २ १ २
अभित्वापूर्वपीतयइन्द्रस्तोमेभिरायवः ।

२ १ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २
समीचीनासऋभवःसमस्वरबुद्रागृणन्तपूर्वम् ॥११॥

हे “इन्द्र !” “आयवः” मनुष्याः स्तोतारः “स्तो-
मेभिः” स्तोत्रैः “त्वा” त्वाम् अभिष्टवन्ति । किमर्थम् ? “पूर्व-
पीतये” सर्वेभ्यो देवेभ्यः पूर्वं प्रथमतएव सोमस्य पीतये पानाय
[सवन-मुखे हि चमसगणैरिव सदस्येव सोमो ह्रयते] तथा
“समीचीनासः” सम्मताः “ऋभवः” [प्रथम-वाचकेन शब्देन

* ‘इदानीं सर्वस्मारकं पुनश्चातुर्भाष्यानि’—इति वि० ।

† अ० आ० ३, १, २, ४ (१भा० ५२८ प०) = अ० वे० ५, ७, २८, १ ।

वयोऽप्युपलक्ष्यन्ते] ऋभुर्विश्वराज इत्येते “समस्वरन्” त्वामेव
सम्यगस्तुवन् [स्तृ शब्दोपतापयोः(भा०प०)] “रुद्राः” रुद्रपुत्रा
महत्तम“पूर्व्यम्” पुरातनं वृद्धं त्वामेव “गृणन्त” अभ्यस्तुवन् वृत्त-
बध-समये ‘प्रहर भगवो जहि वीरं जयस्व’—इत्येवं रूपया
वाचा त्वां स्तुतवन्त इत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ २ ३ २ १ १ २ २ २ १ २
अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णाग्श्वोमदेसुतस्यविष्णवि ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २
अद्यातमस्यमहिमानमायवोनुष्टुवन्तिपूर्वथा ॥ २*॥ १

“अस्येत्” अस्यैव † यजमानस्य “वृष्णा” वृषत्वं वीर्यं
“श्वः” बलं च “इन्द्रः” “वावृधे” वर्धयति “सुतस्य” अभि-
सुतस्य सोमस्य पानेन “विष्णवि” कृत्स्न-देहस्य व्यापके “मदे”
हर्षे सति तस्यैव यजमानस्य बलं वर्धयतीत्यर्थः । “अद्य”
अस्मिन् काले “अस्य” इन्द्रस्य “तम्” उक्तगुणं “महिमानं”
महत्त्वम् “आयवः” मनुष्याः ‡ “अनु ष्टुवन्ति” तस्यानुपूर्वेण
स्तुवन्ति, “पूर्वथा” [पूर्वशब्दादिवार्धे “प्रज्ञ”पूर्व (४, २, १११)
इत्यादिना धा-प्रत्ययः] यथा पूर्वस्मिन् काले अस्तुवन् एव
मिदानीमपि तेनैव क्रमेणैव स्तुवन्तीत्यर्थः ॥ १ ॥ १

* ऋ० वे० ५, ०, १८, २ ।

† ‘इत्—इति परपरस्वः’—इति वि० ।

‡ ‘आयवः—कलिग्यजमानौ’—इति वि० ।

॥ वषट्कारणिधनम् ॥ अभित्वापूर्वपीतये । अभि

त्वाऽपूवपीतयायि । इन्द्रस्तोमेभौश्राववा २ः । भिरा

याश्वा २३ः । ओमोश्वा । समीचीनासन्नभवःसाश्मा

खरा २न् । समाखाश्वा २३म् । ओमोश्वा । रुद्रागु

णन्ताऽपूर्विद्या २म् । तपूर्वाश्या २३म् । ओम् । वा २३

४औहोवा ॥(१) रुद्रागुणन्तपूर्विद्यम् । रुद्रागा ३ णन्तप्

र्विद्याम् । रुद्रागुणन्ताऽपूर्विद्या २म् । तपूर्वाश्या २३म् ।

ओमोश्वा । अस्येदिन्द्रोवावृधेवृष्णीह्याऽश्राववा २ः ।

ष्णियाऽश्राववा २ः । ओमोश्वा । मदेसुतस्याश्वा

यिष्णावा २यि । स्यवायिष्णाश्वा २यि । ओम् । ओ

२ । वा २३४ । औहोवा ॥(२) मदेसुतस्यविष्णवि । म

देसुतस्यविष्णवायि । मदेसुतस्याश्वायिष्णावा २यि ।

स्यवायिष्णाश्वा २यि । ओमोश्वा । अद्यातमस्यमच्चि

मानाश्मायवा२ः । नमायाश्वा२३ः । ओमोश्वा । अ
 नुष्टुवन्ती३पूर्वथा२ः । तिपूर्वा१थार३ । ओम् । ओर२ ।
 वार३४ औक्षोवा । ऊ२३४पा(३) ॥ १६ * ॥ [१]

॥ कण्वरयन्तरम् ॥ आभित्वापूर्वपीतयायि । इन्द्र
 स्तोमायि । भी३रायाश्वाः । समीचीनासन्नभवःसम
 स्तरा२४नैक्षी । रुद्रागा२४४र्णा । तपू३ आउवार३ ।
 ए३ । वि३यमा ॥(१) रुद्रा३णतपूर्वियाम् । आ३स्तेदा
 इयिन्द्राः । वावृधेवृष्मिय३श्वा२३४ऐक्षी । मदे३र३४
 ता । स्यवा३१उवार३ । ए३ । ण३विया ॥(२) मादे३सु
 तस्यविष्णवायि । आ३द्याता३मा । स्यमहिमानमायवा
 र३४ऐक्षी । अनुष्टु२३४वा । तिपू३आउवार३ । ए३र्वथ
 आ(३) ॥ १६ † ॥ [२] १

प्रवामर्चन्त्युक्थिन इति चतुर्ऋचं द्वितीयं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ २ २ १ २ २ १ २
प्रवामर्चन्त्युक्थिनोनीथाविदोजरितारः ।

१ २ २ २ २ २
इन्द्राग्नी इषचावृणे ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “उक्थिनः” [उक्थं शस्त्रं तदन्तः] शस्त्रिणः
होत्रादयः “वां” युवां प्रार्चन्ति—इह कर्मणि स्तुतिरूपाभि
र्वाग्भिः पूजयन्ति । तथा “नीथाविदः” स्तोत्राभिज्ञाः साम, ज्ञान-
कुशला “जरितारः” स्तोतारः उद्गात्रादयः अभिलषित-फला-
वाप्तये युवामर्चन्ति । अहमपि “इषः” अन्नस्य लाभार्थम्
“इन्द्राग्नी” युवाम् “आ वृणे” सर्वतः सम्भजे पूजयामीत्यर्थः ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २
इन्द्राग्नी नवतिम्पुरोदासपत्नीरधूनुतम् ।

२ १ २ २ २ २ २
साकमेकेन कर्मणा ॥ २ † ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दासपत्नीः” दासयन्ति उपचयन्तीति
दासाः उपचयितारः शत्रवः, ते पतयः पालकाः यासां ता
दासपत्नीः “नवति” नवति-सङ्काकाः “पुरः” एवंविधाः शत्रु-

● अत्रैव पुनः ८, १, १०, १ = ऋ० वे० २, १, ११ १

† अत्रैव पुनः ८, २, १०, २ = ऋ० वे० २, १, १२, १।

पुरीः “एकेन कर्मणा” एकेनैवयोगेन युवां “साकं” सह युग-
पत् “अधूनुतम्” अकम्पयतं, ताविन्द्राग्नी आह्वयामीति शेषः ॥१॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी अपसस्पयुपप्रयन्ति धीतयः ।

३ १ २ ३ २ १ २
ऋतस्य पथ्याऽऽनु ॥ ३ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “धीतयः” सोमस्य धातारः पातारो
होत्रादयः “ऋतस्य” कर्म-फलस्य “पथ्याः” पथः मार्गान् “अनु”
लक्ष्मीकृत्य “अपसः” अस्माभिः क्रियमाणस्य परितः सर्वतः
समीपे “पर्युप” “प्र यन्ति” प्रकषणं वर्त्तन्ते अतः सोमपानार्थं
युवामागच्छतमिति भावः [यद्वा, ‘धीतयः’ ‘ऋतस्य’ यज्ञस्य ‘पथः’
मार्गान् ‘अनु’ लक्ष्मीकृत्य ‘अपसः’ कर्मणः ‘परि’ परितः ‘उप प्र
यन्ति’ प्रवर्त्तन्ते, अतः स्तोतव्यतया युवामागच्छतामिति ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्राग्नी तविषाणि वाऽसधस्थानि प्रयाऽसि च ।

३ १ २ १ २ ३ १ २
युवोरप्तर्युद्धितम् ॥ ४ † ॥ २

● अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, ३ ।

† अथैव पुनः ८, २, १४, २ = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

हे इन्द्राग्नी ! “वा” युवयोः “तविषाणि” बलानि “प्रयांसि
अत्रानि” “च” “सधस्थानि” सहस्रस्थितानि परस्परमवियुज्य
वर्त्तन्ते । तथा “असूर्य” दृष्टिधारायाः प्रेरकं त्वं “युवोः”
युवयोरेव “हितं” निहितं वर्त्तन्ते तस्मात् सोमपात्रं प्रभृतिषु
सर्व-कर्मसु इन्द्राग्नीः सहैव वर्त्तनमिति भावः [सधस्थानि—
ठा गति-निवृत्तौ च (भा० प०) “आतोऽनुपसर्गे कः (३, २, ३) ”
“सधमाख्योऽह्न्दसि (६, ३, ८ ६) —इति ह्यस्य सधादेशः
॥ ४ ॥ २

अथ शग्धूः पृथ्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

३ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
शग्धूः पृथुशचीपतइन्द्रविश्वामिहृतिभिः ।

३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
भगन्नद्वित्वायशसंवसुविदमनुशूरचरामसि ॥ १ ॥

हे “शचीपते !” “इन्द्र !” “शग्धि” “विश्वामिः” सर्वाभिः
“जतिभिः” मरुद्भिः सह । हे “शूर हे वीर । “भगं न” भाग्यमिव
“यशसं” यशस्विनं “वसुविदं” धनस्य लभ्यकं “त्वा” त्वाम् “अनु
चरामसि” अनुचरामः परिचरामइत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘प्रयांसि—प्रकवेक्ष यातवान्यधराणि यज्ञगृहाणि’—इति वि० ।

† अ० आ० ३, २, १, (१ भा० ५२९ पृ०) = अ० वे० ६, ५, २५-५ ।

अथ द्वितीया ।

३ १८ १८ ३ १८ २८ ३ १ २ ३ ११
 पौरोअश्वस्यपुरुकृद्गवामस्युत्सोदेवहिरण्ययः ।

२ ३ १८ २८ ३ १ १ ३ २८ ३ १ ३ १८ २८
 नकिर्चिदानम्यरिमर्चिषत्तेयद्यद्यामितदाभर ॥ २ * ॥ ३

हे इन्द्र । त्वम् “अश्वस्य” “पौरः” पूरयितां “असि” भवसि । तथा गवां “पुरुकृत्” बहुकर्तासि । हे “देव” “हिर-
 ण्ययः” हिरण्य-शरीरस्त्वम् “उत्सः” उत्स-सदृशोऽसि । हे इन्द्र
 “त्वे” त्वयि वर्त्तमाने “दानम्” अस्मद्विषये देयं धनं वा
 “न किर् हि परि मर्चिषत्” न कश्चित् हिनस्ति । अतो “यद्य
 द्यामि” तत्तदाभर मद्यम् ॥ २ ॥ ३

१ २ २ २ १
 ॥ हारायणम् ॥ शग्धूष्ठीहो २३ शचीपतायि । आ
 २ २ १ १ १८
 यिन्द्रविश्वामिहृतिमिः । भगान्नाहूँ । त्वायशसाम् ।
 २ १ १ १ २ १
 वस्त्रहृत्तायि । वायिदा २म् । अनुशूरचरोवाहूँ २३४
 ४ ४ ५ १ २ २ २ १
 वा । माप्रसोहृत्तायि ॥ (१) अनुशूरौहो २यिचरामसा
 २ २ २ १ १ १
 यि । आनुशूरचरामसि । पौरोअश्वस्य । स्यपुरुकृत् ।

* अ० वे० ६, ४, ३१ ।

† ‘पौरः’—पुरो भवः कौरः—इति वि० ।

गवा३८हायि । आसा२यि । उत्सोदेवहिरोवा३ओ२३
 ४वा । एयापुयो६हायि ॥(२) उत्सोदेवौहो२यिहिरण्य
 याः । उत्सोदेवहिरण्ययः । नकायिर्हा३यिदा । नम्य
 रिमा । धिषा३हायि । तूवा२यि । यद्यद्यामितदोवा३
 ओ२३४वा । भापूरो६हायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ अभीवर्त्तम् ॥ श्रग्धा३ज३षुशचीपतोवा । आयि
 न्द्रविश्वा । भिरुता१यिभा२यिः । भागन्नदा३१२४यि ।
 त्वायशसम् । वसूवा१यिदा२म् । अनूशू१रा२ । चरा
 ३ । मा२३४५ । सा२३४५यि ॥(१) अनू३शू३रचराम
 सोवा । आनुशूर । चरामा१शा२यि । पौरोअश्वा३१
 २३४ । स्यपु३कृत् । गवामा१शा२यि । उत्सोदा१यि
 वार । हिरा३ण्या२३४५ । या२३४५ः ॥(२) उत्सोदे३

वहिरण्ययोवा । उत्सोदेव । क्षिराण्याश्याः । न
 किर्षिदाश्शर३४ । नम्यरिम । धिषात्तूश्वाः यि । यद्या
 द्याशमायि । तदा । भार३४५ । रा२३४५(३) ॥६*॥[२]

॥ मानवम् ॥ शग्धूषू । शचीपार३४तायि । श
 चायिपार३४तायि । आयिन्द्रविश्वा । भिहृताश्विभार
 यिः । भगम् । नहि । त्वायशसाश्म । वसूश्वा२३४
 यिदाम् । अनुशूरा२३ । चाररा२३४चौहोवा । मार३
 ४सौ ॥(१) अनुशूरा । चरामार३४सायि । चरामार३४
 सायि । आनुशूर । चरामाशसारयि । पौ । रः । अश्व ।
 द्यापुहृकृ४त् । गवारमार३४सायि । उत्सोदेवा २३ ।
 चारयिरार३४चौहोवा । ण्या२३४याः ॥(२) उत्सोदेवा ।
 क्षिराण्या२३४याः । क्षिराण्या२३४याः । उत्सोदेवहिरा

१ १ १ १ १ १ १ १
 ण्याश्याः । नाकिः । हिदा । नापरिमाः । धिषा
 २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 रत्नूर३४वायि । यद्यद्यामाः३३यि । त्पारदार३४औहोवा ।
 १ १
 भार३४रा(३) ॥ ११ * ॥ [३] ३

अथ त्वं ह्येहिचेरवदति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२८ ३१ १ १ २८ ३१ २
 त्वं ह्येहिचेरवेविदाभर्गवसुत्तये ।

११ ३१ २ ३१ ३ १ २
 उदावृषस्वमघवन्गविष्टयउदिन्द्राश्चमिष्टये ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्वं हि” त्वं खलु सामर्थ्याद्वातेति गम्यते ।
 अतः “एहि” आगच्छ । आगत्य च अस्माभ्यं “भर्ग” भजनीयं
 धनं “विदाः” लभस्व दत्स्व । किमर्थम् ? “वसुत्तये” अस्माकं
 वसु-दानाय । हे “मघवन्” धनवन् ! “गविष्टये” गा इच्छते
 मद्यं “उदावृषस्व” उद्विष्य गा इति शेषः । तथा हे इन्द्र !
 “अश्चमिष्टये” अश्लेषणवते मद्यम् अश्नान् उदावृषस्व उद्विष्यस्व
 देहि ॥ १ ॥

* अ० मा० १८ प्र० २ अ० ११ सा० ।

† अ० आ० २, १, ५, ८ (१ मा० ४८०४०) = अ० वे० ६, ४, ३६, १ ।

अथ द्वितीया ।

^{१ २ २ २ १ २ ३ १ २ ३ २ २ १ २}
त्वम्पुरुसहस्राणि शतानि च यूथा दानाय मंहसे ।

^{१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ २ २ १ २ १}
आपुरन्दरञ्चक्रमविप्रवचस इन्द्रं जयन्तो वसे ॥ २ * ॥ ४

हे इन्द्र ! त्वं “पुरु” पुरुणि बह्वनि “सहस्राणि शतानि च” “यूथा” गवादि-यूथानि “दानाय” यजमाना-विषयाय “मंहसे” अनुमन्यसे [यद्वा, दानाय दात्रे यजमानाय मंहसे प्रयच्छसि । मंहति दीनकर्मा (निघ० ३, २०, १०)] अथ परोक्षेण ब्रवीति—“पुरन्दरं” शत्रु-पुराणां दारयितारम् “इन्द्रम्” “अवसे” रक्षणाय तर्पणाय वा “गायन्तः” स्तुवन्तः विप्रवचसः” विविध-प्रकृत-वचना वयम् “आ” आगन्तारम् अभिमुखं वा “चक्रम” कूर्मः ॥ २ ॥ ४

^{३ ४ १ ४ २ ४ २ १}
॥ कौत्सलवर्हिषम् ॥ तुवाश्चोश्चिचेरवायि । वि

^{१ २ १ २ २ १ २ २}
दाभगवद्धन्ताया २३४यि । उदावृषस्वमघावान् । ऐ

^{१ १ २ १ १ ५}
होयि । गा रविष्टयायि । उदिन्द्राश्चमोवाश्चो २३४वा ।

^{५ ५ ४ १ ४ ५ १}
ष्टाप्रयोर्द्वायि ॥ (१) उदाश्चिन्द्राश्चमिष्टयायि । उदि

^{२ १ १ २ १ १ २ १}
न्द्राश्चमारयिष्टाया २३४यि । त्वम्पुरुसहस्राणी । ऐहो

^{१२}यि । ^{१२ १ २}शांरतानिचा । ^{१ १ ५}यूथादानायमोवाश्चो२३४वा ।
^{४ ५ ५ ४ २ ४ ५ १ २ २}चापुसोद्दहायि ॥ (२) ^{१ २ १ २}यूथाश्दाश्नायमश्चसायि । ^{१ २ १ २}यूथा
^{१ २ १ २ १ २ १ २}दानायमाश्चसा२३४यि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २}आपुरन्दरञ्चकूमा । ^{१ २ १ २ १ २ १ २}ऐ
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}होयि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}विप्राश्चसाः । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}इन्द्रजायन्तोवाश्चो२३४वा ।
^{४ ५}वापुसोद्दहायि(३) ॥ १८ * ॥ [१]

^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}॥ कण्ववृक्षत् ॥ ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}औहोतुवहिया ३ ए । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २}चिचायिरा१
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}वार३४यि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहोयि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}वायिदाभगंवसुत्तये । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}उद्वा
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}वा१र्षा२३४ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहो । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}स्वामघवन् । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}गवायिष्टाश्या२
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}३४यि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहोयि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}उदायिन्द्रा१आ २ ३ ४ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहो ।
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}उदाआशयिन्द्रा२३४ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहो । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}श्रमा३यि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}ष्टा२३४
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}यायि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}उज्जवाद्दहाउ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}वा ॥ (१) ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}औहोउदिन्द्रआ३ए ।
^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}श्रमायिष्टाश्या२३४यि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}हाहोयि । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}तूवम्पुख । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}सहा

^२स्वा^{१२२}१णा^१२३^१४यि । ^१द्वा^१द्वा^१यि । ^१श^१ताना^१श^१यिचा^१२३४ । ^{१२}द्वा^१
^१द्वा^१यि । ^{१२}यू^१थादा^११ना^१२३४ । ^{१२}द्वा^१द्वा^१यि । ^{१२}य^१मा^१३ । ^१चा^१२३
^१४सा^१यि । ^१उ^१ज्ज^१वा^१द्वा^१हा^१उ । वा ॥ (२) ^{१२२}औ^१द्वा^१यू^१थादा^१ना
^१३ए । ^१य^१मा^१द्वा^११सा^१२३४यि । ^{१२}द्वा^१द्वा^१यि । ^१आ^१पु^१र^१न्द^१र^१म् ।
^१च^१क^१मा^१श^१वा^१२३४ । ^{१२}द्वा^१द्वा^१यि । ^१प्र^१वा^१चा^११सा^१२३४ । ^{१२}द्वा^१
^१द्वा^१यि । ^१इ^१न्द्रा^१गा^१श^१या^१२३४ । ^{१२}द्वा^१द्वा^१यि । ^{१२}तो^१च्चा^१३ । ^१वा^१२
^१३४सा^१यि । ^१उ^१ज्ज^१वा^१द्वा^१हा^१उ । वा (३) ॥ १८ * ॥ [२] ४

अथ योविश्वेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१२}यो^१वि^१श्व^१ा^१द^१य^१ते^१व^१सु^१हो^१ता^१म^१न्द्रो^१ज^१ना^१ना^१म् ।

^१म^१धो^१र्न^१पा^१त्रा^१प्र^१थ^१मा^१न्य^१स्मै^१प्र^१स्तो^१मा^१य^१न्त्व^१ग्र^१ये ॥ १ ॥

* अ० मा० २२प्र० १अ० १८सा० ।

† अ० आ० १, १, ४, १० (१भा० १६५४०) = अ० वे० ६, ७, १४, ११ ।

“होता” देवानामाज्ञाता “मन्द्रः” मोदतः “यः” अग्निः
 “विश्वा” सर्वाणि “वसु” वसूनि धनानि “जनानां” जनेभ्यः
 “दयते” प्रयच्छति ; तस्मात् “अग्नये” “मधोः” मदकरस्य सोम-
 स्वेव “प्रथमानि” सुखानि “पात्रा” पात्राणि “स्तोमाः”
 “प्र यन्तु” प्रगच्छन्तु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ ३ १ ३ क १ २ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १
 अश्वत्तगीभरिथ्य सुदानवोमर्मृज्यन्ते देवयवः ।

३ १ ३ १ २ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ १
 उभेतोकेतनयेदस्मविश्रपतेपर्षिराधोमघोनाम् ॥ २* ॥ ५

हे “दस्म” दर्शनीय ! “विश्रपते” विगां पते अग्ने ! यं त्वां
 “सुदानवः” शीभन-दानाः “देवयवः” देवानात्मन इच्छन्तो
 यजमानाः “रथ्य” रथस्य बोढारम् “अश्वं न” अश्वमिव
 “गीर्भिः” स्तुतिभिः “मर्मृज्यन्ते” परिचरन्ति त्वमस्माकं यज-
 मानानां “तोके” पुत्रे “तनये” पौत्रे “उभे” उभयस्मिन्
 “मघोनां” धनवतां “राधः” धनं “पर्षि” प्रयच्छ ॥ २ ॥ ५

१ २ २ २ २ २ २
 ॥ दर्घश्रवसम् ॥ योविश्वादयतेवस्वोहाओहा ३ ए ।

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होता २ मन्द्रो जना २ नाम् । ओ ३ हा । ओ ३ हा ३ ए ३ ४ ।

३ २ ३ २ १ २ २ १ २ २ २ २
 मधो ३ ४ र्जपा । त्राप्रथ । मानायस्मायि । ओ ३ हा ।

^{५ २ २ ३ २ ३ २ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ए३४ । प्रस्तो३४माया३ । तुवो२३४वा । या
^{५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 पूयो३हायि ॥ (१) प्रस्तोमायत्वग्नयओहाओहा३ए । प्रस्तो
^{१ १ २ ५ १ ५ २ २ ३ २ ३}
 मा२यत्वग्नये । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । अश्वा३४न्न
^{२ १ २ १ २ २ २ २ ५ २ ५}
 गायि । भायिरयि । य॒क्षदानवाः । ओ३हा । ओ३
^{२ २ ३ २ ३ २ २ २ ५ ४}
 हा३ए३४ । म॒मृ३४ज्यन्ता३यि । देवो२३४वा । यापू
^{५ १ २ २ २ २ २ २ २}
 वो३हायि ॥ (२) म॒मृज्यन्ते देवयवओहाओहा३ए । म॒म
^{१ २ १ २ ५ २ ५ २ २ ३ २}
 ज्यन्ता२यि देवयवः । ओ३हा । ओ३हा३ए३४ । उभा
^{३ २ २ १ २ २ १ २ ५ २}
 ३४यितोकायि । तानये । द॒स्मावि॒शप॒तायि । ओ३हा ।
^{५ २ २ ३ २ ३ २ १ ५ ४}
 ओ३हा३ए३४ । पर्षा३४यिराधा३ः । मो२३४वा । धो
^५
 पूनो३हायि (३) ॥ ५ * ॥ [१] पू

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायनस्य षोडशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे—

इममेवरुणेत्येकस्य प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

३ १ २   ३ १ २ २ १ २
इममेवरुणश्रुधीहवमद्याचमृडय ।

१ २ ३ १ २   २ २
त्वामवस्युराचके ॥ १ * ॥ ६

हे “वरुण !” “मे” मदीयम् “इमं” “हवम्” आह्वानं
“श्रुधि” श्रुणु [श्रु श्रवणे (म्वा० प०), लोटो हिः, “श्रु-श्र-ण-
पृ-क-हभ्यश्छन्दसि (६, ४, १०२)”—इति हेर्ङिरादेशः,
“बहुलं छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक् “अन्ये-
षामपि दृश्यते (६, ३, १३६ वा०)”—इति संहितायां दीर्घः] ।
किञ्च “अद्य”† अस्मिन् दिने “मृडय” अस्मान् सुखय “अवस्युः”
रक्षणेच्छुः [अवस्-शब्दात् “सुपआत्मनः क्यच् (३, १, ८),
“क्याच्छन्दसि (३, २, १७०)”—इति उ-प्रत्ययः] एवं विधो-
ऽहं त्वां वरुणम् “आ” आभिमुख्येन “चके” शब्दयामि [कै,
गै शब्दे (म्वा० प०), अस्मास्मिटि “आदेच (६, १, ४५)”—
इत्यात्वं, द्विर्भाव-चत्वे, “आतोलीप इटि च (६, ४, ६४)”—इत्या-
कार-लोपः, “तिङ्तिङः (८, १, २८)”—इति निघातः ;
स्त्रीमीत्यर्थः ॥ १ ॥ ६

* ऋ० वे० १, २, १८, ४ ।

† संहितायाम् दीर्घच्युतिः “निपातस्य च (६, ३, १३६)”—इति तत्र दीर्घः ।

कथात्वन्नइत्येकच्च" द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ २ १ १ २ १ २ १ २

कथात्वन्नऊत्याभिप्रमन्दसेवृषन् ।

१ २ ३ २ ३ १ २

कथास्तोत्रभ्यश्चाभर ॥ १ * ॥ ७

हे "वृषन्" कामानां वर्धित इन्द्र ! "कथा" केन "ऊत्या"
[अथ रक्षणादिषु (भा० प०), मत्वर्थः "ऊति-यूति (३, ३, ८७)"
—इत्यादिना निपातितः] । केनाभिगमनेन "नः" अस्मान्
"अभि" अमितः "प्र मन्दसे" प्रकर्षेण मादयसि अस्मादीयं यज्ञं
प्रति सोमपानार्थमागमनेन वा त्वदीयस्तुति-अवधार्यमागमनेन
वा कदा अस्मान् प्रमादयसीति । किञ्च "कथा" केन "अभि"
गमनेन "स्तोत्रभ्यः" अस्माभ्यं धनम् "आ भर" विभर्षि?—
इतीन्द्रं स्तोता पृच्छति ॥ १ ॥ ७

अथेन्द्रमिहेवतातयइति प्रगाथरूपं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ २ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

इन्द्रमिहेवतातयइन्द्रम्प्रयत्यध्वरे ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्समीकेवनिनोहवामचइन्द्रन्धनस्यसातये ॥ १ † ॥

० ऋ० वे० ६, ६, २४, ४ ।

† ऋ० भा० ३, १, १, ० (१भा० ५१५ ४०) = ऋ० वे० ५, ०, २५, ५ ।

“देवतातये” [देवैः स्तोत्रभिस्त्यायते विस्तार्यत इति]
 देवतातिर्यङ्गस्तदर्थम् “इन्द्रम् इत्” देवेषु मध्ये इन्द्रमेव “हवा-
 महे” आह्वयामहे । “अध्वरे” यन्ने “प्रयति” प्रगच्छति उप-
 क्रान्ते सति “इन्द्र” हवामहे । तथा “समीके” सम्यग्जाते
 सम्पूर्णं च यागे “वनिनः” सञ्जमानाः वयम् “इन्द्रम्” इन्द्र-
 मेवाह्वयामहे [यद्वा, समीकमिति सङ्ग्राम-नाम (निघ० २,
 १७, ११), समीके सङ्ग्रामे इन्द्रमाह्वयामहे] “धनस्य”
 “सातये” लाभाय “इन्द्रम्” इन्द्रमेव आह्वयामहे । अतः शीघ्र
 मिन्द्र आगच्छत्वित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ११२ १२ १ ११११ ११
 इन्द्रोमङ्गारोदसीपप्रथक्वइन्द्रःसूर्यमरोचयत् ।

१११ ११ ११ १११ ११ १११
 इन्द्रेहविश्वामुवनानियेमिरइन्द्रेस्वानासइन्द्रवः ॥ २ * ॥ ८

अथम् “इन्द्रः” “शवः” शवसः आजीयस्य बलस्य “मङ्गा”
 महिम्ना महस्वेन “रोदसी” व्यावापृषिषी “पप्रथत्” अप्र-
 थयत् विस्तारितवान् । तथा स्वर्भानुवतं “सूर्यम्” “इन्द्रः” “अरो-
 चयत्” अदीपयत् तस्यासुरेण बधेन प्रकाशितवान् । अपिच
 “इन्द्रे ह” अस्मिन्नेवेन्द्रे “विश्वानि” विश्वानि व्याप्तानि “भुव-

नानि" भूतजातानि "धेमिरे" उपरमन्ते इन्द्रेण नियम्यन्ते
इत्यर्थः । तथा "खानासः" खानाः अभिषूयमाणाः "इन्द्रवः"
सोमास्य अस्मिन्नेवेन्द्रे नियम्यन्ते परमात्मन्यन्तर्भवन्तीत्यर्थः ॥२॥८

॥ यीक्तसुचम् ॥ ^{१ २ १ २ २ १} इन्द्रेमिहैवता । तयायि । इन्द्र
^{२ १} प्रयतिथ्वा ^२ ३ रायि । ^१ आयिन्द्रा२म् । ^{२ २ २} समीकेवनि
^{२ २ १ २} नोद्धवामा२३चायि । ^१ आयिन्द्रा२म् । ^{१ २ १} धानस्यसो२३४
^५ वा । ^३ तार३४ये ॥ (१) ^{१ २ १ २ १} इन्द्रधनस्यसा । तयायि । इन्द्र
^{२ १ २} धनस्यसाता२३यायि । ^१ आयिन्द्रो२ । ^{१ २ २ २ २ १} मङ्गारोदसीपप्रथ
^२ च्छार३वाः । ^१ आयिन्द्रा२ः । ^{१ २ १ ५} सूर्यमरो२३४वा । ^२ चार३
^५ ४यात् ॥ (२) ^{१ २ १ २ २ १} इन्द्रःसूर्यमरोचयात् । ^{२ २ १ २} इन्द्रःसूर्यमरोचा२३
^२ यात् । ^१ आयिन्द्रे३ । ^{१ २ २ २ १ २} हविश्चाभुवनानियेमा२३यिरायि ।
^१ आयिन्द्रे२ । ^{१ २ २ १ ५ २} खानाससो२३४वा । ^५ दार३४वा (३) ॥ १२* ॥ [१]
^{२ २ २ १ १} ॥ नैपातिथम् ॥ इन्द्रमिहैवतातया३ए । ^१ आयिन्द्रम्प्रय ।

^१ ^२ ^१ ^{३२} ^५ ^१ ^{१२१२}
 तियाध्वराश्रयि । हा । औहो २३४ हा । इन्द्रः समीके
^{११२} ^{१०} ^१ ^{३२} ^५
 वनिनः । हवामक्षारश्रयि । हा । औहो २३४ हा ।
^{११} ^१ ^१ ^{५२} ^५ ^१ ^३
 इन्द्राध्वानाश्र । हा । औहो २३४ हा । स्यारसारश्र
^{५२} ^२ ^१ ^५ ^२ ^२ ^१
 औहोवा । तारश्रये ॥ (१) इन्द्रन्धनस्य सातयाश्र । आ
^१ ^१ ^१ ^१ ^{३२} ^५
 यिन्द्रन्धन । स्य सातयाश्रयि । हा । औहो २३४ हा ।
^{१२२१२२} ^{२२१} ^{११०} ^१ ^{३२}
 इन्द्रोमङ्गारोदसीप । प्रथाच्छवाश्रः । हा । औहो २
^५ ^१ ^{२२} ^१ ^{३२} ^५ ^१
 ४ हा । इन्द्राः क्षर्याश्रम् । हा । औहो २३४ हा । आ
^{१३} ^{५२} ^२ ^५ ^१ ^२ ^२
 ररोश्र औहोवा । चारश्रयात् ॥ (२) इन्द्रः सूर्यमरोच
^१ ^१ ^{३२} ^१ ^१ ^१ ^{३२}
 याश्रदे । आयिन्द्रः सूर्यम् । अरोचयाश्रत् । हा । औ
^५ ^{१२२१२२१} ^{२२} ^१ ^०
 हो २३४ हा । इन्द्रेक्षविश्वामुवना । नियायिमिराश्रयि ।
^१ ^{३२} ^५ ^१ ^२ ^१ ^{३२}
 हा । औहो २३४ हा । इन्द्रेखानाश्र । हा । औहो २
^५ ^१ ^१ ^{५२} ^२ ^५
 ४ हा । सारआश्र औहोवा । दाश्रवाः (३) ॥ ५॥ [२] द

सः “सूरिः” स्वर्गादि-फलस्य प्रेरकः “अस्तु” भवतु [अथ “विश्व-
कर्मन् हविषा वर्धयमानः (दे० ४, २७)” — इत्यादि निवृत्त-
द्रष्टव्यम्* ॥

तन्वांस्त्राहिते”-“पृथिवीमुतयाम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥ ८

अथारुचेति त्वचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १८ २८   १ १७ १ १९
अथारुचाहरिण्यापुनानोविश्वाद्देवाऽसि

३ १ ९ ३ ९ ३ ९ ३ १ ९
तरतिसयुम्बभिः छरोनसयुम्बभिः ।

१ २ ३ ४ ५   ६ ७ ८ ९ १०

धारापृष्ठस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः

२३ १३१ १ २१२ २२ ३१ २३१ १
विश्वायद्रूपापरियास्युक्तभिः सप्तास्येभिर्द्व्युक्तभिः ॥११॥

“पुनानः” पूयमानः सोमः “हरिष्ठा” हरित-वर्षया “अया” अनया “इक्षा” रोचमानया धारया “विष्ठा” सर्वाणि “हे-
मांसि” हेष्टृणि रक्षांसि “तरति” विनाशयति । तत्र दृष्टान्तः—

* अनेकं महोदर-वाक्या—“हे विप्रकर्तन ! ‘वविषा’ महत्तेन ‘वाहधानः’ वर्ष-
मानो जातवर्षः सन् मम यज्ञे ‘वविषौ’ वविष्यामितानि भूतानि ‘उत’ अपिष ‘यां’
सुखोकाजितानि भूतानि ‘खयं यजस्व’ भद्रहृषवाच । किञ्च तत्प्रसादाद् ‘अन्ये’
‘अमितः’ स्थिताः ‘उपमाः’ श्रवणः ‘मुह्यन्तु’ मोहं प्राप्नुवन्तु, किञ्च ‘इह’ यज्ञे ‘महता’
इन्द्र ‘अस्माकं’ ‘सुरिः’ पथितः आकाशज्ञानोपदेशकः ‘वसु’ ।’—इति २७, २९ ।

† अ० आ० ५, १, ३, ७ (१भा० ८२३ ष०) = अ० वे० ७, ५, २४, १ ।

“सूरो न” यथा सूर्यः “सयुग्मभिः” सह युक्तैः रश्मिभिः तमांसि
 हिनस्ति तद्वत् [सयुग्मभिरिति द्विरुक्तिरादरार्था । यद्वा, धारया
 युक्तः सोमः युक्तैस्तेजोभिः सह रक्षां तरति] । तस्य “दृष्टस्य”
 दशापवित्रस्योपरिसिक्तस्य “धारा” “रोचते” दीप्यते “पुनानः”
 पूयमानः “हरिः” हरितवर्णः सोमः “अरुषः” आरोचमानो
 भवति “यद्” यः सोमः “सप्तास्येभिः” रस-हरण-शीलैः आस्यैः
 “ऋक्भिः” स्तुतिमद्भिः “ऋक्भिः” तेजोभिः “विष्णा” विष्णानि
 व्याप्तानि “रूपा” रूपाणि नक्षत्राणि “परि याति” गच्छति
 व्याप्नोति ॥

“दृष्टस्य”-“सुतस्य”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
 प्राचीमनुप्रदिशंयातिचेकितत्सुरश्मिभि

३ २ ७ ३ १ १ ३ १ २ २ २
 र्यततेदर्शतोरथोदैव्योदर्शतोरथः ।

१ १ ३ १ ३ २ ७ ३ १ १
 अगमन्नुक्त्यानिपौस्तेन्द्रञ्चैत्रायदर्षयन्

१ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
 वज्रस्ययङ्गवथोअनपच्युतासमत्स्वनपच्युता ॥ २ * ॥

“चेकितत्” जानानः सोमः “प्राचीं” पूर्वां “प्रदिशं”
 प्रकष्टां दिशम् “अनु याति” अनुगच्छति । किञ्च “दर्शतः”

सर्वदर्शनोयः “दैव्यः” देवेषु भवः तव “रथः” सूर्यस्य
 “रश्मिभिः” “सं यतते” सङ्गच्छते । पुनः “दर्शतः रथः”—इत्या-
 द्रार्था । ततः “पौस्या” पुंस्त्वावगमानि “उक्थानि” स्त्रीत्राणि
 “अम्मन्” इन्द्रं गच्छति “यद्” यदा “समस्तु” सङ्ग्रामेषु “अनप-
 च्युता अनपच्युतो शत्रुभिरपराजितो, सोमस्वश्च इन्द्रश्च युवां
 “समस्तु” सङ्ग्रामेषु सह भवथः, तदा स्त्रीत्रागमनादीनि
 भवन्ति । पुनः “अनपच्युता”—इत्याद्वार्था ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 त्वं ह्यत्यपणीनां विदो वसुसम्मातृभिः

२ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
 मूर्ध्न्यसिस्त्रिधा दमश्च तस्य धीतिभिर्दमे ।

३ २ ३ २ ७ ३ २ ७ ३ १ २ ३ १ २
 परावतो न सामन्यचारणन्ति धीतयः

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 त्रिधा तु भिरूपौभिर्वयोदधेरो च मानो वयोदधे ॥ ३* ॥ १०

हे सोम ! त्वं “त्यत्”† त्यानि “वसु” गवादीनि धनानि
 “पणीनां” पणिभिः अपहृतं तत् गवात्मकं धनं “विदः” अविदः
 अलभथाः । “आ” अपिच “ऋतस्य” यज्ञस्य “धीतिभिः”
 धात्रीभिः “मातृभिः” वसतीवरीभिः “स्त्रे” आत्मैवे “दमे”
 यज्ञे “समर्जयसि” सम्यक् शुद्धो भवसि । “परावतो न” दूर-

● ख० वे० ७, ४, २४, २ ।

† ‘त्यच्छब्दस्य पर्यायः’—इति वि० ।

स्थाडेशात् यथा “साम” * साम-ध्वनिः श्रूयते तथा तव “तत्”
साम-ध्वनिः सर्वैः श्रूयते असौ सोमाभिषवाभिप्रायेणोक्तः । “यच्च”
यस्मिन् शब्दे “धीतयः” कर्मणी धर्तारो यजमानाः “रणन्ति”
रमन्ते, “रोचमानः” सोऽयं सोमः “त्रिधातुभिः” त्रयाणां लोकानां
धारयित्रीभिः†, “अरुषीभिः” आरोचमानाभिः दीप्तिभिः
“वयः” अन्नं‡ “दधे” स्तोत्रभ्यः प्रवृत्तिः । पुनः “वयो दधे”
—इत्यादरार्था ॥ ३ ॥ १०

॥ गायत्र्यपार्श्वम् ॥ आया । रुचाहराश्च उवाच यि ।
 पुमानो विश्वा द्वेषात्सितरतिसयुग्मभिः सरो
 नसयुगवभिर्द्धारा पृष्ठस्थरोक्षते पुनानो अरूषो हविश्चायद्रूपा
 परियास्युक्कभीरश्च पूः । सप्तासीयेर । भिराश्च । ऊँ
 काभारश्च पूयिः (१) ॥ ३ ॥ [१] १०

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य षोडशस्थाध्यायस्य
द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* 'साम-शब्दः साधु-वचनः'—इति वि० ।

† 'चिधातुभिः—सुवर्ष-रजत-ताम्रैः'—इति वि० ।

‡ 'वयः—स्थानम्'—इति वि० ।

॥ ज० गा० १०प्र० २५० ३सा० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

उतनोगोषणिमित्येकस्य* प्रथमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ २ ३ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ २

उतनोगोषणिविधिमश्वसांवाजसामुत ।

१ १ २ १ १ २

नृवत्क्षुण्णद्यूतये ॥ १ * ॥ ११

“उत” अपिच हे “पूषन् ।” “गोषणिं” गवां सनिर्णी दात्रीं
“अश्वसां” अश्वानां सनिर्णी “वाजसां” वाजानामन्त्रानां सनिर्णीम्
“उत” अपिच “नृवत्” नृवतीं नृणां सनिर्णी दात्रीम् एवम्भूतां
“धियं” बुद्धिं कर्म च “नः” अस्माकम् “जतये” दृष्ट्यै उप-
भोगार्थं “क्षुण्णि” कुरु ।

“जतये”-“वीतये”—इति पाठो ॥ १ ॥ ११

अथ शशमानस्येत्येकस्य† द्वितीयं सूक्तम्,

सैषा ऋक् ।

१ १ २ १ १ २

शशमानस्यवानरःस्वेदस्यसत्यशवसः ।

१ १ २ २ २ १ २

विदाकामस्यवेनतः ॥ १ † ॥ १२

हे “सत्यशवसः” अविनश्वर-बलाः “नरः” नेतारः मरुतः ।
“शशमानस्य” युष्मान् स्तुतिभिः सम्भजमानस्येत्यर्थः, “स्वेदस्य”

* ऋ० वे० ४, ८, १८, ५ ।

† ऋ० वे० १, ६, १२, २ ।

स्त्रावक-मन्त्रोच्चारण-जनितेन अमेण स्त्रियमान-गात्रस्य “वेनतः”
[वेनतिः कान्ति-कर्मा (निघ० २, ६, ४)] कामयमानस्य* “वा”-
शब्दः समुच्चये, एवभूतस्य स्तोतुश्च “कामस्य” काममभिलाषं
“विद” लभयत प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥ १२

उपनस्मू नवद्रत्येकच्च† तृतीयं सूक्तम्,
सैषा ऋक् । •

१ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २
उपनःसूनवोगिरःशृणवन्त्वमृतस्यये ।

१ १ १
सुमृडौकाभवन्तुनः ॥ १ † ॥ १३

“अमृतस्य” मरण-रहितस्य प्रजापतेः “ये” “तनवः” पुत्राः
ते देवाः “नः” अस्माकं “गिरः” स्तुतीः “उप शृण्वन्तु”
“नः” अस्माकं “सुमृडौकाः” सुष्ठु मृडयितारः सुखयितारश्च
“भवन्तु” सन्तु ॥ १ ॥ १३

प्रवान्महीति तृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रवान्महिद्यवीअभ्युपस्तुतिम्भरामहे ।

१ ३ २ ३ १ २
शुचीउपप्रशस्तये ॥ १ ‡ ॥

* ‘सत्यश्रवणः—सम्यग्बलस्य ‘विदाः’ विद्वांसो वयं ‘कामस्य’ कामनीयस्य
‘स्त्रावकः’ वेनतः’ कूयमानस्य’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ४, ८, १५, २ ।

‡ ऋ० वे० २, ८, ८, ४ ।

हे द्यावापृथिव्यो ! “द्यवो” द्योतमाने “वां” युवाभ्याम्
“उपस्तुति” स्तोत्रं “महि” महत् प्रभूतम् “अभि प्र भरामहे”
प्रकर्षेण सम्पादयामः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ १ क १ र ३ २ ७ ३ १ २

पुनानेतन्वामिथःस्वेनदक्षेणराजथः ।

३ १ २ ३ २ ३ २

उच्चायेसनादृतम् ॥ २ * ॥

हे देव्यो ! “तन्वा” स्वीयया मूर्त्या “दक्षेण” बलेन च
“मिथः” प्रत्येकं “पुनाने” शोधयन्त्यो यज्ञं यजमानं वा युवां
“राजथः” ईश्वरे भवथः [यद्वा, ‘तन्वा’ स्व-रीरैकदेशेन ‘मिथः’
प्रत्येकं पुनाने शोधयन्त्यो द्यौः स्वीयेनोषरेण भुवं सा च स्वकी-
येन कार्णो न चन्द्रमस-स्थिते दिवमिति विवेकः] “सनात्”
सदाकालम् “ऋतं” यज्ञम् “उच्चाये” वहथः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २

मह्यीमित्रस्यसाधयस्तरन्तीपिप्रतीकृतम् ।

१ २ ३ १ २ २ २

परियज्ञन्निषेदयुः ॥ ३ † ॥ १४

“मह्यी” मह्यौ द्यावापृथिव्यो “मित्रस्य” मित्रभूतस्य
स्तोतुरभिमतं “साधयः” साधयथः । “ऋतम्” अन्नं “तरन्ती”

* ऋ० वे० ३, ८, ८, ९ ।

† ऋ० वे० ३, ८, ८, ७ ।

तारयन्थौ “पिपती” पूरयन्थौ “यज्ञ” “परि” परितः “निषे-
दथुः” आश्रयतः ॥ ३ ॥ १४

अयमुतेसमतसीति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

३ १ २ २ १ १ ३ १ २ ३ १
अयमुतेसमतसिकपोतइवगर्भधम् ।

२ २ १ २
वचस्तुच्चिन्नओहसे ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “अयमु” अयमपि दृश्यमानः सोमः “ते” तदर्थं
सम्पादितः यं सोमं “समतसि” सम्यक् सातत्येन प्राप्नोषि ।
तच्च दृष्टान्तः—“कपोत इव” यथा कपोताख्यः पक्षी गर्भधारि-
णीं कपोतीं प्राप्नोति तद्वत् । “तच्चित्” तस्मादेव कारणात् “नः”
मदीयं “वचः” “ओहसे” प्राप्नोषि । [गर्भधिं—गर्भोऽस्यां धीतय
इति गर्भधिः “कर्मण्यधिकरणे च (३, ३, ८३)’—इति कि-
प्रत्यय, कृदुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८), “ओहसे”—
उहिर् दुहिर् अदर्शने (भा० प०), व्यत्ययेनात्मनेपदम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
स्तोत्रं प्राधानाम्यतेगिर्वाहोवीरयस्यते ।

१ २ ३ १ २
विभूतिरस्तुसूनुता ॥ २ † ॥

* ऋ० आ० २, १, ४, ८ (१ भा० ४०१४०) = ऋ० वे० १, २, २८, ४ ।

† ऋ० वे० १, २, २८, ५ ।

हे इन्द्र ! राधानां* धनानां पते पालक ! “गिर्वाहो” गीर्भि-
रक्षमान ! “वीर” शौर्योपेत ! “यस्य” “ते” तव “स्तोत्रम्”
ईदृशं भवति तस्य तव “विभूतिः” लक्ष्मीः “सुवृता” प्रिय-सत्य-
रूपा “अस्तु” ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २
उद्धृ^३स्तिष्ठानजतयेस्मिन्वाजे^२शतक्रतो ।

२ ३ १ १
समन्येषु^२ब्रवावह ॥ ३ ॥ १५

हे “शतक्रतो” शत-सङ्क्राक-कर्मापेत ! “अस्मिन्” प्रसक्ते
“वाजे” सङ्क्रामि “नः” अस्माकम् “जतये” रक्षणाय [“जति-यूति
(३, ३, ८७)” — इत्यादिना क्लिनउदात्तत्वम्] “उद्धृः” उन्नतः
उल्लुक् : “तिष्ठ” भव । त्वच्चाहश्च मिलित्वा “अन्येषु” कार्येषु “सं
ब्रवावहै” सम्यग्विचारयावः । [तिष्ठा — “अचोऽतस्तिष्ठः (६, ३,
१३५)” — इति संहितायां दीर्घः ॥ ३ ॥ १५

गावउपवदावटइति त्वचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
गावउपवदावटे^२महीयन्नस्यरषु^२दा ।

३ १ २ १ ३ १ २
उभाकर्णा^२द्विरण्यया ॥ १ ॥ ३ ॥

* ‘राधानां’ — अज्ञानात् — इति वि० । † अ० वे० १, २, २८, १ ।

‡ अ० आ० १, १, ३, १ (१भा० १८१४०) = अ० वे० ४, ५, १६, २ ।

हे “गावः” वर्मदुघा यूयम् “अवटे” महावीरे महावीरम्
 “उप वद” उपावत [वर्ण-व्यत्ययः उपायच्छत] यस्मात् “यज्ञस्य”
 वर्मयागस्य साधनभूते “रप्सुदा” रप्सुदे [रिप्सोः फल-प्रद-
 लिप्सोरश्विनोर्दातव्ये । यद्वा, रपणं शब्दनं रप् मन्त्रः तेन सुष्ठु
 दातव्ये । अथवा, षूद चरणे (भा० आ०) रपा मन्त्रेण चरणौये
 ईदृशे] गवाजयोः पयसी “महौ” महती बहुले अपेक्षिते उपा-
 वत [गो-शब्दोऽजायाअप्युपलक्षकः अजापयसोऽपि महावीरे
 आसेचनीयत्वात्] ! अपिचास्य महावीरस्य “उभा” उभौ “कर्णा”
 कर्ण-स्थानीयौ द्वौ रक्तौ “हिरण्यया” हिरण्ययौ सुवर्ण-रजत-
 मयावित्यर्थः ॥

“अवटे”-“अवतम्”—इति पाठौ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १४ १२३ १ २ १ १ २ १ २

अभ्यारमिदद्रयोनिषिक्तम्पुष्करेमधु ।

१ १ १ २ १ २

अवटस्यविसर्जने ॥ २ * ॥

“अद्रयः” आद्रियमाणः अध्वर्यादयः “अभ्यारमित्” अभि
 गम्यैव “निषिक्तम्” अतिरिक्तम् “मधु” “पुष्करे” प्रवृद्धे उप-
 यमनीय-पात्रे † सिञ्चति अग्निहोत्रार्थम् “अवटस्य” महावीरस्य
 “विसर्जने” विसर्जन-समये होमानन्तरं महावीरमासन्ध्या-
 मासादय ॥

“अवटस्य”-“अवतस्य”—इति पाठौ ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ५, ५, १९, १ ।

† ‘पुष्करे—द्रोणकलशे’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १२ ३ १ ३ १ २ १ २
सिञ्चन्तिनमसावटमुच्चाचक्रम्परिजमानम् ।

३ १ २ ३ १ २
नीचीनवारमक्षितम् ॥ ३ * ॥ १६

“अक्षितम्” अक्षीणम् ईदृशं क्षीराद्यवशेषमुक्तम् आहवनीय-
स्योपरि “नमसा” नमनेन “सिञ्चन्ति” शुद्धन्ति महावीरेण हि
आहवनीये ह्यते ॥

“अवटम्”-“अव्रतम्”—इति पाठौ ॥ ३ ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरार्चन्यस्य षोडशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

माभेमिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
माभेममाश्रमिषोग्रस्यसख्येतव ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
महसेवृष्णो अभिचक्ष्यद्भृतम्यश्वे मतुर्वशंयदुम् ॥ १† ॥

* अ० वे० ३, ५, १५, ५ ।

† अ० वे० ५, ७, ३१, २ ।

हे इन्द्र ! “उग्रस्य” उद्गूर्ण-बलस्य तव “सख्ये” सखित्वे
 सति वयं “मा भेम” मा भेष कुतश्चिदपि शत्रोर्भीता माभूम
 “मा श्रमिष्य” आन्ताः पीडिताश्च मा भूम “वृष्णा” कामानां
 वर्षितुः “ते” तव सम्बन्धि “महत्” प्रभूतं वृत्र-बधादि-लक्षणं
 “कर्म” “अभि चक्ष्यम्” अभितः ख्यापनीयं स्तोतव्यम् अतः
 महानुभावस्य तव सख्य-प्राप्तानां भीति-श्रमौ न जायेते इत्यर्थः ।
 तत् कथमवगम्यते ? इति चेत् उच्यते—“तुर्वशम्” ; “यदुम्”
 एतत्सञ्ज्ञकञ्च* त्वत्प्रसादात् सुखेन जीवन्तौ “प्रश्वेम” दृष्टवन्तः
 खलु वयम् । अतः कारणात् त्वत्सख्यं प्राप्तस्य भयादिकं न
 जायत इत्येतदुपपन्नमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १२ २२ १ १२ ३ २ ३ २ ३ १ १

सव्यामनुस्फिग्यंवावसेवृषानदानोअस्यरोषति ।

२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

मध्वासम्पृक्ताः सारघेणधेनवस्तयमेचिद्रवापिब ॥२१॥१७

“वृषा” कामानां वर्षिता इन्द्रः “सव्या” दक्षिण “स्फिग्यं”
 कटि-प्रदेशम् “अनु” [द्वितीयार्थे] अनोः कर्मप्रवचनीयत्वम् (१,
 ४, ८५) स्फिग्या शरीरैकदेशेनैव “वावसे” वस्ते सर्वं भूतमाच्छा-

● ‘तुर्वशं यदुम्’—एतौ अविद्य-कुमारौ—इति वि० ।

† ऋ० वे० ५, ७, ३१, ३ ।

दयति स्वयं कृत्स्नं जगदतीत्य वर्त्तत इत्यर्थः [ऋगन्तरश्च दर्शयति—“यदन्यथा स्निग्धा क्षामस्याः”—इति] । अपिच “दानः” अवखण्डयिता [दान अवखण्डने (भा०प०), पचाद्यच् । (३, १, १३४) सच “अस्य” इममिन्द्रं “न रोषति” न हिनस्ति [रुष हिंसायाम् (भा०प०) इन्द्रं हिंसितुं कश्चिदपि शक्ती नास्तीत्यर्थः] यद्वा, हे वज्रमान ! ‘दानः’ हविषां दाता त्वम् ‘अस्य’ इन्द्रस्य ‘न रोषति’ रोषं न जनयतीत्यर्थः] । उत्तरोऽर्चः प्रत्यक्षकृतः—“गरवेण” सरघा मधुमक्षिका, तत्सम्बन्धिना “मध्वा” मधुना सुतोपमानमेतत् मधुनेव रसवता क्षीरादिना अपण-द्रव्येण सम्पृक्ताः संछटाः संस्कृताः “धेनवः” धेनुवत्-प्रीति-जनकाः अस्मदीयाः सोमाः [यद्वा, धिविः प्रीणनार्था (भा०प०) ‘धेनवः’ प्रीणयितार इत्यर्थः । अथवा धेट् पाने (भा०प०)—“धेट इच्च (उ० ३, ११)” —इत्यौणादिकी न-प्रत्ययः सन्नियोग इकारान्तादेशश्च । पातव्याः सोमा इत्यर्थः] । यतएवमतः कारणात् हे इन्द्र ! “सूयम्” क्षिप्रम् “एहि” अस्मत्समीपमागच्छ, आगत्य च सोमा यस्मिन्नुत्तरवेदिलक्षणे स्थाने ऋयन्ते तं देशं “द्रव” शीघ्रं गच्छ [द्रु गती (भा०प०) —इति घातुः “यचोऽतस्तिष्ठः (६, ३, १३५)” —इति सांहितिकी दीर्घः] तदनन्तरम् अध्वर्युणा दत्तं सोमं “पिब” तेन सोमेन सम्यक् खोदरं पूरयेत्यर्थः ।

इमाउत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १ १} इमाउत्वापुरुवसोगिरोवर्हन्त्युयामम ।

^{१ १ १ १ १} पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो भिस्तो मैरनूषत ॥ १० ॥

हे “पुरुवसो” बहुधनेन्द्र ! “मम” मदीयाः “इमाः” “गिरः” शस्त्ररूपा वाचः “त्वा” त्वा “वर्हन्तु” वर्धयन्तु । तथा “पावक-वर्णाः” अग्नि-समान-तेजस्काः अतएव “शुचयः” शुद्धाः “विप-श्चितः” विहांसः उद्गातारश्च “स्तोमैः” स्तोत्रैः बहिष्पवमाना-दिभिः “अभ्यनूषत” त्वामभिष्टुवन्ति [तु स्तुतो कृठादिः (प०) ॥ १० ॥

अथ द्वितीया ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} अयं सप्तसप्तविभिः सहस्कृतः समुद्रइव प्रथे ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} सत्यः सोचस्यमहिमागृणेश्वोयज्ञेषु विप्रराज्ये ॥ २१ ॥ १८

“अयम्” इन्द्रः “सहस्र” सहस्र-सहस्राकैः ऋषिभिः अतीन्द्रियार्थ-दर्शिभिः स्तोत्रभिः “सहस्कृतः” सहसा बलेन युक्तः क्षतः [स्तुत्या हि देवताया बलं वर्धते; सप्त एवं स्तुतः सप्त] “समुद्रइव” उदधिरिव “प्रथे” प्रथितो विस्तीर्णो बभूव । “अस्य” चेन्द्रस्य

* अ० आ० १, १, १, ८ (१ आ० ५१०४०) = अ० वे० ५, ७, १५, १।

† अ० वे० ५, ७, १५, ४।

“सत्यः” अवितायः “सः” प्रसिद्धः “महिमा” महत्त्वं “शवः” बलं
“यज्ञेषु” यागेषु “विप्रराज्ये” [राज्यः कर्म राज्यम्] विप्राणां
स्तोत्राणां राज्ये स्तुत-शस्त्र-सङ्घे * “गृणे” स्तूयते ॥ २ ॥ १८

॥ श्यैतम् ॥ इमाउत्वापुह । वसा १४ औहोवा ।
गायिरोवर्द्ध । तुयाममार३४ । ओईहा । पावकवर्णाः ।
शूचार३याः । विपार्हः । चार३४यिताः । अभिस्तोमा
यिरा३नू । ऊन्मायि । पार३ता३४ औहोवा ॥ (१) अ
भिस्तोमैरनू । षता३४ औहोवा । आभिस्तोमैः । अनू
षता३४ । ओईहा । अयत्सद्वस्त्रम् । आर्षार३यि
भायिः । सद्धारः । कार३४र्त्ताः । समुद्राद्वा३पा ।
ऊन्मायि । प्रार३था३४ औहोवा ॥ (२) समुद्राद्वाप । प्र
था३४ औहोवा । सामुद्राद्वा । वपाप्रथा३४यि । ओई
हा । सत्यः सोअस्य । माहा३४यिमा । गृणार३यि । शा

* ‘विप्रराज्ये—ब्राह्मणाध्यक्ष-भूमे राज्ये’—इति वि० ।

^५ २३४वाः । ^{१ २} यज्ञेषुवायिप्राशरा । ^१ ऊन्मायि । ^३ जारया२३

^{५ २ २} ४औहोवा । ^३ वा२३४द्व(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ नौधसम् ॥ ^१ आ२३४यि । ^{१ ५ ४ २ ५ २} माउत्वापुह । ^{४ ५} वासा

^{१ १ २} उ । ^{२ १ २ २} गिरोवर्द्धा । ^{१ १} तूश्यामाशमा । ^१ पार३वा । काव

^{१ २} णीः । ^{१ १} शुच । ^१ यो । ^{१ २} वायिपश्चा२३४यिताः । ^५ आ२३भायि । ^१

^{१ २ २ १} स्तोमैरनो२३४वा । ^५ षा२३४ता ॥ (१) ^१ आ२३४ । ^२ भिस्तो

^{५ २ २} मैरनू । ^{४ ३} षाता । ^{२ १ २} अभिस्तोमायिः । ^{१ १ २} आ३नूषा ३ ता । ^२

^१ आ२३याम् । ^{१ २} साहस्रम् । ^{१ २} ऋषि । ^१ भायिः । ^{२ ३} सादस्का

^५ २३४र्त्ताः । ^{१ २} सार३म् । ^{१ २ १} द्राइवपो२३४वा । ^५ प्रा२३४थे ॥ (२) ^{३ ५}

^१ सा२३४म् । ^५ उद्रइवप । ^{४ ४} प्राथायि । ^{१ १} समुद्रायि । ^१ वा

^{१ १ २} श्पाप्राश्यायि । ^{१ २} सार३त्याः । ^{१ १} सोचस्य । ^{१ २} मद्धि । ^१ मा

गा^१र्णीयि^२शार^५३४वाः । या^१ २ ३ जा^२यि । षू^१विप्र^{११}रो २ ३ ४

वा । जी^५र^३३४ये^५(३) ॥ ५ * ॥ [२] १८

अथ यस्यायमिति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ २४ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
यस्याय^२विश्व^३आर्यो^{२४}दासः^३शेवधिपा^२अरिः ।

३ १ १ ३ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ २
तिरश्चि^३दर्ये^२रुशमे^२पवीरवि^२तुभ्ये^२त्सो^२अज्यते^२रयिः ॥ १† ॥

“यस्य” यज्ञस्य “अयं” “विश्वः” सर्वो लोकः “आर्यः” प्रभु-
रपि “शेवधिपाः” निधि-पालकः [“विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा शेवधिष्टेऽहमस्मि”—इति (ऋ० वे० ०६, २, २२, ४) मन्त्रा-
न्तरे पठितत्वात्] “दासः” भृत्य इव “अरिः” भवति स यज्ञः
“अर्ये” स्वामिनि “रुशमे” नियन्तरि “पवीरवि” सरस्वत्याः
पितरि [“पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती”‡—इत्युक्तम्]
“तिरश्चित्” तिरोभूतोऽपि “तुभ्येत्” हे इन्द्र ! तुभ्यमेव “रयिः”
हविर्लक्ष्णं धनमुद्दिश्य “अज्यते” प्राप्तो भवति [अयमभिप्रायः
—विप्र-क्षत्रादिकः सर्वो लोकः बृहस्पतिः, सच राजसूयादि-रूपस्य
यज्ञस्य भृत्या वर्धते, स तादृशो यज्ञो मन्त्र-रूपायाः सरस्वत्याः

● क० मा० १८प्र० २ख० ५सा० ।

† ऋ० वे० १, ४, १९, ४ ।

‡ निबल्ल-देवतकाण्डोपनिषत्तमं खण्डं “पविः शस्योभवतीत्यादिकं द्रष्टव्यम् ।

पितृ-स्थानीये परमेश्वर-स्वरूपे गूढोऽपि सन् हे इन्द्र ! त्वदर्शमेवं
हविर्दातुं प्रकटीभवति तथाविधस्तव महिमेति] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२ १ १ १ १ २ २ १ १ १ २ १ १
तुरण्यवीमधुमन्तु तश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः ।

२ २ १ १ २ १ १ १ १ २ १ १ १ १ १
अस्मेरयिः पप्रथे वृष्ण र्श्वोस्मेस्वानास इन्द्रवः ॥ २* ॥ १८

“तुरण्यवः” यागादि-कर्मसु त्वरण-शीलाः† “विप्रासः” मेधा-
विन ऋत्विजः “मधुमन्तं” मधु-चीराद्याहुति-युक्तम्, [‘हृतमाज्यं’
स्रोतसे चरति यस्मिन्नाहुति-हारेणेति] “हृतशुतम्‡”, “अर्कम्”
अर्चनीयमिन्द्रम् “आवृचुः” पूजयन्ति§ । किमर्थम्? इत्यु-
च्यते—“अस्मे” अस्माभ्यं “रयिः” हविर्लक्षणं धनं “पप्रथे”
प्रस्थातं भवतु । तथा “वृष्णं” वर्षण-शीलं सोम-निबन्धनं “श्वः”
बलमपि प्रयताम् । तथा “अस्मे” अस्मासु “स्वानासः” सुवानाः
अभिषुताः “इन्द्रवः” सोमाः प्रस्थाता भवन्तु । एवं फलं कामय-
मानाः ऋत्विजः इन्द्रं पूजयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १८

* अ० वे० ६, ४, १८, ५ ।

† ‘तुरण्यवः—वेगवन्तः’—इति वि० ।

‡ ‘हृतशुतं—हृतमिच्छन्, सत्कर्मिन्-सोमम्’—इति वि० ।

§ ‘आवृचुः—द्रोणकस्तम्भम्’—इति वि० ।

§ ‘आवृचुः—नीतवन्तः’—इति वि० ।

॥ कालेयम् ॥ यस्यायाश्चिश्चाचर्याः । दासाः शेवा ।

धिपाचरारश्चिः । तिरश्चिदाश्चि । यैश्चिश्चि । रुश्चिमेपवी ।

राश्चिवायि । तुभ्येत्सश्चि । वाश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । ज्यतेश्चिश्चि

यायिः ॥ (१) तुभ्येत्सोश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । तुभ्येत्सोश्चि ।

ज्यतेश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । तुरण्यवाश्चि । मारश्चिश्चि । धुमन्तश्चि

त । शूश्चिताम् । विप्रासश्चि । वाश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । कमा

धुनूचूः ॥ (२) विप्रासोश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । विप्रासोश्चि ।

कमानूचूश्चि । अस्मैश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । पारश्चिश्चि । प्रयेश्चिश्चि

यम् । शाश्चिवाः । अस्मैश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । वाश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि ।

सश्चिश्चिश्चिश्चिश्चिश्चि । चोश्चिश्चि । डाश्चिश्चि ॥ ११ * ॥ [१] १८

अथ गोमत्रइन्दो इति ढचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

^{१ २   ३   १ २   ३ १ २}
गोमत्रइन्दो अश्ववत्सुतः सुदक्षधनिव ।

^{१ २ ३ २ ३ २   ३ १ २}
शुचिञ्चवर्णमधिगोषुधारय ॥ १ * ॥

हे “सुदक्ष” हे सुबल ! हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभि-
षुतस्त्वं “नः” अस्माकं “गोमत्” यज्ञ-साधन-गो-युक्तम् “अश्ववत्”
अश्वयुक्तं धनं “धनिव” धन्व [वर्ण-विकारोऽत्र] गमय [धवि-
र्गत्यर्थः (प०) भूवादिः] ततोऽहं “शुचि” पूतं दीप्यमानं “वर्ण”
रसं “च” “गोषु” गव्येषु क्षीरादिषु “अधि धारय” अधिमि-
त्रयामीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{१ २   ३ १ २   ३ १ २}
सनो हरीणाम्यतइन्दो देवश्वरस्तमः ।

^{१ २ ३ २ ३   १ २ ३ १ २}
सखेवसख्येनर्यो रुचेभव ॥ २ † ॥

हे “हरीणाम्यते” अस्मदीयानां हरित-वर्णानां पशूनां
स्वामिन् ! हे “इन्दो” सोम ! “देव !” “श्वरस्तमः” अतिशयेन
दीप्त-रूपोपेतः “नर्यः” कर्क-नेत्रभ्य ऋत्विग्भ्यः द्वितः “सः” त्वं

* अ० आ० ६, २, ३, ८ (२सा० ११८पृ० = अ० वे० ०, ५, ८, ४ ।

† अ० वे० ०, ५, ८, ५ ।

“नः” अस्माकं “रुचे भव” दीप्तिकरो भव । कइव ? “सखेव”
यथा सखा “सख्ये” मित्राय दीप्तिं करोति, तद्वत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२ ३१२ १२२१ २ ३ १ १
सनेमित्वमस्मदा अदेवद्विदनिणम् ।

२ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २
साङ्गा इन्दो परिबाधो अपहृयम् ॥ ३ * ॥ २०

हे सोम ! “त्वं” “सनेमि” पुराणं सख्यम् “अस्मद्” अस्मात्
“आ” कुरु । अपिच “अदेवम्” अदेवन-शीलं† “कश्चिद्” अपि
“अनिणम्” अदन-शीलं राक्षसम् अस्मात्तः “अप” गमय ।
किञ्च हे “इन्दो” सोम ! साङ्गान् ग्रभून् अभिभवन् “बाधः”
बाधमानान् “परि” जहि । तथा “हयु” हयवन्तं सत्यानृत-
युक्तं वाङ्माभ्यन्तरमय-हयोपेतं वा राक्षसमस्मात्तोऽपगमय ॥ ३ ॥ २१

१२ २ १ १
॥ अथ्यम् ॥ गोमन्त्रायिन्दो । अश्ववोवा । सुतः

२ १ २ २ २ २ २ १ २ १ २ १ २
सुदा । क्षधनिवा । शुचिश्चवर्णमधिगोषु । धारः ॥

२ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
रयाउवा । शुधिया २ ॥ (१) सनोद्धरायिणाम् । पतो

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा । इन्दो देवा । अरस्तमाः । सखेव सख्येनरियोरु ।

* अ० वे० ७, ५, ८, ६ ।

† ‘अदेवं’—देवानां भक्षी न भवति असावदेवः तन् अदेवम्—इति वि० ।

चा २३ यि । भवाउवा । शुधिया २ ॥ (२) सनेमिह २

वम् । अस्मदोवा । आदेवङ्गम् । चिदत्रिणाम् । सा

क्का इन्दोपरिबाधोअ । पा २३ । दयाउवा । शुधिया

२ । ए२३ दियार् ४३ । ओ२३ ४ पूई । डा (१) ॥ १४ * ॥ [१]

॥ चैतम् ॥ गोमन्त्र इन्दोअश्वावात् । सुतः सुदक्षध

निवा । शुचिश्चवर्णमा३ धायिगोर ३४ दायि । पू३ धा २३

४ औहोवा । ए ३ । रया २३ ४ ५ ॥ (१) सनोहरीणाम्पा

तायि । इन्दोदेवस्तरस्तमाः । सखेवसख्येना३ रायियो

२३ ४ दायि । हू३ चार ३ ४ औहोवा । ए ३ । भवा २३

४ ५ ॥ (२) सनेमितुवमास्मात् । आदेवङ्गश्चिदत्रिणाम् ।

साक्का इन्दोपरिबाधो २३ ४ दायि । आ२या २३ ४ औहो

वा । ए ३ । दयूर ३ ४ ५ म (३) ॥ २ † ॥ [२]

॥ पौष्कलम् ॥ गोमन्नाइन्दो । आम्बार३४वात् ।
 सुतःसुदा । ज्ञाधाय्मा३३४यिवा । शुचायिञ्चवा । णमा
 र्धार३३४पुयिगो६५ई । पुधारया३३४५ ॥(१) सनोच्चा३री ।
 णाम्पा३३४तायि । इन्दोदेवा । पसारस्ता २ ३४ माः ।
 सखायिवसा । खियारयिना३३४पुर्याई५ई । रुचेभवा
 २३४५ ॥(२) सनेमी३तु । वामार३३४स्मात् । आदेव
 काम् । चायिदत्रा३३४यिणाम् । साङ्गाइन्दो । परा
 रयिवार३३४पुधाई५ई । अपद्वयू३३४पुम्(३)॥६॥[३]२०
 अथाञ्जत इति पञ्चमं सूक्तम्,
 तत्र प्रथमा ।

अञ्जतेव्यञ्जतेसमञ्जतेक्रतुर्ऋन्तिमध्वाभ्यञ्जते ।

सिन्धोरुच्छ्रासिपतयन्तमुक्ष्णः

हिरण्यपावाःपशुमप्सुगृभ्णते ॥ १ ॥

● क० ना० १८५० १८५० ६८५० ।

† क० आ० ६, २, २, ११ (१मा० १८७५०) = क० वे० ७, १, २०, ३ ।

सोऽयमृत्विजः “अच्छते” गोमिः, तथा “व्यच्छते” विविध-
मच्छन्ति, “समच्छते” सम्यगच्छन्ति [स्तुत्यर्थत्वादपुनरुक्तिः] ।
तथा “क्रतुं” बल-कर्त्तारं “रिहन्ति” लिहन्त्यास्वादयन्ति देवाः ।
तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येन “अभ्यच्छते” तमेव सोमं
“सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छासे” उच्छिद्रते देवे
“पतयन्तं” गच्छन्तं [पटलगतौ (भा० प०)—इत्यस्मात् स्वार्थिके
णिवि वृद्धभावाव्याहसः] “उच्छयं” सेक्तारं “हिरण्यपावाः”
हिरण्येन पुनस्तः “पशु” द्रष्टारं [“पशुः पश्यतेः”—इति
(निरु० नै० ३, १६) यास्केनोक्तत्वात्] “अप्सु” वसतीवरीषु
“गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ १ २   ३ १ ८   २ ४
विपश्चितेपवमानायगायतमह्वीनधारात्यन्धोअर्षति ।

२ ३ २ ३ १   २ ८   ३ २ ३
अहिर्नजूर्णामतिसर्पतित्वच

१ ३ १ ८ २ ८   ३ २ ३ १ २
मत्योनक्रीडन्नसरद्वाहिरिः ॥ २ * ॥

“विपश्चिते” मेधाविने “पवमानाय” पूयमानाय “गायत”
स्तुतिं कुरुत । सच “विपश्चित्” सोमः “मह्वी न धारा” महती
वर्ष-धारेव “अन्धः” अन्धं रसात्मकम् “अभ्यर्षति” “अहिर्न”

* ऋ० वे० ७, १, २०, ४ ।

† ‘विपश्चिते—विश्रगाङ्गे’—इति वि० ।

अहिरिव “जूर्णा” जीर्णां त्वचम् “अति सर्पति” अतिमुञ्चति
धारा दद्यापविचात् अभिषवादि-कर्मणा त्वचं विमुञ्चतीत्यर्थः ।
“अत्यः न” अश्च इव “क्रीडन्” क्रीडमानः “असरत्” सरति
द्रीष-कलशं गच्छति । “वृषा” वर्षकः कामानां “हरिः” हरित-
वर्णो रसः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १८   २२   ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथेगोराजायस्तविष्यतेविमानोऽपह्नाभुवनेध्वर्षितः ।

हरिषूँतः सुहृदोऽप्यवो

३ १ १   ३ १ १ क २२
ज्योतीरयः पवतेरायचोक्यः ॥ ३ * ॥ २१

“अग्नेगः” अग्ने गन्तां “राजा” राजमानः “प्राप्यः”
सुसंस्कृतः सोमः “तविष्यते” स्तूयते यः “अह्ना” दिगानां
“विमानः” निर्माता चन्द्रकला-क्रास-वृषध्वीनत्वादहर्व्यवहारस्य
निर्माता “भुवनेषु” उदकेषु वसतीवरी-सम्बन्धिषु “अर्पितः”
स्थापितः सः “राजा” “नविष्यते” । किञ्च “हरिः” हरित-वर्णः
“वृत्तज्ञः” प्रसूतोदकः “सुदृशीकः” शोभन-दर्शनः “अणवः”

* अ. वे. ७, ३, १०, ५ ।

† 'अप्रेमः—अप्रे देवानां गच्छति'—इति पि० ।

उदकवान् [अर्णइत्युदकं नाम (निघ० १, १२, १) ["ज्योतीरथः"
ज्योतिर्नय-रथः "रायः" धनस्य प्रापयिता "ओक्थः"] ["ओकइति
निवास-नाम" (निघ० नै० ३, ३) तस्य हितः ॥ ३ ॥ २१

॥ कावम् ॥ अज्जोवा । तायिवियञ्जतायि । सम

ञ्जतायि । क्रतु० रिद्धन्तिमधुवा । भियञ्जाता० रयि ।

सिन्धोरुच्छासेपतया । तमुक्षाणा० र३म् । दायिरा३ण्या

पा । वाःप३ष्टमा० र३ । ष्टगा३भर्णा० पूता३पु३यि ॥ (१)

विपोवा । चितेपवमाना । यगायाता० र । म३नधा

रा३तिया । धोअर्षाता० रयि । अ३र्द्धिर्ज३र्णामतिसा ।

पतित्वाचा० र३म् । आत्यो३नाक्री । उन्नसारार० र३त् । वार्षा

३३प्रा३पु३यिः ॥ (२) अग्रोवा । गोराजाअपियाः ।

तविध्याता० रयि । विमानोअ३ङ्गांभुवनायि । पुव३र्यायिता

० रः । द३रि३र्षुतःसुःसुद३शायि । कोअर्षावा० र३ः । ज्यो

१६अ० ४ख० ५सू० १, २, ३] उत्तरार्चिकः ।

११७

^१ती ^{४ ५}३ राधाः । ^{२ १}पवतायिरा २ ३ । ^{१ २}याप्नो ३ ^४क्ता ५ या

ई ५६ः (३) ॥ १० * ॥ [१] २१

इति सामवेदार्धप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य षोडशोऽध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्धस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थाचतुरो देयाद् विद्यातीर्ष-महेष्टरः ॥ १६ ॥

॥ इति सप्तमः प्रपाठकः† ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सयणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्धप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

—ooo@ooo—

* ज० मा० १२प्र० १ख० १७पा० ।

† 'इति सप्तमः प्रपाठकः'—इति वि० मूलादि-सर्व-व्यासतः ।

(१८)

यस्य निष्कसितं वेदा यो वेदेभ्योऽस्त्रिंशं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १७ ॥

॥ अथ सप्तदशोऽध्यायआरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

विश्वेभिरग्निदत्तेतत् त्वं प्रथमं सुक्तं,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} ^{३ १ २ ३ २ १ २ ३ १ २ २}
विश्वेभिरग्नेभिर्भिरिमं यज्ञमिदं वचः ।

^{१ २}
चनोधाः सहसोयज्ञो ॥ १ * ॥

हे “सहसोयज्ञो” बलस्य पुत्र ! देवतारूप ! “अग्ने !”
“विश्वेभिः” अग्निभिः सर्वैराहवनीयादिभिर्युक्तः त्वम् “इदम्”
अस्मदीयं “यज्ञम्” “इदम्” अस्मदीयं “वचः” स्तोमश्च सेवमानः
“चनः” अन्नं “धाः” अन्नभ्यं धेहि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

^{२ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २}
यच्च द्विशश्वतातनादेवं देवं यजामहे ।

^{१ २ १ २ ३ २}
त्वेद्ब्रूयते हविः ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० १, १, ११, ५ ।

† ऋ० वे० १, १, ११, १ ।

“देवं देवम्” अन्यमन्यं वरुणेन्द्रादिरूपं नानाविधं देवता-
विषयं “यजामहे” तत्रापि तत् “इविः” सर्वं “त्वे इत्” त्वयैव*
ह्यते अन्य-देवतान्तर-विद्योगोऽपि त्वदीयैव सेवेत्यर्थः । [तना—
तनु विस्तारे (तना० प०), “क्विप् च (३, २, ७६)”—इति
क्विप्, यद्वा पञ्चाक्षच्, “सुपां सुलुगिति (७, १, ३८) तृतीयाया
आकारः । देवंदेवं—“नित्यवीक्षयोः (८, १, ४)”—इति
द्विर्भावः, “तस्य परमास्त्रेष्ठितम् (८, १, २)”—इति उत्तरस्या-
स्त्रेष्ठितसञ्ज्ञायाम् “अगुदात्तच्च (८, १, ३)”—इति सर्वागु-
दात्तत्वम् । यजामहे—“निपातैर्यद्-यदि-हन्त (८, १, ३०)”—
इति निघात-प्रतिषेधः । त्वे—युष्मच्छब्दात्सम्येकवचनस्य
“सुपां सुलुगिति (७, १, ३८) श्रे-आदेशः, “त्वमावेकवचने
(७, २, ८७)”—इति मपर्यन्तस्य त्वादेशः, शेषलोपे “अतो गुणे
(६, १, ८७)”—इति परपूर्वत्वम्, “श्रे (१, १, १३)”—इति
प्रगृह्य-सञ्ज्ञायां “भूत-प्रगृह्या अचि (६, १, १२५)”—इति
प्रकृतिभावः । ह्यते—“अकृत्तार्वाधातुकयोः (७, ४, २५)”—
इति दीर्घः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१ ३ ३२ ३१ १ ३१२ २२
प्रियोनोअस्तुविश्रपतिर्हीतामन्द्रोवरेण्यः ।

३ १ ३ १ १ ३ १
प्रियाःस्वग्नयोवयम् ॥ ३ १ ॥ १

● ‘त्वे इत्—त्वे त्वाम् । इत् इति पदपूर्वः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, २१, १ ।

“विश्वपतिः” विश्वां प्रजानां पालकः [“पत्न्यावैश्वर्ये (६, २, १८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्त्रे प्राप्ते “परादिभ्यश्चसि बहुलम् (६, २, १८८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] “होता” होम-निष्पादकः “मन्द्रः” ऋष्टः* “वरेश्वरः” वरणीयः [वृष एष्यः (उ० ३, ८८) वृषादित्वादाद्युदात्तत्वम्] एवं विश्विष्ठोऽग्निः “नः” अस्माकं “प्रियः” “अस्तु” भवतु । “वयम्” अपि “सम्वयः” शोभनाग्नि-युक्ताः [बहुव्रीहौ “नञ्-सुभ्याम् (६, २, १०२)”—इति उत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] एवभूतः अतस्त्वमप्रिया भूयास्वः इति शेषः ॥ ३ ॥ १

अथेन्द्रं वदति त्वं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
इन्द्रं वा विश्वतस्परिह्वामहे जनेभ्यः ।

१ २ ३ ४ ५
अस्माकमस्तु केवलः ॥ १ १ ॥

हे ऋत्विग्यजमानाः “विश्वतः” सर्वेभ्यः जनेभ्यः “परि” उपरि अवस्थितः “इन्द्र” “वः” युष्मदर्थः† “ह्वामहे” आह्वयामः । अतः स इन्द्रः “अस्माकं” “केवलः” साधारणः “अस्तु” इतरेभ्योऽप्यधिकमनुग्रहमस्मात् करोत्वित्यर्थः [इन्द्र—रन् प्रत्ययान्तः (उ० २, २८), निष्वादाद्युदात्तः (६, १, १८७) ॥ १ ॥

* ‘मन्द्रः—होतः’—इति वि० ।

† अ० वे० १, १, १४, ५ ।

‡ ‘वः’—बहुवचननिदर्शकवचनस्य आत्मे द्रष्टव्यं, इत्थं त्वाम्—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८
सनोवृषसमुच्चरत्सत्रादावन्नपावृधि ।

१ १ १ १ १
अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ २ * ॥

हे “सत्रादावन्” अस्मदभीष्ट-फलानां सर्वेषां सङ्ग प्रदातः !
[“आतो मनिन् कनिष्ठनिपद्य (१, १, ७४)”—इति वनिप्,
“आमन्वितस्य च (६, १, १६८)”—इत्याद्युदात्तत्वम्, पादा-
दित्वाच्च निघातः (८, १, १६)] अतः कारणात् व्रीह्यादि-
निघत्यर्थं हे “वृषन्” वृष्टि-प्रदेन्द्र ! [आमन्वित-निघातः
(८, १, १६)] “नः” अस्मदर्थम् “अमु” “इष्ट्यमानं” “चर”
मेघं [चरतीति चरः† “भृ-मृशीत्यादिना (उ० १, ७) उ-प्रत्ययः,
प्रत्यय-स्वरेणान्तोदात्तः] “अपावृधि” उद्घाटय [वृष-वरणे
(स्त्रा० उ०), लोटः सिप्, तस्य “वेर्लपिच्च (१, ४, ८७)”—
इति हि, “स्त्रादिभ्यः श्रुः (१, १, ७३)”, तस्य “बहुलशब्द-
न्दसि (१, ४, ७३)”—इति लुक् “श्रु-श्रु-श्रु पृ-क्त-वृभ्यश्चन्दसि
(६, ४, १०२)”—इति हेर्द्विरादेशः, तस्य कित्वात् पूर्वस्य
गुणाभावः, निघातय, उद्घाटयेत्यर्थः] तथैव “अस्मभ्यम्” अस्म-
द्वात् “असीभ्यम् (७, १, ३०)”—इति अ्यमादेशः, “शेषे-
(७, २, ६०)”—इति तदो लोपः, “बहुवचने भक्ष्येत् (७, १, १०१)”—
इत्येतत् न भवति “अङ्गवृत्तेः पुनर्वृत्तावविधिर्नेष्टितस्य”—

* अ० वे० १. १, १४, १ ।

† “चरचचयो भवति चरतेषां समचरन्त्यसादायः”—इति निघ० मे० ६, ११ ।

रहितः याच्यमानं न परिहरतीत्यर्थः । इन्द्रस्य दृष्टान्तः—
 “वंसगः” वननीय गतिर्वृषभः “यूथेव” गो-यूथानि यथा
 प्राप्नोति तद्वत् [यूथाइव—युवन्ति मिश्रीभवन्तीति यूथानि,
 यु मिश्रणामिश्रणयोः (अदा० प०), “तिथ-पृष्ठ-गूथ-यूथ-प्रोथाः
 (उ०२, १२)”—इति छ-प्रत्ययान्तो निपातितः, निपातनाद्दीर्घ-
 त्वम्, प्रत्ययस्वरेण अकारउदात्तः (३, १, ३), “श्रेष्ठन्दसि
 बहुलम् (६, १, ७०)”—इति श्रे-लुक्, “इवेन विभक्त्यलोपः पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरत्वं च वक्तव्यम् (२, ४, ७१वा०)”—इति समासेऽपि स
 एव स्वरः ॥ ३ ॥ २

त्वन्नश्चित्रइति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ १ ३ ३ १ २

त्वन्नश्चित्रजत्यावसोराधांसिचोदय ।

३ १ २ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २ २

अस्यरायस्त्वमग्नेरथौरसिविदागांधन्तुचेतुनः ॥ १ * ॥

हे “वसो” वासकाम्ने ! “चित्रः” दर्शनीयस्त्वम् “जत्या”
 रक्षया सह “राधांसि” धनानि “नः” अस्मभ्यं “चोदय” प्रेरय
 “अस्य” लोके परिदृश्यमानस्य “रायः” धनस्य त्वं “रथीः असि”
 रंहिता नेता भवसि अतः कारणात् अस्मभ्यं धनानि प्रेरयेत्यर्थः ।
 अपिच “नः” अस्माकं “तुचे” [अपत्य-नामैतत् निघ० २, २, १]
 अपत्याय अपतन-हेतुभूताय पुत्रादये “गाधं” प्रतिष्ठां “तु” क्षिप्रं
 “विदाः” लब्धय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ५ १८ १८ ५ २ ३ १८ १८ ५ १९
पर्षितोकन्तनयम्यर्हभिष्टमदभैरप्रयुत्वभिः ।

अग्नेर्चेडा॥सिदैव्यायुयोधिनोदेवानिक्करा॥सिच॥२॥३

हे “अग्ने !” त्वम् अद्वयैः केनाप्यहिंसितैः “अप्रत्यभिः”
अपृथग्भूतैः [योतिरप्यपृथग्भावार्थः] सहितैः “पर्यभिः”^१
पालन-साधनैः “तीक्ष्णं” पुष्पं “तनयं” पौत्रं च “पर्षि” पालय
“देव्या” देव-सम्बन्धीनि च “हृडांसि” क्रोधान् “नः” अस्मत्तः
“मुयोधि” पृथक् कुरु ॥ २ ॥ ६

॥ वारवन्तीयम् ॥ तुवन्नन्वाधौदायि । नार्जता२३४
या । वसोराधासिचोदायो२३४दायि । अस्तरायस्त्व
मग्नेरथीरा३४धौहोवा । इहा२३४दायि । उज्जवा२३४
सायि । विदागा । धान्तुचेतू३४ । औहोवा । इहा
२३४दायि । औहो३१२३४ । नाः । एहियाइहा ॥ (१)

* अ. वे. ३, ८, १, ५ ।

† 'पतृभिः—शान्दसो रेणुलोपः तृतीयावज्जबनश्चो हं पतृभिः'—इति वि० ।

^{१ २ २ २ २ १ १} विदागाधा औहोहायि । ^३ तूचायितूर३४नाः । ^५ विदागाध
^{२ १} न्तुचेतूनोर ३ ४हायि । ^५ ^१ पर्षितोकन्तनयम्यर्तृभिष्टू ३ ४ ।
^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{२ १} पर्षायितार३४हा । ^५ ^१ कन्तन्नयंयर्तृभिष्टू३४ ।
^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{१ ३} इहार३४हायि । ^५ ^{२ ३} उज्जवार३४वाम् । ^{२ १} अद
^{१ २} भ्यैः । ^{१ ० २} आप्रयुत्वा३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{१ ३} इहार २ ३ ४ हायि ।
^{३ ४ १} औहो३१२३४ । ^{५ ४} ^५ ^{२ २ २ २} भीः । ^{३ ४ ४ ५} एहियाद्हा ॥ (२) ^{२ २ २ २} अदभ्यैरा औ
^{१ १} होहायि । ^२ ^५ प्रायुत्वार३४भायिः । ^{२ २} ^१ अदभ्यैरप्रयुत्वाभोर३४
^५ हायि । ^{१ २ २ २} ^{२ २} ^{२ २} ^{३ ४ ४ ५} अग्नेहेडाऽसिदैव्यायुयोधा३४ । ^२ औहोवा । ^{३ ४ ४ ५} अ
^१ ग्रायिहार३४यिहायि । ^५ ^{१ २} ^{२ २} ^{२ १} डाऽसिदैव्यायुयोधा ३ ४ । ^{३ ४} औ
^{४ ४ ५} होवा । ^{१ ३} ^५ इहार३४हायि । ^{१ ३} ^५ उज्जवार३४नाः । ^{२ १ २ ५} अदेवा ।
^{१ ० २} ^२ ^{३ ४ ४ ५} नायिङ्गराऽसा३४ । ^{१ ३} ^५ औहोवा । ^{३ ४} इहार३४हायि । ^{३ ४} औ
^१ हो३१२३४ । ^{५ ४} ^५ ^४ चा । ^{३ ४ ४ ५} एहियाद्हा । ^{३ ४ ४ ५} हो५ई । ^{३ ४ ४ ५} डा(३) ॥ ६ * ॥ [१] ३

अथ किमित्तद्वति दृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ १२ ३ २ ३ २ ३
किमित्तेविष्णोपरिचक्षिनाम*

१२ २२ ३ १ २ ३ १ २
प्रयद्ववक्षेऽशिपिविष्टोऽस्मि ।

१२ १२ ३ १२ २२ ३ १३
मावर्पोऽस्मदपगूह एत

३ १ २ ३ २ ३ १ २
यदन्यरूपः समिथेऽबभूथ ॥ १ † ॥

[पुरा खलु विष्णुः स्वरूपं परित्यज्य कृत्रिमं रूपान्तरं धार-
यन् सङ्ग्रामे वसिष्ठस्य साहाय्यं चकार । तं जानन् ऋषिः अनया
प्रत्याचष्टे । अत्र निरुक्तम्—“शिपिविष्टो विष्णुरिति विष्णोर्द्वि-
नामनी भवतः । कुत्सितार्थीयं पूर्वं भवतीत्यौपमन्यवः । * * * ॥
किन्ते विष्णोऽप्रख्यातमेतद् भवत्यप्रख्यापनीयं यन्नः प्रब्रूषे शेष
इव निर्वेष्टितोऽस्मीत्यप्रतिपन्नरश्मिरपि वा प्रशंसा-नामैवाभि-
प्रेतं स्यात् । किन्ते विष्णोः प्रख्यातमेतद् भवति प्रख्यापनीयं यदुत
प्रब्रूषे शिपिविष्टोऽस्मीति प्रतिपन्न-रश्मिः शिपयोऽत्र रश्मय
उच्यन्ते तैराविष्टो भवति । मावर्पोऽस्मदपगूह एतत् । वर्ष इति
रूप नाम वृणोतीति सतः । यदन्यरूपः समिथे सङ्ग्रामे भवसि

* “परिचक्षिनाम्” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ५, ६, १५, ६ ।

संयत-रश्मिः (निर० नै० ५, ८)”—इति] तत्र कुक्षितार्थ-
पक्षे योजना—हे “विष्णो !” “ते” तव तत् “नाम” “किं”
“परिचक्षि” प्रख्याप्यं भवतीति शेषः [किं शब्दः क्षेपे । अप्रख्याप्य-
मेव तद्भवति] “यत्” नामास्मभ्यं “प्र ववक्षे” प्रब्रूषे “शिपि-
विष्टो अस्मि”—इति [अन्तर्णीतोपमानमेतत् । शेष इव निर्वे-
ष्टितः तेजसा अन्नाच्छादितो भवामीति अस्मीलार्थ-वादिनीदं
नाम न प्रशस्तमित्यर्थः । यद्वा, परिपूर्वीं चक्षिर्वर्जनार्थः तन्नाम
किं चक्षि परिचक्ष्यं परिवर्जनीयं परित्याज्यं विरुद्धानार्थ-प्रति-
पादकत्वात् स्वतएव परित्यक्तं हि तत् । शिष्टं समानं पूर्वेषु] ।
अन्यम् उक्त-रूप-विलक्षणं यद् वैष्णवं रूपमस्ति “एतद्”
“वर्षः” रूपम् “अस्मात्” अस्माकं “मा अप गूहः” अवगूढं संवृतं
मा कुरु [गूह संवरणे (भा० उ०)] अपितु तदेव रूपं प्रकट-
यति । वैष्णवस्य रूपस्य गूहने का प्रशक्तिरिति चेत्—“यद्” यस्मात्
त्वम् “अन्यरूप इत्” रूपान्तरमेव धारयन् “समिधे” सङ्ग्रामे
“बभूथ” अस्माकं सहायो भवति तस्मात् त्वयेदं गूहनं न
कार्थ्यमिति ॥ प्रशंसा-पक्षे तु—हे विष्णो ! “ते” तव तत् “नाम”
“किं” “परिचक्षि” प्रख्यातं भवति ? न प्रख्यापनीयं स्वतएव
प्रख्यातम्, अप्रख्यातम् प्रख्यापनीयम् । किं तन्नाम ? “शिपिविष्टो
अस्मि” आविष्टोऽस्मीति यन्नाम “प्रब्रूषे” । यत एवं प्रख्यातरूप-
स्त्वमतोऽस्माद् कामनाद् वैष्णवं रूपं संवृत्तं मा कार्षीः । इदानीं
गूढरूपोऽपि “यद्” यस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायसएवेति व्यर्थमेव
तस्य रूपस्य गूहनं “समिधे” सङ्ग्रामे “अन्यरूपः” क्षत्रिम-रूपाद्
यदन्यद् वैष्णवं रूपं श्रौयादि-लक्षणं तादृग्रूप एव “बभूथ” भवति ।

तस्मात् त्वं गूढोऽपि ज्ञायस एवेति व्यर्थमेव तस्य रूपस्य गूह-
नम् । अतो बहु-तेजस्कं यद्वैष्णवं रूपं तदेवास्माकं प्रदर्शयेति
तात्पर्यार्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ १   २ २ ३ १
प्रतत्तेअद्यशिपिविष्टद्व्यमर्थः

१   ३ १ १   ३ १
शंसामिवयुनानिविद्वान् ।

१ २   ३ २ ३ १ २ ३
तत्त्वागृणामितवसमतव्यान्

१ २   ३ १ २ ३ १ २   ३ २
क्षयन्तमस्यरजसःपराके ॥ २ * ॥

हे “शिपिविष्ट” रश्मिभिराविष्ट ! विष्णो ! “ते” तव “तत्”
प्रसिद्धं विष्णुरिति प्रख्यातं नाम “अर्थः” स्वामी स्तुतीनां
हविषां वा तथा “वयुनानि” ज्ञातव्यान्यर्थजातानि† “विद्वान्”
जानन् यच्च “द्व्यम्” आज्ञान-योग्यं नाम अहम् “अद्य” इदानीं
प्रशंसामि प्रकर्षेण स्तौमि । “तवसं” प्रवृद्धं‡ तं “त्वा”
त्वां विष्णुम् “अतव्यान्” अतवीयान्‡‡ अवृद्धतरोऽहं “गृणामि”
स्तौमि । कीदृशम् ? “अस्य” “रजसः” लोकस्य “पराके” दूर-
देशे क्षयन्तं निवसन्तम् ॥ २ ॥

● ऋ० वे० ५, १, १५, ५ ।

† ‘वयुनाणि—नामाति’—इति वि० ।

‡ ‘तवसं—वृद्धवन्तम्’—इति वि० ।

‡‡ ‘अतव्यान्—यः स्थापयितुं न शक्यते सोऽतवः’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २   २ २   १ २
वषट्तेविष्णवासआकृणोमि

१ २   ३ २
तन्मेजुषस्वशिपिविष्टहव्यम् ।

१ २   ३ १ २   १ २
वर्द्धन्तुत्वामुष्टुतयोगिरोमे

३ १ २   ३   २   १   १ २
यूयम्पातस्वस्तिभिःसदानः ॥ ३ * ॥ ४

हे “विष्णो !” “ते” तुभ्यं “आसः” आस्यात् “आ” अभि-
मुखं “वषट् कृणोमि” वषट्कारेण हविर्याचयामि । हे शिपि-
विष्ट” शिपयो रश्मयस्तेराविष्ट ! विष्णो ! “तत्” वषट्कृतं
“मे” मदीयं “हव्यं” हविः† “जुषस्व” सेवस्व । “मुष्टुतयः”
शोभन-स्तुत्यात्मिकाः “गिरः” वाचस्व “त्वा” त्वां “वर्द्धन्तु” वर्द्ध-
यन्तु । हे विष्णो “यूयं” [बहुवचनं पूजार्थम् । यद्वा,] भव-
दादयो देवाः सर्वे “स्वस्तिभिः” अविनाशिभिः “नः” अस्मान्
“सदा” सर्वदा “पात” रक्षत ॥ ३ ॥ ४

५   ३ २ २   ४ २   १
॥ गौरौवितम् ॥ किमित् । तेवाश्रयि । णोपरिचा ।

१ २   २   २   १ २   १
क्षिनामप्रयद्वक्षेशिपिविष्टोअस्माश्श्रयि । मावर्षाआ ३ १

* ऋ० वे० ५, १, २५, ७।

† ‘हव्यं’—अव-पुरोडाशादि लक्ष्यम्—इति वि० ।

२३ । स्मरपगूक्षतद्याप्रदन्त्या । रूपःसमा३१२३यि । थे
 बोवा । भूपूथो६चायि ॥ (१) प्रतत् । तेआ३ । द्यशि
 पिवायि । दृहव्यमर्थ्यःश्र०सामिवयुनानिऽविदा २ ३ न् ।
 तान्त्वागृणा३१२३ । मितवसमतव्यान्क्षापूयन्ताम् । आ
 स्यरजा ३ १ २ ३ । सःपोवा । रा ५ को ६ चायि ॥ (२)
 वयट् । तेवा३यि । ष्णवासआ । कृणोमितन्मोजृषस्व
 शिपिविष्टद्व्या२३म् । वार्द्धन्तुत्वा३१२३ । सुश्रुतयोगि
 रोमेयूपूयम्या । तासुवस्ता३१२३यि । भिःसोवा । दा५
 नो६चायि(३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशि उत्तराग्रन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः† ॥ १ ॥

* ज० ३, ० २१ प्र० ३ अ० ६ सा० ।

† 'उक्तो वाजपेयः'—इति वि० ।

अथ द्वितीय-खण्डे*—

वायोऽशुक्रोऽयामितीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३
वायोऽशुक्रोऽयामितेमध्वोऽग्रन्दिविष्टिषु ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आयाहि सोमपीतये स्याद्दीर्घं निनियुत्वता ॥ १ ॥

हे “वायो !” तुभ्यं “शुक्रः” ऋक्षोऽहं “मध्वः” मधुरं सोम-
रसं [कर्मणि षष्ठौ (२, ३, ६५)] “अग्रम्” इतरेभ्यः पूर्वम्णा
“अयामि” प्रापयामि [अयतिरन्तर्भावित-स्थर्थः] । किमर्थम् ?
“दिविष्टिषु” दिवो द्युलोकस्थेषणेषु सत्सु हे “देव” वायो !
“स्याद्दीर्घः” स्पृहणीयस्त्वं “नियुत्वता” नियुद् वायोः प्रतिनियतो-
ऽश्वः, तेन साधनेन “आयाहि” “सोमपीतये” सामपानाय ॥१॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानाम्पीति मर्हथः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
युवां हि यन्तीन्दवो निम्नमापो न साध्रयक ॥ २ ॥

* ‘इदानीं’ राजसूयउच्यते—इति वि० ।

† ऋ० वे० ३, ७, १३, १ ।

‡ ‘शुक्रः’ सोमउच्यते—इति वि० ।

॥ ‘अग्र’—प्रधानभूतम्—इति वि० ।

§ “नियुतो वायोः”—इति निघण्टुप्रवृत्तनामसु (१, १४, १०) पाठादिति भावः ।

॥ ऋ० वे० ३, ७, १३, १ ।

हे “वायो” त्वम् “इन्द्रश्च” “एषां” गृहीतानां सोमानां
 “पीति” पानम् “अर्हथः” । “युवां” “इन्द्रवः” वाप्युदकाः
 सोमाः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति “निम्न” स्वात-प्रदेशम् “आपः न
 सध्नाक्” उदकानि यथा सहैव गच्छन्ति तद्वत् सर्वे सोमा युवां
 “यन्ति हि” ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २

वायविन्द्रश्चशुष्मिणासरथश्शवसस्पती ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

नियुत्वन्तानजतयआयातस्सोमपीतये ॥ ३ * ॥ ५

हे “वायो !” त्वम् “इन्द्रश्च” “शवसः” बलस्य “पती”
 पालयितारो अतएव “शुष्मिणा” बलवन्तो “नियुत्वता” नियुत्-
 सञ्ज्ञाश्ववन्तो युवां “सरथं” समानमेव रथमारुह्येति शेषः ।
 “नः” अस्माकम् “जतये” रक्षणाय “सोमपीतये” सोम-पानाय
 च “आयातम्” आगच्छन्तं [यद्वा, सरथमधितिष्ठन्तमारुह्य
 आयातमिति वाक्य-द्वयम्] ॥ ३ ॥ ५

अधक्षपेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २

अधक्षपापरिष्कृतोवाजाश्चभिप्रगाहसे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

यदौविवस्वतोधियोद्धरिर्हिन्वन्तियातवे ॥ १ † ॥

“क्षपा” [“सुपां सु-लुगिति (७, १, ३८) पञ्चम्या आकारः]
 क्षपाया रात्रेः “अथ” अनन्तरं प्रातःकाले “परिष्कृतः” [भूष-
 णार्थे “सम्यर्थुपेभ्यः (६, १, १३७)”—इति करोतेः सुङागमः]
 अङ्गिरलङ्कृतः [यद्वा, क्षपयित्रां सेनायामलङ्कृतः] सन् हे सोम !
 त्वं “वाजान्” अन्धानि बलानि च “अभि” लक्ष्य “प्र गाह्वे”
 प्रगच्छसि । “विवस्वतः” परिचरणवतः यजमानस्य* “धियः”
 कर्म-साधन-भूता अङ्गुलयः “हरिं” हरितवर्णं त्वामंशं
 “यातवे” पात्राण्यभिगमनाय “यदि” “हिन्वन्ति” प्रेरयन्ति
 तर्हि सवनानि गच्छस्येति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३२३ १२३ १२
 तमस्यमर्जयामसिमदोयइन्द्रपातमः ।

१२ २२३ १ १३२ १२ ३१ २३१ २
 यज्ञावआसभिर्द्धुःपुरानूनच्चसुरयः ॥ २ ॥

“अस्य” सोमस्य “तं” रसं “मर्जयामसि” मर्जयामः शोध-
 यामः अलङ्कुर्मी वा “यः” “मदः” मदकरः रसः “इन्द्रपातमः”
 इन्द्रेणात्यन्तं पीतो भवति । किञ्च “गावः” गन्तारः “सुरयः”
 स्तोतारः “पुरा च” “नूनं” इदानीं च “यं” सोम-रसम् “आ-
 सभिः” आस्यैः “द्धुः” धारयन्ति च पिबन्तीति यावत् [यद्वा,
 ‘गावः’ धेनवः ‘यं’ सोमं तृणादिष्ववस्थितम् ‘आसङ्गिः’ आस्यैः
 ‘द्धुः’ धारयन्ति तृणरूपेण भक्षयन्ति ॥ २ ॥

* ‘विवस्वतः—आदित्यस्य’—इति वि० ।

† अ० वे० ७, ४, २४, ३ ।

अथ तृतीया ।

१८ १८ ३ १ १ १ १ ३ क १८

तङ्गायथापुराण्यापुनानमभ्यनूषत ।

३ १ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ १

उतोऽक्षपन्तधीतयो देवानान्नाम बिभ्रतीः ॥ ३ * ॥ ई

“पुनानं” पूयमानं सोमं “पुराण्या” पुराकृतया “गायथा” स्तुत्या “अभि अभ्यनूषत” स्तोतारोऽभिष्टुवन्ति [नु स्तवने (अदा० प०), लुङि रूपम्] । “उतो” अपिच “नाम” कर्त्तव्यं नमनं “बिभ्रतीः” बिभ्राणाः “धीतयः” अङ्गुल्यः “देवानां” सोम-रूप-हविः-प्रदानाय “क्षपन्त” कल्पयन्ति समर्था भवन्ति ॥ ३ ॥ ई

अश्वत्वेति ढचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ ३ १ १ ३ १ १ ३ १ ८ १८ १८

अश्वत्वावारवन्तंवन्दध्याग्निन्नमोभिः ।

३ १ १ ३ १ १

सम्माजन्तमध्वराणाम् ॥ १ † ॥

“अध्वराणां” यज्ञानां “सम्माजन्तं” सम्म्राट्-स्वरूपं स्वामिनम् “अग्निं” “नमोभिः” स्तुतिभिर्हविर्भिर्वा “वन्दध्वै” वन्दितुं प्रवृत्ता इति शेषः । अग्नेर्दृष्टान्तः—“वारवन्तं” वाल-युक्तम् “अश्वं न” अश्वमिव अश्वो यथा वालेन बाधकान् मशक-मच्छिकादीन्

* ऋ० वे० ७, ४, २५, ४ ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, ७ (१ भा० १२० पृ०) = ऋ० वे० १, २, १२, १ ।

परिहरति, तथा त्वमपि ज्वालाभिरस्माद्विरोधिनः परिहरसी-
त्यर्थः । [वारवन्तं—मनुष्यः पित्वादनुदात्तत्वम् ; घञो जिप्त्वा-
दाद्युदात्तो वार-शब्दः, “कर्मात्त्वतः (६, १, १५८)”—इति
अन्तोदात्तत्वं व्यत्ययेन प्रवर्त्तते ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २   १ १२ २२   १ १ २   १ १ २
सघानःसुनुःश्वसापृथुप्रगामासुश्वेवः ।

३ १   १ १ २
मौढ्वाञ्छस्माकम्बभूयात् ॥ २ * ॥

“स घ” स एवाग्निः† “नः” अस्माकं “सुश्वेवः” सुमुखो
भवत्विति शेषः । कौटुम्भः ? “श्वसा” बलस्य श्वसः “सुनुः”
पुत्रः [विभक्ति-व्यत्ययः] “पृथुप्रगामा” पृथु-प्रगमनः [प्रकर्षेण
गमनं प्रगामः हलस्य (३, ३, १२१)]—इति घञ्, पृथुः
प्रगामो यस्यासौ पृथु-प्रगामः, “सुपां सु-लुक् (७, १, ३८)”—इति
पूर्वसवर्णश्चाकारः, बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिसंस्वरत्वम् (८, २, १)] किञ्च
“अस्माकं” “मौढ्वाञ्छ” [मिह खेचने (भा० प०)—इत्यस्मात्
कसु-प्रत्ययान्तो “दाश्चान् साश्चान् मौढ्वाञ्छ (६, १, ११)”—
इति निपातितः] कामानां वर्णिता “बभूयात्” [भवतेऽन्धस-
न्निहः तिङ्गां तिङ्गे भवन्तीति तिङादेशः, यासुट्, स्थानि-
वद्भावात् श्वभाव-द्विवचने “भवतेरः (७, ४, ७३)”—इत्यत्वं
“तिङ्गः (८, १, २७)”—इति निघातो भवत्वित्यर्थः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० १, २, २२, २ ।

† ‘घ-इति पादपूर्वः’—इति वि० ।

^{२ २ २ २ १ २} सघानःसाऔहोहायि । ^{३ ५ ७ १} नू.शावा२३४सा । ^{३ ५ ७ १} पृथूप्रा२३४
^{५ १२२ २ ३४४ ५ १३ ५} हा । ^{५ १२२ २ ३४४ ५ १३ ५} गामासुशा३४ । ^{५ १२२ २ ३४४ ५ १३ ५} औहोवा । ^{५ १२२ २ ३४४ ५ १३ ५} इहार ३४हायि ।
^{२ ३ ५ २२१२ २ १ ७ ० ३२४२ ५} उज्जवार२३४वाः । ^{२ ३ ५ २२१२ २ १ ७ ० ३२४२ ५} मीढा^{१२}च । ^{२ ३ ५ २२१२ २ १ ७ ० ३२४२ ५} स्नाकबभू३४ । ^{२ ३ ५ २२१२ २ १ ७ ० ३२४२ ५} औहोवा ।
^{१३ ५ ३२ २ ५२} इहार ३४हायि । ^{१३ ५ ३२ २ ५२} औहो३१२३४ । ^{१३ ५ ३२ २ ५२} यात् । ^{१३ ५ ३२ २ ५२} एहिया ६
^{५ २२२२२ १ २ ३ ५} हा॥(२) ^{५ २२२२२ १ २ ३ ५} सनोदूराऔहोहायि । ^{५ २२२२२ १ २ ३ ५} चाभसार ३४हा ।
^{२ १ ५ १२ २ ३२४२ ५ १३} निमार्त्तार२३४हायि । ^{२ १ ५ १२ २ ३२४२ ५ १३} यादध्वा३४ । ^{२ १ ५ १२ २ ३२४२ ५ १३} औहोवा । ^{२ १ ५ १२ २ ३२४२ ५ १३} इहार
^{५ २ ३ ५ २२१२ १ २ २} ३४हायि । ^{५ २ ३ ५ २२१२ १ २ २} उज्जवार२३४योः । ^{५ २ ३ ५ २२१२ १ २ २} पाहिस । ^{५ २ ३ ५ २२१२ १ २ २} दामिदिश्वा३४ ।
^{३२४२ ५ १ ३ ५ ३२१} औहोवा । ^{३२४२ ५ १ ३ ५ ३२१} इहार३४हायि । ^{३२४२ ५ १ ३ ५ ३२१} औहो३१२३४ । ^{३२४२ ५ १ ३ ५ ३२१} यूः ।
^{५२ ५ ४} एहिया६हा । ^{५२ ५ ४} हापूई । ^{५२ ५ ४} डा(३) ॥ १७ * ॥ [१]

^{१ २ ३२ ५ १} ॥ वारवन्तीयाद्यम् ॥ ^{१ २ ३२ ५ १} आश्वा । ^{१ २ ३२ ५ १} औहो२३४वा । ^{१ २ ३२ ५ १} ना
^{१ ३२ ५ १२२ १ ३ ३२} त्वा । ^{१ ३२ ५ १२२ १ ३ ३२} औहो२३४वा । ^{१ ३२ ५ १२२ १ ३ ३२} वारवन्तंवन्दध्या । ^{१ ३२ ५ १२२ १ ३ ३२} आया । ^{१ ३२ ५ १२२ १ ३ ३२} औ
^{५ १२२ १२ २ १ ३२ १} हो२३४वा । ^{५ १२२ १२ २ १ ३२ १} नमोभिःसम्प्राजन्ताम् । ^{५ १२२ १२ २ १ ३२ १} आध्वराणाम् ।

^{४ ५}और३^{१ २}होवा ॥(१)^{३८} साधा । औ^५होर३४वा । नाःसा ।

^{३८}औ^५होर३४वा । नुःश्वसापृथुप्रा । गामा । औ^{३८}होर

^५३४वा । सुशेवोमौढा^{१ २ ३ ४ ५}अस्मा । काम्बभूवात् । औ^{३८ १}र३

^{४ ५}होवा ॥(२) साना । औ^{३८}होर३४वा । दूरा । औ^{३८}हो

^{३८ १ २ ३ ४}र३४वा । चासा^१चनिमा । तीया । औ^{३८}होर^५३४वा ।

^{३८ १ २ ३ ४ ५}घायेःपाहिसदाम् । आयिदिश्वायूः । औ^{३८ १}र^{४ ५}३होवा ।

^४होपूई । डा(३) ॥ १५ * ॥ [२] ७

त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्विति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ ४ ५}त्वमिन्द्रप्रतूर्तिष्वभिविश्वा^{१ २ ३ ४ ५}असिस्पृधः ।

^३अशस्ति^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२}द्वाजनितावृत्रतूरसित्वन्तूर्यतरुष्यतः ॥ १ ॥

हे “इन्द्र !” “त्व” “प्रतूर्तिषु” सक्त्रामिषु “विश्वाः” सर्वाः
“स्पृधः” युद्धकारिणीः शत्रु-सेनाः “अभि असि” अभिभवसि ।

* ऊ० मा० २३प्र० १२० १५सा० ।

५१ ऊ० मा० ४, १, २, ८ (१भा० ६१२पृ०) = २० वे० ६, ७, ३, ५ ।

किञ्च, हे “तूर्य्य” श्रुतूनां बाधकोन्द्र ! “अशस्तिहा” दैव्यानां मशस्तीनां हन्तासि । “जनिता” असुरेभ्यः अशस्तीनां जनयिता चासि । अतएव “विघ्नतूः” सर्वस्य दाह-वर्गस्य सर्व-प्रकारेण वा हिंसिता “असि” “तरुण्यतः” बाधकांश्च बाधमानोऽसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ १ १ १ १ १

अनुतेऽनुकन्तुरयन्तमीयतुः

३ १ ३ १ १ १ १ १

क्षोणीशिशुजमातरा ।

१ १ ३ १ १ १ १ १

विश्वास्तेस्पृधःअथयन्तमन्यवे

३ १ १ १ १ १ १ १

वृत्रयदिन्द्रतूर्वसि ॥ २ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “शुभ” बलं “तुरयन्तं” शत्रुं हिंसन्तं† “क्षोणी” व्यावापृथिव्यो “मातरा” मातरो “शिशुं न” शिशुमिव “अनु ईयतुः” अगच्छतः, गमन-मात्रेदृष्टान्तः । किञ्च, हे इन्द्र ! त्वं “यद्” सस्मात् “वृत्रं” वृत्र-नामानं शत्रुं “तूर्वसि” हंसि । अतः “ते” तव “मन्यवे” क्रोधाय “विश्वाः” सर्वाः “स्पृधः” सङ्ग्राम-कारिण्यः सेनाः “अथयन्त” अवयिता खिन्ना भवन्ति ॥ २ ॥ ८

* ऋ० वे० ६, ७, ३, ६ ।

† ‘तुरयन्तं’—श्रीमन्-मकारम्—इति वि० ।

५ ४ २ ४ ५ ४ ५ १
 ॥ अभीवर्त्तम् ॥ तुवा ३ मा३यिन्द्रप्रतूर्त्तिषोवा । आ
 २ २ १ १ १ २
 भिविश्वाः । असायिस्था१र्द्वा२ः । आशस्तिष्वा३१२३४ ।
 ३ ४ ५ २ १ २ १ २ ३ २
 जनितावृ । चतूरा१सा२यि । तुवान्तू३र्य्य१२ । तदू३ ।
 १ ३ १ १ १ १ ५ ४ . २ ४ ५ ४ ५
 ध्या२३४५ । ता२३४५ः ॥ (१) तुवा३तू३र्य्यन्तू३र्य्यतोवा ।
 १ २ २ १ २ १ २ २ २
 त्वंतू३र्य्य । तदू३ध्या१ता२ः । आनुते३दू३१२३४ । यन्तु
 ४ ५ २ १ २ २ १ २ २ २ २
 रय । तमायिया१तू२ः । क्षोणायि१शा१यि३दू२म् । नमा
 १ ३ १ १ १ १ १ १ १ १ २
 ३ । ता२३४५ । रा२३४५ ॥ (२) क्षोणा ३ यि१शा
 ४ ५ ४ ५ १ २ २ १ २
 ३ यि३दू३न्मा१तरोवा । क्षोणी१शि३दू३म् । नमा१ता १ रा
 १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २
 २ । वायि१श्वा१स्ता३१२३४यि । स्पृध१अ१थय । तमा१न्या१
 १ २ ३ २ १ २ ३ १ १ १
 वा२यि । वृ१त्रा१या१दार् । द्रू३तू३ । वी२३४५ । सा२३
 १ १
 ४५यि(३) ॥ १८ # ॥ [१] ८

इति सामवेदार्धप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यसप्तदशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीय-सूक्ते—

यज्ञइन्द्रमिति त्वचं प्रथमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १८ २८   ३ २३   ३ १ २
यज्ञइन्द्रमवर्द्धयद्यङ्गमिन्व्यवर्तयत् ।

३   १ १ २ २ ३ १
चक्राण्यप्यपशन्दि वि ॥ १ * ॥

“यज्ञः” यजमानैरनुष्ठायमानो यागः “इन्द्र” देवम् “अव-
र्द्धयत्” [अयते हि—“इन्द्र इदं हविरजुषतावीवृधतमहो
ज्यायो कृतः”—इति] “यद्” यस्मात् “भूमि” पृथिवी “व्यव-
र्त्तयत्” वृष्ट्यादि-प्रदानेन विशेषेण वर्त्तमानमकरोत् । किङ्कु-
र्वन् ? “दिवि” अन्तरिक्षे मेवम् “अप्यपशम्” उपेत्य शयानं
“चक्राणः” कुर्वन् [यद्वा, आत्मनि समवेतो वीर्य-विशेष अप्यपशः,
तमन्तरिक्षे कुर्वन्] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२   १ २   ३ २ ३ १ २   ३ २
व्याह्निरिक्षमतिरन्मदेसोमस्यरोचना ।

२ ३ १   २८ ३ २
इन्द्रोयदभिनद्वलम् ॥ २† ॥

● अ० आ० १, १, २, ० (१भा० २०१ पृ०) = अ० वे० ६, १, १४, ५ ।

† अ० वे० ६, १, १४, २ ।

“सोमस्य” पानेन “मदे” हर्षे सति* “रोचना” रोचमानम्
 “अन्तरिक्षम्” अयम् “इन्द्रः” “वि अतिरन्” व्यवर्षयत्† “यद्”
 यस्मात् कारणात् “वलम्” आहत्य-स्थितमसुरं मेघं वा “अभि-
 नत्” व्यदारयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ १२ ११ २ १ ११ १२ १२ ११
 उद्गात्राजदङ्गिरोभ्यआविष्कृष्वन्गुहासतीः ।

११ १ ११
 अर्वाञ्चनुदेवलम् ॥ १ § ॥ ८

“अङ्गिरोभ्यः” ऋषिभ्यः‡ वलानुचरैः पणिभिरपहृता गाः
 “उद्गाजत्” उद्गमयत् । किङ्कुर्बन् ? “गुहा” गुहायां विले
 “सतीः” विद्यमाना यथा न दृश्यन्ते तथा पणिभिर्निगूढास्ता गाः
 “आविष्कृष्वन्” प्रकाशयन् । अपिच पणौनामधिपतिं “वलम्”
 असुरमपि “अर्वाञ्चम्” अधोमुखं “नुदे” प्रेरितवान् ॥ १ ॥ ८

अथ तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१२ १२ ११ २ १ ११
 त्वमुवःसत्रासाहंविश्वास्तुगौर्वायतम् ।

१ १ १ ११
 आद्यावयस्तूतये ॥ १ § ॥

* ‘मदे—सोमस्य मद्यार्चयन्’—इति वि० ।

† ‘वि—अन्तरिक्षम्, अतिरन्—विचित्रेण प्रकारेण अन्तरिक्षं व्यापयति’—
 इति वि० । ‡ ऋ० वे० ६, १, १५ २ ।

§ ‘अङ्गिरोभ्यः—अङ्गिरो नाम देवाः’—इत्यादि वि० ।

§ ऋ० आ० २, १, २, ६ (१भा० २८६४०) = ऋ० वे० ६, ६, १६, १ ।

यजमानः स्तोतारं सम्बोध्याह— हे स्तोतः ! “सचासाहं”
[सत्रा-शब्दो बहु-वाची] बहूनामभिभवितारं [यद्वा, शत्रून्
स्व-बलेन सङ्गत्य जेतारं] “वः” युष्मदीयास्तु “विष्वास्तु”
“गौर्षु” सर्वेषु स्तोत्रेषु “अयतम्” विस्तृतं सर्वत्रेन्द्र एव
स्तूयते, तस्मात् तेषु “त्यं” तम् “उ” [—इत्यवधारणे] तमेवेन्द्रम्
“जतये” अस्मद्रक्षणाय “आ च्यावयसि” [च्युङ् प्रुङ् गतो (म्वा०
आ०)] त्वदीयैः स्तोत्रैर्यज्ञं प्रत्याभिमुख्येनाममय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११२ १२ ३१ २ ११२ १२

युष्मत्सन्तमनर्वाणामसोमपामनपच्युतम् ।

१२ २ १२

नरमवार्यक्रतुम् ॥ २ * ॥

एवं गुणोपेतमिन्द्रमागमय्याह—“युष्मत्” शत्रूणां सम्प्रहारकं
“सन्तम्” अतएव “अनर्वाणम्” अन्यैरधृत-गमनं, तस्मात्
“अनपच्युतं” सङ्ग्रामेषु शत्रुभिरहिंसितं, “सोमपां” सोमस्य
पातारम्, अस्य सोमस्य मदे सति “अवार्यक्रतुम्” भटैरनिर्वा-
णीय-कर्मणां, “नरं” सर्वस्य नेतारम् । एतादृग्गुणोपेतं तमिन्द्र
मागमयेति पूर्वेण सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १   १२७ १२१ १
 शिक्षाण्डन्द्रायआपुरुविद्वाञ्छचीषम ।

१ २ ३ १ १ १ २
 अवानःपार्येधने ॥ ३ * ॥ १०

हे “ऋचीषम” स्तुत्या समी [यद्वा, ईष गति-हिंसादानेषु
 (भा० प०), अस्मादमः प्रत्ययः, सर्वैर्गन्तव्य ! दर्शनीय ! वा] उक्त-
 गुणोपेत । हे इन्द्र ! “विद्वान्” सर्व-विषय-ज्ञानवान् त्वम्
 “आ” शत्रुभ्यः आहृत्य “रायः” धनानि “नः” अस्माभ्यः
 “पुरु” बहुवारं “शिक्ष”ण प्रयच्छ [यद्वा, पुरु इति रायो विशे-
 षणम्, बहुनि धनानि प्रयच्छ । किञ्च, “पार्ये” पराः शत्रवः तत्र
 “धने” आजिहीर्षिते शत्रु-धने “नः” अस्मान् “अव” रक्ष ;
 शत्रून् हत्वा तद्वनेनास्मान् पालयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १०

१   ५   २ ४ २ ५
 ॥ सत्रासाहीयम् ॥ त्या३४म् । उवःसत्रासाहम् ।

५   १ २   २ २   १   १
 ओ३वा । विश्वासुगौर्घायास्ताम् । आ३था । वार

* अ० वे० ६, ६, १६, ४।

† ‘ऋचीषम—ऋचीष इति कर्मनाम, कर्मणा सम्पन्नवीषः’—इति वि० ।

‡ संहिता-पाठे तु “शिक्षा वा”—इति मूर्धन्त्य-वृत्तिः तत्र “पूर्वपदात् (८, १,
 १०६)”—इति मूर्धन्त्यः ।

॥ संहिता-पाठे तु “शिक्षा”—इति दीर्घाणां वृत्तिः “ऋचीषतस्मिन् (६, १,
 १३५)”—इति दीर्घः ।

§ ‘पार्ये—वरणीये धने—इति वि० ।

१ १ १ १ १
श्या । सियौश्चो । वाचाश्चयि । ताश्च योद्वा
१ १ १ १ १
यि ॥(१) युध्माश्चम् । सन्तमनर्वाणम् । ओद्वा ।
१ १ १ १ १
सोमपामनपञ्चरताम् । नाराम् । चारवा । रि
१ १ १ १ १
यौश्चो । वाचाश्चयि । क्रार्चतोद्वायि ॥(२) श्रि
१ १ १ १ १
क्षाश्च । ण्डन्द्रायणा । ओद्वा । पुह्विदाश्चची
१ १ १ १ १
षारमा । चारवा । नारःपा । रियौश्चो । वाचाश्च
१ १ १ १ १
यि । धारश्चनोद्वायि(३) ॥ ४ * ॥ [१] १०

तवत्यदिति तृचात्मकं तृतीयं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

२३१ २ ३१ ३ १७ ३१२ ३१२ १२
तवत्यदिन्द्रियम्बद्धतवदक्षमुत्क्रतुम् ।

१२ २२२१२
वज्रशिश्रिणातिधिषणावरेण्यम् ॥ १ ॥

हे इन्द्र ! “त्यत्” प्रसिद्धम् “इन्द्रियम्” इन्द्रस्य लिङ्गं
“वृद्धत्” प्रभूतं वीर्यं “धिषणा” स्तुतिः “प्रियाति” प्रियस्यति

* ज. मा. १३प्र. १५. ४सा. ।

† कृ० वे० ६, १, १८, १ ।

‡ 'इन्द्रियं-वीर्यम्'—इति वि० ।

तिष्णीकरोति । तथा “तव” त्वदीयं “दक्ष” शोषकं बलम्
 “उत” अपिच “कतु” प्रज्ञानं बलं कर्म वा “वरेण्य” वरणीयं
 “वज्रम्” आयुधञ्च शिश्राति तीष्णीकरोति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३१ २३१ १ ३१२ ३१२
 तवद्यौरिन्द्रपौंस्यमृथिवीवर्धतिश्रवः ।

२३ ३१२
 त्वामापःपर्वतासश्चद्विन्विरे ॥ २ * ॥

हे “इन्द्र !” “द्यौः” द्युलोकः “तव” “पौंस्य” बलं “वर्धति”
 वर्धयति “श्रवः” त्वदीयं यशः “पृथिवी” वर्धयति [वृधेर्ष्यन्ता-
 क्तेटि शपि “कृन्दस्युभयथा (३, ४, ११८)”—इति आर्धधातुक-
 त्वात् “चेरनिटि (६, ४, ५१)”—इति टि-लोपः] तं “त्वाम्”
 “आपः” उदकान्यान्तरिक्षाणि “पर्वतासः च” पर्ववन्तो मेघाश्च
 गिरयश्च वा “द्विन्विरे” प्रीणयन्ति स्वामित्वेन प्राप्नुवन्तीति
 वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ २२३१२ २२ ३१२ ३१२
 त्वाविष्णुर्बृहन्क्षयोमित्रो गृणातिवरुणः ।

१२ २२ ३२३१ २
 त्वाश्वर्द्धमिदत्यनुमाहृतम् ॥ ३ † ॥ ११

हे इन्द्र ! “बृहन्” महान् “क्षयः” निवास-हेतुः “विष्णुः”
 “मित्रः” “वरुणः” च “त्वां” “गृणाति”—स्तोति । तथा “माहृतम्”

मरुत्सम्बन्धि “शर्द्धः” बलं “त्वाम्” “अनु मदति” तव मदमनु-
सृज्य पश्चात् माद्यति त्वामनुमादयति वा ॥ १ ॥ ११

॥ सौभरम् ॥ तवा^{५ ४}इत्या^{१ ४}इदिन्द्रियम्बु^{५ ४ ५}होवा । तवद^५
क्षमु^{१ ०}तक्रा^{१ ०}स्तू^{१ ०}वज्रा^{१ ०}श्म^{१ ०} । होयि । शार^१इ^१यि^५शा । ति^१
धिषणा । वरा^५इ^५चा^१इयि । णा^{१ १}र^{५ ५}या^{५ ५}र^{५ ५} इ^{५ ५} ४^{५ ५}औ^{५ ५}होवा ॥ (१)
तवा^{५ ४}इ^{५ ४}द्यौ^{५ ४}इ^{५ ४}रिन्द्रि^{५ ४}यौ^{५ ४}सियोवा । पृथिवीवर्द्ध^{१ ०}तिश्रा^{१ ०}स्वा^{१ ०}स्तु
वा^१र^१इ^५म् । होयि । शार^१इ^५पाः । पर्व^१तासः । व^५ह्रा^५इ
यि^१चा^१इयि^{५ ५}चा^{५ ५}इयि । ऋ^{५ ५}र^{५ ५}यिरा^{५ ५}इ^{५ ५} ४^{५ ५}औ^{५ ५}होवा ॥ (२) नुवा^{५ ५}
श्वा^{१ ०}इयि^{५ ५}ष्णु^{५ ५}बृ^{५ ५}हन्^{५ ५}क्षयोवा । मि^{१ ०}त्रो^{१ ०}गृणा^{१ ०}तिव^{१ ०}रु^{१ ०}रणा^{१ ०}स्तुवा^{१ ०}र
श्म । होयि । शार^१इ^५र्द्धाः । मद^५त्य । नुमा^५इ^५चा^५इ ।
हृ^{१ १}र^{५ ५}ता^{५ ५}इ^{५ ५} ४^{५ ५}औ^{५ ५}होवा । ऊ^{१ १ १ १ १}र^{५ ५}इ^{५ ५} ४^{५ ५} ५^{५ ५} (३) ॥ ५ * ॥ [१] ११

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तदशस्याध्यायस्य
तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे—

नमस्तेभ्यन्निति दृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११ ३१ २ ३१ २ ३१ २
नमस्तेभ्यन्नभोजसेष्टृणन्तिदेवकृष्टयः ।

११ ३१ २
अमैरमित्रमर्ह्य ॥ १ * ॥

“देव” द्योतमान ! हे “भग्ने !” “ते” तुभ्यं “नमः शृणन्ति”
नमस्कार-शब्दमुच्चारयन्ति । किमर्थम् ? “भोजसे” बलाय
“कृष्टयः” मनुष्याः यजमानाः अतोऽहमपि शृणामीत्यर्थः ।
त्वच्च “अमैः” बलैः “अमित्र” शत्रुम् “अर्ह्य” नाशय ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२१४ ३ ११ ३१ २ ३१ २ २२
कुवित्सुनोगविष्टयेऽसंवेषिषोरयिम् ।

१२ ३१ २
उरुक्कदुरुणस्कृधि ॥ २ † ॥

हे “भग्ने !” त्वं “नः” अस्माकं “गविष्टये” गवानेषणाय
“कुवित्सु” बहु “रयिं” धनं “संवेषिषः” सम्प्रापय “उरुक्कत्”
त्वं “नः” अस्मान् “उरु कृधि” ॥ २ ॥

* अ० आ० १, १, २, १ (१भा० १११ वृ०) = अ० वे० ६, ५, २५, ५ = य०
वे० ५, २८ ।

† अ० वे० ६, ५, २६, १ = य० वे० ५, ४१ ।

चय तृतीया ।

^{१ २} मानोअग्नेमहाधनेपरावर्गभारभृद्यथा ।

^{१ १ ३ २ १ १ २} संवर्गस्रयिञ्जय ॥ ३ * ॥ १२

हे “अग्ने !” “नः” अस्मान्, अस्मिन् “महाधने” सङ्ग्रामे
“मा परावर्ग” मा परित्याचीः “भारभृद यथा” भारवाही यथा
भारमन्ते परित्यजति तद्वत् “संवर्ग” शत्रुभ्यः सहस्रव्यमानां
“रयि” धनं “सं जय” अस्मदर्थम् ॥ ३ ॥ १२

^{१ १ २ १ २ १ १} ॥ जराबोधीयम् ॥ नमस्तमोवा । आओजसायि ।

^{१ १} दृष्टान्ताश्चिदे । ^१ वृष्टायाः । ^१ अमायिराश्माश्चि

^४ त्राम् । ^५ अ । ^{१ १} दयोश्चिदे । ^१ डा ॥ (१) ^{१ १} कुवित्सनोवा । ^१ गा

^{२ १} विष्टयायि । ^{२ १} अग्रायिसाश्चिदे । ^{२ १} पिषोरायायिम् । ^{२ १} उरु

^२ कृशदूरश्चि । ^{४ ५} णः । ^५ वृधोश्चिदे । ^{१ १} डा ॥ (२) ^{१ १ २ १} मानोअग्ने

^२ वा । ^{१ २ १ १} माहाधनायि । ^{१ १} परावाश्चिर्गर्भा । ^१ रभृद्यथा ।

* अ० वे० ६, ४, २६, २ ।

† ‘संवर्ग’—सस्मन् गवां वर्गम्—इति वि० ।

संवा^२र्गा^{४५} १ सा^५ २ व रा । यि^{११}म् । जयो ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १६ * ॥ [१] १२

अथ समस्यमन्यवदति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
समस्यमन्यवेविशे विश्वानमन्तकृष्टयः ।

३ १ २ ३ १ २
समुद्रायैवसिन्धवः ॥ १ † ॥

“विशः” विशन्त्यः “विज्ञाः” सर्वाः “कृष्टयः” प्रजाः “अस्य” इन्द्रस्य “मन्यवे” क्रीधाय [यद्वा, मन्युर्ममन-साधनं स्तोत्रं तदर्थं “सं नमन्त” सम्यक् स्वतएव प्रह्वीभवन्ति उच्चारयन्ति वा । तत्र दृष्टान्तः— “समुद्राय इव” यथा समुद्रमुदधिं प्रति “सिन्धवः” स्यन्दन-श्रीला नद्यः स्वयमेव नमन्ते, तद्वत् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विचिद्रुचस्यदोधतः शिरोविभेदवृष्णिना ।

१ २ ३ १ २
वज्रेण शतपर्वणा ॥ २ ‡ ॥

* ज० गा० १६ प्र० १५० १६ सू० ।

† व० षा० २, १, ५, ९ (१ मा० २६६ पृ०) = ऋ० वे० ५, १, ८, ४ ।

‡ ऋ० वे० ५, ८, १०, १ ।

“चित्” [—शब्दोऽप्यर्थः सच भिन्नक्रमः] “वृक्षस्य” आवरक-
स्यापि “दोधतः” अन्वर्थं शृङ्गं वा जगत् कम्पयतः सुरस्य “शिरः”
मूर्ध्नि “शतपर्वणा” शत-सङ्ख्या-पर्वणि धारा यस्य तादृशेन
“वृष्णिना” सेचन-समर्थेन वीर्यवता वज्रेण इन्द्रः “वि विभेद”
विचिच्छेद ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २   ३ १ ७ ३ १ २
ओजस्तदस्यतित्विषउभेयत्समवर्त्तयत् ।

१ ३ १ २ ३ १ २
इन्द्रश्चर्मवरोदसी ॥ ३ * ॥ १३

“अस्य” इन्द्रस्य “तत्” “ओजः” बलं “तित्विषे” दीदिपे
[त्विष दीप्तौ (भा० उ०)] “यत्” येन ओजसा अयम् “इन्द्रः”
“उभे” “रोदसी” व्यावाप्तृशिवौ “चर्म इव” “समवर्त्तयत्”
सम्यग् वर्त्तयति [यथा कश्चित् किञ्चित् चर्म कदाचिद् विस्तार-
यति कदाचित् सङ्कोचयति एवं तदधीने अभूतामित्यर्थः] ॥ ३ ॥ १३

अथ सुमन्नावसीति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सुमन्नावसीरन्तीह्नरी ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ८, ९, ५ ।

† मान्यव ह्याप्येकं च न् हस्यते ।

हे ऋत्विग्जनाः ! “मध्ये” “आषस्य” रसस्य इन्द्रः “तिष्ठति” ।
किं कुर्वन् ? “दशभिः” दश-सङ्ख्याकैः “मृक्केभिः” अङ्गुलिभिः
हस्ताद्यैः उभाभ्यां “दिशन्” अस्मदभीष्टमर्थं प्रयच्छन् यन्ने
तिष्ठति । हे ऋत्विग्यजमानाः ! तं पश्यत “शीर्षाणि नि मृद्व्” *
यूयमिन्द्रगमन-विषय-अयांसि शिरसा धारयध्वमित्यर्थः ॥ ३ ॥ १४

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ साधौहोहायि । मा२ ३ ४
न्मा । वा२३४हायि । स्वायिरा३४ । औहोवा । इहा
२३४हायि । उज्ज्वा२३४न्ती । छना३४ । औहोवा ।
इहा२३४हायि । औहो३१ २ ३ ४ । रायि । एहियाई
हा ॥ (१) सद्रूपवाऔहोहायि । षानागा २ ३ ४ हो ।
इमौभा२३४हा । द्रौधुर्यावा३४ । औहोवा । इहार
३४हायि । उज्ज्वा२३४भी । ताविमौ । उपसर्प्या३४ ।
औहोवा । इहार२३४हायि । औहो३१ २ ३ ४ । ताः ।
एहियाइहा ॥ (२) नीवशीर्षाऔहोहायि । षायिमादू

* ‘निमृद्व्’—निम्राजने क्रुद्धे—इति वि० ।

^५ २३४वाम् । ^{१ १} मध्याच्चा२३४च्चा । ^५ पस्यतिष्ठा३४ । ^{१ २} औहो
^५ वा । ^{१ १} इच्चा२३४च्चायि । ^५ उज्ज्वा२३४तायि । ^{१ १ २} षट्ङ्गभिः ।
^{१ ०} दाशभिर्द्वा३४ । ^२ औहोवा । ^{३ ४ ५} इच्चा२३४च्चायि । ^{१ २} औहोह
^{५ २} १२३४ । ^५ शान् । ^४ एहियाईच्चा । ^५ चो५ई । डा(३)॥१४#॥[१]१४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य सप्तदशोऽध्यायस्य
 चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।
 पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १७ ॥

॥ इति अष्टमप्रपाठकस्य प्रथमार्द्धः* ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्तक-
 श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्प्रान्य-धुरन्धरेण सायणा-
 चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
 उत्तराग्रन्ये सप्तदशोऽध्यायः
 सप्तमः ॥ १७ ॥

—000@000—

* ज० गा० १३प्र० २अ० १४सा० ।

† 'अष्टमस्य प्रथमोऽध्यायः, समाप्ताच्चेकाद्याः'—इत्यादि वि० ।

यस्य निश्चितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्गमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथाष्टादशोऽध्यायआरभ्यते* ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

पन्यम्यन्यमिति लृचात्मकं प्रथमं सूक्तं,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पन्यम्यन्यमिन्सुतारआधावतमद्याय ।

१ १ १ १ १ १ १
सोमंवोरायशूराय ॥ १ १ ॥

हे “सुतारः” अभिषोतारोऽध्वर्यवः ! “मद्याय” मादयि-
तव्याय “वोराय” विक्रान्ताय “शूराय” शौर्यवते इन्द्राय “पन्यम्
पन्यम् इत्” सर्वत्र स्तुत्यमेव “सोमम्” “आ धावत” अभिगमयत
प्रयच्छतेत्यर्थः ॥ १ ॥

* ‘इदानीमस्मीमा उच्यते । द्विरात्र-प्रभृतयसाहसं वाः एकादशरात्र-पौष्करौक-
पर्यन्ताः’—इति वि० ।

† व० षा० २, १, २, २ (१मा० ३०४पृ०)=अ० वे० ४, १, २१, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ १८ ३१८ २३ १ १ ३ ११

एहृहरीब्रह्मयुजाश्रमावक्षतःसखायम् ।

१ २ ३ १८ २८

इन्द्रजीर्भिर्गिर्वणसम् ॥ २ * ॥

“ब्रह्मयुजा” ब्रह्मणा मन्त्रेण स्तोत्रेण हविषा वा युज्य-
मानो “श्रमा” श्रमो सुखकरो शक्तो वा “हरी” अश्वो “इहृ”
अस्मिन् यज्ञे “सखायं” समान-स्थानं मित्रभूतम् “इन्द्रम्”
“आ वक्षत” आवहताम् । कौटुशमिन्द्रम् ? “गौर्भिः” स्तुतिभिः
प्रख्यापित-माहात्म्यं “गिर्वणसं” गिरा सशक्तारं स्तुतिभिः सश-
जनीयं वा ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३१८ २८ ३ २८ ३१

पातावृत्रक्षासुतमाघागमन्नारेअसत् ।

१ २ ३ १ २

नियमतेशतमूतिः ॥ ३ † ॥ १

“सुतम्” अभिषुतं “पाता” पानशीलः [ताच्छिलिकसृग्
(३, २, १३५), “न लोकाव्यय (२, ३, ६८)”—इति कर्मणि
षष्ठ्याः प्रतिषेधः] “वृत्रक्षा” वृत्रस्यासुरस्य हन्ता इन्द्रः “आग-
मत्” “घ” ‡ [—इत्यवधारणे] आगच्छतैव, “असत्” असत्तः

* ऋ० वे० ५, ७, २२, २ ।

† ऋ० वे० ५, ७, २२ १ ।

‡ आ व एतावुपसर्गौ—इति वि० ।

“आरे” दूरे देशे मा भवतु । आगत्य च “शतमूतिः” बहुविध-
रक्षणः इन्द्रः “नि यमते” अस्मदीयान् शत्रून् नियच्छतु तिर-
स्करोतु [यद्वा, धनान्यस्मभ्यं नियच्छतु ददातु] ॥ ३ ॥ १

१ २ १ १ १८ १
॥ श्रौतकक्षम् ॥ पन्यमन्यमित्सोतारः । पन्यमन्यो
१ १ १ १ १ १ १ १
वा । आश्रयित्सोताश्राः । आधाव । तार३ । चा३
१ १ १ १ १ १ १ १
चा३ । मादीरशार३४या । सोमवीरा३ । चा३चा ।
१ १ १ १ १ १ १ १
यष्टूरा३४या३४३ ॥(१) एहहरीब्रह्मयुजै । हहरोवा ।
१ १ १ १ १ १ १ १
ब्रा३ह्मयू३जा । शग्माव । चार३ । हा३चा३ । ताः
१ १ १ १ १ १ १ १
सार३खार३४याम् । आयिन्द्रङ्गीर्भा३यिः । चा३हा३यि ।
१ १ १ १ १ १ १ १
गिर्वणा३३सा३४३म् ॥(२) पातावृत्रचासुतम् । पातावो
१ १ १ १ १ १ १ १
वा । त्रा३चासु३ताम् । आघाग । मार३त् । चा३
१ १ १ १ १ १ १ १
हा३यि । नारे३आ३४३स्मात् । नायियमता३यि । हा

३ द्यायि । शतमू २ ३ ती ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।

डा(३) ॥ १ • ॥ [१] १

अथ आत्वाविशन्त्विति दृष्टान्तकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आत्वाविशन्त्विन्दवःसमुद्रमिवसिन्धवः ।

२७ १ १ २
नत्वामिन्द्रातिरिच्यते ॥ १ † ॥

हे “इन्द्र !” “इन्द्रवः” स्वन्तः सोमाः “त्वा” त्वाम्
“आ विशन्तु” सर्वतः प्रविशन्तु । तत्र दृष्टान्तः—“समुद्रमिव
सिन्धवः” स्यन्दन-शीला नद्यः यथा समुद्रं जलाशयं सर्वतः प्रवि-
शन्ति तद्वत् । यतएवं तस्मात् हे “इन्द्र !” “त्वा” कश्चिदपि
देवो बलेन धनेन वा “नातिरिच्यते” नातिरिक्तो भवति सामर्थ्य-
वान् त्वत्तोऽधिको नास्तीत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
विव्यक्त्यमहिनावृषन्भक्षःसोमस्यजागृवे ।

१ २ ३ १ २
यइन्द्रजठरेषुते ॥ २ ‡ ॥

* ज० मा० १४ प्र० १ च० १ सा० ।

† ज० आ० २, १, ४ (भा० ४९६ पृ०) = ज० वे० ६, ६, १८, २ ।

‡ ज० वे० ६, ६, १८, २ ।

“भक्ष” पानं प्रति “महिना” महिन्ना “विव्यक्ष”
 सर्वतो व्याप्तवानसि [व्यचतेर्लिटि थलि “लिटाभ्यासस्योभयेषाम्
 (६,१,१०)”—इति सम्प्रसारणम्] हे “इन्द्र !” “यः” सोमः “ते”
 तव “जठरेषु” उदरेषु प्रविशति, तस्य पानं व्याप्तवानसीति
 शेषः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १   ३ २ १ १ १   १ १ २
 अरन्तइन्द्रकुक्षयेसोमोभवतुवृत्रहन् ।

२ ३ १ २ १ १ १
 अरन्धामभ्यइन्द्रवः ॥ ३ * ॥ २

हे “वृत्रहन्” वृत्रस्यापामावरकस्यासुरस्य मेघस्य पापस्य वा
 हन्तः ! “इन्द्र !” सोऽस्माभिर्दीयमानः “ते” तव “कुक्षये”
 “अरम्” अलं पर्याप्तो भवतु । किञ्च, “इन्द्रवः” सर्वतः क्षरण-
 शीलाः सोमाः भवन्तु । “धामभ्यः” नानाविधेभ्यः शरीरेभ्यः
 तव तेजोभ्यो वा अरमलं पर्याप्ता भवन्तु [अनेन तेजसा हविर्भाक्
 त्वमस्तीति सूचितम् । अस्मादीयाः सोमा एव तव शरीरभूतेभ्यो
 देवेभ्य इति पर्याप्ता भवन्तु नान्यदीया इति भावः ॥ ३ ॥ २

१ २ २   २ १ २   १ १
 ॥ आष्टाद्विंशम् ॥ आत्वाविशन्त्विन्द्रवः । ऐयाच्चा

^{१ २}यि । ^{१ २}समुद्राश्मा^२रयि । ^{१ २}वसायिन्वाश्वा^२रः । ^{२२}ऐयार^२
^२हायि । ^{१ २}नत्वामा^१यिन्द्रा^२र । ^{१ २}तिरायि^१व्याश^२ता २ ३ यि ।
^{१२}ऐयार^२हायि । ^{१ २}नत्वामा^१यिन्द्रा^२र । ^{१ २}तिरायि^१च्याश^२ता
^{२२}र^२यि । ^{२२}ऐयार^२हा^२३४^२यि ॥ (१) ^{१ १ २ १२ २}विव्यवथम^१दिना^२वृषन् ।
^{१ २}ऐयार^२हायि । ^{१ २}भक्षा^१सो^२श्मा^२र । ^{१ २}स्वजाग^१वा २ ३ यि ।
^{१२}ऐयार^२हायि । ^{१ २}य^१आयिन्द्रा^२श्जा^२र । ^{१ २}ठरायि^१षू^२ता^२र
^{१२}यि । ^{१ २}ऐयार^२हायि । ^{१ २}य^१आयिन्द्रा^२श्जा^२र । ^{१ २}ठरायि^१षू^२
^{१२}ता^२र^२यि । ^{१ २}ऐयार^२हा^२३४^२यि ॥ (२) ^{१ २ १ २ २}अरन्त^१इन्द्र^२कुक्षये ।
^{१२}ऐयार^२हायि । ^{१ २ २}सोमो^१भा^२श्वा^२र । ^{१ २}तुवा^१र्चा^२१ हा २ ३न् ।
^{१२}ऐयार^२हायि । ^{१ २}अरान्वा^१श्मा^२र । ^{१ २}भ्य^१आयिन्दा^२श्वा^२रः ।
^{१२}ऐयार^२हायि । ^{१ २}अरान्वा^१श्मा^२र । ^{१ २}भ्य^१आयिन्दा^२श्वा^२रः ।
^{१२}ऐयार^२हा^२३४^२यि । ^१ओ^२र^२३४^२५ई । डा(३) ॥ २ • ॥ [१]

॥ उद्धृष्टीयम् ॥ ^{१८ ८ १ १ १ १८} आत्वाविशन्विन्दवन्ना । समुद्राः ।
^१ मिवसिन्ध्वा^१र^१श्वाः । ^१ नत्वा^१र^१श्चो^१शयि । ^१ आर^१श्चिन्द्रा ।
^{१ २} तिरा^१शयि^२च्या^२श्तायि । ^{१ २ ३ ५} नत्वा^१मा^२र^३श्च^५यिन्द्रा । ^{१ २५} तायिरा^१श्
^१ उवा^१श् । ^१ उप् । ^१ च्या^१र^१तो^१श्च^१हायि ॥ (१) ^{१ १ २} विव्य^१च्यु^१म^२हि
^{१८ २ १} नावृष^१न्ना । ^{१ २} भक्ष^१सो^२म^२स्य^२जा^२ग^२श्वायि । ^१ य^१आ^१र^१श्चो^१शयि ।
^१ द्वा^१र^१श्जा । ^{१ २ २ २ ३ ५ १ ५} ठरा^१शयि^२षू^२श्तायि । ^{३ ५ १ ५} य^३इन्द्रा^५र^१श्च^५जा । ^{१ ५} ठरा^१
^१ उवा^१श् । ^१ उप् । ^{१ २ २ २ ३ ५ १ २} षू^१र^१तो^१श्च^१हायि ॥ (२) ^{१ २} अरन्त^१इन्द्र^२कु
^{१ २ १} क्षय^१न्ना । ^{१ २} सो^१मो^२भव^२तु^२वृ^२त्रा^२र^२श्चान् । ^१ अ^१रा^१श्चो^१शयि ।
^१ धा^१र^१श्मा । ^{१ २ २ २ ३ ५ १} भ्य^१आ^१शयि^२न्दा^२श्वाः । ^{३ ५ १} अ^३रन्धा^५र^१श्च^५मा । ^१ भ्य
^{५ २ १ १ १} आ^५श्उवा^२श् । ^१ उप् । ^{१ १} दा^१र^१वो^१श्च^१हायि (३) ॥ १* ॥ [२] २

अथ जराबोधेति ढचात्मकं ढतीयं सूक्तम्

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ १ २ १ २ १ २ १ २
जराबोधतद्विविड्विधिविशेषविशेषयज्ञियाय ।

१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमं रुद्राय दृशीकम् ॥ १ * ॥

हे “जराबोध” जरया स्तुत्या बोध्यमान ! हे अग्ने ! “विशेष विशेष” तत्तद्यजमान-रूप-प्रजानुग्रहार्थं “यज्ञियाय” यज्ञ-सम्बन्धनुष्ठान-सिद्ध्यर्थं “तद्” देवयजनं “विविड्वि” प्रविश । यजमानोऽपि “रुद्राय” क्रूरायाग्नये तुभ्यम् । कौटुशम् ? “दृशीकम्” दर्शनीयं समीचीनं स्तोत्रं करोतीति शेषः [अत्र यास्क एवं व्याख्यातवान्—“जरा स्तुतिः जरतेः स्तुति-कर्मणस्तां बोध, तथा बोधयितरिति वा ; तद्विविड्वि तत् कुरु, मनुष्यस्य मनुष्यस्य यजनाय । स्तोमं रुद्राय दर्शनीयम् (निरु० दे० ४८)” —इति ॥ १॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
सनोमद्वा ॥ अनिमानोधूमकेतुः पुरुषश्चन्द्रः ।

३ १ २ ३ १
धियेवाजाय हिन्वतु ॥ २ † ॥

* अ० आ० १, १, २, ५ (१भा० ११६ पृ० = अ० वे० १, २, १३, ५ ।

† अ० वे० १, २, २४, १ ।

“सः” अग्निः “नः” अस्मान् “धिये” कर्मणे “वाजाय”
 अजाय च “ह्रिन्वतु” प्रीणयतु । कौटुशः ? “महान्” [संहितायां
 नकारस्य बत्वानुनासिकावृत्तौ] गुणाधिकः “अनिमानः” [न-
 विद्यते निमानोऽस्येति बहुव्रीहौ “नञ्सुभ्याम् (६, २, १७२)” —
 इत्युत्तर-पदान्तोदात्तत्वम्] निमान-वर्जितः अपरिच्छिन्न इत्यर्थः,
 “धूमकेतुः” [बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) धूमेन
 ज्ञाप्यमानः* “पुरुषन्दः” [चदि आह्लादने दीप्तौ च (भ्रा० प०)
 अस्मात् “स्फायि-तच्चि (उ० २, १३)” — इत्यादिना कर्त्तरि
 रक्, पुरुषासौ चन्द्रश्च समासान्तोदात्तत्वम् “ऋस्वाञ्छन्दीत्तरपदे
 मन्त्रे (६, १, १५१)” — इति सुट्, तस्य सुत्वेन शकारः] बहु-
 दीप्तिरित्यर्थः [धिये — “सावेकाचः (६, १, १६८)” — इति
 चतुर्थ्या उदात्तत्वम् । ह्रिन्वतु — हविः-प्रीणनार्थम् “इदितो नुम्
 धातोः (७, १, ५८)” — इति नुम्] ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २ ३ १ ३ २ ३ १ २
 सरेवाद्देवविप्रतिर्देव्यःकेतुःष्टणोतुनः ।

३ २ ३ २ ३ १ २
 उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ ३ ॥ ३

* ‘धूमकेतुः — धूमध्वजः’ — इति वि० ।

† अ० वे० १, २, २४, २ ।

“सः” “अग्निः” “उक्थेभिः” स्तोत्रैर्युक्तान् “नः” अस्म-
दीयान् “शृणोतु” । तत्र दृष्टान्तः—“रेवान् इव” यथा धनवान्
राजा वन्दिनां स्तोत्रं शृणोति, तद्वत् [एतत्तदोः (६, १,
१३२)]—इति सोर्लोपः) “रयेर्मती बहुलम् (६, १, ३४
वा०)”—इति सम्प्रसारणं परपूर्वत्वम्, “आदुगुणः (६, १,
८७)”, “छन्दसोरः (८, २, १५)”—इति मतुपो वत्वम् “रे-
शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम् (६, १, १७६ वा०)”—इति
मत्तुप उदात्तत्वम्] । कौटुशः ? “विश्वपतिः” [“परादिश्छन्दसि
बहुलम् (६, २, १८८)” —इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम्] प्रजा-पालकः
“दैव्यः” देवानां सम्बन्धी [“अग्निर्वै देवानां होता”—इति
श्रुत्यन्तरात्] “केतुः” दूतवत् प्रापकः [“अग्निर्वै देवानां दूत
आसीत्”—इति श्रुतेः] “बृहन्नानुः” [बहुव्रीहौ प्रकृतिस्वरत्वम्
(८, २, १)] प्रौढरश्मिः ॥ ३ ॥ ३

१ २ २ १ २ १ २ १
॥ जराबोधीयम् ॥ जराबोधोवा । ताद्विविड्ढायि ।

१ १ १ १ २ २ ७ ४
विशायिवा२३यिग्रे । यज्ञियाया । स्तोमा२रुद्रा२३या ।

४ ३ २ २ २ १ २ १ २ १
दृशीको३४३ई । डा ॥ (१) सनोमहोवा । आनिमानाः ।

२ २ १ १ १ २ ४
धूमाका२३यितूः । पुरुश्चान्द्राः । धियेवा१जा२३या ।

५ १ १ १ १ १ १ १
 हि । न्वती३४५ई ॥ (२) सरैवा५ओवा । वाविश्यता
 १ १ १ १ १ १ १
 यिः । दैव्याःकारश्यितूः । शृणोतूनाः । उक्थायिरा१
 ४ ५ १ १ १ १ १
 प्रारश्यिर्वृ । हत् । भानो३४५ई । डा(३) ॥ ५ * ॥ [१] ३

अथ तद्गोगायेति दृष्टात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 तद्गोगायसुतेसचापुरुहतायसत्त्वने ।

१ १ १ १ १ १ १ १
 शंयङ्गवेनशाकिने ॥ १ ‡ ॥

हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “सुते” अभिषुते सीमे सति “पुरु-
 हताय” बहुभिर्यजमानैराहुताय “सत्त्वने” शन्नूणां सादयित्रे
 [यद्वा, धनानां सनित्रे दात्रे इन्द्राय “तत्” स्तोत्रं “सचा” सह
 संहता भूत्वा “गाय” गायत “यत्” स्तोत्रं “शाकिने” शक्तिमते
 इन्द्राय “शं” सुखकरं तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* क० मा० १४प्र० १च० ५सा० ।

† ‘द्वितीयमतिरिक्तस्रोत्रं सदासाक्षीयम्, तृतीयं मार्गोऽयम्’—इति वि० ।

‡ क० मा० १, १, १, १ (३भा० १८८ पृ०) = क० वे० ४, ७, १५, १ ।

अथ द्वितीया ।

२ २ २ २ १ २   २ १ २ १ २ १ २
नघावसुर्नियमतेदानंवाजस्यगोमतः ।

२ २ २ २ २ २ १ २
यत्सीमुपश्रवद्गिरः ॥ २ * ॥

“वसुः” वासयिता † स इन्द्रः “गोमतः” बहुभिर्गोभि-
र्युक्तस्य “वाजस्य” अश्वस्य बलस्य वा “दानं” प्रदानं “न घ”
न खलु ‡ “नियमते” नियच्छति उपरतं करोति “यद्”
यदि “सी” ¶ “गिरः” अश्वदीयाः स्तुतीः “उपश्रवत्” उपश्रव-
यात् स्तोत्र-श्रवणे सति सर्वदा ददातीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ १ २ २ २ ३ २ १ २ १ २   २ १ २ १ २
कुवित्स्यप्रहिव्रजङ्गोमन्तन्दस्युहागमत् ।

१ २ २ १ २
शचीभिरपनोवरत् ॥ ३ § ॥ ४

“कुवित्स्य” [कुवित् बहु शस्यति हिनस्तीति] कुविन्नो नाम
कश्चित् तस्य स्वभूतं “गोमन्तं” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “व्रजः” गोष्ठं
“दस्युहा” दस्यूनामुपक्षपयितॄणां हन्ता इन्द्रः “प्रागमत्” प्रक-
र्षणं गच्छति “हि” यस्मात् “शचीभिः” आत्मीयैः कर्मभिः प्रजा-

* ऋ० वे० ४, ७, २५, २ ।

† ‘वसुः—प्रशस्त-धनः’—इति वि० ।

‡ ‘न घ—नकारः प्रतिषेधार्थः, घकारः पद-पूरणः’—इति वि० ।

¶ ‘सीम्—इति पद-पूरणः’—इत्यपि वि० ।

§ ऋ० वे० ४, ७, २५, ४ ।

भिर्वा “नः” अस्माकं ता गाः “अप वरत्” निगूढास्ता अपा-
वृणोत् ॥ ३ ॥ ४

॥ मार्गीयवाद्यम् ॥ तद्वौहोवा । गायार । सुता
यिसार३४चा । पुहुहता । यसात्वाशना२यि । शंयत् ।
हा । औहोयि । गार३४वायि । नारशा२३४औहो
वा । ए३ । किने२३४पु ॥ (१) नघौहोवा । वासूरः ।
निबामार३४तायि । दानंवाज । स्यगोमाशना२ः । य
त्सीम् । हा । औहोयि । जर३४पा । आरवा२३४
औहोवा । ए३गिरा२३४पुः ॥ (२) कुवौहोवा । सास्या
२ । प्रदिब्रा२३४जाम् । गोमन्तन्द । स्युद्वागाशमा२त् ।
शची । हा । औहोयि । भार३४यिरा । पारनार३
४औहोवा । ए३ । वरार३४पुत् (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-सुखे—

अथेदंविष्णुरिति षडृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२७ १ ११ ११२ १२ १२
इदंविष्णुर्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् ।

१२ १२
समूढमस्यपांसुले ॥ १ * ॥

“विष्णुः” त्रिविक्रमावतारधारी “इदं” प्रतीयमानं सर्वं जगदुद्दिश्य “त्रेधा” त्रिभिः प्रकारैः “पदं नि दधे” स्वकीयं पादं प्रक्षिप्तवान् । “अस्य” विष्णोः “पांसुले” धूलि-युक्ते पाद-स्थाने” “समूढम्” इदं सर्वं जगत् सम्यगन्तर्भूतम् [स्येयमृग्यास्तेनैव व्याख्याता—“विष्णुः विशतेर्वा व्यञ्जतेर्वा ॥ * * * ॥ यदिदं तद्विक्रमते विष्णुस्त्रिधा निधत्ते पदं त्रेधा भावाय पृथिव्यामन्तरिक्षे दिवीति शाकपूणिः । समारोहणे विष्णुपदे गयशिरसीत्यौर्णवाभः । समूढमस्य पांसुलेप्यायनेऽन्तरिक्षे पदं न दृश्यते अपि वोपमार्थे स्यात् समूढमस्य पांसुल इव पदं न दृश्यत इति । पांसवः पादैः सूयन्त इति वा पन्नाः शिरत इति वा पंसनीया भवन्तीति वा (निब० दे० ६, १८)”—इति ॥ १ ॥

* अ० आ० १, १, १, ८ (१भा० ४६१ सू०)—अ० वे० १, २, ७, १—अ० वे० ५, १६ ।

अथ द्वितीया ।

१ २१ १२ २२ ३ १ २ ३१२ २२
 त्रौणिपदाविचक्रमेविष्णुर्गोपाअदाभ्यः ।

१ २ १ २ ३ १ २
 अतोधर्माणिधारयन् ॥ २ * ॥

“अदाभ्यः” [दभे: “ऋ-ह्रस्वो ष्यत् (३, १, १२४)”—इति ष्यत्, नञ्-समासः अव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २)] केनापि हिंसितुमशक्यः “गोपाः” सर्वस्य जगतः रक्षकः “विष्णुः” पृथिव्यादि-स्थानेषु अत एतेषु “त्रौणि” “पदा” पदानि “विचक्रमे” । किष्टुर्वन्? “धर्माणि” अग्निहोत्रादीनि “धारयन्” [अपः पिप्त्वाद्गुदात्तत्वं (३, १, ४) शतुष्व स-सार्वधातुक-स्वरेण (६, १, १८६) स एव शिष्यते] पोषयन् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ १२ २१ २ २ २ २ २ २ २ २
 विष्णोःकर्माणिपश्यतयतोव्रतानिपश्यसे ।

१ २ २२ २ १ २
 इन्द्रस्ययुज्यःसखा ॥ ३ † ॥

हे ऋत्विगादयः ! “विष्णोः” “कर्माणि” वीर्याणि “पश्यतः” “यतः” यैः कर्मभिः “व्रतानि” अग्निहोत्रादीनि “पश्यसे” सर्वे यजमानः स्पृष्टवान् [अस्य बाधन-सर्गनयोः (म्वा० ७०),

* ऋ० वे० १, २, ७, १=य० वे० ३४, ४१ ।

† ऋ० वे० १, १, ७, ४=य० वे० ६, ४=८, १२ ।

लिटि द्विर्भावे, “शपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)” — इति पकारः
 शिष्यते सकारो लुप्यते, यङ्त्तयोगादनिघातः (८, १, ६६)]
 विष्णोरनुग्रहादनुतिष्ठतीत्यर्थः । तादृशः विष्णुः “इन्दस्व”
 “युज्यः” योग्यः [युजेर्बाहुलकात् क्यप् (३, १, १२१), कित्त्वाद्
 गुणाभावः (१, १, ५), क्यप् पित्त्वात् अनुदात्तत्वम् (३, १,
 ४), धातु-स्वरः (६, १, १६२)] अनुकूलः सखा भवति
 विष्णोरिन्द्रानुकूल्यं च “त्वष्टाहृत पुत्र इत्यनुवाके “अथवैतर्हि”
 विष्णुरित्यादि बहुना प्रपञ्चेन तैत्तिरीया आमनन्ति] ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१२ १२ १ १ १ १ २ २ १ १ २
 तद्विष्णोः परमम्यदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।

१ २ १ १ १ १ २
 दिवौवचक्षुराततम् ॥ ४ * ॥

“सूरयः” विद्वांसः ऋत्विगादयः “विष्णोः” सम्बन्धि “परमम्”
 उत्कृष्टं तच्छास्त्र-प्रसिद्धं “पदं” स्थानं शास्त्र-दृष्ट्या “सदा”
 [“सर्वैकान्य (५, ६, १५)” — इति दा-प्रत्ययः, “सर्वस्य सोऽन्यतर-
 स्यान्दि (५, ३, ६)” — इति सर्व-शब्दस्य स-भावः व्यत्ययेनाद्युदा-
 त्तत्वम्] सर्वदेत्यर्थः “पश्यन्ति” । तत्र दृष्टान्तः — “दिवि इव”
 [“जङ्घि दम्प (६, १, १७१)” — इत्यादिना विभक्तेरुदात्तत्वम्,
 इवेन विभक्त्यलोपः पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वञ्च (२, ४, ७१ वा०)” —
 इति, तदेव शिष्यते] आकाशे यथा “आततम्” [तनीतेः कर्मणि
 क्तः, “यस्य विभाषा (७, २, १५)” — इति इट्-प्रतिषेधः, “अनु-

हात्तोपदेश (६, ४, ३०)*—इत्यादिना न-लोपः, कटुत्तरपद-
प्रकृतिस्वरत्वे (६, २, १३८) प्राप्ते “गतिरनन्तरः (६, २, ४८)”
—इति बनेवदात्तत्वम्] कर्तव्यतः प्रकृतं चक्षुर्विरोधाभावेन
विग्रहं पश्यति तद्वत् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

१२ २२ २१ १ २२ १ १ २
तद्विप्रासोविपन्युवोजागृवांसःसमिन्धते ।

२ २ १ २ २ २ २ २
विष्णोर्व्यपन्नम्यदम् ॥ ५ * ॥

पूर्वीक्षं “विष्णोः” “यत्” “परमं पदम्” अस्ति, “तत्”
पदं विप्रासः [“आज्यवेरसूक् (७, १, ५०)] सेधादिनः “समि-
न्धते” सम्यग् दीपयन्ति । कौटुभः ? “विपन्यवः” [स्तुत्यर्थस्य-
घनेर्वाङ्गलक औणादिको यु-प्रत्ययः, तच्च प्रत्ययस्वरः (६, १, ३)]
विशेषेण स्तोतारः “जागृवांसः” [जागृ मिद्राचये (अदा० प०),
लिटः कसुः, क्रादि-नियमात् प्राप्तस्येटी “वस्त्रेकाजाद घसाम्
(७, २, ६७)”—इति नियमाविवृत्तिः] शब्दार्थयोः प्रमाद-राहि-
त्येन जागरूका इत्यर्थः ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

१ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २
अतोदेवाचयन्नुनोयतोविष्णुर्विचक्रमे ।

२ २ २ २ १ २
पृथिव्याअधिसूतवि ॥ ६ † ॥ ५

* ख० वे० १, १, ७, ६ = य० वे० २४, ४४ ।

† ख० वे० १, २, ७, १ ।

“विष्णुः” परमेस्वरः पृथिव्याः यस्मात् भूप-देशात् “अधि-
सानवि” समुच्छिते अधिके देशे स्वर्गादि-लोके “विचक्रमे”
विविधं पाद-क्रमणं कृतवान् विशेषेण वर्त्तते यस्मात् पृथिवी-
देशात् “नः” अस्मान् “देवाः” विष्णुमुखाः “भवन्तु” पापाच्छ्रु-
ता रक्षन्तु इत्यर्थः ॥ ६ ॥ पू

॥ मार्गी यवोत्तरम् ॥ इदं विष्णोः श्रीहोहायि । वायि
चक्रार३४मायि । अधेना३३४यिहायि । दधेपा ३ ४ ।
श्रीहोवा । इहारा३४हायि । उज्ज्वारा३४दाम् । समूढम् ।
आस्यपा३४हायि । श्रीहोवा । इहारा३४हायि । श्रीहो३१
२३४ । हायि । एहियाईहा ॥ (१) त्रीणिपदाश्रीहोहा
यि । वायिचक्रार३४मायि । विष्णुर्गो३३४हा । पाचदा
भा३४ । श्रीहोवा । इहारा३४हायि । उज्ज्वारा३४याः ।
अतोध । मणिधारा३४ । श्रीहोवा । इहारा३४हायि ।
श्रीहो३१२३४ । यान् । एहियाईहा ॥ (२) विष्णोः क
र्माश्रीहोहायि । णायिपश्या३४ता । यतोवारा३४हा ।

१८ २ ३८ ४८ ५ १३ ५ २ ३
तानिपस्या३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । उऊवार

५ २ १ १ १० २ ३८ ४८ ५ १२
३४हायि । इन्द्रस्य । यजियःसा३४ । औहोवा । इहा

५ ३८ २ ५८ ५ ४
२३४हायि । औहो३१२३४ । खा । एदियाईहा । हो

पुई । डा(३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

अथ मोषुत्वेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १८ २ १ २ ३२३ ३ १८ १८
मोषुत्वावाघतश्चनारेअस्मन्निरीरमन् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १८ १८
आरात्तादासधमादन्नआगद्दीहवासन्नुपश्रुधि ॥ १० ॥

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वां “वाघतश्च न” ऋत्विजोऽप्येते “अस्मद्”
अस्मात्तः “आरे” दूरे “मा निरीरमन्” न नितरां रमयन्तु ।
अतस्त्वम् “आरात्तादा” दूरेऽपि वर्त्तमानः “नः” अस्मादीयं
“सधमाद” यज्ञम् “आ गद्दि” आगच्छ “इह वा” अत्रापि वा
“सन्” विद्यमानः “उप श्रुधि” अस्मादीयं स्तोत्रम् उपशृणु ॥ १ ॥

* छ० मा० १४५० १५० ०सा० ।

† छ० आ० ३, १, ५, १ (१भा० ५८१पृ०) = छ० वे० ५, २, १०, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २ ३ १ २
इमेक्षिते ब्रह्मकृतः सुते सचामधौ नमश्चासते ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रे कामञ्जरितारो वस्यवोरथेन पादमादधुः ॥ २ * ॥ ६

हे इन्द्र ! “ते” त्वदर्थं “सुते” अभिषुते सीमे “ब्रह्मकृतः” स्तोत्रकृतः† ऋत्विजः “मधौ न” मधुनीव “मक्षः” मक्षिकाः “सचा” सह “आसते” उपविशन्ति । अथ परीक्षस्तुतिः— “वस्यवः” धनकामाः “जरितारः” स्तोतारः “कामम्” इष्टम् “इन्द्रे” “रथे न पाद” रथे पादमिव “आ दधुः” समर्पयन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ ६

अथास्तावीति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्ताविमन्मपूर्वम्ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
पूर्वोर्ध्वतस्त्यबृहतीरनूषतस्तोतुर्मेधा अष्टक्षत ॥ १ † ॥

* अ० वे० ५, ७, १७, २ ।

† ‘ब्रह्मकृतः—ब्रह्म कर्तारः । अथवा ब्रह्म-वैविद्यलक्षणं, तस्य कर्तारः’—इति वि० ।

‡ ‘यथा रथवाहिनः पुदपाः रथस्य पादं चक्रमक्षे आदधुः, अथवा सुयुक्ते रथे आत्मीयं पादं कुर्वन् रथमारीरुति’—इति वि० ।

¶ अ० ० ६, ४, ११, ४ ।

स “इन्द्रः” “अस्तावि” अस्मदीयैः स्तोत्रैः ऋत्विग्भिर्वा स्तूयते “इन्द्राय” “पूर्वम्” अनादित्वात् पूर्वस्मिन् भवं “मम” मननीयं “ब्रह्म” स्तोत्रं वेदं वा “वोचत” । हे ऋत्विजः ! यूयं पठत* किञ्च “पूर्वीः” पूर्वकालीनाः “ऋतस्य” यज्ञस्य सम्बन्धिन्यः “बृहतीः” बृहतीच्छन्दका बृहत्सामानि वा “अनूषत” स्तुवत पठतेत्यर्थः । “स्तोतुः” मम “मिधाः” एवंविधाः प्रज्ञाविशेषाः “असृक्षत” ऋत्विग्भिः विसृज्यताम् [यद्वा, ईश्वरेण]॥१॥

अथ द्वितीया ।

१७ ११ १ १ ११ १ १३ १७ ११ १
समिन्द्रोरायोबृहतीरधूनुत†सङ्गोणीसमुद्ध्यम् ।

१
संशुक्रासःशुचयःसङ्गवाशिरःसोमाइन्द्रममन्दिषुः ॥२॥७

स “इन्द्रः” “बृहतीः” महान्ति “रायः” धनानि अन्नानि वा “समधूनुत” मां प्रापयत्वित्यर्थः [धूञ् कम्पने (क्रा० उ०) धातूनामनेकार्थत्वात्] । किञ्च “सोणीः” भूमीः “सम्” अधूनुत मां सम्यक् प्रापयन्तु । अपिच “सूर्यम्” सूर्य-सदृशीं दीप्तिं “सम्” अधूनुत । “शुचयः” निर्मलाः “शुक्रासः” शुक्रग्रहाः इन्द्रं “सम् अमन्दिषुः” हर्षयन्ति । किञ्च “गवाशिरः” गोश्रवणाः सहिताः वा इन्द्रं सममन्दिषु हृष्टवन्त इत्यर्थः ॥ २ ॥ ७

* “पूर्वम्”—अये भवन्, ब्रह्म—अन्नम्, इन्द्राय वोचत । “अयवा”—इत्यादि वि० ।

† “अधूनुतः”—इति ऋ० पाठः ।

‡ ऋ० वे० १, ४, २१, ५ ।

॥ “गवाशिरः—गो-श्रीवेश संयुक्ताः”—इति वि० ।

१ २ १ २ ३
 ॥ सन्तनि ॥ अस्ताहाउ । वायिमन्मपूषाउवा२३ ।
 ५ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ ३
 वी२३४याम् । ब्रह्मोन्द्रायवोचतपूर्व्वीक्षितस्यवृहतीरनूषता
 १ १ १ १ २ २ १ २ २
 २३४५ । स्तोतूर्हाउ । मायिधाअसा३१उवा२३ । जा
 ५ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 २३४ता । स्तोतुर्मेधाअद्वक्षतसमिन्द्रोरायोवृहतीरधूनु
 ३ १ १ १ १ १ २ १ २ १ २
 तार३४५ । सङ्गोहाउ । णायिसमुच्च३३आउवा २ ३ ।
 ५ १ २ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २
 री२३४याम् ॥ (२) सङ्गोणीसमुच्चर्य्य०स०शुकासःशुचयः
 १ २ २ २ १ १ १ १ २ २ १ २
 सङ्गवाशिरा२३४५ः । सोमाहाउ । आयिन्द्रममा३१उ
 ५
 वार३ । दी२३४षूः (३) ॥ १० * ॥ [१] ७

अथेन्द्रायसोमपातवेदति ढचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ १ २ २ २
 इन्द्रायसोमपातवेवृत्रघेपरिषिच्यसे ।
 १ २ २ १ २ ३ १ २ २ २
 नरेचदक्षिणावतेवीरायसदनासदे ॥ १ * ॥

* ज० मा० १४ प्र० २ अ० १० सू० ।

† अथर्व० ४, २, १८, ३ (४ भा० ३५१ इ०) = अ० वे० ०, ४, १४, ४ ।

हे “सोम !” “वृक्षन्ने” वृक्षस्य हन्ते इन्द्राय [षष्ठ्यर्थे चतुर्थी
(२, १, ६२वा०)] इन्द्रस्य “पातवे” पानार्थः* “परि पिच्यसे”
परितः पात्रेषु सिच्यसे वसतीवरीभिर्वा । किञ्च “दक्षिणावते”
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणा-दानेन तद्वते, “वीराय” वीर्य-युक्तायेन्द्रार्थः
हवींषि दातुं “सदनासदे” यज्ञ-गृहे सौदते, “नरे” मनुष्याय†
यजमानाय तस्मै फल-प्रदानार्थं परिपिच्यसे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तत्सखायःपुरुषश्च वयंयूयश्चःसूरयः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अश्यामवाजगन्धसनेमवाजपस्थम् ॥ २ ॥

हे “सखायः” स्तोतारः “सूरयः” प्रज्ञावन्तः “यूयं वयश्च”
यजमानाः “पुरुषश्च” बहु-दीप्तिं “वाजगन्धं” बल-कर-साधु-
गन्धोपेतं तत्र भवं सोमम् “अश्याम” अश्रीम पिबेम । किञ्च
“वाजपस्थम्”‡ अन्न-युक्त-गृह-सहितम् [यद्वा, बलकरं सोमं
“सनेम” सन्धजेमहि सोमेन बलान्न-गृहादीनि भवन्तीत्यर्थः ॥२॥

* विवरच-मये तु ‘सोमपातवे’—इति समास-निष्पन्नमेकं पदं मतं एवोक्तम्
‘सोमपातवे’—सोम-पानार्थम्—इति ।

† विवरच-मते नरे इत्यपि इन्द्रायेत्यस्य विशेषणम् तत एवाह—‘नरे’—नराका-
राय—इति ।

‡ “पुरुषश्च यूयं वयश्च”—इति ख० पाठः ।

¶ ख० वे० ७, ४, २४, ५ ।

§ ‘वाजपस्थम्’—पान-संयुक्तं गृहम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ ३ १ १ ३ १ २ २

परित्यङ्घ्र्यतङ्हरिम् ॥ ३ * ॥ ८

—इतीयमृक् पूर्वमेव [छ० आ० ६, २, १, ८ (२ भा० १६७ पृ०) —उ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०)] व्याख्याता ॥ ३ ॥ ८

॥ यज्ञायज्ञीये द्वे ॥ इन्द्राऽ५य । सोऽश्माऽपातावा
 यि । वा३र्च३धेपा । री३षायि३च्या३सायि । नरे३च ।
 द३क्षार३यिणा । ऊ३म्मायि । वा३शायि । वा३यिरायसद
 नार३सदाउ ॥ (१) दा३यिताम् । स३खायःपु३रु३रुचं३वयंयू
 याम् । चा३श्च३रा३श्याः । अ३श्या३र३म । वा३जा३र३गा ।
 ऊ३म्मायि । धा३श्याम् । सा३नेमवाजपा३र३स्ति३याउ ॥ (२)
 या३म्पा । रि३त्य३ङ्घ्र्य३त३ङ्हरि३म्ब३भ्रु३भ्यु३ना । ती३श्वा३रे३णा ।
 यो३दे३र३वान् । वि३श्वा३र३श्वा । ऊ३म्मायि । पा३श्रायि ।
 मा३दे३नस३ह३गार३क्त३ताउ (३) ॥ २१ † ॥ [१] ८

* छ० आ० ६, २, १, ८ (१ भा० १६७ पृ०) = ऊ० आ० ५, २, १८, १ (२ भा० २५० पृ०) = अ० वे० ७, ४, २४, १ ।

† ऊ० गा० १४ प्र० २ अ० २१ सा० ।

अथ कस्तमिन्द्रेति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ २८

कस्तमिन्द्रत्वावसी० ॥ १ * ॥

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानमन्यत्र द्रष्टव्यम् ॥१॥

अथ द्वितीया ।

३१ २

३१ ९

३१ ८ २८

३१ ८ २८

मघोनस्सवृत्रहृत्पुचोदययेददतिप्रियावसु ।

२१ १ १

३१ ३ १ १

३१

तवप्रणीतीर्ह्यश्वरिभिर्विश्वातरेमदुरिता ॥ २† ॥ ८

हे इन्द्र ! “मघोनः” धनवतः “तव” त्वदर्थं “प्रिया” प्रियाणि “वसु” वसूनि हविलक्षणाणि धनानि “ये” जनाः “ददति” प्रयच्छन्ति तान् जनान् “वृत्रहृत्पु” यज्ञेषु सङ्ग्रामेषु वाꣳꣳ “चोदय” प्रेरय । हे “ह्यश्व” हरि-नामकाश्वमिन्द्र ! तव “प्रणीती” प्रणीत्या प्रणयनेनꣳ “सुरिभिः” स्तोत्रभिः पुत्रादिभिः सार्धम् “विष्वा” विष्वानि “दुरिता” दुरितानि “तरेम” तीर्षा भवेम ॥ २ ॥ ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

* ङ० आ० १, २, ४, ८ (१भा० ५०४ पृ०) = ङ० वे० ५, २, १८, १ ।

† ङ० वे० ५, २, १८, ४ ।

‡ ‘वृत्रहृत्पु—शत्रुघ्नेषु’—इति वि० ।

ꣳ ‘प्रणीती—प्रकर्षेण कर्मणा नेता’—इति वि० ।

अथ तृतीय-खण्डे —

एदुमधोरिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

एदुमधोर्मदिन्तरसिञ्चाध्वर्योऽन्धसः ।

१ २ ३ ३ १ २ २ २ १ २

एवाहिवीरस्तवतेसदावृधः ॥ १ * ॥

हे “अध्वर्यो” अध्वरस्य नेतः ! ऋत्विक् ! “मधोः” मदकरस्य
“अन्धसः” सोम-लक्षणस्यान्धस्य “मदिन्तरम्” अत्यर्थं मादयित्व-
तमं सोमरसमेव “आ सिञ्च” इन्द्रार्थमाभिमुख्येन चर । “इत्”
“उ” [— इत्यवधारणे] । “वीरः” “समर्थः सदावृधः” सर्वदा
हविर्भिर्वर्द्धनीयः [यद्वा, सर्वदा स्व-बलस्य वर्द्धकः] अयम् “एव”
इन्द्रः “स्तवते हि” स्तोत्र-शस्त्रादिभिः स्तूयते खलु । अतः कार-
णात् स्तुतायेन्द्राय सोमो दातव्य इति शेषः । तस्मादासिञ्चेति
पूर्वेण सम्बन्धः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २

२ १ २ ३ १ २

इन्द्रस्थातर्चरीणान्किष्टेपूर्व्यस्तुतिम् ।

१ २

३ १ २ ३ २ ३ १ २

उदानशशवसानभन्दना ॥ २ † ॥

* अ० आ० ४, २, ५, ५ (१ भा० ७८२ पृ०) = ऋ० वे० १, २, १८, १ ।

† ऋ० वे० ६, १, १८, २ ।

हे “हरौणां स्यातः” हरि-नामकानामश्वानामधिष्ठातः !
 [यद्वा, हरि-नामकैरश्वैः प्रापयितः !] “इन्द्र !” “ते” त्वदीयां
 “पूर्वस्तुति” पूर्वैश्चिरन्तनैर्ऋषिभिः कृतां स्तुतिम् [उपलक्षणम्]
 इदानीन्तनैः क्रियमाणमपि स्तुतिं “न किः” न कश्चित् “शवसा”
 बलेन “उदानंश” सम्यग् व्याप्नोति [अशू व्याप्तौ (स्तो० आ०)
 अस्माज्जिह्वा “अश्रोतश्च (७, ४, ७२)” — इति गुट्, छान्दसो
 द्वितीयो गुडागमः] कश्चिन्नातिक्रामतीत्यर्थः । किञ्च “भन्दना”
 सबः प्रार्थनीयत्वात् पूजनीयेन धनेन स्तुत्या वा* त्वदीयां स्तुतिं
 न कश्चिदतिक्रामति, त्वत्तो बलवान् धनी स्तुत्यो वा अन्यो
 नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 तंवावाजानाम्पतिमहमच्चिश्रवस्यवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 अप्रायुभिर्यज्ञे भिर्वावृधेन्यम् ॥ ३ † ॥ १०

“अप्रायुभिः” कर्मसु अप्रमाद्यन्मनुष्ययुक्तैः अथवा अप्रमत्ता
 एकात्र स्थित्वैव कर्म कुर्वन्ति कर्म प्रारभ्य नान्यं देशं गच्छती-
 त्यर्थः‡ । एवंविध-मनुष्य-युक्तैः “यज्ञेभिः” यज्ञैः एतादृश-मनुष्ये
 र्यज्ञैश्च “वावृधेन्यम्” वर्धनीयं “वाजानाम्” अश्वानां “पतिं”
 स्वामिनं “वः” यष्टु-यष्टव्य-सम्बन्धेन युष्मदीयं “तं” तादृशम्

● ‘भन्दना—वैश्वं’ — इति वि० ।

† अ० वे० ६, २, १८, २ ।

‡ ‘अप्रायुभिः—अप्रयत्न-पूर्वेभिः’ — इति वि० ।

इन्द्रम् “अवस्यवः” वयमन्नकामाः सन्तः “अहमहि” आह्वयामः
[इयतेर्लुङि बहुलञ्छन्दसि (६, १, ३४)—इति सम्प्रसार-
णम् ॥ ३ ॥ १०]

॥ वामदेव्यम् ॥ ए॒ऽपु॒दु । म॒धो॒३ र्मा ३ दि॒न्तराम् ।
म । सा॒यि । चा॒ध्व॒र्या॒न्ध॒स॒ए॒वाहि॒ । वा । औ॒३हो
हा॒यि॒२ स्ता॒र॒३व॒ता॒यि । स॒दौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । वा॒ऽऽ
हो॒३५ हा॒यि ॥ (१) आ॒ऽ५ यि॒न्द्र । स्था॒ता॒३ र्हा॒३री॒णाम् ।
ना । कि॒ष्टे॒पू॒र्व्य॒स्तु॒ति॒मु॒दा । ना । औ॒३हो॒हा॒यि । अ
शा॒र॒३व॒सा । न॒भौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । दा॒ऽऽनो॒३५ हा
यि ॥ (२) ता॒ऽपु॒वः । वा॒जा॒३ना॒३म्य॒ता॒यिम् । आ । इ॒म
हि॒अ॒व॒स्य॒वो॒प्रा॒यु । भा॒यिः । औ॒३हो॒हा॒यि । य॒ज्ञा॒र॒३
यि॒भि॒र्वा । वृ॒धौ॒हो॒३ । ऊ॒म्मा॒२ । न्या॒ऽऽर॒मो॒५ हा
यि (३) ॥ ६ * ॥ [१] १०

अथ तद्गूर्धयेति प्रगाथात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १क २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

तद्गूर्धयास्वर्णरन्देवासोदेवमरतिन्दधन्विरे ।

३ २ ३ १ २

देवत्राह्व्यमूहिषे ॥ १ * ॥

हे स्तोतः ! “तं” प्रसिद्धमग्निं “गूर्धय” स्तुहि [गूर्धयतिः स्तुतिकर्मा (निघ० ३, १४, ५) कीदृशम् ? “स्वर्णरं” सर्वस्य नेतारं [सर्वैर्यजमानैः नेतव्यं वा, अथवा स्वर्गं प्रति हविषां नेतारं] “देवासः” दीव्यन्ति स्तुवन्तीति देवा ऋत्विजः “देवं” दानादि-गुण-युक्तम् “अरतिम्” अर्यं स्वामिनं [यद्वा, अभि प्राप्तव्यं द्रव्यं] “दधन्विरे” [धन्वन्ति गच्छन्ति स्तुत्यादिभिः प्राप्नुवन्ति, धन्विर्गत्यर्थः (भा० प०)] अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“देवत्रा” देवेषु मध्ये [यद्वा, “देव-मनुष्य (५, ३, १० वा०)”—इत्यादिमा द्वितीयार्थे चा-प्रत्ययः देवानित्यर्थः] “हव्यं” पुरोडाशादि-लक्षणं हविः “आ” आभिसुख्येन “जहिषे” हे अग्ने ! अभितो वा प्रापयसि [वहेर्लिटि यजादित्वात् सम्प्रसारणम्] ।

“जहिषे”—“जहिरे”—इति पाठौ ॥ १ ॥

* अ० आ० २, १, २, ३ (१भा० २०८५०) = अ० वे० ६, १, २६, १ ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
विभूतरातिं विप्रचित्रशोचषमग्निमीडिष्वयन्तुरम् ।

३ १ २   २ २   ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोभरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् ॥ २ ॥ ११

ऋषिरात्मानं सम्बोध्य प्रेरयति— हे “विप्र” मेधाविन् !
“सोभरे” एतत्सञ्ज्ञक ! ऋषे ! “अध्वराय” यागार्थम् “ईम्”
अग्निं “प्रेडिष्व” प्रकर्षेण स्तुहि । कौटुशम् ? “विभूतरातिं”
व्यासधनं प्रभूतदानं वा, “चित्रशोचिषं” चायनीय-तेजस्कं
विचित्र-दीप्तिकं वा “सोमस्य” सोम-साध्यस्य “अस्य मेधस्य”
“यन्तुरं” नियन्तारं† “पूर्व्यं” चिरन्तनमिति ॥ २ ॥ ११

५ ४   २   ४   ५   ४   ५   २ २ १ २ २
॥ सौभरम् ॥ तङ्गूश्वाश्वाऽसुवर्णरोवा । देवासो
२   १   ७   १   ३   ५   २ २
देवमरा२तायिन्दधार२३ । हो । न्वा२३४यिरायि । दे
१ २   ५   २   १   ३   ५ २ २
वत्राह । व्यमूश्वा ३ । हारयिषा २ ३ ४ औहोवा ॥ (१)
५ २ ४   १   ४   ५ २   ४ ५   १ २ २   १   ७
देवाश्त्राश्चव्यमूहिषोवा । विभूतरतिविप्रा२चायिच
१   ३   ५   १   २   ५
शोर२३ । हो । चा२३४यिषाम् । अग्निमीडि । ष्या३

* सू० वे० ६, १, १८, १ ।

† ‘यन्तुरं’—गमन-मीलन—इति वि० ।

“पुरि” पुरे प्रविशति स त्वच्च तेषु काष्ठ-निर्मितेषु पात्रेषु वसती-
वरीषु वा “सदः” स्थानं “दध्निषे” करोषि ।

“दध्निषे”—“दध्निषः”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ३ १२ १२ ३ १२ ३ २७ ३ १ २ ३ २
समामृजेतिरोअण्वानिमेध्योमीढ्वात्समिर्नवाजयुः ।

३ २ ३ १२ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
अनुमाद्यःपवमानोमनीषिभिःसोमोविप्रेभिर्ऋक्भिः॥ २ ॥ १२

“वाजयुः” अन्न-कामः “अण्वानि” अणूनि सूक्ष्मानि “मेध्यः”
मेध्याणि अवेः रोमाणि चित्राणि “तिरः” कुर्वन् “सः” सोमः
“समामृजे” परिशील्यते अलङ्घियते वा । तत्र दृष्टान्तः—“मीढ्वान्
सेचन-समर्थः “सतिः न” अश्वइव, अश्वो यथा सङ्ग्रामेऽलङ्घियते
तद्वत् । कौटुम्भः ? “अनुमाद्यः” अनुमोदनौघः सर्वैः “पव-
मानः” मनीषिभिर्ऋत्विग्भिः पूजमानः, तथा “ऋक्भिः”
[“ऋन्दसि वनिषी (५, २, १२२ वा०)”—इति वनिष्]
स्तुतिमङ्गिर्विप्रेर्मन्त्राविभिः अभिष्टुतः मृज्यते ॥ २ ॥ १२

अथ वयमेनमिदाह्यइति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १२ ३ १२ ३ २ ३ १ २
वयमेनमिदाह्योपौपेमेह्वज्रिणम् ।

१२ ३ १२ १२ ३ २ ३ १ २ ३ २
तस्माउअद्यसवनेसुतम्भरानूनम्भूषतश्रुते ॥ १ ॥

* “ऋक्भिः”—इति सू० पाठः ।

† सू० वे० ७, ४, १४, १ ।

‡ सू० चा० ३, १, २, १० (१भा० ५६०पु०) = सू० वे० ६, ४, ४८ (३१), ३ ।

“दय” यजमानाः “एनम्” इन्द्रं “वय्यिणं” “इदा” इदानीं
 “अः” अतीतेऽङ्कि “इह” अत्र अहर्गणे “अपीपेम” आप्याययाम
 सोमेन “तस्मात्” तस्मै एव “अय” अत्र सवने सङ्ग्रामार्थं
 [सुपां सुलुगित्यादिना शे-आदेशः] “सुतम्” अभिषुतं सोमं
 “भर” आहर “नूनम्” इदानीं “श्रुते” स्तोत्रे श्रुते सति “आ
 भूषत” आभवन्नध्वर्यादीनागच्छतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२

११ २ १ २ ३ २ ३ १ २

वृकश्चिदस्यवारणउरामथिरावयुनेषुभूषति ।

१८ १ १ १

३ १ ३ ३ १ ३ १ ३ ३ २

सैमन्नस्तोमञ्जुषाणआगच्चीन्द्रप्रचित्रयाधिया ॥२॥१३

“वृकश्चित्” स्तेनोऽपि† “वारणः” वारयिता सर्वस्य‡
 सन्नपि “उरामथिः” शत्रूणां मार्गं गच्छतां मथिताणां सन्नपि
 “अस्य” इन्द्रस्य “वयुनेषु” मार्गेषु प्रज्ञानेषु वा§ “आ भूषति”
 आनुकूल्यमेव भजते [अतीव हिंस्त्रोऽपीन्द्रस्यानुकूलो भवतीत्यर्थः।
 यद्वा, अस्येति कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५) असुमिन्द्रम् उक्तरूपः
 क्रूरेषु वयुनेषु स्तोत्रेष्वभूषति] । हे इन्द्र ! स त्वमिमं “नः”
 अस्मादीयं सोमं स्तोत्रं च “जुषाणः” प्रीयमाणः सेवमानः

• ऋ० वे० ६, ४, ४८ (११), ३ ।

† ‘चित्’—इति षट्पूरणः । वृकः—सांसाग्री अरण्या-निवासी—इति वि० ।

‡ ‘वारणो वली’—इति वि० ।

¶ ‘उरसाध्वरं करोति—उरामथिः’—इति वि० ।

§ ‘वयुनेषु—जम्बु’—इति वि० ।

सन् “चित्तया” चायनीयया नानाविध-फलरूपया “धिया” युक्तः
सन् “प्रागहि” आगच्छ ॥ २ ॥ १३

॥ वासिष्ठम् ॥ वयमेनमिदा । द्रियाओर३४वा । इ
याद्यायि । ऊवेहोरयि । अपीपेमेहावज्जिणारम् । त
स्माउवद्यसवनायि । हतभारार । ईश्या । आनूना
२३४म् । षताश्रू२३४५ता६पु६यि ॥ (१) आनूनभूषत ।
श्रुताओर३४वा । इयाद्यायि । ऊवेहोरयि । आनून
भूषताश्रू१तारयि । वृकश्चिदस्यवारणः । उरामाश्वी
२ः । ईश्या । आवयू२३४ना । पुभूषा२३४५ता६पु६
यि ॥ (२) आवयुनेषुभू । षताओर३४वा । इयाद्यायि ।
ऊवेहोरयि । आवयुनेषुभूषा१तारयि । सेमन्नस्तोमञ्जु
जुषा । णआगा१होर । ईश्या । इन्द्रप्रा२३४चायि ।
चयाधार३४५या६पु६ । अवा३सा२३४५यि (१) ॥ ५ ॥ [१'१३

अथेन्द्राग्नीरोचनेति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३२ ३१३ ३१ २
इन्द्राग्नीरोचनादिवःपरिवाजेषुभूषथः ।

१२ ३२ ३१ ३२
तदाञ्चेतिप्रवीर्यम् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्राग्नी !” “दिवः रोचना” स्वर्गस्य रोचको युवां
“वाजेषु” सङ्ग्रामेषु “परि भूषथः” परितः सर्वतः अलङ्कृतो
भवथः । शत्रून् पराजित्य सर्वतो विजयमानो वर्त्तथे । “वां”
युवयोः “वीर्यं” सामर्थ्यमेव “तत्” तादृशं सङ्ग्राम-विजयं
“प्रचेति” प्रकर्षेण आपयति [यद्वा, युवां “वाजेषु” सङ्ग्रामेषु
भूषथः शत्रून् परिभवथः । शेषं पूर्ववत् ॥ १ ॥

अथ

१२ ३ १२२१ २
इन्द्राग्नीअपसस्परि० ॥ २ † ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१२ ३१ २
इन्द्राग्नीतविषाणिवां० ॥ ३ ‡ ॥ १४

—इति तृतीया । तयोर्ऋचोः प्रतीके । तयोर्व्याख्यानमन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ २, ३ ॥ १४

* ऋ० वे० ३, १, १२, ५ ।

† ऋचैव ७, ३, २, २ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ४ ।

‡ ऋचैव ७, ३, २, ४ (५भा० ८४पृ०) = ऋ० वे० ३, १, १२, ३ ।

अथ कर्द्द्वेदेति तृचात्वकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः—

१ २ ३ १२ १२

कर्द्द्वेदेसुतेसचा० ॥ १ * ॥

—इति ऋचः प्रतीकम् । तस्यादितो व्याख्यान मन्यत्र
द्रष्टव्यम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १ २

दानामृगीनवारणःपुरुत्राचरथन्दधे ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

नकिद्वानियमदासुतेगमोमद्याश्चरस्योजसा ॥ २ † ॥

“मृगः” शत्रूणामन्वेषकः “वारणः” गजः “दाना” मद-
जालानीवधः “पुरुत्रा” बहुषु यज्ञेषु च “रथं” चरण-श्रीलं
“मदं” “दधे” इन्द्रो धारयति । अथ प्रत्यक्षसुतिः— हे इन्द्र !
“त्वा” त्वां “न किः” नियमतं न कश्चिन्नियच्छति “सुते” अभि-
षुते सोमे “आ गम” आगच्छ । “महान्” पूज्यः “नः” त्वम्
“ओजसा” बलेन सर्वतश्चरसि गच्छसि ॥ २ ॥

* अ० आ० ४, १, १, ५ (१भा० ६०१पृ०) = अ० वे० ६, १, ८, १ ।

† अ० वे० ६, १, ८, १ ।

‡ ‘दानामृगीनवारणः— * * * मदानी वारणः * * * यदा वारणः क्षि-
पाम् रथं जम्—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२३ १८ २८ ३१८ २८ ३१ २
यउग्रःसन्ननिष्टृतःस्थिरोरणायसंस्कृतः ।

११ ३ २३ १२ ३२ ३२ ३१ २ ३१ १
यदिस्तोतुर्मघवाष्ट्रणवद्वन्नेन्द्रोयोषत्यागमत् ॥३*॥१५।

“यः” “उग्रः” उन्नैर्णवलः ओजस्वी वा “सन्” भवन् “अनि-
ष्टृतः” शत्रुभिरविस्तीर्णः “स्थिरः” चलः “रणाय” युधाय
“संस्कृतः”† शस्त्रैरलङ्कृतः सोमैर्वा संस्कृतः सः “इन्द्रः” “मघ-
वान्” धनवान् “यदि” “स्तोतुः”‡ “इवम्” आह्वानं “मृण्वन्”
मृणोति तद्धन्यत्र “न योषति” न गच्छति किन्तु “आ गमत्”
तत्रैवागच्छति ॥ ३ ॥ १५

१ २ २ १ २ १
॥ वार्चम् ॥ कर्द्वेवेदा । सुतायिसाश्चा२ । पिब
१ २ १ २ १
न्तंबद्वायो१दाधा२रयि । ! अर्ययःपुरोविभिनत्ताओ१जा
१२ १ १ १ ५२ २ १
सा२ । मन्दानार३ःश्री३ । प्रारया२३४ओद्दोवा । धा
५ २२ २ १ १ १
धार२४साः ॥(१) दानामृगः । नवारा१णा२ः । पुरु
२ २ १ २ २ १
आचरथान्दा१धा२रयि । नकिष्ट्वानियमदासुतायिगाश्मा

* ख० वे० ६, ३, ८, ५ ।

† ‘संस्कृतः—संगमः’—इति वि० ।

‡ ‘स्तोतुः—उद्गातुः’—इति वि० ।

२ः । म॒द्याँ॑श्चा॒ररा॑ । सा॒रओ॑२३४ औ॒द्योवा॑ । जा॒र
 ४४सा ॥ (२) य॒उग्रः॑ सान् । अ॒नायि॑ष्टा॒र्त्ता॑ २ः । स्थि॒रो
 र॒णाय॑साँ॒स्का॑र्त्ता २ः । य॒दिस्तो॑तु॒र्मद्य॑वा॒ष्टण॑वाद्वा॒श्वा
 २म् । ने॒न्द्रोयो॑२३षा॑ । त्वा॒रचा॑२३४ औ॒द्योवा॑ । गा
 २३४मा॒त् (३) ॥ २० * ॥ [१]

॥ आ॒ष्का॒रणि॑ध॒नम् ॥ क॒र्द्दे॑वे॒दस्य॑ते॒सचा॑ । पा॒यि
 व॒न्तङ्क॑त् । व॒यो२३॒दधा॑उ । वा॒३२ । अ॒ययः॑ पू । रो
 वि॒भिना॑ । ति॒योजा॑२ ४४ सा । मा॒२३॒न्दा । नः॑ शि॒प्रि ।
 य॒न्धा॑२३४ पू॒त्सा॑र्द्दे॒ः ॥ (१) दा॒नामा॑र्गी॒नवा॑रणा । पू॒रु
 चा॒च । र॒था॑२३॒न्दधा॑उ । वा॒३२ । न॒किष्टु॑वा । नि॒य
 म॒दा । सु॒तेगा॑२३४ माः । मा॒२३॒हान् । च॒रसि॑ । ओ
 जा॒र३४५ सा॑र्द्दे॒ः ॥ (२) य॒उग्रा॑ः स॒न्ननि॑ष्टृ॒ताः । स्था॒यि

२१३

१. १ २२१   २१   ५   १. ०. १   १२   ९
मघवाशा ।   णवद्वा२३४वाम् ।   ने२३द्रो ।   योषति ।

१२ आगा२३४५माईपुद्दत् । आ२३४५ष(३) ॥ ८ * ॥ [२] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ-खण्डे—

पवमाना असृक्षतेति त्वचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२   ३१२   ३१३१२
पवमानाश्चक्षतसोमाः शुक्रासद्भवः ।

३ १८ १८ ३ १ २
अभिविश्वा निकाव्या ॥ १ १ ॥

“शक्रासः” उज्ज्वलाः “इन्द्रवः” दीप्ताः “पवमानाः” पूय-
मानाः सोमाः “विश्वा” विश्वानि “काव्या” काव्यानि स्तो-
त्राणि “असृक्षत” ऋत्विग्भिरभितः सृज्यन्ते ॥ १ ॥

* ଜଂ ମାଂ ୧୮୨୦ ୧୩୦ ୧୫୦ ।

† କ୍ଷ. ସି. ୭, ୧, ୨୪, ୫ ।

‡ 'शुक्लासः—द्वितीय-सप्तमे सोमाः शुक्ला भवन्ति'—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ २ ४   ३ १ २
पवमानादिवस्पर्यन्तरिचादसृक्षत ।

३ २ ४   ३ १ २
पृथिव्याअधिसानवि ॥ २ * ॥

“पवमानाः” पूयमानाः सोमाः “दिवः” द्युलीकादन्त-
रिचाच्च “पृथिव्याः” भूम्याः “अधि सानवि” समुच्छिते देशे
देवयजने “पर्यसृक्षत” सृज्यन्ते† ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ २ २ १ २   ३ १ २
पवमानासआशवःशुभ्राअसृग्रमिन्दवः ।

२ ३   १ ३   १ २ १ २
घ्नन्तोविश्वाअपद्विषः ॥ ३ ‡ ॥ १६

“आशवः” शौभ्राः “शुभ्राः” शोभनाः “पवमानासः” पव-
मानाः “इन्दवः” दीप्ताः सोमाः “विश्वाः” सर्वान् “द्विषः” हेष्टुन्
शत्रून् “अप घ्नन्तः” मारयन्तः “असृग्रम्” सृज्यन्ते ॥ ३ ॥ १६

* ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

† ‘दिवस्परि’—‘दिवः’ द्युलीकस्य उपरि अन्तरिचात् ‘असृक्षत’ । ‘पृथिव्या
अधि’ अधुपरिभावेन अरत ‘सानवि’ पर्वत-सानवि गिरि-मण्डके—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ७, १, ३५, १ ।

अथ तीशावृत्रहणेति वृत्रात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २

तीशावृत्रहणाद्भवेसजित्वानापराजिता ।

३ १ २ ३ १ २

इन्द्राग्नीवाजसातमा ॥ १ * ॥

“तीशा”† अन्नूणां बाधको “वृत्रहणा” वृत्रस्य पापस्य हन्तारो “सजित्वाना” जेतारो परस्परपिच्छया जयशीलो “अपराजिता” केनाप्यतिरस्त्वतो “वाजसातमा” अन्नस्य अति-शयेन दातारो “इन्द्राग्नी” युवां “भुवे” इह कर्मणि सोम-पानार्थमहमाह्वयामि ॥ १ ॥

अथ

१ २ ३ १ २ ३

प्रवामर्चन्त्युविथिनः० ॥ २ ‡ ॥

—इति द्वितीया,

अथ

१ २ ३ १ २ ३

इन्द्राग्नीनवतिम्पुरः० ॥ ३ ¶ ॥ १७

—इति तृतीया, इत्येतावृचोः प्रतीको । तयोरादितो व्याख्यानमन्यत्रापि द्रष्टव्यम् ॥ २ । ३ ॥ १७

* ऋ० वे० ३, १, ११, ४ ।

† ‘तीशा—तुमी दीप्ती’—इति वि० ।

‡ अथर्वे ७, ३, २, १ (५भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ५ ।

¶ अथर्वे ७, ३, २, २ (५भा० ८३पृ०) = ऋ० वे० ३, १, ११, ६ ।

अथोपत्वारणसन्दृशमिति दृष्ट्वात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ ३ १ १

उपत्वारणवसन्दृशमयस्वन्तःसहस्कृत ।

१ १ ३ १ ३ १ १

अग्नेसहजमहेगिरः ॥ १ * ॥

हे “सहस्कृत” सहसा बलेनोत्पन्न ! “प्रयस्वन्तः”† हवि-
र्लक्षणात्प्रवन्तो वयं “रण-सन्दृश” रमणीयं सन्दर्शनम् स्तोतव्यं
सन्दर्शनं वा “त्वा” त्वाम् “उप” प्रति “गिरः” श्रुतीः “सहज-
महे” विसृजाम उच्चारयामइत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

उपक्षायामिवधृणेरगन्मशर्मतेवयम् ।

१ ३ १ २

अग्नेहिरण्यसन्दृशः ॥ २ ‡ ॥

हे “अग्ने !” “हिरण्यसन्दृशः” हिरण्यवद्रमणीय-तेजसः
हिरण्यवद्रोचमान- तेजसो वा “धृणेः” दौप्तस्य “ते” तव “शर्म”
शरणम् आश्रयणं सुखं वा “उप अगन्म” उपगच्छामः । तत्र
दृष्टान्तः—“क्षायामिव” यथा सुसन्तप्तश्चायामुपागच्छन्ति
तद्वत् ॥ २ ॥

* अ० वे० ४, ४, २८, १ ।

† ‘प्रयस्वन्तः—प्रकर्षेण स्वतः संस्क्रान्त वक्षसा कर्तुः’—इति वि० ।

‡ अ० वे० ४, ४, २८, १ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १ २   ३ १ ३ १ २ ३ १ २   १ २
यउग्रद्वयश्रय्यहातिगमशृङ्गोनवसगः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
अग्नेपुरोरुरोजिथ ॥ ३ * ॥ १८

“यः” अग्निः “उग्रद्वय” उग्रूर्ण-बलः “धन्वीव” “श्रय्यहा” श्रय्यैर्बलैः शत्रूणां हन्ता† “तिग्मशृङ्गो न वंसगः” तीक्ष्णशृङ्गो नवनीय-गतिर्द्विषभद्वय‡ । हे अग्ने ! स त्वं “पुरः” आसुरी-स्तिष्ठः पुरोः “रुरोजिथ” भग्नवानसि [“रुद्रो वा एषः यदग्निः” —इति श्रुतेः, रुद्र-कृतमपि त्रिपुर-दहनमग्नि-कृतमेवेत्यग्निः स्तूयते । यहा, त्रिपुर-दहन-साधन-भूते वाये अग्नेरनी-कलेनावस्थानादग्निः पुराणि भग्नवानित्युच्यते । “देवासुरा-वा एषु लोकेषु समयजन्त” —इत्यादिकं ब्राह्मणमतानु-सन्धेयम् ॥ ३ ॥ १८

अथ ऋतावानं वैश्वानरमिति तृचात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

३ १ २   ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
ऋतावानं वैश्वानरमृतस्रज्योतिषस्पतिम् ।

१ २   ३ १ २
अजस्रङ्गर्ममीमहे ॥ १ ॥ १९

* सू० वे० ४, ५, ९८, ४ ।

† ‘श्रय्यहा—सदृशः’—इति वि० ।

‡ ‘तिग्मशृङ्गः’—तीक्ष्णशृङ्गः, न वंसगः—न सङ्क्रान्तगामी—इति वि० ।

¶ नान्यत्रैवोपलभ्यते ।

हे अग्ने ! “ऋतावान्” यज्ञवन्तं सत्यवन्तम् ऋतस्य सत्यस्य
यज्ञस्य सत्यस्य वा सम्बन्धिनं* “वैश्वानरं” विश्वेषां नराणां
हितकारिणं “ज्योतिषस्यति” ज्योतिषः तेजसः पतिं पालकम्
“अजस्रम्” अनादित्वादविच्छिन्नं “धर्मं” दीप्तं वैश्वानराख्यं
त्वाम् “ईमहे” अभीष्टं याचामहे ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ २   १ २ १ २ ३ १ २ ३ २
यद्दम्प्रतिपप्रथेयज्ञस्यस्वृत्तिरन् ।

१ १ १ २ २   ३ २
ऋतून्नुत्सृजतेवशी ॥ २ ॥

“यः” अग्निः “इदं” जगत् “यज्ञस्य” अनुष्ठीयमानस्य
यागस्य “स्वः” सर्वं विघ्नम् “उत्तिरन्” उत्तारयन् [यद्वा, “स्वः”
स्वर्ग-फल-सम्बन्धि महाफलम् “उत्तिरन्” प्रयच्छन्] “प्रति पप्रथे”
सर्वत्र प्रख्यातो भवति “वशी” परमात्मतया जगद् वशीकर्त्ता
सोऽग्निः “ऋतून्” वसन्तादीन् “उत्सृजते” अनुष्ठानार्थं सम्यक्
सृजति [तेषु स्वयमाधीयमानः सन् तदङ्गतया वसन्तान् उत्तमान्
कुरुत इत्यभिप्रायः] ॥ २ ॥

* ‘ऋतावान्’—ऋतं वैविधस्यैव त्रयं तेन कृतं यथा ऋतमन् तस्य दातारं
—इति वि० ।

† नेचमप्यन्यत्र कश्चिद् दृश्यते ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ १ ३ २ ३ १ २
अग्निः प्रियेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य ।

३ १ ७ ३ १ २

सम्नाडेको विराजति ॥ ३ * ॥ १६

“भूतस्य” अतीत-कालीनस्य भूत-जातस्य “भव्यस्य” आगामिनः भविष्यत्कालीनस्य जगतः “कामः” काम्यमानस्तत् तैः पुरुषैः “सम्नाट्” “एकः” अद्वितीयत्वेन “प्रियेषु” आहवनीयादिषु “धामसु” स्थानेषु [यद्वा, त्रिषु पृथिव्यादि-लोकेषु “विराजति” विशेषेण दीप्यते† ॥ ३ ॥ १६

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य अष्टादशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्हं निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद् विद्यातीर्थं-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति द्वितीयोऽर्हः प्रपाठकः ‡ ॥

इति श्रीमद्भारजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्नाज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराग्रन्ये अष्टादशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ १८ ॥

* ख० बे० १२, ११६ ।

† ‘एकः सर्वदेवानां प्रधानभूतः विराजति विविधं राजति दीप्यते’—इति वि० ।

‡ ‘अष्टमस्य द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः’—इति वि० पदादि-मूल-पद्यानां सप्तमस्य ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्धमे तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १८ ॥

॥ अथैकोनविंशोऽध्यायश्चारभ्यते* ॥

तच्च,

प्रथमे खण्डे —

अग्निःप्रत्नेनेनि तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अग्निःप्रत्नेनजन्मना†शुभानस्तन्वा‡ऽ३३खाम् ।

३ १८ २८
कविर्विप्रेणवावृधे ॥ १ ॥

“कविः” क्रान्त-कर्मा “अग्निः” “प्रत्नेन” पुराणेन “जन्मना”
जननीयेन स्तोत्रेण “खा” स्वकीयां “तन्वं” तनुमङ्गं “शुभानः”
शुभयन् “विप्रेण” मेधाविना स्तोत्रा “वावृधे” प्रवृद्धी भवति ॥ १ ॥

● ‘इदानीं समाप्ति’—इति वि० ।

† ‘जन्मना’—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ‘तन्वा’—इति ऋ०-पाठः ।

¶ ऋ० वे० ६, ३, २८, २ ।

अथ द्वितीया ।

३ १८ २८३१ २३१ २३१ ४

जर्जोनिपातमाहुवेग्निम्पावकशोचिषम् ।

३ १ ३ १ २ ३ २

अस्मिन्यज्ञेस्वध्वरे ॥ २ * ॥

“जर्जः” अत्रस्य “नपात” पुत्रं† “पावक-शोचिषं” शोधक-
दीप्तिमग्निं “स्वध्वरे” असुरैरत्यन्तमहिंस्येऽस्मिन् यज्ञे “आ हुवे”
आह्वयामि ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १८ २८३ १९३ १ २

सनोमित्रमहस्त्वमग्नेशुक्लेणशोचिषा ।

३ १८ २८ ३ १ २

देवैरासस्मिबर्हिषि ॥ ३ † ॥ १

हे “मित्रमहः” मित्राणां पूजनयाम्ने॥ ! “सः” त्वं “शुक्लेण”
ज्वालावता “शोचिषा” तेजसा “देवैः” सह “बर्हिषि” “आ-
सस्मि” आसीद ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ३, २८, ३ ।

† ‘जर्जोनिपातम्—अज्ञानं पातारं रक्षयितारम्’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ६, ३, २८, ४ ।

॥ ‘मित्रमहः—मित्राणां महिमानकरः’—इति वि० ।

अथोत्तेशुष्मासदिति चतुर्ह्यं द्वितीयं मूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
उत्तेशुष्मासोचस्थूरक्षोभिन्दन्तोचद्रिवः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १
नुदस्वयाःपरिस्पृधः ॥ १ * ॥

हे “अद्रिवः” याववन् सोम ! “ते” तव “शुष्मासः” शुष्मा
वेगाः “रक्षः” राक्षसान् “भन्दन्तः” विदारयन्तः “उदस्वुः”
उत्तिष्ठन्ति । “याः” “स्पृधः” अर्धमानाः शत्रुसेना अस्मान्
प्रतिबाधन्ते तास्व “नुदस्व” प्रेरय बाधस्वेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अयानिजघ्निरोजसारथसङ्गेधनेहिते ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १
स्तवाचविभ्युषाद्ददा ॥ २ † ॥

हे सोम ! त्वम् “अया” अनेन कृतेन “भोजसा” बलेन
“निजघ्निः” शत्रून् हन्तुं शीलवान् । तं त्वाम् “अविभ्युषा”
“अभीतेन” “ददा” मनसा युक्तोऽहं “रथ-सङ्गे” अस्माकं
रथानां सङ्गे “हिते” शत्रुषु निहिते धने च निमित्ते “स्तवै”
स्तोमि ॥ २ ॥

* अ० वे० ७, १, १०, १ ।

† अ० वे० ७, १, १०, १ ।

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १७ ३ १२ एक २२
अस्यव्रतानिनाधृषेपवमानस्यदूढया ।

३१८ १८ ३१ १
रुजयस्त्वापृतन्यति ॥ ३ # ॥

हे सोम ! “पवमानस्य” चरतः यस्य “अस्य” तव “व्रतानि”
कर्माणि “दूढ्या” दुर्बुद्धिना राक्षसेन “नाधृषे” आधर्षयितुमश-
क्यानि स “त्वा” त्वां “यः” दुर्बुद्धिः शत्रुः “पृतन्यति” योद्धुमि-
च्छति तं “रुज” बाधस्व ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ २   ३ ४ ५   १ २ ३ ४ ५ १ २
तं हि न्वन्ति म द च्यु तं ह रि न्न दी षु वा जि न म् ।

इन्दुमिन्द्रायमत्सरम् ॥ ४ ँ ॥ २

“मदच्युतं” मदस्य आवायितारं “हरिं” हरितवर्णं “वाजिनं”
बलिनं “मत्सरं” मदकरं “तम्” “इन्दु” सोमं “नदीषु”
“इन्द्राय” इन्द्रार्थं “ह्रिन्वन्ति” ऋत्विजः प्रेरयन्ति ॥ ४ ॥ २

* अ० वे० ७, १, १० ३।

† ଛ. ବି. ୭, ୧, ୧୦, ୪ ।

अथामन्द्रैरिति ढचात्मकं ढतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
आमन्द्रैरिन्द्रहरिभिर्य्याहिमयूररोमभिः ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३ ३ १ २
मात्वाकेचिन्निये मुरिन्नपाशिनोतिधन्वेवता इहि ॥ १ * ॥

विश्वामित्रो यज्ञार्थमिन्द्रमाह्वयति— हे “इन्द्र !” “मन्द्रैः”
मादयिढभिः मयूर-रोमभिः मयूर-रोम-सदृश-रोम-युक्तैः “हरि-
भिः” एतत्सञ्ज्ञकैरश्वैरुपेतस्त्वम् “आ याहि” यज्ञं प्रत्यागच्छ ।
“केचित्” अपि जनाः “त्वा” त्वाम् “मा नियेसुः” मा नियन्तु
गमन-प्रतिबन्धं मा कुर्वन्त्वित्यभिप्रायः । प्रतिबन्धे दृष्टान्तः—
“पाशिनो न” पाश-हस्ता व्याधा यथा पक्षिणं नियच्छन्ति तद्वत्
त्वां मा नियच्छन्त्वेव । किञ्च “धन्वेव” यथा पान्थाः धन्व
मरुदेशं शीघ्रमतिगच्छन्ति, तद्वदागमन-प्रतिकारिणः “तान्”
अतीत्य शीघ्रमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ २ २ ३ २ ३ २ ३ २
वृत्रखादोबलर्जुजःपुरान्दम्नीअपामजः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
स्थातारथस्यह्यरिभिरिन्द्रोदढाचिदारुजः ॥ २ † ॥

* ऋ० अ० ३, २, १, ४ (१भा० ५०८पृ०) = ऋ० वे० ३, ३, ८, १ ।

† ऋ० वे० ३, ३, ८, २ ।

सोऽयमिन्द्रः “वृत्रखादः” [खादृ भक्षणे (म्वा० प०),—
इत्यस्मात् “कर्मण्यण् (३, २, १), छदुत्तरपदप्रकृतिस्वरः (३,
२, १३८), वृत्रं खादति हिनस्तीति वृत्रखादः] “बलं रुजः”
[रुजो भङ्गे (तु० प०), कर्मण्युपपदे मूलविभुजादित्वात्
क-प्रत्ययः “तत्पुरुषे कृति बहुलम् (६, ३, १४)”—इति द्विती-
याया अलुक्, यायादिस्वरः (६, २, १४४) आठणोत्याकाशमिति]
बलो मेघः तस्य भक्षकः* ततः “अपामजः” अज गतिक्षेप-
णयोः (म्वा० प०)—इत्यस्मात् पचाद्यच् (३, १, १३४),
चित्स्वरः (६, १, १६३)] मेघ-भेदन-द्वारा अपां प्रेरकः “पुरां”
शत्रु-सम्बन्धिनां “दर्मः” दारकः, [तथा विष्णुः चविक्रमावतार-
धारी इदं प्रतीयमानं सर्वं जगत् क्रान्त्वा तिष्ठतीति मन्त्रवर्णः]
तथा “हृयोः” अश्वयोः “अभिस्वरे” अस्मदाभिमुख्येन प्रेरणे
निमित्तभूते सति “रथस्य स्थाता” रथमधिष्ठाता, तथा “दृढा-
चित्” दृढानामतिबलवतां शत्रूणामपि “आ रुजः” [रुजो भङ्गे
(तु० प०)—इत्यस्मादिगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)]
आ समन्तात् भक्षको भवति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २३ १ १३१२ ३ १ २
गम्भीराऽऽदधीरिवक्रतुमुष्मसिगाइव ।

१२३ १८ २२ ३ १२ ३२३ १ २
प्रसुगोपायवसन्धेनवोयथाद्भङ्गल्याइवाशत ॥ ३ १ ॥ ३

* ‘बलं रुजः’—बलानाम दानयः तस्य भक्षकर्ता—इति पि० ।

† म्वा० वे० ३, २, ८, १ ।

^१हारी^२२३४योः । ^{१८ १}आभिस्वरायि । ^{१८ १}ऐहोयि । ^२आ२३
^५४यिही । ^१आयिन्द्रोदा^१२३४र्धा । ^{२ २ ५}चिदा३४५जा६५६ः ॥ (२)
^{१८ १}औहोहोहायि । ^१आयिही । ^{१ २}गाभी । ^२रा७२३४ऊ ।
^१दार्धो^२रा३३४यिवा । ^{१ २ ५}क्रातुम्पूर३४व्या । ^{१८ १८}सीगाइवा ।
^{१८ १८}ऐहोयि । ^२आ२३४यिही । ^{१ २ ५}प्रासूगो२३४पाः । ^{१ २}यावासा
^५२३४न्धे । ^{१८ १८}नावोयथा । ^{१८ १८}ऐहोयि । ^२आ२३४यिही । ^५हा
^२दक्क२३४ल्याः । ^{२ २ ४}इवा ३ शा ५ ता ६ ५ ६ । ^२आ २ ३
^५४ भौ(३) ॥ १० * ॥ [१] ३

अथ यथागौरोअपाकृतमिति प्रगाथात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २ २ २ २ ७ २ १८ २८}
 यथागौरोअपाकृतमन्तृव्यन्नेत्यवेरिणम् ।

^{२ १ २ २ २ ७ २ १ २ २ २ २ ७ २ १८}
 आपित्वनःप्रपित्वितूयमागहिकण्वेषुसुसचापिव ॥ १ † ॥

* ऊ० मा० १८प्र० २अ० १७पा० ।

† इ० आ० २, १, १, १० (१ मा० ५२१पृ०) = ऋ० वे० ५, ७, १० ३ ।

“गौरः” गौरसृगः “दृष्यन्” पिपासन् “अपा” अन्निरुदकैः
 [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ८५) “उडिदम् (६, १, १७१)”—
 इत्यादिना विभक्तोरुदात्तत्वं कृतम्] “इरिणं” निस्तृणं तटाक-देशं
 “यथा” येन प्रकारेण “अवैति” अवगच्छति [अव-शब्दोऽभि-शब्द-
 स्यात्] अभिमुखः सन् ग्रीष्मं गच्छति । तथा “आपित्वे”
 बन्धुत्वे “प्रपित्वे” प्राप्ते सति हे इन्द्र ! त्वं “नः” अस्मान् “तूयं”
 [क्षिप्रनामैतत् (निघ० २, १५, ११)] ग्रीष्मम् “आ गहि”
 आगच्छ । आगत्य च “कणेषु” कण-पुत्रेषु अस्मासु “सचा”
 सह एकयत्नेनैव विद्यमानं सर्वं सोमं सुष्ठु “पिब” ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १   ३ १ २   ३ १ २   ३ २
 मन्दन्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्दवोराधोदेयायसुन्वते ।

३ २ ३ १ २   ३ २ ३ २ ८   ३ १ २ ३ १ २
 आमुद्यासोममपिबश्चमूसुतञ्जेउष्टन्तद्वधिषेसहः ॥ २ * ॥४

हे “मघवन्” धनवन्निन्द्र ! “इन्दवः” क्लेदनाः सोमाः त्वां
 “मन्दन्तु” हर्षयन्तु [मन्देर्व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५)]
 किमर्थम् ? “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते यजमानाय “राधः
 देयाय” राधसः धनस्य दानार्थं [ददाति : “अचो यत् (३, १,
 ८७)”—इति भावे यत्, “ईद्यति (६, ४, ६५)”—इतीकारः, “यतो-
 ऽनावः (६, १, २१३)”—इत्याद्युदात्तत्वे कदुस्तरपदप्रकृतिस्वर-

* ऋ० वे० ३, १, ८, १ ।

† ‘राधः—धनाय अन्नाय वा, देयाय दानव्याय च’—इति वि० ।

त्वम् (६,२,१३८) । शतुरनुमः (६,१,१७३)”—इति सुन्वच्छब्दात्
 परा विभक्तिरुदात्ता] । अपिच त्वं “सोमम्” “आसुष्य” मोषणं
 कृत्वा* अदत्तमपि बलादाहृत्य “अपिबः” पीतवानसि [“स यज्ञ-
 वेशसं कृत्वा प्राप्तवा सोममपिबत्”—इति श्रुतेः] । कौटुशं सोमं ?
 “चमू” चम्बोरधिषण-फलकयोः “सुतम्” अभिषुतम् [यद्वा,
 चमूभ्यां चमसाभ्यां होतुर्मैत्रावरुणस्य च सम्बन्धिभ्यां संस्कृताभि-
 र्वसतीवरीभिः सुतमभिषुतम्] यस्मादेवं तस्मात् कारणात्
 “ज्येष्ठ” प्रशस्यतमं वृद्धतमं वा† “सहः” बलं “दधिषे” हे
 इन्द्र ! त्वं धारयसि अतो मदीया अपि सोमास्त्वां मादयन्त्विति
 प्रार्थते ॥ २ ॥ ४

११२ ४२ ४२ १ २
 ॥ मनाद्यम् ॥ यथागौरश्रोत्रपाकृताम् । तृष्यन्नेति
 ११२ १ २ १२ २ २१२ १
 यवेराश्रयिणाम् । आपित्वेनःप्रपित्वेतूयमागाश्रयि ।
 १ १ १ ३ ४२ २ ३ ५
 कण्वेऽशुद्धश्र । सारचारश्रचौहोवा । पीरश्रवा ॥(१)
 ११२ ४ ४२ १ २ ११२ १ १
 कण्वेषूश्रसुसचापिवा । कण्वेषुसुसचापाश्रयिवा । मन्द
 २ १ १२ १ २ १२ १ १
 न्तुत्वामघवन्निन्द्रेन्द्राश्रवाः । राधोदेऽश्रयाश्र । याश्र
 १ ४२ २ ३ ५ ११२ ४२ ५
 श्रश्रश्रचौहोवा । न्वाश्रश्रते ॥(२) राधोदेऽश्रयायसुन्व

* ‘आसुष्येति शब्दसं दीर्घत्वम् आसुष्य यजमानस्य’—इति वि० ।

† मूलपञ्च तु सर्वत्रैव “ज्येष्ठम्”—इति शाङ्कः ।

^{१२ १२ १२ ११} ^१ ^{१२ १२}
 तायि । राधोदेयायसुन्वार३तायि । आमुष्यासोममपि
^{१ १२} ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 बश्चमूख२३ताम् । ष्येष्टन्ताता२३हा३ । धार्यिषार३४
^{५२२} ^१ ^५
 औक्षोवा । सार३४हाः(३) ॥ १८ • ॥ [१] ४

अथ त्वमङ्गप्रशंसिषइति प्रगाथात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ १ १२ १२} ^{१ १ १} ^{१ १ १}
 त्वमङ्गप्रशंसिषोदेवःशविष्ठमर्त्यम् ।
^{१८ १ १ १} ^{१ १ १ १ १} ^{१ १ १}
 नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्डितेन्द्रब्रवीमितेवचः ॥ १ † ॥

[अङ्ग—इत्यभिसुखीकरणे] “अङ्ग” “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र !
 “देवः” द्योतमानस्त्वं “मर्त्यं” नर-धर्माणं त्वां स्तुवन्तं पुरुषं
 “प्रशंसिषः” सम्यक् तेन स्तुतमिति प्रशंसा । हे “मघवन्” धन-
 वन् ! “इन्द्र !” “त्वदन्यः” कश्चित् “मर्डिता” सुखयिता नास्ति,
 अतः कारणात् “ते” तुभ्यम् “इदं” स्तुतिलक्षणं “वचः” ब्रवीमि
 उच्चारयामि [प्रशंसिषः—प्रशंस स्तुती (भा० प०), लेटि, सिष्यङा-
 गमः (३, ४, ८४) “सिष्यङुलं” लेटि (३, १, ३४)—इति
 विकरणे सिप्, तस्यार्द्धधातुकत्वादिङागमः (७, २, ३५)] ॥ १ ॥

● ऊ० मा० १८प्र० १७० १८सा० ।

† ङ० षा० १, १, १, ५ (१भा० ५१०पृ०) = ङ० वे० १, ६, ८, ४ ।

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ १   ३ १ १ ३ १ २   ३
मातेराधांसिमातऊतयोवमो

१ २   २ २ ३ १ २
स्मान्कदाचनादभन् ।

१ २   ३   १ १   ३
विश्वाचनउपमिमौहिमानुष

१ २   ३   १ ३ २
वह्निचर्षणिभ्यश्चा ॥ २ * ॥ ५

हे “वसो” वासयितरिन्द्र ! “ते” तव सम्बन्धीनि राक्षस्येभिरिति “राधांसि” भूतानि† यस्मात् “कदाचन” कदाचिदपि “मा दभन्” मा विनाशयन्तु । तथा “ऊतयः” गन्तारः‡ [यद्वा, उतयइत्यत्र वर्ण-लोपः, धूतयः कम्पयितारः “ते” त्वदीया भार-तस्य हे “मानुष” मनुष्य-हितेन्द्र ! “चर्षणिभ्यः” मन्त्र-दृष्टेभ्यः॥ “नः” अस्मभ्यं “विश्वा” विश्वानि “वसूनि” धनानि च “आ उपमिमौहि” सर्वत आहृत्य अस्मत्समोपे कुरु, सर्वत्र वर्त्तमानं धनम् अस्मभ्यं प्रयच्छेत्यर्थः [कदा—किं शब्दात् “सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा (५, ३, १५)”—इति दा-प्रत्ययः, “किमः कः (७, १, १०-३)”—इति कादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् (३, १, ८५) ।

* अ० वे० १, ६, ८, ५ ।

† ‘राधांसि चक्षानि’—इति वि० ।

‡ ‘ऊतयः पाशवानि’—इति वि० ।

॥ ‘चर्षणिभ्यः’—अतिगद्यजन्यभ्यः—इति वि० ।

दभन्—दभ् दभे, लोट्यर्थे छान्दसे लङि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)” —इति विकरणस्य लुक्, “न माङ्योगे (६, ४, ७४)” —इत्यङभावः । मिमौहि—माङ् माने शब्दे च (अदा० प०) व्यत्ययेन परस्मैपदम् (३, १, ८५), “जुहोत्यादिभ्यः झुः (२, ४, ७५)”, “भृषामित् (७, ४, ७६)” —इत्यभ्यासस्येत्वम्, द्वेर्ङित्वात् “वु-मा-स्या (६, ४, ६६)” —इतीत्वम् ॥ २ ॥ ५

५ ४ ५   १ २   ३ ४ ५   १
॥ पौरुमीदम् ॥ तुवम । गप्रा३४औहोवा । शा९
१   २ १   १ १   १   १
सिषः । देवःशवि । छमर्त्तार३याम् । नत्वदन्यो । मघ
१   १   १   १
वार३ना । स्तिमर्ङिता । इन्द्रव्रा३वौ । मितायिवार
५ ४ ५   ३ ४ १   ३ ४ ५   १
३४५चा६५६ः ॥ (१) इन्द्रव्र । वीमा३४औहोवा । तायि
१   १   १ १ २   १   २ १ २ २
वचः । इन्द्रव्रवी । मितेवार्३चाः । मातेराधा । सि
२   १   १ २   २   १   १ २
मातार्३ज । तयोवसाउ । अस्मान्का३३दा । चनादा
५ ४ ५   ३ ४ १   ३ ४ ५   १
३३४५भा६५६न् । अस्मान्क । दाचा३४औहोवा । नाद
१   १ २   २   १ १ २   १   १ २
भन् । अस्मान्कदा । चनादा३३भान् । विश्वाचनाः ।
१   १ २   २   १   १
उपमा३३यिमायि । द्विम । नुषा । वद्धना३३यिचा ।

^१ षणायिभ्या ^{१ २} २३४५ ^{१ १ १ १ १} चा ^१ ६५६ । दक्षा ^१ ३ या ^१ २३४५

(३) ॥ १८ * ॥ [१]

॥ चैककुभम् । ^२ त्वमङ्गप्रश^१सा^{१ १}यिषाः । देवःशवा
^{१ १} यिष्ठा^१श्मा । ^{३ ५} ऊम् । तार^{१ १ १ १ १}३४याम् । नत्वदन्योमघवन् ।
^{१ २} स्तायिम् । ^{३ २ १} डितेन्द्रा । ^{३ १} ब्रा^{१ २ २}३४वी । ^{१ २ २} मायितेव । ^१ चा
^१ २ । या ^३ २३४ ^{५ २ २} औ^१ष्ठेवा ॥ (१) इन्द्रववौमिनेवाश्चाः ।
^{१ १ २} इन्द्रववौमौश्तायि । ^{१ ३ ५} ऊम् । वार^{१ १ १ १ १}३४चाः । मातेराधा^१
^{१ १ १ १ १} सिमातज्ज । ^{१ २} तायः । ^{३ २ १} वसो^{३ ५}स्मान् । ^{१ १ १} कार^१३४दा । चाना
^{१ २} द । भार । या^{३ ५ २ २}३४ औ^{१ २ २}ष्ठेवा ॥ (२) अस्मान्कदाचनादा
^{२ १ २ ०} श्मान् । ^{१ १ १} अस्मान्कदाचा^{१ ३ ५}रना । ऊम् । दार^१३४भान् ।
^{१ २ २} विश्वाचनउपमिमी । ^{१ २ २ ३ २ १} द्वा^{३ ५}इमानुषवद्ध । ना^१३४यिचौ ।

^{१ २} प्राणिभ्यः । ^१ आर । ^{१ ५ २ २} यार३४ औद्योवा । ^{३ ५} ईर३४ दाः ३

॥ ५ * ॥ [२] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

अथ द्वितीय-खण्डे —

प्रतिष्यासूनरीति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ ३ २ ३ ३ १ २ ३ २ १ १ ३ १ २}

प्रतिष्यासूनरीजनौव्युच्छन्तीपरिस्वसुः ।

^{३ १ २ ३ १}
दिवोऽदर्शिदुहिता ॥ १ † ॥

“स्या” सा प्रसूयमाना, “सूनरी” सुष्ठु प्राणिनां नेत्री,
“जनी” जनयित्री फलानां, “स्वसुः” स्वसृ-स्थानीयाया रात्रिः
“परि” उपरि भागे रात्रि-पर्यवसान-काले “व्युच्छन्ती” तमो
विवासयन्तीः [स्वसा—स्वस्ते ज्यायस्याइत्युक्तम्], “दिवः” द्योत-
मानस्यादित्यस्य “दुहिता”, उषाः “प्रत्यदर्शि” सवैः प्रति-
दृश्यते ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० १ अ० ५ सा० ।

† ऋ० वे० १, ८, ३, १ ।

‡ ‘व्युच्छन्ती—दोषि कुर्वन्ती’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ ३ १ १ २ ३ १ १ १ २ ३ १ २
अश्वेवचित्रारुषीमातागवामृतावरी ।

१ २ ३ १ २ ३ २
सखाभूद्^{*}श्विनोरुषा ॥ २ ॥

“अश्वेव” “चित्रा” चायनीया “अरुषी” आरौचमाना
“गवा” रश्मीनां “माता” निर्मात्री “ऋतावरी” यज्ञवपुः‡
“अश्विनोः” “सखा” समान-स्थाना सह स्तूयमाना “भूत्”
भवति [अश्विनोरुषसा सह स्तूयमानत्वात् सखित्वं पर-
स्परम्] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ २ २
उतसखास्यश्विनोरुतमातागवामसि ।

३ २ ३ १ २
उतोषोवस्वर्द्दृशिषे ॥ ३ ॥ ६

“उत” अपिच “अश्विनोः” “सखा”, “उत” अपिच “गवां”
रश्मीनां “माता” निर्माता “असि”, “उत” अपिच हे “उषः !”
“वस्वः” धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि ॥ ३ ॥ ६

* “अभूत्”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ३, ८, २, २ ।

‡ ‘ऋतावरी’—इति ऋ०—इति वि० ।

॥ ऋ० वे० ३, ८, २, २ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १
 ॥ जराबोधीयम् ॥ प्रतिष्ठासोवा । नारीजनायि । वि
 १ २ १ २ ४५ ५
 यूच्छा२३न्ती । परिस्वाहः । दिवोआशदा२३शौ । द ।
 ३ २ १ २ १
 द्वितो३४५ई । डा ॥ (१) अश्वेवचोवा । त्राअरूपायि ।
 १ २ १ २ ४५
 मातागा२३वाम् । ऋतावारायि । सखाभूशदा२३श्वा
 ५ २ १ २ १ २
 यि । नोः । उषो३४५ई । डा ॥ (२) उतसखोवा ।
 १ २ १ १ २ १
 साअश्विनोः । उतामा२३ता । गवामासायि । उतो
 २ ४५ ५ २ ३ १
 षोश्वा२३स्वाः । ई । शिषो३४५ई । डा (३) ॥ ३ * ॥ [१] ई

अयैषोउषेति तृचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ २
 एषोउषाअपूर्व्याव्युक्त्तिप्रियादिवः ।

३ १ २ १ २
 स्तुषेवामश्विनावृहत् ॥ १ १ ॥

“एषः” एषा अस्माभिः परिदृश्यमाना “प्रिया” सर्वेषां प्रीते
 हेतुः “अपूर्व्या” पूर्वेषु मध्यरात्रिकालेषु विद्यमाना न भवति

* क० मा० १८प्र० १ अ० ३ सा० ।

† क० आ० १, २, ४, ४ (१भा० ३८८४०) = ऋ० वे० १: २, २१, १ ।

किन्निदानोन्तनी “उषाः” उषोदेवता “दिवः” द्यु-लोकस्य
सकाशादागत्य “व्युच्छति” तमो वर्जयति । हे “अग्निना”
अग्निनी ! “वां” युवां “महत्” प्रभूतं यथा भवति तथा “स्तुषे”
स्तौमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ११ ११ १ १ १ १
यादस्त्रासिन्धुमातरामनोतरारयीणाम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १
धियादेवावसुविदा ॥ २ * ॥

“या देवा” यावभावग्निनी वक्ष्यमाण-गुण-युक्ती तौ स्तुष
इति पूर्वत्वान्वयः । कौटुम्भी ? “दस्त्रा” दर्शनीयौ, “सिन्धुमातरा”
समुद्रमातरोः† [यद्यपि सूर्याचन्द्रमसवेत्र समुद्रजौ तथा-
प्यग्निनोः केषाञ्चिन्मते तद्रूपत्वात् तथात्वम्], “रयीणां” धनानां
“मनोतरा” मनसा तारयितारौ, “धिया” कर्मणा “वसुविदा”
निवास-स्थानस्य लब्धयितारौ‡ [मनोतरा मनसा तरत इति
मनोतरौ, तरतेरन्तर्भावित-व्यर्थात् “ऋदोरप् (१, १, ५७)” —
इत्यप्, पूर्वपदान्तस्य सकारस्य ह्रस्वे सति छान्दसमुत्त्वम् । रयीणां—
“नामन्यतरस्याम् (६, १, १७७)”—इति नाम उदात्तत्वम् ।

* ऋ० वे० १. १, ११, २ ।

† “सिन्धुमातरा—सिन्धुशब्देन उदकानि गृह्यन्ते, उदकानां निर्माचभूतौ,—इति
वि० ।

‡ “वसुविदौ—विदज्ञाने, विदज्ञाने, विद सनायां, विदमान-जनौ ; अथवा
धनसाभकौ,—इति वि० ।

धिया—“सावेकाच (६, १, १६८)” —इति विभक्तेरुदात्तत्वम् ।
 वसुविदा—वसूनि निवास-स्थानानि विन्देते इति वसुविदौ
 “क्विप् च (३, २, ७६)” —इति क्विप् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 वच्यन्तेवाङ्कुहासोजूर्णायामधिविष्टपि ।

१ ३   २ ३ २   ३ १ २
 यद्वाऽरथोविभिष्यतात् ॥ ३ * ॥ ७

हे अश्विनौ ! “वां” युवयोः सम्बन्धी रथः “जूर्णायां” नाना-
 शास्त्रैः स्तुतायाम् “अधिविष्टपि” स्वर्ग-लोके “यद्” यद्वा
 “विभिः” अश्वैः “पतात्” पतति गच्छति, तदानीं “वां” युवयोः
 “ककुहासः” स्तुतयः “वच्यन्ते” अस्माभिरुच्यन्ते ब्रवीतेत्येक,
 “ब्रुवो वचिः (२, ४, ५३)” —इति वच्चादेशः, “वचि-स्वपि
 (६, १, १५)” —इत्यादिना सम्प्रसारणम्, “सम्प्रसारणाच्च (६,
 १, १०८)” —इत्यत्र छन्दसीत्यनुवृत्तेः ॥ परपूर्वत्वस्य पाक्षिकत्वात्
 यणादेशः, प्रत्ययस्वरः । ककुहासः—‘ककुभं शृङ्गे विदुः प्रधाने
 च’—इत्यभिधानात् ; प्राधान्याभिधायिना ककुप्-शब्देन तत्-
 प्रतिपादका स्तुतयो लक्ष्यन्ते ; इत्वं छान्दसम्, “आञ्जसेर-

* ऋ० वे० १, ३, १३, ३ ।

† ‘जूर्णायां—जीर्णायां पृथिव्याम्, अधि—उपरि, विष्टपि—स्थाने’—इति वि० ।

‡ ‘वि-इत्याकाश-नाम, आकाशात् पततोत्येवं वक्तव्ये तृतीय-वङ्गवचनं कृतं
 छान्दसलाददोषो वङ्गस्य छन्दसीति’—इति वि० ।

¶ सावानुवृत्तिः “वा छन्दसि (६, १, १०६)” —इत्यात् बोध्यम् ।

सुक् (७, १, ५)"—इत्यसुक् । जृष्णीयां—जृष् वयोहानौ (दि० प०), अत्र स्तुत्यर्थः, धातूनामनेकार्थत्वात्, निष्ठायां "श्रुः किति (६, २, ११)"—इति इट्-प्रतिषेधः, "बहुलच्छन्दसि (७, १, १०३)"—इति उच्चम्, "रदाभ्यामिति (८, २, ४२) निष्ठा-नत्वम्, प्रत्ययस्वरः (३, १, ३) । विभिः—वी गत्यादौ (अदा० प०) वियन्ति गच्छन्ति वयोऽश्वाः, औणादिको ङि-प्रत्ययः । पतात्—पटल गतो (म्वा० प०), लेटगङागमः, "इतश्च लोपः (३, ४, ७)"—इतीकार-लोपः ॥ ३ ॥ ७

१८८ १ १ १ १२ १ ११
॥ जराबोधीयम् ॥ एषोउषोवा । आपूविद्या । वियूच्छा

१ १ १ ४५ ५८
रुती । प्रियादायिवाः । स्तुषायिवाश्मारश्चायि । ता ।

५८२ १८ १ १ १८ ११
बृद्धाश्चपुई । डा ॥ (१) यादस्मासोवा । धूमातरा ।

११ ३ १ २ ४५
मनोतारश्चरा । रयायिणाम् । धियादायिवा रश्च वा ।

५ ३१ १ १८ १ १ १
सु । विदोश्चपुई । डा ॥ (२) वच्यन्तेवाश्चोवा । का

१८१ १८१ १ १
कुदासाः । जूर्णायारश्चमा । धिविष्टापायि । यद्वा

१ ४५ ५ ३२
राशयोश्चवायि । मि । पतोश्चपुई । डा (३) ॥ ४ * ॥ [१] ७

अथोषस्तश्चित्रमिति त्वचं त्वतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ १ ३ १ २ १ २ १ २

उषस्तश्चित्रमाभरास्रभ्यंवाजिनोवति ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

येनतीकञ्चतनयञ्चधामहे ॥ १ * ॥

हे “वाजिनोवति !” वाजी हविलक्षणात्मकं, तद्युक्ता वाजिनी,
तथा क्रियया युक्ते ! “उषः” उषोदेवते ! “अस्रभ्य” “चित्र”
चायनीयं “तत्” धनम् “आ भर” आहर प्रयच्छ । “येन” धनेन
“तीक” पुत्रं “तनयं” तत्पुत्रं “च” धामहे दधामहे धारयामः
[अत्र निरुक्तम्—“उषस्तश्चित्रं चायनीयं मंहनीयं धनमाहरास्र-
भ्यमन्नवती येन पुत्रांश्च पौत्रांश्च दधीमहि (निरु० दै० ६, ६)”
—इति । धामहे—दधातेर्लटि “बहुलञ्छन्दसि (२, ४, ७३)”
—इति शपो लुक्, व्यत्ययेनाव्युदात्तत्वम् ; यद्वा, लोटि “आहुत्तमस्य
पिञ्च (३, ४, ८२)” —इत्याडागमः प्रत्ययस्य पिहङ्गावश्च, अतः
प्रत्ययस्य पित्वादनुदात्तत्वे धातुस्वरः शिष्यते ; अस्मिन् पञ्चे
“एत ऐ (३, ४, ८३)” —इत्यैत्वाभावो व्यत्ययेन द्रष्टव्यः, “यद्दृत्ता-
न्नित्यम् (८, १, ६६)” —इति निष्ठात-प्रतिषेधः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २

उषोअद्येहगोमत्यश्वावतिविभावति ।

३ १ ३ १ २

रेवदस्मेव्यच्छन्तावति ॥ २ † ॥

हे “गोमति” अस्मभ्यं दातव्य-गोभिर्युक्ते ! तथा “अश्वा-
वति” अश्वैर्युक्ते ! “विभावरी” विशिष्ट-प्रकाशोपेते ! “सृष्टा-
वति” प्रियसत्याम्बिका वाक् सृष्टता, तादृश्या वाचा युक्ते ! एव-
म्यूते हे “उषः” उषोदेवते ! “अद्य” इदानीं प्रभात-समये “इह”
अस्मिन् देशे “अस्मे” अस्माकं “रेवत्” [“रयेर्मती बहुलम् (६,
१, ३४ वा०)”—इति सम्प्रसारणम्, “छन्दसोरः (८, २, १५)”
—इति मतुपो वत्वम्, “रे-शब्दाच्च मतुप उदात्तत्वं वक्तव्यम्
(६, १, १७६ वा०)” —इति मतुपउदात्तत्वम्] धन-युक्तं कर्म यथा
भवति तथा “व्युच्छ” नैशं तमो निवारय [उच्छी विवासे (म्वा०
प०) विवासो वर्जनम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ ८   २ ८   ३ १ २   ३ २ ३ १   २
युक्ता* द्विवाजिनीवत्यश्वाः अद्यारुणाः उषः ।

१ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथानोविश्वासौभगान्यावद्ध ॥ ३ १ ॥ ८

हे “वाजिनीवति” हविलक्षणावति ! “उषः” उषो देवते !
“अरुणान्” अरुण-वर्णान् “अश्वान्” अश्व-स्थानीयान् गो-विशेषान्
[“दीर्घादटि समानपदे (८, १, ८)” —इति संहितायां नका-
रस्य रुत्वम्, “आतोऽटि नित्यम् (८, १, ३)” —इति सानुनासिक
आकारः] एवमभूतान् “अद्य” अस्मिन् काले “युङ्क्ष्वा द्वि”

* “युक्ता” —इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, २९, ४ ।

योजयैव [हिरवधारणे] “अथ” अनन्तरं रघमारुह्य “विष्ठा”
 सर्वाणि “सौभगानि” [“सुभगान्मन्त्रे (५, १, १२६ वा०)” —
 इत्युक्तादिषु पाठात् भाव-कर्मणोरर्थयोः “प्राचभृज्जातिवयो-
 वचनोक्तादिभ्योऽञ् (५, १, १२६)” — इत्यञ् प्रत्ययः, “इङ्ग
 सिन्धुन्ते पूर्वपदस्य च” — इत्युभय-पद-वृद्धौ प्राप्तायां सर्व-विधीनां
 छन्दसि वैकल्पिकत्वात् अत्रोत्तरपदस्य वृद्धिर्न भवतीत्युक्तम्,
 सौभगानि] सर्वाणि सौभाग्यानि “नः” अस्माभ्यम् “आ वह”
 आनय ॥ ३ ॥ ८

॥ अ॒ध्यम् ॥ उ॒ष॒स्त॒च्चा॒र॒यि॒त्रम् । आ॒भ॒रो॒वा । अ॒स्य
 भ्य॑वा । जि॒नो॒व॒तायि॑ । ये॒न॒तो॒क्श्च॒त॒न॒यश्च॑ । धा॒र॒३ ।
 म॒हा॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒ ॥ (१) उ॒षो॒अ॒द्ये॒र॒द्य॑ । गो॒म॒तो
 वा । अ॒श्व॒ाव॒तायि॑ । वि॒भा॒व॒रायि॑ । रे॒व॒द॒स्य॒व्य॒च्छ॒न्नु॑ ।
 ता॒र॒३ । व॒ता॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒ ॥ (२) यु॒क्षा॒दि॒वा॒र॒जि॑ ।
 नो॒व॒तो॒वा । अ॒श्व॒ा॒अ॒द्या॑ । रु॒णा॒उ॒वाः । अ॒था॒नो
 वि॒श्व॒ासौ॒भ॒गानि॑ । आ॒र॒३ । व॒हा॒उ॒वा । षू॒धि॒या॒र॒ (३)
 ॥ ५ * ॥ [१] ८

अश्विनावर्त्तिरिति त्वचं तृतीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

१ १ ३ १ ३ १ २ २ ३ १ २

अश्विनावर्त्तिरस्मादागोमह्मसाक्षिरण्यवत् ।

३ १ ७ ३ १ १ ३ १ १

अर्वाग्रथः समनसानियच्छतम् ॥ १ * ॥

[उषसा साहचर्याद् बुद्धिस्थावश्विनाविदमादिकेन त्वचेन स्तूयते] हे “अश्विना” अश्ववन्तो व्यापनशीलो वा देवो ! “ह्मसा” शत्रूणां सुपक्षपयितारो “अस्मात्” अस्माकं “वर्त्ति” वर्त्तन-हेतुभूतं गृहम् “आ” समन्तात् “गोमत्” बहुभिर्गोभिर्युक्तं “क्षिरण्यमत्” हित-रमणीय-धन-युक्तं च यथा भवति तथा “समनसा” समान-मनस्को सन्तो “युवां” युष्मदीयं “रथम्” “अर्वाक्” अर्वाचीनम् अस्मादभिमुखं “नियच्छतम्” आवर्त्तयतम् [अस्मात्—“सुपां सु-लुक् (७, १, २८)” —इति षष्ठा लुक् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ ७ ३ १ ३ १ १ ३ १ २ २

एह देवामयोभुवाह्मसाक्षिरण्यवर्त्तनी ।

३ १ २ ३ १ २

उषबुधोवदन्तु सोमपीतये ॥ २ † ॥

* अ० वे० १, ६, २७, २ ।

† अ० वे० १, ६, २७, १ ।

“उषर्बुधः” उषसि प्रबुद्धा अश्वः “इह” अस्मिन् यागे “सोम-
पीतये” सोम-पानाय ‘दस्त्रा’ शत्रूणामुपपन्नपथितारौ अश्विनौ
‘आ वहन्तु’ आनयन्तु । कौटुशी? “देवा” देवन-शीलो दानादि-
गुण-युक्तौ वा “मयोभुवा” मयसः आरोम्यस्य भावयितारौ
[“अश्विनौ वै देवानां भिषजौ”—इति श्रुतेः] “हिरण्यवर्त्तनी”
[वर्त्ततेऽचेति व्युत्पत्त्या वर्त्तनि-शब्देन रथ उच्यते] सुवर्णमयो
वर्त्तनिर्ययोस्तौ [देवा—इत्यादिषु त्रिषु “सुपां सु-लुक् (७, १,
३६)”—इत्याकारः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ ३ २७   ३ २ ३ २७   ३ १ २   ३ १ २
यावित्थास्लोकमादिवोज्योतिर्जनायचक्रयुः ।

२   ३ १ २   ३ १
आनऊर्ज्वहृतमश्विनायुवम् ॥ ३ * ॥ ८

हे अश्विनौ “यो” युवां “दिवः” लोकात् “स्लोकम्” उप-
स्लोकनीयं प्रशंसनीयं “ज्योतिः” तेजः “इत्था” इत्थमस्माभि-
रनुभूयमानेन प्रकारेण “चक्रयुः” कृतवन्तौ [केषाञ्चिन्मतेन
सूर्याचन्द्रमसावश्विनावित्युच्येते । तदुक्तं यास्केन—“तत्काव-
श्विनौ व्यावापृथिव्यावित्येकेऽहोरात्रावित्येके सूर्याचन्द्रमसावित्येके
(निर० दै० ६, १,)”—इति । तथाच प्रकाशकत्वं तयोरुपपन्नं
तौ “युव” युवां “नः” अस्मभ्यम् “ऊर्ज” बल-प्रदमन्त्रम् “आ वह-

तम्' आनयतं प्रयच्छतम् [श्लोक्त सङ्गति (भा० आ०),
अयं स्तुत्यर्थोऽपि, कर्मणि घञ् ; जिह्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
१८७)] ॥ ३ ॥ ८

॥ अ॒ध्यम् ॥ अ॒श्विनावा॑र॒त्तिः । अ॒स्रदो॑वा । गो
म॒ह॒क्षा । द्धि॒र॒ण्य॒वात् । अ॒र्वाग्र॑थ॒सम॑न॒सानि॑ । या॒र
३ । च्छ॒ता॒उवा॑ । षू॒धिया॑र ॥ (१) ए॒क्षदे॑वा॒र । यो
भ॒वो॒वा । द॒क्षाहि॑रा । ण्यव॒र्त्त॒नायि॑ । उ॒ष॒वु॒धोव॑क्षन्तु
सोम॑ । पा॒र॒श॒यि । तया॑उवा । षू॒धिया॑र ॥ (२) या
वि॒क्षा॒श्लो॒र॒कम् । आ॒दि॒वो॒वा । ज्योति॑र्ज॒ना । य॒च॒क्र
यूः । आ॒न॒ज॒र्ज॒व॒क्ष॒तम॑श्चि । ना॒र॒श । यु॒वा॒उवा॑ । षू
धिया॑र । ए॒र॒श॒धिया॑र॒श॒श । ओ॒र॒श॒ध॒इ । डा॒(३) ॥ ६* ॥ [१] ८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

अथ तृतीये खण्डे *—

अग्निन्तमन्ये इति त्वचाम्भकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १२ १२ ३ १७ ३ १ १२ १२ ३ १ २

अग्निन्तमन्ये यो वसुरस्तं यं यन्ति धेनवः ।

१ ३ १ २ ३ २७ ३ १ २ ३ २ ३

अस्तमर्वन्त आशवेस्तन्नित्यासे वाजिन

१ २ ३ २ ३ १ २

इषं स्तोतृभ्य आभर ॥ १ १ ॥

“तम्” अग्निं “मन्ये” स्तौमि, “यः” अग्निः “वसुः” वासकः, “यम्” “अस्तं” सर्वेषां गृहवदाश्रय-भूतत्वेन “धेनवः” गावः “यन्ति” गच्छन्ति प्रीणयितुम्, “अस्तम्” उक्त-लक्षणम् “अर्वन्तः” अरणवन्तः अश्वः “आशवः” शीघ्र-गामिनः यन्ति, तथा “नित्यासः” नित्य-प्रवृत्तयो “वाजिनः” हविलक्षणाश्ववन्तो यजमानाः यम् “अस्तं” यन्ति तम् मन्ये, “इषम्” अन्नं “स्तोतृभ्यः” अन्न-भ्यम् “आभर” हे अग्ने! आह्वर ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ २७ ३ १ २ ३ १२ २२ ३ १ २

अग्निर्हिवाजिनं विशेददाति विश्वचर्षणिः ।

* ‘ह्युसन्धिसामानि’—इति वि० ।

† ङ० आ० ५, १, ४, ७ (१ भा० ८६४ ङ०) = ङ० वे० २, ८, १२, १ = ष० वे० १५, ४१ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अग्नीराये स्वाभुवः सुप्रीतो याति वार्यं

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

मिषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ २ * ॥

“अग्निः हि” अयमग्निः खलु “विश्वे” यजमानाय “वाजिनम्” अन्नवन्तं पुत्रम् अश्वम् अन्नं वा “ददाति” प्रयच्छति, “विश्वचर्षणिः” [विश्वे चर्षणयो मनुष्या रक्षणीया अर्चका वा यस्य स तथोक्तः । यद्वा, पश्यति-कर्मैतत्] सर्वस्य द्रष्टाग्निः “राये”† धनार्धिने [अथवा द्वितीयार्थे चतुर्थी (३, १, ८५) धनम्] “स्वाभुवः” सुष्ठु सर्वत्र व्याप्तम् “वार्यं” सर्वैर्वरणीयं प्रीतः सन् “याति” यमयति दातुं वा गच्छति । इषमित्यादिः‡ पूर्ववत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सो अग्निर्यो वि सुर्ग्ये सयमायन्ति धेनवः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

समर्वन्ती रघुद्रुवः सः सुजातासः क्षरय

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

इषः स्तोत्रभ्यः आभर ॥ ३ ग ॥ १०

* अ० वे० ३, ८, २२, २ ।

† ‘अग्नीराये—अन्न रेष-लोपे इ लोप इति (६, ३, १११) दीर्घः ननु द्विव-चनमग्नी’—इति वि० ।

‡ ‘इषं इडिम्’—इति वि० ।

ग अ० वे० ३, ८, २२, ३=अ० वे० १५, ४३ ।

“सः अग्निः” स खल्वग्निः “यः” “वसुः” वासकः “मृचे” स्तूयते “यं” “धेनवः” “समायन्ति” होमार्थं प्रापयन्ति, “अर्वन्तः” अग्नाः “रघुद्वयः” लघु-गमनाः* “सम्” आयन्ति, “सुजातासः” शोभन-प्रादुर्भूताः “सूरयः” मेधाविनः “सम्” आयन्ति । स खल्वग्निरिति शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥ १०

अथ महेनोअद्येति ढचं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
महेनोअद्यबोधयोषोरायेदिवित्मती ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
यथाचिन्नोअबोधयःसत्यश्रवसिवाय्ये

३ १ २ १ २
सुजातेअश्वद्वनृते ॥ १ ॥

“अद्य” अस्मिन् यागदिने, हे “उषः” उषो देवि ! “दिवि-
ज्मती” दीप्तिमती त्वं “नः” अस्मान् “महे” महते “राये”
धन-प्राप्तये “बोधय” प्रज्ञापय प्रकाशयेत्यर्थः [सति हि प्रकाशे
क्रतु-द्वारा द्रव्यस्वार्जयितुं शक्यत्वात्] । “यथा चित्” यथैव पूव
“नः” अस्मान् “अबोधयः” अतीतेषु दिनेषु यथा बोधितवती,
तद्वदद्यापीत्यर्थः । हे “सुजाते” शोभन-प्रादुर्भूते ! “अश्वद्वनृते”

* ‘अथवा शोभनकर्मकारिणः’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, ४, ३ (१भा० ८५८५०)—अ० वे० ४, ४, २१, १ ।

[अश्वार्था प्रिय-सत्यात्मिका वाग् यस्याः साः] हे तादृशि देवि !
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मय्यनुगृहाणेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
यासुनीथेशौचद्रथेव्योच्छोदुद्धितर्दिवः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २
साव्यच्छमहीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये

२ २ ३ १ २
सुजातेचश्वहृनुते ॥ २ ॥

हे “दिवः दुद्धितः” सूर्यस्य पुत्रि उषः ! ‡ “या” त्वं सुनीथे
एतन्नामके “शौचद्रथे” शुचद्रथस्यापत्ये पूर्वं “व्योच्छः” व्यवा-
सयः तमांसि, “सा” त्वं “सहीयसि” अतिशयेन बलवति
“वाय्ये” वय्य-पुत्रे “सत्यश्रवसि” मयि “व्युच्छ” तमो विवामय
[उच्छी विवासे (भ्वा० प०) विवासो वर्जनम् ॥ शिष्टं
समानम् ॥ २ ॥

* उदाहृत्येतत्पदद्वयमर्चि-पतञ्जलिना द्वितीयाह्निके, तथाहि—“ननु च
भोक्तव्योगानां सात्यमुपिराकाशनीया अर्द्धमेकारमर्द्धमोकाराद्याधीयते। सुजाते चश्व
सूचते”—इत्यादिना आशङ्क्य, समाहितम्—“परिषत्कृतिरेषा, तय भवतां नैवहि
लोके न च वेदे अर्द्धकारोऽर्द्धोकारो वास्योति” । अत्र च नागेशः—‘शास्त्रविशेषा-
ध्यासिनां समवायः परिषत् पर्वहा, तय भवा कृतिरित्यर्थः’—इति ।

† सू० वे० ४, ४, २१, ९ ।

‡ ‘दुद्धितर्दिवः—अहो दुद्धितभूता उषाः’—इति वि० ।

॥ ‘गुच्छति दीप्तिं करोति’—इति वि० ।

(३२)

अथ तृतीया ।

१ १ ३ २ ३ १ १ ३ १८
सानोअद्याभरदसुव्युक्कादुहितर्देवः ।

१८ ३ १ १ ३ १ १ ३ १८
योव्यौक्कःसहीयसिसत्यश्रवसिवाय्ये

३ १ १ १ १
सुजातेअश्वसुनृते ॥ ३ * ॥ ११

हे “दुहितः ! दिवः” “आभरदसु” आहृत-धना “सा” प्रसिद्धा त्वं “नः” अस्माकम् “अद्य” अस्मिन् दिने “व्युक्क” तमो विवासय “सहीयसि !” “या उ” [उ-कारोऽनर्थकः] या त्वं पूर्वं “व्यौक्कः” “सा” अद्यापीति । शिष्टं समानम् ॥ ३ ॥ ११

अथ प्रतिप्रियमिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
प्रतिप्रियतमंरथंशृषणंवसुवाहनम् ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३
स्तोतावामश्विनावृषिःस्तोमेभिर्भूषतिप्रति

२ ३ १ २ ३ १ २
माध्वीममश्रुतंरथम् ॥ १ † ॥

हे “अश्विनौ !” [एकः प्रति-शब्दोऽनुवादः] “वां” युवयोः “प्रियतमं” “रथं” “स्तोता” ऋषिः “स्तोमेभिः” स्तोमैः “प्रति

* अ० वे० ४, ४, ११, ३ ।

† अ० आ० ५, १, ३, १० (२भा० ८५२५०) = ऋ० वे० ४, ४, १५, १ ।

भूषति” अलङ्करोति । कीदृशं रथं ? “वृषणं” वर्षितारं फलानां,
 “वसुवाहनं” धनानां वाहकम् ईदृशं रथमागमनाय स्तोतीत्यर्थः ।
 तथा “माध्वी” मधुविद्या-वेदितारो “मम” “हवम्” आह्वानं
 “श्रुतं” श्रुतम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २   ३ १ २ २ २ ३ १ २   २ १
 अत्यायातमश्विनातिरोविश्वामहसना ।

२ २ १ २   ३ १ २ २ १ १   १
 दक्षाहिरण्यवर्त्तनौसुषुम्णासिन्धुवाहसा

२ ३ १ २   ३ १ २
 माध्वीममश्रुतहवम् ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ ! “अत्यायातं” सर्वान् यजमाना-
 नतिक्रम्य गच्छतम् “अहम्” ऋषिर्यथा “विश्वामहः” सर्वा अस्म-
 द्विरोधि-प्रजाः “सना” सदा “तिरः” करोमि [अथवा, ‘अहं
 तिरः सना’—इति सम्बन्धः । प्राप्ताः विश्वामहः सर्वाः क्रिया
 युष्मदीया अनुष्ठेया इत्यर्थः, सना सनातनौ] “दक्षा” यज्ञूणामुप-
 क्षपयितारो, “हिरण्यवर्त्तनौ” हिरण्य-रथौ “सुषुम्णा” सुधनौ
 “सिन्धुवाहसा” नदीनां प्रवाहयितारौ वृष्टि-प्रेरणेन तादृशौ
 युवामत्यायातम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ ३ १ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

आनो*रत्नानिबिभ्रतावश्विनागच्छ तंयुवम् ।

२ ३ १ १

३ १ २

१

रुद्राहिरण्यवर्त्तनीजुषाणावाजिनीवसू

१ ३ १ १ ३ १ २

माध्वीममश्रुतं हवम् ॥ ३ १ ॥ १२

हे “अश्विना” अश्विनो ! “युव” युवां “नः” अस्मभ्यं
“रत्नानि” रमणीयानि “बिभ्रता” बिभ्रतो धारयन्तो सन्तो
अस्मान् “आगच्छतम्” । हे “रुद्रा” रुद्र-पुत्रो ! स्तुत्यो ! वा
“वाजिनीवसू” वाजिन-धनो युवां “हिरण्य-वर्त्तनी” हिरण्य-
रथो “जुषाणा” यज्ञं सेवमानो सन्तो आगच्छतमिति । माध्वी-
त्यादि गतम् ॥ ३ ॥ १२

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य एकोनविंशस्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

— ००० —

* “आनो” — इति ऋ०-पाठः ।

† १२० वे० ४, ४, १५, ३ ।

‡ ‘माध्वी’ — मधुनः सोमस्य पातारौ — इति वि० ।

अथ चतुर्थे खण्डे—

अबोध्मिःसमिधाजनानामिति वृत्तात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
अबोध्मिःसमिधाजनानाम्प्रतिधेनु

२ ३ २ ३ १ १
मिवायतीमुषासम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २ १ २ ३ १ ३ १ २
यद्वाइवप्रवयामुज्जिहानाःप्रभानवः

३ २ ३ १ १
सस्रतेनाकमच्छ ॥ १ * ॥

अयम् “अग्निः” “जनानाम्” अध्वर्यादीनां “समिधा” समिद्धिः “अबोधि” प्रबुद्धोऽभूत् । “धेनुम् इव” अग्निहोत्रार्थं धेनुं प्रति यथा प्रातर्बुध्यते तद्वत्, “आयतीम्” आगच्छतीम् “उषसं प्रति” उषःकाल इत्यर्थः । अथ प्रबुद्धस्याग्नेः “भानवः” रश्मयः ज्वालाः “यद्वाः” महान्तः “वयां” शाखां “प्रोज्जिहानाः” प्रोक्षयमन्तो वृत्ताइव [यद्वा, महान्तः प्रोज्जिहानाः स्वाधिष्ठानं त्यजन्तः भानवः] “नाकम्” अन्तरिक्षम् “अच्छ” आभिमुख्येन “प्र सस्रते” प्रसरन्ति ॥

“सस्रते”-“सिस्रते”—इति पाठो ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ १ १ ३ ३ १ ३ २ ३ १
अबोधिहोतायजथायदेवानूर्ध्वभिग्निः

३ १ १ १ १ २
सुमनाःप्रातरस्थात् ।

१ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ २ ३ १
समिद्धस्यरुग्ग्ददर्शिपाजोमहान्देव

२ २ १ १ १
स्तमसोनिरमोचि ॥ २ * ॥

अयं “होता” होम-निष्ठादकः “अग्निः” “देवान्” यष्टव्यान्
“यजथाय” यष्टुम् “अबोधि” बुध्यसे । सोऽग्निः “प्रातः” काले
“सुमनाः” शोभन-मनस्कः यजमानानुग्रह-बुद्धिः सन् “जहुः”
“अस्थात्” उत्तिष्ठति । “समिद्धस्य” अस्य “रुग्ग्” रोचमानं
“पाजः” बलं ज्वाला-लक्षणम् “अदर्शि” दृश्यते । अथ तथाभूतः
“महान् देवः” “तमसः” अन्धकारात् “निरमोचि” सर्वं जगत्
निरमोचयत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३
यदौङ्गणस्यरशनामजीगःशुचिरङ्गते

१ २ ३ १ २ ३ १ २
शुचिभिर्गोभिरग्निः ।

१८ २८ ३११ ३ १
आदक्षिणायुज्यतेवाजयन्त्युत्ताना

१ १ १ १ १ १
मूर्द्ध्वोऽधयज्जुह्वभिः ॥ ३ * ॥ १३

“यद्” यदा “ईम्” अयमग्निः “गणस्य” सङ्घातात्मकस्य
जगतः “रश्मनां” रज्जुमिव व्यापार-प्रतिबन्धकं तमः “अजीगः”
गिरति गृह्णाति वा समिधो भवतीत्यर्थः । यदा “शुचिः” दीप्तः
“अग्निः” “शुचिभिः गोभिः” व्यापाराप्रतिबन्धकैर्दीप्तैः रश्मिभिः
‘अङ्गुक्तो’ व्यनक्ति विश्वं जगत् “आत्” अनन्तरमेव
“दक्षिणा” प्रवृद्धा “वाजयन्ती” हविर्लक्षणमन्नं प्रदातुमिच्छन्ती
“जुह्वभिः युज्यते” युक्ता भवति [अथवा, दक्षिणा प्रवृद्धाज्य-
धारा युज्यते] तां धाराम् “उत्तानाम्” ऊर्ध्वस्थितामुपरि विस्तृ-
ताम् ‘ऊर्ध्वः’ उन्नतः सन् “जुह्वभिः” “अधयत्” पिबति
॥ ३ ॥ १३

१ १ १ १ १ १
॥ औशनम् ॥ आबो । धियग्निसमिधा । जनाश्नाम् ।
१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
प्रतिधेनूम् । इवाय । तौमुषासाम् । यद्वाइवप्रवया
० १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
मूत् । जिह्वारश्नाः । प्रभानवाः । सस्रते । ना३४३ ।
१ ४ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
काश्भापृक्का६५६ ॥ (१) आबो । धिद्योतायजया । यदा

* ख० वे० ३, ८, १९, ३ ।

† ‘आत्’ * * * आनुपूर्वेण—इति वि० ।

^२ श्रियान् । ^{२ १ २ १ १} ऊर्ध्वीअग्रायिः । ^{२ १ २} सुमनाः । ^{१, २ ४ ५} प्रातरस्थान् ।
^१ समिद्धस्थरुषददा । ^० शिपा^२३जाः । ^{१ २ २ १} महान्देवाः । ^{२ १} तम
^२ सः । ^{१ ४} ना३४३यिः । ^{१ २} आ३मो५चा६पू६यि ॥ (२) यादीम् ।
^१ गणस्यरशनाम् । ^{१ २} अजा३यिगा । ^{१ २ १} शुचिरङ्गायि । ^{१ १} शुचि
^{१, २ ४ ५} मिः । ^{१ २} गोभिरग्रायिः । ^{१ २} आ६क्षिणायुज्यतेवा । ^० जया२३
^२ न्ती । ^{१ २ २ १ २} उत्तानामू । ^{१ १} ध्वो३अध । ^२ या३४३त् । ^{१ ४} जू३४५
 भा६पू६यिः (३) ॥ ८ * ॥ [१] १३

अथेदं अष्टमिति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{३ २ ७} इदं ^{३ १} अष्टञ्ज ^{२ ३ १ ३ १ २} योतिषाज्योतिरागा

^{३ १ २ ३ १ २} चित्रः ^{३ १ २} प्रकेतोअजनिष्टविभू ।

^{१ ३ १ २} यथाप्रसूता ^{३ २ ३ २ ३ १ ७} सवितुः सवायैवा

^{३ २ ३ १ २} रात्रुषमेयोनिमः ^{१ १} रैक् ॥ १ १ ॥

* ऊ० गा० १८ प्र० १ अ० ८ सू० १ ।

† अ० वे० १, ८, १, १ ।

“ज्योतिषां” ग्रह नक्षत्रादीनां द्योतमानानां मध्ये “इदम्”
 उषग्राख्यं “ज्योतिः” “अष्टं” प्रशस्यतमम् [अस्मिन् कोऽतिशयः ?
 इति चेत्, उच्यते—नक्षत्रादिकं ज्योतिस्त्वात्मानमेव प्रकाशयति
 नान्यत्, चन्द्रस्तु यद्यप्यन्यं प्रकाशयति तथापि न विस्पष्ट-
 प्रकाशः, औषसस्तु ज्योतिर्युगपदेव सर्वस्य जगतोऽन्धकार-निरा-
 करणेन विशेषेण प्रकाशकम् अतः प्रशस्यतममित्यर्थः । तादृशं
 ज्योतिः] “आगात्” पूर्वस्यां दिश्यागमत् । आगत्वा चैतस्मिन्
 “चित्रः” चायनीयः, “प्रकेतः” अन्धकारावृतस्य सर्वस्य पदार्थस्य
 प्रज्ञापकः, तथा “विम्बा” विभुर्व्याप्तः सन् “अजनिष्ट” प्रादु-
 रभूत् । किञ्च, “यथा” “रात्रौ” रात्रिः स्वयं “सवितुः” सूर्य-
 सकाशात् “प्रसूता” उत्पन्ना [सूर्यो ह्यस्तं गच्छन् रात्रिं जनयति
 तस्मिन्ननस्तमिते रात्रे रूपस्यभावात् एवमेव रात्रिरपि “उषसे”
 “सवाय” उषसोत्पत्तये तदीयां “योनिं” स्थानं स्वकीयापर-भाग-
 लक्षणम् “आरैक्” आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [यद्वा,
 ‘प्रसूता’ रात्रि-सकाशादुत्पन्ना उषाः ‘सवितुः’ सूर्यस्य ‘सवाय’
 प्रसवाय जन्मने यथा भवति एवं ‘रात्रिः’ अपि ‘उषसे’ उषसो
 यज्जन्म तदर्थं ‘योनिं’ स्वापर-भाग-लक्षणं स्थानं कृतवती ।
 अत्र निरुक्तम्—“इदं अष्टं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रं प्रकेतन
 प्रज्ञाततममजनिष्ट विभूततमं यथा प्रसूता सवितुः प्रसवाय
 रात्रिरादित्यस्यैवं रात्रोषसे योनि मरिचत् स्थानम् (निरु० नै०

* ‘विम्बा—विभुर्व्याप्तः’—इति वि० ।

२, १८)”—इति] अष्टम्—प्रशस्य-शब्दादातिशायनिक इष्टन्
 (५, ३, ५५), “प्रशस्यस्य अः (५, ३, ६०)”—इति आदेशः, “प्रक-
 त्यैकाच् (६, ४, ६३)”—इति प्रकृतिभावाद्दिलोपाभावः । अगात्
 —एते लुङि “इणो गा लुङि (२, ४, ४५)”—इति गादेशः,
 “गातिस्था (२, ४, ७७)”—इति सिचो लुक् । प्रकेतः—कित
 ज्ञाने (स्वा० प०) अन्तर्भावित-स्थर्यात् कर्मणि घञ्, “थाथा-
 दिना (६, २, १४४) उत्तरपदान्तोदात्तत्वम् । अजनिष्ट—
 जनी प्रादुर्भावे (दि० आ०) लुङि सिच इडागमः । विभा—
 “वि-प्र-सं-भ्यो ङुः सञ्ज्ञाम् (३, २, १८०)”—इति ङु-प्रत्ययः,
 “सुपां सुलुक् (७, १, ३८)”—इत्यादिना सोराकारादेशः,
 “ओः सुपि (६, ४, ८३)”—इति यणादेशस्य “न भूसुधियोः
 (६, ४, ८५)”—इति निषेधे प्राप्ते “छन्दस्युभयथा (६, ४,
 ८६)”—इति यणादेशः, व्यत्ययेनाद्युदात्तत्वम् ; यद्वा, वि-पूर्वात्
 भवतेरीणादिको ङ्वुन् प्रत्ययः, नित्वादाद्युदात्तत्वम् (६, १,
 १८७) । प्रसूता—सुनोतेः कर्मणि निष्ठा, “गतिरनन्तरः
 (६, २, ४८)”—इति गतेः प्रकृतिस्वरत्वम् । सवाय—
 “छन्दसि जव-सवो वक्तव्यो (३, ३, ५७ वा०)”—इति निपा-
 तनात् अच्, चित्स्वरः (६, १, १६६) । रात्री—“रात्रेञ्चाजसौ
 (४, १, ३१)”—इति ङीष्, “यस्येति च (६, ४, १४८)”—
 इतीकार-लोपः । अरैक्—रिचिर् विरेचने (६० उ०), लङि
 “बहुलच्छन्दसि (२, ४, ७३)”—इति विकरणस्य लुक्, लघूपध-
 गुणे (७, ३, ८६), “हलङ्गाभ्यः (६, १, ६८)”—इति ति-
 लोपः, बर्ण-व्यत्ययेन पकारस्यैकारः (३, १, ८५) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ ३ १ २ ३ २ १
रुशदत्तारुशतीश्चेत्यागा

१ २ ३ १ २ १ २
दारैगुकृष्णासदनान्यस्याः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
समानबन्धूअमृतेअनूची

३ १ २ ३ २
द्यावावर्णश्चरतआमिनाने ॥ २ * ॥

[श्चेत्या इति उषसो नामधेयम् (निघ० १, ८, १२)]
“रुशती” दौमास “श्चेत्या” श्वेतवर्णोषाः “रुशदत्ता” रुशन्
दौमाः सूर्यो वत्सो यस्याः सा तथोक्ता [यथा मातुः समीपे वत्सः
सञ्चरति एव सुषसः समीपे सूर्यस्य नित्यमवस्थानात् तद्वत्त्वम्
अथवा यथा वत्सो मातुः स्तन्यं रसं पिबन् हरति एव सुषसोऽ-
वस्थायाख्यं रसं पिबन् वत्स इत्युच्यते] तादृशी सती “आगात्”
आगतवती । आगताया उषसः “कृष्णा” कृष्णवर्णा रात्रिः सद-
नानि” स्थानानि स्वकीयानि अर्हयाम-लक्षणानि “आरैक्”
आरेचितवती कल्पितवतीत्यर्थः [उ-इत्येतत्पूरणः] अपिचैते
रात्रुषसौ “समानबन्धू” समानेन एकेन सूर्याख्येन बन्धुना सख्या
युक्ते [यद्वा, सूर्येण सह सम्बन्धे, यथा उषा उदेष्यता सूर्येण
सम्बन्धे एवं रात्रिरपि अस्तं गच्छता सूर्येण सम्बन्धे],† “अमृते”

* ऋ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘समानबन्धू—अप्योराधे उषसः सखायात् सञ्जायेते’—इति वि० ।

मरण-रहिते [कालात्मकतया नित्यत्वात्] “अनूची” अनूच्यो
 प्रथमं रात्रिः पश्चात् उषा इत्यनेन क्रमेण गच्छन्त्यौ [यद्वा, सूर्य-
 गत्यनुसारेण गच्छन्त्यौ एव भूते] “वर्णं” सर्वेषां प्राणिनां रूपम्
 “आ मिनाने” जनयन्त्यौ [यद्वा, स्वकीयं रूपं हिंसन्त्यौ, उषसा
 नैशं तमो निवर्त्यते, प्रकाशात्मकमुषसो रूपं रात्र्या एवं विधे
 सत्यौ] “द्यावा” द्योतमाने “चरतः” प्रतिदिवमावर्त्तत [यद्वा,
 द्यावानभसोऽन्तरिक्ष-मार्गेण चरतः प्रतिदिवसं गच्छतः । अत्र
 निरुक्तम्—“रुशद्वत्सा सूर्यवत्सा । रुशदिति वर्णनाम, रोचते
 र्ज्वलतिकर्मणः ! सूर्यमस्या वत्समाह साहचर्याद्रस-हरणाद्वा ।
 रुशतौ श्वेत्यागात् । श्वेत्या श्वेततेररिचत् कृष्णा सदनान्यस्याः
 कृष्णावर्णा रात्रिः कृष्णं कृष्यतेनिंकृष्टो वर्णाः । अथैने संस्तौति
 समान-बन्धू समान बन्धने अमृते अमरण-धर्माणावनूची अनू-
 च्यावितौतरेतरमभिप्रेत्य द्यावा-वर्णं चरतस्ते एव द्यावौ द्योत-
 नादपि वा द्यावा चरतस्तया सह चरत इति स्यादाभिमाने
 आमिन्वाने अन्योऽन्यस्याध्यात्मं कुर्वाणे (निरु० नै० २, २०) ”
 —इति ॥ श्वेत्या—श्विता वर्णौ (स्वा० आ०), अस्माख्य-
 न्तात् “अचो यत् (३, १, ८७)”—इति भावे यत्, णि-लोपः,
 अर्गं आदित्वात्मत्वर्थीयोऽच् (५, २, १२७) । अमृते अमृतं
 मरणमनयोर्नास्तौति बहुव्रीहौ “नमोजरमरमित्रमृता (६,
 २, ११६)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । अनूची—अनुपूर्वा-
 दञ्चते: “ऋत्विगित्यादिना क्तिन् (३, २, ५८), “अनिदिताम्
 (६, ४, २४)”—इति न-लोपः, “अञ्चतेषोपसङ्ख्यानम् (४, १, ६
 वा०)”—इति ङीप्, “अचः (६, ४, १३८)”—इत्यकार-लोपे, “चौ

(६, ३, १३८)"—इति दीर्घः, "अनुदात्तस्य च यत्रोदात्त-लोपः
(६, १, १६१)"—इति ङीपउदात्तत्वम्. "सुपां सुलुक् (७, १,
३८)"—इति विभक्तैर्लुक् । मिनाते—मीनातेः क्रैयादिकस्य
शानचि "मीनातेर्निगमे (७, ३, ८१)"—इति ङस्यत्वम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २७ ३ १९ ३ २७
समानोअध्वास्त्रोरनन्त

३ १ २ ३ १ २
स्तमन्यान्याचरतोदेवशिष्टे ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
नमेथतेनतस्थतुःसुमेके

२ ३ २ १ २ २ ३ १ २
नक्तोषासासमनसाविरूपे ॥ ३ * ॥ १४

“स्वस्त्रोः” भगिन्योः रात्रुषसीः† “अध्वा” सञ्चरण-
साधन-भूतो मार्गः “समानः” एकएव येन आकाशमार्गेण उषा
निर्गच्छति तेनैव रात्रिरपि, सच मार्गो “अनन्तः” अवसान-
रहितः “तं” मार्गं “देवशिष्टे” देवेन द्योतमानेन सूर्येणानु-
शिष्टे शिष्टिते सत्यो “अन्यान्या”‡ एकैका “चरतः” क्रमेण
गच्छतः । अपिच “सुमेके” शोभन-मेहने॥ सर्वेषामुत्पादकत्वा-

* ऋ० वे० १, ८, १, २ ।

† ‘स्वस्त्रोः—भगिन्योः यावापृथिव्योः अक्षोरान्धोष’—इति वि० ।

‡ ‘अन्या दीप्तिः, अङ्गः अन्या चरतः अन्या सुलोकस्य अन्या पृथिव्याः’—इति वि० ।

॥ ‘सुमेके—संवत्सरे, दक्षिणाधने रात्रेर्धे दृष्टिः, उत्तराधने त्वङ्गः, नक्तं रात्रिः
उषाकाल-प्रभृत्यहः—इति वि० ।

ऋभन-प्रजनने “नक्तोषासा” रात्रिरुषाश्च “विरुपे” तमः-
 प्रकाश-लक्षणाभ्यां विरुद्धाभ्यां युक्ते, अपि “समनसा” समान-
 मनस्केन ऐकमत्यं प्राप्ते सत्यो* “न मेधेते” परस्परं न हिंस्तः,
 तथा “न तस्यतुः” कचिदपि न तिष्ठतः सर्वदा लोकानुग्रहार्थं
 गच्छत इत्यर्थः [अन्यान्या—“कर्मव्यतिहारे सर्वनाम्नो द्वे भवत
 इति वक्तव्यं समासवच्च बहुलम् (८, १, १२ वा०)”—इत्यन्यच्छब्दस्य
 दिर्भावः, “तस्य परमान्नेडितम् (८, १, २)”—इत्यान्नेडित-
 सञ्ज्ञायाम् “अनुदात्तश्च (८, १, ३)”—इत्यान्नेडितानुदात्त-
 त्वम् । देवशिष्टे—शासु अनुशिष्टो (अदा० प०), शास्तेः कर्मणि
 निष्ठा, “यस्य विभाषा (७, २, १५)”—इतीट्-प्रतिषेधः, “शास-
 इदङ्ङ्लोः (६, ४, ३४)”—इति उपधाया इत्वम्, “शासि-
 वसि-घसीनाश्च (८, ३, ६०)”—इति घत्वम्, तृतीया-कर्मणि
 (६, २, ४८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् । मेधेते—
 मेधतिर्हिंसार्थी भोवादिकोऽनुदात्तेत् । सुमेके—मिह सेचने
 (स्वा० प०), भावे घञ्, शोभनो मेही ययोस्ते व्यत्ययेनककारः
 (३, १, ८५), उत्तरपदस्य जित्स्वरेणऽद्युदात्तत्वम् “आच् छन्दसि
 (६, २, ११८)”—इत्युत्तरपदाद्युदात्तत्वम् । नक्तोषासा—सुपांसु
 सुगिति (७, १, ३८) विभक्तेराकारः ॥ ३ ॥ १४

* ‘समनसा—* * * प्रसन्न मनसा’ इत्यर्थः—इति वि० ।

॥ औषसम् ॥ ^१आयि^२दाम् । ^{१८}श्रेष्ट^२ञ्जो^२तिषाञ्जो ।

^१तिरा^२ग्गात् । ^१चित्रः^१प्रकायि । ^१तो^१श्मज । ^१निष्ठ^४विभ्वा ।

^{१८}यथा^२प्रसूता^०सवितूः । ^१सवा^{१८२२१}रश्म्या । ^{११}एवारा^{११}त्रायि । ^{११}उष

^२से । ^१यो^१श्मज्ज । ^१ना^४श्रियिमा^४पूरा^४द्^४पू^४द्^४यिक् ॥ (१) ^{१२}रू^{१२}शात् ।

^{११}वत्स^२ारु^२शती^१श्वे । ^१ति^१या^{१८२१}ग्गात् । ^१आ^१रै^१गका । ^१ष्णा^१श्म

^{११४४४}सदा^{१८}नानि^२यस्थाः । ^०समा^१नव^१धू^१अमृ^१ते । ^१अ^१नू^१श्चौ । ^१द्या

^{१८२२}वा^{२१}वर्णाम् । ^२वरतः । ^१आ^१श्मज्ज । ^१मा^४श्रियिना^४पूना^४द्^४पू^४द्^४पू^४द्^४

^१यिः ॥ (२) ^१सामा । ^{१८}नो^२अ^२ध्वा^२स्व^२स्रोः । ^१अ^१ना^१श्मन्ताः । ^१त

^{१२२१}म^{११}न्या^{११४४}न्या । ^{१८२२}चरतः । ^{१८२२}देव^{१८२२}शिष्टायि । ^{१८२२}ममे^{१८२२}थेते^{१८२२}नत^{१८२२}स्थतूः ।

^०सु^१मे^{१८२२}श्मकायि । ^{११}न^{११}क्तो^१षा^१सा । ^१समन । ^१सा^१श्मज्ज । ^१वा

^४श्रियि^४रूप^४पा^४द्^४पू^४द्^४यि (३) ॥ ८ * ॥ [१] १४

अथाभात्यग्निरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ३ २३२ ३ १२ ३
आभात्यग्निरूषसामनीक

१२ १२ ३१२ १२
मुदिप्राणान्देवयावाचोअस्युः ।

३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
अर्वाञ्चानूनरथ्येहयातं

३ १ १ १ १ २ २
पीपिवांसमश्विनाघर्ममच्छ ॥ १ * ॥

“उषमाम्”† “अनीकम्” अनीकभूतः [अनीकं मुखम्, उषसि प्रबुध्यमान इत्यर्थः] तादृशः “अग्निः” “आ भाति” दीप्यते [अथवा, उषसां मुखमाभात् दीपयति । उषः-काले अग्नयः प्रतिबुध्यन्ते] किञ्च, “विप्राणां” मेधाविनां स्तोतृणां “देवयाः” देवकामाः‡ “वाचः” स्तोत्राणि “उदस्युः” उत्तिष्ठन्ति । यस्मादेवं तस्मात् हे “रथ्या” रथ-स्वामिनावशिनौ ! ¶ “अर्वाञ्चा” अस्मदभिमुखावशिनौ “नूनम्” “अद्य” अस्मिन् याग-दिने “इह” यागे “यातम्” आयातम् । किं प्रति ? “पीपिवांसं” स्वाङ्गैः

* ऋ० वे० ४, ४, १७, १ ।

† ‘उषसां रश्मिनाम्’—इति वि० ।

‡ ‘देवयाः—देवानां प्रापञ्चोया वाचः’—इति वि० ।

¶ ‘रथ्या—रथेन’—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

३१ १   ३१३ १२ १२
उतायात॑सङ्गवेप्रातरङ्गो

३१ २ ३१ २ ३ १ १
मध्यन्दिन॑उदितासूर्यस्य ।

१ ३ २३ १ १२ १ १   ३
दिवा॑नक्तमवसा॒शन्तमे॑न

१२ १२ ३ २ ३ १२ १२
नेदानौम्योतिर॑श्विनाततान ॥ ३ * ॥ १५

[अङ्गो द्वेधा, त्रिवेधा, पञ्चधा, पञ्चदशधा,—इति नामा विधा भागाः सन्ति ; इह पञ्चधा विभागा आस्ताः] “उत” अपिच “आयातम्” आगच्छतम् । कदा ? “सङ्गवे” सङ्गव-काले । [सङ्गच्छन्ते गावो दोह-भूमिं यस्मिन् काले स सङ्गवः । रात्रि-पर-भाग-काले गावो वने हिम-दृशानि भक्षयन्ति, भक्षयित्वा दोहाय सङ्गवे प्रतिनिवर्त्तन्ते], तथा “प्रातः” कालेऽपि, तथा “मध्यन्दिने” अङ्गो मध्यकाले, “सूर्यस्य” “उदिता” उदितो अभ्युदये अत्यन्त-प्रवृद्ध-समये अपराङ्गे इत्यर्थः [एतन्मायाङ्गस्याप्युपलक्षणम्] । न केवलमुक्तेष्वेव कालेषु, किन्तुहि ? “दिवा” “नक्त” सर्वदा “शन्तमेन” सुखतमेन “अवसा” रक्षणेन हविषा

* अ० वे० ४, ४, १७, २ ।

† ‘सङ्गवे यज्ञे, अवसा सङ्गवे सङ्गमे’—इति वि० ।

वा निमित्तेन आयातम् । किमर्शमागम्यते पूर्वमेवान्यैर्देवैः
स्वीकृतत्वात् ? नेत्याह—इदानीमपि “पीतिः” इतर-देवानां
पानं “न” “ततान” तनोति । “अश्विना” अश्विनो इह
आयातमिति शेषः ॥ ३ ॥ १५

॥ अश्विनम् ॥ आभा । तियग्निरुषसाम् । अना३
यिकाम् । उद्दिप्राणाम् । देश्वयाः । वाचोअस्थूः ।
अर्वाञ्चानून्रथ्ये । ह्यार३ताम् । पीपिवा३साम् ।
अश्विना । घा३४३ । मा३मापु३ष्ठाईपु३ई ॥ (१) नासाम् ।
हृतरुप्रमिमौतो । गमा३यिष्ठा । अन्तिनूनाम् । अ
श्विनो । यस्तुते३हा । दिवाभिपित्वेवसा । गमा३यि
ष्ठा । प्रत्यवर्त्तायिम् । दा३शुषे । शा३४३म् । भा३
वापु३यिष्ठाईपु३ई ॥ (२) ऊतयात३सङ्गवेप्रा । तरा३क्षाः ।
मध्यन्दिनायि । उदिता । सूरियस्था । दिवानक्तमव

साशा । तमे२३ना । नेदानौपायि । तिरन्नि । ना३४

३ । ता३ता५ना३पु३(३) ॥ १० * ॥ [१] १५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्यैकोनविंशत्याध्यायस्य

चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमे खण्डे—

एताउत्याइति ढचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३

एताउत्याउषसःकेतुमक्रत

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

पूर्वेअर्द्धेरजसोभानुमञ्जते ।

३ १२ १२ ३ २ ३

निष्कृण्वानाआयुधानीवधृष्णवः

२ ३ १२ १२ ३ १ २

प्रतिगावोरुषीर्यन्तिमातरः ॥ १ † ॥

“उ” [—इत्येतत् पदपूरणम्] । “त्याः” ता “एताः” उषसः
“रजसः” अन्तरिक्ष-लोकस्य “पूर्वे अर्द्धे” प्राचीने दिग्भागे

* छ० भा० १८प्र० १अ० १०सा० ।

† अ० वे० १, ६, २४, १ ।

“भानु” प्रकाशम् “अञ्जते” व्यक्तीकुर्वन्ति । “धृष्णवः” धर्षण-
 शीलाः योद्धारः “आयुधानीव” यथासि-प्रभृतीन्यायुधानि संस्कु-
 र्वन्ति, एवं “निष्कृण्वानाः” निष्कृवीणाः स्व-भासा जगत् संस्कु-
 र्वन्ति : “गावः” गमन-स्वभावाः “अरुषीः” आरोचमानाः
 “मातरः” सूर्य-प्रकाशस्य निर्मात्राः जगज्जनन्त्यो वा “उषसः”
 “प्रति यन्ति” प्रतिदिवसं गच्छन्ति । एवं विधा उषसः अस्मान्
 रक्षन्त्वित्यर्थः* [अत्र निरुक्तम्—“एतास्ता उषसः केतुमक्षत
 प्रज्ञातमेकस्या एव पूजनार्थं बहुवचनं स्यात् । पूर्वं अर्द्धेऽन्तरिक्ष-
 लोकस्य समञ्जते भानुना । लिष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः ।
 निरित्येष समित्येतस्य स्थाने । समीदेष्वा निष्कृतं जारिणीवेत्यपि
 निगमो भवति प्रतियन्ति गावो गमनादरुषीरारोचनामातरो
 भासो निर्मात्राः (दै० ६, ७)”—इति । अक्रत—करोतेर्लुङि
 “मन्त्रे षस (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक् । निष्कृण्वानाः—
 कृवि हिंसा-करणयोश्च (म्वा० प०), अस्मात्ताच्छिलिकथानश्
 (१, २, १२८), धिन्वि-कृण्व्योर च (३, १, ८०)”—इति उ-प्रत्ययः,
 “इपुपधस्य चाप्रत्ययस्य (८, ३, ४१)”—इति विसर्जनौयस्य
 सत्वम्, कृदुत्तरप्रद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] ॥ १ ॥

* ‘उषसः दीप्तयः केतुं ध्वजमक्रत क्षतवत्यः पूर्वं अर्द्धे रजसां लोकानां भातुं
 दीप्तिं मज्जने चयवा भातुमकमादित्यं० निष्कृण्वाना आकर्षयमाशाः आयुधानीव
 शीलानि धृष्णवः धारण-शीलाः पूर्वा दिशः प्रति गावः सर्वस्य जगतो रक्षार्थम् गावः
 आदित्यरश्मयः अरुषीः अर्हसिन्ताः यन्ति सर्वं परिक्रमन्ति मातरः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ १   २ १ २ २ १ १
उदपपन्नरुणाभानवोवृथा

१ २ १ १ २ १ १
स्वायुजोऽग्रुषीर्गर्गाभयुक्षत ।

१ २ १ १ २ १ १   २ २ २
अक्रन्नुषासोवयुनानिपूर्वथा

१ २   १ १ २ २ २
रुशन्तम्भानुमरुषीरग्निश्रयः ॥ २ * ॥

“अरुणा” आरोचमाना† “भानवः” शोधधस्य दीप्तयः‡
“वृथा” अनायासेन स्वयमेव “उदपपन्न” उदगमन्ना । तदनन्तरम्
उषसश्च “स्वायुजः” सुखेन रथेन आयोक्तुं शक्वाः “अरुषीः”
शुभवर्णाः गाः पूर्वमुत्थितान् रश्मिन् ईदृशीः स्ववाहन-भूतास्तु-
ष्यदौ गा एव “अयुक्षत” अयोजयत् [उक्तञ्च—“अरुष्योगावउष-
साम् (निघ० १, १५, ७)”—इति] । एवं गोभिर्युक्तं रथमारुह्य
उषसः “पूर्वथा” पूर्वेष्वतीतेष्वहस्तु “वयुनानि” सर्वेषां प्राणिनां
ज्ञानानि “अक्रन्” अक्रार्षुः उषः-काले जाते हि सर्वे प्राणिनो
ज्ञानयुक्ता भवन्ति, तदनन्तरम् “अरुषीः” आरोचमानास्ता-
उषसः “रुशन्त” [रुशदिति वर्णनाम, रोचतेर्ज्वलति-कर्मणः

* सू० वे० १, ६, २४, २ ।

† ‘अरुणाः रश्मवर्णाः’—इति वि० ।

‡ ‘भानवः—आदित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

§ ‘उदपपन्न—उत्पतन्त्यादित्य-रश्मयः’—इति वि० ।

(निरु० नै ६, १३)”—इति यास्कः] शुक्लवर्णा “भानु” सूर्यम्
“अश्विन्युः” “भानुम्” अश्वेवन्त तेन सहैकौभवन्तीत्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ २ ३ १ २ २
अर्चन्ति नारीरपसोनविष्टिभिः

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २
समानेन योजनेनापरावतः ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इषं वदन्तीः सुकृते सुदानवे

२ ३ १ १ २ ३ १ २ ३
विश्वेदश्च यजमानाय सुन्वते ॥ ३ * ॥ १६

“नारीः” नेत्राः उषसः “विष्टिभिः” निविशकैः स्वकीये
स्तेजोभिः “समानेन योजनेन” एकेनैवोद्योगेन “आ परावतः”
आदूरदेशात् आपश्चिमदिग्विभागात् “अर्चन्ति” नमः-प्रदेशं
पूजयन्ति कृत्स्नं जगत् युगपदेव व्याप्नुवन्तीत्यर्थः† । तच्च
दृष्टान्तः—“अपसो न” युद्ध-कर्मणीपेताः पुरुषाः यथा स्वकीयै-
रायुधैर्धाटीमुखेन सर्वं देशं व्याप्नुवन्ति तद्वत् । किङ्कुर्वते ?
“सुकृते” शोभनस्य कर्मणः कर्त्रे, “सुन्वते” सोमाभिषवं कुर्वते,

* ख० वे० १, ६, ३५, ३ ।

† ‘समानेन योजनेन । एतदुक्तमवति—वज्रयोजन-साधने प्रथि सुलोकास्त भूतो-
कस्त आन्तरिक्षे, आपरावतः—दूरात्, इषि—दृष्टिं वदन्तीः आदित्य-रश्मयः’—इति
वि० ।

‡ ‘अपसः—उदकानि’—इति वि० ।

“सुदानवे” कल्याणीर्दक्षिणा ऋत्विग्भ्यो ददते, “यजमानाय”
 “विश्वेदह” सर्वमेवेषमन् वहन्तीरावहन्वः प्रयच्छन्त्य इत्यर्थः
 [नारीः—“नृन्पे (८, ३, १०), ऋदोरप् (३, ४, ५७) “नृनर-
 योर्वाङ्मि (४, १, ७३ ग०)”—इति शार्ङ्गरवादिषु पाठात्
 ङीन्, जसि “वाच्छन्दसि (६, १, १०६)”—इति पूर्वसवर्थ-
 दीर्घत्वम् । अपसः—अपः-शब्दात् “अर्शभादिभ्योऽच् (५, २,
 १२७)”—इत्यच् “सुपां सु-लुक् (७, १, ३६)”—इति जसः सुः,
 व्यत्ययेन प्रत्ययात् पूर्वस्योदात्तत्वम् । विष्टिभिः—विश्व प्रवेशने
 (तु० प०), विशन्ति प्रविशन्तीति विष्टयः किरणाः “क्लिच्क्लो च
 सञ्ज्ञायाम् (३, ३, १७४)”—इति क्लिच् । विश्वा—“सुपां
 सु-लुक् (७, १, ३६)”—इत्याह्लादेशः] ॥ ३ ॥ १६

॥ उषः ॥ एतोवा । उत्थाउषसःकायि । तुम
 क्राता२ । पूर्वेअर्द्धेरजसोभा । नुमञ्जाता२यि । निष्कृ
 एवावानाआयुधानायि । वधृष्णावार३ः । प्राताह्यिगा
 वाः । अरुषायिर्या२३ । तायिमा३तापूरा ई ५ ६ः ॥ (१)
 उदोवा । अपमन्नरुणाभा । नवोवार्था२ । स्वायुजो
 अरुषीगर्गाः । अयुक्षाता२ । अक्रन्नुषासोवयुना । नि

^{१ १} पूर्वाथार३ । ^{१ २ ४ ५} रुशान्ताभा । ^{२ १} नुमरूषा३यिः । ^{१ १} आशा
^४ शयिआप्रयू६५६ः ॥ (२) ^{२ १} अर्चोवा । ^{२ २} जिनारौरपसो । ^२ न
^१ विष्टायिभा३यिः । ^{१ २ २ २ २} समानेनयोजनेना । ^{२ २ १} परावाता३ः ।
^१ इषम्बहन्तीः ^२ सुकृतायि । ^{२ २ १} सुदानावा३यि । ^{१ २ ४} वायिश्चे३दा
^५ हा । ^{२ १} यजमाना३३ । ^{१ २ ४} याह३न्वाप्रता६५६यि(३) ॥ १६* ॥ [१] १६

अथाबोध्यग्निजर्मइति द्वचामकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २ ३ १ २} अबोध्यग्निजर्मउदेतिह्यर्थी
^{२ २ ३ २ ३}

^{२ २ ३ २ ३ १ २} व्यू३षाश्चन्द्रामद्वावोअर्चिषा ।
^{३ १ २}

^{१ २} आयुक्षातामश्विनायातवेरथ
^{२ २ ३ १ २ ३ २ ३}

^{१ २} म्प्रासावीद्देवःसविताजगत्पृथक् ॥ १ † ॥
^{३ १ २ ३ १ ३ २ १ २}

* क० मा० १८प्र० १अ० १६सा० ।

† क० वे० २, २१, २ ।

अयम् “अग्निः” निहतः सन् “उमः” उमायाः पृथिव्याः
 वेदि-लक्षणाया सम्बन्धी सन् “अबोधि” प्रबोधितः । किञ्च,
 “सूर्यः” “उदेति” । ततो “मह्वी” महती “उषाः” “अर्चिषा”
 प्रकृष्टेन तेजसा “चन्द्रा” प्राणिनामाङ्गादनी सती “वि आवः”
 व्यावृणोत् तमांसि निवारयति स्म [वृणोतेर्लुङ् “मन्त्रे घस
 (२, ४, ८०)”—इति च्चेर्लुक्. “हृन्दस्यपि दृश्यते (६, ४, ७३)”—
 इत्याङ्गागमः] यतश्चयमुषा उदेति यतश्चायमग्निः प्रबुद्धो भवति
 अतः कारणात् द्वे अग्निनो युष्मत्सम्बन्धिनं “रथं” “यातवे”
 देव-यजन-गमनाय रासभाभ्याम् “आ युक्षताम्” युक्षाथाम् ।
 तथा “सविता” सर्वकर्मणोऽनुज्ञाता “देवः” “जगत्” जङ्गमं
 प्राणिजातं “पृथक्” स्व-स्व-कर्मानुरोधेन “प्रासावीत्” प्रसुवतु
 अनुजानातु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ ३ १ २ ३ १ २
 यद्युञ्जाथेवृषणमश्विनारथ

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 ङ्गतेननोमधुनाक्षत्रमुक्षतम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २
 अस्माकम्ब्रह्मपृतनासुजिन्वतं

३ २ ७ ३ १ २
 वयन्धनाशूरसाताभजेमहि ॥ २ * ॥

हे “अश्विना” अश्विनौ । “यद्” यदा “वृषणं” वृष्यादि-
वर्षकं “रथं” “युष्माथे” योजयथः, तदा “नः स्वचं” अस्मदीयं
बलं क्षत्रिय-जातिर्वा* “वृतेन” उदकेन “मधुना” मधुरेण
“उक्षतं” सेचयतं प्रवर्धयतमित्यर्थः [यद्वा, ‘वृतेन’ चरण-रूपेण
“मधुना” अमृतेन “उक्षतम्” युष्मद्रथस्थेनामृतेनास्मदीयं बलं
प्रवर्धयतमित्यर्थः । अश्विनोः रथस्य मधुपूर्णत्वं “मधुवाहनो रथः”
—इत्यादिषु प्रसिद्धम्] । किञ्च, अस्माकं “पुतनासु” अस्मदीयासु
पुत्र-भृत्यादि-मनुष्यरूपासु प्रजासु “ब्रह्म” तेजः† “जिन्वतम्”
[यद्वा, ‘पुतनासु’ परकीयासु ‘ब्रह्म’ परिहृदमन्मस्माकं जिन्वतं
प्रीणयतम्] । वयञ्च “शूरसातो” शूराणां प्रहारादि-दान-युक्ते
सङ्ग्रामे “धना” तदीयानि धनानि बहुविधानि “भजेमहि” ॥२॥

अथ तृतीया ।

२ १ २ १ १ २ १ १ २ १ १ २
अर्वाङ्त्रिचक्रोमधुवाहनोरथो

२ १ २ २ १ २ २ १ २
जीराश्वोअश्विनोर्यातुसुष्टुतः ।

३ २ २ १ २ २ १ २ २
त्रिवन्धुरोमघवाविश्वसौभगः

२ २ १ २ २ २ २ १ २
शन्नन्नावक्षद्दिपदेचतुष्पदे ॥ ३ ॥ १७

* ‘स्वचं’—मदीयं राष्ट्रम्—इति वि० ।

† ‘ब्रह्म अन्नम्’—इति वि० ।

‡ अ० वे० १, २, २७, २ ।

“अर्वाङ्” अस्मदभिसुखः अश्विनोः “रथः” “यातु” अस्म-
दभिसुखो गच्छतु । कीदृशः ? “त्रिचक्रः” चक्र-त्रय-युक्तः, “मधु-
वाहनः” मधु-वोढा, “जीराश्वः” शीघ्रगाम्यश्वोपेतः,* “सुष्टुतः”
अतएवास्माभिः स्तूयमानः, “त्रिवन्धुरः” निम्नोन्नत-काष्ठ-त्रयोपेतः
सारथ्याश्व-स्थानं वन्धुरं तद्युक्तः,† “मघवा” धनवान्, “विश्व-
सौभगः” सर्व-सौभाग्योपेतः । ईदृशोऽश्विनोः रथः “नः” अस्माकं
“द्विपदे” पुत्रादि-प्रजायै “चतुष्पदे” पशवे च “शं” सुखम् “आ-
वन्नत्” आहवतु वहेर्लिटि अङागमः ॥ ३ ॥ १७

॥ कावम् ॥ ^{११}अबोवा । ^{१२}धियग्निर्मउदायि । तिष्ठ
^१राया२ः । ^{१२}व्युषाश्चन्द्रामङ्गा । ^{१३}वोअर्वायिषा२ । आ
^{२२}युक्तातामश्विनाया । ^{१२१}तवेराथा२३म् । ^{१२}प्रासा३वीद्दोवः
^१सवायिता२३ । ^{१२}जागा३त्यापुर्था३५६क् ॥ (१) ^{२१}यद्योवा ।
^{२२}जाथेवृषणमा । ^{२२१}श्विनाराथा२म् । ^{१२}घृतेननोमधुनाक्षा ।
^{२१}त्रमुक्ताता२म् । ^{१२}अस्माकम्ब्रह्मपृतना । ^२सुजिन्वाता२३म् ।
^{१२}वाया३न्धाना । ^{२२१}शूद्रसाता२३ । ^{१२}भाजा३यिमापुद्गा३५६

* ‘जीराश्वः—यजमान-वर्षीषि वै जीराः अथवा जीरक-वर्षीः’—इति वि० ।

† ‘त्रिवन्धुरः—ईषा-त्रयोकाष्ठयुतः’—इति वि० ।

यि ॥ (२) ^{११}अर्वावा । ^२त्रिचक्रोमधुवा । ^{१२१}हनोराथा २ ।

^{१२२२}जीराश्वोचश्चिनोर्या । ^{१ १}तुसुष्टूता २ः । ^{१ २ २}त्रिबन्धुरोमघवा

^{१२१}वायिश्चिसौभागा २३ः । ^{१ २ ४ ५ १ १}शान्नाश्चावा । ^१शुद्धिपादा २३

^{१ २ ४}यि । चातुर्ध्यापुदा ६५६यि (३) ॥ १७ * ॥ [१] १७

अथ प्रतेधारा असंखत इति चतुर्त्तुचं द्वतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१२१ २ ११२ ११२ १२ १२१}प्रतेधारा असंखतो दिवो नयन्ति वृष्टयः ।

^{१ २ १२ १ १ २}अच्छावाज् स हस्त्रिणम् ॥ १ † ॥

“हे सोम ! “ते” तव “असंखन्तः” सङ्घ-रहिताः “धाराः” स हस्त्रिणम् अपरिमित-सङ्ख्याकं “वाजम्” अन्नं मत्वा अस्मदर्थं “प्र यन्ति” प्रगच्छन्ति । तत्र दृष्टान्तः—“दिवो न वृष्टयः” यथा कुलीकाद् वर्षधारा निःसङ्गाः प्रजानामपरिमितमन्नं प्रतियन्ति तद्वदित्यर्थः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० १८प्र० १ख० १०सा० ।

† ऊ० वे० ७, १, १४, १ ।

अथ द्वितीया ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
अभिप्रियाणिकाव्याविश्वाचक्षाणो अभ्यर्षति ।

१ २ ३ १ २ २ २
हरिस्तुञ्जानआयुधा ॥ २ * ॥

“हरिः” हरित-वर्णः सोमः “विश्वा” विश्वानि “प्रियाणि”
देवानां प्रीति-कराणि “काव्या” कर्माणि† “चक्षाणः” पश्यन्
“आयुधा” स्वकीयान्यायुधानि‡ “तुञ्जानः” राक्षसान् प्रति प्रेरयन्
“अभ्यर्षति” यागं प्रति गच्छति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
समर्ज्जानआयुभिरिभोराजेवसुव्रतः ।

३ १ २ २ २
श्येनोनवसुषीदति ॥ ३ † ॥

“सुव्रतः” सुकर्मा “सः” सोमः “आयुभिर्मनुष्यैर्ऋत्विग्भिः
“मर्ज्ज्यमानः” “इभः” गत-भयः “राजा इव” यथा राजा,
“श्येनो न” यथा श्येनः, तथा “वसु” केषु वसतीवरौषु
“सीदति” ॥ ३ ॥

* अ० वे० ७, १, १४, २ ।

† ‘काव्या—कविलेख’—इति वि० ।

‡ ‘आयुधा—आयुधानि द्रोच-कलश-प्रभृतीनि सह-वसस-पर्यन्तानि’—इति वि० ।

¶ अ० वे० ७, १, १४, २ ।

अथ चतुर्थी ।

२३ १२ ३१७ ११ १३ १८ २२
सनोविश्वादिवोवद्धतोपृथिव्याअधि ।

३ १२३१२
पुनानइन्दवाभर ॥ ४ * ॥ १८

हे “इन्दो” सोम ! “पुनानः” पूयमानस्त्वं “दिवः अधि”
“पृथिव्याः” अधि पृथिव्यां स्थितानि [अधीति सप्तम्यर्थानुवादी]
“विश्वा” विश्वानि “वसु” वसूनि धनानि “नः” अस्माभ्यम्
“आ भर” आहर ॥ ४ ॥ १८

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकोनविंशस्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्ह निवारयन् ।

पुमर्थाद्यतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ १८ ॥

॥ इति अष्टमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-
श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-
चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे
उत्तराग्रन्ये जनविंशोऽध्यायः†

समाप्तः ॥ १८ ॥

* ख० वे० ७, १, २४, ४ ।

† ‘अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः’—इति वि० सर्व-सम्मतम् ।

यस्य निःश्रसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।
निर्ममि तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २० ॥

॥ अथ विंशोऽध्यायश्चरभ्यते ॥

तत्र,

प्रथमे खण्डे—

प्रास्यधारेति दृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २ २
प्रास्यधाराअक्षरन्वृष्णःसुतस्योजसः* ।

३ १ २   १ २ ३ १ २
देवाअमुप्रभूषतः ॥ १ १ ॥

“अस्य” सोमस्य “धाराः” “ओजसः” ओजसा बलेनः “अक्ष-
रन्” असिञ्चन् । कौटुशस्य? “वृष्णाः” वर्षुकस्य “सुतस्य”
अभिषुतस्य “देवान्” “अनु” “प्रभूषतः” भवितुमिच्छतः ॥ १ ॥

* ओजसा—इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० ६, ८, १८ १ ।

‡ ऋ० दोष-पाठमनुसृत्यैव ऋतोयान्-विपरिचामेनेयं व्याख्या । विवरणकारणं
चरभ्यतेव व्याख्ये—तीर्थ-सम्पन्नस्य—इति ।

॥ ‘देवान् प्रभूषतः—देवान् पूजयतः’—इति वि० ।

अथ द्वितीया ।

१ २   ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ २
सप्तिमृजन्तिवेधसोऽगृणन्तःकारवोगिरा ।

१   २   ३ १ २ क १ २
ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् ॥ २ * ॥

“सप्तिम” अश्व-स्थानीयं सर्पण-स्वभावं वा सोमं “मृजन्ति” शोधयन्ति । के ? “अगृणन्तः” स्तुवन्तः “कारवः” कर्म-कर्त्तारो ऽध्वर्यादयः “गिरा” स्तुत्या साधनेन । कीदृशं सप्तिम ? “ज्योतिः” दीप्यमानं सोमं “जज्ञानं” जायमानं प्रवृद्धमित्यर्थः [अथवा ज्योतिर्जायमानम् “अयं वै ज्योतिर्यक्षोमः”—इति श्रुतेः] “उक्थ्य” स्तुत्यम् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ १ २   ३ १ २   ३ १ २
सुषहासोमतानितेपुनानायप्रभूवसो ।

१ २   ३ १ २
वर्द्धसमुद्रमुक्थ्य† ॥ ३ ‡ ॥ १

हे “सोम !” “उक्थ्य” स्तुत्य ! “प्रभूवसो” प्रभूत-धन ! “पुनानाय” पूज्यमानस्य “ते” तव “तानि” तेजांसि “सुषहा” शोभनाभिभावुकानि । यस्मादेवं तस्मात् “समुद्र” समुद्र-सदृशं तं “वर्द्ध” वर्द्धय रसेन पूरयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ १

* ऋ० वे० ६, ८, १८, २ ।

† “उक्थ्यम्”—इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ६, ८, १८, २ ।

अथैवेति द्विपदं द्वितीयं सप्तम्,*

तत्र प्रथमा ।

२ २ २ २ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

एषब्रह्माय ऋत्विग्य इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे ॥ १ † ॥

“यः” “इन्द्रः”—इति “नाम” “श्रुतः” देव-समूहैः प्रख्यातः
“एषः” “ऋत्विग्यः” ऋतो वसन्तादौ काले भवः य एषः “ब्रह्मा”
सर्वतः परिहृङः, तमहं “गृणे” स्तोमि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

त्वामिच्छवसस्य ते यन्ति गिरो न संयतः ॥ २ ‡ ॥

हे “श्वसः” बलस्य “पते” पालकेन्द्र ! [अतिशयेन बल-
वन्नित्यर्थः । तथा शाखान्तरे बलेनोत्पत्तित्वं श्रूयते—“उरसो
बाहुभ्यां पञ्चदशं निरमिमीत, तमिन्द्रो देवतान् वि सृज्यते”—
इत्यारभ्य “तस्मात्ते वीर्यवन्तः”—इति श्रुतेः] “त्वामित्” त्वामेव
“संयतः” न सम्यङ् नियच्छतः पुरुषस्येव वेदस्य सम्बन्धिनः
“गिरः” स्तुतयः “यन्ति” प्राप्नुवन्ति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २

विस्तृतयो यथापथः ॥ ३ ¶ ॥ २

* ‘अस्मात् प्रभृत्यतिप्रायश्चित्तानि’—इति वि० ।

† इ० आ० ५, १, १, २ (भा० ८८५ पृ०) ।

‡ नैषान्यत्र क्वापि दृश्यते ।

¶ इ० आ० ५, २, २, ७ (२भा० ८०४ पृ०) ।

—इत्यृचः प्रतीकम्, तस्यादितो व्याख्यानं छन्दसि द्रष्टव्यम्
॥ ३ ॥ २

॥ कालेयम् ॥ एषा३ब्राह्म३ । या२३ः । आ३ । त्वा
२३ । याः । इन्द्रो३नामौ । वा३४३ओ३४वा । शुतो३
मृ३णायि ॥ (१) तुवा३श्मायि३च्छा । वा२३ । सा३ः । पा२
३ । ता३यि । यन्ता३यिगि३रौ । वा३४३ओ३४वा । न
सा३प्रयताः ॥ (२) वि३सू३तायाः । या२३ । या३ । पा२
३ । याः । इन्द्रा३त्वदी । वा३४३ओ३४वा । तुरा३प्त
याः । हो३पुई । डा(३) ॥ ८ * ॥ [१] २

अथात्वारथमिति दृष्टं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमायाः ।

२ ३ १ ३ १ ३ १ २
आत्वारथं यथोतये ॥ १ १ ॥

* छ० भा० ११ प्र० १ अ० ८ सू० ।

† छ० भा० ४, १, २, ३ (१ भा० ७२३ पृ०) = छ० वे० ६, १, १, १ ।

[—इति प्रतीकमत्र पठ्यते । तत्रापि व्याख्याता ।] हे इन्द्र !
 “त्वा” त्वां वयम् “आवर्त्तयामसि” आवर्त्तयामः । किमर्थम् ?
 “जतये” अस्माकं रक्षणाय “सुखाय” सुखाय च । किमिव ?
 “रथं यथा” जतये सुखाय चावर्त्तयति तद्वत् । कौटुशं त्वाम् ?
 “तुविकूर्मिम्” बहु-कर्माणम् “ऋतीषहं” हिंसकानामभिभवितारम् । हे इन्द्र ! “शविष्ठ” अतिशयेन बलवन् ! हे “सत्पते”
 सतां पालक ! त्वामिति समन्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ४ १ २ ३ १ २
 तुविष्णुस्तुविक्रतोश्चैवोविश्वयामते ।

१ २ ३ २
 आपप्राथमहित्वना ॥ २ * ॥

हे “तुविष्णु” प्रभूत-बल ! अतएव “तुविक्रतो” बहु-
 विचित्र-कर्मवन् ! [अथवा बहुप्रज्ञ ! कर्मणः पृथग्भिधानात्]
 हे “शचैवः” बहुकर्माणोपेत ! पूजनीयेन्द्र ! “विश्वया” विश्व-
 व्याप्तिन “महित्वना” महत्त्वेन “आ पप्राथ” आपूरितवानसि
 अविशेषाद् विश्वमित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २
 यस्यतेमहिनामहःपरिजमायन्तमीयतुः ।

२ ३ १ २ ३ १ २
 हस्तावज्जहिरण्ययम् ॥ ३ † ॥ ३

“महः” महतः “यस्य” “ते” तव [यच्छब्दः प्रकृत-परा-
मर्शी, प्रकृत-सूक्तसृग्द्वयं तत्रत्य-तुविकूर्मिसृतीषहमित्याद्युक्त-लक्ष-
णस्य तव] “महिमा” महत्वेन “हस्ता” तव हस्तौ “उमायन्त”
पृथिव्यां सर्वतो व्याप्नुवन्तं “हिरण्यं” “वज्रम्” हस्तौ “इयतुः”
परिगृह्णीतः, सर्वदास्माकं भय-निवारणायेति भावः ॥ १ ॥ ३

आयःपुरमिति ढचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१३ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ १ २
आयःपुरनामिणौमदीदेदत्यः कविर्नभन्योऽश्नार्वा ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

स्वरोनरुक्वाञ्छनात्मा ॥ १ ॥ १

“यः” अग्निः “नामिणी” नर्मवतां यजमानानां सम्बन्धिनी-
सुत्तरवेदिः [यद्वा नृणां मनसि स्थितां यजमानानां यन्नाथ्यर्थ-
भूमिं प्रत्यत्रागमन-मनीषा विद्यते ताम्] “पुरः” तत् स्थानं
“अदीदेदत्” दीपयति । कौटुशोऽयम् ? “अत्यः” अपेक्षित-
देशं प्रत्यतनशीलः, “कविः” क्रान्तदर्शी । तत्र दृष्टान्तः—
“अर्वा” अरण-कुशलः, “नभन्यः न” नभस्याकाशे भवः नभ-

* विवरण-मते—“हस्तावज्रम्” समास-निष्पन्नमेकव्ययम्, अतएव ‘हस्तावज्र’—
इत्ये यस्य वज्रं विद्यते स हस्तावज्रः, ज्ञान्दसं दीर्घत्वं ‘हस्त-अवज्रम्’—इति तद्व्याख्या-
नम् । परजेतदुपेक्ष्य पद-ग्रन्थ-विरोधात् स्वरशास्त्र-विरोधाच्च ।

† सू० वे० १, २, १८, १ ।

‡ ‘नामिणी’—नृणां सुखम् सुखकरीममरावतीम्—इति वि० ।

ग्नो वायुरिव* । किञ्च, “अतात्मा” यजमान-गृहापेक्षया वा अपरिमित-रूपत्वम् [अथवा मित्र-वरुणादि-रूप-भेदेन । अग्ने-मित्रादि-रूपत्वं ‘त्वमग्ने वरुणोऽजायत’—इति, हे अग्ने ! त्वं वरुणो जायसे वरुणो भवति ; यत् यस्मात् “इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः”—इत्यादिषु-श्रुतिषु प्रसिद्धम्, अग्निमेव इन्द्राद्यात्मकमाहुरिति द्वितीयमन्वस्यार्थः] तादृशोऽयं “सूरो न” सूर्य इव “वरुक्षान्” दीप्यमानः [रुच् दीप्तो (भा० आ०), छान्दसस्य लिटः कसुः] अतस्तादृशोऽग्निरस्ति उत्कृष्टो वर्त्तत इति पूर्वव्रान्वयः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ १ २ १ १ १ २ १
अभिद्विजन्मात्रीरोचनानि

१ २ १ २ १ १ १
विश्वारजाऽसिः पुः पुः चानो अस्थात् ।

१ २ १ २ १ १ १ १ १
होताय जिष्ठो अपाऽसधस्थे ॥ २ † ॥

अयमग्निः “द्विजन्मा” द्वाभ्यामरषिभ्यां जायमानः‡ यद्वा, मथनात् प्रथमं जन्म, उत्पत्त्यनन्तरम् आधान-पवमानेष्ट्यादि-संस्कार-रूपं द्वितीयं जन्म, एवं द्विजन्मत्वम् [अथवा, आवा पृथिवीभ्यामुत्पन्नत्वात्, तादृशोऽग्निः] “त्रीरोचनानि” त्रीणि

● ‘मपत्यः—मत्स्यमेषः ममिद्यते केनचित्’—इति वि० ।

† अ० वे० २, २, १८, ४ ।

‡ ‘द्विजन्मा—द्वितीयजनन-संस्कारः’—इति वि० ।

रोचमानानि क्षित्यादिस्थानानि गार्हपत्यादीनि वा “शुशु-
चानः” प्रकाशयन् न केवलं चीर्येव किन्तु “विश्वा” “रजांसि”
सर्वाण्यपि रक्षणात्मकानि क्षित्यादिलोकान् “शुशुचानः” दीप-
यन् “होता” देवानामाह्वाता “यजिष्ठः” यष्टृतमः सन् “अपां”
ग्रीष्मपायुदकानां “सधस्ये” सह-स्थाने याग-देशे “अस्यात्”
तिष्ठति ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३१   १ २ २ १ ३
अयस्सद्योतायोद्विजन्मा

१ १ ३ १ २ २ २   ३ २
विश्वाद्धेवार्याणिश्रवस्या ।

२ ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
मर्त्यो अस्मै सुतुकोददाश ॥ ३ * ॥ ४

“द्विजन्मा” “सः” एव “होता” होम-निष्पादकः [आह्वाता
वा देवानाम् अरणीभ्यामुत्पन्नस्यैव गार्हपत्य-द्वारा आहवनीय-
त्वात्] सोऽयं “विश्वा” विश्वानि “वार्याणि” वरणीयानि
कर्मानि [ईड-वृन्द-वृ-शंस-दुहाण्यतः (६, १, २१४)]—इत्याद्यु-
दात्तत्वम्] “श्रवस्या” श्रवणस्यया [अवो हविलक्ष्णं यशी वा
तदिच्छाया श्रवः-शब्दात् क्वजन्ताद् “अ प्रत्ययात् (१, ३, १०२)”
इति भावे अ-प्रत्ययः] अन्नाय यशसे वा “द्धे” धारयति ।
“अस्मै” उक्त-स्वरूपायान्नये “यः” “मर्त्यः” “ददाश” ददाति
स “सुतुकः” शोभन-पुरी भवति ॥ ३ ॥ ४

॥ साकमश्वम् ॥ ^{५२ २, ४ २ ५ ५ १२२} आयःपू३रन्नाग्निणी६मा । दी६
^{२ २ १ २२ १ १} दत्यःकविर्नभन्यो नार्वा २रु । रोना २रुह । काञ्छा २३हा ३
^{१ ५ ५ ५ २ ४ २ ५ ५} ४३यि । तार ३४त्मो६द्यायि ॥ (१) अभिदा३यिजन्मात्री६रो ।
^{१ २ २ २ २ २ १ १} चनानिविश्वारजा ॥ सि३शु३चानो अस्थादो ३ता । यजा २
^{२ १ २ १ ५ ५} यिष्ठो आ । पा ३सा २३चा ३४३यि । धार ३४स्थो६द्यायि ॥ (२)
^{५ २ ४ २ २ ५ ५ १२ २ २ २ २} अय ३सा ३होतायोदा६यिजा । न्माविश्वादधेवार्याणिअ
^{२ १ १ १ २ २} वस्यामर्त्ती १याः । अस्मा २यिचुतू । कोदा २३चा ३४३यि ।
^{१ ५ ५} दा २३४शो६द्यायि (३) ॥ ६ * ॥ [१] ४

अथाग्नेतमद्याश्वमिति दृषात्मकं पञ्चमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ ३ २ २ २ ३ २ ७ ३ १ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २}
 अग्ने तमद्याश्वन्नस्तोमैः क्रतुन्नभद्र ३द्विस्पृशम् ।

^{३ १ २ ३ १ २}
 ऋध्यामातओच्चैः ॥ १ ॥

* ऊ० गा० २१प्र० २अ० ६सा० ।

† दृ० आ० ५, १, ५, ८ (१भा० ८८० पृ०) = दृ० वे० ३, ५, १०, १ = घ० वे० १५, ४४ ।

हे “अग्ने !” “अथ” अस्मिन्नहनि वयमृत्विगादयः “ओहैः” इन्द्रादि-प्रापकैरस्माकं स्तोमैः स्तोत्र-समूहैः “तम्” प्रसिद्धं त्वाम् “ऋध्याम्” समर्पयाम् । कौटुशं त्वाम् ? “अश्वं न वोढारम्” अश्वमिव हविषो वाहकम्, “ऋतुं न” कर्त्तारमिव उपकारिण-मित्यर्थः । तथा “भद्र” भजनीयं “हृदिस्पृश” हृदयङ्गमम् अतिशयेन प्रियमित्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३क १२ ३१ २३ १ ३ १२ ३ ३
अधाद्यग्रेऋतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ ३ १ २
रथीर्हृतस्यबृहतोवभूथ ॥ २ * ॥

“अधा हि” इदानीमेव हे “अग्ने !” “ऋतोः” अस्मदीय-याग्रस्य “रथी” नेता “वभूथ” भवसि [“हृन्दसि लुङ् लङ् लिटः (३, ४, ६)”—इति भवतेर्वर्त्तमानार्थे लिटि सिपस्यल् “आर्ध-धातुकस्येड्वलादेः (७, २, ३५)”—इतीडागमे प्राप्ते “वभूथा ऽततन्व (७, २, ६४)”—इति निपातनादिङ्भावः । कौटुशस्य यागस्य ? “भद्रस्य” भजनीयस्य†, “दक्षस्य” प्रवृत्तस्य‡, “साधोः” अभीष्ट-फलानां साधकस्य सत्यभूतस्य, “बृहतः भहतः ॥ २ ॥

● क० घ० ३, १०, १=घ० घ० १५, ४५ ।

† ‘भद्रस्य—भोभनस्य’—इति वि० ।

‡ ‘दक्षस्य—यजमानस्य’—इति वि० ।

५ १ २ १ २ १ २ १ २ १
 ६नाः । अर्वाङ्स्वर्णज्योतिरग्रा २यिवायि । अ२भा २यिःसु
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 मा । नाअ २ ३ द्वा ३ ४ ३ यि । ना २ ३ ४ यिको ६ द्वायि
 (३) ॥ ७ * ॥ [१] ५

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

—०००—

अथ द्वितीये खण्डे—

अग्नेविवस्वदिति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २ २ २
 अग्नेविवस्वदूषसश्चित्राधोअमर्त्य ।

१ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 आदाशुषेजातवेदेवहात्वमद्यादेवा ७ उषर्बुधः ॥ १ ॥ १० ॥

हे “अग्ने!” त्वम् “उषसः” उषोदेवतायाः सकाशात्
 “राधः” धनं “दाशुषे” हविर्दत्तवते यजमानाय “आ वह”
 आहवनीयं प्रायय । सोऽग्निर्विशिष्यते—“अमर्त्य” मरण-रहित !

* ज० मा० २१प्र० २अ० ७सा० ।

† अ० आ० १, १, ४, ६ (१ भा० १५८पृ०) = अ० वे० १, २, १८, १ ।

“जातवेदः” जातानां वेदितः ! [तमेतं शब्दं यास्की व्याचष्टे—
 “जातवेदाः कस्माज्जातानि वेद जातानि वै न विदुर्जाते जाते
 विद्यत इति वा जातवित्तो वा जातधनो जातविद्यो वा जात-
 प्रज्ञानो यत्तज्जातः पशूनविन्दतेति तज्जातवेदसो जातवेदस्व-
 मिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोऽग्निमभिसर्पन्तीति च
 (निरु० दै० १, १८)”—इति । कौटुशं राधः ? “विवस्वत्”
 “विशिष्ट-निवासीपेतं, “चित्रं” नानाविधं । किञ्च, “अथ”
 अस्मिन् दिने “उषर्बुधः” उषःकाले प्रबुद्धान् देवानावह[विवस्वत्
 —विवासनं विवः तद्युक्तम्, वस निवासे (म्वा० प०), वि-पूर्वा-
 दन्तर्भावित-स्थर्यात् सम्पदादि-लक्षणी भावे क्तिप् (१, १, ८४ वा०),
 “तदस्यास्ति (५, २, ८४)”—इति मतुप्, “मादुपधायाः (८, २, ८)”—
 इति वत्वम्, “तसौ मत्वर्थे (१, ४, १८)”—भत्वेन पदत्वाभावा-
 दुत्वाभावः, वृषादित्वात् (६, १, २०३) आद्युदात्तत्वम् । जात-
 वेदाः—जातानि वेत्तीति जातवेदाः “गति-कारकयोरपि पूर्वपद-
 प्रकृतिस्वरञ्च (उ० ४, २२६)”—इत्यसिः ; यद्वा वेद इति धन-
 नाम (निघ० १, १०, ४), जातं धनं यस्य स जातवेदाः, आम-
 न्नित-निघातः (८, १, १८) । वद्वा—“द्यचोऽतस्तिष्ठः (६, १,
 १३५)”—इति संहितायां दीर्घत्वम् । उषर्बुधः—उषसि बुध्यन्त-
 इत्युषर्बुधः [बुध अवगमने (म्वा० प०) “क्तिप् च (१, २, ७६)”—
 इति क्तिप्, कृदुत्तरपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, ११८) ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३ १ ३ १८ २८ ३१ ३१ २ ३ १ २ ३ १ १
 जुष्टोद्दिदू तो असि हव्यवाहनो मे रथी रध्वराणाम् ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ १ २ ३ १
 सजूरश्चिभ्यामुषसा सुवीर्यमस्ते धेहि श्रवो बृहत् ॥२॥ ६

हे “अस्ते !” त्वं जुष्टत्वादि-विशेषण-युक्तोऽसि “जुष्टः” [“नित्यं मन्त्रे (६, १, २१०)” — इत्याद्युदात्तत्वम्] सेवित इत्यर्थः “असि” [सिपि “तासुख्योर्लोपः (७, ४, ५०)” — इति स-लोपः, “हि च (८, १, ३४)” — इति निघात-प्रतिषेधः] । “दूतः” देवानां विशेष-वार्त्ताहरः, अतएव “हव्यवाहनः” “हव्येनन्तःपादम् (३, २, ६६)” — इति ल्युट्, योरनादेशः (७, १, १), णित्वा-दाद्युदात्तत्वे (६, १, १८७), कटुत्तरपदप्रकृतिस्वरत्वम् (६, २, १३८)] हविषो वोढा, “अध्वराणां” क्रतूनां “रथी” रथ-स्थानीयः [तथाच मन्त्रान्तरं ब्राह्मणेनैवं व्याख्यातम् — “रथी-रध्वराणाम्” — इत्यादि “एष हि देवरथः” — इति, ब्राह्मणान्तरञ्च “रथी रध्वराणामित्यहं रथोह वा एष भूतो देवेभ्यो हव्यं वहति” — इति] तादृशस्त्वम् “अश्विभ्यां” देवाभ्याम् “उषसा” देवतया च “सजूः” सहितो भूत्वा “सुवीर्यं” शोभन-वीर्योपेतं “बृहत्” प्रभूतं “श्रवः” अन्नम्† “अस्ते धेहि” अस्मासु क्षिप ॥ २ ॥ ६

* ऋ० वे० १, ३, २८, २ ।

† ‘अन्नो वा’ — इत्यधिकं वि० ।

॥ वारवन्तीयम् ॥ अग्नेविवाऔहोहायि । स्वादूषा
 २३४साः । चित्रप्राधोअमर्त्तायो२३४हायि । आदा
 शुषेजातवेदोवहातू३४ । औहोवा । इहा२३४हायि ।
 उज्जवा२३४वाम् । अद्यादे । वा॒उषबू३४ । औहो
 वा । इहा२३४हायि । औहो३१२३४ । धाः । एहि
 या६हा ॥ (१) अद्यादेवा॒औहोहायि । उषबू३४धाः ।
 जुष्टोहा२३४यिहायि । दूतोअसिद्व्यवाहा३४ । औहो
 वा । इहा२३४हायि । उज्जवा२३४नाः । अग्नेर । या
 यिरध्वरा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । औहो३१
 २३४ । णाम् । एहिया६हा ॥ (२) अग्नेरथाऔहोहा
 यि । आध्वारा२३४णाम् । सजूरार२३४हा । श्विभ्यामु
 षसासुवीरा३४ । औहोवा । इहा२३४हायि । उज्ज
 वार२३४याम् । अस्मेधे । ह्यायिश्रवोव३४ । औहोवा ।

^{१ १} दू^५क्षार^{३२ १}३४^{५२}क्षायि । ^५औ^५हो^५३१२३४ । हात् । ए^५क्षियाई^५क्षा ।

^४क्षो^४पूई । डा(३) ॥ १० * ॥ [१]

॥ म^१क्षा^२वाम^४देव्यम् ॥ आ^२ऽपू^४ग्ने । वि^४वा^२श्वा^४श्दुष^५साः । चा^१

^{२ २}यि । च^{२ २}रा^{२ २}धो^{२ २}चम^{२ २}र्त्तिय^{२ २}आ^{२ २}दा^{२ २}गु^{२ २}पे^{२ २}जा^{२ २}तवे^{२ २}दो^{२ २}वहा^{२ २}त् । वाम् ।

^{२ १}औ^१२३^{२ २}हो^{३ २}क्षायि । अ^{३ २}द्या^{३ २}२३^{३ २}दे^{३ २}वा^{३ २}ए । उ^{३ २}षौ^{३ २}हो^{३ २}३ । ऊ^{३ २}म्मा

^{१ ५}२ । बू^{१ ५}ऽर^{१ ५}धो^{१ ५}३पू^{१ ५}क्षायि ॥ (१) आ^{१ ५}ऽपू^{१ ५}द्या । दे^{१ ५}वा^{१ ५}३ए^{१ ५}ज^{१ ५}३ष

^५बु^५धाः । जू । ए^५ो^५हि^५दू^५तो^५अ^५सि^५क्ष^५व्य^५वा^५क्ष । ना । औ^५३

^{२ २}क्षो^१क्षायि । अ^१ग्रा^१२३^१यि^१रथा^१यिः । अ^१ध्वौ^१हो^१३ । ऊ^१म्मा^१२ ।

^१रा^१ऽर^१णो^१३पू^१क्षायि ॥ (२) आ^१ऽपू^१ग्ने । रथा^१३यि^१रा^१३ध्वरा

^५णाम् । सा । जू^{१५}र^२श्चि^२भ्या^२मु^२ष^२सा^२सु^२वी^२रि । याम् । औ^५

^{२ १}२३^१क्षो^{२ १}क्षायि । अ^{२ १}स्मा^{२ १}२३^{२ १}यि^{२ १}धे^{२ १}क्षायि । अ^{२ १}वौ^{२ १}हो^{२ १}३ । ऊ^{२ १}म्मा

^१२ । बू^१ऽर^१क्षो^१३पू^१क्षायि(३) ॥ १८ * ॥ [२]

* ज० गा० २१प्र० २ख० १७सा० ।

† ज० गा० २१प्र० २ख० १८सा० ।

^{१ २} ॥ अ॒ध॒म ॥ ^१ अ॒ग्ने॒वि॒वा॒र॒स्वत् । ^{१ १} उ॒ष॒सो॒वा । चि॒त्र॒ः
^{१ २ १ १} रा॒धो । ^{२ १ २} अ॒म॒र्त्ति॒या । ^{१ २ १ २ १ २ २} आ॒दा॒ग्न॒उ॒षे॒जा॒त॒वे॒दो॒व॒हा॒त्व॒म॒द्या॒दे
^{१ २} वा॒ऽउ । ^१ षा॒र॒ः । ^{१ २} बु॒धा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र ॥ (१) अ॒द्या
^{२ २} दे॒वा॒ऽऽउ । ^१ ष॒र्बु॒धो॒वा । ^{१ २ २ १ १} जु॒ष्टो॒च्चि॒द्रू । ^{१ २ २ २ १} तो॒अ॒सि॒हा ।
^{२ १ २ २ १ २ १} व्य॒वा॒ह॒नो॒ग्ने॒रथी॒रध्व । ^१ रा॒र॒ः । ^{१ २} णा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र ॥ (२)
^{१ २} अ॒ग्ने॒रथा॒र॒यि॒र । ^{२ १} ध॒व॒रा॒णो॒वा । ^{१ २ २ १ १} स॒जूर॒श्ची । ^{१ २ २ १ १} भ्या॒मु॒ष॒सा ।
^{२ १} सु॒वी॒रि॒य॒म॒स्ते॒धे॒हि॒अ । ^१ वो॒र॒ः । ^{१ २} वृ॒हा॒उ॒वा । ^{१ २} अ॒धि॒या॒र ।
^{१ १} ए॒र॒ः॒हि॒या॒र॒ः॒४३ । ^१ ओ॒र॒ः॒४५॒ई । ^१ डा॒(३) ॥ १८ * ॥ [३] ६

अथ विधुन्दद्राणमिति षड्चात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तच्च प्रथमा ।

^{३ १ २ ३ १ २} वि॒धु॒न्द॒द्रा॒ण॒स॒म॒ने॒व॒ह॒नां
^{३ १ २} य॒वा॒न॒स॒न्त॒म॒लितो॒ज॒गा॒र ।

“शाक्मना” [शक्तेव शाक्मं, शाक्मना] बलेन* “शाक्मः” शक्तः [स्व-शक्तौ च सर्वं कर्तुं शक्त इत्यर्थः, नहीन्द्रस्य सहायान्तरापेक्षास्ति इन्द्रत्वादेव], “अरुणः” अरुणवर्णः “सुपर्णः” कश्चित् शोभन-पर्णः पक्षी “आ” गच्छतीत्यध्याहारः [उपसर्ग-श्रुतेर्योग्य-क्रियाध्याहारात्] । “यः” “महः” महान् “शूरः” विक्रान्तः “सनात्” पुराणः† “अनीङ्गः” नीङ्गस्याकर्त्ता । [नहीन्द्रोऽग्निवत् कुत्रचिदपि यज्ञे निकेतनं करोति । एवं सुपर्ण-रूपेणेन्द्रमाह—] स पक्षीन्द्रो “यत्”‡ “चिकेत” कर्त्तव्यत्वेन जानाति तत् “सत्यम् इत्”¶ सत्यमेव “न” तु “मोघं” व्यर्थं भवति । स “स्यार्ह” स्पृहणीयं “वसु” धनं “जेता” जयति शत्रुभ्यः सकाशात् । “उत” अपिच “दाता” स्त्रोत्रभ्यः प्रयच्छति [“न लोकाव्यय (२, ३, ६८)” —इत्यादिना षष्ठी-प्रतिषेधः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

११ १२ ३ १ २ ३
ऐभिर्हृदेवृष्ण्यापौःस्थानि

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
येभिरौक्षदृत्रहत्यायवज्जी ।

* ‘शाक्मना—शक्तत्वेन’—इति वि० ।

† ‘सनात्—सदैव’—इति वि० ।

‡ ‘चिकेत—नपुंसक-छिन्नमिदं पुंलिङ्गस्य स्थाने द्रष्टव्यम् । यः कश्चित् चेतयिता’—इति वि० ।

¶ ‘इत्—इति पद-पूरणः’—इति वि० ।

१८ २८ ३ १ १ २ १
येकमेणः क्रियमाणस्य मङ्ग

२ २ १ १ १ १ १ १
ऋते कर्म मुद जायन्त देवाः ॥ ३ * ॥ ७

इन्द्रः “एभिः” मरुद्भिः सह “पौत्सानि” बलानि “आ ददे”
आदत्ते । “येभिः” यैः मरुद्भिः सहितः “हवहत्याय” [प्राख्युप-
कारक-वृष्ट्या आवरकाद्वा वृत्रो मेघः, तस्य हत्यायै] मनुष्याणा-
मुपद्रव-शमनायेत्यर्थः† । तथा च “वज्री” वज्रवान् इन्द्रः “ओचत्”
वर्षति । “ये” च मरुतः “देवाः” “मङ्गः” महता तन्त्रेण क्रिय-
माणस्य वृष्टि-प्रदान-लक्षणस्य कर्मणः साहाय्यार्थम् “ऋते कर्म”
ऋत-कर्म वृष्टि-प्रदान-कर्म प्रति “उद जायन्त” उन्मुखा जायन्ते ।
स्वयमेव तैरेभिर्ददे इति समन्वयः ॥ ३ ॥ ७

अथास्ति सोम इति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

२ ३ १ १ २ ३ १ २ १ २ २ २ ३ १ १
अस्ति सोमो अयं सुतः पिवन्त्यस्य मरुतः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
उत खराजो अश्विना ॥ १ * ॥

“अयं” पुरोवर्त्ती सोमः “सुतः” मरुदर्थं मस्माभिरभिषुतः
“असि” विद्यते । तस्माद् “अस्य” अन्वादेशे एनं सुतं सोमं

* ऋ० वे० ८, १, १७, १ ।

† ‘हवहत्याय’—वृत्रो मेघः, तस्य शमनेन—इति वि० ।

‡ ऋ० आ० २, २, ३, १० (१भा० ३८२ पृ०)—ऋ० वे० १, ६, २४, ४ ।

“स्वराजः” स्वयं दीप्यमानाः स्व-तेजसा नाम्बदीयेनेत्यर्थः ।
तादृशाः “मरुतः” “पिबन्ति” । “उत” अपिवा “अग्निना”
अग्नौ च सोमं पिबतः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १   ३ १   २ २ १ ८   २ ८ २ २ ३ १ २
पिबन्तिमिचोअर्थमातनापूतस्यवरुणः ।

१   २   २ १ १
त्रिषधस्यस्रजावतः ॥ २ * ॥

न केवलं मरुतएव सोम-पातारः किन्तु एतेऽपि इत्याह—
“मित्रः” सर्वेषां स्व-स्व-कर्मणि प्रवर्त्तकत्वात् सखिभूतः [यद्वा,
यज्ञ-सम्बन्धिनः एतत्सज्जको देवः], “अर्थमा” च, “वरुणः”
दुःखादीनां शत्रूणां वा चरितानि वारकः, एतन्नामकास्त्रयो
देवाः “तना” तमेन उर्षा-स्तुक-निर्मितेन दशा-पवित्रेण [सुपां
सु-लुक् (३, १, ३८)]—इति आलादेशः, तेनाद्युदात्तः, तना]
“पूतस्य” परिशोधितस्य “त्रिषधस्य” [सह तिष्ठस्यत्रेति
सधस्यं स्थानं, “सधमादस्ययोऽच्छन्दसि (६, ३, ८६)”—इति
सह-शब्दस्य सधादेशः, द्रोणकलशाधवनोय-पूतभृतात्मकानि त्रीणि
स्थानानि तत्तथोक्तम्+] तादृशम्, “जावतः” स्रज्या जननवक्काम्भूः
इमं सोमं पिबन्तम् [द्वितीयार्थे षष्ठ्यः (३, १, ८५)] ॥ २ ॥

* सू० वे० ६, ६, २४, ५ ।

+ ‘त्रिषधस्य’—त्रिभिः स्त्रावैः स्थितक प्रातःसवनदिभिः—इति वि० ।

‡ ‘जावतः’—जमवतः—इति वि० ।

हे “सूर्य !” त्वं “महान्” तेजसा अधिकः “असि” “बट्” सत्यम् नैतन्निधेयत्वर्यः । हे “आदित्य” अदितेः पुत्र ! त्वं “महान्” बलेनाप्यधिकः “असि” “बट्” सत्यमेव । हे “पनिष्ठम” अतिशयेन स्तोत्रैः स्तुत्यः [यद्वा, अतिशयेन व्यवहार-कुशलः] “महः” महतः “सतः” भवतः “ते” तव “महिमा” स्तोत्रभिः स्तूयतइति शेषः [पनिष्ठम स्तोत्रभिरन्नाभिः स्तूयत इति वा] । हे “देव” द्योतनादि-गुण-युक्त ! त्वं “मङ्गा” महत्वेन “महान्” सर्वैः पूजन्यः “असि” भवसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २३१२ ३१ २ ३१ २ ३१ २

बट्सूर्यश्रवसामक्षा असिसन्नादेवमक्षा असि ।

२ १ ३१ २ ३१ २ १ २ ३१ २ ३१ २

मङ्गादेवानामसूर्यः पुरोहितो विभुज्योतिरदाभ्यम् ॥ २ ॥ ८

हे “सूर्य !” “श्रवसा” श्रवणेन “महान्” सर्वाधिकः “असि” [यद्वा, ‘श्रवसा’ अन्नेन ‘महान्’ दाता ‘असि’ स्तोत्रभ्यो दातासि] “बट्” सत्यम् । हे “देव” द्योतमान ! सूर्य ! त्वं “देवानां” मध्ये “मङ्गा” महत्वेन महानधिकः “असि” “सन्ना” सत्यमेव । “असूर्यः” असुराणां हन्ता चासि । किञ्च, “देवानां” कामयमानानां स्तोत्राणां वा “पुरोहितः” असि हितोऽसि हितोपदेष्टासि बहु-हित-कार्यसि [अथवा ‘पुरो-

अथ तृतीये खण्डे—

उपनोद्धरिभिरिति ढष्वात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१११ ११ ११ १ ११
उपनोद्धरिभिःसुतंयाहिमदानाम्यते ।

१११ ११ ११
उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ १ * ॥

हे “मदानाम्यते” [माद्यन्थनेनेति मदाः सोमाः । “मदी-
ऽनुपसर्गे (१, १, ६७)”—इति करणे अप् प्रत्ययः] सोमानां
स्वामिन् ! इन्द्र ! “हरिभिः” [आश्रितेन हरिरित्यादिषु बह्वनाम-
श्चानां श्रुतेरत्रापि] शत-सहस्र-सहस्राकैः सह “नः” अस्माकं
यज्ञे “सुतम्” अभिषुतं सोमम् “उप याहि” तत्पानार्थं शीघ्र
मागच्छ । पुनरुपनइत्यादिरादराद्धा ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१११ ११ ११ १ ११ ११ ११ ११
द्वितायोवृत्रहन्तमोविद्वन्द्रःशतक्रतुः ।

१११ ११ ११
उपनोद्धरिभिःसुतम् ॥ २ † ॥

“वृत्रहन्तमः” अतिशयेन वृत्रस्य हन्ता “शतक्रतुः” नाना-
विध-कर्मा “यः इन्द्रः” “द्विता” द्विधाः “विदे” [वृत्र-वधादौ

* अ० आ० १, १, १-६ (१भा० ३४८पृ०) अ० वे० ६, १, १७, १ ।

† अ० वे० ६, ६, १७, १ ।

‡ ‘द्विता—कर्म-द्वयस्य कर्ता’—इति वि० ।

२० अ० ३ ख० २ सू० १] उत्तरार्चिकः ।

३०५

उग्रकर्मा, जगद्रक्षण-काले शान्तकर्मैति द्वि-प्रकारेण विदे]
सर्वैर्ज्ञायते [विद ज्ञाने (अदा० प०), कर्मणि विहितस्य त-प्रत्ययस्य
“लोपस्त आत्मनेपदेषु (७, १, ४१)”—इति त-लोपः । स त्वं
“हरिभिः” सह “सुतं” सोमम् “नः” अस्माकम् “उप” याहि॥२॥

अथ तृतीया ।

१२ १२ ३२ १२ १२ १ १ १
त्वंहिवृचक्षन्नेषाम्पातासोमानामसि ।

१२ ३ १२ ३ १
उपनोद्धरिभिः सुतम् ॥ ३ * ॥ १०

हे “वृचक्षन्” वृचस्य पापस्य वा हन्तः ! इन्द्र ! “हि” [-शब्दो
हेत्वर्थे] यस्मात् त्वम् “एषाम्” अस्मदीयानां† “पाता” पान-
कर्त्ता “असि” भवसि [एषामिति इदमोऽन्वादेशे अशादेशोऽनु-
दात्तश्च (२, ४, ३२)] अतस्त्वप्रश्नः सह सोमं पातुमुपयाहि
आगच्छ ॥ ३ ॥ १०

अथ प्रथमह इति ढचात्मकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३
प्रथोमहेमहेवृधेभरध्व

२ ३ १ २ ३ १ २
मृचेतसेप्रसुमतिङ्गुध्वम् ।

* ऋ० वे० ६, ६, १०, ३ ।

† ‘एषा—सोमाना’—इति वि० ।

१ २ ३ १२ २२
विशःपूर्वीःप्रचरचर्षणिप्राः ॥ १ * ॥

हे मदीया जनाः ! “वः” यूयं “महे वधे” महतां धनानां वर्षयित्रे अतएव “महे” महते इन्द्राय “प्रभरध्वम्” सोमान् प्रणयत । “प्रचेतसे” प्रकष्ट-मतये इन्द्राय सुमतिं सुष्ठु मननीयं स्तोत्रं “प्र कणध्वम्” प्रकुरुत । अथ प्रत्यक्ष-स्तुतिः—हे इन्द्र ! “चर्षणिप्राः” [चर्षणयो मनुष्याः] कामैः प्रजानां पूरयिता त्वं “पूर्वीः” पूरयित्वौः “विशः” प्रजाः “प्रचर” अभिगच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १
उरुव्यचसेमहिनेसुवृत्ति

२२ १ १ २ ३ १ २
मिन्द्रायब्रह्मजनयन्तविप्राः ।

१ २ ३ १ २ १ २ ३ १ २
तस्यब्रतानिनमिनन्तिधीराः ॥ २ † ॥

“उरुव्यचसे” पृथु-व्याप्तयेऽः “महिने” महते यस्यै “इन्द्राय” “सुवृत्ति” शोभनां स्तुतिं “ब्रह्म” अन्नं हविष “विप्राः” प्राज्ञाः “जनयन्त” जनयन्ति । “तस्य” इन्द्रस्य “ब्रतानि” दक्षिणा-दीनि कर्माणि “धीराः” प्राज्ञाः देवा अपि “न” “मिनन्ति” हिंसन्ति ॥ २ ॥

* इ० आ० ४, १, ४, ६ (१भा० ६६५पृ०)=अ० वे० ४, २, १६, ४ ।

† अ० वे० ४, २, १६, ५ ।

‡ ‘उरुव्यचसे’—उर्विति वज्रनाम, व्यच वज्रायां वाचि (तु० प०), वामीश्वरः इन्द्रः सर्वाणां वैदिकानां लौकिकानाञ्च वाचां तमोश्वरः । व्यचवा व्यच दर्शने । सर्वस्य द्रष्टा—इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ १ १ १ १ १ १
 इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव
 १ १ १ १ १ १ १
 सन्नाराजानन्दधिरेसह्यै ।

१ १ १ १ १ १ १
 हर्यश्वायबर्हयासमापौन् ॥ १ * ॥ ११

“सन्ना राजानं” सर्वस्य जगत ईश्वरम्, “अनुत्तमन्युं”
 “[किनाप्यनुत्तोऽबाधितो मन्युः क्रीधो यस्य सः] तमेव, “इन्द्रं”
 “वाणीः” स्तुतयः “सह्यै”† स्तोतॄणां शत्रूनभिभवितुं “दधिरे”
 पुरी दधिरे । अतः हे स्तोतः ! त्वमपि “हर्यश्वाय” इन्द्राय
 [हर्यश्मिन्द्रं स्तोतुमित्यर्थः] “आपौन्” बन्धून् “सम् बर्हय”
 प्रवर्हय ॥ १ ॥ ११

अथ यदिन्द्रेति प्रगाथात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यदिन्द्रयावतस्त्वमेतावदहमीशीय ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 स्तोतारमिद्वधिषेरदावसेनपापत्वायरसिषम् ॥ १ ‡ ॥

● ऋ० वे० ४, २, १६, ६ ।

† सह मर्षणे इति दिवादिः । तस्य “तुमर्षे से सेनसे (१, ४, ८)” — इत्यादिना तुमर्षे रूपम् ।

‡ ऋ० ऋ० ४, १, १, ८ (१ भा० ६१२४०) = ऋ० वे० ४, २, १०, १ ।

हे “इन्द्र ! “यत्” यतः “यावतः” धनस्य ईशिषे “एता-
वत्” [षष्ठ्या लुक् (७, १, ३८)] एतावतो धनस्य “अहम्”
“ईशीय” ईक्षरो भवेयम् । हे “रदावसो” रदति ददाति
वसूनीति रदहसुः ततोऽम् अस्मादीवम् “स्तोतारम्” “इत्
दधिषे” धन-प्रदानेन धारयेमेव । किञ्च, “पापत्वाय” क्षीण-
त्वाय “न रंसिषम्” न दद्याम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ ११ १२ ३ १२ ३ १२ १७ ३ ११

शिञ्जेयमिन्महयतेदिवेदिवेरायआकुहचिद्धिदे ।

१७ ११ ३ ३ १ १ २ ३ १ २ ३ २ ११

नक्षित्वदन्यन्मघवन्नआप्यवस्योअस्तिपिताचन ॥ २ * ॥ १२

“कुहचिद्धिदे” कुञ्चित् विद्यमानः कुहचिद्धित् तस्मै यत्र
क्वापि विद्यमानायेत्यर्थः । “महयते” पूजयते जनाय “दिवे दिवे”
प्रतिदिनं “रायः” धनानि “शिञ्जेयम् इत्” दद्यामेव “आ”
[-कारः पाद-पूरणः] । एवमिन्द्रस्य वाक्यं श्रुत्वा ऋषिर्वदति—
हे “मघवन्” इन्द्र ! “त्वदन्यत्” अस्माकम् “आप्य” वन्तुं “न
हि अस्ति” “वस्यः” प्रशस्यः “पिता च न” पालयिता च ‘
त्वदन्यो नास्तीत्यर्थः ॥ २ ॥ १२

* अ० वे० ५, १, २०, ४ ।

† ‘पिता च—च-शब्दाभ्यामात्-च’—इति वि० ।

अथ शुधीहवमिति ढचात्मकं चतुर्थं सूत्रम्,

तत्र प्रथमा ।

३ १८ २८   ३ २७   ३ २   ३ २ ३ १ २   ३ २
शुधीहवंविपिपानस्याद्रेर्वीधाविप्रस्यार्चतोमनीषाम् ।

३ २७   ३   ३ २   ३ २ ३ २
कृष्वादुवाऽस्यन्तमासचेमा ॥ १ * ॥

हे इन्द्र ! “विपिपानस्य” विपीतवतो विपिबतो वा ममाद्रे
र्वाव्णः† “हवम्” आह्वानं “शुधि” शृणु [“यावभ्यो वाचं वदता
वदद्गः”—इति हि निगमान्तरम्] । “विप्रस्य” प्राज्ञस्य वसि-
ष्ठस्य “अर्चतः” स्तुवतः “मनीषा” स्तुतिः “बोध” बुध्यस्व च ।
“इमा” इमानि क्रियमाणानि “दुवांसि” परिचरणानि
“अन्तमा” अन्तिकतमानि‡ बुद्धिस्थानि वा “सचा” सहायभूतः
सन् “कृष्वा” कुरु च ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ ३ २ ३ २ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ २ २   ३ २
नतेगिरोर्वापिमृध्येतुरस्यनसृष्टिमसुर्यस्यविद्वान् ।

३ २ ३ १ २
सदातेनामस्वयशोविवक्ति ॥ २ † ॥

* ऋ० वे० ४, ३, ५, ४ ।

† ‘विपिपानस्य—अद्रे रमिषवं करवाकस्य सोमं पिबतः’—इति वि० ।

‡ ‘अन्तमा—अन्नवन्ति तुल्यायुषाणि’—इति वि० ।

¶ ऋ० वे० ५, २, ५, ४ ।

॥ महादैर्घतमसम् ॥ ^१चाउ^१शुधा^१यि । ^१चा^२वं^२वि^२पि^२पा । ^१ना ।
^२स्या^२द्रा^२ह्यि । ^{१२१}स्या^{१२१}द्रा^{१२१}यिः । ^{१२२}बो^२धा^२वि^२प्र^२स्था^२र्च^२तो^२मा । ^२नी
^१षा^२२ । ^१नी^२षा^२२ । ^{१२}कृ^२ष्णा^२दु^२वा^२सा^२यि । ^१अ^२न्त^२मा^२३ ।
^१अ^२त^२मा^२३ । ^१स^२चे^२२मा^२२३४^{५२२}औ^१हो^२वा ॥ (१) ^१चा^२उ^२न^२ता^२यि ।
^१गा^२यि^२रो^२अ^२पि^२मृ । ^१घ्या^२यि । ^२तु^२र^२स्था^२३ । ^{१२}तु^२र^२स्था । ^१न
^१सु^२ष्ठु^२ति^२म^२सु^२र्य^२स्थ^२वा^२यि । ^१दू^२१वा^२२न् । ^१दू^२१वा^२२न् । ^{१२२२}स^२दा^२ते^२ना
^१मा । ^१स्व^२य^२शा^२३ः । ^{१२}स्व^२य^२शा^२३ः । ^१वि^२वा^२२र^२क्त्वा^२२३४^{५२२}औ^१हो^२वा
॥ (२) ^१चा^२उ^२भू^२रा^२यि^२द्धि^२यि^२ते^२स^२व^२ना । ^१मा । ^{२२}नु^२षे^२षू^२३ । ^{१२२}नु^२षे^२षू^२ ।
^{१२}भू^२रि^२म^२नौ^२षी^२द्ध^२व^२ते^२तू । ^१वा^२१मा^२२यि^२त् । ^१त्वा^२मा^२२यि^२त् ।
^{१२२}मा^२२रे^२अ^२स्मा^२त् । ^१म^२घ^२वा^२३न् । ^{१२}म^२घ^२वा^२३न् । ^१ज्यो^२२र^२क्का^२२३४
^{५२२}औ^१हो^२वा । ^{३११११}ई^२२३४५(३) ॥ २ * ॥ [१]

॥ मरायम् ॥ ^१अधायि । ^{२२}ह्वाम् । ^२विपिपानस्था
^२द्रेः । ^२द्रेः । ^२द्रेः । ^{११}बोधा । ^१विप्रा । ^{२२२}स्याच्चनोमनी
^२षा । ^२षा । ^२षा । ^{२१}कार्षा । ^१दुवा । ^{१२२२}सीतमासचेमा ।
^२मा । ^२मा ॥ (१) ^{११}नातायि । ^१गिरो । ^४अपिमृष्येतुरस्यस्य
^{१२}स्य । ^{१२}नासू । ^१छुतायि । ^{२१}असू । ^१र्यस्यविद्वान् । ^२द्वान् ।
^२द्वान् । ^{१२}सादा । ^{२१}तेना । ^१मखयशोविवक्त्रिक्त्रिक्त्रि ॥ (२)
^{१२}भूरायि । ^१क्षितायि । ^{११२}सवना । ^{२२२}मानुषेषुषुषु । ^{११}भूरायि ।
^{१२}मनी । ^{२२२}षौहवतेत्वामित् । ^{११}मित् । ^{११}मित् । ^{११}मारे । अ
^१स्मात् । ^२मघवञ्जरोक्कः । ^२कः । ^२को । ^२हाउहाउ । ^२वा
 ३ । ई२३४५ (३) ॥ ४ * ॥ [२] १३

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशत्याध्यायस्य

तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थे खण्डे —

प्रोष्यस्मादिति दृष्टवात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

^{१ २} प्रोष्यस्मै ^{१ १ २ २ २ १ २} पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत ।

^{१ १ २} अभीकेचिदुलोककृत्सङ्गे ^{१ १ १ २ १ १ २ १ २} समत्सुवृत्रहा ।

^{१ १ २} अस्माकम्बोधिचोदितानभन्ता

^{१ १ २ २ १ २ १ १ २} मन्यकेषाञ्जनाका अधिधन्वसु ॥ १ * ॥

“अस्मै” इन्द्राय [ब्रह्मार्थे चतुर्थी] अस्मेन्द्रस्य “पुरः रथं” रथस्य पुरस्तात् [“पुरोऽव्ययम् (१, ४, ६७)”—इति गतित्वाद् गतिसमासः (२, १, १८)] रथस्य अग्रे वर्त्तमानं “शूषं” वलं “सुप्रोर्चत” हे स्तातारः। सुष्ठु प्रपूजयत [“प्र”-“उ”—इति निपात-समुदायः। प्रो-इति “ओत् (१, १, १५)”—इति प्रवृत्त-सङ्घातः] इन्द्रो विशिष्यते—“समत्सु” [समानं मायन्त्वचेति समदः सङ्घाताः ओषादिकोऽधिकरचे क्षिप् (१, १, ७६), “समानस्य छन्दसि (६, ३, ८४)”—इति स-भावः, समत्सु] सङ्घातेषु “सङ्गे” सङ्ग-मनीये शत्रु-बले [“ङोऽन्यत्रापि दृश्यते (१, २, ४८ वा०)”—गमैर्हः] “अभीके चित्” अभ्यर्च्येऽपि निकटं प्राप्तेऽपि—“लोक-

कृत" स्थितिकृत पालयिता । स्थित्वा च "वृत्रहा" वृत्राणा-
मावरकाणां शत्रूणां हन्ता, एवंविधः स इन्द्रः "अस्माकं"
स्तीतृणां "चोदिता" धनानां प्रेरयिता सन् "बोधि" अस्माभिः
कृतानि परिचरणानि बुध्यतां [बुधेऽच्छन्दसे लुङि "दीप-जन-
बुध (३, १, ६१)" — इत्यादिना कर्त्तरि च्छिणादेशः, "बहुल
च्छन्दस्यमाङ्गयोगेऽपीत्यडभावः] । अपिच "अन्यकेषां" [कुक्षिता
अन्ये अन्यके "अव्यय-सर्वनाम्नाम् (५, ३, ७१)" — इति कुक्ष-
नार्थे प्राक् टेरकच्, तस्यध्यपतितस्तदग्रहणेन गृह्यन्त इति सर्व-
नाम-सञ्ज्ञायामामः सुङागमः, अन्यकेषाम्] कुक्षितानामन्येषां
शत्रूणां "धन्वसु" अत्रिरोपिता "ज्याकाः" कुक्षिताज्याः "नभन्तां"
नश्यन्तु [ज्या-शब्दात् कुक्षायां "प्रागिवात् कः (५, ३, ७०), नभ
हिंसायां क्रैयादिकः (आ०), व्यत्ययेन णप् (३, १, ८५)] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२८ ३ १२ ३१ ३ २३ १ १
त्व॑सिन्धू॒रवा॑सु॒जोधरा॑चो॒अहन्न॑हिम् ।

१ १ १ ३ १२ ३ १ १
अश॑नुरिन्द्रज॒घ्निषे॑ विश्व॒मूय्य॑सि॒वार्य॑म् ।

१ १ १ १ १ १
तन्वा॑परि॒घ्नजाम॑हे॒नभन्ता॑

३ १ १ ३ २८ ३ १ २
मन्य॑केषाञ्ज्याका॒णधि॑धन्वसु ॥ २ * ॥

हे इन्द्र ! त्वं “सिन्धून्” स्यन्दन-शीलान् जलपूरान् “अधरा-
चः” अधरमघोमुखमञ्चतो गन्तुन् “अवासृजः” मेघाच्चिरगमयः ।
यतः त्वम् “अहिम्” अन्तरिक्षं गच्छन्तं मेघम् “अहन्” हत-
वानसि [यद्वा, अहिमान्धकारं सर्वस्य जगतः आवरकं वृक्ष-
मसुरमहन् हतवानसि] । यतो हे इन्द्र ! त्वम् “अशत्रुः”
शत्रु-रहितः “जघ्निषे” जायसे [न सन्ति शत्रवोऽस्येति बहुव्रीही
“नञ्-सुभ्याम् (६, २, १७२)”—इत्युत्तरपदान्तोदात्तत्वम्] ।
तादृशं त्वां “परिष्वजामहे” हविर्भिः स्तुतिभिश्चालिङ्गनं कुर्मः
वशीकुर्मः [षष्ठं परिष्वङ्गे (भा० आ०), “दंश-सञ्ज पञ्चां यपि
(६, ४, २५)”—इत्यनुनासिक-लोपः । सिद्धमन्यत् ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१७ २ १२ ३ १२ २ १२
विषुविश्वाअरातयोर्योनश्नन्तनोधियः ।

१ १ २ १२ ३ १२ २ १ १ २
अस्तासिशत्रवेवधंयोनइन्द्रजिघाप्सति ।

१ १ २ २ ३ १७ ३ १ २
यातेरातिर्द्वादिर्वसुनभन्ता

२ १ २ २ १७ ३ १ २
मन्यकेषाञ्ज्वाकाअधिधन्वसु ॥ ३ ॥ * १४

“विश्वाः” सर्वाः अरातयः अदार्तयः “अर्यः” अभिगन्त्रयः
“नः” अस्माकं शत्रुभूताः प्रजाः “सु” सुष्ठु “वि नश्नन्त” विन-
श्यन्त, हे इन्द्र ! त्वदर्थं “धियः” कर्माणि स्तुतयो वा प्रवर्त्तताम् ।

हे “इन्द्र !” “यः” “नः” अस्मान् “जिघांसति” हन्तुमिच्छति
 [हन्तेः सन् “अज्भनगमां सनि (६, ४, १६)”—इति वा दीर्घः
 “अभ्यासाच्च (७, १, ५५)”—इति कुत्वम्], तस्मै “ययवे”
 “वधं” हनन-साधनमायुधम् “अस्ता असि” चेता भवसि [असु
 चेपये (दि० प०), ताच्छ्लिकसूत्रम् (६, ४, १६), “ते” तव
 “या” “रातिः” धन-प्रदान-हेतुर्हस्तः [रा दाने (अद्वा० प०),
 करणे क्तिन्, (१, १, ८४), “मन्त्रे वृषेय-पच-मन-विद्-भू-वी-रा
 उदात्तः (१, १, ८६)”—इति क्तिनउदात्तत्वम्] सा रातिः “वसु”
 धनं “ददिः” अस्मभ्यं दाता भवतु [“आ-ह-गम-हन (१, २,
 १०१)”—इति ददतेः कि प्रत्ययः, “नृ-लोकाव्ययः (२, १, ६८)”—
 इति वसु-शब्दात् षष्ठ्यभावः । सिद्धमन्यत् ॥ ३ ॥ १४

अथ रेवांश्चैवेवतइति द्विचाम्नाकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २ ७   १ १ १ १ १ २   १ २   १ १ १
 रेवांश्चैवेवतस्तीतास्यात्त्वावतीमघोनः ।

१ २   १ १ १
 प्रेदुश्चरिवःसुतस्य ॥ १ * ॥

हे “हरिवः” हरिवन् ! [“मनुवसोः (८, १, १) नका-
 रस्योत्त्व” हरि-नामकाश्ववन्निन्द्र ! “रेवतः” रयिमतः बहु-धनो-
 पेतस्य तव “स्तीता” “रेवान् स्यात्” रयिमान् भवेत् “इत्”
 [-शब्दोऽवधारणे । रयिमान् भवेदेव न तु दारिद्र्यं प्राप्नोति] ।

“सुतस्य”—इति अ०-पाठः ।

१० वे० ५, ७, १८, १ ।

उक्तमेवार्थं कैमुतिक-न्यायेन द्रढयति—“त्वावतः” त्वत्सदृशस्य
[“युष्मदस्माद्ग्रां छन्दसि सादृश्य उपसङ्गानम् (५, १, ६१ वा०)”
—इति मतुप्] “मघोनः” मघवतः धनाढास्य “सुतस्य” [उ
प्रसवैश्वर्ययोः (भा० प०)] स्तोतव्यस्य ऐश्वर्योपेतस्य अन्यस्यापि
स्तोता “प्रेदु”* [“स्यात्”—इत्यनुषज्यते] प्रस्यात् प्रभवेदेव
नतु निह्रीयते किमु वक्तव्यं तव स्तोता धनवान् भवेदे-
वेति ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

११ ११३११ ११ ११११ ११
उक्थञ्चनशस्यमानन्नागोरयिराचिकेत ।

११ ११३ ११
नगायत्रङ्गीयमानम् ॥ २ ॥

[गायतेर्गौः] “अगोः” अस्तोतुः “रविः”, “शस्यमानं”
होत्रा पठमानम् “उक्थं च” निशस्त्रमपि “आ चिकेत”
अभिजानाति [कित ज्ञाने (भा० प०)] छान्दसो लिट् (१, २,
१०५) । नेति सम्प्रत्यये] “न” सम्प्रति प्रस्तोत्रादिभिः “गीय-
मानं” “गायत्र” गातव्यं साम [यद्वा, गायत्राख्यमपि] आचि-
कितेत्येव । अतः कारणाद् वयमपि तमिन्द्रं स्तुमइत्यर्थः ॥ २ ॥

* “इत्”, “उ” — एतावुपपत्तौ — इति वि० ।

† ख० पा० ३, १, ४, २ (भा० ४६६५०) = ऋ० वे० ५, ७, १८, ४ ।

अथ तृतीया ।

१ २   ३ १ ३ १ २ ३ १ ३ १
मानइन्द्रपीयत्नवेमाशर्द्धतेपरादाः ।

१ २   ३ १ ३
शिक्षाशचीवःशचीभिः ॥ ३ * ॥ १५

हे इन्द्र ! त्वं “पीयत्नवे” [पीयति बन्धकर्मा (निर० ४, २५)] बन्ध-शीलाय हिंसा-कारिणे शचवे “नः” अस्मान् “मा परादाः” मा परित्याचीः ; “मा” च “शर्द्धते” अभि-भविषे अस्मान् मा परादाः [मृधु प्रहसने (भा० आ०)—इति धातुः] ; अपितु “शचीवः” शक्तिवन्निन्द्र ! “शचीभिः” राक्षसैः कर्मभिः “शिक्ष” अस्माननुशाधि यद्वा, शिक्षति दर्शनकर्मा (३, २०, ८), अभीष्टं धनमस्माभ्यं देहि ; यद्वा, शचून् जेतुं शिक्ष शक्तान् कर्तुमिच्छ ; शक्तेः सवन्तस्य “सनि मी-मा (७, ४, ५४)” —इति इसादेशः, अभ्यास-लोपे च कृते लोटि रूपमेतत् ॥ ३ ॥ १५

अथैन्द्रयाहिहरिभिरिति तृचात्मकं तृतीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ २   ३ १ २ ३ २ ३ १ २   ३ २
एन्द्र याहिहरिभिरूपकणवस्यसुष्टुतिम् ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३   १ २ ३ १ २
दिवीअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ १ † ॥

* ऋ० वे० ५, ७, १८, ४ ।

† ऋ० आ० ४, १, १, ७ (भा० ७११ पृ०) ; ऋ० वे० ६, ३, ११, १ ।

हे “इन्द्र !” “कण्वस्य” “सृष्टि” शोभनां स्तुतिं “हरिभिः”
 अश्वैः “उप याहि” आगच्छ । “दिवः” ब्रुलोकं [द्वितीयार्थे
 षष्ठी (३, १, ८५)] “अमुष्य” अमुष्मिन्निन्द्रे “शासतः” शासति
 सति [विभक्ति-व्यत्ययः (३, १, ८५)] तत्र वयं सुखमाप्स्यहे ।
 हे “दिवावसो” दौम-हविष्केन्द्र ! “दिवं” स्वर्गं “यय” यूयं
 गच्छत [बहुवचनं पूजार्थम् । यदा, हे ‘दिवावसो !’ दिवो
 व्य-नामकममुं लोकं ‘शासतः’ शासनं कुर्वन्तः यूयं ‘दिवं’ स्वर्गं
 ‘यय’ गच्छत] ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१३ १३ १२३ २११२ ३१२
 अत्राविनेमिरेषामुरान्नधूनुतेवृकः ।

२१ ३ २११ ११ १२३१ २
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ २ * ॥

“अत्र” अस्मिन् यज्ञे “एषाम्” अभिषव-यावणां “नेमिः”
 सोम-कृतां “वि धूनुते” विशेषेण कम्पयति । तत्र दृष्टान्तः—
 “उरा” मेघीं “वृकः न” वृकइव यथा वृकः तद्वत् । सिद्ध-
 मन्यतु ॥ २ ॥

अथ तृतीया !

२ ३ २३ १२ ३२३१२ २२
 आत्वाग्रावावदन्निहसोमीघोषेणवत्तु † ।

३२ ३२ ३१ २ ३ १२३१२
 दिवोअमुष्यशासतोदिवंययदिवावसो ॥ ३ ‡ ॥ १६

* अ० वे० ६, ३, ११, २ ।

† “वच्छतु”—इति अ०-पाठः ।

‡ अ० वे० ६, ३, ११, ४ ।

हे इन्द्र ! “त्वा” त्वाम् “इह” यज्ञे “यावा” सीमाभि-
 पव-पाषाणः “सीमो” सीमवान् “वदन्” शब्दं कुर्वन् “घोषेण”
 ध्वनिना* सह “आ वक्षतु” त्वां प्रापयतु ॥ ३ ॥ १६

अथ पवस्वसीममन्दयन्निति दृष्ट्वात्मकं द्वैपदं चतुर्थं, सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

११

३२३ १२ ३१२

पवस्वसीममन्दयन्निन्द्रायमधुमत्तमः ॥ १ † ॥

हे “सीम !” “मधुमत्तमः” अतिशयेन मधुर-रसवान् त्वं
 मन्दयन् मादयिता भवन् “इन्द्राय” [“क्रिया-यज्ञं कर्त्तव्यम्
 (१, ४, ३२ वा०)”—इतौन्द्रस्व सम्प्रदानसञ्ज्ञा] इन्द्रं मोद-
 मानः सन् “पवस्व” इन्द्रार्थमागच्छ ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

२३१ २

३१२

३२ ३१२

तेसुतासोविपश्चितः* शुक्रावायुमसृक्षत ॥ २ ‡ ॥

“विपश्चितः” मेधाविनः “सुतासः” अभिषुताः “शुक्राः”
 शुक्लवर्णाः अभिषवेण निर्मलत्वात् दीप्यमाना इत्यर्थः । “ते”
 सीमाः “वायु” शब्दम् “असृक्षत” असृजन् अकाशुः§ [अथवा

● ‘घोषेण—सीमाभिपव-घोषेण’—इति वि० ।

† अ० वे० ७, २, १६, १ ।

‡ “सदिगमाः”—इति अ०-पाठः ।

§ अ० वे० ७, २, १६, ३ ।

§ ‘वायुम् असृक्षत—सृजनं तर्पणं वायुं तर्पयत’—इति वि० ।

वायुमेव सोम-पानार्थमसृजन्] सीमेषु सुतेषु सन्तु वायुस्तत्पा-
नार्थमागच्छति खलु ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ३१२ ३२ ३१२
असृजन् देववीतये वाजयन्तो रथा इव ॥ १ * ॥ १७

एते अभिषुताः सोमाः “वाजयन्तः” यजमानानामथ
मिच्छन्तः सन्तः “देववीतये” देवानां पानाय “असृजन्” विस्-
ज्यन्ते ऋत्विग्भिः प्रदीयन्ते । तत्र दृष्टान्तः—“रथा इव वाजयन्तः”
शत्रोधनानि बलानि वा स्वामिन इच्छन्तो रथा देववीतये
देवानां गमनाय यथा विस्ज्यन्ते तद्वत् ॥ ३ ॥ १७

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायन्यस्य विंशत्याध्यायस्य
चतुर्थः खण्डः ॥ ४ ॥

—०००—

अथ पञ्चमे खण्डे—

अग्निं होतारमिति तृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,
तत्र प्रथमा ।

११८ १८ ३१२३ १२ ११८
अग्निं होतारमन्येदास्वन्तं वसोः सनुं
१८ ३१२ ३ २३२ ३१२
सहसो जातवेदसं विप्रस्रजातवेदसम् ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यजुर्ह्यास्वध्वरो देवाद्याहुपा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
घृतस्य विश्राष्टिमनुशुकशोचिष

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
आजुह्वानस्य सर्पिषः ॥ १ * ॥

“अग्निं” सर्वासां देव-वेदानामग्र्यं यज्ञेष्वयं नीयमानं वा “होतारं” अस्मद्यागं प्रति देवानामाह्वतात् [यद्वा, होम-निष्पादकं होतारं ह्वातात् “जुहोतेर्होतेत्यौर्णवाभः (निर० दै० १, १५)”—इति यास्कः । “अग्निमद्यहोतारमवृणोत”—इति श्रुतेः, “अग्नि-मग्नभावह”—इति च, अग्नेराह्वातत्वं प्रसिद्धम् । ‘अग्निं होतारं मन्ये’—इत्येवं प्रतिविशेषणं मन्यइति सम्बन्धः । यद्वा, याग-निष्पत्तेरेवोपलक्षितत्वात् एतदेव विधेय-विशेषणम्, इतराणि वक्ष्यमाण-विशेषणानि स्तुति-पराणि], “दासन्तम्” अतिशयेन दानवन्तश्च, “वसोः” वसुं निवास-हेतुं, “सहसः स्रु” बलस्य पुत्रमग्निम् [मन्यन-काले बलेन मथ्यमान उत्पद्यते इति पुत्रत्वमुपचर्यते] “जातवेदसं” जातानां वेदितारं जात-प्रज्ञं जात-धनं वा [जातवेदः-शब्दो यास्केन बहुधा निरुक्तः] अग्नेर्जात-वेदस्त्वे दृष्टान्तः—“विप्रं न” जातविद्यं मेधाविनं ब्राह्मणमिव, तं यथा बहु मन्यते तथा त्वामपि स्तौमीत्यर्थः । उक्त-गुण-विशिष्टो “यो देवः” “स्वध्वरः” शोभन-यज्ञवान् यज्ञं सम्यग् निर्वहन् “जर्ह्या” उन्नतया उत्कृष्टया “देवाद्या” देवान्

* अ० आ० ५, १, ३, ८ (१भा० ८१८ पृ०) = अ० वे० १, १, ११, १ ।

पूजयन्त्या देवान् प्रत्युक्तया वा “कृपा” कृपया सामर्थ्य-लक्षणया
 [“देवान् प्रत्युक्तया कृपया”—इति (निरु० नै० १, ८) यास्कः]
 तेभ्यो हविर्वहन-बुद्ध्या युक्तः सन् “शुक्रशोचिषः” दीप्त-तेजस्तस्य
 “भ्राजुह्वानस्य” आ समन्तात् ह्यमानस्य “सर्पिषः” सरण-
 शीलस्य “घृतस्य” विलापनेन दीप्तस्यान्धस्य “विभ्राष्टिं” विशे-
 षेण भ्राजनम् “अनु” स्वयमपि तत् आन्धं वष्टि कामयते
 स्वीकरोतीति शेषः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ १ २
 यजिष्ठन्वायजमानाहुवेमज्येष्ठमङ्गिरसां

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 विप्रमन्मभिर्विप्रेभिःशुक्रमन्मभिः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 परिजमानमिवद्याहोतारश्चर्षणीनाम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 शोचिष्केशंशृषणंयमिमाविशःप्रावन्तुजूतयेविशः ॥ १० ॥

हे “विप्र” मेधाविन् ! “शुक्र” दीप्त-ज्वालाग्ने ! “यजिष्ठम्”
 अतिशयेन यष्टृतमं “त्वा” त्वां “यजमानाः” वयं “हुवेम”
 आह्वयामः [यतो वयं यजमाना अतस्त्वां यजिष्ठमाह्वयाम-
 ह्वयमिप्रायः] । कौटुशं त्वाम् ? “अङ्गिरसां” अङ्गिरो गोतृत्प-
 न्नानां मध्ये† “ज्येष्ठम्” अतिशयेन प्रशस्यं [यद्वा, अङ्गि-
 रसामङ्गाराणां मध्ये ज्येष्ठं ज्वाला-युक्तत्वात् । “अङ्गिरा अङ्गा-

* ऋ० वे० २, १, १२, २ ।

† ‘अङ्गिरसामङ्गोनाम्’—इति वि० ।

रतः (निरु० न० ३, १७)”—इति यास्कः । “येऽङ्गिरा
 आसंस्तेऽङ्गिरसो भवन्”—इति श्रुतम् । केन साधनेन ?
 इत्युच्यते—“मन्त्रभिः” मनन-साधनैः “विप्रेभिः” विप्रैः विशेषेण
 प्रीणयितृभिः “मन्त्रभिः” मन्त्रैः [यद्वा, विप्रेभिः मेधा-
 विभिर्ऋत्विग्भिर्मन्त्रभिर्मन्त्रैश्च संहिता वयमिति सम्बन्धः]
 अथाह्वानानन्तरं “परिजमानं” परितो गच्छन्तं “याम् इव”
 सूर्यमिव “होतारं” । केषामर्थे ? “चर्षणीनां” मनुष्याणाम्
 अर्थे पश्चाद्-यागादि-साधनेन देवत्वमापन्नानां देवानामाह्वानात्
 तथा “शोचिष्केशं” केशवदत्यन्त-व्हालोपेतं, “वृषणं” कामानां
 वर्धितारम् ; एवं रूपं त्वां “विशः” त्वामेव निविशमानाः
 “विशः” प्रजाः “जूतये” स्वर्गाद्यभिमत-फल-प्राप्तये* “प्र अवन्तु”
 प्रकर्षेण नीयन्तु । तादृशं त्वां हुवेमेति सम्बन्धः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१३ ११ ११ १ १ १ १
 सच्चिपुष्टिचिदोजसाविरुक्मता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 दीद्यानोभवतिद्रुहन्तरः परशुर्नद्रुहन्तरः ।

३ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 वीडुचिद्यस्यसमृतौश्रवदनेवयत्स्थिरम् ।

* ‘जूतये—वृद्धयर्थम्’—इति वि० ।

† ‘पुष्टि’—इति म०-पाठः ।

१ १ १   ३ १ १   ३ २ ३ १ १
निष्पहमाणोयमतेनायतेधन्वामहानायते ॥३*॥ १८

॥ इति नवमस्य प्रथमार्द्धप्रपाठकः ॥†

“स हि” स एव पूर्वं स्तुतएवाग्निः “विरुक्ता” विशेषेण
रोचनवता “ओजसा” ज्वालन-रूपेण बलेन “पुरुषित्”‡ अत्य-
धिकमेव “दीप्यमानः” दीप्यमानः “द्रुहन्तरः” द्रोघ्मूणां तरिता
निस्तारयिता भवति अस्मासु द्रोहं कुर्वतां शत्रूणां हिंसको
भवतीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“द्रुहन्तरः” द्रोघ्मूणां छेदनाय
प्रयुक्तः “परशुः न” परशुरिव हिनस्ति तद्यायमपि॥ किञ्च,
यस्याग्नेः “समृतो” सङ्गतो संयोगे§ “वीडुषित्” दृढमपि
पाषाणादिकं “शुवद्” गच्छेत् शीर्येत । तथा “यत् स्थिरं”
यच्च पर्वतादि स्थिरमविचलितं तदपि शुवत् । तत्र दृष्टान्तः—
“वनेव” उदकमिव, उदकं यथाग्नि-संयोगे शुष्यति तथेत्यर्थः
अत्यन्तदृढं स्थिरमपि हिनस्ति अस्मद्द्रोघ्म्वारं शत्रुं हिनस्तीति
किमु वक्तव्यमित्यभिप्रायः । किञ्चायमग्निः “निष्पहमाणः”
शत्रून् निःशेषेणाभिभवन् “यमते” उप रमते शत्रुषु मध्ये

* ख० वे० २, १, १२, ३ ।

† सर्वमूलप्रत्य-सप्तमीऽयं पाठः । तथाच यथावद्वीत्यात्रैव सायकौय-विंशाध्यायस्य-
विरामः प्रतिपद्येत, स्याच्चैवमस्य द्वाविंशाध्याय-समाप्तिता, परब्रह्मसाधार्येण तेन भाष्य-
ज्ञाना विवरण-ज्ञाना च मयनाञ्जलेनैकवारमप्यवलोकितमिति हतोऽयम् ।

‡ ‘षित्—इति पद-पुरश्चः’—इति वि० ।

॥ ‘परशुर्न—न-शब्दोपमाधीयः, परशुरिव, यथा परशुर्दृष्टान्तां जेता, तद्वत्-
शत्रूणां जेता’—इति वि० ।

§ ‘सम्-जतो—सम्बद्धो’—इति वि० ।

क्रीडति तानेव नाशयति । तथा कुर्वन् “न अयते” न गच्छति
 शनोः सकाशात् पलायते । तत्र दृष्टान्तः—“धन्वसहा न
 अयते” [धनुषा शत्रून् अभिवतीति धन्वसहाः] धानुष्कः [सहते
 रसन्, हान्दसोऽन्व-लोपः] स यथा शनोरभिसुखं विध्यति न
 पलायते [यद्वा, दृढ़-धनुर्वहन-समो धन्वसहाः, अग्निं पथे पचा-
 द्यच् (१, १, १३४), “सुपां सु-सुक् (७, २, ३८),”—इत्याकारः
 दृढ़-धन्वा सन् न अयते न चलति ॥ ३ ॥ १८

अथान्नेतवश्रवइति दृष्टान्तकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १ १ १ १ २ १ १

३ १ १

अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजन्ते अर्च्योविभावसो ।

१ २ १ १ २ १ १ २ १ १

१ १ ३ १ १

बृहन्नानोशवसावाजमुक्थारं*दधासिदाशुपेकवे ॥ १† ॥

हे “अग्ने !” “तव” “वयः” अक्षं “श्रवः” श्रवणीयं प्रशस्त्रं
 हविरात्मकस्य तस्य मन्त्र-संस्कृतत्वेन प्रशस्तत्वात् अग्नेषु तवैवाक्षं
 श्रेष्ठमित्यर्थः । हे “विभावसो” [विशिष्टा दीप्तिर्विभा सैव वसु
 धनं यस्य] तादृशान्ने ! “अर्च्यः” दीप्तयः “महि” महत् बहुलं
 “भ्राजन्ते” दीप्यन्ते [भ्राजु दीप्तौ, अनुदात्तो भौवादिकः] ।
 हे “बृहन्नानो” प्रौढ-दीप्त ! “कवे” क्रान्त-दर्शिन्यग्ने ! एवमहा-
 नुभावस्त्वं “शवसा” बलेनोपेतम् “उक्थम्” प्रशस्त्रं [यद्वा,

* “उक्थं”—इति ऋ०-पाठः ।

† ऋ० वे० ८, ७, १८, १=य० वे० १२, १०६ ।

उक्तयो यज्ञस्तद्योग्यं] “वाजम्” अन्नं “दाशुषे” हवींषि दत्त-
वते यजमानाय “दधासि” प्रयच्छसि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२
पावकवर्चाः शुक्लवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षिभानुना ।

१२ ३ १२ ३ १२ १२ ३ १२ ३ १२
पुत्रोमातराविचरन्नुपावसिपृष्णिजिरोदसी उभे ॥ २ * ॥

“पावकवर्चाः” शोधक-दीप्तिः “शुक्लवर्चाः” निर्मल-तेजस्तः,
“अनूनवर्चाः” सम्पूर्ण-तेजस्तः, हे अग्ने ! ईदृशस्त्वं “भानुना”
तेजसा “उदियर्षि” उन्नच्छसि [ऋ स गतो, जोहोत्यादिकः (प०)
“अग्नि-पिपत्योश्च (७, ४, ७७)”—इत्यभ्यासस्येत्यम् । स त्वं
“पुत्रः” सन् “मातरा” मातृभूतयोररक्ष्योः “विचरन्” यागाव-
साने विशेषेण प्राप्नुवन् “उपावसि” उपगतान् यजमानान्
रक्षसि । तथा “उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यो “पृष्णि” संयो-
जयसि† ; हवीषा अलोकं वृद्ध्या इमं लोकश्च पूरयसीत्यर्थः
[पृष्णी सम्पर्कं रोधादिकः (प०)] ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ ३ १ ३ १ ३ ३ १ ३ ३ १ ३ ३ १
ऊर्ज्जोनिपाज्जातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्वधीतिभिर्हितः ।

१४ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
त्वेदेषः सन्दधर्भूरिवर्षसश्चित्रोतयोवामजाताः ॥ ३ ‡ ॥

* ऋ० वे० ८, ७, १८, १=य० वे० १२, १०७ ।

† ‘पृष्णि—पूरयसि’—इति वि० ।

‡ ऋ० वे० ८, ७, १८, ३=य० वे० १२, १०८ ।

हे “जर्जोनपात्” जर्जः अन्नस्य पार्थिवस्य अरण्यादेः पुत्र !
 हे “जातवेदः” जातानां वेदितरन्ने ! “सुशस्तिभिः” सुशंसनैः
 अन्नाभिः क्रियमाणैः “मदस्व” मोदस्व । तथा “धीतिभिः”
 अन्नाभिः क्रियमाणैरग्निहोतादिभिः कर्मभिः “हितः” सुहितः
 तप्तो भव । अपि च “भूरिवर्षसः” [वर्ष इति रूपनाम (निघ०
 १, ७, ३)] बहुविध-रूपाः,* “चित्तोतयः” चित्ता जतिस्तृप्ति-
 र्याभिः इड्भिस्तथोक्ताः,† “वामजाताः” वामं वननीयं जातं
 जन्म यासां ता ईदृशीः‡ “इषः” अन्नानि हविलक्षणाणि “त्वे”
 त्वय्येव “सन्दधुः” सन्दधति सम्यक् जुह्वति यजमानाः [यद्वा,
 भूरिवर्षसइत्यादिकं कर्त्तृ-विशेषणम्, तदानीं चित्तोतय इत्यस्य
 विविच-रच्चाइति योज्यम्] ॥ २ ॥

अथ चतुर्थी ।

१ १ २

१ १ २ ३ १८ २

इरज्यन्नग्ने प्रथयस्व जन्तुभिरस्मेरायो अमर्त्यम् ।

१ २ ३ १ २ १ २ ३ १ १

३ १ २ ३ १८ २८

सुदर्शनस्य वपुषो विराजसि पृणक्षिदर्शतः ॥ ४ ॥

हे “अग्ने ! “जन्तुभिः” जातैः॥ शत्रुभिः सह “इर-
 ज्यन्” ईर्ष्यान्-स्पर्धां कुर्वन् [ईर् ईर्ष्यायां कण्ठादिः । यद्वा,

* ‘भूरिवर्षसः—बल्लजि क्षेवाक्षि’—इति वि० ।

† ‘चित्तोतयः—विचित्राक्षि पाशुनाभि’—इति वि० ।

‡ ‘वामजाताः’—वामानि श्रेष्ठमानि जातानि यस्मात्तौ वामजाताः’—इति वि० ।

§ ‘सामसि’—इति ऋ-पाठः ।

§ ऋ० वे० ७, ७, २८, ४ ।

॥ ‘जन्तुभिः’—तृतीय-वज्रवचनमिदं चतुर्थी-वज्रवचनस्य स्थाने द्रष्टव्यम् जन्तुभ्यः’
 —इति वि० ।

ईरज्यतिरैश्वर्यकर्मा (निघ० २, २१, १), जन्तुभिर्जायमानैरा-
 क्तीयैस्तेजोभिरिरज्यन् ईश्वरो भवन्] हे “अमर्त्य” मरण-
 रहिताग्ने ! “अस्मे” अस्माकं [“सुपां सु-लुक् (७, १, ३८) ”—
 इति षष्ठाः श्रे-आदेशः] “रायः” धनानि “प्रथयस्व” विस्तारय
 [रै-शब्दाच्छसः स्थाने व्यत्ययेन जस्, शस्येव वा व्यत्ययेन “लङि-
 दम् (६, १, १७१) ”—इत्यादिना विभक्त्युदात्तत्वं न क्रियते]
 स त्वं “दर्शतस्य” दर्शनोयस्य च “वपुषः” तेजोमयस्य शरीरस्य
 “वि राजति” [तृतीयार्थे षष्ठी (३, १, ८५)] ईदृशेन शरी-
 रेण विशेषेण दीप्यसे [यद्वा, राजतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २,
 २१, ४), वपुः इति च रूप-नाम (निघ० ३, ७, ४), दर्शनोयेन
 रूपेण विराजति विशेषेण ईशिषे] । अत एव “दर्शतं” दर्श-
 नीयं “क्रतुं” कर्म “पृणचि” अस्माभिः सह पर्वयसि फलेन वा
 संयोजयसि ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 इष्कर्त्तारमध्वरस्य प्रचेतसङ्गयन्तं राधसोमहः ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ २ ८ ३ १ २ ३ २ ३ १
 रातिं वामस्य सुभगाम्नाक्षीमिषन्दधासिसानसि रयिम् ॥ ५ ॥

“इष्कर्त्तारं” निष्कर्त्तारं [छान्दसो वर्ण-लोपः (३, १, ८५)]
 “अध्वरस्य” यज्ञस्य निष्कर्त्तारं संस्कर्त्तारं, “प्रचेतसं” प्रकृष्ट-
 ज्ञानं, “महः” महतः “राधसः” धनस्य सङ्गयन्तम् ईश्वरम्
 [ज्यतिरैश्वर्य-कर्मा (निघ० २, २१, ३)] “वामस्य” वननीयस्य

“रातिं” दातारं [रातिः कर्त्तरि क्तिन् (३, ३, ८६)] ईदृशं त्वां
 स्तुम इति शेषः । स त्वं “सुभगां” सोभाग्योपेतां “महीं” मह-
 तीम् “इषम्” अन्नं * “सानसिं” सन्धक्त-रूपम् “रयिं” धनं च
 “दधासि” स्तोत्रभ्यो ददासि ॥ ५ ॥

अथ षष्ठी ।

३ १ २   ३ १ ३ १ २
 ऋतावानममृद्दिषंविश्वदर्शत

० २ ३ १ २   ३ १ २   १ २
 मग्निं सुन्नायदधिरेपुरोजनाः ।

१ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ १ २   ३ २
 शुत्कर्णं सप्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्लानुषायुगा ॥ ६ † ॥ १

“ऋतावानं” सत्यवानं सत्यवन्तं यज्ञवन्तं वा‡ [“छन्दसि
 वनिषो (५, २, १२२ वा०)”—इति मत्वर्थीयो वनिप्], “महिषं”
 महान्तं पूज्यं वा “विश्वदर्शनं” विश्वैः सर्वैर्दर्शनीयं [यद्वा,
 विश्वं दर्शनं यस्य “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, ११६)”
 इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम्] इदृशम् “अग्निं” “सुन्नाय” सुखाय
 सुखार्थं “जनाः” ऋत्विग्यजमानरूपाः “पुरो दधिरे” पुरो दधते
 सर्वं कर्मभ्यः पुरस्तात् धारयन्ति [यद्वा, पुरः पुरस्तात् पूर्वस्यां
 दिशि आहवनीय-रूपेण धारयन्ति । पुरोऽर्ध्वः प्रत्यक्षकृतः] ।
 अपिच हे अग्ने ! “शुत्कर्णं” श्रुतः स्तुतीं सम्यक् शृणुन् कर्णः

* ‘इषं—इष्टिमन्नं वा’—इति वि० ।

† ऋ० वे० ७, ७, १८, ६ ।

‡ ‘ऋतावातम्—ऋतमन्नं वर्तमानम्’—इति वि० ।

ओनेन्द्रियं यस्य तादृशं, “सप्रथस्तमम्” अतिशयेन प्रख्यातं
[यद्वा, सर्वतो विस्तार्यमाणं] “दैव्यं” देवानां हविर्वोदृत्वेन
सम्बन्धिनम् ईदृशं “त्वा” त्वाम् “मानुषा” मानुषाणि मनोरप-
त्थानि “युगा” “युगानि” युगलानि पत्नी-यजमान-रूपाणि*
“गिरा” स्तुत्या स्तुवन्तीति शेषः ॥ ३ ॥ १८ (१)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्थस्य विंशस्याध्यायस्य

पञ्चमः खण्डः ॥ ५ ॥

अथे षष्ठे खण्डे —

प्रसोअग्नेइति प्रगाथात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१८ १८२ २२१ १ २ १ २ १ १ १

प्रसोअग्नेतवोतिभिःसुवीराभिस्तरतिवाजकर्मभिः ।

२२२ ११८ २८

यस्यत्वसस्यमाविथ ॥ १ ॥

हे “अग्ने !” “तव” “जतिभिः” “सः” यजमानः “प्र-
तरति” प्रवर्धते जतयो विशिष्यन्ते—“सुवीराभिः” शोभनाः
वीराः पुत्रादयो यासु तास्यथोक्ताभिः, “वाजकर्मभिः” वाजाना-
मन्त्रानां वा कर्म कारणं यासु तादृशीभिः ; हे अग्ने “त्वं”
“यस्य” यजमानस्य “सस्यं” सखित्वं मित्रत्वम् “आविथः”
प्राप्नोषि स तरतीत्यन्वयः ॥ १ ॥

* ‘युगा—द्यौजयिवा यजमानेन’—इति पि० ।

† ऋ० ऋ० १, १, २, २ (१भा० २०६५०) = ऋ० वे० १, १, २४, ५ ।

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १८ १८ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ९
तवद्रप्सोनीलवान्वाशकृत्वियद्वन्धानःसिष्णवाददे ।

१ २ १ ९ ३ १ २ ३ १ ३ १ २ १ २
त्वममहोनामुषसामसिप्रियःक्षपोवस्तुपुराजसि ॥ २ * ॥ २

हे “सिष्णो !” [सिषिः सेचनार्थः] सोमेनास्मिच्यमानाम्ने
“द्रप्सः” द्रवण-शीलः, “नीलवान्” शकट-नीलेऽवस्थानात्
तद्धान्, “वाशः” कान्तः शब्दायमानो वा, “कृत्वियः” कृतौ
वसन्तादि-काल-विशेषे भवः, “द्वन्धानः” सन्दीपयन्, एवम्भूत
स्तव सोमः “आ ददे” तुभ्यं होमायार्युणा आदीयते । अपिच
त्वं “महोनां” महतीनाम् “उषसां” “प्रियः” मित्रभूतः “असि”
[उषसि हि अग्नयो होमाय प्रज्वाल्यन्ते] । तथा “क्षपः” क्षपाया
रात्रेः सम्बन्धिषु “वस्तुषु” आच्छादकेषु तमस्सु सत्सु त्वं “राजसि
प्रकाशसे [यद्वा, रात्रि-सम्बन्धीनि वस्तूनि पदार्थ-जातानि त्वं
प्रकाशयसि ॥ २ ॥ २० (२)]

अथ तमोषधीर्दधिरे-इति एकर्चं द्वितीयं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१८ १८ ३ १ २ ३ १ ३
तमोषधीर्दधिरेगर्भमृत्विय

१८ १८ ३ १ २ ३ १ २
न्तमापोअग्निञ्जनयन्तमातरः ।

१२ २२ ३ १ ३ १ २ ३ २ ३
तमित्समानं वनिनश्च वीरुधो

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
न्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ॥ १ * ॥ ३

“ऋत्वियम्” ऋतौ प्राप्तं “गर्भं” गर्भभूतं “तं” प्रकृतम्
“अग्निम्” “ओषधीः” ओषधयः “दधिरे” धारयन्ति । “तम्”
एव अग्निं “मातरः” धारकत्वेन मातृ-स्थानीयाः “आपः” “जन-
यन्त” जनयन्ति । किञ्च, “वनिनः” वनस्पतयः “च” “समानं”
गर्भ-भावेन प्रवेशात् तत्तुल्यत्वम् “तमित्”† तमेवाग्निम् “अन्त-
र्वतीः” गर्भभवाः “वीरुधः” ओषधयश्च “विश्वहा” सर्वहा
“सुवते” जनयन्ति ॥ १ ॥ २१ (३)

अग्निरिन्द्रायेति तृतीयं सूक्तम्,

सां ऋगेषा ।

३ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अग्निरिन्द्राय पवतो दिविष्णुक्रोविराजति ।

१ २ ३ १ २ ३
मद्दिषीव विजायते ॥ १ ‡ ॥ ४

“अग्निः” यज्ञेषु प्रथमं प्रणेता अग्निः “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
“पवते” अस्माभिर्दत्तेन चर्वन्नेन पुरोडाशेन देवानामधिकः

* सू० वे० ८, १, २१, १ ।

† ‘इत्’—इति पद-पूरणः—इति वि० ।

‡ नैयमन्यत्र क्वापि दृश्यते ।

क्षरति । अग्निः “शुक्रः” दीप्तः सन् “दिवि” स्वर्गे “वि राजति” विशेषेण प्रकाशयति [यद्वा, ‘दिवि’ अन्तरिक्षादि-लोकेषु स्थितेषु देवेषु मध्येषु ‘शुक्रः’ दीप्तः सन् ‘विराजति’] । तच्च दृष्टान्तः—“महिषीव” यथा महिषी दृष्टादिना विविधानि पयोष्टतादीनि जनयति तथा “वि जायते” देवानामुपभोगार्थं विविधानि जनयति ॥ १ ॥ २२ (४)

अथ योजागारेति एकच्च^१ चतुर्थं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १

योजागारतमुचःकामयन्ते

१ १ १ १ १ १ १ १ १

योजागारतमुसामानियन्ति ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १

योजागारतमयत्सोम

१ १ १ १ १ १ १ १ १

आहृतवाहमस्मिसख्येन्योकाः ॥ १ * ॥ ५

“यः” देवः “जागार” सर्वदा विनिद्रो जागरुको गृहे वर्तते “तम्” “ऋचः” सर्व-शस्त्राभिकाः “कामयन्ते” । “यः” “जागार” “तम्” तमेव “सामानि” स्तोत्र-रूपाणि “यन्ति” प्राप्नुवन्ति । “यः” “जागार” “तम्” “अयम्” अभिषुतः “सोमः” “आहृत” वक्ति स्त्रीकुर्विति । हे अग्ने ! तादृशस्य “तव” “सख्ये”

२० अ० ६ ख० ६ सू० १] उत्तरार्द्धिकः ।

३३५

समान-ख्याते हित-कारणे “न्योकाः” नियत-स्थानः “अहम्”
“अस्मि” भवामि ॥ १ ॥ २३ (५)

अथाग्निर्जागरेत्येकं पञ्चमं सूक्तम्,

सा ऋगेषा ।

१ १ २ १ १ २ २ २
अग्निर्जागारतमुचःकामयन्ते

१ २ १ २ २ १ १
अग्निर्जागारतमुसामानियन्ति ।

३ १ २ १ २ २ २ २ २
अग्निर्जागारतमयः सोमश्चाह

२ २ १ २ ३ १ २
तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः ॥ १ * ॥ ६

सा निगद-व्याख्याता (१३) ॥ १ ॥ २४ (६)

अथ नमःसखिभ्य इति दृचात्मकं षष्ठं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ १ २ ३ २ २ १ २ ३ २ ३
नमःसखिभ्यः पूर्वसङ्गो नमः साकन्निषेभ्यः ।

३ १ २ २ २ १ २
युज्जीवाचः शतपदी ॥ १ † ॥

* ऋ० वं० ४, १, २५, ५ ।

† नेयमन्यव क्वापि दृश्यते ।

“पूर्वसङ्गाः” ये यज्ञे प्रारम्भात् पूर्वं सोदन्ति तिष्ठन्तीति पूर्व-
सदनं तेभ्यः “सखिभ्यः समान-ख्यानेभ्यः सखिवन्निवभूतेभ्यो
देवेभ्यो “नमः” वयं नमस्कारं कुर्मः * । किञ्च, “साकन्निषेभ्यः”
यस्मिन् यज्ञे सह निषस्तेभ्यः “नमः” । किञ्च “शतपदीम्”
अस्मभ्यं फल-प्रदानाय अपरिमित-मार्गां “वाचं” स्तुति-रूपाम्
ऋचं “युञ्जे” योजयामि ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १८ २८ ३ १ १ ३ १ २ ३ १ २
युञ्जेवाचं शतपदीङ्गायै सहस्रवर्त्तनि ।

३ १८ २८ ३ १ २
गायत्रन्त्रैष्टुभञ्जगत् ॥ २ ॥

“शतपदीम्” अपरिमित-सङ्ख्याक-मार्गां ‡ “वाचं” स्तुति-
“युञ्जे” तेभ्यः प्रकृतेभ्यो वक्ष्यमाणेभ्योऽहं योजये । “गायत्रं”
गायत्राख्यं ¶ “त्रैष्टुभं” त्रैष्टुभाख्यञ्च “जगत्” जागतञ्च साम-रूपां
तामृचं साम वा “सहस्रवर्त्तनि” अपरिमित-मार्गां यथा भवति
तथा “गाये” अहं गानं करोमि ॥ २ ॥

* ‘नमः सखिभ्यः ऋत्विभ्यः पूर्वसङ्गाः—पूर्व-सदसि उपरिहृतेभ्यो नमः’—
इति वि० ।

† नैषाण्यत्र क्वापि श्रूयत ।

‡ ‘शतपदी-ऋक्’—इति वि० ।

¶ ‘माचमं प्रातः उवनम्, त्रैष्टुभं साध्यन्दिनं सवनम्, जागतं तृतीयं सवनम्’—
इति वि० ।

अथ तृतीया ।

१ १२ १६ ३१ १ १२ ३२ १ १२
गायत्र्यैष्टुभञ्जगदिश्वारूपाणिसम्भृता ।

१ १२ १२ १२
देवा ओकांसि चक्रिरे ॥ ३ ॥ ७

“गायत्र”, “ऐष्टुभ”, “जागतम्”—“ऋक्समूह” “विज्ञा”
विज्ञानि “रूपाणि” उक्तावा “सम्भृता” सम्भृतानि नानारूपाणि
कृतानि “देवाः” अग्नादयश्च “ओकांसि” आश्रितानि स्थानानि
“चक्रिरे” कुर्वन्ति ॥ ३ ॥ २५ (७)

अथाग्निर्ज्योतिरिति द्वावन्तकं सप्तमं सूक्तम्,†

तत्र प्रथमा ।

१ १७ १ १ १ १२ ७ १ १ १ १ १
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्रः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १
सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः ॥ १ ॥ १ ॥

एषा स्रष्टा § ॥ १ ॥

● इयमपि नान्यत्रोपलभ्यते ।

† ‘चक्रिरे’—कृतवन्तः इति वि० । ‘विज्ञारूपा उक्ताः’—इति च वि० ।

‡ ‘इदानीं ज्योतींषि ज्योतिर्हीने’—इत्यादि वि० ।

¶ अ० वे० १, ८ ।

§ अनेयं मन्त्रोपर-वाक्या--“अथाग्निर्ज्योति-हीन-मग्नाः । अग्निर्ज्योतिरित्यारभ्य
उपप्रवक्तु इत्यतः प्राक् । तन्मग्नाणां प्रजापतिर्हविः प्रासाव्यतः । यदा हवि-विभो-

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १२ १२ १ ११ १ ११ १

पुनरुज्जीनिवर्त्तस्व पुनरग्रदधायुषा ।

१ १ १ १ १

पुनर्नःपाङ्चदशः ॥ २ * ॥

हे “अग्ने !” “जर्जा” बलेन “इषा” अग्नेन “आयुषा”
जीवनेन च “पुनः” अस्मान् “निवर्त्तस्व” अस्मान् प्रत्यागच्छ ।

।भीधीयतेऽनुक्रमसौकारेण च द्वावप्युषी । यथाग्निर्वर्चो हे तच्छापय्यत् परां जीव-
लक्ष्मिकिरिति (अगु० १, ११) । सप्त लिङ्गोक्त-देवता मायत्राः आद्याः पञ्चैकपदाः ।
अग्निर्व्योतिः सूर्यो व्योतिः एते हे एकपदे मायत्रौ तच्छा मुनिरपय्यत् । परां
व्योतिः सूर्य इमां चेष्टकस्य पुत्रो जीवलक्ष्मिकिरित्यर्थः । अथ का० प्रदीप्ता-
मभि जुहोत्यग्निर्व्योतिरितौति (४, १४, १४२) । या समित् प्रदीप्ता तामभिलक्ष्य
जुहुयात् । अग्निर्व्योतिरिति (३, २, १) कायुषाख्योक्त-मन्त्रेण समित्-
प्रक्षेपः । मन्त्रार्थस्तु—योऽयमग्निर्देवः स एव व्योतिर्दृश्यमान व्योतिः स्वरूपम् ।
यदेदं दृश्यमानं व्योतिः तदेवाग्निर्देवः । देवस्य व्योतिरस्य कदाचिदप्य-
विद्योमादेकत्वेन प्रतिपादनम् । तच्छा व्योतीरूपायाग्रये हविः प्रदत्तम् । अथ
सायंकाख्योऽग्निर्होम-होम-मन्त्रः ॥ सूर्यो व्योतिर्व्योतिः सूर्यः स्वाहेति प्रातर्होममन्त्रः
सायंहोममन्त्रवद्व्याख्येयः । सूर्य-सम्बन्धि तेजो रात्रावग्निं प्रविशतीति सायमग्नि-
व्योतिरिति मन्त्रो युक्तः उदय-कालेऽप्यग्नि-सम्बन्धि व्योतिः सूर्यं प्रविशति । तस्मात्
प्रातः सूर्यो व्योतिरिति मन्त्रः । अग्निमादित्यः सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूराग्नत्वं
दृश्यते । उभे हि तेजसौ सम्बन्धेते उदयान् वादित्यमग्निं ह्यु समारोहति । तस्मादस्य
एवाग्निर्दिवा दृश्य इति तित्तिरि-श्रुतेः । का० अग्निर्वर्च इति ब्रह्मवर्चसकामस्येति
(४, १४, १४) । ब्रह्मवर्चसकामस्तु अग्निर्वर्चः सूर्यो वर्च इति सायं प्रातश्च जुहुयात् ।
योऽग्निर्वर्चोऽनन्वभूतः । यस्य तज्ज्योतिर्वर्चोऽनन्वभूतम् । तस्मै जुहुतमस्तु । एवं
सर्वो वर्च इति ॥

* य० व० ११, ८ ।

२० अ० ६ ख० ७ सू० ३] उत्तरार्धिकः ।

३३८

किञ्च त्वं “नः” अस्मान् “ग्रहसः” पापात् “पाहि” पालय ।
पुनः-शब्दस्यावृत्तिरादरार्थः ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

३ २ ३ १ २ १ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सहरय्यानिवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २
विश्वप्स्व्याविश्वतस्परि ॥ ३ १ ॥ ८

हे “अग्ने !” त्वं “रय्या” रमणीयेन धनेन “सह” “निव-
र्त्तस्व” तत् अस्मान् प्रापयेत्यर्थः । किञ्च, “विश्वतः” सर्वतः
“परि” उपरि [परीति समस्यर्थानुवादकः] “विश्वप्स्व्या”
[स्या भक्षणे (अदा० प०)], विश्वस्य उपभोक्त्याऽ “धारया”
“पिन्वस्व” अस्मान् सिञ्च ॥ ३ ॥ २६ (८)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्य विंशस्याध्यायस्य

षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

● अक्षारवर्चस्त्रिः-पाठो भगवन्मनुना विहितो ब्रह्मचारि-समन्त-चरचे-
नवादि-“समन्तं शिक्षा ब्रह्मचारौ द्विजः शुक्रमकामतः । स्नात्वा कर्मवर्धयित्वा निः
पुनर्मेतुमित्युषं जपेत् (२, २८१)”—इति ।

† अ० वे० १२, १० ।

‡ ‘विश्वप्स्व्या विश्वयापिन्वा धारया’—इति वि० ।

¶ ‘वैराजपृष्ठे चतुर्थेऽङ्गि एवं ब्रूयते—“स वैराजमसृजत, तदग्ने घोषोऽन्वृजते,
ततश्चाग्निमन्वः, एतदहमन्वयम्”—इति—इति वि० ।

अथ सप्तमे ऋषे—

यदिन्द्राहं यथा त्वमिति वृचात्मकं प्रथमं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ १७ १ १८ १८ १ १ १ १ १ १
यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीयवस्व एक इत् ।

१ १ १ १ १
स्तोतामे गोसखा स्यात् ॥ १ * ॥

हे “इन्द्र !” “यथा” “त्वम्” “एक इत्” एक एव केवलं
“वस्वः” वसुनः धनस्य “ईशिषे” ईश्वरो भवसि, एवमहमपि
“यद्” यदि “ईशीय” ऐश्वर्य-युक्तः स्यामिति तदानीं “मे” मम
“स्तोता” “गोसखा स्यात्” गोभिः सहितो भवेत् । ईश्वरस्य
तव स्तोता कुतो हेतोर्मी-सहितो न भवेत् अपितु भवेदेवेत्यभि-
प्रायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
शिषेयमस्मैदित्येयं शचीपतेमनीषिणे ।

१ १ १ ८ १ १ १ १
यदहङ्गोपतिः स्याम् ॥ २ + ॥

* च० पा० १, १, २, ८ (१ भा० १०२ पृ०) = ऋ० ऋ० ६, १, १४, १ ।

† ऋ० ऋ० ६, १, १४, १ ।

हे “अक्षीपते” शक्तिमन्निन्द्र ! “अक्षी” “मनीषिणे” मनस
ईशिने स्त्रीने “दिकेयं” दातुमिच्छेयम्, तदनन्तरं “अक्षेयं”
प्राथितं धनं दद्याच्च “यद्” यदि “अहं” “गोपतिः” गवामधि-
पतिः त्वत्प्रासादात् भवेयम् ॥ १ ॥

अथ तृतीया ।

१ १ १ - १ १ १ १ १   १ १
धेनुष्टन्द्रहनुतायजमानायसुन्वते ।

१ २ १ १ १
गामश्चमिप्युषीदुहे ॥ १ * ॥ ८

हे इन्द्र ! “ते” तव “सूतृता” स्तुति-रूपा वाक् “धेनुः”
दीग्ध्री गोभूत्वा “सुन्वते” सोमाभिषवन् कुर्वते “यजमानाय”
“गाम्” “अश्वं” च [उपसृज्यचमेतत्] गवाश्चादिकं सर्वमभि-
लषितं “दुहे” दुग्धे । किङ्कुर्वती ? “पिप्युषी” तमिव यजमानं
प्रवर्धयित्री ॥ १ ॥ २७ (८)

आपोहिष्ठेति तृचामकं द्वितीयं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ १ २ १ २ १ २ १ १ १ १ १ १ १
आपोहिष्ठामयोभुवस्तानजर्ज्जदधातन ।

१ १ २ १ २ १ १ १
महेरणायचक्षसे ॥ १ † ॥

* अ० वे० ६, १, १४, १ ।

† अ० वे० ७, ६, ५, १ = अ० वे० ११, १० ।

“हि” यस्मात् कारणात् “आपः” या यूयं “मयोभूयः” मयसः
 सुखस्य भावयिष्यः “स्य” भवथ, “ताः” तादृश्यो यूयं “नः”
 अस्मान् “जर्जे” अन्नाय “दधातन” धत्त अन्न-प्राप्ति-योग्मान-
 स्मान् कुरुत अन्नमस्मभ्यं दत्तेत्यर्थः “महे” महते “रचाय”
 रमणीयाय “चक्षसे” दर्शनाय सम्यक् ज्ञानं प्रति योग्मान्
 कुरुतेत्यर्थः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१२ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ ११
 योवःशिवतमोरसस्तस्यभाजयतेहनः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 उग्रतीरिवमातरः ॥ २ १ ॥

हे आपः “वः” युष्माकं स्वभूतः “यः” “रसः” “शिवतमः”
 सुखतमः “इह” अस्मिन् लोके “तस्य” तं रसं “नः” अस्मान्
 “भाजयत” सेवयत उपयोजयतेत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“उग्र-
 तीरिव” पुत्र-समृद्धिं कामयमानाः “मातरः” स्तन्यं रसं यथा
 भाजयन्ति प्रापयन्ति तद्वत् ॥ २ ॥

७ अनेयं निबल्ल-वाक्का—‘आपोहि स्य सुबभूवसो मोऽन्नाय धनं महते च जी
 रचाय रमणीयाय च दर्शनाय’—इति ई० ३, १० ।

† अ० वे० ७, ६, ५, २ = अ० वे० ११, ५१ ।

अथ द्वतीया ।

१ ३ १ २   १ ३ ३ १ २ ३ १ २
तस्माच्चरङ्गमामवोयस्त्वयायजिन्वथ ।

१ २ ३ १ २
आपोजनयथाचनः ॥ ३ * ॥ १०

हे “आपः !” यूयं “यस्य” पापस्य “क्षयाय” विनाशाय†
“जिन्वथ” अस्मान् प्रीणयथ, “तस्मै” तादृशाय पाप-क्षयाय
“चरं” क्षिप्रं “वः” युष्मान् “गमाम” गमयामास वयं शिरसि
प्रक्षिपामेत्यर्थः [यद्वा, यस्यान्नस्य क्षयाय निवासार्थं यूयमोषधी-
जिन्वथ तर्पयथ, तस्मै तदन्नमुद्दिश्य वयमन्नं पर्याप्तं यथा भवति
तथा वो युष्मान् गमाम गच्छाम] । किञ्च, हे आपः ! “नः”
अस्मान् “जनयथ” पुत्र-पौत्रादि-जनने प्रयोजयतेत्यर्थः‡
॥ ३ ॥ २८ (१०)

अथ वातआवात्विति दृचात्मकं चतुर्थं सूक्तम्,

तत्र प्रथमा ।

१ ३ १ २   ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
वातआवातुभेषजं शम्भमयोभुनोद्दे ।

१ ३ १ २
प्रनच्यायूषितारिषत् ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ७, ६, ५, २ = य० वे० ११, ५२ ।

† ‘क्षयाय—क्षयो निवासः । क्षयाय चतुर्थो सप्तम्याः स्थाने द्रष्टव्यः’—इति वि० ।

‡ ‘वर्गे ऽहनि अद्भिषोपाकुर्युः’ । * * * । आपोद्विष्टीयाभिः—इति वि० ।

॥ ऋ० आ० २, २, ४, १० (१भा०४०७पृ०) = ऋ० वे० ८, ८, ४५, १ ।

“वातः” वायुः “नः” अस्माकं “हृदे” हृदयाय “भेषजम्”
 भेषजम् उदकं वा “आ वातु” आगमयतु । कौटुम्भूतम् ?
 “ग्रन्थु” रोग-ग्रसनस्य भावयिष्य, “मयोभु” मयः सुखस्य च
 भावयिष्य । अपिच “नः” अस्माकम् “आयूषि” अस्मानि वा
 “प्र तारिषत्” प्रवर्धयतु ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 उतवातपितासिनउतआतोतनःसखा ।

१ १ १ १ १
 सनोजीवातवेकृधि ॥ २ * ॥

“उत” अपिच हे “वात !” त्वं “नः” अस्माकं “पिता
 असि” उत्पादकोऽसि पालयिता वा । “उत” अपिच “आता”
 असि । “उत” अपिच “नः” अस्माकं “सखा” समान-स्थानश्च
 असि । “सः” त्वं “नः” अस्मान्† “जीवातवे”‡ जीवन-
 हेतवे यागाय “कृधि” कुरु [करोतिश्छान्दसो विकरणस्य
 लुक् (२, ४, ७३), “शु-शु-ण-पृ-कृ-वभ्यश्छन्दसि (१, ४, १०२)
 —इति हेर्ङिरादेशः ॥ २ ॥

* अ० वे० ८, ८, ४३, १ ।

† ‘नः’—‘अस्माकम्’—इति वि० ।

‡ “तुमर्षे से-सेनसेन्-कसे-क्सेनधी-अधीन्-कधी-कधीन्-तवे-तवे कृ-तरेनः
 (१, ४, ८)’—इति पा० ।

अथ तृतीया ।

१ १ १ २ ३ २ १ १ १ १ १ २
यददोवाततेगृहेऽऽमृतनिहितं गुहा ।

१ १ १ १ १
तस्यनोधेहिजीवसे ॥ ३ * ॥ ११

हे “वात” वायो ! “ते” तव “गृहे” स्थाने “यददः”
यदिदम् “अमृतस्य” [कर्मणि षष्ठी (३, १, ८५)] अविनाशि
“गुहा” गुहायां गह्वरे[†] हितं निहितं वर्त्तते । हे “विभा-
वसो” विशिष्ट प्रकाश-धनवन् ! वायो ! “तस्य” तदनं [कर्मणि
षष्ठी (३, १, ८५)] “नः” अस्माकं “धेहि” देहि प्रयच्छेत्यर्थः[‡]
॥ ३ ॥ २८ (११)

अथाभिवाजीति तृचात्मकं चतुर्थं सूत्रम्, ॥

तत्र प्रथमा ।

१ १ १ ३ ३ १ २ १ १ १
अभिवाजीविश्वरूपोजनित्रं

३ २ ३ २ ३ १ १ ३ १
क्षिरपयम्बिभ्रदत्कं सुपर्णः ।

* सू० वे० ८, ८, ४५, १ ।

† ‘गुहा—वृत्पुच्छरीके निहितम्’—इति वि० ।

‡ ‘तृतीयेऽङ्ग विरूप-पृष्ठे विनियोगः । वातश्चावाति तृचिनाहुमन्त्रयेत्’—
इति वि० ।

¶ ‘अवाश्वव्रत’ साम, तेनोद्भायेत् यदभिवाजीविश्व इति वि० ।

१ २   ३ १ १ १ १ २   १ २ ३
 द्युर्ह्यस्यभानुमृतुथावसानः

१ १ १ १ २   १ २ ३   १ १
 परिस्वयम्मेधमृज्जोजजान ॥ १ * ॥

“सुपर्णः” सुपतनः शोभन-पतनो गतवान् इव, “वाजी” वेगवान् बलवानश्ववान् वा, “विश्वरूपः” नानाविध-प्रकाशः, सहि चित्रभानुः “ऋज्जः” [ऋज्जी भर्जने (श्वा० आ०), अंसज्ज-पाके (तु० उभ०), ऋजति भृजति पचतीति ऋज्जः] अग्निः सः स्वकीयं “जनितं” जनन-स्थानम् अरणि-बिलम् “अत्कम्” स्व-तेजसा व्याप्तम् अतएव “हिरण्यं” हिरण्यमग्निरिव स्थितम् “अभि” अभितः साकल्येन “विभ्रत्” पुण्यन् “सूर्यस्य भानुम्” सवितुः प्रकाशम् “ऋतुथा” कालेकाले रात्रौ “वसानः” वस्त्र-वदाच्छादयन् [“अग्निद्यादित्यं सायं प्रविशति तस्मादग्निर्दूरात्कान्तं ददृशे”—इति श्रुतेः] “मेधं परि” यज्ञं कथ्योक्तव्य स्वयं “जजान” उपदद्यत ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

१ १ २ १ २   ३ १ १ ३
 अप्सुरेतःशिश्रियेविश्वरूपं

१ १   ३ १ २   ३ १ २ १ १ २
 तेजःपृथिव्यामधियत्सम्बभूव ।

३ १ १ ३ १ २ ३ २   ३ १ २ ३
 अन्तरिक्षेस्वम्माहिमानग्निमानः

१ २ ३   ३ १ ३   १ १ ३ १ २
 कनिष्कान्तिवृष्णोअश्वस्यरेतः ॥ २ † ॥

* नेषमन्यत्र ह्यपि दृश्यते ।

† दक्षमपि गान्धर्व ।

“रेतः” सारभूतं “विश्वरूपं” नानारूपं “यत्” अन्नात्मकं
 “तेजः” “अप्सु” “गिन्त्रिये” आश्रयते [“स नि लीयते सोमः
 प्राविशन्”—इति श्रुतेः] यच्च “पृथिव्यामधि” भूमौ “सम्बभूव”
 तिष्ठति [“अग्निः पृथिवी-स्थानः (निब० दै० १, १४)” —इति हि
 निबन्धम्] । सः “अन्तरिक्षे” आकाशे “स्वं” महिमानं
 किरण-जालं “मिमानः” व्यापारयन् “वृष्णः अश्वस्य रेतः”
 सोमाहुतिं प्रति [“सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतः”—इति श्रुतेः]
 “कनिक्रान्ति” याचमान इव पुनः पुनः क्रन्दते शब्दं करोति,
 यदा आश्रयस्त्रिव भृशं शब्दायते ॥ २ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 अथ संहस्रापरियुक्तावसानः

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 स्वयंस्वभानुं यज्ञोदाधार ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 संहस्रदाः शतदाभूरिदावा

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
 धर्तादिवोभवनस्य विष्पतिः ॥ ३ * ॥ १२

“दिवः” स्वर्गस्य अथ “भुवनस्य” भूतजातस्य लोकस्य
 “धर्ता” धारयिता, “विष्पतिः” विशां प्रजानां पालयिता,

“सहस्रदाः शतदाः भूरिदा वा” यो यावत् प्रार्थयते सहस्रं
 शतं भूरि अपरिमितं वा तस्मै तस्मै तावहाता “यज्ञः”
 यजति यः “अयम्” अग्निः “युक्ता” युक्तानि स्वात्मना सम्बद्धानि
 “सहस्रा” सहस्राणि स्वकीय-किरण-जालानि “परिवसानः”
 परितः आच्छादयन् “सूर्यस्य भागु” रात्रौ सूर्यस्यापि प्रकाशं
 “दधार” स्वयमेव धारयति ॥ ३ ॥ ३० (१२)

नाकेसुपर्णमिति ढचात्मकं सूक्तम् पञ्चमम्,*

तत्र प्रथमा ।

१ १ ३ २ ७ ३ १ २ २ २
 नाकेसुपर्णमुपयत्पतन्तः

३ १ २ २ २ ३ १ २
 हृदावेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

१ २ ३ १ २ ३ २
 क्षिरण्यपक्षं वरुणस्य दूर्तं

३ २ ३ १ २ ३ १ १ ३ २
 यमस्य योनीं शकुनभूरण्यम् ॥ १ ॥ १ ॥

हे वेन ! ‘त्वा’ त्वां “हृदा” हृदयेन मनसा “वेनन्तः”
 कामयमानाः स्तोतारः “नाके” अन्तरिक्षे “अभ्यचक्षत” अभि
 पश्यन्त । तदानीं त्वमुपागच्छसीति शेषः । कथं भूतम् ?

* ‘हृदानीं परिसदीऽर्चयेषु यदेतेषु क्षिप्तेषु यज्ञवाचेषु त्रिः क्षन्तोः परिजा-
 येत् नाकेसुपर्णमिति’—इति वि० ।

† अ० आ० ४, १, ३, ८ (१ भा० ६४४ पृ०) = अ० वे० ८, ७, ८, ३ ।

“सुपर्ण” ग्रीभन-पतनं, “पतन्तम्” अन्तरिक्षे गच्छन्तं, “हिरण्य-
पद्मं” हिरण्ययाभ्यां पद्माभ्यामुपेतं, “वरुणस्य” जलाभिमानो
देवस्य “यमस्य” नियामकस्य वैद्युताग्नेः “योनी” स्थानेऽन्त-
रिक्षे “शकुनं” पक्षिरूपेण वर्त्तमानं “भुरण्यु” भर्त्तारं [यद्वा,
वृष्टि-प्रदानादिना सर्वस्य जगतः पोषकम् । भुरण धारण-पोष-
णयोः कण्डूादिः, अस्मादौणादिक यु-प्रत्ययः ॥ १ ॥

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ २ ४   ३ १ १ ३ १
ऊर्ध्वगन्धर्वी अधिनाके अस्थात्

३ २   ३ १ २   २ २ ३ १   २
प्रत्यङ्चित्रा विभ्रदस्यायुधानि ।

१ २ ३ १ १   ३ २ ३ २
वसानो अत्क्स्सुरभिन्दुशेक्

१ २   १ २   ३ १ १
स्वाऽऽर्णनामजनतप्रियाणि ॥ २ * ॥

“ऊर्ध्वः” उपरि देशे वर्त्तमानः “गन्धर्वः” गवासुदकानां
धर्त्ताः [“गवि धृञो वः”—इति गो-शब्दोपदात् धृञ्
आधारणे (भा० उ०)—इत्यस्मात् व-प्रत्ययः उपपदस्य गभावश्च]
ईदृशो वेनः “प्रत्यङ्” अस्मान् प्रपञ्चनभिसुखः सन्
“नाके अधि” अन्तरिक्षे “अस्थात्” तिष्ठति । किङ्कर्त्तुम् ?
“अस्य” आत्मनः स्वभूतानि “चित्रा” चित्राणि आश्चर्य्यभूतानि
वा “आयुधानि” “विभ्रत्” धारयन् [विभर्त्तेः शतरि “भृञा-

* सू० वे० ८, ७, ८, ४ ।

† ‘गन्धर्वः’—गोपमानं ज्ञायञ् सामभिः—इति वि० ।

मित् (७, ४, ७६)"—इत्यभ्यासस्येत्यम्, "नाभ्यस्ताच्छतुः
(७, १, ७८)"—इति शुम्-प्रतिषेधः, "अभ्यस्तानामादिः (६, १,
१८६)"—इत्यादि रुदात्तः], तथा "सुरभिः" शीभनम् "अव-
कम्" आत्मीयं व्याप्तं रूपं "वसानः" सर्वत्राच्छादयन् । किम-
र्थम् ? "दृशे" दर्शनार्थम् ["दृशेविख्ये च (३, ४, ११)"—इति
निपात्यते] । "कम्" [—इति पूरकम्] तत्र दृष्टान्तः—"सर्वः"
शीभनारण आदित्यः स यथा आत्मीयं रूपं दर्शनाय सर्वत्राच्छा-
दयति तद्वत् । तदनन्तरं "नाम" नामानि नमनशीलान्युदकानि
"प्रियाणि" सर्वेषामनुकूलानि "जनयत" जनयति वृष्टि-मुत्पादय-
तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

अथ तृतीया ।

११   ९३   ९३१८   २८३

द्रुषःसमुद्रमभियज्जिगाति

२२ १२ २१२२ १२
पश्यन्गृध्रस्यचक्षसाविधर्मान् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
भानुःशुक्रेणशोचिषाचकान

१ १ १   १ १ १   १ १ १
स्तुतीये चक्रे रजसि प्रियाणि ॥ १ * ॥ १३

“विधर्मन्” विधर्मणि विधारकेऽन्तरिक्षे स्थितः “द्रुषः”
द्रुषणशीलः। [यद्वा, द्रुषा विन्दवः तद्वा, भर्म आदित्वादृष (५,

* କ୍ର. ସଂ ୮, ୭, ୮, ୯ ।

† 'द्रप्सः -समुद्रम्'—इति वि० ।

२, १२७)] “गृध्रस्य” गृध्रो रसानभिकाङ्क्षतः सूर्यस्य*
 “चक्षसा” तेजसा “पश्यन्” प्रकाशमानो वेनः “यद्” यदा
 “समुद्रं” समुन्दन-शीलं मेघम् “अभि जिगाति” अभिगच्छति
 तदानीं “भानुः” सूर्यः “शुक्लेण” “शोचिषा” तेजसा “दृतीये”
 “रजसि” लोके “चकानः” दौप्यमानः “प्रियाणि” सर्वेषामभी-
 ष्टानि उदकानि “चक्रे” करोति ॥ ३ ॥ ३१ (१३)

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तरायण्यस्य विंशत्याध्यायस्य

सप्तमः खण्डः ॥ ७ ॥†

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्दं निवारयन् ।

पुमर्थावतुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २० ॥

॥ इति नवमस्य द्वितोयोऽर्द्धप्रपाठकः ॥ ‡

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तरायण्ये विंशोऽध्यायः†

सप्तमः ॥ २० ॥

* ‘गृध्रस्य—चक्षुरिच्छ-गामिनः पक्षि-भूतस्य । चक्षसा गृध्रो मांसासो चक्षतः सर्व-
 प्राणि मांसान्करः । तद्वच्च भुनो—“एष एव मृत्युः, एतस्मिन् मरणे पुनर्यः * * * मयो
 गृध्रः” । चक्षसा गृध्रो मरणात् प्रक्षौ—इति वि० ।

† ‘समाप्तानि ऋकाद्यादीनसप्तमप्रवर्त्तितसुद्रुक्लृप्तेषु सामाणि जन्तोनामां मन्त्र-
 भूताणि । तेषामार्थजान्यो देवताः, विनियोगश्च ब्राह्मण-सिद्धः’—इति वि० ।

‡ ‘नवम-प्रपाठकस्य प्रथमोऽध्यायः’—इति वि० । एवरवीको मूलविषयोऽतीतो
 विवरण-कारकोति ध्येयम् ।

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽश्विनं जगत् ।
निर्गमि तमहं वन्दे विद्यातीर्थ-महेश्वरम् ॥ २१ ॥

॥ अथैकविंशोऽध्यायआरभ्यते ॥

तत्र,

आशुःशिशानद्वयारभ्य नवसूक्तात्मक एक एव खण्डः* ।

तत्र प्रथमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १८ १८ ३२७ ३ १
आशुःशिशानोवृषभोनभीमो

१ ३१८ २८ ३ २
घनाघनःक्षोभणश्चर्षणीनाम् ।

३१९ ३१९ ३२
सङ्गन्दनोनिमिषएकवीरः

३१८ २८ १ १८ १८
शतसेनाअजयत्साकमिन्द्रः ॥ १ † ॥

* 'इदानीं साग्नित्वे क्रतो "ब्रह्मा प्रतिरथं जपेत्"—इत्युक्तं तच्च ब्रह्मत्वं चय्या
विद्यया क्रियते, एतस्मात् कारणात् सङ्गावाचामपि ब्रह्मत्वमाकातं सासस्य परिसमाप्तेः,
एतस्मात् कारणात् सर्वासु शास्त्रास्तप्रतिरथः पठ्यते । इन्द्रः सर्वस्य देवता, हिरण्यमर्भ
क्षविः, प्रजापतेरायम्, विद्युप् चन्द्रः'—इति वि० ।

† ऋ० वे० ८, ५, २२, १ = य० वे० १०, ३३ ।

[अत्रैन्द्रोऽप्रतिरथऋषिः, त्रिष्टुप् क्रन्दः, इन्द्रो, देवता साम्निचित्ये
 क्रतो अग्नौ प्रणीयमानेऽयमध्यायो ब्राह्मणेन जाप्यः ।] अयमिन्द्रः
 “आशुः” शीघ्रकारी व्यापको वा “शिशानः” निशितः
 शत्रूणां भयजनक इत्यर्थः । कइव ? “वृषभो न भीमः” [विभेत्य-
 ऋषादिति भीमः तादृशः] भीमः वृषभो यथा—स यथा
 तीक्ष्णाभ्यां मृगाभ्यां भीमो भवति तद्वत् [अथवा शिशान-
 स्तीक्ष्णमिति व्यत्ययेनाकनेपदम्] “घनाघनः” घातकः शत्रूणां
 हन्ता [पचायचि हन्तेर्वत्वच्चेति द्विर्वचनम् अभ्यासस्याडागमः
 घत्वञ्च घात्वभ्यासयोः] “चर्षणीनां” चर्षणयो मनुष्याः मनुष्याणां
 हेयाणां “क्षोभणः” क्षोभयिता, “सङ्क्रन्दनः” सम्यक् क्रन्द-
 यिता प्राणिनाम् आकर्षणेन प्रहारेण वा, “अनिमिषः” क्षु-
 निर्मेषरहितः सर्वदा स्व-यज्ञमागमादि-कार्येष्वनलस इत्यर्थः,
 “एकवीरः” [वीरयत्यमित्रान् इति वीरः, एकश्चासौ वीरश्च ;
 अथवा,] एकएव विक्रान्तः असहायेन कार्यक्षम इत्यर्थः । ईदृशो
 ऽयमिन्द्रः “शतं सेनाः” “साकं” सह एकोद्योगेनैव “अजयत्”
 जयति ॥ १ ॥

अथ प्रथमे सूक्ते द्वितीया ।

२ १ २   २ १ २ २ १ २
 सङ्क्रन्दनेनानिमिषेणजिष्णुना

२ १ २   २ १ २ २ १ २
 युत्कारेणदुश्चवनेनधुष्णना ।

(४५)

३   १ २ ३ १ २ ३ २
संख्यजित्सोमपावाङ्गशर्षून्

१ २ ३ १ २   १ १ २
उद्यधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३ * ॥ १

[अप्रतिरघः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] पूर्व-मन्त्रे इन्द्रेण जयते-
त्युक्तम् अत्रेन्द्रस्य जय-साधन-सामर्थ्यं प्रतिपादयति—“सः”
इन्द्रः “इषु-हस्तैः” भटैः मरुहादिभिः “वशी” वश्यैस्तद्दान्,
तथा “निषङ्गभिः” युक्तः [निषङ्गः खड्गः, तद्वद्भिः] वशी,
सचेन्द्रो “युधः” युध्यमानः सन् [इगुपधलक्षणः कः (३, १, १३५),
अथवा ‘युधः’ युध-हेतोः] “मघेन” शत्रु-सङ्घेन सह संख्यजा
एकोभवनशीलः । यतएवंविधः अतः “संख्यजित्” ये परस्परैक-
मत्येन युधाय संख्यजा भवन्ति, तेषां जेता न, “सोमपाः”
सोमस्य पाता, “बाहुशर्षी” शर्षी बलं बाहु-बलं, तद्दान् [मत्व-
र्क्षीय इनिः (५, २, ११५) । यद्वा, मृधु प्रहसने (भा० पा०),
बाहुभ्यां शर्षयत्यति भवतीति बाहुशर्षी “सुप्यजातो णिनि
स्त्वान्छिस्त्वौ (३, २, ७८)”—इति णिनिः], “उद्यधन्वा” उद्यत-
धन्वा, “प्रतिहिताभिः” शत्रुषु प्रेरिताभिरिषुभिः “अस्ता”
मारयिता ; यत्रेषु न सुचति तत्र वृथा न भवतीत्यर्थः । ईदृशेने-
न्द्रेण जयतेति सम्बन्धः ॥ ३ ॥ १

अथ द्वितीये सूक्ते प्रथमा ।

^{१ २   ३ १ १   ३ १ १}
बृहस्पतेपरिदीयारथेन

^{३ १ २   २ २   ३ १ २}
रक्षोहामित्रां अपवाधमानः ।

^{३   १ २   २ २   ३ २   ३ १ २   २ २}
प्रभञ्जन्सेनाः प्रमृणोयुधाजय

^{३ १ २   १ १ २   १ २}
नस्माकमेध्वितारथानाम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, बृहस्पतिः ।] हे “बृहस्पते” बृहतां पते ! पालयितः ! देव ! “रथेन” “परिदीय” परिगच्छ [दीयति गति-कर्मा (निघ० २, १४, ६८)] । आगत्य च “रक्षोहाः” रक्षसां हन्ता “अभिवान्” शत्रून् “अप वाधमानः” सर्वतो नाशयन् तथा “सेनाः” शत्रु-सम्बन्धिनीः “प्रभञ्जन् प्रकर्षेण नाशयन् “प्रमृणन्” प्रकर्षेण हिंसन् [मृण हिंसायाम् (तु० प०), इगुपध-लक्षणः कः (३, १, १३५)] । केन हिंसन् ? “युधा” युधेन [“सावि-काच (६, १, १६८)” — इति विभक्तौ दत्तत्वम्] “जयन्” एवं सर्वं जयं प्रतिपद्यमानः । ईदृशस्वम् अस्माकं रथानाम् “अवित्ता” रक्षिता “एधि” भव ॥ १ * ॥

अथ द्वितीये सूक्ते द्वितीया ।

३ १२ १२३ १ २ ३
बलविज्ञायःस्थविरःप्रवीरः

१ २ ३ १२ २२ २२
सहस्त्रान्वाजीसहमानउग्रः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिवीरोअभिसत्वासहोजा

२२ ३ २ ३ १ २ ३ २
जैत्रमिन्द्ररथमातिष्ठगोवित् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] सर्वस्य बलं विजानातीति
“बलविज्ञायः” [ब्रह्मा, ममायमिति सर्वैर्बलत्वेन विज्ञायत इति
बलविज्ञायः सर्वस्य बलभूतइत्यर्थः], “स्थविरः” महान्,
“प्रवीरः” प्रकर्षेण वीरः‡, “सहस्त्रान्” पराभिभव-सामर्थ्यवान्,
“वाजी” वेगवान् अस्रवान् वा, “सहमानः” शत्रूणामभिभविता,
“उग्रः” उद्गूर्ण-बलः, “अभिवीरः” अभिगत्वा वीरा वीर्यवन्तो
ऽनुचरा यस्य स तथोक्तः, “अभिसत्वा” अभिगत-सत्वा,
“सहोजाः” सहसो बलाज्जातः । एवं महानुभावस्त्वं हे इन्द्र !
“जैत्र” जय-शीलं “रथम्” “आ तिष्ठ” अस्मत्सहायार्थम् आरो-

* अ० वे० ८, ५, २९, ५ = य० वे० १०, १० ।

† ‘स्थविरः’—महत्-प्रसाहः । अथवा स्थविरः स्वीर्य-संयुक्तः । अथवा स्थविरो
मुषैर्दृष्टः—इति वि० ।

‡ ‘प्रवीरः’—* * * । अथवा प्रकर्षेण वीरेः सम्यग्—इति वि० ।

दुमर्हसि । त्वञ्च “गोवित्” उदकस्य स्तुतेर्वा लब्धा वेदिता
वा* ॥ २ ॥

अथ द्वितीये सूक्ते तृतीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १
गोचभिदङ्गोविदं वज्रबाहु

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
जयन्तमउमप्रमृणन्तमोजसा ।

१ १ १ १ १ १ १ १
इमं सजाता अनुवीरयध्व

१ १ १ १ १ १ १ १
मिन्द्रं सखायो अनुसंरभध्वम् ॥ ३ † ॥ २

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “गोचभिदं” [गा उदकानि चायन्त
इति गोचा भेषाः ; यद्वा, गोभूमिः तां त्रायन्तइति] गोत्राः
पर्वताः, तेषां भेत्तारम्* “गोविदम्” उदकस्य लब्धारं, “वज्रबाहुं”
वज्र-हस्तं [“प्रहरणार्थेभ्यः (२, २, ३७ वा०) ” — इति सप्तम्याः पर-
निपातः], “जयन्त” जयन-शीलम्, “अउम” गमन-शीलं शत्रु-
बलम् “ओजसा” बलेन जयन्तं [यद्वा, ‘अज्म’ आजिं ‘जयन्तं’
‘ओजसा’ बलेन] “प्रमृणन्तं शत्रून् अभिवन्तम् । ईदृशं महा-

* ‘गोवित्’—रश्मिवात् । अथवा उदकवात् । अथवा * * * । अथवा गावो
वक्त्रं विद्यन्ते स गोवित् । अथवा विदं ज्ञाने (अहा० प०) — इत्यस्यैतद्रूपम् — इति वि० ।

† अ० वे० ८, ४, २१, ६ = य० वे० १०, १८ ।

‡ ‘गोचभिदं’—शत्रूणां भेत्तारं—इति वि० ।

नुभावम् इन्द्रम् हे “सजाताः” सहोत्पन्ना योद्धारो यूयम् “अनु-
वीरयध्वम्” एनमयतः कृत्वा ‘अनु’ पश्चाद् ‘वीरयध्वम्’
वीरकर्म युद्धं कुरुध्वम् [वीर शूर विक्रान्तो, वीर-शब्दात् “तत्
करोति तदाचष्टे (सि० को० ति० चु०)”—इति णिच्] । हे
“सखायः” परस्परं सखिभूता यूयम् “इमम् इन्द्रम्” “संरभ-
माणम्” अनुसंरभध्वम् ॥ ३ ॥ २

अथ तृतीये सूक्ते प्रथमा ।

३ १ ३ १ ३ १ २ ३ १ २
अभिगोत्राणिसहसागाहमानो

३ १ ३ १ ३ १ २ १ २
दयोवीरःशतमन्युरिन्द्रः ।

३ १ १ २ ३ १ २ ३ २
दुश्चयवनःपृतनाषाडयुधो

३ १ १ २ ३ १ २ २
ऽहसाक्र०सेनाअवतुप्रयुत्सु ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ चिष्टुप् इन्द्रः ।] अयम् “इन्द्रः” “गोत्राणि”
अभ्राणि मिथान् “सहसा” बलेन “अभि गाहमानः” प्रविशन्,
“अदयः” निर्दयः, “वीरः” विक्रान्तः, “शतमन्युः” बहु-यज्ञः बहु-
क्रोधो वा, “दुश्चयवनः” अन्यैरप्याव्यः, “पृतनाषाट्” शत्रु-सेना-
नामभि-भविता [“छन्दसि सहः (३, २, ६३)”—इति णिच्,;
“सहेः साढः सः (८, ३, ५६)”—इति मूर्द्धन्यादेशः], “अयुधः”

सम्प्रवृत्तुमशक्वः [युध सम्प्रहारे, छान्दसः क्यप् (३, १, ८५)] ।
ईदृगिन्द्रः अस्माकं सेना “युत्सु” सङ्ग्रामेषु “प्रावतु” प्रकर्षेण
एचतु ॥ १ ॥

अथ तृतीये सूक्ते द्वितीया ।

^{१ २} ^{१ २ ४ १ १ १}
इन्द्रासास्नेताबृहस्पति

^{१ २} ^{१ १ २ १ २ २ १ १}
दर्क्षिणायज्ञःपुरएतुसोमः ।

^३ ^{१ १} ^{१ १ २}
देवसेनानामभिभञ्जतीनां

^{२ २} ^{३ १ १ १ १ १ १}
जयन्तीनाममरुतोयन्त्वग्रम् ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथः, त्रिष्टुप्, इन्द्रः ।] “आसाम्” अस्मात्सहायार्थमागतानां
देवसेनानाम् अग्रम् “इन्द्रः” “नेता” नायकः अस्तु । तथा तस्य
“बृहस्पतिः” “पुरएतु” एवं “दर्क्षिणायज्ञः सोमः” च पुर
एत्विति प्रत्येकं सम्बन्धः । तथा “देवसेनानाम्” “अभिभञ्जती-
नाम्” अस्मादमिषाणामभिमुख्येन मर्हयन्तीनां “भजन्तीनां”
[“ऊग्राच्छन्दसि (६, १, १७८)”—इति नाम उदात्तत्वम्]
“जयन्तीनाम्”—इत्यत्र बहुल वचनाद्भवति । तासाम् “अग्रम्”
“मरुतः” “यन्तु” गच्छन्तु ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २३, २ = य० वे० १७, ४० ।

अथ तृतीय सूक्ते तृतीया ।

१ १ २ २ १ १ २ २ १ १

इन्द्रस्यवृष्णोवरुणस्यराज्ञ

१ १ २ २ २ २ १ २ २ २

आदित्यानामरुतांशर्द्धउग्रम् ।

१ १ २

२ १ १

महामनसाम्भुवनच्यवाना

१ २ २ २ २ १ २ २ १ २

घ्नोषोदेवानाञ्जयतामुदस्थात् ॥ ३ * ॥ ३

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “वृष्णः” वर्षकस्य “इन्द्रस्य” “राज्ञः”
“वरुणस्य”, “आदित्यानां” “मरुतां” च “उग्रम्” उद्गूर्णं
“शर्द्धः” बलम् अस्माकं भवत्विति शेषः । किञ्च “महामन-
साम्” उदार-मनसां “भुवनच्यवानां” भुवनानां व्यावयितृणां
“देवानां” “घ्नोषः” जय-शब्दः “उदस्थात्” उत्तिष्ठति* [अनूर्द्ध-
कर्मत्वादात्मनेपदाभावः (१, ३, २४)] ॥ ३ ॥ (३)

* ऋ० वे० ८, ४, २३, २ = य० वे० १७, ४१ ।

+ “वृष्णः कामवर्षितुस्त्रिन्द्रस्य राज्ञो वरुणस्यादित्यानां द्वादशानां मरुतां चैषां
देवानामुग्रमत्तृष्टं शर्द्धो बलं गजतुर्गणपत्यत्तकसैन्यं घ्नोषो जितं जितमिति
शब्दश्च उदस्थात् उत्थितः । जितं जितमिति वदद्दिन्द्रादिसैन्यमुत्थितमित्यर्थः ।
कौटशानां देवानां महामनसां महानो येषां ते महामनसलोषाम् युद्धे स्थिरचित्ताना-
नाम् । तथा भुवनच्यवानी भुवनं लोकं व्यावयन्ति ते भुवनच्यवालोषां भुवनच्यवजग-
त्यानाम् । जयतां विजयमानानाम् ।”—इति मधौषर-छत-व्याख्यानम् ।

(४६)

अथ चतुर्थ-सूक्ते प्रथमा ।

१२   ३ १ १३ १८
उद्धर्षयमघवन्नायुधान्यत्

१८   ३ २ १ १२
सत्त्वनाम्नामकानाम्नांसि ।

१२   ३ २ ३ १ १३ १८
उद्धृत्रहन्वाजिनांवाजिनान्य

१८३ १२   ३ १ १
द्रथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्धिः ।] हे “मघवन्” इन्द्र ! अस्मदीयानि
“आयुधानि” “उद्धर्षय” उत्कृष्टं हर्षय प्रहरणेषूद्युक्तानि
भवन्तीत्यर्थः । “मामकानां” मदीयानां “सत्त्वनां” प्राणिनां
सैनिकानां “मनांसि” च उद्धर्षय । हे “उद्धृत्रहन्” इन्द्र !
“वाजिनान्” अश्वानां “वाजिनानि” वेगाः “उद्यन्तु” । तथा
“जयतां रथानां” “घोषाः” “उत्” यन्तुः ॥ १ ॥

* सू० वे० ८, ५, १३, ४ = य० वे० १७, ४२ ।

† “हे मघवन्मघवन्निन्द्र आयुधानि उद्धर्षय उद्धृत्रहर्षाणि कुह मामकानां मदीया-
नां सत्त्वनां प्राणिनां मनांसि च उद्धर्षय हर्षयुक्तानि कुह । हे उद्धृत्रहन् वैरिघातिन्
वाजिनामश्वानां वाजिनानि ग्रीवगमनानि उद्धर्षय उत्कृष्टानि कुह । किञ्च जयतां
विजयमानानां रथानां घोषाः शब्दा उद्यन्तु उद्धृत्रहन् रथाः सशब्दाः प्रसरन्तु ।”—
इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते द्वितीया ।

३ १ ३ १ ३ १ २ ३ २
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजे

३ २ ३ १ २ २ २ १ २
अस्माकं यादृषवस्ताजयन्तु ।

३ १ २ ३ १ २ २ २ ३ १
अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मात्

२ ३ १ २
उदेवा अवता हवेषु ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुबिन्द्रः ।] “अस्माकं” सम्बन्धेनैव “समृतेषु” पर-सेनां सम्पत्तिषु “ध्वजेषु” ध्वजवरसु सैनिकेषु “इन्द्रः” अविता भवतु । तथा “अस्माकं” “या इषवः” सन्ति “ताः” एव “जयन्तु” नं शत्रूणाम् । तथा “अस्माकं” “वीराः” भटाः “उत्तरे” उपरि “भवन्तु” । हे “देवाः !” “अस्मात्” अस्मानेव अवत” रक्षतां “हवेषु” सङ्ग्रामेषुः ॥ २ ॥

* ऋ० वे० ८, ४, १३, ५ = य० वे० १७, ४३ ।

† “दीषादडि समानपादे (८, ३, ८)” — इति, “आनोऽडिनित्यम् (८, ३, ३)” — इति सूत्राभ्यां रूपम् ।

† “ध्वजेषु समृतेषु ऋगतौ समृतेषु इन्द्रः संयुक्तेषु सत्सु इन्द्रः अस्माकं रक्षिता भवन्निति शेषं दानोमस्माकं या इषवोऽस्मादीयेः प्रयुक्तास्ता जयन्तु परसेन्यानि ह्वन्तु । अस्माकं ये वीराः शूरास्ते उत्तरे परकीय-भटेभ्य उतकृष्टा भवन्तु, उ अपि च हे देवा । हवेषु अस्मान्ययमवत रक्षत अन्येषामपि हवन्तः इति दीर्घः ।” इति म० छ० व्या० ।

अथ चतुर्थे सूक्ते तृतीया ।

३ १ २ १ २ ३ १ १
असौ या सेनामरुतः परेषा

३ १ २ ३ १ २ ३ १ १
मभ्येति नञो जसा स्पृह्यमाना ।

१ ३ २ ३ १ २ ३
ताङ्गूहततमसापव्रतेन

३ ३ १ २ ३ २ ३ १ ३ २
यथैतेषामन्यो अन्यन्नजानात् ॥ ३ * ॥ ४

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुप्सरुतः ।] “असौ या सेनाः” हे “मरुतः !”
“परेषां शत्रूणाम्” “अभ्येति” अभिमुखा एति “नः” अस्मान्
प्रति “ञो जसा” बलेन “स्पृह्यमाना”, “तां” सेनां “गूहत”
व्याप्नुत “तमसा” “अपव्रतेन” [व्रतमिति कर्मनाम (निघ०
२, १, ७)] अपगत-कर्मणा [येन तमसा] व्याप्ता नश्यन्ति
कर्माणि तदपव्रतं तमः, तेनापव्रतेन तमसा तथा गूहत “यथा
एतेषां” योहा “अन्योन्यं न जानात्” परस्परं न जानाती-
त्यर्थः ॥ ३ ॥ ४

* सू० वे० ८, ५, २२, ८ = य० वे० १७, ४७ ।

† ‘मरुद्वेत्या विष्टुप् हे मरुतो या प्रसिद्धा असौ परेषां शत्रूणां सेना मोऽस्मानभि
या एति अभ्यागच्छति । कौडशी ञो जसा बलेन स्पृह्यमाना स्पर्धां कुर्वाणा तां सेनां
तमसा अन्धकारेण यूयं गूहतं संहतां कुरुत । तथा गूहत यथा अमो सैनिका अन्यो-
ऽयं न जानन् परस्परं न जानीयुस्तथा गूहत । कौडशेन तमसा अपव्रतेन अपगतं
व्रतं कर्म यस्मात्तेन येन व्याप्तानां कर्म नश्यति तादृशेन तमसा गूहतेत्यर्थः ।’—इति
म० छ० या० ।

अथ पञ्चमे सूक्ते प्रथमा ।

३ १ २ २ १ २   ३ १ २   ३ १ २   २ १ २
अमीषाञ्चित्तमप्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यघेपरेहि ।

३ २ ८   ३ १ २   ३ १ २   २ २

अभिप्रेदिनिर्द्वन्द्वद्वत्सुशोकै

३ २ ३ २   ३ १ २

रन्ध्रेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथस्त्रिष्टुब्वायुः ।] हे “अप्वे” पापाभिमानि देवते !† “अमीषां” योद्धृणां “चित्तं” “प्रतिलोभयन्ती” विमोहयन्ती सती “अङ्गानि” तेषामवयवान् शरादिकान् “गृहाण” स्वीकुरु । ते “अमित्राः” अस्मच्छत्रवः “अन्धेन तमसा” “सचन्तां” सङ्गच्छन्तामर्थः ॥ १ ॥

* ऋ० वे० ८, ५, २२, ६ = य० वे० १७, ४४ ।

† “अप्रा यदेनया विद्वोऽपवीयते आधिर्वा भयं वा”—इति निब० जै० ६, १२ ।

‡ अवाह यास्तः—अमीषां चित्तानि प्रज्ञावानि प्रतिलोभयमाना गृहाणाङ्गान्यघेपरेहिभिप्रेदि निर्द्वन्द्वेषां द्वन्द्वानि शोकैरन्ध्रेनामित्रास्तमसा संसेवन्ताम्”—इति (निब० दै० २, २२)

“अप्रा देवता सा आधिर्भयं वा यस्मादेतया विद्वोऽपवीयते तस्मादप्रा अपपूर्वा-द्वातेः कर्मभूतण्यर्थात् अन्ये अपि दृश्यत इति उपलब्धः अपशब्दात्पाकारलोपश्चान्दसः ततश्चाप अपवाति अपगमयति सुखं प्राणांश्चेत्यप्रा । ऐन्द्रोऽभिरूपा द्वादश भवन्तीति (८, २, ३, ६) श्रुतेरियमपोन्द्रसेनासम्बन्धिनो । हे अप्वे अमीषां शत्रूणां चित्तं चित्तानि प्रतिलोभयन्ती मोहयन्ती अङ्गानि शत्रुगात्राणि गृह्णाना ततः परेहि अङ्गान्वादाय परागच्छ पुनरन्यान् रिपून् गृह्णीतु मभि शत्रु, सङ्गं प्रेहि प्रगच्छ तेषां हृत्सु हृदयानि शोकैर्धनपुत्रनाशादिनिमित्तैर्निर्द्वन्द्व विभक्तिव्यत्ययः । किञ्च अमित्राः शत्रवोऽन्धेन तमसा गाढान्धकारेण सचन्तां सङ्गच्छन्तां यस् सम्बन्धे लोट् ।”—इति म० क० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते द्वितीया ।

२ ३ १ ९   ३ १ २ ३ १ २
प्रेताजयतानरइन्द्रोवःशर्मयच्छतु ।

२ १ १   ३ १ १   ३ १ २   १ २
उग्रावःसन्तुवाचवोनाध्रव्यायथासथ ॥ २ * ॥

[अप्रतिरथोऽनुष्टुबिन्दो मरुतो वा ।] हे “नरः” नेतारः ! सङ्ग्रामस्य निर्वोढारो योद्धारः ! “प्रेत” प्रकर्षेण गच्छत । गत्वा च “जयत” तान् प्रतिभटान् [तिष्ठ-परत्वात् ‘तिष्ठ तिष्ठः (८, १, २८)”—इति निष्ठाताभावः “वः” युष्माकम् “इन्द्रः” “शर्म” सुखं “यच्छतु” प्रयच्छतु “वः” बाहवः “उग्राः” उद्गूर्ण-बलाः “सन्तु” भवन्तु । “अनाष्टथाः” अन्यै रनभिभाव्याः “यथा” यूयम् “असथ” भविष्यथ तथा उग्राः सन्तु वो बाहवः ॥ २ ॥

* अ० वे० ८, ५, ३९, ७ = य० वे० १०, ४६ ।

† “यो ह देवत्यानुष्टुप् यो हन् क्षीति । हे नरोऽस्य दीया योद्धारो यूयं प्रेत परसेन्यं प्रति प्रकर्षेण गच्छत ततो जयत विजयं प्राप्तुं ह्यवोऽतस्तिष्ठ इति । प्रेतैत्यत्र दीर्घः अन्येषामपि दृश्यतः इति जयतेत्यत्र दीर्घः । इन्द्रो वो युष्माभ्यं शर्म जयतेत्यं सुखं यच्छतु ददातु दाह दाने पात्रेत्यादिना यच्छादेशः । किञ्च यथा यूयमनाष्टथा असथ केनाप्यतिरक्तार्था भवथ । तथा वो युष्माकं बाहवो भुजदण्डा उग्रा उद्गूर्णायुधा सन्तु । असथेत्यत्र क्षेडोऽडाठाविति अडःश्रमः ।”—इति म० छ० व्या० ।

अथ पञ्चम-सूक्ते तृतीया ।

१२ ३ १२ ३ १२ १२ १२

अवच्छष्टापरापतशरव्ये ब्रह्मसंश्रिते ।

२३ २३ ११ २२७ ३. १ २१ २

गच्छामित्रान्प्रपद्यस्वमामीषाङ्कश्चनोच्छिषः ॥ ३ * ॥ ५

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः अनुष्टुप् छन्दः इषु-
दैवता ।] “ब्रह्मसंश्रिते” मन्त्रेण तीक्ष्णोक्तते हे “शरव्ये” हिंसा-
कुशले ! इषो ! त्वम् “अवच्छष्टा” क्षिता “परा पत” परागच्छ ।
इतो देशात् गत्वा च “अमित्रान्” हिंसकान् “प्रपद्यस्व” प्राप्नुहि
च । “अमीषाम्” अमित्राणां मध्ये “कश्चन” कश्चिदपि
“मा उच्छिषः” अवशिष्टं मा कुरु ॥ ३ ॥ ५

अथ षष्ठे सूक्ते प्रथमा ।

३१ २३ १२ २२ ३

कङ्काः सुपर्णा अनुयन्त्वेनान्

१ २ ३ १२ २ १२ २ १

युध्वाणामन्नमसावस्तु तेना ।

० अ० वे० ५, १, २२, १ = य० वे० १७, ४५ ।

† “इत ऋक्चतुष्टयस्य विनियोगः कात्यायनेनीतः । इषमिषुदेवत्यानुष्टुप् ।
हिंसिका शरमयो चेतिः शरव्या ब्रह्मणा मन्त्रेण संश्रिता तीक्ष्णोक्तता ब्रह्मसंश्रिता
तादृशि हे शरव्ये त्वमवच्छष्टाङ्गाभिर्मुक्ता सती परापत सद्यसा परसैन्ये पतिता भव ।
पतित्वा आमित्रान् शत्रून् गच्छ प्राप्नुहि प्राप्य च प्रपद्यस्व शत्रुशरीरेषु प्रविश प्रविश
आमीषां शत्रूणां मध्ये कं चन पुरुषं मा उच्छिषः अवशिष्टं मा कुरु सर्वानपि जहो-
त्यर्थः शिष्यं विमेषये पुषादोत्यादिना चो रङ् ।”—इति म० छ० भा० ।

१ १   ३ १ ३ १ ३
मैषाम्मोच्यघहारश्चनेन्द्र

१ १   ३ १ ३ ३ १ ३
वयांस्थेनाननुसंयन्तु सर्वान् ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्वा भारद्वाजः, त्रिष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] “कङ्काः” नाम पक्षिणः क्रव्यादाः “सुपर्णाः” शोभन-
पतनाः “अनु यन्तु” “एतान्” शत्रून् । “गृध्राणाम् अन्न”
पक्षिणां भक्षभूता “असं” “अस्तु” सेना । “मा एषां
मोचि” एतेषां मा कश्चित् मुच्यताम् । “अघहारश्चनेन्द्र” हे
इन्द्र ! योऽपि नितरां पापीयान् अतिप्रत्यवरः सोऽपि न मुच्यतां
मृत्योः । “वयांस्थेनान्” वयांसि पक्षिरूपाणि क्रव्यादादीनि
“अनु संयन्तु सर्वान्” अनु पयात् यन्तु सर्वान् शत्रून् ॥ १ ॥

अथ षष्ठे द्वितीया ।

३   १ १   ३ १   ३ १ ३ १
अमित्रसेनाममघवन्नस्माज्छत्रयतीमभि ।

३ १ ३   ३ १ ३   ३ १ ३
उभौतामिन्द्रवृत्रहन्नग्निश्चदक्षतरुप्रति ॥ २ † ॥

[अप्रतिरथऋषिः अग्निर्वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्राग्नीदेवते ।]
“अमित्रसेनां” हे “मघवन् !” “अस्मान्” “शत्रुयतीमभि”

* जेयसम्यक् श्रूयते ।

† अस्थाप्यन्त्येन श्रुतिः ।

शत्रुभिः परिवारिताम् “उभौ” “तां” सेनां हे “इन्द्र !”
 “वृत्रहन् !” त्वच्च “अग्निश्च” “प्रति दहतम्” भस्मीकुरुत-
 मित्यर्थः ॥ २ ॥

अथ षष्ठे सूक्ते तृतीया ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
 यत्रबाणाःसम्पतन्तिकुमाराविशिखाइव ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
 तत्रनोब्रह्मणस्पतिरदितिःशर्मयच्छतु ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५
 विश्वाद्याशर्मयच्छतु ॥ ३ * ॥ ६

[अप्रतिरथऋषिः पायुर्भारहाजः, पङ्क्तिच्छन्दः, ब्रह्मण-
 स्पतिरदितिश्च देवता ।] “यत्र” सङ्ग्रामे “कुमारा विशिखा
 इव” सुण्डिता इव] “बाणाः सम्पतन्ति” । “तत्र” “नः”
 अस्मभ्यं “ब्रह्मणस्पतिः” “शर्म” सुखं “विश्वाद्या” सर्वदा
 “यच्छतु” । “अदितिः” च सर्वदा “शर्म यच्छतु” । द्विरुक्ति-
 रादरार्था ॥ ३ ॥ ६

* सू० वे० ५, १, २२, २ = सू० वे० १७, ४८ ।

+ “इन्द्रवृद्धस्यत्व इति देवत्या पङ्क्तिरष्टाक्षरपञ्चपादा । यत्र यस्मिन् युद्धे वाचाः
 शत्रुप्रयुक्ताः सम्पतन्ति इत्येतच्च सम्भूय पतन्ति । तत्र दृष्टान्तः कुमारा विशिखा
 इव विगता शिखा येषां ते विशिखाः शिखारहिता सुण्डितसुण्डा विकीर्णकवचा वा
 अतिवाद्याश्चपलाः सन्त्ये यथा इत्येतत्तो गच्छन्ति तद्वत् । तत् तत्र युद्धे इन्द्रः नोऽस्मभ्यं
 शर्मं विजयोत्यं सुखं यच्छतु ददातु । कीदृश इन्द्रो वृद्धस्यतिः वृद्धतां मन्त्राणां

अथ सप्तमे सूक्ते प्रथमा ।

१३ १ १८ १८ १ १ १ १ १ १ १

विरक्षोविमृधोजहिविवृचस्यहनूस्ज ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

विमन्युमिन्द्रवृचहन्मित्रस्याभिदासतः ॥ १ * ॥

[अप्रतिरथ ऋषिः शसो भारद्वाजो वा, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र !” “रक्षः” राक्षस-जातं “विजहि” विनाशय । “मृधः” सङ्ग्राम-कारिणः शत्रून् च “वि” जहि । “वृचस्य” आवरकस्यासुरस्य “हनू” कपोल प्राप्नो “विहज” विशेषेण भक्षो कुरु । हे “वृचहन् इन्द्र !” “अभि दासतः” अस्मानुपचषयतः “अमित्रस्य” शत्रोः “विमन्यु” क्रोधमपि विनाशय ॥ १ ॥

अथ सप्तमे सूक्ते द्वितीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

विनइन्द्रमृधोजहिनौचायच्छपृतन्यतः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

योअस्मात्प्रभिदासत्यधरङ्गमयातमः ॥ २ * ॥

मतिः पाण्डकः विजयोचितमन्त्रः । अहितिः नास्ति दितिः कथनं यत्तु अकथित-
मन्त्रिः । विद्याया विश्वाम्भर्तान् शत्रूना समन्तादकरोति विद्याया च सर्वं वञ्चतु
इति पुनर्दक्षिणादराधा । यदा तम इन्द्रं वृचस्यतिरिक्तमुच्यते अहितिः अस्मात्ता
विद्याया सर्वेष्वस्मानि सर्वदा शत्रून् वञ्चतु विद्यायि च तावदास्मानि च विश्वाया विजहते
राकाः अत्यन्तसंशोभे द्वितीया ।”—इति म० छ० वा० ।

* छ० वे० ८, ८, १०, १ ।

† छ० वे० ८, ८, १०, ४ = य० वे० ८, ४४—१८, ७० ।

[अप्रतिरथच्छविः, अनुष्टुप् छन्दः, इन्द्रो देवता ।] हे “इन्द्र ।”
 “नः” अस्माकं “अधः” सङ्ग्रामकारिणः शत्रून् “वि जहि”
 विनाशय । तथा “पृतन्यतः” पृतनाः सेनापालनदृष्टतः
 युयुत्समानानपि “नीचा यच्छ” नीचोन्मवाङ्मुखं यच्छ गमय ।
 “यः” शत्रुः “अस्मान्” “अभि दासति” अभितः उपचपयति,
 तम् “अधरं” निहृष्टं “तमः” अन्धकारं मरणसत्त्वणं “गमय”
 प्रापय ॥ २ ॥

अथ सप्तम-सूक्ते तृतीया ।

१९ १ १९ १९ ११ १

इन्द्रस्यवाङ्मयविरोयुवाना

१ १ १ १ ११ ११

वनाधृष्योऽनुप्रतीकावसद्यौ ।

● “का० (१२-२, १०) पदं गृह्णाति वि न इन्द्र वाचस्पतिं विश्वकर्मांश्चिन्ति वेति ।
 नवामवनस्त्रीपान्थे महाव्रतेऽहनि प्राजापत्यपशूपाकृष्णार्धं मेन्द्रपशुपदश्वे मन्त्रतन्त्रम् ।
 तथायः । इन्द्रदेवत्यानुष्टुप् आसकृष्टा । हे इन्द्र नोऽस्माकं अधः शत्रून् संपासाम्भ
 विजहि विजिषेह नाशय । किं च पृतन्यतः नीचा यच्छ पृतनां संपासं सेनां वा
 दृष्ट्वा हि ते पृतन्यनीति पृतन्यन्तस्मान् सुप आक्रमः क्षमिति । पृतनाशब्दात्
 क्षमि प्रत्यये कवध्वरपृतनस्यार्धिः शोप इति द्विषोपे शत्रु-प्रत्यये च रूपम्
 पृतन्यतः सेनाभिन्त्यतः शत्रून्नीचान्मृतान्वाच्छ निमृष्टीष्व सुहादुपगतान् कुर्वित्यर्थः ।
 किं च पश्चात् शोऽस्मानभिदासति इत्युपचपये उपचपयति तं शत्रुमधरं निहृष्टं तम्
 मरणं मलय प्रापय संक्षितायां द्यौः । हे पद समुपयमेन गृहीतोऽसि विमृष्टो मृतो
 संपासो यस्मिन् तस्य विमृष्टे विमृष्टसंपासवते इन्द्राय त्वां गृह्णामि । साक्षयति एष तव
 योनिः विमृष्टविमृष्टायेन्द्राय त्वां साक्षयामि ।

१ १ ३ १ १ १ ३
तौयुञ्जीतप्रथमौयोगआगते

१ १ ३ १ १ १ ३ ३ ३ ३ ३
याभ्याञ्जितमसुराणां सहोमहत् ॥ ३ * ॥ ७

[अप्रतिरथऋषिः, इन्द्रो देवता, विराट्जगतीच्छन्दः] “इन्द्रस्य बाह्व” “स्यविरो” स्थिररूपी [अथवा स्यविरो स्थूलो] “युवानो” जरया न ग्रसितो, “अनाष्ट्यो” न केनचिद्धृते, “सुप्रतीको” स्वाकृती हस्ति-कराकारो, “असद्यो” न कश्चित् सोढुं शक्नो, “तौ युञ्जीत, प्रथमे योगे आगते” योगे सङ्ग्रामे यच्च नियुज्यन्ते बाह्वः, “याभ्यां” “जितम्” “असुराणां” स्वभूतं “सहः” बलं “महत्” ॥ ३ ॥ ७

अथाष्टमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १ ३ १ ३
मर्माणितेवर्मणाच्छादयामि

३ १ ३ १ ३ १ ३ १ १
सोमस्त्वाराजामृतेनानुवस्ताम् ।

३ १ १ १ १ १ १ ३
उरोर्वरीयोवरुणस्तेकृणोतु

१ १ ३ १ १ ३ १ १
जयन्तन्वानुदेवामदन्तु ॥ १ * ॥

० नान्यत्रेयं दृश्यते ।

† अ० वे० ५, १, ११, १ = य० वे० १७, ४८ ।

[अप्रतिरथऋषिः, पायुर्वा भारद्वाजः, ढष्टुप् छन्दः, सोमी
देवता वरुणस्य देवता ।] हे राजन् ! “ते” त्वदीयानि “मर्माणि”
[येषु स्थानेषु विद्वः सद्यो म्रियन्ते, तानि मर्माणि] “वर्मणा”
कवचेन ह्लादयामि “सोमः राजा” “त्वा” त्वाम् “अनु”
ह्लादनानन्तरम् “अमृतेन” “वस्त्राम्” आच्छादयन्तु ।
“वरुणः” अपि “ते” तुभ्यं “उरीर्वरीयः” उर-तुभ्यं सुखं
“कृषीतु” करोतु । “जयन्तं” “त्वा” त्वां “देवाः” सर्वेऽपि
“अनु मदन्तु” अनुद्वप्यन्तु * ॥ १ ॥

अथाष्टमे सूक्ते द्वितीया ।

१ १ १   १ १ १
अन्था अमित्राभवताशोर्षाणोदयद्व ।

१ १   १ १ १   १ १ १   १ १ १
तेषां वो अग्निनुन्नानामिन्द्रो हन्तु वरं वरम् ॥ १ १ ॥

* “का० (११, १, १०) मर्माणि तऽइति कवचं प्रयच्छति । महाभारते याज्ञेऽध्वर्युः
अग्निषा य सन्नाहं परिधानार्थं प्रयच्छतीर्यः । सोमवरुणदेवदेवत्या ढष्टुप् । हे वज्रमान
ते तव मर्माणि जीवस्थानानि वर्मणा कवचेनाहं ह्लादयामि आवृणोमि । राजा
विप्रादीनामधिपः सोमोऽस्तमेन नास्ति मृतं मरणं येन तेन मरणनिवारकेशानेन वर्मणा
त्वा त्वामनुवस्त्रामन्वाच्छादयतु वस आच्छादनेऽदादिः षोड् । तथा वरुणः ते तव वर्म
उरीः पृथोरपि वरीयः उरतरं प्रथीयः कृषीतु करोतु अत्यन्तसुखं वरीयः इयच्छुनि
प्रस्यस्तेत्यादिना । उरीर्वरादेशः । किं च देवाः जयन्तं विजयं प्राप्नुवन्तं त्वा त्वामनु-
मदन्तु अनुकूला भूत्वा हृष्यन्तु, उत्साहयन्तु, वा ।”—इति म० छ० ब्रा० ।

† छ० वे० ८, ५, ११, ८ ।

[अप्रतिरथच्छविः, अनुष्टुप् छन्दः, चन्द्रो देवताः ।] हे “अग्निषाः”
 शशवः ! यूयम् “अन्धाभवत” । कौटुशा अन्धाः ? “अशौ-
 र्वाणः अहय इव” यथा सर्पाः शौर्वाच्छिन्ना, अकिञ्चित्कराः *
 भवन्ति तथा भवत । “तेषां” “वः” “अग्निमुत्तानाम्”
 अग्नि-दन्धानां शत्रूणाम् “इन्द्रः हन्तु वरं वरम्” यो यो
 वरिष्ठस्तं तं हन्तु नाशयन्तु ॥ २ ॥

अथाष्टमे सूक्ते तृतीया ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 योनःस्फोरणो† यश्चनिष्टयोजिष्ठा‡ सति ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 देवास्त‡ सर्व‡ धूर्वन्तु ब्रह्मवर्मा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ममान्तर‡ शर्मवर्मा ममान्तरम् ॥ ३ ‡ ॥ ८

[अप्रतिरथच्छविः षड्भक्तिच्छन्दः, विश्वेदेवा देवताः] “वः”
 “स्वः” ज्ञातिः “अरणः” अरममाणः, “यश्च” “निष्ठः”
 तिरोभूतः दूरेस्थितः “नः” अस्मान् “जिष्ठांसति” हन्तुमिच्छति
 “तं” “देवाः सर्वे” “धूर्वन्तु” हिंसन्तु । “ब्रह्म” मन्त्रः “मम
 अन्तरम्” शराणां निवारकं “वर्म” विद्यते “शर्मवर्म” सब्रह्म-
 भूतः “मम अन्तरम्” अस्तु ॥ ३ ॥ ८

* “शौर्वाणा अहय” — इति वि० ।

† ‘स्फोरण’ — इति ऋ०-पाठः ।

‡ ऋ० वे० ५, १, २१, ४ ।

अथ नवमे सूक्ते प्रथमा ।

१ १ ३ १ १ १ १ १ १
मृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः

१ १ १ १ १ १ १ १ १
परावतआजगन्थापरस्थाः ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १
सृकसंशायपविमिन्द्रतिम्मं

१ १ १ १ १ १ १ १
विश्वन्ताडिविमृधोनुदस्व ॥ १ १ ॥

[अप्रतिरचमृषिः, ऐन्द्रावायवः, त्रिष्टुप्छन्दः, इन्द्रो देवता ।
“कुचरः” कुक्षित-चरणः “गिरिष्ठाः” पर्वत-निवासो “मृगः म”
सिंह इव । हे इन्द्र ! त्वं “भीमः” भयङ्करः असि । स त्वं
“परस्थाः” परावतः अतिशयेन दरात् व्युत्थितात् “आ जगन्ध”
आगच्छ [गमिष्वान्दवे लिटि (३, २, १०५) क्वादि-नियम-प्राप्त-
स्येष्टः (७, २, १३) “उपदेशेऽजत्वतः (७, २, ६२)”—इति प्रति-
षेधः । आगत्य च “सृक” सरण-शीलं “तिम्म” तीक्ष्णं “पवि”
वज्रं संशाय” सम्यक् तीक्ष्णीकृत्य “शत्रून्” अस्मदीयान्
वैरिणः हे इन्द्र ! “ते” तव वज्रेण “वि ताडि” विशेषेण ताड-
यति नाशयतीत्यर्थः [तद्ध आघाते (चु० प०) अस्मास्यन्ताङ्गोऽटि

* “जगन्धात्”—इति अथ०-पाठः ।

† अ० वे० ८, ८, २८, १ = य० वे० १८, ७१ = अथ० वे० ११, १२, १ ।

रूपमेतत् । तथा “मृधः” सङ्ग्रामीयुक्तान् युयुत्सून् अन्यानपि
“वि मुदस्व” विशेषेण प्रेरयति रस्कुतः ॥ १ ॥

अथ नवमे सूक्ते द्वितीया ।

३१२ १२

भद्रकर्णभिः शृणुयाम देवा

३१२ ३१२

भद्रम्यश्वेमाक्षभिर्यजत्राः ।

• “अवेदं यास्ककृतं व्याख्यानम्—“अग इव भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । अग्नी माहे-
नैतिकर्मणो भीमी विभ्यत्यस्माद्धीमो ऽप्येतस्यादेव । कुचर इति चरतिकर्म कृत्यत-
मय चेद् देवताभिधानं जाय न चरतोति । गिरिष्ठा गिरिस्थायी गिरिः पर्वतः समु-
द्रीर्षी भवति पर्ववाग्पर्वतः पर्व पुनः पृथगतेः प्रीक्षतेर्वार्धमासपर्वं देवानस्मिन् प्रोच-
नोति तत्प्रकृतौतरत्यन्त्रिसामान्याग्नेयस्याद्यौ मेघोऽपि गिरिरेतस्यादेव ॥ तस्यानि
नामानि प्राधान्यस्तुतौनां देवतानां तद्देवतमित्याचक्षते तदुपरिष्ठाद् व्याख्यास्यामो
नेघद्युक्तानि नेगमानोह ।”—इति निरु० मै० १, २० ।

† “अयदृष्टा चिह्नुप् से इन्द्र परस्थाः परावतो दूरतराद्देशाजगन्व आगच्छ पराव-
च्छन्दी दूरवचनः परावतः दूरदेशादित्यर्थः लोडर्थे सिद्धः । आगत्य च अन्वन्वितादि
विशेषेण ताडय । मृधः संग्रामांश्च विमुदस्व विशेषेण प्रेरय दूरीकुरु । किं कृत्वा
पविं वक्षं संग्राह्य तौत्प्लोक्य शो तन्मूकरणे त्यप् । कीदृशं पविं वक्षम् सरति
अनुशरीते गच्छतीति सूक्तः तम् । तिस्रसुत्साहवन्मम् “तिस्रं तेजतेदत्साहकर्मणः”-
इति (निरु० १०, ६) यास्कः । अ-इव अगो न अग-इव यथा अगः सिंघो दूरादेत्य
प्राणिनं वृत्तिः । कीदृशो भीमः मयङ् । कुचरः कृत्यतं चरति गच्छति कुचरः ।
गिरिष्ठाः गिरौ तिष्ठति गिरिष्ठाः पर्वताग्रयः । ताडयतिर्धिसाकर्मातस्य शौ परे
इन्द्रस्युभयधेत्यार्धातुकले चिवो लोपः ऊभ्यन्भ्यो चेषिः टुत्वम् ताडि ।”—इति
अ म० छ० व्या० ।

१ १८ २८ १ १ १ १ १ १ १ १
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳसस्तनूभिः

१८ १ १ १ १ १ १ १
व्यशेमहि*देवहितं यदायुः ॥ २ ॥

[अप्रतिरथच्छपिः राहुगणो गौतमो वा, त्रिष्टुप् छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] हे देवाः । दानादि-गुण-युक्ताः सर्वे देवाः “कर्णेभिः” अस्मादीयैः श्रोत्रैः “भद्रं” भजनीयं कल्याणं वचनं शृणुयाम युष्मत्-प्रसादात् श्रोतुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं वाधिर्यं कदाचिदपि माभूत् । हे “यजत्राः” यागेषु चरु-पुरोडा-शादिभिः यष्टव्याः देवाः “अक्षभिः” अक्षिभिः आस्मीयैश्चक्षुभिः “भद्रं” शोभनं “पश्येम” द्रष्टुं समर्थाः स्याम ; अस्माकं दृष्टि-प्रतिघातोऽपि माभूत् । “स्थिरैः” दृढैः “अङ्गैः” हस्तपादादिभिः अवयवैः “तनूभिः” शरीरैश्च युक्ता वयं “तुष्टुवांसः” युष्मांस्तुवन्तः “यदायुः” षोडशाधिक-शत-प्रमाणं विंशत्यधिक-शत-प्रमाणं वा “देवहितं” देवेन प्रजापतिना स्थापितं तत् “व्यशेमहि” प्राप्नुयाम [कर्णेभिः—बहुलच्छन्दसि (७, १, १०)]—इति भिसर्गसभावः । अक्षभिः—“छन्दस्यपि दृश्यते (७, १, ७६)”—इत्यनङ् सचोदात्तः । यजत्रा—“अभि-नक्षि (३० १, १०५)”—इत्यादिना यजेरवन् प्रत्ययः । तुष्टुवांसः—ष्टुब् स्तुतौ (अदा०

* “व्यशेम” — इति ऋ० पाठः ।

† ऋ० वे० १, ६, १९, २ = य० वे० २५, २१ ।

प०), लिटः कसुः (३, २, १०७), “ग्रपूर्वाः खयः (७, ४, ६१)
इति तकारः ग्रिथते । अशेमहि—अशूच्यामौ (स्वा० आ०),
“लिङ्गग्रिथङ् (३, १, ८६), यदितु तच्च परिगणनमन्य-व्यावृ-
त्यर्थं तदानीं लिङि व्यत्ययेन ग्रप् (१, १, ८५) । देवहितं
“तृतीयं कर्मणि (६, २, ४८)”—इति पूर्वपद-प्रकृतिसंर-
क्षम्] ॥ २ ॥

अथ नवमे सूक्ते तृतीया ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २   ३ १ २ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनइन्द्रेवृद्धश्रवाःस्वस्तिनःपूषाविश्ववेदाः ।

३ १ ३ १   ३ १ २   ३ १ २ ३ १ २
स्वस्तिनस्ताक्षर्योऽरिष्टनेमिःस्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ।

३ १ ३ २ ३ १ २
स्वस्तिनोबृहस्पतिर्दधातु ॥ ३ * ॥ ८

[अप्रतिरक्षन्तमिः राहुगणो गौतमो वा, खराट् वृष्टुप्
छन्दः, विश्वेदेवा देवताः ।] “वृद्धश्रवाः” [‘वृद्ध’ प्रभूतं ‘श्रवः’
श्रवणं स्तोत्रं हविलंचनमन्नं वा यस्य तादृशः] “इन्द्रः” “नः”
अस्माकं [स्वस्त्यविनाश-नाम] “स्वस्ति” अविनाशं “दधातु”
विदधातु । “विश्ववेदाः” [विश्वानि वेत्तीति विश्ववेदाः यद्वा,
विश्वानि सर्ववेदांसि ज्ञानानि धनानि वा यस्य, तादृशः] “पूषा”
पोषको देवः “नः” अस्माकं “स्वस्ति” विदधातु । “अरिष्टनेमिः”

[नेमिरित्यायुधनाम (निघ० २, २०, २), अरिष्टो अहिंसितो नेमिर्यस्य ; यद्वा, रथ-चक्रस्य धारा नेमिः, यत् सम्बन्धिनो रथ-नेमिर्न हिंस्यते सोऽरिष्टनेमिः एवम्भूतः] “तार्क्ष्यः” ढक्षस्य पुत्रः गरुडान्* “नः” अस्माकं “स्वस्ति” अविनाशं विदधातु । तथा “बृहस्पतिः” बृहतां देवानां पतिः पालयिता, “नः” अस्माकं “स्वस्ति” “अविनाशं” विदधातु† [बृहन्नवाः—बहुव्रीहौ पूर्वपदप्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, १) । विश्ववेदाः—विद् ज्ञाने (अदा० प०), विदुल्ल लाभे (तु० उ०), आभ्यामसुन्-प्रत्ययान्तो वेदस्-शब्दः, “बहुव्रीहौ विश्वं सञ्ज्ञायाम् (६, २, १०६)”—इति पूर्वपदान्तोदात्तत्वम् । तार्क्ष्यः—ढक्षस्यापत्यं “गर्गादिभ्यो यञ् (४, १, १०५), जित्वादायुदात्तत्वम् (६, १, १८७) । अरिष्टनेमिः—न रिष्टा अरिष्टा, अव्यय-दूर्वपद-प्रकृतिस्वरत्वम् (८, २, २), अरिष्टा नेमिर्यस्य स तथोक्तः । बृहस्पतिः—“तद् बृहतोः कर-पत्योः (६, १, १५७ वा०)”—इति सुट्-तलोपो “उभे वनस्य-त्यादिषु (६, २, १४०)”—इति पूर्वोत्तर-पदयोर्युगपत् प्रकृतिस्वरत्वम् ॥ ३ ॥ ८]

इति सामवेदार्थप्रकाशे उत्तराग्रन्यस्यैकविंशस्याध्यायस्य

प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* ‘तार्क्ष्यः—वायुः, स हि रथादीनां तारयिता’—इति वि० ।

† सञ्चितायां स्वस्तिरिति द्विरुक्तिः समाप्ति-श्रौतिका ।

वेदार्थस्य प्रकाशिन तमो हार्हं निवारयन् ।

पुमर्थावसुरो देयाद् विद्यातीर्थ-महेश्वरः ॥ २१ ॥

॥ इति नवमः प्रपाठकः ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्बान्ध-धुरन्धरेण सायणा-

चार्य्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे

उत्तराध्याये एकविंशोऽध्यायः

समाप्तः ॥ २१ ॥

॥ इत्युत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेद संहिता ॥

तत्र

॥ उत्तरार्चिकसंहिता-परिशिष्टम् ॥

अथवा

॥ ऊह्यगानम् ॥

॥ हरिः ॐम् ॥

॥ दशरात्रपर्वेदानीस्यवर्त्तते ॥

वसिष्ठः ककुबुत्तराबृहतीन्द्रः ॥ रथन्तरम् ॥ (प्र) आभि^{१५}
१ १ १ १ १२ २ २२
त्वाष्ट्ररनोनुमोवा । (उ) आदुग्धाद्वधेनवईशानमस्यज
गतः । सुवा २ ३ ईशाम् । (प्र) आयिशानमार ३ यिन्द्रा^४
३ । (उ) ह्यस्य २ ३ ४षा । ओवाई । हाजवा [१] ॥ (प्र) ईशो^{१२ १}
वा । (उ) नामिन्द्रसुस्युषोनत्वावा २ अन्धोदिवियः । नपा२^१
३ र्थिवाः । नजातोना२३जा३ । नायिष्या२३४ता । ओवाई ।
हाजवा [२] ॥ (प्र) नजोवा । (उ) तोनजनिष्यते अश्वायन्त्योमघवन्नि

१ २ १ १ १ ४ १ २
द्रवा२३जिनाः । गव्यन्नस्त्वा२३हा ३ । वामार ३ ४हा ।

१ ५ ५
ओवाइ । हाजवा*[३] ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ८३ ४४ द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः ककुबुत्तराबृक्षत्यग्निः ॥ रथन्तरम् ॥ आयि १५

१२ १ १ १ २ २ २
नावोअग्निन्नमसोवा । जर्जोर्नपातमाज्जवेप्रियञ्चेतिष्ठमर

१ २ १ १ १ ४ १
तिम् । सुवार२३हाराम् । वायिश्चस्यदू२३ता३म् । आ

२ २ ५ ५ १ १
मार३४र्ताम् । ओवाइ । हाजवा(१) ॥ विश्वोवा । स्या

११ २ १ १ २ १ १
दूतममृतं सयोजते अरुषावि । श्वस्ता२३जसा । सादु

१ १ ४ १ २ २ १
द्रवा२ ३ त्स ३ । आह२३४ता । ओवाइ । हाजवा (२) ॥

१ १ २ २ २ १ १
सदोवा । द्रावत्सुवाज्जतस्सुब्रह्मायज्ञस्सुभमी । वद्ध२३

१ १ २ १ ४ १ २ २ ५
नाम् । दायिव२राधो२३जा३ । ना२३४नाम् । ओवाइ ।

५
हाजवा(३) ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

* जोतिष्ठोमे पृष्टमिदं साम ।

† अतिरात्रे सम्बिधीषम् 'रमा'-प्रत्यु'-इमाः'—इति सामन्त्र्यम् ।

वसिष्ठःककुबुत्तरावृष्ट्युषा ॥ रथन्तरम् ॥ ^{१२}प्रात्युष
^१द^१र्श्यायतोवा । ^{१२}ज^१ष्कन्तीदु^१क्षितादिवो^१अपोम^१हीवृ^१णुतेच ।
^१क्षुषार^२३तमाः । ^१ज्योतिष्क^१णो^१३ती३ । ^४छनार^१३४रा । ^१ओ
^४वा६ । ^४हाजवा(१) ॥ ^{१२}ज्योतोवा । ^१कार्णी^१ति^१छनरी^१उदु^१क्षि
^१या^१सृजतेसू । ^१रिया^१२३स्सचा । ^१उद्यन्न^१क्षा^१२३त्रा३म् । ^४आ
^१र्चा^१२३४थिवात् । ^१ओवा६ । ^४हाजवा(२) ॥ ^{११}उद्योवा । ^१ना
^१क्षत्रम^१र्चिवत्तवेदुषोवियुषिसू । ^१रिया^१२३स्यचा । ^१साम्भक्त^१
^१नार^४३गा३ । ^१मायिमा^१२३४हा । ^१ओवा६ । ^४हाजवा(३) ॥३॥

अस्य आख्यानम्—१भा० २४०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

वसिष्ठःककुबुत्तरावश्विनौ ॥ रथन्तरम् ॥ ^{१५}आयिमा
^१उवान्दिविष्टयोवा । ^१ज^१क्षा^१द्वन्ते^१अश्विना^१अयं^१वाम^१ङ्गे^१अव
^१से । ^१शचा^१२३यिवसू । ^१वायिशं^१विशार^१३^४ही३ । ^१गाच्छा
^१२३४था । ^१ओवा६ । ^४हाजवा(१) ॥ ^{११}विशोवा । ^१वायिशं

^१ ^२ ^२ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 द्विगच्छथोयुवच्चित्नुदद्युर्भी । जनारश्चरा । चोदे
^{२२} ^१ ^४ ^१ ^२ ^२ ^२ ^५
 था^२च्छरश्ना३ । तावारश्चता । ओवा६ । हाजवा(२) ॥
^{२२} ^१ ^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१
 चोदोवा । था^२मूनतावतेअर्वाग्रथ^२समनसा । निया२
^२ ^१ ^२ ^१ ^४ ^१ ^१
 रश्चकताम् । पायिबत्^२सोरश्मी३ । याम्मा२ ३ ४धा ।
^२ ^५ ^५ ^१
 ओवा६ । हाजवा । (नि) अस्(३) ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १४५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

भरद्वाजःककुबुत्तरावृद्धतीन्द्रः ॥ वृद्धत्।(प्र०) औ^{२२}
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होयित्वामिद्विह्वामहा३ ।(उ) सानौवाजा । स्याका^१
^२ ^५ ^१ ^२ ^{३२} ^{४२} ^५ ^२ ^१
 रारश्चवाः । ओवा३४ । औहोवा । वृत्तायिषुवायि ।
^१ ^२ ^२ ^५ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 द्रासाश्त् । पतिन्नारश्चराः ।(प्र०) त्वाङ्गाष्टा३४ । औ^{२२}
^{४२} ^५ ^१ ^५ ^५
 होवा ।(उ०)छ^२र^२आर्वा२३४ । ताः । उज्जवा६हाज । वा(१)॥
^{२२} ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^५ ^१ ^२
 औहोयिउवाश्मे । काष्टा । छ^२अर्वा२३४ताः । सत्वा३
^{२२} ^{४२} ^५ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 ४ । औहोवा । नश्चायित्वा । आद्या३१ । स्तधृष्णू२

^५ ३४या । ^{१ १ १} महस्तवा^{३४} । ^{३२ ४२ ५} औ^१होवा । नो^२आद्रा^{२ ३ ४}
^५ यि । वाः । ^५ उज्जवा^६हाज । वा^(२) ॥ ^{२२ २} औ^२हो^२होयिम^३हा
^१ ३ए । ^१ स्तवा । ^{१ ३} नो^५अद्रा^{२ ३ ४}यिवाः । ^{१२ २} गामा^{३४} । ^{३२} औ
^{४२ ५} होवा । ^{१ १} शुवा^२रथायि । ^२ यामा^{३१}यि । ^{२ २} द्रसङ्गा^{२ ३ ४}
^५ यिरा । ^{१ १२ २ २} सत्रावाजा^{३४} । ^{३२ ४२ ५} औ^१होवा । ना^२जायि ।
^१ ना^२जिग्य^{२ ३ ४} । ^५ षायि । ^५ उज्जवा^६हाज । वा ।
 (नि) चस् ॥ ५* ॥

अस्य व्याख्यानम्—६भा० ३३१-३३२ इष्टयोर्द्रष्टव्यम् । ५

^{१२} प्रजापतिवहतीन्द्रः ॥ ^२ अन्तरिक्षम् ॥ ^{१२} द्वावभिसो
^{२ १} मा । ^{१२ २ १२} सआय । वा । ^{१ १} औ^{१ १२}होवा^२ । ^{१ १२} इहा । पवन्ते
^{१ १ १} मदियम्मादियम्मा । ^{२ १} दाम् । ^{१२ २ १२} औ^{१ २}होवा^२ । ^{१ २} इहा । स
^{१ २} मुद्रस्याधिविष्टपेमनीषि । ^{१ १२ २ १} णा । ^{१२ २ १२} औ^{१ २}होवा^२ । ^{१ २} इहा ।
^{१ २} मत्सरा । सा । ^{१२ २ १२ २} औ^{१ २}होवा । ^{१ २} इहा । ^१ मद । ^{१ ३} चूरता

* इष्टम् ।

(४८)

^{५२ २} २३४ औहोवा(१) ॥ ^{१२ २} हाजमत्सरासाः । ^१ मदच्यु । ता ।

^{१२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ १ १} मत्सरासोमदच्यु । ^{१२} ता । औ

^{२ १२} होहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ १ १२ २ १} तरत्समुद्रम्यवमानजर्मि । ^१ णा ।

^{१२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^{१२ २ २} राजादे । ^{१२ २ १२} वा । औहोहो

^{१ २} वा २ । ^१ इहा । ^{१ २} ऋतम् । ^{५२ २} बृरहा २३४ औहोवा(२) ॥ ^{१२} हा

^{२ २ २} जराजादेवाः । ^१ ऋतम् । ^{१२ २ १२} हात् । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।

^{१२ २ १२ १ १ १} राजादेवऋतम् । ^{१२ २ १२} हात् । ^{१ २ १} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा । ^१ अ

^{२ १ १ २ १ १ १} र्षामित्रस्यवरुणस्यधर्म । ^१ णा । ^{१२ २ १२} औहोहोवा २ । ^{१ २} इहा ।

^{२ २} प्रदिन्वा । ^{१२ २ १२} ना । ^{१ २} औहोहोवा २ । ^१ इहा । ^१ ऋतम् ।

^१ बृरहा २ ३ ४ औहोवा । ^{५२ २} सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्रा ३ न् ।

^{१ १ १ १ १} इट्० इडा २ ३ ४ ५(३) ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ उच्यते द्रष्टव्यम् । ६

* उच्यते तृतीये मध्यन्दिने विनियोगः ।

विहृपोबृहतीन्द्रः ॥ पञ्चनिधनवैहृपम् ॥ यद्या

वइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा । दिशं

विश्वं हस्* । नत्वावजिन्सहस्रं सूर्याभनु । अश्वाशिष्णु

मती । नजातमष्टरोदसी । इट्(१) ॥ नजातमष्टरोदसी ।

ए । नजातमष्ट । रोदसीवा । दिशंविश्वं हस् । आप

प्राथमहिनावृष्यावृषन् । अश्वाशिष्णुमती । विश्वाशवि

ष्ठशवसा । इट्(२) ॥ विश्वाशविष्ठशवसा । ए । विश्वा

शविष्ठ । शवसोवा । दिशंविश्वं हस् । अस्मांश्वम

घवन्गोमतिव्रजे । अश्वाशिष्णुमती । वज्रिच्चित्राभिरु

तिभिः । इट् । इडा२३४ ५(३) ॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—७भा० ४३१-४३२-४३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

* इमानि पदानि निधनानि ।

† तत्रैव पृष्ठम् ।

प्रजापतिर्जगतीसोमः ॥ अरिष्टम् ॥ हाह । हो

इया । पावी । चन्तायि । वितताश्म्ब । ह्वाणस्पार३

४तायि । प्राभूः । गात्रा । णी३परियायि । षिवा

यिश्चार३४ताः । आता । प्रता । नू३र्नतदा । मोअ

श्रूर३४तायि । शार्ता । सआयित् । वहन्तः । सम् ।

तदाशार३४ता(१) ॥ तापोः । पवायि । चा३विततम् ।

दिवस्पार३४दायि । आर्चा । तोआ । स्या३तन्तवः ।

वियस्थार३४यिरान् । आवा । तिया । स्या३पविता ।

रमाशार३४वाः । दायिवाः । पृष्ठाम् । अधिरो । ह ।

तितेजार३४सा(२) ॥ आह । रुचात् । उषसःपृ । श्नि

रगार३४याः । ऊक्षा । मिमायि । ती३भुवने । पुवा

जा३४यूः । माया । विनो । ममिरेअ । स्यमायार

^५ ३४या । ^{४ ५} नार्चा । ^१ क्षसाः । ^{१ १ १ १} पितरः । ^१ ग । ^{२ २ २} भमादार

^५ ३४धूः । ^१ क्षोर३४५इ । डा(३) ॥ ८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४६०-४६१-४६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा गायत्री सोमः ॥ अथर्व्वणम् ॥ उज्जवा ^{१ २}
^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} पवस्वदा । ^{१ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहो
^{१ २ २} वाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^{१ २} क्षसाधार३नाः । ^१ उज्जवा
^{२ २} ओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} देवेभ्यःपायि । ^२ उज्जवा । ^२ ओ
^२ हा । ^{१ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} सूवः । ^{१ २} तायहार३रा
^{२ २ २} रयि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवामरुद्धोवा । ^२ उज्जवा
^{२ २} ओहा । ^{१ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} ज्योतिः । ^{१ २} यवेमार
^१ ३दाः । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा३(१) ॥
^{१ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २} सन्देवैशो । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।
^{१ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^{१ २} भतेवा २ ३ र्षा ३ ।

^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ कविर्योनाज । ^२ उज्जवा
^{२ २} ओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । ^{१२} वा । ^१ छवः । अधिप्रा२३
^१ या३ः । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ पवमानाः । उज्ज
^{२ २ २} वाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाउ । ^{१ १} वा । ^{१२} ज्योतिः । अदाभा२
^१ श्या३ः । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । ^१ वा३(२) ॥
^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ पवमाना । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।
^{१२ १२} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१२} आवत् । ^१ धियाहा२३यिता ३ः ।
^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ अभियोनायिम् । ^२ उज्जवा
^{२ २} ओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^१ सूवः । कनिका२३
^१ दा३त् । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ धर्म्मणावा । उज्ज
^{२ २ २} वाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१२} ज्योतिः । युमाह
^१ २३हा३ः । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ १२ १} औहोवाहाज । ^१ वा३ । इ२
१११
३४५(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५१२-५१४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

* चतुर्थे मध्यन्दिने विनियोगः ।

इन्द्रोविराडिन्द्रः ॥ मद्वावेराजम् ॥ ^{२२ २ २} द्योइयाद्योइ

^{२ २} याद्योइया३४३पिव । ^{२२ १२} सोमाम् । ^{२ १ २२ १} इन्द्रमा । दत्तुत्वा । द

^{१२ १ २२} त्वा । दत्तुत्वा । ^{१२ २} पिबासोमाम् । ^{२ १ २२} इन्द्रमा । दत्तुत्वा ।

^{१ २२ १ २२} दत्तुत्वा । दत्तुत्वा । ^{१२ २} पिबासोमाम् । ^{२ १} इन्द्रमा । दत्तु

^{२२ १ २२ १ २२ १२} त्वा । दत्तुत्वा । दत्तुत्वा । यन्तेसुषा । ^{२ १ २} वाह्रिया । ^{१२} आ

^१ द्रीरः । ^{१२ १} आद्रीरः । ^{१२} आद्रिः । ^{२ १२} यन्तेसुषा । ^{२ १ १} वाह्रिया ।

^{१२ १} आद्रीरः । ^{१२ १} आद्रीरः । ^{१२} आद्रिः । ^{२ १२} यन्तेसुषा । ^{२ १} वाह

^२ रिया । ^{१२ १} आद्रीरः । ^{१२ १} आद्रीरः । ^{१२} आद्रिः । ^{२२ १ २} सोतुर्बाह्न ।

^{१ १ २} भ्यासुयतो । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १} नार्वा । ^{१२ १} सोतु

^२ र्बाह्न । ^{२ १ १} भ्यासुयतो । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १} नार्वा ।

^{२२ १ २} सोतुर्बाह्न । ^{२ १ १} भ्यासुयतो । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १ १} नार्वा । ^{१२ १} नार्वा ।

^{१ २} इयाद्याज । ^{१ २} इयाह्याज । ^{१ १} इयपिबमत्स्वा३ । ^२ द्याजवा

३(१) ॥ ^{२२} ^२ ^२ ^{२२} ^{२३२} ^१ ^{२१}
 चोइयाचोइयाचोइया३४यस्ते । मदो । युजि
^१ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^{१२} ^२
 यश्वा । रुरस्ति । रुरस्ति । रुरस्ति । यस्तेमदो । यु
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^{१२}
 जियश्वा । रुरस्ति । रुरस्ति । रुरस्ति । यस्तमदो ।
^{२१} ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^{२१} ^{२१}
 युजियश्वा । रुरस्ति । रुरस्ति । येनवृत्रा । णीच
^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^{२१} ^{२१}
 रिया । श्वह॑सि । श्वह॑सि । येनवृत्रा । णीचरि
^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^{२१}
 या । श्वह॑सि । श्वह॑सि । श्वह॑सि । येनवृत्रा ।
^२ ^२ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 णीहरिया । श्वह॑सि । श्वह॑सि । श्वह॑सि ।
^{१२} ^{२१२} ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 सत्वामिन्द्रा । प्रभूवसाज । ममत्तु । ममत्तु ।
^१ ^२ ^{२१२} ^{२१२} ^३ ^१ ^२ ^१ ^२
 ममत्तु । सत्वामिन्द्रा । प्रभूवसाज । ममत्तु । ममत्तु ।
^१ ^२ ^{१२} ^{२१२} ^२ ^१ ^२ ^१ ^२
 ममत्तु । सत्वामिन्द्रा । प्रभूवसाज । ममत्तु । ममत्तु ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^३
 ममत्तु । इयाचाज । इयाचाज । इययस्ते मन्त्वा३ ।
^१ ^{२२} ^२ ^२ ^{२२} ^{२२३} ^१
 हाजवा३(२) ॥ चोइयाचोइयाचोइया३४वोध । सुमायि ।

^{१ १ १} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^२ बो
^{१ २} धासुमायि । ^{१ १ १} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २} चमे
^{२ २} माम् । ^{२ १ २} बोधासुमायि । ^{१ १ १} मघवन्वा । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{१ २} चमे
^{२ २} माम् । ^{१ २ २ २} चमेमाम् । ^{२ १ २} यान्तेवसायि । ^{१ १ १} षोअर्चतायि ।
^{१ १} प्रशस्तिम् । ^{१ १} प्रशन्तिम् । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^{२ १ २} यान्तेवसायि ।
^{१ १ १} षोअर्चतायि । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^२ या
^{१ २} न्तेवसायि । ^{१ १ १} षोअर्चतायि । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^{१ १} प्रशस्तिम् । ^१ प्रश
^१ स्तिम् । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{१ १ २ १} सधमादायि । ^{१ १} जुषस्व । ^१ जुष
^१ स्व । ^{१ २} जुषस्व । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{१ १ २ १} सधमादायि । ^{१ २} जुषस्व ।
^{१ १} जुषस्व । ^{१ १} जुषस्व । ^{१ २} इमाब्रह्मा । ^{१ १ २ १} सधमादायि । ^{१ ०} जुषस्व ।
^{१ १} जुषस्व । ^{१ १} जुषस्व । ^{१ १} इयाद्याज । ^{१ १} इयाद्याज । ^{१ २} इयबोध
^१ मत्सा३ । ^{१ १ १ १} द्याजवा३ । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—०भा० ५ १०-५ १८-५ १८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

* चतुर्थेऽवनि ४४म् ।

(५०)

^{१ २ २ २} ^{१ १}
 प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ यण्वम् ॥ अर्षासोमद्युमन्तमः ।
^{१ २ २ २} ^{२ १} ^{१ २ २ २} ^{२ २ २}
 ए२ । अभिद्रोणानि । रोरुवोवा । औक्षोवा औहोवा
^{२ २ २} ^{२ १ १} ^{२ १ १} ^{२ १ १}
 औहोवा । औहोहायि । औक्षोहायि । औहोहायि ।
^{२ २ २ १} ^१ ^५ ^१
 सीदन्त्योनौवनारश्मिषुवाज । वा३ । ई२३४डा(१) ॥ अ
^{२ २ १} ^१ ^{१ २ १} ^१ ^{१ २}
 साइन्द्रायवारश्म्यवाश्मि । वरुणायमरुश्मिद्विवाश्मि । सो
^{२ १} ^१ ^३ ^५ ^१
 माअर्षन्तुवारश्मिष्णुवाज । वा३ । ई२३४डा(२) ॥ इष
^{२ २ १} ^१ ^२ ^{२ १} ^१
 न्तोकायनोरश्मिधाश्मि । अस्मभ्यस्सोमवारश्मिश्चताश्मि ।
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २} ^{२ १ १} ^{२ १ १}
 औहोवा औक्षोवा औहोवा । औक्षोहायि । औहोहा
^{२ १ १} ^२ ^१
 यि । औक्षोहायि । आपवस्वसहारश्मिष्णुवाज । वा३ ।
^१ ^{१ १ १ १}
 इट्० इडा२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६१४-६१४-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

^{१ २}
 बृहद्गिरिः पथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ बार्हद्गिरम् ॥ इन्द्रो
^{१ २ २} ^२
 मदा । यवावृधेशवसेवृत्रहारनभायि । अथा । तमिन्म

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३२—६३५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १९

^१ ^२ ^३ ^४ ^५ ^६ ^७ ^८ ^९ ^{१०} ^{११} ^{१२} ^{१३} ^{१४} ^{१५} ^{१६} ^{१७} ^{१८} ^{१९} ^{२०} ^{२१} ^{२२} ^{२३} ^{२४} ^{२५} ^{२६} ^{२७} ^{२८} ^{२९} ^{३०} ^{३१} ^{३२} ^{३३} ^{३४} ^{३५} ^{३६} ^{३७} ^{३८} ^{३९} ^{४०} ^{४१} ^{४२} ^{४३} ^{४४} ^{४५} ^{४६} ^{४७} ^{४८} ^{४९} ^{५०} ^{५१} ^{५२} ^{५३} ^{५४} ^{५५} ^{५६} ^{५७} ^{५८} ^{५९} ^{६०} ^{६१} ^{६२} ^{६३} ^{६४} ^{६५} ^{६६} ^{६७} ^{६८} ^{६९} ^{७०} ^{७१} ^{७२} ^{७३} ^{७४} ^{७५} ^{७६} ^{७७} ^{७८} ^{७९} ^{८०} ^{८१} ^{८२} ^{८३} ^{८४} ^{८५} ^{८६} ^{८७} ^{८८} ^{८९} ^{९०} ^{९१} ^{९२} ^{९३} ^{९४} ^{९५} ^{९६} ^{९७} ^{९८} ^{९९} ^{१००}

* ब्राह्मणस्य वार्त्तिकं नञ्च साम ।

एतामी । ओ२ ३ ४ वा । म॒ह॒न्त्सु॒वा॒र॒जिषू । अथा ।

ए॒ज॒ता । ओ२ ३ ४ वा । अ॒र्ब॒ह॒वा॒र॒म॒ह्य॒यि । अथा ।

ए॒सा॒वा । ओ२ ३ ४ वा । जेषु॒प्र॒नो॒र॒विषा॒त् । अथा(१)॥

ए॒आ॒सा । ओ२ ३ ४ वा । हि॒वी॒र॒से॒र॒न्याः । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ२ ३ ४ वा । भ॒रि॒प॒रा॒र॒द॒दा॒यि । अथा ।

ए॒आ॒सा । ओ २ ३ ४ वा । द॒भ्र॒स्य॒चा॒र॒यि॒दृ॒धाः ।

अथा । ए॒या॒जा । ओ२ ३ ४ वा । मा॒ना॒य॒शा॒र॒यि॒क्ष॒सा॒यि ।

अथा । ए॒ह॒न्वा । ओ२ ३ ४ वा । ते॒भू॒रि॒ता॒र॒यि॒व॒सा॒ज ।

अथा(२) ॥ ए॒या॒दू । ओ२ ३ ४ वा । ई॒र॒त॒आ॒र॒ज॒याः ।

अथा । ए॒धृ॒ष्णा । ओ२ ३ ४ वा । वे॒धी॒य॒ता॒र॒यि॒ध॒ना॒म् ।

अथा । ए॒यू॒ङ्गाः । ओ २ ३ ४ वा । म॒द॒च्यु॒ता॒र॒ह॒रा॒यि ।

अथा । ए॒का॒ह॒न्वा । ओ२ ३ ४ वा । नः॒क॒व्व॒सा॒र॒ज॒द॒धाः ।

अथा । ए॒अ॒स्मा॒ १ । ओ॒र॒३४॒वा । इ॒न्द्र॒व॒सा॒रे॒ज॒द॒धाः ।

११११
अथार३४५(४) ॥ १३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—१भा० ६३१-६३५ उ॒ष्ठे॒षु तदेव । १३

रायोवाजःपथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ रायोवाजीयम् ॥

१ २ १२ २ २ २ १
ए॒खा॒दोः । इ॒त्या॒वि॒षू॒व॒तो॒म॒धोः॒पि॒व॒न्ति॒गौ॒रे॒रि॒याः । इ॒डा ।

२ २ १ २ २ १२ १ ४ ५
या॒इ॒न्द्रे॒ण॒स॒या॒श्वा॒श्रीः । वृ॒ष्णा॒म॒द॒न्ति॒श्रो॒ः । भा॒था(१)॥

१ २ १ २ २ २ १
ए॒ता॒आ । स्य॒पृ॒थ॒ना॒यु॒व॒स्मो॒म॒श्च्री॒ण॒न्ति॒पा॒रे॒र्न्ना॒याः । इ॒डा ।

२ २ २ २ १ २
प्री॒या॒इ॒न्द्र॒स्य॒धा १ यि॒ना ४ वाः । व॒ज्र॒हि॒न्व॒न्ति॒सा ३ ।

४ ५ १ २ १ २
या॒काम्(२) ॥ ए॒ता॒आ । स्य॒न॒म॒सा॒स॒ह॒स्र॒पर्य॒न्ति॒प्र॒चा

१ २ २ २ २ १२
रे॒यि॒त॒साः । इ॒डा । व्र॒ता॒न्य॒स्य॒सा॒श्वा॒श्रि॒रा॒यि । पु॒रु॒णि

२ २ ४ ५ २ १ १
पूर्व॑चा॒श्रि॒यि । ता॒या॒यि । व॒स्त्री॒र॒नु॒स्व॒रा॒श्चो॒यि । जा॒य॒मा

१ १११
३१ज॒वा॒र॒३ । इ॒ट्० इ॒डा॒र॒३४५(३) ॥ १४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६३७-६३८-६३९ उ॒ष्ठे॒षु द्रष्टव्यम् । १४

रुद्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ शक्ररर्षभः । ओ३श्म ।

* राजन्यस्तेदं ब्रह्म साम ।

[सामजी ।

† उभयोरिदमष्टावाक्यसाम । वैश्वस्य रायोवाजीयवार्चिरे ब्रह्मसामावाक-

१
 पवाणस्ववाणसणतयच्चा । शय्योः । शय्योः । पाण
 १
 वाणत्राणधा१ । हविः । राण्याणद्धणतच्चा । सुवः । सु
 १
 वः । इन्द्राण्यसोमवाणष्णवच्चा । ज्योतिः । ज्योतिः ।
 १
 देवाणभ्योमाणधुमाणत्तरच्चा । इट्(१) ॥ ओवामेरिच्चाणन्ति
 १
 धाणतयच्चा । शय्योः । शय्योः । ह्यणराणम्याणविया ।
 १
 हविः । हविः । त्राणआणद्रूणहच्चा । सुवः । सुवः ।
 १
 वत्सामेजातामेनमाणतरच्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवा
 १
 एमानाणविधाणर्मणिया । इट्(२) ॥ ओवामेद्याञ्चाणमह्य
 १
 एव्रतच्चा । शय्योः । शय्योः । पाण्यार्थाणवाणञ्चा१ । हविः ।
 १
 हविः । आणताणजाणभ्रिषच्चा । सुवः । सुवः । प्रता
 १
 एद्रापीमेभमूणञ्चथाच्चा । ज्योतिः । ज्योतिः । पवाण
 १
 मानाणमह्यणत्वना१ । इट्० इडा२४४५(३) ॥ १५ * ॥

अस्य आख्यानम्—१भा० ६५८-६५९-६६० ऋग्वेदु द्रष्टव्यम् । १५

प्रजापतिरनुष्टोमः ॥ अष्टे उपदस्तोभः ॥ ईडा ।

पवस्ववाजसाताय । ईडा । ईडा । पवित्रेधारयासुतः ।

ईडा । ईडा । इन्द्रायसोमविष्णवे । ईडा । ईडा ।

देवेभ्योसधुमत्तरार३४५ः । ईडा(१) ॥ ईडा । त्वाग्निहन्ति

धीतयः । ईडा । ईडा । हरिर्मयित्रे अद्रुहः । ईडा ।

ईडा । वत्सञ्जातन्नमातरः । ईडा । ईडा । पवमान

विधर्मणीर३४५ । ईडा(२) ॥ ईडा । त्वन्दयाश्चमच्चित्रत ।

ईडा । ईडा । पृथिवीश्चातिजम्भिषे । ईडा । ईडा ।

प्रतिद्रापिममुच्चथाः । ईडा । ईडा । पवमानमच्चित्व

नार३४५ । पवमानमच्चित्वना१ । ईडा(३) ॥ १६ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६५८-६५९-६६० पृष्ठेषु तदेव । १६

प्रजापतिर्गायत्रीन्द्रः ॥ रेवत्यम् ॥ द्वावीन्द्रा ।

येन्दाज । इक्षा । मरुत्वनारयि । द्वा३१जवार३ । ई

* पञ्चमार्गे । ईडापदानि च निधनानि ।

^५ ३४डा । ^१ पवा^१रस्वमा । ^१ इहा । ^{११} धुमत्तमा^५रः । ^१ हा३१
^१ जवा^५र३ । ^१ ई३४डा । ^१ अर्का^१रस्ययो । ^{११} इहा । ^{११} निमास
^५ दारम् । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३४डा(१) ॥ हाजतान्वा ।
^१ विप्राः । ^{११} इहा । ^{११} वचोविदा^१रः । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३
^५ ४डा । ^१ परा^१रयिष्कृ^१ण्वा । ^{११} इहा । ^{११} तिधर्णसा^५रयिम् ।
^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३४डा । ^१ सन्त्वा^१रमुजा । ^१ इहा । ^१ ति
^{११} आयवा^५रः । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३४डा(२) ॥ हाजरासाम् ।
^{११} तेमायि । ^{११} इहा । ^{११} त्रौअर्य्यमा^५र । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३
^५ ४डा । ^१ पिवा^१रन्तुवा । ^{११} इहा । ^{११} रुणःकवा^५रयि । ^१ हा३१
^१ जवा^५र३ । ^१ ई३४डा । ^१ पवा^१रमाना । ^{११} इहा । ^{११} स्यमरु
^५ तारः । ^१ हा३१जवा^५र३ । ^१ ई३४डा(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०-३१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

रुद्रोगायत्रीन्द्रः ॥ रैवतर्षभः ॥ सुहृपकृत्तुमूतः ॥

* षष्ठे मध्यन्दिने ।

^{८ १८ १ २ ८ १८ १ ८ १ १८ १}
 ये । सुदुपकृत्तुमूतये । सुदुपकृत्तुमूतये । सुदुघामि
^{८ १८ १ १ ८ १ १}
 वगोदुहे । जुह्वमसायि । द्याविद्यवायि । द्याविद्यवा
^{१८ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 यि । द्याविद्यवाश्शज । वार३(१) ॥ उपनस्त्ववनागहि । उप
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 नस्त्ववनागहि । उपनस्त्ववनागहि । सोमस्यसोमपाःपिव ।
^{१८ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 गोदाइद्र । वातोमदाः । वातोमदाः । वातोमदाश्शज ।
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 वार३(२) ॥ अथातेचन्तमानाम् । अथातेचन्तमानाम् ।
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 अथातेचन्तमानाम् । विद्यामसुमतौनाम् । मानोअ
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 तायि । ख्याआगहायि । ख्याआगहायि । ख्याआ
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 गहाश्शज । वार३ । उम् । उम् । उम् (३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५७-५८-५९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

^{१ १}
 प्रजापतिः षट्पदापि जगतीन्द्रः ॥ श्येनम् ॥ ऊभा
^{१ १ १ १}
 यि । यदिन्द्रो रदसायि । इडा । आपा । प्राथउषा
^{१ १ १ १}
 र्यिवा । इडा । माहा । तन्वामहार्यिनाम् ।

• षष्ठे ब्रह्मसाम ।

(५१)

इडा । साम्रा । जञ्चर्षणा^१रयिनाम् । इडा (१) ॥ दी^१
 र्घाम् । हियङ्कुशा^१रयथा । इडा । शान्तौम् । विभ^१
 र्षिमा^१रन्तुमाः । इडा । पूर्वे । णमघवा^१रन्पदा । इ
 डा । वायाम् । अजोयथा^१रयमाः । इडा (२) ॥ आवा ।
 स्रदुर्हणा^१रयताः । इडा । मार्ता । स्यतनुचा^१रयिस्थि
 राम् । इडा । आधाः । पदन्तमा^१रयिक्कुधायि । इडा ।
 योआ । स्रञ्चभिदा^१रसतायि । इडा । देवी । ज
 नित्रयजा^१रयिजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजा^१
 यिजनात् । इडा २३४५ (३) ॥ १८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ६०-६१-६२ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः द्विपदा विष्टारपङ्क्तिः विराडेकेषामिति भुवने-
 न्द्रो विश्वेदेवाः ॥ भद्रम् ॥ होइ^१चा । इमानुकम्भवना^१
 सीषधेमा^१ । इचा । इन्द्रश्चविश्वे^१चदेवाः । इचा(१) ॥

१ १ २ १ १ १ २ १ १ १ १
यज्ञश्चनस्तन्वश्च प्रजाश्चा३ । इहा । आदित्यैरिन्द्रस्म
१ २ २ २ १ १ २ १ २ १ २
द्वसौषधातू३ । इहा(२)॥ आदित्यैरिन्द्रस्मगणोमरुद्गी
१ १ १ १ २ १ १ १ १
३ । इहा । अस्मभ्यम्नेषजाकरा ३ त् । इहा । ए ३ ।
१
भद्रम् (३) ॥ २० * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्दृश्यम् । २०

॥ इत्युद्घाताने दशरात्रपर्वणि प्रथमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

— 000 —

अग्निर्गायत्रीरर्कः ॥ अग्नोरर्कः ॥ यस्तेमदोवाऽ३
१ २ २ २ १ २ २ २ २ २
रायिणा१या२ः । तेनापवस्त्रा३चान्धा१सा२ । देवावीर
१ २ १ २ १ २
घा३शा१सा१दा२(१)॥ जग्निर्वृत्रमा३मायित्रा१या२म् । स
२ २ २ २ २ २ २ २
स्त्रिर्वाजन्दिऽश्वायिदा१यिवा२यि । गोषातिरश्वाऽ३सा
२ २ २ २ २ २ २ २
आ१सा२यि(२)॥ सन्मिस्त्रोअरुऽश्पोभू१वा२ः । द्वपस्थाभि
१ २ २ २ २ २ २ २
र्वा३धायिनू१भा२यिः । सौदञ्छेनोना३योना१यिमा२ ।
२ १ २ २ २ २ २ २
ए । अग्निर्मूर्धाभवद्विवः (३) ॥ १ † ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ३४३-३४४-३४५ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

स्वाशिराक्षय्यो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ॥

^{१ १ १ १} अयामायाम् । ^१ पवस्वदारयि । ^{१ १ १ १} वआयूर३४षाक् । ^१ इन्द्र
^{१ १ १} ऋच्छा२ । ^{१ १ १} ओतायिमार३४दाः । ^{१ १ १} वायुमारो२ । ^{१ १ १} हधर्मा
^{१ १ १} २३४णा(१) ॥ ^{१ १ १} पवमानार२ । ^{१ १ १} नितोशा२३४सायि । ^{१ १ १} रयि
^{१ १ १} सोमार२ । ^{१ १ १} अवाचार३४याम् । ^{१ १ १} इन्दोसमू२ । ^{१ १ १} द्रमावार
^{१ १ १} ३४यिशा (२) ॥ ^{१ १ १} अपघ्नपार२ । ^{१ १ १} वसायिमार३४धाः । ^{१ १ १} क्रतुवि
^{१ १ १} त्सार२ । ^{१ १ १} ममत्सार३४राः । ^{१ १ १} नुदस्वदारयि । ^{१ १ १} वयुञ्जार३
^{१ १ १ १ १} ४नाम् । ^{१ १ १ १ १} ई२३४पु (३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ११७-११८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

^{१ १ १} वरुणो बृहती सोमः ॥ ^{१ १ १} देवस्थानम् ॥ ^{१ १ १} हाजपरीतो
^{१ १ १} षायि । ^{१ १ १} चतासुता३म् । ^{१ १ १} होयि । ^{१ १ १} होयि । ^{१ १ १} होयि ।
^{१ १ १} हाजहाजहाजवा । ^{१ १ १} सहोनरः । ^{१ १ १} सोमीयउत्तम३हवा३
^{१ १ १} यिः । ^{१ १ १} होयि । ^{१ १ १} होयि । ^{१ १ १} होयि । ^{१ १ १} हाजहाजहाजवा ।

* अष्टमाभंवे ।

^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ १ २ २ १ २} दधन्वाथ्योनर्योऽत्राश् । ^१ होयि । होयि । हो

यि । ^१ हाजहाजहाजवा । ^{१ २} स्वर्ज्योतिः । ^{१ २ १ १} सुवन्तराश्रयि ।

^१ होयि । होयि । होयि । ^१ हाजहाजहाजवा । ^{१ २ १ २} एस्था

^{१ २ १ २} दिदम् । ^{१ २ १ २} एस्थादिदम् । ^{१ २ १ २ १ २ २} एस्थादिदम् । सुषावसोम

^१ मद्रिभाश्रयिः । ^१ होयि । होयि । होयि । ^१ हाजहाज

^{१ २} हाजवा । ^{१ २} द्यौः(१) ॥ ^{१ २} हाजसुषावसो । ^{१ २ १ १} ममद्रिभाश्रयिः ।

^१ होयि । होयि । होयि । ^१ हाजहाजहाजवा । ^{१ २} सहो

^{१ १ २ १ १ २ १ १} नरः । ^१ सुषावसोममद्रिभाश्रयि । ^१ होयि । होयि । हो

यि । ^१ हाजहाजहाजवा । ^{१ २} सत्यमोजः । ^{१ २ १ १ २ १ २} नूनम्युनानो-

^१ अविभाश्रयिः । ^१ होयि । होयि । होयि । ^१ हाजहाज

^{१ २} हाजवा । ^{१ १ १} स्वर्ज्योतिः । ^१ परिस्त्रवाश् । होयि । होयि ।

^१ होयि । ^{१ २ १ २} हाजहाजहाजवा । ^{१ २ १ २} एस्थादिदम् । ^{१ २ १ २} एस्थादि

^{१ २ १ २} दम् । ^{१ १ १ १ १} एस्थादिदम् । ^१ अदन्वस्तुरभिन्तराश् । होयि ।

^१होयि । ^१होयि । ^{१२}हाजहाजहाजवा । ^{१२}द्यौः (२) ॥ ^{१२}चावद
^१अस्व । ^१रभिन्तराः । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हा
^{१२}जहाजहाजवा । ^{१२}सहोनरः । ^१अदब्धस्सुरभिन्तराः ।
^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाजहाजवा । ^१सत्य
^२मोजः । ^{११२}सुतेचित्त्वाप्सुमदाः । ^१होयि । ^१होयि । ^१हो
^१यि । ^१हाजहाजहाजवा । ^{१२}स्वर्ज्योतिः । ^{१२}मोअन्धसाः ।
^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाजहाजवा । ^{२१२}एस्था
^{१२१२}दिदम् । ^{१२१२}एस्थादिदम् । ^{१२१}एस्थादिदम् । ^{१२१२}श्रीणन्तो गोभि
^१रुत्तराहम् । ^१होयि । ^१होयि । ^१होयि । ^१हाजहाज
^{१२}हाजवा । ^{१२१२}द्यौरक्रान् भूमिरततनत्समुद्रं ^१समचूकुपत् ।
^१इट्० इडा२३४५ (३) ॥ ३ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० २०५-२०६-२०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्वृद्धती सोमः ॥ सङ्कतिनि ॥ एपारी ।

तोषिच्चता२३हो२३यि । सुता२३म् । हाओवा । सो

सोयउत्तम७हविः । दधन्वा७योनर्थी३ । सुवन्तरा ।

सुषावसोममद्रिभिः १) ॥ एद्वषावसोममा२३हो२३ । द्वि

भा२३यिः । हाउवा । सुषावसोममद्रिभिः । नूनम्पु

नानोविभिः । परिस्व । अदब्धस्सुरभिन्तर । एआदा ।

अस्सुरभा२३यिहो२३ । तरा२३ः । हाओवा । अदब्ध

स्सुरभिन्तरः । सुतेचित्वाप्सुमदा । मोअन्धसा । श्रीण

न्तोगोभिरुत्तरम् । हौ ३ । आ ३ । ऊ ३ । ई २ ३

४ ५ (३) ॥ ४ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०५—३०७ इष्टेषु तदेव । ४

प्रजापतिः वृद्धती सोमः ॥ भर्गम् ॥ यत् । परौ

तोषि । चता२३हो२३ताम् । सोमोयउ । तमा२३

* अस्यापि नवमे मध्यन्दिने ।

^{१ ५ १ २ २ २ १ १ ५}
 चार३४वीः । दधन्वा॒योन्यी॑ष । सु॒वार॑न्ता॒३४रा ।
^{२ २ २ १ १ ५ १ २ १}
 सुषावसो । ममा॒२द्रा॒३४यि॑भायिः ॥ सुषावसो । ममा
^{१ १ ५ २ २ १ १ ५}
 २द्रा॒३४यि॑भायिः(१) ॥ सुषावसो । ममा॒२द्रा॒३४यि॑भा
^{२ २ १ १ १ ५}
 यिः । नून॑म्यु॒नानो॑अविभिः । परा॒२ यि॑स्त्रा २ ३ ४ वा ।
^{१ १ १ ५ २ १}
 अद॒व्यस्सु॑रभा॒रयि॑न्ता॒३४राः(२)॥ अद॒व्यस्सु॑रभा॒रयि
^{१ ५ १ १ १ ५ १ २}
 न्ता॒३४राः । अद॒व्यस्सु॑ । रभा॒रयि॑न्ता॒३४राः । सु॒तेचि
^{२ २ १ १ ५ १ २ २}
 त्वाप्सु॑मदा । मो॒आ॒२न्वा २ ३ ४ सा । श्री॑णन्तो॒गो ।
^{१ १ ५ १ १ १ १}
 भि॒ह्र॒२त्ता॒३४राम् । ए३ । भर्गा॒२३४पूः(३)॥ पू * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ३०४—३०७ इहैषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१ १ २ १ २ १ १ २}
 प्रजा॑पतिर्बृ॒हती॑ सोमः ॥ यशः ॥ परी॑तोषि॒ञ्चता
^{१ २ १ २ १ १ १ १ २ २ १}
 सु॒तम् । सोमो॑यउ॒त्तम॑ह॒विः । दधन्वा॒योन्यी॑षसु
^{१ १ २ १ १ २ १ १ १ २ १ २ १}
 वन्तरा । सुषावसो॒मम॑द्रिभिः(१) ॥ सुषावसो॒मम॑द्रिभिः ।
^{१ २ १ २ १ १ १ २ १ २ १ १ १}
 सुषावसो॒मम॑द्रिभिः । नून॑म्यु॒नानो॑विभिःपरि॒स्त्वव । अ

* एतस्यापि नवमे सध्वन्दिने ।

१ १ २ १ २ १ २ १ २
दध्यस्त्वरभित्तरः(२)॥ अदध्यस्त्वरभित्तरः । अदध्यस्त्वर
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
भित्तरः । सुनेचित्त्वाप्सुमदामोअन्धसा । श्रीणन्तो गोभि
१ २ १ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
रुत्तरम् । शतञ्जीवेमशरदोवयन्ते २३४५(३) ॥ ६* ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २०५-२०६-२०७ पृष्ठेषु तदेव । ६

दीर्घतमा बद्धती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ स
१ १ २ १ १ २ १ २ १ २
षा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
स्रषा । वासोमम । द्विभायिर्द्विभायिः । द्विभायिः ।
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
नूनाम् । पूनानोअविभिःपरि । स्रवास्रवा । स्रवा ।
१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
आदा । द्यस्त्वरभि । तरास्तराः । तराः(२) ॥ ७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० २०६ पृष्ठे तदेव । ७

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कः ॥ आ
१ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
सा । वायिसोमोअरुषोवृषा । चरायिर्चरायिः । चरा
१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २
यिः । राजे । वादसोअभिगाअचि । क्रदात्क्रदात्

* नवमे सध्वन्दिने । क्षीमविभाग्यम् ।

† तर्ध्व ।

(५२)

११ ११ १८ १ ८ ११ ११ १
 क्रदात् । पूना । नोवारमत्येष्व । व्ययव्ययाम् । व्य
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 याम् । श्याविनो । नायोनिङ्ग तवन्तमा । सदात्
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 दात् । सदात्(१)॥ पार्जा । न्याःपितामहिषस्यप । षि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नाणिनाः । णिनाः । नाभा । पार्थिव्यागिरिषुक्षयम् ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 दधायिदधायि । दधायि । स्वासा । रात्रापौत्रभि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 गाउदा । सरान्त्सरान् । सरान् । साङ्गाः । वाभि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 र्वसतेवौतेअ । ध्वरायिध्वरायि । ध्वरायि(२) ॥ कावौः ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 वायिधस्यापरियेषिमा । हिनाच्छिनाम् । द्विनाम् । चा
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 चयो । नामृष्टोअभिवाजम् । षसायिषसायि । षसा
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यि । आपा । सायिधन्दुरितासोमनः । मृडामृडा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मृडा । धार्ता । वासानःपरियासिनिः । निजाञ्चि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १
 जाम् । निजाम् । ई२३४५(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३१७-३१८-३१९ षष्ठे पु द्रष्टव्यम् । ८

वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः ॥ कवतीषु रथन्तरम् ॥ का
 यानश्चित्राभुवोवा । जतीसदा । वृधा२३सखा । का
 माग्रचा२३यिष्ठा३ । यावा२३४र्ता । ओवा६ । हाज
 वा(१) ॥ ताकोवा । त्वासत्योमदानाम् ॥ हिष्ठोम । त्सदा
 रश्म्वसाः । दार्ढाचिदा२३रु३ । जायिवा २ ३ ४ सा ।
 ओवा६ । हाजवा(२) ॥ खोवा । भीषुणससखीनामविता
 ज । रितृ२३णाम् । शातम्भवा२३सी३ । जता२३४या ।
 ओवा६ । हाजवा(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ८८-८९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

॥ इति जह्मंगाने दशरात्रपर्व समाप्तम् ॥ १ ॥

॥ अथ संवत्सर-पठ् ॥

— ००० —

^{१५ १ १}
 वसिष्ठो बृ^१हती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पूनानस्मोम
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 धारयोवा । आपोवसानो^१अर्ष^१स्यारत्न^१धायोनिमृत । स्त
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 सार^१शयिदसायि । जसोदेवो^१रश्वा^१शयि । राण्या^१रश्वा^१या ।
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 ओवा^१ई । हाजवा^१(१) ॥ उत्सोवा । दायिवो^१हिरण्यो^१द्
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 हानजधर्हि^१वियम् । मधू^१रश्वा^१प्रियाम् । प्रान्न^१सधार^१श्
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 स्था^१श्म । आसा^१रश्वा^१दात् । ओवा^१ई । हाजवा^१(२) ॥
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 प्रत्तोवा । साधस्यमा^१सददापृ^१क्पन्धरुणंवा । जिया^१रश्वा^१
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 र्षसायि । नृभि^१र्द्धीतो^१रश्वा^१शयि । चाक्षा^१रश्वा^१णा । ओ
^{१ १ १ १ १ १ १ १}
 वा^१ई । हाजवा । अस्^१(३) ॥ १० * ॥

अथ आख्यानम्—३भा० ४१-४२-४३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

विरूपः प्रजापतिर्बृ^१हती सोमः ॥ अजोवैरूपम् ॥

* प्रायशीयेऽङ्गि मध्यन्दिने ।

^{१ २} अभिषोमा । ^५ सप्ता^{१ २}३१ज्वा^५२३ । ^{१ २} यार^५३४वाः । ^{१ २} पवन्तेम ।

^१ दिया^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^२ मार^५३४दाम् । ^२ समुद्रस्याधिविष्टपे ।

^१ मना^५३१ज्वा^{१ १ २}२३यि । ^१ घोर^५३४णाः । ^१ मत्सरासः । ^१ मदा^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ ।

^५ च्यू^{१ २}२३४ताः(१) ॥ ^{१ २} मत्सरासाः । ^{१ २} मदा^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ ।

^५ च्यू^{१ १ २}२३४ताः । ^{१ १ २} मत्सरासः । ^१ मदा^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ ।

^५ च्यू^{१ १ १ २ २}२३४ताः । ^{१ २} तरत्समुद्रमवमा । ^१ नऊ३ । ^१ आज्वा^५२३ ।

^५ मीर^{१ १ २ २}३४णा । ^१ राजादेवः । ^१ ऋता^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^५ बृ२३४

^५ द्वात्(२) ॥ ^{१ १ २ २} राजादेवाः । ^५ ऋता^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^५ बृ२३४द्वात् ।

^{१ १ २ २} राजादेवः । ^१ ऋता^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^५ बृ२३४द्वात् । ^{१ १ २} अर्षामि

^{१ १} त्रस्यवरुण । ^१ स्वधा^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^५ मार^{१ २}३४णा । ^{१ २} ग्रहिन्वा

^१ नः । ^५ ऋता^{१ २}३१ज्वा^{१ १ २}२३ । ^५ बृ२३४द्वात् । ^{१ २} द्वाद्वा^५३१ज्वा^{१ १ २}२३ ।

^१ ३ । ^{१ १ १ १} इट्-इडा^{१ १ १ १}२३४५(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

* अभिषवस्य तृतीयेऽङ्कि मध्यन्दिने ।

अथर्वी वृहती सोमः ॥ अथर्वणम् ॥ उज्जवा
 ओहा । औहोवा । परीतोषायि । उज्जवाओहा ।
 औहोवाहाज । वा । आवत् । चतामूर २ ३ ताश्म् ।
 उज्जवाओहा । औहोवा । सोमोयज । उज्जवाओ
 हा । औहोवाहाज । वा । छवः । तमहविर्धन्वा
 योनर्योअपसुवन्तार३रा३ । उज्जवाओहा । औहोवा ।
 सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा ।
 ज्योतिः । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औ
 होवाहाज । वा३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । सु
 षावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । आ
 वत् । ममद्रा२३यिभा३यिः । उज्जवाओहा । औहो
 वा । सुषावसो । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
 वा । छवः । ममद्रिभिर्नून्मुनानोअविभिःपरिस्वार३वा

^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ अदब्धस्तु । उज्जवा
^{२ २} ओहा । ^{१२ १२} औहोवाहाज । वा । ^{१ २} ज्योतिः । ^१ रभिन्ता२
^२ शराः । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १} औहोवाहाज । वा३(२) ॥
^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^१ अदब्धस्तु । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।
^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ २} आवत् । ^१ रभिन्ता२शराः ।
^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} अदब्धस्तु । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।
^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ २} सूवः । ^{२ २ २} रभिन्तरस्सुतेचित्वाप्सुमदा
^{१२ २} मोअन्धा२शराः । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ श्रीण
^२ न्तोगो । ^{२ २ २} उज्जवाओहो । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा । ^१ ज्यो
^२ तिः । ^{१ १} भिरुत्ता२शराःम् । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १२} औहोवा
^१ हाज । वा३ । ^{१ १ १ १} ई२३४५(३) ॥ १२ * ॥

अथ बाष्पानाम्—४भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

* अभिज्ञवस्य चतुर्थेऽङ्गि मध्यन्दिने ।

^{१२ २}
 प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ अपत्यम् ॥ हाजहाज
^{२ २ २ २ २ २ २ १}
 हाज । अर्षासोमद्युमा२३त्तमा३ः । अभिद्रोणानिरो२
^{१ १२ २ २ १ १}
 ररुवा३त् । सीदन्योनौवनार३यिषुवाज । वा३ । ई२३
^{५ २ २ २ २ २ २ १}
 ४डा(१) ॥ अपसाइन्द्रायवा२३यवा३यि । वरुणायमरु२३
^{१ १२ २ १ १}
 ह्निया३ः । सोमाअर्षन्तुवा२३यिषुवाज । वा३ । ई२
^{५ २ २ २ १ २ २ २ १}
 ३४डा(२) ॥ इषन्तोकायनो२३दधा३त् । अस्मभ्यः सोमवा
^{२ १२ २ २ २ २}
 २३यिष्वता३ः । हाजहाजहाज । आपवस्वसद्वा२३स्त्रिणा
^{१ १ १ १ १}
 ज । वा३ । इट्-इडा२३४५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम् ३भा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

^{१ १}
 प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ शाकरवर्णम् ॥ एअर्षा ।
^{१२ २ २ २ १}
 सोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरो२रुवात् । इडा । सीदन्यो
^{२ १ २ १ २ १२ २ २ २}
 नौवना१यिषू३वा(१) ॥ आपसाः । इन्द्रायवायवेवरुणाय

* द्वितीयाभिपूवे पक्षमेऽपि ।

म॒रु॒र॒ग्नियाः॑ । इ॒डा । सो॒मा॒अ॒र्षन्तु॒वा॑ १ यि॒ष्णा॒श्वा॒यि(२) ॥

आ॒यि॒षाम् । तो॒का॒य॒नो॒द॒ध॒द॒स॒भ्य॑ २ सो॒म॒वा॒र॒यि॒श्व॒ताः ।

इ॒डा । आ॒प॒व॒स्व॒स॒हा॒र॒श्चो॒यि । स्त्रा॒यि॒ण॒मा॒श्ज॒वा॒र॒३ ।

इ॒ट् ० इ॒डा॒र॒३४५(३) ॥ १४* ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—३भा० ६१४—६१६ पृष्ठेषु तदेव । १४

व॒सि॒ष्ठः क॒कुबु॒त्तरा॑ वृ॒द्ध॒त्य॒ग्निः ॥ या॒ज्ञाय॑ज्ञा॒वो॒अ

ग्न्यो॒वा । आ॒यि॒रा॒इ॒रा॒च॒द॒क्ष॒से॒प॒ग्री॒व॒य॒म॒मृ॒त॒ज्जा । त॒वा

र॒३यि॒द॒साम् । प्रा॒य॒न्मि॒त्रा॒र॒३सू॒३ । शा॒स॒र॒३यि

षाम् । ओ॒वा॒ई । हा॒ज॒वा(१) ॥ प्रि॒यो॒वा । मा॒यि॒त्र॒सु॒श

सि॒षमूर्जो॑न॒पा॒त॒स॒द्धि॒ना । य॒मा॒र॒३स॒यूः । दा॒शे॒म॒हा॒र॒३

व्या॒३ । दा॒ता॒र॒३४या॑ । ओ॒वा॒ई । हा॒ज॒वा(२) ॥ दा॒शो॒वा ।

मा॒ह॒व्य॒दा॒त॒ये॒भ॒व॒दा॒जे॒ष्व॒ता । भु॒वा॒र॒३दृ॒धा॒यि । ज॒त॒त्रा

ता॒र॒३ता॒३ । नू॒र॒३४ना॒म् । ओ॒वा॒ई । हा॒ज॒वा(३) ॥ १५† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १५

● चतुर्थ्याभिप्राये पक्षमेव हि ।

† अभिजिति अग्निहोमसाम् ।

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चामुष्टभावन्त्या । बृहतीन्द्रः ॥

रथन्तरम् ॥ याज्जायथाभपूर्वियोवा । माघवन्वुत्रह
 त्यायतत्पृथिवीम् । अप्रारक्ष्यथाः । तादस्तम्नारश्ज
 ह । तोदारश्छयिवाम् । ओवाह । जाजवा(१) ॥ वमो
 वा । तेयञ्चोभजायततदर्कउतहस्तुतिस्तद्विश्वम् । भि
 भूरश्रसायि । याज्जातय्यारश्छाह । जान्तरश्छवाम् ।
 ओवाह । जाजवा(२) ॥ वमोवा । मासुपक्वमेरथआह
 र्यश्चरोहयोदिविघ्नान्नसामन्तपता । सुवारश्चिर्भायिः ।
 जूषृङ्गिर्वारश्छाह । सायिवृरश्छात् । ओवाह । ह
 जवा । अस(३) ॥ १६ # ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६-५०७-५०८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्तू च्छागानि प्रथमः प्रपाठकः ॥ १ ॥

भरद्वाजो न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो बृद्धती यास्क

इति प्रथमाऽनुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ बृद्धत् ॥ औद्दोयि^{१२२}

मत्स्यपायितेमद्वा^२३१ ॥ पाचस्येवा^{२ १ २} । द्वा^२राविषो^१२३४मा^५ ।

त्सरो^{१ १}३४ । औद्दोवा^{१ १ ४ २ ५} । मदोवृषा^{१ १} । तेवा^१३१ । णा^१चार

३४यिन्दू^५ । वाजीसद्वा^{१ १ २}३४ । औद्दोवा^{१ १ ४ २ ५} । सार^१साता^१

२३४ । माः । उज्जवा^५द्वाज । वा^{१ २ २}(१) ॥ औद्दोयिम^{१ २ २}आ३

१ ॥ नस्तेग^{१ २} । तूमत्सा^{१ १}२३४राः । वृषा^५३४ । औद्दोवा^{१ १ ४ २ ५} ।

मदोवरायि^{१ १} । णाया^{१ १}३१ । सहावा^{१ २ २}इन्द्रसाना^{१ २ ३}२३४सा^५

यिः । पृतना^{१ १ २}षा३४ । औद्दोवा^{१ १ ४ २ ५} । आ^१रमा^१र्ता^१२३४ ।

याः । उज्जवा^५द्वाज । वा^{१ २ २}(२) ॥ औद्दोयिय^{१ २ २}स्त्व^१३१ । व^१

१ ॥ द्धि^{१ २}शूरा^{१ २}त्साना^५२३४यिता । चोदा^{१ २}३४ । औद्दोवा^{१ १ ४ २ ५} । यो^{१ २}

मानुषो^१ । राथा^१३१म् । सद्वा^{१ १ २}वान्दस्यु^{१ २}मव्रा^५२३४ताम् ।

^{१२ १ २ २} ओषःपात्रा३४ । ^{३२} औद्दोवा । ^१ ना२ग्ने । ^{५ १२} ना२ग्नेचार
^५ ३४यि । ^१ पा । ^१ उज्जवाद्दोवा । ^१ वा । ^१ हस्(३) ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वसिष्ठः प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृह-

^{१ २ २ १} तीन्द्रः ॥ ^{१ २ २ १} रथन्तरम् ॥ ^{१ २ २ १} प्रत्यस्मैपिपीषतोवा । ^२ वायिश्वा
^{१ २ २ १ १ १ २} निविदुषेभरअरङ्गमा । ^{१ २ १ १ २} यजा२ग्नेमयायि । ^{१ १ २} आपश्वा
^{१ ४ १ २ २ ५ ५} दा२ग्नेवा३ । ^{१ २ २ ५ ५} नायिना२ग्नेरा । ^{१ ५ ५} औद्दोवाद्दोवा(१) ॥
^{१ १ २ २ २ २ २ १} रऔद्दोवा । ^{२ २ २ २ २ २ १} एनम्प्रत्येतनसोमेभिस्सोमपातमममन्त्रेभिः । ^१ अ
^{१ १ ४ १} जा२ग्नेयिषिणाम् । ^{१ ४ १} आयिन्द्र० सुता२ग्नेयिभा३यिः । ^१ आ
^{२ २ ५ ५ १ १} यिन्दू२ग्नेभा । ^{२ ५ ५ १ १} औद्दोवाद्दोवा(२) ॥ ^{१ १} भिरोवा । ^१ स्ना
^{१ २ २ २ २ २ १} अस्माद्दन्धसोद्वर्योप्रभरासुतङ्गवित्समस्यजेन्त्य । ^१ स्यशा२

^{१ २ १} होवाहाजवा३(२) ॥ ^{१ २ १ २} आमाआमा । ^१ सुपक्मैरया ^१ औ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ २} आख्य्य ^१ ०रोहयोदिवा ^१ औ३हो ।
^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^१ धार्मन्नसामन्तपतासुवृत्तिभायिरौ
^१ ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^१ जूष्टद्विर्वणसेवृहादौ३
^१ हो । ^१ हा२इया । ^{१ २ २ १} औ३होवाहाजवा३(३) ॥ ३ # ॥

अथ याज्यान्—४भा० ४०६-४०७-४०८ इष्टेषु तदेव । १

^{१ २ १ १} वायुरादित्यो वान्नः ॥ ^१ चतुर्थस्वरम् ॥ ^१ प्राखप्रासू ।
^{१ २} न्वानायपन्धसा ^१ औ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ २} मार्ते
^१ नवष्टतद्वचा ^१ औ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ २} आपन्धा
^१ नमराधसामौ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३हो । ^{१ २} हातामख
^१ न्नभृगवा ^१ औ३होहो२इया । ^{१ २ २ १} औ३होवाहाजवा३(१) ॥
^{१ २ १ १} आजाआजा । ^{१ २} मिरक्तेषव्यता ^१ औ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ
^१ ३हो । ^{१ २} भूजेनपुत्राणियोरौ३हो । ^१ हा२इया । ^१ औ३

^१हो । ^१सार^१ङ्गारो^१नयोषणामौ^१३हो । ^१हार्^१इया । औ^१
^१हो । ^१वारो^१नयोनिमासदामौ^१३हो । ^१हार्^१इया । औ^१
^१३होवा^१जाजवा^१३(२) ॥ ^१सा^१वी^१सा^१वी । ^१रो^१द^१क्ष^१सा^१धना^१औ^१३
^१हो । ^१हार्^१इया । औ^१३हो । ^१वा^१य^१स्त^१स्त^१भरो^१दसा^१औ^१३
^१हो । ^१हार्^१इया । औ^१३हो । ^१हार्^१ि^१पवि^१त्रे^१अ^१व्यता^१औ^१३
^१हो । ^१हार्^१इया । औ^१३हो । ^१वा^१यि^१धानयो^१निमा^१सदा^१
^१मौ^१३हो । ^१हार्^१इया । औ^१३होवा^१जाजवा^१३ । ए३ । प
^१या३३४५ः(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४३७-४३८-४३९ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ४

वायुरादित्यो वा न्यङ्गसारिणी स्कन्धोग्रीवीवोरो
वृद्धती यास्कइति प्रथमानुष्टम्भावुत्तरे इन्द्रः ॥ द्वितीय-
^१स्वरम् ॥ ^१ए^१जा^१जम^१त्सिया^१पा । ^१यि^१ते^१म^१हाः । होयि । होयि ।
^१होयि । ^१जा^१जहा^१जहा^१ज । ^१पा^१त्र^१स्ये^१वा । होयि । होयि ।

● तरपृष्ठपक्षे चार्धवे चेदम् ।

^१होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज । ^१हरि^१वो^१मत्सरो^१मदाः । हो
^१यि । होयि । होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज । ^१वृषा^१तेवा । होयि ।
^१होयि । होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज । ^१ष्णू^१इन्दूः । हो
^१यि । होयि । होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज । ^१ए^१अ^१हो^१वा
^१दौशाः । ^१वा^१जी^१सहा । होयि । होयि । होयि । ^१हा
^१ज^१हाज^१हाज । ^१स^१सा^१तमाः । होयि । होयि । होयि ।
^१हाज^१हाज^१हाज । ^१ए^१अ^१हो^१वा३(१) ॥ ^१ए^१हा^१वा^१नस्तेगा । तु
^१मत्सराः । होयि । होयि । होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज ।
^१वृषा^१मदो । होयि । होयि । होयि । ^१हाज^१हाज^१हाज ।
^१वरे^१ण्याः । होयि । होयि । होयि । ^१हाज^१हाज
^१हाज । ^१स^१हा^१वा^१त्था । होयि । होयि । होयि ।
^१हाज^१हाज^१हाज । ^१इ^१सा^१नसा^१यिः । होयि । होयि । हो
^१यि । ^१हाज^१हाज^१हाज । ^१ए^१अ^१हो^१वा^१दौशाः । ^१पु^१तना

षाट् । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।

अमर्त्तियाः । होयि । होयि । होयि । हाजहाज

हाज । एऔहोवा३(२) ॥ एहातुवच्छिष्टम् । रसनिता ।

होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । चोदयो

मा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।

नुषोरयाम् । होयि । होयि । होयि । हाजहाज

हाज । सहावान्दा । होयि । होयि । होयि । हा

जहाजहाज । स्युमव्रताम् । होयि । होयि । होयि ।

हाजहाजहाज । एऔहोवादौशाः । ओषःपात्राम् ।

होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । नशोचि

षा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ए

औहोवा३(२) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०८-५०९-५१० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

* द्वितीयखरसामपृष्ठम् ।

(५४)

वायुरादित्यो वानुष्टुप् सोमः ॥ द्वितीयस्वरम् ॥ १२
 १ १ १ १
 हावयम्पूषा । रयिर्भगाः । होयि । होयि । होयि ।
 १ १ १ १
 हाजहाजहाज । सोमःपुना । होयि । होयि । होयि ।
 १ १ १ १
 हाजहाजहाज । नोअर्षतायि । होयि । होयि ।
 १ १ १ १
 होयि । हाजहाजहाज । पतिर्व्विश्वा । होयि । हो
 १ १ १ १
 यि । होयि । हाजहाजहाज । स्यभूमनाः । होयि ।
 १ १ १ १ १ १
 होयि । होयि । हाजहाजहाज । एभौहोवादीशाः ।
 १ १ १ १ १ १
 वियख्यद्रो । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 १ १ १ १ १ १
 दसीउभायि । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 १ १ १ १ १ १
 हाज । एभौहोवा ३ (१) ॥ एहाजसमुप्रियाः । अनू
 १ १ १ १ १ १
 षता । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।
 १ १ १ १ १ १
 गावोमदा । होयि । होयि । होयि । हाजहाज
 १ १ १ १ १ १
 हाज । यघृष्वयाः । होयि । होयि । होयि । हाज

हाजहाज । सोमासःका । होयि । होयि । होयि ।

हाजहाजहाज । एवतेपथाः । होयि । होयि । हो

यि । हाजहाजहाज । एऔहोवादीशाः । पवमाना ।

होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । सइन्दवाः ।

होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । एऔहो

वा३(२) ॥ एहाजयओजिष्ठाः । तमाभरा । होयि । हो

यि । होयि । हाजहाजहाज । पवमाना । होयि ।

होयि । होयि । हाजहाजहाज । अवायियाम् ।

होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । यःपञ्च

चा । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज । ष

णीरभायि । होयि । होयि । होयि । हाजहाजहाज ।

एऔहोवादीशाः । रयियेना । होयि । होयि । होयि ।

१ १ १
 द्वाजद्वाजद्वाज । वनामहायि । होयि । होयि । होयि ।

२ २ २ १ १ १ १
 द्वाजद्वाजद्वाज । एऔहोवा३ । हस् पया२३४५ः(३)॥६#॥

अथ आख्यानम्—३भा० ३४५-३४६-३४७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

वायुरादित्यो वा न्यङ्कुसारिणी स्कन्धोग्रीवौवोरो बृहती
 यास्कइति प्रथमानुष्टुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ तृतीयस्वरम् ॥

१ २ २ १ २ २ १ २ १
 एद्वाज । औहो२ । मत्सियापा३ । यितेमद्वाः । होव

१ २ २ २
 वा२३होयि । पा । त्रस्येवहरिवोमत्सरोमदाः । होव

१ २ २ १
 वा२३होयि । वा । पातेवृष्णइन्द्रः । होववा २ ३हो

१ २ २ २ १ १ १ १ १ १
 यि । एऔहोवादीशाः । होववा२३होयि । वा । जी

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २
 सहस्रसातमाः । होववा२३होयि । एऔहोवा३(१) ॥ ए

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 द्वाज । औहो२ । आनस्तेगा३ । तुमत्सराः । हो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ववा२३होयि । वा । घामदीवरेणियाः । होववा २ ३

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होयि । सा । हावाइन्द्रसानसायिः । होववा २ ३

• बृहत्पष्ठपञ्चे स्वरसाम, आर्भवे चेदम् ।

^१होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । पा ।

^{१ १}तनाषाडमर्त्तियाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १}एऔहोवा३(२) ॥

^{१ १ १}एहाज । ^{१ १}औहो२ । ^१तुवच्छिशू३ । ^१रस्मनिता । ^१हो

^१ववार३होयि । ^१चो । ^१दयोमनुषोरथाम् । ^१होववार३

^१होयि । ^{१ १}सा । ^{१ १}होवान्दस्युमव्रताम् । ^१होववा २ ३ हो

^{१ १ १ १ १ १}यि । ^१एऔहोवादीशाः । ^१होववार३होयि । ^१ओ । ^१षः

^{१ १}पात्रन्नशोचिषा । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १}एऔहोवा३(३) ॥७॥

अस्यापि व्याख्यानम्—४भा० ५०८ प्रथम-पृष्ठेषु तदेव । ०

^{१ १ १}वायुरनुष्टुप् सोमः ॥ ^{१ १ १}तृतीयस्वरम् ॥ ^{१ १ १}एहाज ।

^{१ १}औहो२ । ^१अयमूषा३ । ^१रयिर्भगाः । ^१होववार३होयि ।

^{१ १}सो । ^{१ १}मःपुनानोऽर्षतायि । ^१होववार३होयि । ^१पा ।

^१तिर्विश्वस्यभूमनाः । ^१होववार३होयि । ^{१ १ १ १ १ १}एऔहोवादी

^१शाः । ^१होववार३होयि । ^१वायि । ^{१ १}अख्यद्रोदसीउभा

यि । ^१क्षोववार३^{१२२ २}क्षोयि । ए^{१२२}अ^२क्षोवा३^{१२२}(१) ॥ ए^{१२}हाज । अ^{१२}ौ

क्षो२ । स^{१२}मुप्रिया३ । अ^१नूषता । ^१क्षोववार३^१क्षोयि ।

गा । ^२बोमदाय^२घृष्याः । ^१क्षोववार३^१क्षोयि । सो । मा

सः^२कृणवते^१पथाः । ^१क्षोववार३^१क्षोयि । ए^{१२२ २ २ १ १}अ^१क्षोवादी^१शाः ।

^१क्षोववार३^१क्षोयि । पा । ^{२ २}वमानास^१इन्द्रवाः । ^१क्षोववा

र३^१क्षोयि । ए^{१२२ २}अ^१क्षोवा३^{१२२}(२) ॥ ए^{१२}हाज । अ^{१२}ौक्षो२ । य^२अ

जिष्ठा३ । ^{१२}तमाभरा । ^१क्षोववार३^१क्षोयि । पा । ^१वमा

न^२अवायियास् । ^१क्षोववार३^१क्षोयि । याः । प^२ञ्चचर्षणी

रभायि । ^१क्षोववार३^{१२२ २ २ १ १}क्षोयि । ए^१अ^१क्षोवादी^१शाः । ^१क्षो

ववार३^१क्षोयि । रा । ^{२ २ १}यि^१य्येनवनाम^१दायि । ^१क्षोववार३^१क्षो

यि । ए^{१२२ २}अ^१क्षोवा३^{१ २ १ १ १}(३) ॥ ^१हस्^२इडापया३^{१ १ १ १}४पुः^१(३) ॥ ८ * ॥

अस्यापि व्याख्यानम्—१भा० १४५ प्रभृति-उठे बु तदेव । ८

● आहवर्गद्वितीयस्वरसाम्नि वृक्षत्पृष्ठपक्षे सेष्टम् ।

वायुरादित्यो वा प्रथमा द्वितीया चानुष्टुभावन्त्या वृद्ध

तौन्द्रः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एप्रतियस्मायि । पिपीषतायि ।

हाज । विश्वानिवायि । हाज । दुषेभरा । हाज ।

अरङ्गमा । हाज । यजग्मयायि । हाज । एऔहो

वादीशाः । अपश्चदा । हाज । ध्वनेनराः । हाज ।

एऔहोवा३(१) ॥ एमेनम्प्रा । तियेतना । हाज । सो

मेभिस्मो । हाज । मपातमाम् । हाज । अमत्रेभा

यिः । हाज । अजीषिणाम् । हाज । एऔहोवादी

शाः । इन्द्रसुतायि । हाज । भिरिन्दुभायिः । हाज ।

एऔहोवा३(२) ॥ एअस्माअस्मायि । इदम्भसाः । हाज ।

अह्वयीप्रा । हाज । भरासुताम् । हाज । तुविस्

मा । हाज । स्यजेन्त्यस्यशर्द्धताः । हाज । एऔहोवा

दीशाः । अभिग्रस्तायिः । हाज । अवस्वरात् । हा
ज । एऔद्दोवा३(३) ॥ ८ * ॥

अथ वा ज्ञानम्—४भा० ५१५-५१६-५१७ षष्ठे बु द्रष्टव्यम् तृतीयकं वर्जम् । ८

वायुरादित्यो वाऽनुष्टुप्सोमः ॥ प्रथमस्वरम् ॥ एष्टु
तासोमा । धुमत्तमाः । हाज । सोमाइन्द्रा । हाज ।
यमन्दिनाः । हाज । पवित्रवा । हाज । तोचक्षरान् ।
हाज । एऔद्दोवादीशाः । देवान्गच्छा । हाज । तुवौ
मदाः । हाज । औद्दोवा३(१) ॥ एइन्दुरिन्द्रा । यपवता
यि । हाज । इतिदेवा । हाज । सोचक्रवान् । हाज ।
वाचस्पतायिः । हाज । मखस्पतायि । हाज । एऔ
द्दोवादीशाः । विश्वास्त्रेशा । हाज । नञोजसाः । हाज ।
एऔद्दोवा३(२) ॥ एसहस्रधा । रःपवतायि । हाज । समु
द्रोवा । हाज । चमीक्ष्णयाः । हाज । सोमस्पतायि ।

* तृतीयस्वरसामष्ठ पृष्ठम् ।

^१ ^{१२} ^१ ^{१२२} ^२ ^{२१} ^१ ^{२१}
 षाज रयीषाम् । षाज । एषौद्योवादीशाः । सखेन्द्रस्या ।

^१ ^{२१} ^१ ^{२२} ^२ ^१
 षाज । दिवेदिवायि । षाज । एषौद्योवा३(३)॥ अस्०

^{११११}
 पयार३४५ः ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४४८-४५०-४५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १०

^{११११२} ^{११}
 ह्यर्थो गायत्री सोमः ॥ भ्राजम् ॥ अस्यप्रत्नामनुद्यु

^{११} ^{१२१} ^१ ^{११} ^{१२} ^{११}
 तम् । शुक्रन्दुद्बेचयः । पयस्सहस्रमान्विषम्(१)॥ अयत्

^२ ^{१२} ^१ ^{११} ^२ ^{१२} ^{११११२}
 सूर्यद्वीपदृक् । अयत्सरात्सिधावति । सप्तप्रवतत्ता

^{११} ^२ ^१ ^२ ^{१२} ^{१२१}
 दिवम्(२) ॥ अयंविश्वानितिष्ठति । पुनानोभुवनोपरि ।

^२ ^{२१२१२} ^२ ^{१२} ^{१२}
 सोमोदेवोनसूर्यः(३)॥ ए । भ्राज ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २४८—२५१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःह्यर्थो वा दशानुगाने जगती सूर्यः ॥ मद्यादिवा

^{११२} ^{११} ^१ ^{२१} ^२ ^{११} ^{११}
 कीर्त्यम् ॥ विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यन्माधु । आयुर्द्धधद्यज्ञप

* तरपृष्ठपक्षे तृतीयस्वरस्यानि आर्मेदे वेदम् ।

† विपुषति मध्यन्दिने ।

१११ १ ११ १११११ ११ १ ११ १ ११
तावविहृतम् । वातजूतीयोऽभिरक्षतित्मना । प्रजाः

१ ११ ११ ११११ ११ ११ ११
पिपत्तिवज्रधाविराजति(१) ॥ विश्वाङ्मृच्छत्सुभृतवाजसात

१ १ १११११११ १ ११ १११
मम् । धर्मान्दिवोधरुणसत्यमर्थितम् । अमित्रहावृत्रहाद

११ १ ११ ११ ११ ११ ११ ११
स्युद्धन्तमम् । ज्योतिर्जज्ञे असुरदासपत्नहा(२) ॥ इदं

११ ११ ११११ १ १ १ १ ११ ११ १
अष्टञ्ज्योतिषाज्योतिरुत्तमम् । विश्वजिह्वनजिदुच्यतेबहत् ।

१ ११ ११ ११ १ ११११११ ११ ११ ११ १११११
विश्वभ्राङ्धाजोमहिसूर्योद्दिशे । उरुपप्रयेसञ्जभोजोऽभ्यु

१
तम् ॥ १२ * ॥

अथ आख्यानम्—४भा० ५२५-५२६-५२७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

इन्द्रःसूर्यो वा दशानुगाने पथ्यावृद्धतीन्द्रः ॥ महा

११११ ११ १ १ ११ ११
दिवाकीर्त्यम् ॥ तवाहं सोमरारण । सख्यइन्द्रोदिवे

११ ११ ११ १ १ ११ १ ११ १ ११
दिवे । पुह्णिवधोनिचरन्तिमामव । परिधीर्रतितां

१ १ ११ १ ११ १ ११ १ ११ १
इहि(१) ॥ परिधीर्रतितांइहि । परिधीर्रतितांइहि ।

१११ १ १ १११११ १ ११ ११ १११ १
तवाहन्नक्तमुतसोमतेदिवा । दुहानोबधजधनि(२) ॥ दुहा

• विपुवति पृष्ठम् ।

वायुर्मु^१त्युर्वा^१ पथ्यावृ^१हतीन्द्रः ॥ विकर्णम् ॥ इन्द्र
 क्रतु^१स्र^{१२}चा^२भारा^२ । पितापु^१त्रेभि^२र्यो^१रयाथा^२ । शि^{१२}क्षा
 णो^२अस्मि^२गुरु^१भृतया^२रमानी^२ । जीवा^{१२}ज्यो^२तिरशा^२रयिमा^१
 द्वा^{१२}रयि^२(१) ॥ जीवा^{१२}ज्यो^२तिरशा^२रयिमा^२द्वा^{१२}रयि^२ । जीवा^{१२}ज्यो
 तिरशा^१रयिमा^{१२}द्वा^२रयि^२ । मानो^{१२}अ^२ज्ञा^२ता^२वृ^२जना^२दुरा^२धा^१
 या^{१२}रः । माशि^२वा^२सो^२अ^१वा^२रक्रामू^{१२}रः(२) ॥ माशि^{१२}वा^२सो^२अ^२वा
 रक्रामू^१रः । माशि^{१२}वा^२सो^२अ^१वा^२रक्रामू^{१२}रः । त्वया^{१२}वय^२मप्र^२व
 तश^१श्चता^१रयिरा^२पा^२रः । अति^१शृ^२रता^१रमा^१सा^२रयि^१(३) ॥१७॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४१८-४१९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

वायुर्मु^१त्युर्वा^१ऽनुष्टुप् सोमः ॥ विकर्णम् ॥ पुरो^{१२}जि
 ती^२वी^२चा^१रन्धा^{१२}सा^२रः । सु^{१२}ताय^२मा^२दया^१रयि^१त्ता^२वा^२रयि^१ ।
 अ^{१२}पश्चान^२अथा^१रयि^१ष्टा^{१२}ना^२रः । सखा^{१२}यो^२दी^२र्घजा^१रयि^१क्षा

या॒र॒म्(१) ॥ स॒खायो॒दी॒र्घजा॒र॒यि॒ज्ञाया॒र॒म् । यो॒धार॒या
पा॒वा॒र॒काया॒र॒ । परि॒प्र॒स॒न॒न्दा॒र॒यि॒क्षता॒र॒ः । इ॒न्दुर॒श्चो
नका॒र॒त्वाया॒र॒ः(२) ॥ इ॒न्दुर॒श्चो॒नका॒र॒त्वाया॒र॒ः । त॒न्दुरो
षम॒भा॒र॒यि॒नारा॒र॒ः । सोम॒वि॒श्रा॒चि॒या॒र॒धाया॒र॒ । य॒ज्ञा
यस॒न्तुवा॒र॒द्राया॒र॒ः(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१-१२२-१२३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १८

वायु॒र्नृत्य॒र्वा प॒थ्यावृ॒क्षती॒ सिद्ध॒त्यप॒रे सूर्यः ॥ वि॒क्
र्णम् ॥ आ॒य॒न्त॒इ॒वस॒र॒राया॒र॒म् । वि॒श्वे॒दि॒न्द्र॒स्य॒भा॒र॒
क्षा॒ता॒र॒ । वसू॒नि॒जा॒तो॒ज॒नि॒मा॒नियो॒र॒जासा॒र॒ । प्र॒ति
भा॒ग॒न्न॒दा॒र॒यि॒धायि॒मा॒र॒ः(१) ॥ प्र॒तिभा॒ग॒न्न॒दा॒र॒यि॒धायि
मा॒र॒ः । प्र॒तिभा॒ग॒न्न॒दा॒र॒यि॒धायि॒मा॒र॒ः । अ॒ल॒र्षि॒रा॒ति॒वसु
दा॒मुपा॒र॒स्वू॒क्षा॒र॒यि । भ॒द्रा॒इ॒न्द्र॒स्य॒रा॒र॒ताया॒र॒ः(२) ॥ भ॒द्रा
इ॒न्द्र॒स्य॒रा॒र॒ताया॒र॒ः । भ॒द्रा॒इ॒न्द्र॒स्य॒रा॒र॒ताया॒र॒ः । यो॒श्च

* वृक्षत्पृष्ठे विपुलति चार्धवे वेदम् ।

१ २ १ १ १ १ १
 स्यकामविधतीनारोऽपाताऽयि । ममोदानायचोऽदा
 याऽन्(३) ॥ आऽत् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३२६-३२७ पृष्ठयोक्तदेव । १८

सूर्यो गायत्री सोमः ॥ आभ्राजम् ॥ परिस्तुवानो
 १ १ १ २ २ २ १ २
 इगायिराऽयिष्ठाऽः । पवित्रेसोमोऽआक्षाऽराऽत्(१) ॥
 १ १ १ २ २ २ १ २
 तुवंविप्रस्तु इ वाङ्मा श्वाऽयिः । मधुप्रजातश्मान्वा १ सा
 २ २ १ १ २ २ २ १ २
 २ः(२) ॥ तुवेविश्वेसाऽजोषाऽसाऽः । देवासःपीतिश्मा
 १ २ १ १ २ २ २ १ २
 शा १ ताऽः । मदेषुसर्वाऽधाऽसाऽयि(३) ॥ ए । आ
 २ २
 भ्राज ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ पृष्ठयोर्द्वयम् । २०

॥ इत्युच्चागाने द्वितीयस्याह्वं प्रपाठकः ॥

—000—

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेर्व्रतम् । उच्चातेजाता
 १ १ २ १ २
 श्मान्वाऽसाऽः । दिविसंज्ञमिऽश्यादाऽदाऽयि । उग्रः

* विंशति रावसचे एकादशेऽङ्गि विकर्ष आचमनीयम् ।

† विषुवत्यार्भवे ।

शर्ममाश्वायिआश्वा२४ः(१) ॥ सनइन्द्रायाश्वाज्याश्वा२

यि । वरुणायमाश्वा२४ः । वरिवोवेत्यश्वायिआश्वा

२३(२) ॥ एनाविश्वा॒निऽश्वा॒र्या॑श्वा॒२ । शु॒म्नानि॒मा॒श्नु

षा॑ष्णा॒२म् । सि॒षास॒न्तोवा॑श्ना॒मा॑श्वा॒२३यि॑(३) ॥ १ ।

वि॒श्वस्य॑ज॒गतो॒ज्योती॑र॒२४पूः ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० २१-२२-२४ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

वायु॒र्मृत्यु॒र्वा त्रिष्टु॒बग्निः ॥ भास॒म् ॥ मूर्धा॒नन्दि॒वो

अ॒रति॒मृ॒था॒२३यि॒व्याः । वै॒श्वान॒रमृ॒तजा॑त॒मा॒२३घ्नी॑म् ।

कवि॑स॒म्वाज॒मति॑यि॒ञ्जना॒॑२३ना॒म् । आस॒न्नःपा॒त्रञ्ज॒न

यन्त॑दा॒२३यि॒वा॑ः(१) ॥ त्वांवि॒श्व अ॒मृत॑जाय॒मा २३ना॒म् ।

शि॒श्रु॒क्षदे॒वाअ॒भिस॑न्न॒वा॒२३न्ता॒यि । तव॑क्र॒तुभि॒रमृ॑त॒त्वमा

२३यान् । वै॒श्वान॒रय॒त्पि॒त्रो॒रदा॒॑२३यि॒दा॒॑३यिः(२) ॥ नाभिं॑य

ज्ञाना॑स॒दन॒प्रया॒॑२३यि॒णाम् । म॒हाम॑हा॒वम॑भि॒सन्न॑वा

* अग्निः क्षीमे मध्यन्दिने ।

२३न्ता । वैश्वानरः पृथिव्यमक्षराश्चक्षणां । यज्ञस्य केतु
ञ्जनयन्तदाश्चिवाश्च ॥ २ * ॥

अथ वाक्यान्तम्—४भा० १२१-१२४-१२५ वृत्तेषु द्रष्टव्यम् । १

वायुमृत्युर्वानुष्टुप् सोमः ॥ भासम् ॥ पुरोजि
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 तीव्रोषन्वा२३साः । सुतायमादयिन्नार ३ वायि । अप
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 श्वान२अथिष्टा२३ना । सखायोदीर्घजिह्वार३या३म्(१) ॥
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 सखायोदीर्घजिह्वार३याम् । योधारयापावका २ ह्या ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 परिप्रस्यन्दतेह २ इताः । इन्दुरश्वोनकृत्वा२इया३ः(२) ॥
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 इन्दुरश्वोनकृत्वा२इयाः । तन्दरोषमभीना२हराः । सोम
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 विश्वाचियाधा२इया । यज्ञायसन्तुवद्रा२इया३ः(३) ॥ भा
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 २३४५सु ॥ ३ ॥

अथ व्याख्यानम्—शभा० १२१-१२२-१२३ वृत्तेषु द्रष्टव्यम् । ३

• વિષયત્યગ્નિહીન શામ ।

† यज्ञोयज्ञोयभासयोर्वन्तिद्वारपक्षे चार्भवे चेदम् ।

वसिष्ठो वृद्धती सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ तावाह^{१ २}
^{२ २ १}सोमरारणोवा । ^{१ २ २ २ २}साख्यः^२न्दोदिवेदिवेपु^२रुणिवधोनिचर ।
^{१ १ १ १ १ ४ १}तिमा^२र३मवा । ^१पारिधी^२रा^२३ता^२३यि । ता^२आ^२३४
^{२ २ ५ ५ १ १}यिहा । ओवा^२ई । हाजवा^२(१) ॥ परोवा । धायि^२रति
^{२ २ २ १ १ १ २ १ २}ता^२इ^२हितवा^२चनक्तमुतसो । मता^२३यिदिवा । दूहानो
^{१ ४ १ २ २ ५ १}वार^२३भो^२३ । जधा^२३४ ना । ओवा^२ई । हाजवा^२(२) ॥
^{१ १ १ १ २ २ १}दुहोवा । नोवभ्रजधनिघृणातपन्तमतिह । रिया^२ २ ३
^{२ १ २ २ १ ४ १ २ २}मराः । शाकुना^२आ^२३यिवा^२३ । पाप्ता^२३४यिमा । ओ
^{५ ५ १}वा^२ई । हाजवा^२(३) ॥ अस् ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

भरद्वाजोऽनुष्टुप्सोमः ॥ वृद्धसाम ॥ औहोयिपु^{१ २}
^{२ २ २ १ १ २ २}रोजितीवो^२बन्धसा^२ ३ १ । सुतायमा । दायि^२त्ता^२ २ ३
^{४ १ २ २ ४ ५ १ १ १}४वायि । अपा^२३४ । औहोवा । आनाम् । आया^२३१

* वृद्धत्पुष्टे विद्युति आर्भवे चेदम् ।

^१यि । ^५ष्टार३४ना । ^{१ १२ २ १}सखायोदा३४ । ^{१२ ४२ ५}औहोवा । ^१घा२
^१जायिङ्गा२३४ । ^५याम् । ^५उज्जवा६हाज । ^{१२ २}वा(१) ॥ ^{१ २}औहो
^१यिसखा३४ । ^{२ १}योदायि । ^{१ २ १}घाजिङ्गा२४३याम् । ^{१२ १}योधा
^{१२ ४२ ५}३४ । ^{१ १ २}औहोवा । ^१रयापावा । ^१काया३१ । ^१परिप्रस्यन्द
^{१२ १}तेह्र२३४ताः । ^{१ १}इन्दुरश्वा३४ । ^{१२ ४२ ५}औहोवा । ^१नारकत्वा
^५२३४ । ^५याः । ^५उज्जवा६हाज । ^{१२ २}वा(२) ॥ ^१औहोइन्दू३२ ।
^१अश्वो । ^{१ १}नाकृत्वा२३४याः । ^१तन्दू३४ । ^{१२ ४२ ५}औहोवा । ^{१२}रो
^२षोमभायि । ^२नारा३१ः । ^{२ २ १ २}सोमविश्वाचियाधा २ ३ ४था ।
^{१ १२ १}यज्ञायसा३४ । ^{१२ ४२ ५}औहोवा । ^१ह्र२आद्रा २ ३ ४ । ^५याः ।
^५उज्जवा६हाज । ^१वा(३) ॥ ^१ह्रस् ॥ ५ * ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१२ २ २}वसिष्ठो बृहती सोमः ॥ ^{१२ २}रथन्तरम् ॥ ^{१२ २}पारीतोषि
^{२ १}अतासुतोवा । ^{२ २}सोमोयउत्तमं हविर्धन्वायोनय्यीष ।

* विषुवत्यामंवे ।

^१पु^२त्तुवा^{१२२१}३न्तरा । सू^४षावसो^१२३मा३म् । आ^१द्रा^२३ ४यि
^२भा । ओ^२वा^५६ । द्वा^५जवा^{११}(१) ॥ सु^{२२}षोवा । वा^२सोम^२द्रिभि
^२र्न^२म्युना^२नो^१षविभिः । परा^२२३यि^२स्रवा । आ^१द^१भ्य^१सू^१ २ ३
^४रा^१३ । भा^२यिन्ता^२३४रा । ओ^२वा^५६ । द्वा^५जवा^{११}(२) ॥ अ^१दो
^१वा । आ^२स्तुरभि^२न्तर^२स्सु^२ते^२चित्वा^२पु^{१२}त्तुमदा । मा^२षा^२३३न्ध
^१सा । आ^१यि^१णन्तो^{१२२}गो^४२३भा^१३यिः । ज^२त्ता^२३३४राम् । ओ
^५वा^४६ । द्वा^१जवा^१(३) ॥ अ^१स् ॥ ई^१* ॥

अथ याज्यामन्—४भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ६

^१प्रजा^१पतिर्गा^१यत्रीन्द्रः ॥ रे^१वत्यम् ॥ द्वा^१जरे^१वा ।
^२ती^१र्नाः । इ^१हा । स^१धमा^{१२३}दार । द्वा^१३१जवा^१२३ । ई^१३४
^५डा । इ^२न्द्रा^२२यि^१सन्तू । इ^{११}हा । तु^{११}विवा^{११२३}जारः । द्वा^१३१
^२जवा^५२३ । ई^२३४डा । सु^२मा^२२न्तो^२या । इ^२हा । भि^{११}र्मदे
^३मा^२२ । द्वा^१३१जवा^५२३ । ई^१३४डा^१(१) ॥ द्वा^१वा^२द्या । त्वा^{२१}वान् ।

* विश्वजिति मध्यन्दिने ।

इहा । त्मनायुक्ताः । द्वात्रिंशज्वा२३ । ई३४डा । स्तो
 तृ२भ्योधा । इहा । ष्वीयानारः । द्वात्रिंशज्वा२३ ।
 ई३४डा । ऋणो२रक्षाम् । इहा । नवक्रियो२ः । द्वा
 श्वा२३ । ई३४डाः(२) ॥ द्वावायात् । दुवाः । इहा । शत
 क्रतारज । द्वात्रिंशज्वा२३ । ई३४डा । षकारमञ्जा ।
 इहा । रितृणारम् । द्वात्रिंशज्वा२३ । ई३४डा । ऋ
 णो२रक्षाम् । इहा । नशचीभारयिः । द्वात्रिंशज्वा
 २३ । ई३४डा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५१—५६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ७

भरद्वाजः पिपीलिकमध्या शकुमती गायत्रयग्निः ॥

वृहत्साम ॥ षौचोयित्वमग्नेयज्ञानाच्छौचं । तार३४वा
 यि । शुवा३४षौचोवा । षा३१म् । द्वा२३४यिताः ।
 देवेभिर्वा३४ । षौचोवा । नु२षायिजा२३४ । नायि ।

* विश्वजित्यन्वावाक्यसाम ।

५   ५   १२२   २   १   २१
उज्ज्वाइंहाज । वा. १) ॥ औद्योयिनेसाहृ । नोमन्द्रा ।

१ २ ५   १ २   ३४ ५ ५   ५
भायिरद्वा२३४रायि । जिह्वा३४ । श्रीहोवा । भायिः ।

याजा३१ । मा२५४द्याः । आदेवान्वा३४ । श्रीहोवा ।

१   २   ३   ४

क्षारयियाक्षा २ ३ ४यि । वा । उऊवाइहाज । वा(२) ॥

११८   १   ११   ११   ५   ११
 औद्योगिकवाण ।   यादिवे ।   धोमद्वार३४नाः ।   पथा

३४। औहोवा । चदायि । वाआइ१ । जार ३ ४सा ।

१ १ १ १ ४ ४ ४ ४ १ १
अग्नेयज्ञा ३४ । औहोवा । पूरसू । पूरसुक्रा २३४ ।

ताऊ । ऊऊवाइहाऊ । वा(३) ॥ हम् ॥ ट * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४६-५४७-५४८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ८

वृकजम्भो बृहती सोमः । धार्कजम्भाद्यम् ॥ १८
हाव

१५ ११ १   १ १   १
भिसोमासआयावाः ।   पवन्तेमदियन्मादाम् ।   हाज्ज ।

समुद्रस्याधिविष्टपायि । हाऊ । मा३नायिषायिणा३ः ।

१
दाज। मात्सरासी। १ दाज। मा २ दा २ व ४ औ

^१होवा । ^१च्युता^१इ^१ह^१स्(१) ॥ ^{१२}हाज^{२२}मत्सरा^{१२}सीमद^{१२}च्युताः ।
^१मत्सरा^{२२}सीमद^१च्युता^१हाज । ^१तरत्स^१मुद्रम्यवमा । ^१हाज ।
^१तरत्स^१मुद्रम्यमू । ^१हाज । ^१द्रम्यवमा । ^१हाज । ^१ना३
^१जर्मायिणा३ । ^१हाज । ^{११२२१}राजादेवाः । ^१हाज । ^१आ २
^१र्ता २ ३ ४ औहोवा । ^१वृ^{१२}हा^२इ^१ह^१स्(२) ॥ ^{१२}हाज^{२२}राजादे
^{११}वच्य^{१२२}तम्ब^२हात् । ^{१२२२}राजादेव^१च्य^{१२}तम्ब^{१२}हात् । ^१हाज । ^{१२}अर्षा
^१मित्र^१स्य^{१२}वरुणा । ^१हाज । ^{१२}अर्षा^१मित्रा । ^१हाज । ^१स्यव
^१रुणा । ^१हाज । ^१स्या^१धर्माणा३ । ^१हाज । ^{११२}प्राहिन्वा
^१नाः । ^१हाज । ^१आ २ ^१र्ता २ ३ ४ औहोवा । ^{१२}वृ^१हा
^१इ^१ह^१स्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य आख्यानम्—१भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्दृश्यम् । ८

^{१२}वृकजम्भो ^{१२}वृहती ^{१२}सीमः ॥ ^{१२}वार्कजम्भो^{२२}त्तरम् ॥ ^{१२}परी
^{१२}तोषि^{१२}च्चता^{१२}सूताम् । ^{१२}सूताम् । ^{१२}सूताम् । ^{२२}सीमीय^{२२}उत्त

* आणुहीने मध्यन्दिने ।

^{१ १}म^{१ १}हावीः । ^{१ १}हावीः । ^{१ १}हावीः । ^{२ २ २}दधन्वा^{१ १}योन्यो^{१ १}अप्सु
^{१ १}वन्तारा । ^{१ १}तारा । ^{१ १}तारा । ^{२ २ १ १}सुषावसोममद्रा^{१ १}यिभायिः ।
^{१ २}द्रायिभायिः । ^{१ २}द्रायिभायिः(१) ॥ ^{२ २ १ १}सुषावसोममद्रा^{१ १}यिभा
^{१ २}यिः । ^{१ २}द्रायिभायिः । ^{१ २}द्रायिभायिः । ^{२ २ १}सुषावसोममद्रा^{१ १}यि
^{१ १}भायिः । ^{१ १}द्रायिभायिः । ^{१ १}द्रायिभायि । ^{२ २ २}नूनम्युनानोचवि
^{१ २ १ २}भिःपरिस्तावा । ^{१ २}स्तावा । ^{१ २}स्तावा । ^१अदब्धस्सुरभिन्ता
^{१ १ १ १}राः । ^{१ १}ताराः । ^{१ १}ताराः(२) ॥ ^{१ १ १ १}अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ १}ताराः ।
^{१ १}ताराः । ^{१ १ १ १ १ १}अदब्धस्सुरभिन्ताराः । ^{१ १}ताराः । ^{१ १}ताराः । ^२सुते
^{२ २ १ १ १ १}चित्वाप्सुमदामोचन्धासा । ^{१ १}धासा । ^{१ १}धासा । ^२श्रीण
^{२ २ १ १ १ १ १ १}न्तो गोभिर्हन्ताराम् । ^{१ १}ताराम् । ^{१ १}ताराम्(३) ॥ ^{१ २ २ १}स्त्रीभाना
^{५ २ २}३४ । ^{१ १ १ १ १}श्रीचोवा । ^{१ १ १ १ १}ई२३४५ ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १०५ १०६-१०७ पृष्ठेषु तदेव । १०

इन्द्रस्त्रिष्टुबिन्द्रः । राजनम् ॥ तदिदासा । भुव ।
 १२३४५ ५ ११२ ११ १२३४ ५
 नेषुज्येष्ठाम् । ३ । यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः ।
 ११२ ११ १२३४ ५ ११२
 यतोजज्ञायि । उग्रः । त्वेषनृम्णाः । यतोजज्ञायि ।
 ११ १२३४ ५ ११२ १ १ १२
 उग्रः । त्वेषनृम्णाः । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णाति
 ४५ ११२ १ १ १२३४ ५ १
 शत्रून् । सद्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । स
 १२ १ १ १२३४ ५ ११
 द्योजज्ञा । नोऽनिरि । णातिशत्रून् । अनुयवायि ।
 १२१ १ १२३४ ५ ११ १२१ १ १२३४ ५
 श्वेम । दन्तियूमाः । अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः ।
 ११ १२१ १ १२३४ ५ ११२ ११
 अनुयवायि । श्वेम । दन्तियूमाः (१) ॥ वावृधानाः । श्व
 २ १२३४५ १२१२ ११२ १२३४५
 सा । भूरियोजाः । वावृधानाः । श्वसा । भूरियो
 ५ १२१२ ११२ १२३४५ ११२
 जाः । वावृधानाः । श्वसा । भूरियोजाः । शत्रुर्हा
 ११ १२३४५ ११२ ११२ ११
 सा । यभिय । सन्दधातायि । शत्रुर्हासा । यभिय ।
 १२३४५ ११२ ११ १२३४५
 सन्दधातायि । शत्रुर्हासा । यभिय । सन्दधातायि ।
 ११ १ १२३४ ५ ११
 अवियनात् । चाश्विय । नक्षसज्ञायि । अवियनात् ।

^{१ १ १ १ ४ ५} चार्श्विय । ^{१ १ १} नक्षसस्त्रायि । ^{१ १ १} सन्तेनवा । ^{१ १ १} तप्रभृ । ^{१ १ १} ताम
^{४ ५ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १} देषू । ^{१ १ १} सन्तेनवा । ^{१ १ १} तप्रभृ । ^{१ १ १} तामदेषू । ^{१ १ १} सन्तेनवा । ^{१ १ १} तप्र
^{१ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ ४ ५} भृ । ^{१ १ १} तामदेषू(२) ॥ ^{१ १ १} तुवेक्रतूम् । - अपिष्ठ । ^{१ १ १} जन्तिविश्वा
^{१ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १} यि । ^{१ १ १} तुवेक्रतूम् । ^{१ १ १} अपिष्ठ । ^{१ १ १} जन्तिविश्वायि । ^{१ १ १} तुवेक्रतूम् ।
^{१ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १} अपिष्ठ । ^{१ १ १} जन्तिविश्वायि । ^{१ १ १} द्विर्यदायि । ^{१ १ १} तेचिर्भ । ^{१ १ १} व
^{१ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १} न्तियूमाः । ^{१ १ १} द्विर्यदायि । ^{१ १ १} तेचिर्भ । ^{१ १ १} वन्तियूमाः । ^{१ १ १} द्वि
^{१ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १} र्यदायि । ^{१ १ १} तेचिर्भ । ^{१ १ १} वन्तियूमाः । ^{१ १ १} स्वादोःस्वादी ।
^{१ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १} यःस्वादु । ^{१ १ १} नाद्धजासाम् । ^{१ १ १} स्वादोःस्वादी । ^{१ १ १} यःस्वादु ।
^{१ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} नाद्धजासाम् । ^{१ १ १} स्वादोःस्वादी । ^{१ १ १} यःस्वादु । ^{१ १ १} नाद्धजा
^{५ १ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १} साम् । ^{१ १ १} अदस्सुमा । ^{१ १ १} धुमधु । ^{१ १ १} नाभियोधीः । ^{१ १ १} अदस्सु
^{१ १ १ १ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १} मा । ^{१ १ १} धुमधु । ^{१ १ १} नाभियोधीः । ^{१ १ १} अदस्सुमा । ^{१ १ १} धुमधु ।
^{१ १ १ ४ ५ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} नाभियोधीः(३) ॥ ^{१ १ १} वागीडासूवोबृहद्गङ्गा२३४५ः ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५३—५५० पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

वामदेवोऽष्टिरिन्द्रः ॥ पञ्चनिधनं वामदेव्यम् ॥

^{१ २} त्रिकङ्कुकेषुमहिषोयवाशिराम् । ^{० १ ५} तुवारयिष्ट्वा २३४ष्माः ।

^{१ २} त्वम्यसोममपिबद्धिष्णुनासुताम् । ^{० १ ५} यथारवा २ ३ ४ ग्राम् ।

^{१ २} सईममादमच्चिकर्म्मकर्त्तवायि । ^{० १ ५} मष्टारमू २३४द्धम् ॥ (१)

^{१ २} साकञ्जातः क्रतुनासाकमोजसा । ^{० १ ५} ववारचार २ ३ ४ यिया ।

^{१ २} साकं वृद्धो वीर्यैः सामच्चिर्म्मुधा । ^{० १ ५} विचारर्षा २ ३ ४ णायिः ।

^{१ २ ३} दाताराधः स्तुवते काम्यं वक्ष । ^{० १ ५} प्रचारयितार ३ ४ ना (२) ॥

^{१ २ ३} अधत्विषीमा अध्योजसा क्रिवायिम् । ^{० १ ५} युधारभार २३४वात् ।

^{१ २ ३} आरोदसौ अपृणदस्य मयना । ^{० १ ५} प्रवारवार २३४र्धायि । अध

^{२ ३} तान्यञ्छठरे प्रेमरिच्यता । ^{० १ ५} प्रचारयितार २३४या । सैन

^{२ ३ ४} सञ्चदेवो देवस्य सत्यइन्द्रः । ^{० १} सत्यारमा २ ३ ४ यिन्द्राम् (३) ॥

^{१ २ ३ ४} चराचरायवृक्षतइदं वाममिदम् वृक्षम् ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८—५६१ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ११

* विष्णुजिज्ञासाप्रदे प्रज्ञासाम् ।

स्वाशिरक्षययो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ।

^{१ १२ १ २} अयामायाम् । ^१ परिसुवा२ । ^{१२ २, १} नोगायिरा२ ३ ४यिष्ठाः ।

^{१ २} पवित्रेसोर । ^{१२ १ ३} मोअक्षा२३४रात्(१) ॥ ^१ तुर्वविप्रा२ः । ^{१ १} तुव

^१ क्का२३४वीः । ^५ मधुप्रजा२ । ^{१ १ ३} तमन्वा२३४साः(२) ॥ ^{१ २} तुवेविश्वे

^१ २ । ^{१ २, १} सजोषा२३४साः । ^५ देवासःपारयि । ^{१ २ २} तिमाशा२३४

^५ ता । ^{१ २} मदेषुसा २ । ^{१ २, १} र्वधाआ २३४ सायि(३) ॥ ^५ ई २ ३

^{४ १} ४ ५ ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६१-६४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

(इलान्द मग्निष्टोमसाम कार्यमिति श्रुतेः ॥ सतवश्या
वीयानि सामानि व्रतइति निदानवचनाच्च ॥ अग्निस्त्रिधा

^{१ २ २} विष्टारपङ्क्तिरग्निरित्यूष्यादयः ॥†) अग्नेरिलान्दम्यञ्चानुगा

^{१ २ २} नम् । (तवश्यावीयमित्यस्यसञ्ज्ञानिदानवचनात्॥) अग्ने

^{१ २ १} तवश्र । ^२ इडा । ^२ सुवः । ^{२ २ १ २ २ १ २} इडा । ^{१ २} वीवयोमहि । ^{१ २} इडा । ^{१ २} सुव ।

* सचात्रते चार्भवे ।

†, ‡ नैते संहितावचनेऽपि तु औपपत्त्यावेव, सेवकप्रसादान् लभन्ते इत्येते
प्रायः सर्वपुरुषेषु ।

^१इडा । ^{१२ २ १}भाजन्तेष्वर्च । ^२इडा । ^{२ १२ २}सुवः । ^२इडा । ^{२ १२ २}योविभाव
^{१२}सो । ^२इडा । ^२सुवः । ^{१ १२ २}इडा ॥ ^२वृद्धज्ञानोश । ^२द्वा ३१
^{१ २ १२ २}जवार३ । ^{१ १}वसावाजामु । ^{१ १}द्वा ३१जवार३ । ^{१ १}क्थियन्दधा
^१सि । ^{१२ १२ १२}द्वा ३१जवार३ । ^{१२ १२ १२}दाग्नुषेकावे । ^{१२ १२ १२}द्वा ३१जवार३ ।
^५सूर३४वाः । ^१इच्च । ^५द्वा ३१जवार३ । ^५ज्यो२४तीः(१) ॥
^१पा । ^{१ ३४ ५}वाकवर्चाः । ^१कवर्चाः३ । ^{१ २}कवर्चाः । ^{१ १}कवर्चाः ।
^{१ ३४ ५}शू । ^{१ २}क्रावर्चाभा । ^{१ २}वर्चाभा३ । ^{१ २}वर्चाभ । ^२वर्चाभ ।
^२वर्चाभ । ^{१ ३४ ५}नू । ^{१ २}नावर्चाज । ^{१ २}वर्चाज३ । ^{१ २}वर्चाज । ^२वर्चाउ ।
^२वर्चाउत् । ^१ई । ^{१ १२ ४ ५}या३ । ^{१२}षौभानुना । ^{१२}भानुना३ ।
^{१२ २}भानुना । ^{२ २}भानुना । ^{२ २}भानुना । ^{१२}ए । ^{१२ १२}व्रतमेसुवरेश
^१कुनः ॥ ^{१ २ २ २}पुत्राभीहोहोद्यायि । ^{१ १}माताशरा२ । ^{२ २}विचाभी
^१होहोद्यायि । ^{१ १}रानूपा२ । ^{२ २ १}वसाभीहोहोद्यायि । ^{१ १}पाणा
^१श्ची । ^{१ १ १२ १}रोदसौहो३ । ^१जम्मा२ । ^१उभा । ^{१ ४ ५}औ३होवा(२) ॥

^{१ २ १ २ २} जजर्निपाज्जा । ^{१ २} इडा । ^२ सुवः । ^{१ २ १ १} इडा । तवेदस्सुश ।

^{१ २} इडा । ^२ सुवः । ^{१ १ १} इडा । ^{१ २} तिभिर्मन्दस्व । ^{१ २} इडा । ^{१ २} सुवः ।

^२ इडा । ^{१ २ १ १ १} धीतिभिर्दितः । ^२ इडा । ^२ सुवः । ^{१ २} इडा ॥ तुवे

^{१ १} इषास्सम् । ^{१ १ २} दधुभूरायिव । ^१ द्वाश्शजवा २३ ।

^{१ १ १} २३ । ^{१ २ १} पसश्चित्रोत । ^{१ २ १} द्वाश्शजवा २३ । ^{१ २} योवामजाताः ।

^५ द्वाश्शजवा २३ । ^१ द्वाश्शजवा २३ । ^१ इद्वाद्वा ३१ जवा २३ ।

^५ ज्यो २३४तीः(३) ॥ ^१ आयि । ^{१ २ ४ ५ २} रज्यन्नये । ^१ ज्यन्नये ३ । ^१ ज्यन्न

^२ ये । ^{१ ४ ४ ५} प्रा । ^१ थायस्वजा । ^१ यःस्वजा ३ । ^१ यःस्वज । ^१ यःस्व

^{१ १ ४ ५} ज । ^{१ २} तू । ^{१ २} भायिरस्मेरा । ^{१ २ २} अस्मेरा ३ । ^{१ २} अस्मेरा । ^{१ २} अस्मे

^२ रा । ^{१ १ ४ ५} यो । ^१ चामर्त्तिया ३ । ^१ मर्त्तिय । ^१ मर्त्तिय । ^१ मर्त्ति

^{१ २} यः । ^{१ २ १ २} ए । ^१ व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ ^{१ २ २ १} सदाधौधौधौधायि ।

^{१ १} शाताश्स्था २ । ^{१ २ १} वपूश्चौधौधौधायि । ^{१ १} धौवा १ यिरा २ ।

^{१ २ १} जसाधौधौधौधायि । ^{१ १ १} पाष्ठाधौ । ^{१ १ १ २ १} दार्शतीधौ ३ । ^१ ऊ

^१म्ना^२२ । ^१क्रतुस् । ^{१ ४ ५}षौरश्चोवा^(४) ॥ ^{२ १२ २ १२}इष्कर्त्तारम् । ^२इडा ।
^२सुवः । ^{२ १ २ १ २ २}इडा । ^{१२}ध्वरस्यप्रचे । ^२इडा । ^२सुवः । ^२इडा ।
^{१ १ १}तसङ्ख्यन्तम् । ^{१२}इडा । ^२सुवःइडा । ^{१२ १२ १ १}राधसोमचः ।
^२इडा । ^२सुवः । ^{१२ १२ १}इडा ॥ ^२रार्तिवामास्य । ^२चा३१जवा
^{१ १२ १२}२३ । ^{१ १ १}सुभगाम्नाहीम् । ^{१ १ १}चा३१जवा२३ । ^{१ १ १}इषन्दधासि ।
^{१२ १ १}चा३१जवा२३ । ^१सानसि^{१२}रायिम् । ^१चा३१जवा २ ३ ।
^५स्र२३४ वाः । ^२इह । ^२हा ३१ जवा २ ३ । ^२ज्यो २ ३
^५४तौः(५) ॥ ^{१ २ १ १ ४ ५}आर्ता३ । ^१वानम्नाही । ^१नम्नाही३ । ^१नम्नाहि ।
^१नम्नाहि । ^१षाम् । ^{१ १ ४ ५}वा३यि । ^१श्वादर्शताम् । ^१दर्शता
^१श्म । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१दर्शतम् । ^१आ । ^१ग्री३म् ।
^{१ १२ ४ ५}स्रन्नायदा । ^{१२}न्नायदा३ । ^{१२}न्नायद । ^२न्नायद । ^२न्नायद ।
^१धायि । ^{१ १२ ४ ५}रे३ । ^{१२}पूरोजनाः । ^{१२}रोजना३ः । ^{१२ २}रोजनाः ।
^{१२ २}रोजनाः । ^{२ २}रोजनाः । ^{१२}ए । ^{१२ १२ १ १ २}व्रतमेसुवरेणकुनः ॥ ^१श्रुत्वा

^{२ १} ^२ ^१ ^१ ^२ ^२ ^२
 औहोहोहायि । णासाश्रा२ । यस्ताऔहोहोहायि ।
^{१ १} ^{२ २} ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 मान्तूश्वा२ । गिराऔहोहोहायि । देवाइयाम् । मा
^{१ २ २} ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 नुषौहो३ । ऊम्मा२ । यगा । औ३होवा(६) ॥ होपुइ ।
 डा ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० ३२६—३३८ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युद्घातानि द्वितीयः प्रपाठकः ॥ २ ॥

॥ इति संवत्सरपर्व ॥ २ ॥

— ००० —

● विश्वजिन्महाव्रते इत्यान्धमग्निहोमसाम ।

अथैकाहपर्वेदानीं प्रवर्तते ॥

अथर्वाऽनुष्टुप् सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उज्ज्वा^{१ २}
^{२ २}ओद्वा^{२ २ २}। ^२ओद्दोवा^{२ २ २}। पुरोजितायि। उज्ज्वाओद्वा^{२ २ २}।
^{१ २}ओद्दोवाद्वाज^{१ २}। वा। आवत्। वोअन्धार३साहः^{२ १ १}।
^{१ २ २ २}उज्ज्वाओद्वा^{२ २ २}। ^२ओद्दोवा^{२ २ २}। सुतायमा। उज्ज्वाओद्वा^{२ २ २}।
^{१ २}ओद्दोवाद्वाज^{१ २}। वा। सूवः। दयित्ववेअपश्चान्अथि^{१ २ २ १ १}
^१ह्यार३ना३। उज्ज्वाओद्वा^{१ २ २ २}। ^{२ २ २}ओद्दोवा^{२ २}। सखायोदायि।
^{२ २ २}उज्ज्वाओद्वा^{१ २ १ २ १}। ^{१ २}ओद्दोवा^{१ २}द्वाज। वा। ज्योतिः।
^{१ १}घजिक्कार३या३म्। उज्ज्वाओद्वा^{१ २ २ २}। ^{१ २ १ २ १}ओद्दोवाद्वाज।
^{१ २ २ २}वा३(१)॥ उज्ज्वाओद्वा^{२ २ २}। ^{२ २}ओद्दोवा^{२ २}। सखायोदायि। उज्ज्वा^२
^{२ २}ओद्वा^{१ २ १ २ १}। ^{१ २}ओद्दोवा^{१ २}द्वाज। वा। आवत्। घजिक्कार३^१
^१या३म्। उज्ज्वाओद्वा^{१ २ २ २}। ^{२ २ २}ओद्दोवा^{२ २}। योधारया। उ

^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^{११ ११} सूवः । पावक्

^१ यापरिप्रस्यन्दतेसूरश्ताः । ^{१ ११ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १ १} औहोवा ।

^{१ १ १} इन्दुरश्वाः । ^{११ ११ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा ।

^{१ १} ज्योतिः । ^{१ १ १} नक्तवारश्वाः । ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११} औहोवा

^१ हाज । वा३(१) ॥ ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^{१ १ १ १ १} इन्दुरश्वाः ।

^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ १ १} आवत् । नक्त

^१ त्वारश्वाः । ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १ १} औहोवा । ^१ तन्दुरोषाम् ।

^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ १ १} हवः । अभीन

^{१ १ १ १ १} रस्मोमविश्वाचियाधारश्वाः । ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १ १} औहोवा ।

^१ यज्ञायसा । ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहाज । वा । ^१ ज्यो

^१ तिः । ^{१ १ १ १ १} तुवद्रारश्वाः । ^{१ १ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{११ ११ १} औहोवाहा

^{१ १ १ १} ज । वा३ (३) ॥ ई२३४५ ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० १३१-१३२-१३३ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । १

* तृतीयसाहसार्धवे ।

स्वाग्निरक्षय्यो गायत्री सोमः ॥ स्वाग्निरामर्कम् ॥

अयामायाम् । स्वादिष्टयार । मदायिष्ठार३४या । पव
स्वसोर । मधारार३४या । इन्द्रह्यपार । तवायिष्ठर
३४ताः(१) ॥ रक्षोद्धावारयि । अचर्षार३४णायिः । अभि
योनारयिम् । अयोहार३४तायि । द्रोणिसधार । स्थ
मासार३४दात्(२) ॥ वरिवोधार । तमोभूर३४वाः । म
दिष्ठोवार । अहन्तार३४माः । पर्षिरार । धोमाघोर
३४नाम्(३) ॥ ईर३४पु ॥ २ * ॥

अथ आख्यानम्—३भा० १०५-१०६-१०७ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । २

वृषाक्षरिर्गायत्री सोमः ॥ वार्षाक्षरम् ॥ द्वावर्षा

सोमा । सोमसोमा । द्यूमन्तार३४माः । अभिद्रोणा
निरोक्ष्वात् । सौदन्योर३४नौ । वने । पूर३४औक्षो
वा(१) ॥ द्वावप्साइन्द्रा । इन्द्रइन्द्रा । यावायार३४वायि ।

● प्रथमसाक्ष्यार्थम् ।

वरुणायमरु१ज्ञा२श्याः । सोमा३चार४र्षा । तुवि । ष्णा
 २वार३४औहोवा(२) ॥ द्वाविषन्तोका । तोकतोका । या
 नोदार३४धात् । अ॒स्रभ्य॑ सोमवा॒शयि॑श्वा॒शताः । आप
 वार३खा । सह । सार॑यिणा॒र३४औहोवा(३) ॥ ३* ॥

अस्र आस्रानम्—इमा० ६१४-६१५-६१६ पृष्ठेषु द्रष्टव्यम् । ३

वृषा॑हरिर्गायत्री सोमः ॥ द्वितीयवर्षा॑हरम् ॥ य
 स्तोमदो॑होहायि । होयि । वारे॑णायार॒ः । होयि ।
 तायिना॑पावार॒ः । हो । स्वा॑अन्धासा॒र । होयि ।
 दायि॑वारेवायिरा॒र । होयि । घश । सार॑हा २३४
 औहोवा(१) ॥ ज॒घ्नित्व॑न् होहायि । होयि । आमा॑शयि
 त्राया॑रम् । होयि । सा॒क्षाशयि॑र्वाजा॒रम् । होयि ।
 दायि॑वे॒दायि॑वा॒रयि । होयि । गोषा॑शतायिरा॒र । हो ।
 श॒साः । आ॒रसार॑र३४औहोवा (२) ॥ स॒न्नि॒स्तो॒ष होहायि ।

* अ॒न-मध्यन्दिने ।

^१होयि । ^२रूपो^१भूवा^२रः । ^१होयि । ^०रूपस्थाभा^२रविः ।

^१होयि । ^२नाधेश^१नूभा^२रयिः । ^१होयि । ^२सायिदा^१श्च^२यायिना

^२रः । ^१होयि । ^{२१२}नयो । ^३नार^{५२२}यिमार^{२३४}ओ^{२१}होवा (३) ॥ अभि

^{२११}स्फूर्ज^२यन्दि^२षाः । ^{२२२}समोषाभि^{२२१}स्फूर्ज^{२१}यन्दि^{२१}ष्मः ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३-३४४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयो वि

^{२६}राज^२एकेषामितीन्द्रः ॥ ^{२६}परा^२चीषु रथन्तरम् ॥ आभित्वा

^{२२}शूर^१नोनू^{२२}मोवा । ^{२२}आदु^२ग्धा^{२२}द्व^{२२}धेनव^१ईशानमस्यजगतः । सु

^२वार^१ईशाम् । ^१आयि^{२२१}शानमा^४र^१यिन्द्रा^२श्च^२स्थ^२३४षा ।

^{२५}ओवा^५द् । ^{२१}चाज^{२२}वा(१) ॥ ^{२२}नत्वो^{२२}वा । ^{२२}वा^{२२}अन्योदिवियः ।

^{१२}नपा^२र^{१२२२}र्थिवाः । ^४नजा^१तीना^२र^२जाश्च । ^२नायि^२ष्या^२३४ता ।

^{२५}ओवा^५द् । ^{२१}चाज^{२२}वा(२) ॥ ^{२२}अश्चो^{२२}वा । ^१यान्तो^२मघवन्ति । ^१द्रवा

२ १ २ १ ४ १ २ २
 २३जिनाः । गव्यन्तस्त्वा२३४। वामा२३४। ओ
 ५ ५
 वा३। द्वाजवा (३) ॥ अस् ॥ ५ * ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ८३-८४ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

भरद्वाजो बृहती प्रथमा द्विपदोत्तरे विष्टारपङ्क्तयो

१२ २ २
 विराजणकेषामितीन्द्रः ॥ पराचीषु बृहत् ॥ औद्योयित्वा

२ १ २ १ २ २ १ २ ५
 मिद्धिद्वामद्वा३। सातीवाजा । स्थाकारा२३४वाः ।

१ २ ३ ४ २ ५ २ १ २
 तुवा३४ । औद्योवा । वृत्रायिषुवायि । द्रासा३१त् ।

१ २ २ १ २ २ ३ ४ २ ५ १
 पतिन्ना२३४राः । त्वाङ्गाष्टा३४ । औद्योवा । द्वा२३

५ ५ १ २ २
 वी२३४ । ताः । उज्जवा३४ज । वा(१) ॥ औद्योयिसत्वा

१ २ ५ १ २ ३ ४ २ ५ १ २
 इमे । ना२३४श्वायि । त्रवा३४ । औद्योवा । आद्वा३१ ।

२ ३ ५ १ २ २ ३ ४ २ ५ १
 स्तधृष्णू२३४या । महस्तवा३४ । औद्योवा । नो२३

५ ५ ५ १ २ २
 द्रा२३४यि । वाः । उज्जवा३४ज । वा(२) ॥ औद्योयि

२ २ २ ५ १ २ ३ ४ २ ५ १
 गामा३१ । शू२३४वाम् । रथा३३ । औद्योवा । या

मा३१यि । ^{२ ३}द्रसङ्का२३४यिरा । ^५सन्नावाजा३४ । ^{१२ २}औहो ^{३२ ४२}
^५वा । ^१नारजिग्यूर३४ । ^५षायि । ^५उड्वाईहाज । ^५वा(३) ॥
^१हस् ॥ ६ # ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३२१-३२२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ६

मरुतः पिपौलिकमध्यानुष्टुप् सोमः ॥ मरुताः

स॒स्तोभोर्कः ॥ ^{२ २}पर्य॒षुप्रधन्वावा । ^{१ २}न्वावा । ^{१ २}न्वावा । ^{१ २}ज
^{२ २}सातयेपरिवार्त्ता । ^{१ २}वार्त्ता । ^{१ २}वार्त्ता । ^{१ २}णिससृणिर्द्विषस्तारा ।
^{१ २}तारा । ^{१ २}तारा । ^{२ २ २ २}धियाञ्चणयानईरासायि । ^{१ २}रासायि ।
^{१ २}रासायि(१) ॥ ^{२ २}अजीजनोहिपवामा । ^{१ २}वामा । ^{१ २}वामा ।
^{२ २ २ २}नसूरियविधारेणा । ^{१ २}रेणा । ^{१ २}रेणा । ^{२ २ २ २}क्लनापयोगीराया ।
^{१ २}राया । ^{१ २}राया । ^{२ २}र॒हमाणः । ^{१ २}पुरन्वाया । ^{१ २}धाया ।
^{१ २}धाया(२) ॥ ^{२ २}अनुक्षित्वास्तुत॒सोमा । ^{१ २}सोमा । ^{१ २}सोमा ।
^{२ २ २ २}मदामसिमहेसामा । ^{१ २}सामा । ^{१ २}सामा । ^{२ २}र्यराजियेवा

^{२ १ १} जा॒भो । ^{१ १} आ॒भो । ^{१ १} आ॒भो । ^{२ १ १} पव॒मान॒प्रगा॒हासा॒यि ।
^{१ १} हा॒सायि । ^{१ १} हा॒सायि (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४०८-४०९ ऋषीर्द्रष्टव्यम् । ७

^१ म॒रुतः॑ च॒न्द्रप॒दो॒ष्णिक् सोमः॑ ॥ स॒स्ती॒भोर्कः॑ ॥ न॒दं
^{२ १ १} व्वो॒अद॒तीना॒म् । ^{१ १} ती॒नाम् । ^{१ १} ती॒नास् । ^{१ २} न॒दं॒थ्यो॒थुव॒ती
^१ ना॒म् । ^{१ १} ती॒नाम् । ^{१ १} ती॒नाम् । ^{२ १ १} प॒ति॒वो॒अग्रि॒याना॒म् । या
^१ ना॒म् । ^{१ १} या॒नाम् । ^{२ २ २} धे॒नूना॒मिषु॒ह्यसा॒यि । ^{१ १} ध्या॒सायि ।
^{१ १} ध्या॒सायि । ^{१ २ २} वा॒यिश्च॒त्सा॒२३४ औ॒होवा । ^{१ १ १ १ १} ई॒२३४५ (१) ॥ ८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

^{१ १ १ १} ज॒मद॒ग्नि॒ष्टृ॒हती॑ सोमः ॥ स॒प्त॒हम् ॥ अ॒यं॒व्वा॒याजः॑ ।
^{२ १} पु॒ना॒न॒स्ती । ^{१ २ १ २} मा॒धा॒रया॑ । ^{१ २ १ २} मा॒धा॒रया॑ । ^{१ २ १ २} मा॒धा॒रया॑ ।
^{१ २ १} अ॒पा॒वसा॑ । ^{१ २ १} नो॒अ॒र्षसा॒यि । ^{१ २ १} नो॒अ॒र्षसा॒यि । ^{१ २ १} आ॒र॒त्न॒धाः ।
^{१ २ १} यो॒नि॒मृ॒ता । ^{१ २ १ २} स्था॒सीद॒सायि॑ । ^{१ २ १ २} स्था॒सीद॒सायि॑ । ^{१ २ १ २} स्था॒सी

* प्रथमत्रायः सोमे आर्भवे ।

दसायि । उत्सोदेवो । क्षीरण्ययाः । क्षीरण्ययाः । क्षी
रण्ययाः । ए । त्रिष्टुतम्प्रवृत्तम् (१) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ अष्टे द्रष्टव्यम् । ८

दीर्घतमा जगती सोमः ॥ दीर्घतमसोर्कम् ॥ धार्ता ।
दायिवः पवते कृत्वियः । रसोरसो । रसः । दाक्षाः ।
दायिवानामनुमादियः । नभीर्नृभीः । नृभीः । क्षारीः ।
सार्जानो अत्योनस । त्वभीस्त्वभीः । त्वभीः । वार्था ।
पाजार्सिकृष्णुषेनदी । पुवापुवा । पुवा (१) ॥ शूराः । नाध
त्तन्नायुधागभ । स्तियोस्तियोः । स्तियोः । ख्वाः । सा
यिषासन्नयिरोगवि । छिषूछिषू । छिषू । आयिन्द्रा ।
स्याशुष्ममौरयन्नप । सुभायिसुभायिः । सुभायिः (२) ॥
आयिन्दुः । हायिन्वानो अज्यतेमनौ । षिभायिष्वि

* इष्यमाने सध्वन्दिने ।

(५८)

^१भायिः । ^{१ १}षिभायिः(३) ॥ ^१पायिन्द्रा । ^{१ १ १ १}स्यासोमपवमानज ।

^{१ १ १ १}मिणामिणा । ^{१ १}मिणा । ^{१ १}तावायि । ^{१ १ १ १}ध्यामाणोजठरेषुआ ।

^{१ १ १ १}विशाविशा । ^{१ १}विशा । ^{१ १}प्रानाः । ^{१ १}पायिन्विद्युदभ्रेवरो ।

^{१ १}दसायिदसायि । ^{१ १}दसायि । ^{१ १}धाया । ^{१ १ १ १}नोवाजाउपमा

^{१ १ १ १}क्षिप्र । ^{१ १}श्वताश्वताः । ^{१ १}श्वताः५११२१(४) ॥ ^{१ १ १ १}ई२३४५ ॥ १०* ॥

अथ याज्ञानम्—४भा० ११२ उडादिषु द्रष्टव्यम् । १०

^१प्रजापतिरनुष्टुप् ^१सोमः ॥ ^१भर्गम् ॥ ^१यत् । ^१अयम्यु

^१षा । ^१रयारयिर्भा२३४गाः । ^{१ १}सोमःपुना । ^{१ १}नोभारर्षा२

^१३४तायि । ^१पतिर्बिश्च । ^१स्यभूरमार२३४नाः । ^१वियस्यद्रो ।

^१दसो२ज२३४भायि(१) ॥ ^१समुप्रियाः । ^१अनूरषा२३४ता ।

^{१ १}गावोमदा । ^१यघार्व्या२३४याः । ^{१ १}सोमासःकृ । ^१एवतार

^१यिपार२३४याः । ^१पवमाना । ^१सआरयिन्द्रा२३४वाः(२) ॥

^१यभोजिष्ठः । ^१तमारभा२३४रा । ^१पवमान । ^१अवारषा

* सोमिकवातुर्मास्यवदप्रवासद्वितीयेऽपि आभवे ।

^५ २३४याम् । ^१ यःपञ्चच । ^१ षण्णार्यिरा^५ २३४भायि । ^१ रयि
^१ येन । ^१ वनार^१ मार^५ २३४हायि(३) ॥ ^१ ए३ । ^१ भर्गार^{१ १ १} २३४५ः ॥११०॥

चक्षुः शब्दाजम्—३भा० ३४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

^१ प्रजापतिरत्यष्टिसोमः । ^१ नित्यवत्साः । ^१ एआया । रु
^{१ १} चाहरिण्यापुनानोविश्वादेषा^{१ १ १} सितरतिसयू^१ रन्वभायिः । इ
^{१ १} डा । ^{१ १} सरोनसयू^{१ १} र्न्वा३भीः । ^{१ १} धारा । ^१ पृष्ठस्यरो^१ रचता
^{१ १} यि । ^१ इडा । ^१ धारा । ^१ पृष्ठस्यरो^{१ १} रचतायि । ^{१ १} अथा । ^{१ १} धारा ।
^१ पृष्ठेस्यरोचतायि । ^१ इडा । ^{१ १} पुनानोअरुषो^{१ १} श्वा३रीः । ^१ वि
^{१ १} श्वायद्रूपापरियासिया३ । ^{१ १} काभीः । ^{१ १ १} सप्तास्येभिरा^{१ १} २३चो ।
^१ काभिरा३^१ जवा^{१ १} २३(१) ॥ ^१ एप्राचीम् । ^१ अनुप्रदिशंयातिचे
^१ कितत्सु^१ रग्निनिर्यततेदर्शनो^{१ १} ररयोः । ^{१ १} इडा । ^{१ १} दैव्योद
^{१ १} र्शनो^{१ १} शरा३थाः । ^{१ १} आगमान् । ^{१ १} उक्थानिपौ^{१ १} र^१ सियो । इ
^१ डा । ^{१ १} आगमान् । ^{१ १} उक्थानिपौ^१ र^१ सिया । ^१ अथा । आ

^१गमान् । ^{१२}उक्थानिपौ^१र^१सिया । इडा । इन्द्रजैत्राय
^१हा^२र्षा^१इयान् । वज्रश्चयङ्गवथो^२अनपा^१इ । च्यूता । स
^१मत्स्वनपा^१इहोयि । च्यूता^१इजंवार^१इ(२) ॥ एरुवाम् ।
^२इत्यत्यणीनां^२विदोवसु^२रुम्मा^२टभिर्मर्ज्यसि^१स्वभा^१इदमायि ।
^२इडा । ऋतस्वधीतिभा^१शयिर्दा^१इमायि । पारा । वतो
^१नसा^१इमतात् । इडा । पारा । वतो^१नसा^१इमताम् ।
^१अथा । पारा । वतो^१नसा^१इमतात् । इडा । यन्त्रारण
^१न्निधा^१शयिता^१इया^१४ । त्रिधातुभि^१ररुषी^१भिर्वयो^१इ । दाधा^४
^{१२}यि । रोचमानोवयो^१इहोहि । दाधन्ना^१इजवार^१इ(३) ॥
^१इट्^१इडा^१इ^१इ^१इ^१४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १११ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

भरद्वाजः ककुबुत्तरा बृहती सोमः ॥ बृहत्साम ॥

^{१२}औहोयिमा^२भेममा^२अमिष्मा^१इ । उग्रस्वसा । स्वीयायि^१

ता३४४वा । म३४४ । औ३४४वा । तेवा३४४ । भा३४४
 चा३४४ । क्षि३४४य३४४ता३४४म् । प३४४श्ये३४४म३४४तू३४४ । औ३४४
 वा । वी३४४श्या३४४या३४४ ३४४ । द३४४म् । उ३४४द्वा३४४द्वा३४४ज । वा(३४४) ॥
 औ३४४द्यो३४४यि३४४प३४४श्चा३४४ ३४४ । म३४४तू । वी३४४श्या३४४या३४४ ३४४द३४४म् । स३४४व्या
 ३४४ । औ३४४द्यो३४४वा । अ३४४नू३४४स्ति३४४गा३४४यि । या३४४घा३४४ ३४४ । व३४४से
 वा३४४ ३४४र्षा । न३४४दा३४४नो३४४आ३४४ ३४४ । औ३४४द्यो३४४वा । स्या३४४ ३४४रो३४४षा३४४ ३४४ ।
 ता३४४यि । उ३४४द्वा३४४द्वा३४४ज । वा(३४४) ॥ औ३४४द्यो३४४यि३४४न३४४दा३४४ ३४४ । नो
 आ । स्या३४४ ३४४रो३४४षा३४४ ३४४ता३४४यि । म३४४द्वा३४४ ३४४ । औ३४४द्यो३४४वा ।
 स३४४म्पा३४४क्ता३४४ः३४४सा । रा३४४घा३४४ ३४४यि । ण३४४धे३४४ना३४४ ३४४वाः । तू३४४या
 मे३४४द्वा३४४ ३४४ । औ३४४द्यो३४४वा । द्रा३४४ ३४४वा । द्रा३४४ ३४४वापा३४४ ३४४यि ।
 वा । उ३४४द्वा३४४द्वा३४४ज । वा(३४४) ॥ ३४४ ॥ ३४४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

स्वाशिरञ्चपयो गायत्रीसोमः ॥ स्वाशिरामर्कः ॥

^{१ १ २ १} अयामायाम् । ^{१ २} यस्तेमदोर । ^{१ २ १ १ ५} वरायिणार३४याः । ^{१ २ २} तेना
^{१ २ १ ५} पवार । ^{१ २ २ २} स्वअन्वार३४सा । ^{१ २ १} देवावोरार । ^{१ २ १} वमसा
^५ ३४वा(१) ॥ ^१ जग्निर्वित्त्वारम् । ^{१ २ १ ५} अमायित्त्वार३४याम् । ^१ स
^२ स्निर्व्विजार्म् । ^{१ २ १ ५} दिवेदार३४यिवायि । ^{१ २ २} गोषातिरार ।
^{१ २ १ ५} श्वसाचार३४सायि(२) ॥ ^{१ २} समिहोआर । ^{१ २ १ ५} रुषोभूर३४वाः ।
^{१ २ २} रूपस्थाभारयिः । ^{१ २ १ ५} नधायिनूर३४भायिः । ^{१ २ २} सौदञ्छेउनोर ।
^{१ २ १ ५} नयोनार३४यिमा(३) । ^{१ १ १ १ १} ईर३४५ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

^{१ २ २} भरद्वाजस्त्रिष्टुब्धिष्णुः ॥ ^{१ २ २} बृहत्साम ॥ ^{१ २ २} औदोयिक्नि
^{२ २} मित्तेविष्णोपरिचा३१ । ^{१ २} क्षिनामप्रयद्वक्त्रेशिपायिष्णो
^५ चार३४क्षी । ^{१ २ १} मावा३४ । ^{१ २ ४ २ ५} औदोवा । ^{१ २ १} पोभासदा । ^५ प
^१ गूहा३१ः । ^{२ १ ५} एतद्यदार३४न्या । ^{१ २ १ २} रूपस्समा३४ । ^{१ २ ४ २} औदो
^५ वा । ^१ थारयिवाभूर३४ । ^५ था । ^५ उज्जवाद्वाज । ^५ वा(१) ॥

^{२२ २} ^१ ^{१ २} ^२
 औहोयिथप्रा३९ । तत्तेचद्यग्निपिविष्टद्वयमर्यग्गशा
^२ ^३ ^५ ^{१ २} ^{४२ ४२}
 मिवयू । नानायिवार३४यिद्वान् । तन्त्वा३४ । औहो
^५ ^{२ १} ^२ ^२ ^१ ^५
 वा । गृणामिता । वसामा३१ । तव्यान्शयार३४न्ताम् ।
^{२ १ २} ^{३२ ४२ ५} ^१ ^६
 अस्यइजा३४ । ओहोवा । सारःपारार३४ । कायि ।
^५ ^५ ^{२२ २} ^२ ^१ ^२
 उह्वाईहाज । वा(२)॥ औहोयिकेवा३९ । षट्तेविष्क
^२ ^२ ^२ ^{१ १}
 वासप्राकृणोमितन्मेजुषस्वग्निपायि । वायिष्टाहा२३४
^५ ^{१ २} ^{३२ ४२ ५} ^{२ १} ^१
 व्याम् । वर्दा३४ । औहोवा । तुत्वासुष्टू । ताया३१ ।
^{२ २ १ २} ^५ ^{१ १} ^१ ^{३२ ४२ ५}
 गिरोमेयूयार३४म्या । तसुवस्ता३४ । औहोवा । भार
^१ ^१ ^६ ^५ ^१
 यिस्सा । भारयिस्सदार३४ । नाः । उह्वाईहाज ।
^१
 वा(३) ॥ हस् ॥ १५ * ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० १४६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

^{२२}
 बृहस्पतिरिन्द्रो वापरउष्णिक् सोमः ॥ बलभिदम् ॥ हो

* वाजपेयाग्निहोमशास्त्रि ।

^२वायि । ^{१२२}क्षोवायि । ^२क्षोवा^४श्वायि । ^२पवते^४क्षार्श्या^{१२}श्तो
^{१५}क्षरिः । ^२अति^४क्करा^१श्सी^{१५}श्र^२हिया । ^२अभियर्ष^२स्तो^४त्त्रभ्यो
^२भ्योवा^४शयिरा^२श्वद्यशः^२ ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १६० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

^२बृहस्पतिरिन्द्रो वा गावन्नी सोमः ॥ ^४द्वितीयम्बलभि
^{२२}दम् ॥ ^४यस्ते मदी^{१२१५}श्वा^{१२२}श्रेणियः । ^४तेनापवा^{१३}श्वा^{१३}श्चान्ध
^{५२}सा । ^{२२२}देवावीरा^४श्वा^२श्श^{१५२}स^{२२}क्षा । ^{२२}ओवा । ^{२२}ओवा । ^१ओ
^२वा^{५२}श्वा^२श्वा^{१११११}श्वा^१ ॥ ^{२२२४५}इ^{१०} ॥ १७† ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

^१प्रजापतिर्वहतीन्द्रः ॥ ^१यशः ॥ ^{१२}त्वमिन्द्रयशा^१
^१सि । ^{२१२}ऋजौषीश्वसस्पतिः । ^{२१}त्वंतृणाणि^२च^१स्यप्रतीन्येक
^{१२१}इत्युरु । ^२अनुत्तश्चर्षणीधृतिः^{२११} ॥ ^१अनुत्तश्चर्षणीधृतिः^{२१२} । ^२अनु
^२त्तश्चर्षणीधृतिः । ^{२११}तमुत्वानूनमसुरप्रचेतसम् । ^{१२}राधोभा^{२२}

१ १२ २ १२ १२ १ १२ २ १२ १२ १ १२ २
गमिवेमहे(२) ॥ राधोभागमिवेमहे । राधोभागमिवेमहे ।

१२ ११ २ १२ २ १२ १२ १२ २ १
महीवक्त्रतिशारणातइन्द्र । प्रतेसुम्नानोअश्रवन् । शत

२ २२ १ २२ १ २ १ १ १ १
अजीवेमशरदोवयन्ते२३४पु(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४५० ४७५-४७७ पृष्ठयोर्द्वेष्टवम् । १८

प्रजापतिरनुष्टुप्सोमः ॥ भर्गः ॥ यत् । पुरोजि
२ १२ २ ५ १२ २ १ २
तौ । वोआरन्ध्रार३४साः । सुतायमा । दयारयित्ना२३४
२ २ १ २ ५ १२ २
वायि । अपश्चानम् । अथारयिष्टार३४ना । सखायो
२ १ २ ५ १२ २ २ २ २ १
दौ । घजारयिङ्कार३४याम्(१) ॥ सखायोदौ । घजार
२ ५ १२ २ १२ २ ५ ५
यिङ्कार३४याम् । योधारया । पावारकार३४या । प
१ २ ५ १ २ १ २ २
रिप्रस्य । दतारयिङ्कर३४ताः । इन्दुरश्वः । नकारत्वा
५ २ १ २ ५ २ २
२३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वः । नकारत्वार३४याः । तन्दरो
१ ५ १२ २
षम् । अमारयिमार३४राः । सोमंविश्वा । विशारधा

* अपचिति ब्रह्मयाम ।

(६०)

^५ २२ ^१ ^५ ^१ ^१
 २३४या । यज्ञायस । तुवा२द्रा२३४याः(३) ॥ २३ । भर्ग
^{११११}
 २३४पूः ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १२१ अष्टादिषु द्रव्यवत् । १८

^{११} ^१ ^{११} ^१
 वरुणो बृहती सीमः ॥ देवस्थानम् ॥ द्वाजपुना
^{११} ^१ ^{१५}
 नास्तो । मधारयाः । होयि । होयि । होयि । द्वा
^५ ^५ ^१ ^१ ^{११} ^{११} ^१ ^१
 जद्वाजद्वाजवा । सहोनरः । अपोवसानोऽर्घसा
^१ ^{१५} ^५ ^५
 शयि । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा ।
^१ ^१ ^१ ^{११} ^{११} ^१
 सत्यमोजः । चारत्नधायोनिमृताः । होयि । होयि ।
^{१५} ^५ ^५ ^१ ^१ ^{११} ^{११}
 होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा । स्वर्ग्यीतिः । स्यसीदसा
^१ ^{१५} ^५ ^५
 शयि । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाजद्वाजवा ।
^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११} ^{११}
 एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । एस्थादिदम् । उत्तोदेवो
^{१२} ^{१२} ^१ ^{१५} ^५
 हिरण्ययाः । होयि । होयि । होयि । द्वाजद्वाज
^५ ^{११} ^{११} ^{११} ^१ ^१
 द्वाजवा(१) ॥ यौः ॥ द्वाउत्तोदेवाः । हिरण्ययाः ।

* द्वितीयावचित्वाभवे ।

^१ होयि । ^{१५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाजहाजहाजवा ।

^१ सहोनरः । ^२ उत्सोदेबोहिरण्ययाः । ^१ होयि । ^१ होयि ।

^{१५} होयि । ^५ हाजहाजहाजवा । ^१ सत्यमोजः । ^२ दुहा

^१ नजधर्हि वियाश्म् । ^१ होयि । ^१ होयि । ^{१५} होयि । ^{१५} हाज

^५ हाजहाजवा । ^१ स्वर्ग्योतिः । ^२ मधुप्रियाम् । ^१ होयि ।

^{१५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाजहाजहाजवा । ^{२२} एस्थादिदम् ।

^{२२} एस्थादिदम् । ^{२२} एस्थादिदम् । ^{२१} प्रत्नसधस्थमासदाश्त् ।

^१ होयि । ^{१५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाजहाजहाजवा(२) ॥ द्यौः ॥

^{२२} हाजप्रत्नसधा । ^२ स्थमासदाश्त् । ^१ होयि । ^१ होयि ।

^{१५} होयि । ^५ हाजहाजहाजवा । ^१ सहोनरः । ^{२१} प्रत्नसध

^१ स्थमासदाश्त् । ^१ होयि । ^{१५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाजहाज

^५ हाजवा । ^१ सत्यमोजः । ^{२२} आपृक्कप्रन्धरणंवाह । ^१ होयि ।

^{१५} होयि । ^५ होयि । ^५ हाजहाजहाजवा । ^१ स्वर्ग्योतिः ।

^१जियषसा^{११}यि । ^१होयि । होयि । होयि । ^{१५}हाज^५हाज
^५हाजवा । ^{२१२}एस्थादिदम् । ^{२१२}एस्थादिदम् । ^{२१२}एस्थादिदम् ।
^{२२१२}नृभिर्होतोविचक्षणाः । ^१होयि । होयि । होयि । ^{१५}हाज
^५हाज^५हाजवा(३) ॥ ^{१२}द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र^२समचूक
^१पत् । ^{११११}इट्० इडा२३४५ ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ तृतीयस्याह-प्रपाठकः समाप्तः ॥

—०००@०००—

^३जमदग्निर्बृ^२हतीन्द्रः ॥ ^{११}सप्तहम् ॥ ^{११}अयं वायाज ।
^२त्वामिह^१वायि । ^{२२१२}हावामहायि । ^{२२१२}हावामहायि । ^{२२१२}हावामहायि ।
^{१२}सातौवाजा । ^{२२१२}स्याकारवाः । ^{२२१२}स्याकारवाः । ^{२२१२}स्याकारवाः ।
^{२२१}त्वांश्च^{२२१}त्रायि । ^{२२१}षूइन्द्रसात् । ^{२२१}पातिन्नराः । ^{२२१}पातिन्नराः । ^{२२१}पाति
^{२२१२}न्नराः । ^{२२१}त्वाङ्गाष्टा । ^{२२१२}ह्रस्वर्वताः । ^{२२१२}ह्रस्वर्वताः । ^{२२१२}ह्रस्वर्वताः(१)॥

* गोषवे सध्यन्दिने ।

१२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२
त्वाङ्गाष्टा । छ अर्वताः । छ अर्वताः । छ अर्वताः । त्वा

१२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १२
ङ्गाष्टा । सू अर्वताः । सू अर्वताः । सू अर्वताः ।

१ १ १ १ १२ १ १२
सत्त्वन्नश्चायि । त्रवन्नश्चा । स्ताधृष्णुया । स्ता

१ १२ १ १ १२ १
धृष्णुया । स्ताधृष्णुया । महस्तवा । नोअ

१२ १ १२ १ १ १
द्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः(२) ॥ महस्तवा ।

१२ १ १२ १ १२ १ १ १
नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । महस्तवा ।

१२ १ १२ १ १२ १ १२ १
नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । नोअद्रिवाः । जामशुवाम् ।

१ १ १२ १ १२ १ १२ १
रथियमायि । द्रासक्किरा । द्रासक्किरा । द्रासक्किरा ।

१ २ १२ १२ १ १२ १ १२ १
सत्रावाजाम् । नाजिग्यूषायि । नाजिग्यूषायि । ना

१ १२ १ १ १
जिग्यूषायि(३) ॥ ए । त्रिवृतम्प्रवृतम् ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३ भा० ३२० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

१२ २ १
रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ सम्मोन्यसप्तहम् ॥ पूरोऽ ॥

१ २ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
जीतीर । वोअऽ २ । धासऽ २ । छतार । यामार ।

१२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
दायिऽ२ । क्षात्रेऽ२ । आपऽ२ । श्वानऽ२म् । आथिऽ२ ।

२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ २ ऽ १२ ऽ
ष्टानऽ२ । साखारयोदीऽ२ । घाजिऽ२ । ऋयऽ२म्(२) ॥

१२ २२ ऽ १२२ ऽ २ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ
साखार । योदीऽ२ । घाजिऽ२ । ऋयऽ२म् । योधरऽ२ ।

१२२ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
रायार । पावऽ२ । कायार । पारिऽ२ । प्रस्यऽ२ ।

१२२ ऽ २ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२
दातेऽ२ । सूतऽ२ः । इन्दुऽ२ । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वा

२ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
यऽ२ः(२) ॥ इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ । त

२ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
न्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः । सोमऽ२म् ।

१२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ
विश्वार । चायार । धायार । यश्चार । यासऽ२ ।

१२ ऽ १२ ऽ २२
त्वऽ२ । द्रायऽ२ः । एअस् ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोऽनुष्टुप्सोमः ॥ द्वितीयसम्मील्यसप्तद्वम् ॥

१ ऽ १२२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ
इन्दुऽ२ः । अश्वोऽ२ । नाक्तऽ२ । त्वायऽ२ः । त्वायऽ२ः ।

१२ ऽ १२ ऽ १२ ऽ १२२ ऽ १२ ऽ
त्वायऽ२ः । तन्दुऽ२ । रोषऽ२म् । आभीऽ२ । नारऽ२ः ।

* सन्दर्भाभिन्ने ।

१८ ५   १८ ५   १८ ५   १८ ५   १८ ५
 नारऽरः । नारऽरः । सोमऽरम् । विश्वार । चायार ।
 १८ ५   १८ ५   १८ ५   १८ ५   १८ ५   १८ ५
 धायार । धायार । धायार । यज्ञार । यासऽर । तूवऽर ।
 १८ ५   १८ ५   १८ ५   १ ११   १ ११
 द्रायऽरः । द्रायऽरः । द्रायऽरः(३) । हस्०प्रहस्०ए३चक्षू
 ११११
 २३४५ ॥ ३ * ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १११-१११ पृष्ठमीर्द्धवम् । ३

॥ इत्युच्चांगाने एकाहपर्व समाप्तम् ॥ ३ ॥

॥ अथाहीनपर्वे दानीम्प्रवर्त्तते * ॥

अग्निर्वैश्वानरोऽनुष्टुप्सोमः ॥ ऋतनिधनमाज्यदो

हम् ॥ ^{१ २} च्योहम् । ^{१ २} प्रसुन्वानां२ । ^{२ १ १} यचन्धार२३४साः । ^५

^{१ २} मर्त्तोनिवां२ । ^{२ १ ३} हृतद्वार२३४चाः । ^५ अपश्वानां२म् । ^{१ २} अ

^{२ १} राधार२३४साम् । ^५ हतामखां२म् । ^{२ १ २} नभृगा२३४वाः(१) ॥ ^{१ २} आ

^२ जामिरां२ । ^{२ २ २ ३} त्क्वे अव्यार२३४ता । ^५ भुजेनपूरुत् । ^{१ २} त्रुण्णा

^५ २३४योः । ^{१ २} सरज्जारो२ । ^{२ १ २} नयोषा२३४णाम् । ^५ वरो

^{२ १ २} नयो२ । ^५ निमासार२३४दाम्(२) ॥ ^{१ २ २} सर्वोरोदारं । ^{२ १ २} क्षसाधा

^५ २३४नाः । ^१ वियस्तस्तां२ । ^{२ १ २} भरोदार२३४सायि । ^५ हरिः

^{२ २ २} पवारयि । ^५ त्रै अव्यार२३४ता । ^{१ २ २} वेधानयो२ । ^{२ १ २} निमासार

^५ २३४दाम्(३) । ^{२ १} ए३ । ^{२ १} ऋतम् ॥ ४ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२७ ऋहादिषु द्रष्टव्यम् । ४

* “अहीनकाण्डमिदानीम्प्रवर्त्तते”—इति क०-पाठः ।

† अग्निविराजप्रथमेऽङ्कि आर्भवे ।

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः ॥ ईनिधनमाज्यदोहम् ॥

१ १ २ १ १ ३ ५ १ १
अय॑सोमाः । इन्द्र॑तु । भ्य॑सुन्वायि । तुभ्य॑म्यवा ।
१ १ २ १ ३ ४ ५ १ १ १ १ २
ता॑श्रयितुवम् । अ॒स्यपा॑क्षी । तुव॑क्ष्याम् । च॒क्ष॒षे ।
१ ३ ४ ५ १ १ २ १ १ २ ३ ४ ५
त्वं॒व्यवृ॑षायि । इन्द्र॑म॒दा । या॑श्रु॒जि । या॑यसोमाम् (१) ॥
१ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ १ २
स॒ई॒रथो॑ । नभु॑रि । षा॒डयो॑जी । म॒हःपु॑रु । णी॒रु
१ २ १ ३ ४ ५ २ १ १ १ १ २ ३
सा॑त । या॒यिव॑सूनी । आ॒दी॒वि॒श्वा । न॒ज्ज॒षि । या॑णि
४ ५ १ १ २ १ १ २ १ २ ३ ४ ५ १ १ २
जा॑ता । सुव॑र्षा॒ताः । वन॑ज । ध्वा॒नव॑न्ता (२) ॥ शु॒क्नी
१ १ २ १ ३ ४ ५ १ १ ५
श॒र्द्धो॑ । नमा॑रु । त॒म्यव॑खा । अ॒नभि॑शा । स्ता॑र
१ २ ३ ४ ५ २ १ १ १ १ २ ३
दि॒वि । या॑यथावीट् । आ॒पो॒नमा॑ । क्षू॒रुसु॑म (३) ॥ ति॒र्भ
४ ५ १ १ २ १ १ २ २ ३ ४ ५ १ १ २
वा॒नाः । स॒ह॒स्रा॒प्ताः । पृ॒तना॑ । षा॒ड्य॒ज्ञाः । ई॒रु
१ १
४ ५ ॥ पु॒ ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५४४ पृष्ठयोदिषु द्रष्टव्यम् । ५

अग्निर्वैश्वानरस्त्रिष्टुप्सोमः । त्रिणिधनमाज्यदोहम् ॥

* द्वितीयेऽहनि सध्वन्दिनान्वयम् ।

(६१)

^{२ १८ ८} तिस्त्रोवाचाः । ^{२ १} ईश्रय । ^{२ २ ४ ५} तिप्रवङ्गीः । ^{२ १} ऋतस्यधायि ।

^{२ १} तीश्मन्ना । ^{२८ ३ ४ ५} णोमनीषाम् । ^{२८ १८} गावोयन्तायि । ^{२ ३} गोऽप

^{२ ३ ४ ५} तिम् । ^{२८ १} पृच्छमानाः । ^{२ १} सोमंय्यतायि । ^{२८ ३} मतयः । वाव

^{४८ ५} शानाः(१) ॥ ^{२८ १ ८} सोमङ्गावो । ^{२ १} धेऽनवः । ^{२८ ३ ४ ५} वावशानाः । ^{२८} सो

^१ मंविप्राः । ^{२ १} मतिभिः । ^{२ ३ ४ ५} पृच्छमानाः । ^{२८ १} सोमस्सुताः । ^२ ऋ

^{१ ८} च्यते । ^{२८ ३ ४ ५} पूयमानाः । ^{२८ १८} सोमेषर्काः । ^{२ १} त्रिष्टुभः । ^{२ ३ ४ ५} सन्नवन्ता

^{२८ १८} यि(२) ॥ ^{२ १} एवानस्सो । ^{२ ३ ४ ५} माऽपरि । ^{२८ १} विच्यमानाः । आपव

^{२ १ ८} खा । ^{२ ३ ४ ५} पूश्यमा । ^{२ १ ८} नस्सुवस्ती । ^{२ १} इन्द्रमावायि । शाऽवृह ।

^{२८ ३ ४ ५} तामदेना । ^{२ १ ८} वर्द्धयावा । ^{२ १} चऽञ्जन । ^{२८ ३ ४ ५} यपुरन्धिम(३) ।

^{२८ ८} ए । ^{२ ३ १ १ १ १} आज्यदोद्धारऽधूम् ॥ ई * ॥

अस्य शास्त्रागम्—३भा० ४४३-४४४ ऋथोर्द्रष्टव्यम् । ६

^{२ ३} प्रजापतिर्बृहत्यादित्यः ॥ ^{२ ३} सङ्गतिः ॥ एआया ।

* तृतीयोऽध्यायः समाप्तम् ।

^१तद्वसूर^१श्होर^१३ । ^१रियार^{११ ११ १}३म् । ^{१ १}हाओवा । ^{१ १}विश्वेदिन्द्र
^१स्यभक्षत । ^{१ १ १ १ १ १}वसूनिजातोजनिमा । ^{१ १ १ १}नियोजसा । ^{१ १ १}प्रतिभा
^{१ १ १}गन्नदीधिमः(१) ॥ ^{१ १}एप्रातायि । ^{१ १}भागन्नदार^१श्होर^१३ । ^१धिमा
^{१ १ १ १}२३ः । ^{१ १ १ १}हाओवा । ^{१ १ १ १}प्रतिभागन्नदीधिमः । ^{१ १ १ १}अलर्षिरातिं
^{१ १ १}वसुदाम् । ^{१ १ १}उपस्तुहि । ^{१ १ १ १}भद्राइन्द्रस्यरातयः(२) ॥ ^१एभाद्राः ।
^१इन्द्रस्यरा^१श्होर^१३ । ^{१ १ १ १}तयार^{१ १}३ः । ^{१ १}हाओवा । ^{१ १}भद्राइन्द्र
^{१ १ १}स्यरातयः । ^{१ १ १ १}योअस्सकामंविधतः । ^{१ १ १ १}नरोषति । ^{१ १ १ १}मनोदा
^{१ १ १ १}नायचोदयन्(३) ॥ ^१क्षी ३ । ^१आ ३ । ^१ज ३ । ^{१ १}इ २ ३
^{१ १}४ ५ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३३६-३३७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

^{१ १}पृथुरश्मिः पथ्यापङ्क्तिरिन्द्रः ॥ ^{१ १}पार्थुरश्मम् ॥ ^{१ १}एखा
^१दोः । ^१ओ^५२३४वा । ^{१ १ १}इत्थाविषू^१स्वताः । ^१अथा । ^१एम
^१धोः । ^१ओ^५२३४वा । ^{१ १}पिबन्तिगौ^१रियाः । ^१अथा । ^१एया

● सर्वत्रिराषद्वितीयेऽहनि सङ्गस्य व्याख्यानम् ।

२ ३ ५ १२१ १ २
ई । ओ२३४वा । द्वेणसया२वरायि । अथा । एवृष्णा ।

२ ५ ११ १ २
ओ२३४वा । मदन्तिशो२भया । अथाः(१) ॥ एताआ ।

२ ५ ११ ५ २
ओ२३४वा । स्यष्टना२युवाः । अथा । एसोमाम् ।

३ ५ १२१ १ २
ओ२३४वा । श्रीणन्तिपा२र्श्याः । अथा । एप्राया ।

२ ५ १ १ २
ओ२३४वा । इन्द्रस्पधा२यिनवाः । अथा । एवाञ्चाम् ।

२ ५ १ १ १ २ २ ३
ओ२३४वा । हिन्वन्तिसा२यकाम । अथा(२) ॥ एताआ । ओ

५ ११ १ २ ३
२३४वा । स्यनमसा२सहाः । अथा । एसापा । ओ२३४

५ ११ १ २ २
वा । र्यन्तिप्रचा२यितसाः । अथा । एवाता । ओ

५ ११ १ २ ३
२३४वा । नियस्यसा२श्चिरायि । अथा । एपूह । ओ

५ १२१ १ २
२३४वा । णिपूर्वा२यित्तयायि । अथा । एवस्त्रीः ।

३ ५ ११ १ ११११
ओ२३४वा । अनुस्वरा२जियाम् । अथा२३४पु(३) ॥ ८० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६३७ षष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

अश्वस्तिष्टुवश्वः ॥ अश्वव्रतम् ॥ १२ चौ । होयि ।

* अश्वमेधद्वितीयेऽहनि ब्रह्मसाम ।

^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर। ^६वार३

^{५६ ६}४औहोवा। ^६ए३। ^{६ ६ ६ ६ ६ ६}सुवर्ज्योतीर३४५ः। ^६हौ। ^६होयि।

^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर। ^६वार

^{५६ ६}३४औहोवा। ^{६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६}अभिवाजीविश्वरूपोजनिचार३४५म्। ^६हौ।

^६होयि। ^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर।

^{६ ६ ६}वार३४औहोवा। ^६ए३। ^{६ ६ ६ ६ ६ ६ ६}ज्योतिर्भार३४५ः। ^६हौ। ^६हो

^६यि। ^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर। ^६वार

^{५६ ६}३४औहोवा। ^{६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६}हिरण्ययन्त्रिधदत्कः सुपर्णाः। ^६हौ।

^६होयि। ^६कौहोयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर।

^{६ ६ ६}वार३४औहोवा। ^६ए३। ^{६ ६ ६ ६ ६}शिष्टुर्वाजी१। ^६हौ। ^६होयि।

^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर। ^६वार३

^{५६ ६}४औहोवा। ^{६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६ ६}सूर्यस्यभानुमृतुयावसानार३४५ः। ^६हौ।

^६होयि। ^६कौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होयि। ^६हौ। ^६होर।

गायत्रीऋन्दः अग्निर्देवता स्वयमातृषोपधाने विनियोगः ॥

^५ भूः । ^{१२} भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । ^२ होयि । ^२ भूः । हा३१जवा२ ।

^२ ए । ^१ सुवर्ज्योती२३४ ^{२३११११} पूः(१) ॥ भुवरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्युष्णिक् ऋन्दः वायुर्देवता तृतीया

याञ्चितौ स्वयमातृषोपधाने विनियोगः ॥ ^५ भुवाः । ^१ भुवः ।

^२ होयि । ^२ भुवः । ^२ हा३१जवा२ । ^२ ए । ^१ सुवर्ज्योती२३४ ^{२३११११}

^१ पूः(२) ॥ स्वरिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः सूर्यो देवता पञ्चम्याञ्चितौ स्वयमातृषो-

पधाने विनियोगः ॥ ^५ सुवाः । ^१ सुवः । ^१ होयि । ^१ सुवः । ^१ हो

^२ यि । ^२ सुवः । ^२ हा३१जवा२ । ^२ ए । ^१ सुवर्ज्योती२३४ ^{२३११११} पूः(३) ॥

सत्यमिति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् ऋन्दः । सत्यं देवता प्रथमायाञ्चितौ पुष्करपला

^५ शोपधाने विनियोगः ॥ ^१ सत्याम् । ^१ सत्यम् । ^१ होयि । स

०, † स्वयमातृषादिकमिष्टकाभिधानम्, यजुर्वेदीयान्निचित्य-प्रकरणे सविस्तरं
अष्टम् ।

त्यम् । होयि । सत्यम् । हा३१जवा२ । ए । सुवर्ज्यो^{२ १ २}
 तीर३ ४ ५ः(४) ॥ पुरुष३ इति व्याहृतिसाम परमेष्ठी प्रजा-
 पतिर्ऋषिः दैव्यनुष्टुप् कन्दः पुरुषो देवता प्रथमायाच्चित्ती
 हिरण्मयपुरुषोपधाने विनियोगः । पुरुषाः^{५ ४} । पुरुष ।
 होयि । पुरुष । होयि । पुरुष । हा३१जवा२ । ए । सुव^{२ १}
 र्ज्योतीर३४५ः(५) ॥ १० * ॥

व्याहृतिसूक्तकथेतस्याम् व्याहृतौनाह व्याख्यानसुखमा संहितामाद्ये । १०

दीर्घतमा अनुष्टुप् सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आ^१
 याम् । पूषारयिः । भगाभगाः । भगाः । सोमाः ।
 पूनामोच । षतायिषताति । षतायि । पातीः । वायि^{१ २ २}
 श्वस्यभू । मनामनाः । मनाः । वाया । ख्याद्रोदसी ।
 उभाउभायि । उभायि(१) ॥ ई२३४५ ॥ ११ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३४५—३४६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

* विनियोगः स्याग्निचित्यक्रतौ ।

† वैदिकिरात्र तृतीयेऽह्न्यार्भवे ।

वरुणः पथ्या बृहती सोमः ॥ देवस्थानम् ॥ ^{१२} द्वाज

^{२ २} औष्णतो गो । ^{१ २} भिरुत्तराश्म् । ^१ होयि । होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} द्वाजद्वाजद्वाजवा । ^{१ २} सद्योनरः । ^{१२ १ २२ १२ २ १२} औष्णतो गोभिरुत्तरा

^१ शम् । होयि । होयि । होयि । ^{१५ ५ ५} द्वाजद्वाजद्वाजवा(२) ॥

^{१ २} सत्यमोजः । ^{२२ १ २ २} परिस्वानश्चक्षसेदाश् । ^१ होयि । होयि ।

^{१५ ५ ५} होयि । ^{१ २} द्वाजद्वाजद्वाजवा । ^{२ २ १ २} स्वर्ज्योतिः । वमादनाश्ः ।

^१ होयि । होयि । होयि । ^{१५ ५ ५} हाजद्वाजद्वाजवा । ^{२ १ २} एस्था

^{२२ १ २} दिदम् । ^{२२ १ २} एस्थादिदम् । ^{२ १ २} एस्थादिदम् । ^२ क्रतुरिन्दुर्विच

^{१ २} क्षणाश्ः । ^१ होयि । होयि । होयि । ^{१५ ५ ५} द्वाजद्वाजद्वाज

^{१ २ २ २ १ २} वा(३) ॥ ^१ द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्रं ^{२ २} समचूकुपत् । ^१ इट्०

^{१ १ १ १} इडा२३४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १२

^{१ २ २} अग्निर्गायत्री सोमः ॥ ^१ अग्नेरर्कः ॥ ^१ तिस्रोवाचउऽश्दा

* इन्द्रोम-पवमान-सुतोयेऽहनि सधन्दिबे ।

(६२)

^{१ २ १२२ १२२ १ २ १ १ ११}
 यायायाया । याया । साशू । क्रो । अर्षाअर्षा ।
^{१ २ १ २ १ २ १ १२२ १२२ १}
 अर्षा । दायिव्याः । पी । यूषायूषाः । यूषाः(२) ॥ आयि
^{१ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २}
 न्द्राः । ते । सोमासोमा । सोमा । सूता । स्था । पे
^{१ १२२ १२२ १ १ १ २ १ १२२ १२}
 यात्येयात् । पेयात् । काले । दा । स्थायाचाया । चा
^{१ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २}
 या । वायि । श्वे । चा । देवादेवाः । देवाः(३) ॥ ई२३
^{१ १}
 ४५ ॥ १४ * ॥

अथ व्याख्यानम्—४भा० ४१३-४१४ पृष्ठचोर्द्ध्वम् । १४

^{१५ २}
 वसिष्ठो गायत्रीन्द्रः । रथन्तरम् ॥ आभित्वाहव
^{१ २ १ २ १ २ १ १}
 भासुतोवा । स्रतच्छजा । मिपाश्शयितयायि । चा
^{१ १ १ ४ १ २ २ ५ ५}
 म्यावियाश्श्रूश् । दायिमाश्श्रूदाम् । ओवाद् । द्वा
^{२ १ २ २ २ २ २ १}
 जवा(१) ॥ दम्नोवा । मात्वामूराअविष्यवोमीपह्रस्वा । न
^{१ १ २ १ १ ४ १ २}
 पारश्दभान् । माकीम्ब्रह्माश्श्रूद्दौद् । पांन्वारश्श्रूना ।

^{२ ५} श्रीवा^५ । ^{१ १} द्वाजवा^२ ॥ ^{२ २२ २} नओवा । ^१ द्वात्वागोपरीणसम्

^२ हिमद । ^१ तुरार^२ ३४सायि । ^{१ २ १२ १} सारोगोरो^४ २३या^१ ३ । ^१ चापा

^२ २३४यिवा । ^{२ ५} श्रीवा^५ । ^१ द्वाजवा^३ ॥ ^१ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २१५-२१६ पृष्ठधीर्द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः प्रथमा चानुष्टुभावन्त्या पथ्या बृहतीन्द्रः ॥

^{२२ २} बृहत्साम ॥ ^{२ २} श्रीहोयियज्जायथा^२ अपूर्वि^१ या^१ ३१ । ^१ मघवन्वा ।

^{२ ३} चाहत्या^५ २३४या । ^{१ १} तत्पृ^{३२ ४२ ३} ३४ । ^{२ १} श्रीहोवा । ^{१ १} थिवीम् ।

^२ आप्रा^३ ३१ । ^{२ ५} यार^{२ १} ३४याः । ^{२ १} तदस्तन्ना^{३२ ४२ ५} ३४ । ^{२ १} श्रीहोवा ।

^१ ज^५ २तोदार^५ २३४यि । ^५ वाम् । ^५ उऊवा^{१२} १द्वाज । ^{१२} वा^१ (१) ॥ श्री

^२ होयिवन्ता^{२ १} ३१ । ^{२ १} तेयज्ञो । ^{२ ३ ५} आजायार^{२ १} ३४ता । ^{२ १} तदा

^{३२ ४२ ५} ३४ । ^{२ १} श्रीहोवा । ^२ कजतद्वा । ^२ स्कार्ता^३ ३१यिः । ^२ तदि

^{२२ ३} अमभिभुरार^५ २३४सायि । ^{२ १२ २} यज्जातय्या^{३२ ४२ ५} ३४ । ^{२ १} श्रीहोवा ।

* तृतीये पृष्ठम् ।

१ १ ५ ५ ५ १२
 चारुजान्तरु३४ । वाम् । उज्जवाईचाज । वा(२) ॥ औ
 २ २ २ १ २ ३ ५ १२ २
 होयिवमा३१ । मासुप । कामायिरा२३४याः । चाद्ध
 ३४ ४२ ५ १ १ २
 ३४ । औहोवा । र्योरोहयो । दायिवा३१ । घर्म
 २ २ २ ३ ५ २ १ २ ३२
 ससामन्तपतासुवृक्ता२३४यिभायिः । जुष्टज्जिर्वा३४ । औ
 ४२ ५ १ १२ ५ ५
 होवा । णा२सायि । णा२सेब २३४ । चात् । उज्जवाई
 ५ १
 चाज । वा । हस् ॥ १६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५०६ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

॥ इत्युच्चागाने तृतीयः प्रपाठकः ॥ ३ ॥

—000—

प्रजापतिर्जगती सोमः । हिरिडः पदस्तोभः । द्वादश-
 १ १ २ १२ २ १ १२ १ १२
 निधनो भवति । अभिप्रि । याणिप । वतेच । नोद्धि
 १२ २ १२ १ १२ १ १२ १ २ २ १ १
 तः । नामानियक्कोअधियेषुवर्द्धते । ईडा । आसूरि । य
 १ १ १२ १ २ १ २ १ २ १ २
 स्यवृ । हतोवृ । हनधि । रयंविश्वच्चमरुद्धद्विचक्षणाः ।

● अतुष्टे पृष्ठम् ।

२ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ईडा(१) ॥ ऋतस्य । जिह्वाय । वतेम । धुप्रियम् । वक्ताप
 १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तिह्वियोअस्याअदाभियः । ईडा । दधाति । पुत्रःपि ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 चोर । पौचियम् । नामतृतीयमधिरोचनन्दिवाः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ईडा(२) ॥ अवद्यु । तानःक । लशाँअ । चिक्रदत् ।
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 नृभिर्येमाणःकोशआक्षिरण्यये । इडा । अभीक्ष्ण । त
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्यदो । हनाअ । नूषत । अधिचिपृष्ठउषसोविराजस
 १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३४पुयि(३) ॥ ईडा ॥ १ * ॥

अस्य आख्यानम्—२भा० १६९ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिर्जगती सोमः ॥ चतुरिडः पदस्तोभः ॥ द्वा-

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 दशनिधनो भवति ॥ वृषामतीनाम्य । ईडा । वतेविच
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 क्षणः । सोमोअङ्गाम्प्रत । ईडा । रीतोषसान्दिवः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 प्राणासिन्धूनाङ्क । ईडा । लशाँअचिक्रदत् । इन्द्र
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्यहार्दिया । ईडा(१) ॥ विशन्मनीषिभाशयिः । मनौषि

* प्रथमाभेदान्तरम् ।

^१भिःपव । ^{१२२}ईडा । ^{२२१२ २ १}तेपूर्वियःकविः । ^{२ १ २}नृभिर्यतःपरि । ^{१२}ई
^२डा । ^{२ १२ १ २}कोशाऽसिध्यदत् । ^{१२१२ २}तृतस्थनामज । ^{१२२}ईडा । न
^{२१ २}यन्मधुत्तरन् । ^{१ २२ १ २}इन्द्रस्यवायुऽस । ^{१२२}ईडा । ^{२ २}खियायवर्द्धया
^{२ १ २२ १२ १२२}श्न(२) ॥ ^{२२ १२ २}अयमुनानड । ^१ईडा । ^{२ २}षसोऽरोचयत् । ^{२ १२}अयः
^{१ २}सिन्धुभ्योऽ । ^{१२२ २ २ १}ईडा । ^{२ १}भवदुलोककृत् । ^{२ १२}अयन्निस्सप्तदु ।
^{१२२}ईडा । ^{२ ११२ १}दुहानआशिरम् । ^{२ २ २१२ २}सोमोऽहदेपव । ^{१२२}ईडा । ^{२२}ते
^{२ २ २}चारुमत्सराः(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ३५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

प्रजापतिर्ज्जंगती सोमः ॥ षडिडः पदस्तोभो द्वाद-
^{२ १ २२ ११}शनिधनो भवति ॥ ^{१२२}पवित्रन्तेवित । ^{२ १ २}ईडा । ^{२ १}तम्बह्मणस्य
^२ते । ^{१२२}ईडा । ^{२ २२ २२ १ २२ १}प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतः । ^{२ २}ईडा । अ
^{२ २}तप्ततनूर्न । ^{१२२}ईडा । ^{२ २ १२ २ २}तदामोऽश्रते । ^{१२२}ईडा । ^{२ १२ २}श्रुतास
^{१ २ १ २ २ २ १ १ १ १}इददन्तसन्तदाश्रतार ३ ४ ५ । ^{१२२}ईडा(१) ॥ ^{२ १ १ २}तपोऽप्यवित्रंवि ।

* द्वितीयाभिधानम् ।

^{११२ १ ११२ २२ १२ १ १२१}
 ईडा । ततन्दिवस्पदे । ईडा । अर्चन्तोअस्यतन्तवोव्यस्थि
^{२ ११२ १ ११२ १२ ११२ २२}
 रन् । ईडा । अवन्तियस्यप । ईडा । वितारमाश्रयः । ईडा ।
^{११ ११ १२ १, ३१ २२ २१ १}
 दिवःपृष्ठमधिरोहन्तितेजसाः । ईडा(२) ॥ अरुचदुष ।
^{२२ ११ १ १ २२ २ १२ १ १२}
 ईडा । सःपृश्निरग्रियः । ईडा । उक्षामिमेतिभुवनेषु
^{२ १ २२ २ २ १ २ ११२ १२१ १२}
 वाजयुः । ईडा । मायाविनोममि । ईडा । रेअस्यमा
^{१२ २२ ११ १ १ १२१ २११ ११११}
 यया । ईडा । नृचक्षसःपितरोगर्भमादधू २ ३ ४ ५ ।
^{२२}
 ईडा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४५८ इडादिषु द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिर्जगती सोमोऽष्टेडः पदस्तोभो द्वादशनिधनो

^{११२ १२ ११ १ २१११२१२ १२२}
 भवति ॥ ईडा । धत्तादिवःपवतेह्रस्वयोरसः । ईडा ।
^{२२ २१२१२२ १ १२१२ १ १२२ २२}
 ईडा । दक्षोदेवानामनुमाद्योष्टभिः । ईडा । ईडा ।
^{१ १ २१२ १२ १ १ १२२ २ २ १२१२}
 हरिस्वजानोअत्योनसत्वभिः । ईडा । ईडा । वृथापा

* तृतीयाभ्याकृतम् ।

१ २ १ १२ २ १२ १२ १२ १
जा०सिक्कणुपेनदीषुवा१ । ईडा(१)॥ ईडा । शूरोनधत्त

१२ १२ १ १२ १२ १२ १ १ १२ २
आयुधागभस्थोः । ईडा । ईडा । स्वस्तिषान्तिरोगवि

१२ १२ १२ १ १ १२ १ १ १
ष्टिषु । ईडा । ईडा । इन्द्रस्यशुक्लमौरयन्नपस्युभिः ।

१२ १२ १ १ १२ १२ १ १ १२ १
ईडा । ईडा । इन्दुर्हिन्वानोअज्यतेमनौषिभा१यिः ।

१२ १२ १ १ १२ १२ १२ १२ १२ १२
ईडा(२) ॥ ईडा । इन्द्रस्यसोमपवमानजर्मिणा । ईडा ।

१२ १२ १ १ १२ १ १२ १२ १२ १२
ईडा । तविध्यमाणोजठरेष्ठाविश । ईडा । ईडा । प्रनः

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पिन्विद्युदमेवरोदसी । ईडा । ईडा । धियानोवा

१२ १ १२ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
जा०उपमाक्षिश्वता१ः । ईडा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० २१२ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४ .

अथर्वा पथ्या बृहती सोमः ॥ आथर्वणम् ॥ उ३

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
वाओहा । औओवा । पुनानस्तो । उ३वाओहा । औ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ओवाहाजवा । आवत् । मधारा२३या३ । उ३वाओ

* अतुर्धार्भवाण्यम् ।

(६३)

^१ ^{१ १ १} ^१ ^{१ १ १} ^{११}
 द्वा । औहोवा । अपोवसा । उज्जवाओहा । औहो
^{११ १} ^{१ १} ^{१ १ १} ^{१ १} ^१
 वाहाज । वा । सूवा । नोअर्षस्यारत्नधायोनिमृतस्य
^{११} ^१ ^{१ १ १ १} ^{१ १ १} ^{१ १}
 सीदारश्सांयि । उज्जवाओहा । औहोवा । उत्सोदे
^{१ १ १} ^{११ ११ १} ^{१ १}
 वाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः ।
^१ ^१ ^{१ १ १ १} ^{११ ११ १}
 हिरण्यारश्याः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा
^{१ १ १ १} ^{१ १ १} ^{१ १} ^१
 ३(१) ॥ उज्जवाओहा । औहोवा । उत्सोदेवाः । उज्जवा
^{१ १} ^{११ ११ १} ^{१ १} ^१
 ओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । हिरण्याः
^१ ^{१ १ १ १} ^{१ १ १} ^{१ १}
 श्याः । उज्जवाओहा । औहोवा । उत्सोदेवाः । उज्ज
^{१ १ १} ^{११ ११ १} ^{१ १} ^१
 वाओहा । औहोवाहाज । वा । सूवः । हिरण्य ।
^{१ १ १} ^{१ १} ^१ ^{१ १ १ १}
 योदुहानजधर्दिवियम्नधुप्रारश्याश्म् । उज्जवाओहा ।
^{१ १ १} ^{१ १ १} ^{११ ११ १}
 औहोवा । प्रत्नसधा । उज्जवाओहा । औहोवाहा
^{१ १} ^{११} ^१ ^{१ १ १}
 ज । वा । ज्योतिः । स्थमासारश्दाश्त् । उज्जवाओ
^१ ^{११ ११} ^{१ १ १ १} ^{१ १}
 हा । औहोवाहाज । वा ३(२) ॥ उज्जवाओहा । औहो

^२ वा । ^{२ २ २} प्रत्नसधा । ^{१२ ३२२} उज्जवाओहा । ^१ औहोवाहाज ।
^{१ १} वा । ^{१२ २} आवत् । ^{२ २ २ २} स्थमासारदात् । ^१ उज्जवाओहा ।
^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} प्रत्नसधा । ^{१२ ३२२} उज्जवाओहा । ^१ औहोवाहा
^{१ १} ज । ^{१२ २} वा । ^२ हवः । ^{२ २ २} स्थमासददापृच्छन्धरुणं ^{२ १ १} व्वाजियर्षी
^२ रश्साशयि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ नृभिर्द्वौताः ।
^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{३२ २} औहोवाहाज । ^१ वा । ^१ ज्यातिः । ^१ विच
^२ क्षाश्शणाश् । ^{२ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ ३२} औहोवाहाज । ^२ वाश्(३) ॥
^{१ १ १ १} ईरश्शु ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

स्वाशिरक्छपयो गायत्री सोमः ॥ स्वाशिरामर्कम् ॥

^{३ १ २ १ २} अयामायाम् । ^१ परिप्रियार । ^{३ २ ३} दिवःकारश्शवीः । ^५ वयाश्
^{३ १ ३} सिनार । ^५ सियोर्हार्श्शयिताः । ^{१ २ २ २} खानैर्याताशयि । ^{३ २} कवि
^३ कारश्शतुः(१) ॥ ^५ सद्धनुर्मार । ^{३ १ ३} तराशूरश्शचीः । ^५ जातो

* वासिष्ठे चतुर्थेऽङ्गि ।

^२जाते^२ । ^{१, १}अरीचार^५२४यात् । ^{१ २}महान्मही^{१ २}र । ^{१ २, ३}कृतावा
^५२२४धा^१(२) ॥ ^१प्रप्रक्षया^१र । ^{३ १ १}यपक्ष्या^५र२४सायि । ^{१ २}जनावजू
^१२ । ^{१ २ १ १}होअद्रू^५२४हाः । ^{१ २}वीतियर्षा^१र । ^{३ १ ३}पनिष्टा^५ २ ३ ४ या
^{१ १ १ १}यि(३) ॥ ^{१ १ १ १}ई २३४५ ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

^{१ २ २}भरदाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{१ २ २}बृद्धत्साम ॥ ^{१ २ २}औक्षीयि
^{२ २}सुतासोभधुमत्तमा^१श्ण । ^{१ २ १ २}सीमाइन्द्रा । ^{१ ३}यामन्दार^{१ ३}३४यि
^५नाः । ^{१ २}पवा^{३ २ ४ २ ५}३४ । ^{१ १}औक्षीवा । ^१त्रवा । ^१तोआ^१३१ । ^१क्षा
^५२३४रान् । ^{१ २ १ २}देवानाक्षा^१३४ । ^{३ २ ३ २ ५}औक्षीवा । ^१तूरवोमा^१२३
^१४ । ^५दाः । ^५उज्जवा^{१ २}इक्षाज । ^{१ २}वा(१) ॥ ^१औक्षीयिद^१आश्ण ।
^{१ १}दुरिन्द्रा । ^{१, १}यापावा^५२३४तायि । ^{१ २}इता^{३ २ ४ २ ५}३४ । ^१औक्षीवा ।
^{१ २ १ २}देवासोआ । ^१ब्रूवा^२३१न् । ^१वाचस्व^{१ १}तिर्मा^५खस्या^१२३४तायि ।

* देवपक्षरात्र-वस्तुर्देव्यार्भवे ।

१ १ २ १ ३ ४ ५ १ ५
विश्वस्येशा३४ । औक्षोवा । ना२ओजा२३४ । साः ।

५ ५ १ २ १ १ २
उज्जवा६हाज । वा(२) ॥ औक्षोयिसस्ता३१ । हस्तधा । राः

२, १ ५ १ १ १ ४ ५ १ १
पावा२३४तायि । समू३४ । औक्षोवा । द्रोवाचमायि ।

१ २ २ ३ ५ १ १ १
खाया३१ । सोमस्पतीरया२३४यिणाम् । सखेन्द्रस्त्रा३४ ।

१ ४ ५ १ ५ ५ ५
औक्षोवा । दा२यिवेदा२३४यि । वायि । उज्जवा६हा

१
ज । वा(३) ॥ हस्त ॥ ७ # ॥

अथ आख्यानम्—३भा० ४४८ वृष्टादिषु द्रष्टव्यम् । ७

वृकजभ्रीऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृद्धनिधनं व्वार्कजन्मम् ॥

१ २ २ २ १ १ १ २ २
हाजपुरोजितीवोअन्धासाः । सुतायमादयिन्नवायि ।

१ १ २ १ १ १ १
हाज । अपश्चानाम् । हाज । आ३थायिष्टाना३ ।

१ १ २ २ १ २ १ २ ५ २ २
हाज । साखायोदा । हाज । वारजा२३४औक्षोवा ।

१ १ २ २ २ २ १ १ १ २ २
क्रिया३५हस्त(१) ॥ हाजसखायोदीर्घजिज्ञायाम् । योधा

२ २ १ १ १ १
रयापावकयाँ हाज । परिप्रस्था । हाज । दास्ता

^१यिसूताः । ^१हाज । ^{१ १ १}आयिन्दुरश्रो । ^१हाज । ^{१ १ १}नारका
^{५ ४ ४}२३४औक्षोवा । ^{१ १}त्वियाः ^{१ ४}इस्(२) ॥ ^{४ १ १}चाविन्दुरश्रो नकृत्वायाः ।
^{१ ४}तन्दुरोषमभीनराः । ^१हाज । ^{१ ४}सोमं विश्वा । ^१हाज ।
^{१ १}चाश्याधायाः । ^१हाज । ^{१ १ ४ १}याज्जायसा । ^१हाज । ^{१ १}र
^{१ ५ ४ ४}वारः ३४औक्षोवा । ^{१ १}द्रयाः ^{१ १}इस्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १११ इडादिषु द्रष्टव्यम् । ८

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अन्तरि-

^{१ ४ ४ ४}क्षम् ॥ ^{४ १}चावासोमस्वा । ^{१ ४ ४}नोचद्रि । ^{१ ४ ४}भायिः । ^{१ ४ ४}औक्षी ।
^{१ १}होवा २ । ^{१ ४ ४ ४ १ १}इक्षा । ^{१ ४ ४}तिरोवाराणिचव्य । ^{१ ४ ४}या । ^{१ ४ ४}औक्षी
^{१ ४}होवा २ । ^{१ १}इक्षा । ^{१ ४ ४ ४ १ १ ४ १ १}जनोनपुरिचम्बोर्विश्व । ^{१ ४ ४}रायि ।
^{१ ४ ४ १ ४}औक्षीहोवा २ । ^{१ १}इक्षा । ^{१ ४}सदोव । ^{१ ४ ४ ४}ना । ^{१ ४ ४ ४}औक्षीहोवा २ ।
^{१ १}इक्षा । ^१षुद । ^{१ ५ ४ ४}भारयिषारः ३४औक्षोवा(१) ॥ ^{५ ४ ४}हाजसदोवना
^१यि । ^{१ ४ ४ ४}षुदक्षि । ^{१ ४ ४ ४}षा । ^{१ ४ ४ ४}औक्षीहोवा २ । ^{१ ४ ४ ४}इक्षा । ^{१ ४ ४ ४}सदो

* तृतीय-नवरात्र-तृतीयेऽह्न्याभवे ।

^{२ १ १} वनेषुदद्वि । ^{१२ २ १२} षा । ^{१ २} औहौहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^२ समान्ते
^{१ १२ २ १ २ १} तिरोअण्वानिमेषि । ^{१ २ २ १२} या । ^{१ २} औहौहोवा३ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} मी
^२ ड्डान्तम् । ^{१ २ २ १२} प्रायिः । ^{१ २} औहौहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २} नवा
^{१ २} जा२यू२३४औहोवा(२) ॥ ^{१ २ २ २} हाजमीड्डान्तम्प्रायिः । ^{१ २ १} नवाज ।

^{१ २ २ १२} यूः । ^{१ २} औहौहोवा२ । ^{१ २ २} इहा । ^{१ २ १} मीड्डान्तसन्निर्वाज । ^{१ २ १} यूः ।

^{१ २ २ १} औहौहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ १ १ १ २ २ २ १} अनुमाद्यःपवमानोमनीषि । ^{२ १} भा

^{१ २ २ १२} यिः । ^{१ २} औहौहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^{१ २ २} सोमोवि । ^{१ २} प्रा । ^{१ २} औ

^{२ १ २} हौहोवा२ । ^{१ २} इहा । ^१ भिर्ह्य । ^१ का२भा२३४औहोवा ।

^{१ १} सुष्टुभस्तुभोश्वाग्निशुमक्रावन्(३) ॥ ^{१ १ १} इट्०इडा२३४५ ॥ ८* ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

अथर्व्वा पथ्या बृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ आथर्वणम् ।

^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ अभिसोमा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१ २ २ २} औहोवाहाज । ^{१ २} वा । ^{१ २} आवत् । ^१ सभाया२३वा३ः । ^१ उज्ज

* त्रिककुब्जस्य सप्तस्य चतुर्थेऽहनि सधन्दिने ।

^{१ १ १} वाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^१ पवन्तेमा । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १} औ
^{१ १ १} होवाहाज । ^{१ १} वा । ^१ सूवः । ^१ दियन्मदसमुद्रस्याधिविष्ट
^{१ १ १ १} पेमनीषारश्यिणाः । ^१ उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} औहोवा । ^१ मत्सरा
^{१ १ १} साः । ^{१ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} ज्योतिः । ^१ म
^१ दच्यूरश्ताः । ^{१ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} औहोवाहाज । ^{१ १ १ १} वाः(१) ॥
^{१ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^१ मत्सरासाः । ^{१ १} उज्जवाओ
^१ हा । ^{१ १ १ १} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} आवत् । ^{१ १} मदच्यूरश्ता
^{१ १ १ १} ः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} औहोवा । ^१ मत्सरासाः । ^१ उज्ज
^{१ १ १} वाओहा । ^{१ १ १ १} औहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} छवः । ^१ मदच्यूत
^{१ १ १ १} स्तरत्समु । ^१ द्रम्यवमानजर्माश्चिणाः । ^{१ १ १ १} उज्जवाओहा ।
^{१ १ १} औहोवा । ^{१ १ १} राजादेवाः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} औहोवाहा
^{१ १} ज । ^{१ १} वा । ^{१ १} ज्योतिः । ^{१ १} ऋतम्ब २ श्वाश्त् । ^{१ १ १} उज्जवाओ

^२ ^२ ^{३२१} ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 हा । औहोवाहाज । वा३(२) ॥ उज्जवाओहा । औ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होवा । राजादेवाः । उज्जवाओहा । औहोवाहाज ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 वा । आवत् । ऋतम्बूरश्चाश्त् । उज्जवाओहा । औ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 होवा । राजादेवाः । उहुवाओहा । औहोवाहाज ।
^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^२ ^२ ^२
 वा । छटः । ऋतम्बृहदर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्मा२३णा३ ।
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 उहुवाओहा । औहोवा । प्रहिन्धानाः । उहुवाओ
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 हा । औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । ऋतम्बूरश्
^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 चाश्त् । उज्जवाओहा । औहोवाहाज । वा३(३) ॥ ई२
^१ ^१ ^१
 ३४५ ॥ १० • ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १०

रायोवाजस्त्रिष्टुबग्निः ॥ रायोवाजीयम् ॥ एषाग्नी
^१ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२ ^२
 म् । वोदेवमग्निभिस्तजोषायजिष्ठन्दूतमध्वरेकृणू२द्वाम् ।

● चतुर्थेऽहनि सध्यन्दिने ।

इडा । योमर्त्तियाशयिषूनायि । भ्रुविष्ट^१तावा^२३ । ता^४
 यूः । मूर्धाघृता^५न्नः^६पार^७होयि । वाक^८आ^९३१जवार^{१०}३(१) ॥
 एप्रोथात् । अश्वोनयन्तसविध्यन्यदामहरसवरणाद्विया^{११}२
 स्थात् । इडा । आदस्यवातो^{१२}१आ^{१३}३नू । वातिशोचिरा^{१४}
 ३ । धास्मा^{१५} । तेजजनङ्कृ^{१६}ष्णमार^{१७}होयि । आस्तिया^{१८}
 ३१जवार^{१९}३(२) ॥ एजया । स्यतेनवजातस्यविष्णोमेचरन्त्य^{२०}
 जराइधा^{२१}रनाः । इडा । अश्वाद्यामा^{२२}१रू^{२३}षाः । धूम^{२४}
 एषिसा^{२५}३म् । दूताः^{२६} । अग्रईयसेद्वा^{२७}३३यिहोयि । दायि^{२८}
 वाना^{२९}३१जवार^{३०}३(३) ॥ इट्० इडा^{३१}२३४५ ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १८८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

अग्निर्गायत्री सोमः ॥ अग्नेरर्कः ॥ स्वादिष्ठयामा^{३२}
 ३३दायिष्ठा^{३३}श्या^{३४}२ । पवस्वसोमा^{३५}३धारा^{३६}श्या^{३७}२ । इन्द्राय^{३८}

पात॑श्वायि॒द्व॒श॒ता॒रः(१) ॥ र॒क्षो॒हावि॒श्व॒ऽश्वा॒र्षा॒णा॒र॒
 यिः । अ॒भियो॒निमा॒ऽह्यो॒क्षा॒ता॒र॒यि । द्रो॒णे॒स॒ध॒स्थाऽ
 मा॒सा॒श॒दा॒र॒त्(२) ॥ व॒रि॒वो॒धा॒ताऽ॒मो॒भू॒श्वा॒रः । म॒हि॒ष्ठो
 व॒त्राऽ॒ह॒न्ता॒श्मा॒रः । प॒र्वि॒रा॒धो॒श्मा॒घो॒श्ना॒र॒म्(३) ॥ ए ।
 अ॒ग्नि॒र्मू॒र्धा॒भ॒व॒द्दिवः ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

दी॒र्घ॒त॒मा अ॒नुष्टु॒प् सोमः ॥ दी॒र्घ॒त॒म॒सोऽर्कः ॥ द्वा

यि॒र्या॒म् । पा॒ञ्च॒ख॒य । श॒सा॒श्श॒साम् । श॒साम् ।
 सा॒खा । यो॒अ॒द्रि॒स । द्वा॒ता॒द्वा॒ताम् । द्वा॒ताम् । प्रा
 याम् । आ॒यि॒न्द्र॒क्ष॒का । मि॒या॒मि॒याम् । मि॒याम् ।
 प्रा॒ज्ञा । पा॒य॒न्त॒ज । म॒या॒र्म॒याः । म॒याः(२) ॥ ई॒र॒३
 ४ पूः ॥ १३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १५१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

* नवमेऽध्यायर्भवे ।

† अन्धोमदशराजस्य नवमेऽध्यायर्भवे ।

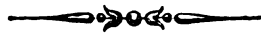
प्रजापतिर्गायत्री सोमः ॥ पयसि ॥ परिचुवानोगा
 श्यिरिष्ठाः । परिचुवा । नोगिरिष्ठाः । परिचुवा ।
 नोगाश्यिरिष्ठाः । पवित्रे सोमोश्चक्षरात् । पवित्रे सो ।
 मोश्चक्षरात् । पवित्रे सोमोश्चक्षरात् । तुवंविप्रस्तूवङ्क्वा
 यिः । तुवंविप्राः । तूवङ्क्वायिः । तुवंविप्रस्तूवङ्क्वा
 वायिः । मधुप्रजाताश्मन्धसाः । मधुप्रजा । तामन्ध
 साः । मधुप्रजा । ताश्मन्धसाः । मधुप्रजाताश्मन्धसा(२) ॥
 तुवेविश्वे साश्जोषसाः । तुवेविश्वे । साजोषसाः । तुवे
 विश्वे साश्जोषसाः । देवासः पीतीश्माशता । देवासः
 पायि । तीमाशता । देवासः पीतीश्माशता । मदेषु स
 र्वाश्धापसायि । मदेषु सा । र्वाश्धापसायि । मदेषु स
 र्वाश्धापसायि(३) ॥ आ २ । चस्-एश्पया २३४५ः ॥१४०॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ६२-६४ ऋषीर्द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्यर्चनीयपर्व समाप्तमर्चनीयकाण्डश्च समाप्तः ॥

* मौख्यरीकोषेऽन्याभव ।

॥ इदानीं सूत्र(काण्डः)पर्व प्रवर्त्तत ॥

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहती कजभावुत्तरे इन्द्रः ॥ रथ-
^{१५ २ २ १ २ २ २}
 न्तरम् ॥ माभेममाश्रमिषोवा । जग्रस्यसख्येतवमहत्ते
^{१ १ १ १ १ ४}
 वृष्णोअभिच । क्षियारश्कृताम् । पाश्येमतूरर्वा३ ।
^{१ २ २ ५ ५ २ १}
 शाय्यारश्कृताम् । ओवा६ । द्वाजवा(१) ॥ पश्योवा । मा
^{१ २ १ १ १ १}
 तुर्व्वशंयदुःसव्यामनुस्मिग्युंवा । वसारश्चिवृषा । ना
^{२ २ २ १ ४ १ २ ४ ५ ५}
 दानोचारश्स्या३ । रोषारश्कृता । ओवा६ । द्वाजवा(२) ॥
^{२ १ २ २ २ २ २ १}
 नदोवा । नोअस्यरोषतिमह्वासम्पृक्तासारधे । णधार
^{२ १ २ २ ४ २}
 हयिनवाः । तूयमेहा २ ३ यिद्रा ३ । वापारश्कृतिवा ।
^{२ ५ ५ १}
 ओवा६ । द्वाजवा(३) ॥ अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० १२२-१२३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १५

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरग्निर्देवता ॥ रायोवाजी-

* चतुर्विंशतिरात्रे अग्निर्देवता तद्यज्ञिग्नेऽग्नि पृष्ठम् ।

यम् ॥ ए॒आग्नी॑म् । त॒म॒न्ये॑ यो॒वसु॑र॒स्त॒य्यं॑ य॒न्ति॒धा॒र॒यि॑
 न॒वाः । इ॒डा । अ॒स्त॒म॒र्व॒न्त॒आ॒॑श॒मा॒श्वाः । अ॒स्त॒न्नि॒त्या
 सो॒वा॒३ । जा॒यि॒त्राः॑ (१) ॥ ए॒आग्नीः । हि॒वा॒जि॒नं॑ ब॒वि॒शे॒द॒दा
 ति॒वि॒श्व॒चा॒र॒र्ष॒णा॒यिः । इ॒डा । अ॒ग्नी॒रा॒ये॒सु॒वा॒॑भू॒श्वा॒म् ।
 स॒ग्री॒तो॒यो॒ति॒वा॒३ । रा॒याम् (२) ॥ ए॒सो॒आ । ग्रि॒र्यो॒वसु॑र्गु
 णे॒स॒य॒मा॒य॒न्ति॒धा॒र॒यि॒न॒वाः । इ॒डा । स॒म॒र्व॒न्तो॒र॒द्यू॒॑श॒द्रू
 श्वाः । स॒सु॒जा॒ता॒स॒सू॒३ । रा॒याः । इ॒ष॒स्तो॒तृ॒भ्य॒आ
 र॒श्चो॒यि । भा॒रा॒३॒श॒ज॒वा॒र॒३ (३) ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम्—५भा० १४६पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरुषा देवता ॥ रायोवाजी-

यम् ॥ ए॒मा॒हे । नो॒अ॒द्य॒बो॒ध॒यो॒षो॒रा॒ये॒दि॒वा॒र॒यि॑त्स॒ता
 यि । इ॒डा । य॒था॒चि॒न्नो॒च॒बो॒॑धा॒३॒याः । स॒त्य॒श्र॒व॒सि॒वा
 ३ । या॒या॒यि (१) ॥ ए॒या॒स । नो॒थे॒ग्री॒च॒द्र॒थे॒व्यौ॒च्छो॒दु॒क्षि॒ता

* विष्मि-सञ्ज्ञकरकाक्षपद्यामद्रादिभ्यम् षड्विंशेऽहनि सन्निवोचम् ।

२र्दिवाः । इडा । साव्यच्छसद्वाश्रिययाश्रसायि । सत्य
 अवसिवाश्र । यायायि(२) ॥ एसानाः । अद्याभरदसुव्युक्ता
 दुहिता २र्दिवाः । इडा । योव्यौच्छस्सद्वाश्रिययाश्रसायि ।
 सत्यश्रवसिवाश्र । यायायि । सुजातेअश्रसूरश्रद्योयि । नार्त्त
 आश्रजवाश्र(३) ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० १४८ पृष्ठाद्विषु द्रष्टव्यम् । १७

रायोवाजः पथ्या पङ्क्तिरश्विनौ देवता ॥ रायोवा-
 जीयम् ॥ एप्राती । प्रियतमं रथं वृषणं वसुवा २हनाम् । इडा
 स्तोतावामश्विनाश्वाश्रर्षीः । स्तोमेभिर्भूषताश्रयि । प्राता
 यि(१) ॥ एआत्या । यातमश्विनातिरोविश्वाअहा २सना ।
 इडा । दक्षाहिरण्यवाश्रर्तान्नौ । सुषुम्णासिन्धुवाश्र । वा
 सा(२) ॥ एआनाः । रत्नानि बिभ्रतावश्विनागच्छतां २य्युवा
 म् । इडा । रुद्राहिरण्यवाश्रर्तान्नौ । जुषाणावाजिनाश्र

यि । वासू । माञ्जीममश्रुतारश्चोयि । चावमाश्शज
 वारश्(३) ॥ इट्० इडा२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २५० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

दीर्घतमा बृहती सोमः ॥ दीर्घतमसोऽर्कः ॥ आभौ ।
 प्रीयाणिपवतेचनः । क्षिताक्षिताः । क्षिताः । नामा ।
 नीयङ्कोअधियेषुव । धतायिधतायि । धतायि । आसू ।
 रीयस्यवृद्धतोवृद्धन् । अधाअधायि । अधायि । रा
 याम् । वायिष्वच्चमरुहद्विच । क्षणाःक्षणाः । क्षणाः(१) ॥
 आर्ता । स्याजिक्कापवतेमधु । प्रियाम्प्रियाम् । वाक्ता ।
 पातिङ्गियोअस्याअदा । भियाभियाः । भियाः । दाधा ।
 तायिपुत्रःपित्रोरपी । चियाच्चियाम् । चियाम् । नामा ।
 तात । यमधिरोचनम् । दिवादिवाः । दिवाः ॥ आ
 वतानःकलशाअचि । क्रदात्क्रदात् । क्रदात् ।

* इदमपि तथा ।

नृभीः । येमानः कोशआहिर । एययायिण्ययायि । एय
यायि । आभी । आर्तस्यदोहनाञ्जनू । षताषता । षता ।
आधी । त्रायिपृष्ठउषसोविरा । जसायिजसायि । ज
सायि(३) ॥ ई२३४५ ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १६० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सोमः ॥ ॥ भर्गः ॥ ॥ यत् ।
उत्सोदेवः । क्षिरा२ण्या२३याः । उत्सोदेवः । क्षिरा२
ण्या२३४याः । दुहानजधर्दिवियम् । मधूरप्रार२३
याम् । प्रत्न२सध । स्थमार२सा२३४दात्(२) ॥ ए३ । भ
र्गा२३४५ ॥ २० † ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

॥ इत्युच्चागाने चतुर्थस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

—000@000—

* तस्यैव सप्तचत्वारिंशोऽन्यार्भवे ।

† आदित्यानामयने विष्टसञ्ज्ञक-प्रथमाभिज्ञवस्य तृतीयेति मध्यन्दिने ।

(६५)

अथर्वाः पथ्या बृहती सिद्धेत्य-परे सोमः ॥ अथर्व

णम् ॥ उहुवाओहा । औहोवा । परिधी॒रा । उहु

वाओहा । औहोवाहाज । वा । आवत् । निता॒ए

आर॒शियिहा॒शियि । उहुवाओहा । औहोवा । परि

धी॒रा । उहुवाओहा । औहावाहाज । वा ।

हवः । निता॒एइ॒हितवा॒हन्न॒क्तमु॒तसो॒माता॒दा॒र॒शियिवा॒र ।

उहुवाजहा । औहोवा । दुहानोवा । उहुवाओहा ।

औहोवाहाज । वा । ज्योतिः । भ्रज॒धार॒शना॒शियि ।

उहुवाओहा । औहोवाहाज । वार॑(१) ॥ ई॒र॒३४५ ॥१॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ५१०-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

दीर्घतमाः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे सोमः ॥ दीर्घ-

तमसोऽर्कः ॥ आयिणा । तो॒गोभि॒रु । तरान्तराम् ।

तराम् । आयिणा । तो॒गोभि॒रु । तरान्तराम् ।

* चतुर्थेऽङ्गि मध्यन्दिने ।

तराम् । पारी । खानश्चक्षसेदेवमा । दनादनाः ।
 दनाः । क्रातूः । आयिन्दुर्विच । क्षणाःक्षणाः । क्षणाः(३) ॥

१११११
 ई२३४५ ॥ २ # ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३०६-३०७पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ सङ्कृति ॥ एपारी । त्य
 चर्यता२३५चो२३यि । चरा२३यिम् । चाओवा । बभ्रु
 म्पुन । तिवारेण । योदेवान्विश्वाइत्यपरि । मदेनसह
 गच्छति । क्षौ३ । आ३ । ज३(१) ॥ ई२३४५ ॥ ३ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ३५०पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ३

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ यशः ॥
 पुनानास्मोमधारया । अपोवसानोअर्षसि । आरत्नधा
 योनिमृतस्यसीदसि । उत्सोदेवोहिरण्ययः(१) ॥ उत्सोदेवो
 हिरण्ययः । २ । दुहानजधदिव्यम्प्रधुप्रियम् । प्रत्नसधस्य
 मासदत्(२) ॥ प्रत्नसधस्यमासदत् । २ । आपृच्छयन्धरु

*, † दादमाहस्य ब्रूतेनवमेऽहनि माध्याह्निनार्धेययोः सामनी ।

१२ १ २ १ १२ १२ २ १ १ १ २ १ २ १
 णंवाज्यर्षसि । नृभिर्होतोविचक्षणः(३) ॥ शतञ्जीवेमश्वर

१२ १ २ १ १ १ १
 दोवयन्ते २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ईनिधनं वार्कजम्भम् ॥

२ २ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २
 पुरोजितीवोअन्धासाः । धासाः । धासाः । सुतायमादयि

१ १ १ १ २ १ २ १ २ १ २
 त्नावायि । त्नावायि । अपश्चान् अथिष्टाना । ष्टाना ।

१ १ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 ष्टाना । सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ज्वायाम् । ज्वायाम्(१) ॥

१ २ २ १ १ २ १ २ १ २ २ २
 सखायोदीर्घजिह्वायाम् । ज्वायाम् । ज्वायाम् । योधार

२ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २
 यापावकाया । काया । काया । परिप्रस्यन्दतेसूताः ।

१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १
 सूताः । सूताः । इन्दुरश्वोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वा

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 याः(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वायाः । त्वायाः । त्वायाः ।

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २
 तन्दुरोषमभीनाराः । नाराः । नाराः । सोमंन्विश्वा

२ १ १ १ २ १ २ २ १ १ १ १
 चियाधाया । धाया । धाया । यज्ञायसन्तुवद्रायाः ।

* इन्दीम-इन्द्रा-द्वितीयेऽणि सध्यन्दिने ।

४ प्र० ३ प्र० ७] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् ।

५१७

१ २   १ २   ३ २ २   ५ २ २   ३ २ १
द्रायाः । द्रायाः । स्तोभाना ३४ । औक्षीवा । द्वं २ ३
१ १
४५ ॥ ५ • ॥

अथ व्याख्यानम्—३ भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ उत्सर्पम् ॥ उत्सो
१ २ १ २   १ २ २ २ २   १ २ १ २ २   १
देवोहिरण्ययः । उत्सो देवोहिरण्ययः । दुश्चानजधर्दिव्य
१ १   २ १ १ १ २ २ २   १ नि० २ १   १ १
मधुप्रियम् । प्रत्नसधस्थमासदत्(२) ॥ उत्सर्पसुवा २ ३
१ १
४५ : ॥ ६ † ॥

अथ व्याख्यानम्—३ भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

सर्पाः पथ्या बृहती सोमः ॥ सर्पम् ॥ अभिप्रवस्सु
१ २   १ ७०   १ २   प्रति २
ऽऽराधाश्सा २म् । इन्द्रमर्चयाऽऽथावाशयिदा २यि । यो
२   २   १ २   ७० २ २   १ २
जरितृभ्योमघवायुऽऽरुवा १सूरः । सहस्रे णेवऽऽशायिष्वा
२ २   १ २
१ता २यि(१) ॥ सहस्रे णेवाऽऽशायिष्वा १ता २यि । सहस्रे
२   १   २   २ २ २   २   १ २
णेवाऽऽशायिष्वा १ता २यि । शतानीकेवप्रजिगातिऽऽधाष्णं

● इन्द्रोम-दग्धा-चतुर्थेऽह्न्याभवे ।

† सर्पसन्ने दिव्यज्जकेऽहनि मध्यन्दिने ।

^२ ^{१ १} ^२
 श्या^२ । दन्तिवृत्राणि^२ऽदशू^१षा^२रयि^२(२) ॥ दन्तिवृत्राणि
^{१ १} ^२ ^{१ १} ^२
 ऽदशू^१षा^२रयि । दन्तिवृत्राणि^२ऽदशू^१षा^२रयि । गिरे^२
^२ ^{१ १} ^२ ^१
 रिवप्ररसा^२अस्या^२ऽपायिन्वा^१शिरा^२रयि । दन्त्राणिपुरु^१ऽभो
^२ ^{१ नि० १ १ १ १ १}
 जाशसा^२रः(३) ॥ सर्प^१सुवा^२२३४५ः ॥ ७ • ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ३२५ पृष्ठयोर्द्वयम् । ७

^{१ प्र० २} ^{२ २}
 सर्पा^२ अनुष्टप^२ सोमः ॥ प्रसर्पम् ॥ पुरोजितीवो
^{१ १} ^{७० २ २} ^{१ १} ^{प्रति}
 ऽचा^२न्वाशसा^२रः । सुतायमादा^२ऽथायिन्ना^१श्वा^२रयि । अप
^२ ^{१ १} ^{उपद्रवर २ २} ^{१ १}
 श्वान^२्प्र^२ऽथायिष्टा^१श्ना^२र । सखायोदीर्घ^२ऽजायिक्का^१ १
^{२ २ २} ^{१ १} ^{२ २ २}
 या^२रम्(१) ॥ सखायोदीर्घ^२ऽजायिक्का^१श्वा^२रम् । योधारया
^{२ १ १} ^{१ १}
 पा^२श्वाका^२श्वा^२र । परिप्रस्यन्दा^२ऽन्तायिसू^१स्ता^२रः । इन्दुर
^२ ^{१ १} ^{२ १ १}
 श्वोना^२ऽका^१र्त्वा^२श्वा^२रः(२) ॥ इन्दुरश्वोना^२ऽका^१र्त्वा^२ १ या^२रः ।
^२ ^{१ १} ^{२ २ १ १}
 तन्दुरोषमा^२ऽभायिना^१शरा^२रः । सोभंविश्वा^२चि^१ऽथाधा^२ १

• सर्प-सर्वे ब्रह्मणाम् ।

या^२ । य^२ज्ञाय^{१ १}सन्तुऽ^{१ नि १ १}वा^{१ १}द्रा^{१ १}श्या^{१ १}२ः(३) ॥ प्रसर्प^{१ १}सुवा^{१ १} २ ३
११
४५ः ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युच्चागाने सत्र पर्व-समाप्तम् ॥

॥ इदानीं प्रायश्चित्त-पर्वं प्रवर्त्तते ॥

अथ^१र्वा^१ ऋषयः^१ पथ्या^१ वृ^१हतीन्द्रः ॥ आथर्वणम् ॥ उ^१
ऊवाओ^{२ २ २}हा । औ^{२ २ २}होवा^२ । तं^२वोद^{२ २}स्माम् । उऊवाओ^{२ २}
हा । औ^२होवा^{१ २ २}हाऊ । वा । आवत् । ऋ^{१ २}तीषा^{१ २}र३हा^१
श्म । उऊवाओ^{२ २ २}हा । औ^{२ २ २}होवा^२ । वसो^२र्मन्दा । उऊ^२
वाओ^{२ २ २}हा । औ^{१ २ २ २}होवा^{१ २}हाऊ । वा । सूवः । नम^{१ २}न्धसो^{१ २}
भिवत्स^{२ २ २ २}न्नस्व^२सरे^२षु^२धेना^{२ २ २ २}र३वाः । उऊवाओ^{२ २ २}हा । औ^{२ २ २}होवा ।

* सर्पसर्पे विषयस्य प्रकीर्त्यार्थम् ।

^२ इन्द्र^२ङ्गीर्भायिः । ^{२ २ २} उज्जवा^{१२ ३२ २}ओद्वा । औहोवाहाज । वा ।

^{१ १} ज्योतिः । ^{१२ २} नवामारश्चाश्चायि । ^{२ २ २ २} उज्जवा^{१२}ओद्वा । औ

^{१२ २} होवाहाज । वाश्(१) ॥ ^{२ २ २ २} उज्जवा^{२ २ २}ओद्वा । औहोवा । इन्द्र

^२ ङ्गीर्भायिः । ^{२ २ २} उज्जवा^{१२ ३२ २}ओद्वा । औहोवाहाज । वा ।

^{१ २} आवत् । ^{१२ २} नवामारश्चाश्चायि । ^{२ २ २} उज्जवा^{२ २}ओद्वा । औहो

^२ वा । ^२ इन्द्र^{२ २ २}ङ्गीर्भायिः । ^{१२ ३२ २} उज्जवा^{१२ ३२ २}ओद्वा । औहोवाहाज ।

^{१ २} सूवः । ^{१२ २} नवामहेद्युत्सुदानुन्तविषीभिरावाश्चर्ताश्म ।

^{२ २ २ २} उज्जवा^{२ २ २}ओद्वा । औहोवा । ^{२ २ २} गिरिन्नतू^{२ २ २}उज्जवा^{२ २ २}ओद्वा ।

^{१२ ३२ २} औहोवाहाज । वा । ^{१ १} ज्योतिः । ^{१२ २} रुभोजारश्साश्म ।

^{२ २ २ २} उज्जवा^{१२ ३२ २}ओद्वा । औहोवाहाज । वाश्(२) ॥ ^{२ २ २} उज्जवा^{२ २ २}ओ

^२ द्वा । औहोवा । ^{२ २ २} गिरिन्नपू । ^{२ २ २} उज्जवा^{१२}ओद्वा । औहो

^{१२ २} वाहाज । वा । ^{१ २} आवत् । ^{१२ २} रुभोजारश्साश्म । ^१ उहु

^{१ १ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} ओहोवा । ^{१ १} गिरिन्नपू । ^{१ १} उज्जवाओ
^१ हा । ^१ ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} सूवः । ^{१ १} रुभोजसङ्गमन्त
^{१ १} वाजश्रुतिनसहस्रारश्चिणाश्म । ^१ उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} ओ
^{१ १} होवा । ^{१ १} मचूगोमा । ^{१ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १ १} ओहोवाहाज ।
^{१ १} वा । ^{१ १} ज्योतिः । ^{१ १} तमीमारश्चिणाश्चि । ^{१ १ १ १} उज्जवाओहा ।
^{१ १} ओहोवाहाज । ^{१ १ १} वा३(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१-८२ पृष्ठबोधद्वयम् । ८

^१ अर्थर्वा पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ ^१ आथर्वणम् ॥ ^१ उज्ज
^{१ १ १} वाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^{१ १ १} अभिप्रवाः । ^{१ १ १} उज्जवाओहा ।
^{१ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} आवत् । ^{१ १} सुराधारश्चिणाश्म ।
^{१ १ १} उज्जवाओहा । ^{१ १ १} ओहोवा । ^{१ १} इन्द्रमर्चा । ^{१ १} उज्जवाओ
^१ हा । ^{१ १} ओहोवाहाज । ^{१ १} वा । ^{१ १} सूवः । ^{१ १} यथाविदेयोजरि

* काम्ये ओमिहोमे नक्षत्रासाम् ।

(६६)

^२ तृभ्योमघवापुरुवा^{२११}२सूः । ^३ उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २}

^२ सहस्रेणायि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा ।

^{१ १} ज्योतिः । ^१ वशिन्तार^१३ता^१३यि । ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२} औहो

^{१२ १} वाहाज । वा^१३(१) ॥ ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^२ सहस्रे

^{२ २ २} णायि । ^{१२ १२ १} उज्जवाओहा । ^१ औहोवाहाज । वा । आ

^१ वत् । ^१ वशिन्तार^१३ता^१३यि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा ।

^२ सहस्रेणायि । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१ १२ १} औहोवाहाज । वा ।

^{१ १} सूवः । ^१ वशिन्ततिशतानीकेवप्रजिगातिधृष्णू^{१ २ २}२३या^१३ । ^१ उ

^{२ २ २} ज्जवाओहा । ^{२ २ २} औहोवा । ^{२ २ २} हन्तिष्ठत्रा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा ।

^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा । ^{१ १} ज्योतिः । ^{१२ १} णिदाशू^१२३षा^१३यि ।

^{१ २ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज । वा^१३(२) ॥ ^{१ २ २ २} उज्जवाओहा ।

^{२ २ २} औहोवा । ^१ हन्तिष्ठत्रा । ^{२ २ २} उज्जवाओहा । ^{१२ १२ १} औहोवाहाज ।

वा । आवत् । णिदाशू२३षा३यि । उज्जवाओहा ।

ओहीवा । हन्तिवृत्रा । उज्जवाओहा । ओहीवाचाज ।

वा । सूवः । णिदाशूषेगिरेरिवप्रसाचस्यपिन्वार३यि

रा३यि । उज्जवाओहा । ओहीवा । दन्नाणिपू । उज्ज

वाओहा । ओहीवाचाज । वा । ज्योतिः । रुभोज

र३साः । उज्जवाओहा । ओहीवाचाज । वा३(३) ॥

१११११
ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य आख्यानम्—३भा० ३३४-३३५पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् । १०

प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ वृषा ॥ अभाओवा ।

प्रवाओवा । सुराओवा । धा३ । ओ । सा३ । ओ

यि । इन्द्रा३ । ओ२३४वा । अर्चाओवा । यथाओ

वा । विपदाओवा । या३ः । ओ । जा३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०
ओ । रितृ३ । ओ२३४वा । भ्योमघववा । पुरा

११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
ओवा । वसाओवा । सदाओवा । स्ना३ । ओ ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
ष्ठा३ । ओयि । वशा३ । ओ२३४वा । क्षता२३४५

२१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०
यि(१) ॥ सदाओवा । स्नेणाओवा । वशाओवा । स्ना३ ।

४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६०
ओ । ता३ । ओ । सदा३ । ओ२३४वा । सणा

६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८०
ओवा । वशाओवा । क्षताओवा । शा३ । ओ । ता

८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
३ । ओ । नीका३ । ओ२३४वा । वप्रजिवगा । ति

१०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२०
धाओवा । षण्वाओवा । क्षताओवा । वा३ । ओत्रा३ ।

१२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४०
ओ । णिदा३ । ओ२३४वा । शुषा२३४५यि(२) ॥ क्षता

१४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६०
ओवा । वृत्राओवा । णिदाओवा । शा३ । ओ ।

१६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८०
षा३ । ओ । क्षता३ । ओ२३४वा । वृत्राओवा । णि

१८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २००
दाओवा । शुषाओवा । गा३ । ओ । रा३ । ओ

यि। इवाह। ओ२३४वा। प्ररसावच। स्यपाओवा।

न्विराओवा। दत्राओवा। णा३। ओ। पू३। ओ

पू३। ओ। रुभोह। ओ२३४वा। जसा२३

४ पूः(३) ॥ ११ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — १भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

प्रजापतिः पथ्या बृहतीन्द्रः ॥ एकवृषा ॥ द्वाष्टम् ॥

अभिप्रवःसुराधसम् । एकसमैरयदृधे । इन्द्रमर्चयथा

विदे । एकसमैरयन्महे । योजरितृभ्योमघवापुरुषवसुः ।

एकोवृषाविराजति । सद्यस्तेषोवशिक्षति(१) ॥ सद्यस्तेषोव

शिक्षति । एकसमैरयदृधे । सद्यस्तेषोवशिक्षति । एकस

समैरयन्महे । शतानीकेवप्रजिगातिधृष्णुया । एकोव

षाविराजति । हन्तिवृत्राणिदाशुषे(२) ॥ हन्तिवृत्राणिदा

^{१ २ २ १ २ १ २ १ १ २ २ १ २ २ १ २ २}
 शुषे एकं स मरयद् धे । दन्तिवृत्राणि दाशुषे । एकं स मर-
^{१ २ १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २}
 यन्मर्चे । गिरैरिव प्ररसा अस्म्यपि न्विरे । एको वृषा विरा-
^{१ १ २ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १}
 जति । दत्राणि पुरुभोजसः (३) ॥ ई २३४५ ॥ १२ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० तत्रैव तदेव द्रष्टव्यम् । ११

अश्विनौ पथ्या बृद्धती सोमः ॥ अश्विनोर्ब्रतम् ॥
^{१ २ २ २ २ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २}
 पुनानसोमधारया ओद्वाज । अपोवसानो अर्षसा ओद्वा-
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 ज । आरत्नधायो निमृत्नस्य सीदसा ओद्वाज । उत्सो देवो-
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 हिरण्यया ओद्वाज (१) ॥ उत्सो देवो हिरण्यया ओद्वाज । उ-
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 त्सो देवो हिरण्यया ओद्वाज । दुद्धान ऊधर्दि वियन्माधुप्रि-
^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 यामोद्वाज । प्रत्नं सधस्य मासदा ओद्वाज (२) ॥ प्रत्नं सध-
^{२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
 स्य मासदा ओद्वाज । प्रत्नं सधस्य मासदा ओद्वाज । आ-

पृष्ठपञ्चरुणंवाजिर्यसाओहाज । नृभिर्द्वौतोदिचक्षणा
ओहाज । ईऽऽऽऽ५(३) ॥ १३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा०४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

अश्विनावनुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमश्विनोर्ब्रतम् ॥

पुरोजितीवोअन्धसाओहाज । सुतायमादयित्वाओहा
ज । अपश्चान्अथिष्टनाओहाज । सखायोदीर्घजि
ह्रियाओहाज(१) ॥ सखायोदीर्घजिह्रियाओहाज । यो
धारयापावकयाओहाज । परिप्रसन्दतेसुताओहाज । इ
न्दुरश्वोनकृत्वियाओहाज(२) ॥ इन्दुरश्वोनकृत्वियाओहा
ज । तन्दुरोषमभीनराओहाज । सोमंविश्राच्याधियाओ
हाज । यज्ञायसन्त्वद्रयाओहाज(३) ॥ ई२ ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १३१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १४

* सध्वन्दिगार्भययोः सामनौ ।

आपः पथ्या बृहती सोमः ॥ अपां व्रतम् ॥ पुनः
 नस्सोमधारारश्था । अपोवसानो अर्षारश्सायि । आर
 त्नाधायोनिमृतस्य सीदारश्सायि । उत्सो देवो हिरण्यारश्
 याश्ः(१) ॥ उत्सो देवो हिरण्यारश्थाः । उत्सो देवो हिरण्यार
 रश्थाः । दुहानजधर्दिवियम्माधुप्रारश्श्याम् । प्रत्न
 सधस्थमासारश्शदात्(२) ॥ प्रत्नसधस्थमासारश्शदात् ।
 प्रत्नसधस्थमासारश्शदात् । आपृच्छन्धरुणं वाजियर्षार
 र्शसायि । नृभिर्होतो विचक्षाश्शणाश्ः(३) ॥ ए । अग्निः शि
 शुक्लः ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

आपां नुष्टुप् सोमः ॥ उत्तरमपां व्रतत् ॥ पुरोजि
 तीवो अन्धारश्शसाश्ः । सुतायमादयित्नाश्शवायि । अप

* इष्टिकामस्य भध्मिने ।

१ १ १ १ १ १ १ १
श्वानश्च्यष्टिष्टा२३ना । सखायो । दीर्घजिह्वा२३या३म्(१) ॥

१ १ १ १ १ १ १ १
सखायोदीर्घजिह्वा२३याम् । योधारयापावका२ ३ या ।

१ १ १ १ १ १ १ १
परिप्रस्यन्दतेसू२३ताः । इन्दुरश्वोनक्तत्वा२३या३ः(२) ॥ इ

१ १ १ १ १ १ १ १
न्दुरश्वोनक्तत्वा२३याः । तन्दुरोषमभौना२३राः । सामंवि

१ १ १ १ १ १ १ १
श्वाचियाधा२३या । यज्ञायसन्तुवद्रा२३या३ः(३) ॥ ई २ ३

१ १
४ पुः ॥ १ई * ॥

अस्य आख्यानम्—१भा० १२१- पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १६

गावः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ गवां व्रतम् ॥

१ १ १ १ १ १ १ १
पुनानसोमधारा२या । अपोवसानोअर्षा२सायि । आ

१ १ १ १ १ १ १ १
रत्नधायोनिमृत्स्यनीदा२सायि । उत्सोदेवोहिरण्या२

१ १ १ १ १ १ १ १
याः(१) ॥ उत्सोदेवोहिरण्या२याः । उत्सोदेवोहिरण्या२

१ १ १ १ १ १ १ १
याः । दुहानजधर्दिवियम्माधुप्रा२याम् । प्रत्न२सध

१ १ १ १ १ १ १ १
स्थमासा२दात्(२) ॥ प्रत्न२सधस्थमासा२दात् । प्रत्न२स

● दृष्टिकामस्याभवे ।

(६७)

२ १ २ १
धस्यमासा २दात् । आपृच्छन्धरुणंवाजियर्षा २सायि ।

२ २ १ २ २
नृभिर्हौतोविचक्षा २णाः(३) ॥ ए । गावः ॥ १७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४१ षडादिषु द्रष्टव्यम् । १७

गाव ऋषयो गायत्री सोमः ॥ द्वितीयङ्गवात्रितम् ॥

१२ १२ १ १२ १ २ २ १२ १२ १ २ २ १२
स्वादिष्ठयामदिष्ठया । पवस्वसोमधारया । इन्द्रायपात

२२ १ २२ १२ १ १ २ १२ १२ २ २
वेसुतः(१) ॥ रक्षोहाविश्वचर्षणिः । अभियोनिमयोद्धते ।

१२ २ १ २ १२ २ २ १२ २ २ १ २
द्रोणेषधस्यमासदत्(२) ॥ वरिवोधातमोभुवः । म० छिष्टो

१ २ १ २ १२ २ २ १२ २ २ २ २ १ २
वृत्रहन्तमः । पर्षिराधोमघोनाम(३) ॥ ए । देवेषुनिधि

१२ २ २
मा० अहम् ॥ १८ † ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १०५-१०६ षड्योर्द्रष्टव्यम् । १८

॥ इत्युच्चगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥ ४ ॥

—000@000—

* , † मध्यन्दिनार्भेवयोः सामनौ ।

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा

वृत्तरे अग्निर्बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिकुर्यादिति विनि-

योगः ॥ ^{१११ ११ १} औक्षोणवोअग्निन्नमसा३ए । ^१ ^{१ ११} ऊर्जीनपा ।

^{१ १, ३ ५} तामाह् २३४वायि । ^{१ १} प्रिया३४ । ^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२२ १} चेतायिष्ठ

^१ माराता३१यिम् । ^{२३ ५} सुवद्वा२३४ राम् । ^{२ १ २} विश्वस्यदू ३४ ।

^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^१ तारमासा२३४ । ^५ ताम् । ^{५ ५} उज्जवाद्वाहज ।

वा(१) ॥ ^{११ १} औक्षोयिविश्वा३ए । ^१ ^{१, ३ ५} स्यदू । ^५ तामामार३४ताम् ।

^{१ १} सयो३४ । ^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^{२ १} जतेअह् । ^१ षावा३१यि । ^{२२} श्रभो

^३ जा२३४सा । ^{५ १ १} समुद्रवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औक्षोवा । ^१ तूरआज २

^५ ३४ । ^{५ ५} ताः । ^{११ १} उज्जवाद्वाहज । ^{११ १} वा(२) ॥ ^{११ १} औक्षोयिसमूह

^{१ १} ए । ^{१, ३ ५} द्रवात् । ^{१ १} सूवाह् २३४ताः । ^{३२ ४२ ५} सुवा३४ । ^{१ १} औक्षोवा ।

^{२२ १} द्वायाअसू । ^१ शासा३१यि । ^{३ ५} वमूर३४नाम् । ^{२२ १ १} देवस्

१ १२ ४२ ५ १ ५ ५
 धा३४ । औहोवा । जारना२३४ । नाम् । उज्जवा६
 ५
 हाज । वा(२) ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० २३० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा
 वृत्तरे उषा बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्कुर्यादिति ॥ बृह
 १२ २ २ १ १ २
 त् ॥ औहोयिप्रत्युवदर्शयिता३१ । उच्छन्तीदू । हायि
 १ २ ५ १ २ ३२ ४२ ५ २ १
 तादा२३४यिवाः । अपो ३४ । औहोवा । महीवृणू ।
 २ २२ ३ ५ २२ १ २ २२
 तायिचा३१ । क्षुषातार२३४माः । ज्योतिष्कृणो३४ । औ
 ४२ ५ १ ५ ५ ५
 होवा । तारयिसूनार२३४ । रायि । उज्जवा६हाज ।
 २२ २ २ २ १ २ १ ५
 वा(१) ॥ औहोयिज्योता३१ । हृणो । तायिसूनार२३४रा
 १ २ ३२ ४२ ५ २ २ २
 यि । उदू३४ । औहोवा । स्त्रियास्वजा । तायिसू३१ ।
 २ ३ ५ २ १ २ ३२ ४२ ५ १
 रियस्सार२३४चा । उद्यन्नक्षा३४ । औहोवा । चारमा
 ५ ५ ५ २२ २
 र्चा२३४यि । वात् । उज्जवा६हाज । वा(२) ॥ औहो

^{२ २ १ २ ५ १ १}
 उद्यादे । नक्षा । चामर्चा२३४यिवात् । तवे ३४ ।
^{३२ ४२ ५ २ १ २ २ ५}
 औहोवा । उषोवियू । षायिमू३१ । रियस्या२३४चा ।
^{२ १ २ २ ३२ ४२ ५ १ ५}
 सम्भक्तेना३४ । औहोवा । गा२मायिमा२३४ । ह्यायि ।
^{५ ५}
 उज्जवाईहाज । वा(३) ॥ २ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४० पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अश्विनौ बृहत्स्वर्गकामाय सन्धिङ्गूर्यात् ॥ बृहत् ॥

^{३२ २ २ २ २ १ २ २ २}
 औहोइमाउवान्दिविष्टया३१ । उम्नाहवा । तेअश्वार३

^{५ १ २ ३२ ४२ ५ २ २ २}
 ४यिना । अया३४ । औहोवा । वामाङ्गेचा । वा

^{२ २ २ २ २ ३२ ४२ ५}
 सा३१यि । शचीवार३४सू । विश्वंविशा३४ । औहोवा ।

^{१ ५ ५ ५ ०२}
 ह्यारयिगाच्छा२३४ । थाः । उज्जवाईहाज । वा(१) ॥ औ

^{२ २ १ २ २ ५ १ २}
 होयिविशा३मे । विशाम् । ह्यायिगच्छा२३४थाः । युवा

^{३२ ४२ ५ १ २ २ २}
 ३४ । औहोवा । चित्रान्ददा । यूर्भो३१ । जनन्ना२३

● इदमपि तथा ।

^५ ४रा । ^{२ २ १ २ २} चोदेथा^२सू^३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ना^२र्तावा^२३४ ।
^५ तायि । ^५ उज्जवा^५इहाज । ^{१ २ २} वा(२) ॥ ^२ औहोयि^२चोदा^२३१ । ^२ था^२
^१ ह । ^{२ २ ३} नार्तावा^५२३४तायि । ^{१ २} अर्वा^३३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १} रथा^२
^२ समा । ^{२ १} नासा^५३१ । ^{२ १} निय^२च्छा^२२३४ताम् । ^२ पिबन्^२सो^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ मा^५रयन्मा^५२३४ । ^५ धाज । ^५ उज्जवा^५इहाज ।
 वा(३) ॥ ३ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० २४५-२४६ पृष्ठयोर्दृष्टव्यम् ३

भरद्वाजः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे ककुभावत्तरे

^{१ २ २} अग्निरुषा^२श्विनौ देवताः ॥ ^{१ २ २} बृहत् ॥ ^{१ २ २} औहोअग्नेविवस्वदु
^१ षसा^१३१ । ^२ चित्र^२राधो । ^{२ १} आम^५त्ता^२२३४या । ^{१ २ २} आदा^२३४ ।
^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^{२ १ २} शुषेजाता । ^१ वायिदो^२३१ । ^{१ २ २} वहातू^५२३४वाम् ।
^{१ २ २ २} अद्यादेवा^५३४ । ^{३ २ ४ २ ५} औहोवा । ^१ ऊ^५रषाबू^५२३४दुधाः । ^५ उज्ज
^५ वा^५इहाज । ^{१ २ २} वा(१) ॥ ^२ औहोअद्या^२३१ । ^{२ १} देवा^२३१ । ^{२ ३} ऊषबू^२

^५ २३४धाः । ^{१ २} जुष्टो३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२ १ २} द्विदूतोआ । सा
^२ यिद्वा३१ । ^{१ २२ ३} व्यवाहारा३४नाः । ^५ अग्नेरथा३४ । ^{२ १२ १} औहोवा । ^{३२ ४२ ५}
^१ आ२द्वारा२३४ । ^५ णास् । ^५ उज्जवाईहाज । ^{२२} वा(२) ॥ औ
^२ होअग्ना३१ । ^१ रथायिः । ^{१ २, २} आद्वारा२३४णाम् । ^{१ २} सजू३४ ।
^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२ १ २} अश्वीभ्याम् । ^२ षासा३१ । ^{२२ ३} सुवीरा२३४याम् । ^५
^{२ १२ २ १} अस्मेधेद्वा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{१२} आ२वोवृ२३४ । ^५ द्वात् ।
^५ उज्जवाईहाज । ^५ वा(३) ॥ ४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २२१ दृष्टादिव द्रष्टव्यम् । ४

^{२२२} भरद्वाजोऽष्टिरिन्द्रः ॥ ^२ बृहत् ॥ औहोयित्रिकद्रुके
^{५ १ २} धुमद्विषा३१ । ^२ यवाशिरन्तुविशुक्लस्तम्भसोममपिबद्विष्णुना
^{१, २} सुताम् । ^५ याथावा२३४शाम् । ^{१ २} सई३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{२ १} ममा
^२ दमा । ^१ द्वायिका३१ । ^{२ २} मकर्त्तवेमहामु^२सैन^{२२२}सश्चदेवो

* आसपक्षे सम्बिधीतम् ।

^३ दा२३४यिवाम्^५(१) ॥ ^{१२ २} औक्षोयिद्र्सा^{१ १ २}३१ । कञ्जातः । क्र
^{२ २ २ २} तुनासाकमोजसाववत्तिथसाकवृद्धोवीर्ये^{२ २ २ २}स्सासच्चिन्धो । वा
^{१ १} यिचर्षा२३४^५णायिः । ^{१ २ १} दाता३४ । ^{१२ ४ २ ५} औक्षोवा । ^{१ २ १} राधास्तु
^१ वा । ^२ तामिका३१ । ^{२ २} मियवासुप्रचेतनसैन^{२ २ २}स्सखदेवोदा२
^५ ३४यिवाम्^{१ २ २}(२) ॥ ^२ औक्षोयिद्र्मा^{१ २ २ २}३१ । धत्विषीमाअभ्योजसा
^{२ २ २} क्रिवियुधाभवदारोदसीअपृणदस्यमयना । ^{१, १} प्रावावा२३
^५ ४र्धायि । ^{१ २} अधा३४ । ^{१२ ४ २ ५} औक्षोवा । ^{१ २ १} तान्द्याञ्जठा । रायि
^१ प्रा३१यिम् । ^{२ २} अरिच्यतप्रचेतयसैन^{२ २ २}स्सखदेवोदा२३ ४यि
^५ वाम् । ^{१ १ १} सत्यइन्द्रा३४ । ^{१२ ४ २ ५} औक्षोवा । ^१ सारत्याम् । सा
^१ रत्यमा२३४यि । ^१ द्राम्^{५ ५}(३) ॥ ^१ उज्जवा^५इहाज । वा हस् ॥५॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ५५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निरुषाश्विनौ देवता ॥ रथन्तरम् ॥ ^{१५ २} अग्नेविवस्वदुषसो^१

* बृहदायां राम

वा । चायिन्त्रराधोअमर्त्तियआदाग्गुषेजातवेदः । वद्वा
 २३तुवाम् । आद्यादेवा२२र्वूज३ । षावू२३४धा ।
 ओवा६ । हाजवा(१) ॥ अद्योवा । दायिवा२उषबुंधी
 जुष्टोद्धिदूतोअसिह । व्यवा२३हनाः । आग्नेरथा२३यिरा
 ३ । ध्वारा२३४णास् । ओवा६ । हाजवा(२) ॥ अग्ने
 वा । राथीरद्वराणा२सजूरश्विभ्यामुषसा । सुवा२३यि
 रियाम् । आस्तेधेहा२३यिआ३ । वाबू२३४दात् । ओ
 वा६ । हाजवा(३) ॥ अस् ॥ ६ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—प्रभा० २८१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ६

तुरश्रवाः पथ्या बृद्धती सोमः ॥ तौरश्रवसम् ॥

प्रा३५त्नम् । सधा स्था३मासादात् । प्रत्न२सधा२ । स्थ
 मासा१दा२त् । उवा३ । ओ३वा । आपा३र्क्षा१या२स् ।

* सन्धिस्तीतपञ्चे रदमग्ने ।

(६८)

^{१ १} धृणा^१ शं^२ वार^३ । ^{३ २} उवा^३ । ^२ ओ^३ श्वा । ^{१ २} जिया^१ र्षा^२ शसा^३ रयि ।
^१ नृभा^१ यि^२ दौ^३ श^४ तारः । ^{३ २} उवा । ^२ ओ^३ श्वा^४ । ^{४ ५} वि^४ चो^५ वा । ^४ च्वा
 प्रणो^१ ई^२ द्वा^३ यि^४ (३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—प्रभा० ४२-४३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ७

तुर^१ अवा^२ अनु^३ ष्टु^४ ष्ठोमः ॥ द्वितीयन्तौर^१ अवसम् ॥
^{१ २ २ २} सखा^१ यो^२ दी^३ र्घ^४ जि^५ ङ्गा^६ यास् । ^{१ २} यो^१ धा^२ रया^३ पा^४ श्वा^५ र^६ श्कया । ^{२ १} पा
^२ र^३ श्रा^४ यि । ^{१ २} प्रा^१ स्या^२ शन्दा^३ र^४ । ^{१ २} ता^१ र^२ यि^३ द्वा^४ र^५ श^६ ताः । ^{१ २} इ^१ न्दू
^२ रा^३ श्वा^४ । ^{१ २ ३ ४ ५} औ^१ चो^२ वा । ^{१ २} ना^१ र^२ श्का^३ । ^{१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८} त्वा^१ र^२ वा^३ र^४ श^५ औ^६ चो^७ वा^८
 जि^{१ २ १ १ १ १}
 वा^३ (३) ॥ या^१ र^२ श^३ ४५ ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—प्रभा० १३१-१३२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ८

यमो^{१ २} गाय^१ त्रया^२ त्म^३ देवता ॥ यम^{१ २} ब्रतम् ॥ चायम् ॥
^२ गौः^१ पा^२ र । ^{३ २ ३} श्रि^३ रक्ता^४ र^५ श^६ मीत् । ^१ अस । ^{३ २} दन्मा^३ र । ^{३ २} तर
^२ म्पू^३ र^४ श^५ राः । ^{२ ४} पित । ^{२ ४} र^२ च्वा^४ र^५ श । ^{२ ४} प्रया^२ र^४ न्त^५ सूप^६ वा^७ ६५ ई^८ (१) ॥

* संज्ञते सध्विन्निर्गार्भवयोः सामनी ।

^१अन्तः । चरा^१२ । तिरोचा^{३ १ २}३४ना । अस्थ । प्राणा ।
^१२त् । अपाना^{३ १ २}३४तायि । व्यख्यन्मा^१२३ । द्विषो^{२ ४}द्विषा^५
 यिवा^१ई^२५ई^३म^४(२) ॥ त्रि^१शत् । धामा^२२ । विराजा^{३ १ २}३४ता
 यि । वाक्पा । तज्जा^{१ २}२ । यधीया^{३ १ २}३४तायि । प्रति ।
 वस्तो^{२ ४}२३ । अद्या^२इद्य^१पूभा^{३ १ २}ई^४यिः(३) ॥ ए३ । मद्या^{१ २ १ १}२३
^{१ १}४ ५ः ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ४२८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

॥ इत्युल्लगाने प्रायश्चित्त-पर्व्व समाप्तम् ॥

* दीक्षिते प्रेते मार्जालीयकृतरेणोपविशन् चिकेय लोमेनैतेन सुचोरम् ।

॥ इदानीं बुधपर्व प्रवर्तते ॥

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

अग्निः ॥ वृद्धत् ॥ औद्धीयियज्ञायज्ञावोअग्नया३ ए ।
 इराइरा । चादक्षार३४सायि । पप्रो३४ । औद्धीवा ।
 वयाममा । ताञ्जा३१ । तवेदार३४साम् । प्रियन्मि
 चा३५ । औद्धीवा । ह२शा७सार३४यि । षाम् ।
 उज्जवा६हाज । वा(१) ॥ औद्धीयिप्रिया३मे । मिचाम् ।
 ह२शा७सार३४यिषाम् । जर्जो३४ । औद्धीवा । नपात७
 साः । ह्यायिना३१ । यमस्मा३३४यू । दाशेमहा३४ ।
 औद्धीवा । व्या२दाता३४ । यायि । उज्जवाहाज ।
 वा(२) ॥ औद्धीयिदाशा३ए । महा । व्यादाता३४यायि ।

भूवा^{१२}३४ । औ^{३२ ४२ ५}होवा । वाजा^{२२ १}यिषुवा । वायिता^२२१ । भु
वद्वा^{१ २}२३४^५र्धायि । उत^{१ २ २ २}त्राता^{३२ ४२ ५}३४ । औ^१होवा । ता^१२नू^१२३
४ । नाम^१(३) ॥ उ^५ड्वा^५ई^५हाजवा ॥ १० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १०५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

भर^{३२ २}द्वाजोऽनु^२ष्टुप् सोमः ॥ वृ^{३२ २}हत् ॥ औ^{३२ २}होइन्दुर
श्वी^२नक्त^२त्विया^{१ १}३४ । तन्दु^{१ १}रोषाम् । आभा^{१ १}यिना^{२ ३ ५}२३४राः ।
सोमा^{१ २ १}३४ । औ^{३२ ४२ ५}होवा । विश्वा^{२ १} । चाया^२३१ । धार^२३४
या । य^५ज्ञायसा^{१ १ २}३४ । औ^{३२ ४२ ५}होवा । तू^१रआ^१द्रार^१२३४ । याः ।
उ^५ड्वा^५ई^५हाज । वा^५(३) ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२१-१२२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ११

भर^{३२ २}द्वाजोऽनु^२ष्टुप् सोमः ॥ वृ^{३२ २}हत् । औ^{३२ २}होयिसखा
यो^{२ २}दीर्घ^१जिह्वा^{१ २ २}या३मे । सखा^{२ २}योदायि । घाजि^{२ २}ङ्कार^{२ ३}२३४
याम् । यो^५धा^{१ २ १}३४ । औ^{३२ ४२ ५}होवा । रया^{२ १} । पावा^१३१ ।

* इदानीमुभय-सामान उच्यते । रथम्बरपृष्ठो वृहदग्निहोमसाम ।

^१कार३४या । ^५परिषस्या३४ । ^{१ २}औहोवा । ^{३२ ४२ ५}दा२तायि ।
^५सूर३४ । ^५ताः । ^५उज्जवा६हाज । ^{१२ २}वा(१) ॥ ^९औहोयिपरा३१ ।
^१प्रस्या । ^१दातायिसूर३४ताः । ^{१ २}परा३४ । ^{३२ ४२ ५}औहोवा । ^{१ २}प्रस्या
^१न्दतायि । ^{२ १ २}सूता३१ । ^५इन्दुरश्वोनकृत्वा२३४याः । ^{२ १ २ १}तन्दुरोषा
^{३२ ४२ ५}३४ । ^१औहोवा । ^५आ२भायिना२३४ । ^५राः । ^५उज्जवा६हा
^{१२ २}ज । ^१वा(२) ॥ ^{३ १}औहोयितन्दू३१ । ^{१ १}रोषाम् । ^१आभायिना
^५२३४राः । ^{१ २}तन्दू३४ । ^{३२ ४२ ५}औहोवा । ^{१२ १}रोषामभायि । ^१नारा
^२३१ । ^{२ २ ३}सोमंविश्राचियाधा २३४या । ^५यज्ञायसा३४ ।
^{३२ ४२ ५}औहोवा । ^१तू३आद्रा२३४ । ^५याः । ^५उज्जवा६हाज ।
^१वा(३) ॥ १२ ॥

अस्य आख्यानम्—शभा० १११ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १२

^{१२ २}भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{२ २}वृद्धत् ॥ ^{१ २}औहोयियोधा
^{२ २}रयापावकया३१ । ^{१ २ २}योधारया । ^{१ २}पावका२३४या । ^{१ २}परा

३४ । औहोवा । प्रस्था । दाताइश्वि । सूर३४ताः ।
 परिप्रस्था३४ । औहोवा । दा२तायिसूर३४ । ताः ।
 उज्जवाइहाज । वा(१) ॥ औहोइन्दू३४रे । आश्वा । ना
 कृत्वा२३४याः । इन्दू३४ । औहोवा । अश्वोनका । त्वा
 या३१ः । तन्दुरोषमभौना२३४राः । तन्दुरोषा३४ । औ
 होवा । आ२भायिना२३४ । राः । उज्जवाइहाज ।
 वा(२) ॥ औहोयिसोमा३मे । विश्वा । चायाधार२३४या ।
 सोमा३४ । औहोवा । विश्वाचिया । धाया ३१ । य
 ज्ञायसन्तुवद्रा२३४याः । यज्ञायसा ३४ । औहोवा ।
 तू२चाद्रा २३४ । याः । उज्जवा इहाज । वा(३) ॥
 चस् ॥ १३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० १२२-१२३ पृष्ठयो द्रष्टव्यम् । १३

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ सर्वं
 बृहती रथन्तरम् ॥ पुनानासोमधारयोवा । आपोवसा

^{१ २ २ २ १ २ १ २}
 नोर्ध्वस्यारत्नधायोनिमृत । स्यसा^{२३}यिदसायि ।। जत्सो
^{१ २ १ ४ १ २ २ ५ ५}
 देवो^{२३}चा^३यि । राण्या^{२३}या । ओवा^६ । द्वाजवा^(१) ॥
^{१ १ २ २ २ २ २ २}
 उत्सोवा । दायिवोहिरण्यउत्सोदेवोहिरण्ययोदुहानजध
^{१ २ १ १ १ ४}
 दिवियम् । मधू^{२३}प्रियाम् । प्रात्न^२सधार^३स्था^३म् ।
^{१ २ २ ५ ५ २ १}
 आसा^{२३}दात् । ओवा^६द्वाजवा^(२) ॥ प्रत्नोवा । साध
^{२ २ २ २ १}
 स्थमासदत्प्रत्न^२सधस्थमासददापृक्क^२यन्ध^२णवा । जियार
^{२ १ २ १ ४ १ २ २}
 र्धसायि । नृभि^३र्द्धो^१तो^२र^३वा^३यि । चा^२त्तार^{२३}णा । ओ
^{५ १}
 वा^६(३) ॥ द्वाजवा । अस् ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१-८२ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठभरद्वाजावृषी प्रथमा पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे
 ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ अथातः षोड
 शसामा तस्य रथन्तरबृहत्पृष्ठन्नौधसः श्यैतम्ब्रह्मसाम समा
 न मितरञ्जोतिष्टोमेन॥) रथन्तरबृहत् ॥ आभित्वाशूरनो

● दीप्यन्ते वा, लोचक-प्रसादान् लो दृश्यन्ते ।

^१मुमोवा । ^{१२}आदुग्धाद्वधेनवः । ^{१२२}ईशा३४ । ^{१२४२५}औहोवा ।
^{११}नमास्यजा । ^१गाता३१ः । ^{१२}सुवर्द्ध२३४ग्राम् । ^{१२१२}ईशानमा
^{१२४२५}३४ । ^१औहोवा । ^१द्रा२सूख्य२३४ । ^५षाः । ^५उज्जवाइ
^५हाजः । ^{१२१}वा(१) ॥ ^१ईशोवा । ^{१२}नामिन्द्रसुस्थषः । ^{१२}नत्वा३४ ।
^{१२४२५}औहोवा । ^{१२}वाञ्छान्योदायि । ^१वाया३१ः । ^{१२३}नपार्था
^५२३४यिवाः । ^{११}नजातोना३४ । ^{१२४२५}औहोवा । ^१जा२ना
^५यिश्वा२३४ । ^५तायि । ^{११}उज्जवाइहाज । ^{११}वा(२) ॥ ^{११}नजीवा
^१तानजनिष्यते । ^१अम्ना ३४ । ^{१२४२५}औहोवा । ^{११}यन्तोमघा ।
^१वाना३१यि । ^{१२३}इवाजा२३४यिनाः । ^{११}गव्यन्तस्त्वा३४ । ^{१२}औ
^{१२४२५}होवा । ^१हा२वामा २३४ । ^५हायि । ^५उज्जवाइहाज ।
^१वा(३) ॥ ^१हस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम् — ३भा० ८३-८४ पृष्ठयोः द्रष्टव्यम् । १५

* उभे प्रतिपदाभ्यपृष्ठे नञ्प्रसामनीतरपञ्च ।

(६८)

भरद्वाजवसिष्ठावृषी ॥ प्रथमा यथा बृहती सिद्धे-
 त्यपरे ककुभावुत्तरे इन्द्रः ॥ (अत्र कल्पकारआह ॥ आद्यै
 षण्वसं० रीतस्तस्य बृहद्रथन्तरम्पृष्ठं श्यैतनौधसम्ब्रसाम
 समानमितरञ्च गोतिष्टोमेनेति ॥) बृहद्रथन्तरम् ॥ औ
 होयित्वामिद्धिह्वामहा३ए । सातौवाजा । स्याकारार
 ४४वाः । तूवावृत्रेधिन्द्रसत् । पतारश्चिन्नराः । तूवा
 ङ्काष्टारश्मू३ । आर्वारश्मू४ता । ओवा६ । चाजवा(१) ॥
 औहोयितुवा३मे । काष्टा । सूअर्वा २ ३ ४ ताः । स ।
 त्वन्नश्चित्रवज्राह । स्तधा२३णूया । माहस्तवा२३नो३ ।
 आद्रा२३४यिवा । ओवा६ । चाजवा(२) ॥ औहोयिमहा
 ३ए । स्तवा । नोअद्रा२३४यिवाः । गामश्रुव३रथिय
 मि । द्रसारश्किरा । सान्नावाजा२३न्ना३ । जायिग्यू
 २३४षा । ओवा६ । चाजवा(३) ॥ असु ॥ १६ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० २२१-२२२पृष्ठयोर्दृष्टवम् । १६

* उभे प्रतिपदाभ्युपे नञ्प्रसामनौ बृहत्पृष्ठपथे ।

वृकजम्भः प्रथमा पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे ककुभा-

मुत्तरे इन्द्रः ॥ वृहन्निधनवार्कजम्भम् ॥ ^{१२ २} हाजत्वामिद्धि

^{११ १} हवामाद्यायि । ^{१२ १ २} सातौवाजस्थकारवाः । ^२ हाज । ^१ त्वां ^{१२} त्व

^२ त्रेषिन्द्रसा । ^१ हाउ । ^१ षाश्यायिन्नाराशः । ^२ हाज । ^{१२} तूवा

^{११} द्वाष्टा । ^१ हाज । ^{१ २} सूरभार२३४ औद्योवा । ^{१ २} वंता३हस्(१) ॥

^{१२} हाजतुवाद्वाष्टासुअर्वाताः । ^{२ २ १ १} सत्वन्नद्यायि । ^१ हाज ।

^१ चक्कहा । ^१ हाज । ^{१ १} स्ता३धाण्डूया३ । ^१ हाज । ^१ मा

^{१ १} हस्तवा । ^१ हाज । ^{१ २} नोरभार२३४ औद्योवा । ^१ द्विवा३

^१ हस्(२) ॥ ^{२ २} हाजमहस्तवानोअद्रायिवाः । ^{१ १} गामश्रुवाम् ।

^१ हाज । ^१ रथियमायि । ^१ हाज । ^{१ १} द्रा३साङ्गायिरा३ ।

^१ हाज । ^{१ २ २ १} सात्रावाजाम् । ^१ हाज । ^{१ २} मार३जा२३४ औद्यो

^१ वा । ^१ ग्यषा३यिहस्(३) ॥ १७ * ॥

अथ बाह्यामन्—३भा० ३३१-३३२ पृष्ठोर्द्ध्वम् । १७

* परोक्षपठः पठ्ये द्वितीयः पठम् ।

वृकजभः प्रथमा पथ्या वृहती सिद्धेत्यपरे ककुभाव

तरे इन्द्रः ॥ वृहन्निधनवार्कजम् ॥ ^{१२} ^१ हाजत्वष्ट्रोहि

^{११} ^१ चेरावायि । ^{१२} विदाभगवत्तयायि । ^१ हाज । ^{१२} उदावृष

^१ स्वमघवान् । ^१ हाज । ^१ माश्वायिष्ठायाश्वि । ^१ हाज ।

^{११} ^१ जदिन्द्रा । ^१ हाज । ^१ ^१ ^{१२} ^१ श्वारमार३४औहोवा । ^१ वृथा

^१ ^{१२} ^१ ^{११} ^१ ^१ यिहस्(१) ॥ हाजदिन्द्राश्वमिष्टायायि । ^१ त्वम्पुङ् । ^१ हाज ।

^१ ^१ सहस्राणायि । ^१ हाज । ^१ ^१ ^१ प्राश्वानायिचा३ । ^१ हाज ।

^{११२२} ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ यूथादाना । ^१ हाज । ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ यारमार३४औहोवा । ^१ वसा ३

^१ ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^१ ^१ ^{१२} यिहस्(२) ॥ हाजयूथादानायमष्टासायि । ^१ आपुरन्दरा

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ म् । ^१ हाज । ^१ चक्रमवायि । ^१ हाज । ^१ ^१ ^१ ^१ प्राश्वचासा३ः ।

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ हाउ । ^१ आयिन्द्रङ्गाया । ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ हाजतोरमार३४औहोवा ।

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ वसाश्विहस्(३) ॥ १८ * ॥

अस्य आश्वानम्—५भा० १९-१०० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

• तत्रोभयतः परोक्षपृष्ठे षड्वेदितोऽश्वनि पृष्ठम् ।

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

^{१ २ २ २ १ २ १ १}
ब्रह्मावैरूपवृद्धोपशा ॥ यद्यावद्वन्द्वतेऽतम् । ए । शत

^{२ २ २ १ २ २ १ २ १}
म्भूमौस्तस्योवा । नात्वावज्जिन् । सद्यस्सूरियाश्चा

^{१ १ २ १ १ १ १ १ १}
नूर । नाजात्तमा । हरो । दारसाश्चौहोवा(१) ॥

^{१ २ १ १ १ १ १ १ १}
नजातमहरोदसी । ए । नजातमष्ट । रोदसीवा । आप

^{१ २ १ १ १ १ १ १ १}
प्राथ । मद्दिनाष्टष्णिगाश्चार्षाश्च । वायिश्चाश्चवायि ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
ष्टश । वारसाश्चौहोवा(२) ॥ विश्वाशविष्टशवसा । ए ।

^{१ २ १ १ १ १ १ १ १}
विश्वाशविष्ट । शवसोवा । आस्माश्चव । मघवन्गोम

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
तारयिब्राजायि । वाज्रायिच्चित्रा । भिह । तार

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
यिभारश्चौहोवा(३) ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ४३२-४३३ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १८

विरूपः प्रजापतिः पथ्या बृहतीसिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥

* परोक्षपृष्ठे पञ्चमे तृतीयेऽङ्गि पृष्ठम् ।

प्रजापतिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे इन्द्रः ॥ अन्त

रिक्तम् ॥ ^{१२} ^२ ^{२ १} ^{१२ २ १२}
 द्वाजयद्यावद् । द्रुतेश । ताम् औहीहोवा २ ।

^{१ १} ^{१ २ २ १ १} ^{१२ २ १२} ^{१ १}
 इहा । शतम्भूमीरुत । स्यूः । औहीहोवा २ । इहा ।

^१ ^२ ^{१ १ १२ १२ १} ^{१२ २ १२} ^{१ १}
 नत्वावज्जिन्तसहस्रं प्रय्यात्र । नू । औहीहोवा २ । इहा ।

^{१२} ^१ ^{१२ २} ^{१२} ^२
 छरो । दारसार३४ औहीहोवा(१) ॥ द्वाजनजातमा । छरो

^१ ^{१२ २ १२} ^{१ १} ^{१ १} ^{१ २ १}
 द । सा । औहीहोवा २ । इहा । नजातमछरोद ।

^{१२ १२} ^{१ १} ^{१२ १२} ^२
 सा । औहीहोवा २ । इहा । आपप्राथमदिनाहृषिण

^{२ १} ^{१२ २ १२} ^{१ १} ^{१ २}
 याव । षान् । औहीहोवा २ । इहा । विश्वाश । वा ।

^{१२ २ १२} ^{१ १} ^१ ^{१ १ १२ २ २}
 औहीहोवा २ । इहा । छश । वारसार३४ औहीहोवा(२) ॥

^{१२} ^२ ^१ ^{१२ २ १२} ^१
 द्वाउविश्वाशवायि । छशव । सा । औहीहोवा २ । इ

^१ ^{१ २} ^{१ १} ^{१२ २ १२} ^{१ १}
 हा । विश्वाशविछशव । सा । औहीहोवा २ । इहा ।

^{१२} ^१ ^२ ^१ ^{१२ २ १२} ^१
 अस्मात् अवमघवन्गोमतिम् । जा । औहीहोवा २ । इ

२ १ २२ २ १२ २ १२ १ २ १२
 द्वा । वज्रिञ्चि । त्रा । औहीहोवा । इहा । चिह ।
 ३ ४ २ २ २
 ता २यिभा २३४ औहीहोवा(३) ॥ १ * ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ४३२-४३३ षष्ठयोर्दृष्टम् । १

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिञ्चेत्यपरे इन्द्रः ॥ अग्न

२२ १ २२ २ १२
 रिक्तम् ॥ हाजयदिन्द्रया । वतस्तु । औहीहोवा २ ।
 १ २ २ १२ १ २ १२ २ २ १२ १ २
 इहा । एतावद्दहमीशी । या । औहीहोवा २ । इहा ।
 २ १२ २ १ २ २ २ १ २ २ १२ १ २
 स्तोतारमिद्विषेरदाव । सा । औहीहोवा २ । इहा ।
 १ २ २ २ २ १ २ १ २ १
 नपाप । त्वा । औहीहोवा २ । इहा । यर । सार
 २ ४ २ २ २ २ २ २ १
 यिषा २३४ औहीहोवा(१) ॥ हाजनपापत्वा । यरसि । षाम् ।
 २ २ २ १२ १ २ १ २ २ २ १
 औहीहोवा २ । इहा । नपापत्वायरसि । षाम् ।
 २ २ २ १२ १ २ १ २ २ १ २ १
 औहीहोवा २ । इहा । शिञ्चेयमिन्मद्यतेदिवेदि । वा ।
 २ २ २ १२ १ २ १ २ २ २ २ १
 औहीहोवा २ । इहा । रायआ । औहीहोवा २ ।

५५० २अ० ३] उत्तरार्द्धिक-परिशिष्टम् ।

५५३

इहा । हचित् । बारयिदार३४ औहोवा(२) ॥ हाजराय
आकू । हचिदि । दा । औहोहोवा२ । इहा । रा
यआकूहचिदि । दा । औहोहोवा२ । इहा । नहि
त्वदन्त्यन्मघवन्नआपि । याम् । औहोहोवा२ । इहा ।
वस्योभ । स्ता । औहोहोवा२ । इहा । पिता ।
चारना२३ ४ औहोवा(३) ॥ सुष्टुभस्तुभोश्चाग्निष्णुमक्रा३न् ।
इट० इडार३४५ ॥ २ * ॥

अस्य आख्यायम्—५भा० ३०८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

रुद्रोविराडिन्द्रः ॥ वैराजर्षभम् ॥ इयाहाज ।

पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्तेसुषा । वा३
हरि । अश्वअद्रीः । सीतुर्वाह । भ्या३सुय । तीन
अर्वा(१) ॥ यस्तेमदो । युजियः । चारुरस्ती । येनवृत्रा ।

* उभयतः परोक्षे पृष्ठः पठ्यते मृत्वीयेऽहनीदं वा पृष्ठम् ।

^{१ १} षोडहरि । ^{१ ३ ४ ५} अश्वहसी । ^{१ १२} सत्वामिन्द्रा । ^{१ १२} प्रभूव । ^{१२} सो
^{३ ४ ५} ममत्तू(२) ॥ ^{१२ १२} बोधास्तुमायि । ^{२ १} मघवन् । ^{१२ ३ ४ ५} वाचमेमास् । ^{१२} या
^{१२} न्नेवसायि । ^{१ १} छोडअर्च । ^{१ ३ ४ ५} तिप्रश्नस्तीस् । ^{१ १२} इमाब्रह्मा ।
^{१ १२} सधमा । ^{१२ ३ ४ ५} देजुषस्ता (२) ॥ ३० ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ५१७ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २

^{१ १२} रुद्रस्त्रिपदाविराजइन्द्रः ॥ ^{१ १२} वैराजर्षभम् ॥ ^{१ १२} अधी
^{१२ ३ ४ ५} ह्वाम् । ^{१२ १२} विपि । ^१ पानस्त्राद्रायिः । ^१ बोधाविप्रा । ^१ स्त्रा
^१ र्च । ^{१२ ३ ४ ५} तोमनीषा । ^{१ १२} कृषादुवा । ^{१ १} साश्चन्त । ^{१२} मास
^{४ ५ ६} चेमा(१) ॥ ^{१ १२} नतेगिरो । ^{१ १} अपिष्ट । ^{१२ ३ ४ ५} व्येतुरस्था । ^{१ १} नस्तुष्टु
^{१ १} तायिम् । ^{१ ३ ४ ५} असु । ^{१ १२ २} यैस्त्रविद्वान् । ^{१ १} सदातेना । ^{१ १} माश्च
^{१२ ३ ४ ५} य । ^{१२ १} शीविवक्त्री(२) ॥ ^{१ १} भूरिद्वितायि । ^{१ १२} सवना । ^{१२ ३} मानु
^{२ ५} षेषू । ^{१२ १} भूरिमनी । ^{१ १} षीश्चव । ^{१२ ३ ४ ५} तेतुवामीत् । ^{१२ १२} मारेच

* परोक्षपठः पठ्ये चतुर्थेऽपि पृष्ठम् ।

स्मात् । मय । वञ्ज्योकाः । मारेया । स्माश्मव ।

वञ्ज्योकाः(१) ॥ ई २३४५ ॥ ४ * ॥

वञ्ज्योकाः—१भा० २०८-२१० पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ४

प्रजापतिरष्टिर्विष्णुर्निपातभाविन्द्रः ॥ नित्यवत्साः ।

श्चायिका । कुकेषुमद्विषोयवाशिरन्तुविशुष्यस्तृम्यत्सोम

पिबार्द्धायि । इडा । णुनासुतंयथाश्वाश्शमम् । सार्द्धम् ।

ममादमा रक्षिका । इडा । सार्द्धम् । ममादमा रक्षिका ।

अथा । सार्द्धम् । ममादमा रक्षिका । इडा । मकर्त्त

वेमहाश्मूढम् । सैन्यसखद्देवोः । दायिवाम्(१) ॥ ए

साकाम् । जातःक्रतुनासाक्मोजसावक्त्रियसाक्त्रयो

वौरिया रयिस्सा । इडा । सहिन्धोविचाश्पर्शणायिः ।

दाता । राधस्तुवता रयिका । इडा । दाता । राध

* उभयतः परीक्षे पृष्ठः पठने चतुर्थेऽङ्गनि पृष्ठम् ।

स्तुवता^१रयिका । अथा । दाता । राधस्तुवता^१र
 यिका । इडा । मियंवसुप्रचा^१रयिता^१रना । सैन^१स
 ष्वदे^१वो^४३ । दायिवाम्^५(२) ॥ एआधा । त्विषीमा^१अभ्यो^१
 जसा^१क्रिर्वियुधाभवदारोदसौषपा^१र^१णं^१दा । इडा । स
 मयनाप्रवा^१शवा^१र्धा^१यि । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रा^१
 यि । इडा । आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । अथा ।
 आधा । तान्यञ्जठरा^१रयिप्रायि । इडापरिच्यतप्रचा^१रयि
 ता^१रया । सैन^१स^१ष्वदे^१वो^४३ । दायिवाम्^५(३) ॥ सत्यइन्दुस्स
 त्या^१र^१श्^१होयि । आयिन्द्रमा^१र^१जवा^१र^१३ ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४ भा० ५५८ पृष्ठदिपु ऋचम् । ५

प्रजापतिश्चक्ररीन्द्रः ॥ नित्यवत्सः ॥ एप्रोषू ।
 अस्मैपुरोरथमिन्द्रायशूषमा^१र^१र्च^१ता । इडा । अभी^१केचि

● परोक्षपृष्ठः ऋचं पञ्चमेऽहनि पृष्ठम् ।

दुलो॑श्का॒कत् । सा॒ङ्गि॑ । सम॑त्सुवा॒र्च॒हा । इडा ।

सा॒ङ्गि॑ । सम॑त्सुवा॒र्च॒हा । अथा । सा॒ङ्गा । सम॑त्सुवा
॒र्च॒हा । इडा । अ॒स्माक॑न्बोधि॒चो॒दा॒यि । नभ

न्ताम॑नया॒ । का॒यिषा॑म् (१) ॥ एतू॑वाम् । सिन्ध॑रवा

सृजो॑धरा॒चो॒अ॒हा॒र्च॒हायि॑म् । इडा । अ॒श्व॒रिन्द्र॑जा॒

श्चा॒यिषा॑यि । वा॒यिश्चा॑म् । पु॒ष्य॒सिवा॑र॒रिया॑म् । इडा ।

वा॒यिश्चा॑म् । पु॒ष्य॒सिवा॑र॒रिया॑म् । अथा । वा॒यिश्चा॑म् ।

पु॒ष्य॒सिवा॑र॒रिया॑म् । इडा । तन्त्वा॑परि॒घ्वा॒श॒मा॒श्चा॒यि ।

नभ॑न्ताम॒नया॒ । का॒यिषा॑म् (२) ॥ ए॒वा॒यिषू॑ । वि॒श्वा॒अ

रा॒ता॒या॒य्यी॑नि॒श॒न्त॒नो॒र॒धियाः॑ । इडा । अ॒स्ता॒सि॒श्व॒न्वा॑

यिवा॑र॒धाम् । यो॒नाः । इन्द्र॑जि॒घा॒र॒स॒ता॒यि । अथा ।

यो॒नाः । इन्द्र॑जि॒घा॒र॒स॒ता॒यि । इडा । या॒ते॒रा॒ति

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 र्दंदा१यिर्वा३॥ नभन्तामनियार । कायिषाम्(३) ॥ आ
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 काधिधार३हो । आसुषा३३जवा३३ । इद० इय३३
 १ १
 ४५ ॥ ६ * ॥

अथ काण्वानम्—१भा० १११ पृष्ठादिव द्रष्टव्यम् । ६

इन्द्रोऽनुष्टुप् वा गायत्री चेन्द्रः ॥ अतीषङ्गः ॥ १
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यदिन्द्रचायि । नमइहनास्तित्वादातमारद्विवाः । इडा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 आयिन्द्रा । याहिचित्रारभानाज । अथा । सूताः ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 इमेतुवारयवाः । अथा । आप्वी । भिस्तनापूरता
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 साः । अथा । राधस्तन्नोयिदाशदा३साज । उभयाह
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 स्तियार३होयि । भारा३३जवा३३ (१) ॥ एयन्मन्त्रसायि ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 वरेण्यमिन्द्रद्युत्तमदा३भरा । इडा । आयिन्द्रा । या
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हिधिया३यिषिताः । अथा । वायिप्रा । जूतस्सुता३व

● मन्त्रः सामतश्च परीचपृष्ठाः चरुच पृष्ठम् ।

ताः । अथा । ऊपा । ब्रह्माणिवा२रघताः । अथा । विद्याम
 सस्यता१रिवा३श्याम् । अकूपा१रस्यदा२३होयि । वाना
 ११ ऊवा२३ (१)॥ इयत्तेदिचू । प्रराद्यमनोअक्षिअता२म्ब
 हात् । इडा । आयिन्द्रा । याहितूतू२जानाः । अथा ।
 ऊपा । ब्रह्माणिवा२रिवाः । अथा । सूतायि । द
 धिषना२श्चनाः । अथा । तेनहडाचिदा१द्रा३रिवाः ।
 आवाजन्दर्षिसा२३होयि । तायचा३ऊवा२३ (३)॥ इट्०
 इडा२३४पूः ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—उभा० १६०-१६१पृष्ठयोर्द्वयम् । *

वृकजम्भः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ बृहन्निध

नवार्कजम्भम् ॥ हाजपुनानस्सोमधाराया । अपोवसा
 नोअर्षसायि । हाज । आरत्नधायोनिमृता । हाज ।

* परोक्षे उच्यतेः परोक्षे वा इदं वा पृष्ठम् ।

^१ ^१ ^१ ^{१ १ १ १} ^१
 स्था^१सा^१यि^१दा^१सा^१श^१यि । हाज । ज^१त्तो^१दे^१वो । हाज ।
^१ ^३ ^{५ ६ ६ ६} ^१ ^१ ^{१ ६ ६ ६}
 वार^१यि^३रा^५र^६र^६र^६र^६ओ^१हो^१वा । ए^१य^१या^१र^१ह^१स्(१) ॥ हाज^१त्तो^१दे^१वो
^{१ १} ^{१ ६ ६ ६} ^१ ^{१ ६}
 चिर^१ए^१या^१याः । उ^१त्तो^१दे^१वो^१चिर^१ए^१या^१याः । हाज । दु^१हा
^६ ^१ ^{१ ६} ^१ ^१
 न^१ज^१ध^१दि^१वि^१याम् । हाज । दु^१हा^१न^१ज । हाज । ध^१र्दि^१वि
^१ ^१ ^१ ^१ ^{१ १}
 याम् । हाज । मा^१र^१ध^१प्रा^१या^१ह^१म् । हाज । प्रा^१त्न^१ए
^१ ^१ ^{१ ३} ^{५ ६ ६} ^१
 स^१धा । हाज । स्था^१र^१मा^१र^१र^१र^१र^१ओ^१हो^१वा । स^१दा^१र^१ह^१स्(२) ॥
^{१ ६ १ ६} ^{६ ६ १} ^६
 हाज^१प्र^१त्न^१ए^१स^१ध^१स्थ^१मा^१सा^१दा^१त् । प्र^१त्न^१ए^१स^१ध^१स्थ^१मा^१सा^१दा^१त् ।
^१ ^{१ ६} ^१ ^{१ ६}
 हाज । आ^१पृ^१च्छ^१पृ^१न्ध^१रुणं^१व्वा । हाज । आ^१पृ^१च्छि^१याम् ।
^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 हाज । ध^१रुणं^१व्वा । हाज । जा^१श्या^१र्षा^१सा^१श^१यि । हाज ।
^{१ २ ६ १} ^१ ^१ ^१ ^{५ ६ ६} ^१
 नृ^१भि^१र्द्धौ^१तो । हाज । वार^१यि^१रा^१र^१र^१र^१र^१ओ^१हो^१वा । च^१णा^१र
^१
 च^१स् (३) ॥ ८ * ॥

अथ आख्यानम्—१भा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* उपाङ्गपठः षडहे वृद्धत् पृष्ठं प्रत्यक्षं द्वितीयेऽहनि मध्यह्निने वार्कजम्भनदा ।

वृकजम्भोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वृहन्निधनवार्कजम्भम् ।

^{१२} ^{२२} ^{१ १} ^{१२} ^{२२} ^१
हावयम्पूषारयिर्भागाः । सोमः पुनानोऽर्षतायि । हा

^१ ^१ ^{१ १} ^१
ज । पतिर्विश्वा । हाज । व्याश्भूमानाश्च । हाज ।

^{१ १} ^१ ^१ ^{१ १} ^{५२ २} ^१
वायव्यद्रो । हाज । दाश्सारश्चौहोवा । उभाश्च

^१ ^{२२} ^२ ^{२ १ १} ^{१२ २} ^१
यिद्वस्(१) ॥ हाजसमुप्रियाञ्चनूषाता । गावोमदायघृष्व

^१ ^{१२ २} ^१ ^१
याः । हाज । सोमासःका । हाज । एवाश्तायिपा

^१ ^१ ^{१ २ २ १} ^१ ^{१ १}
थाश्च । हाज । पावमाना । हाज । सारश्चारश्च

^{५२ २} ^१ ^{२२} ^२ ^{२ १ १}
चौहोवा । दवाश्चद्वस्(२) ॥ हाजयचोजिष्ठस्तमाभारा ।

^{१ २} ^२ ^१ ^१
पवमानश्चवायियाम् । हाज । यः पञ्चचा । हाज । वा

^१ ^१ ^१ ^{१ १ २ १} ^१ ^१
श्चायिराभाश्चयि । हाज । रायिंथ्येना । हाज । वा

^१ ^{५२ २} ^१ ^१
श्चानाश्च । चौहोवा । महाश्चयिद्वस्(३) ॥ ८ * ॥

अथ व्याख्यानम्—१ भा० १४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

* चन्वादायं-पठ्यः पठ्ये चार्धमे तदा चार्धजम्भम् ।

विहूपः प्रजापातिः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ।

^{१ १ २ २ २ १ २ १ २} इत्स्वावृद्धदोषभावैरूपम् ॥ ^{१ २} अभिसोमासपायवः । ^{१ २} ए ।

^{१ २} पवन्तेमदियम् । ^१ मदोवा । ^{१ २} सामुद्रस्वा । ^{१ २} धिविष्टपेम्

^१ मा रयिषायिणा रः । ^{१ २ २} मात्स्यारसाः । ^१ मद । ^{१ २} च्यूरतार

^{५ २ २} ३४ औद्दोवा (१) ॥ ^{१ १ २ २ १ १ २ २ २ २ २} मत्स्यरासोमदच्युतः । ^{१ २} ए । ^{१ २} मत्स्यरासोमद ।

^१ च्युतोवाः । ^१ तारत्समु । ^{१ २} द्रम्यवमानज रर्मायिणा रः ।

^{१ २ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} राजा रदेवाः । ^{२ १} ऋतम् । ^{५ २ २} बृहद्वा र ३४ औद्दोवा (२) ॥ ^{१ २ २} राजा

^{२ २ १ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २} देवऋतम्बृद्धत् । ^१ ए । ^१ राजा देवऋतम् । ^१ बृहद्वा । ^१ ऋषी

^१ मित्र । ^१ स्यवर्णस्याधा रर्माणा रः । ^१ प्राज्ञा रयि न्वानाः । ^{२ १}

^{२ १} ऋतम् । ^{५ २ २} बृहद्वा र ३४ औद्दोवा (३) ॥ १० • ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ४०१-४०२ इत्युक्तीः द्रष्टव्यम् । १०

विहूपः प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ इत्स्वावृद्धदोष

• उपाङ्गपृष्ठः ऋद्धे तृतीये तरपृष्ठे प्रत्यक्षं माध्यन्दिने परीक्षयिष्ये ।

^{१ १८ १८ १ १ २ १८ १८ २}
 श्रावैरुपम् ॥ सुतासोमधुमत्तमाः । ए । सोमाइन्द्राय ।
^{१ २ २ १}
 मन्दिनोवा । पावित्रव । तोषा^२रचारा^१रन् । दायिवा ।
^{१ २ १ ५८ २ १ १ १}
 रग्गच्छ । तुवः । मारदा^२र३४ औहोवा(१) ॥ इन्दुरि
^{१ १ २ १८ २ २ २ १ १}
 म्द्रायपवते । ए । इतिदेवासः । अत्रुवोवा । वाचस्य
^{१ २ १ २ १ २ १ १}
 तिः । मखा^२रस्थाना^१रयि । वायिश्वा^२रस्थेशा । नपो ६
^{१ १ ५८ २ २ २ २ १ १ १ २ २}
 जारसा^२र३४ औहोवा(२) ॥ रुचस्यधारःपवते । ए । समुद्रोवा
^{२ १ १ १}
 चम् । ईङ्क्षयोवा । सोमस्यतिः । रा^२रयायिणा^१रम् ।
^{१ २ १ ५८ १ १}
 साखे^२रन्द्रस्था । दिवे । दा^२रयिवा^१र३ औहोवा(३) ॥ दिशं
^{२ १ १ १ १ १ १ १}
 विश^२रहस् । अश्वाशि^१रुमती ३ । इदं^२ वृडा^१ २ ३ ४ ५ ६
 ॥ ११ * ॥

अथ वाक्यान्तम्—२भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ११

^{२२}
 प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अन्तरिक्षम् ॥ हाज

० अथार्च-कुट्टः गङ्गे तरपृष्ठं प्रत्यक्षम् । आर्चके परोक्षं वैष्णवमन्त्रिणं वा ।

^{६ ८} सुतासोमा । ^१ धुमत्त । मा । ^{१२२ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १८} इक्ष । सो
^{१२१ ८ १ १} माइन्द्रायमन्दि । ना । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १} इक्ष । पवि
^{१ ८ १} चवन्तोअक्ष । रान् । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १२२} इक्ष । देवा
^{१२ ८ १८} न्ग । ^{१२ १८} क्का । ^{११ १} औक्षीक्षोवा २ । ^{१ १} इक्ष । ^{१ १} सुवः । ^{१ १} मारदा
^{१२ ८} २३४ औक्षोवा(१) ॥ ^{१२} हाविन्दुरिन्द्रा । ^१ यपव । ता । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षो
^{११ १ १२ १८ ८ ११} २ । ^{११ १} इक्ष । ^{१ १२ १८ ८ ११} इतिदेवासोअब्रु । ^{१२ ८ १८} वान् । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा
^{११ ८ १ १} २ । ^{११ ८ १ १} इक्ष । ^{८ १ १ १} वाचस्पतिर्मखस्य । ता । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा
^{११ १ ८} २ । ^{११ १ ८} इक्ष । ^{१ ८} विश्वस्ये । ^{१२ ८ १८} शा । ^{११ १} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १} इक्ष ।
^{१८ ८} नओ । ^{१ ८} जा२सा२३४ औक्षोवा(२) ॥ ^{१२ ८} द्वाजसद्वसधा । ^{१८} रःप
^{१ १२ ८ १८} व । ता । ^{११ १२ ८ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १२ ८ १८} इक्ष । ^{१२ ८ १८ १} समुद्रोवाचमौक्ष ।
^{१२ ८ १८} या । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १२ ८ १८} इक्ष । ^{१२ ८ १८ १२} सोमस्पतीरयीणाम् ।
^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा २ । ^{११ १२ ८ १८} इक्ष । ^{१२ ८ १८} सखेन्द्र । ^{१२ ८ १८} स्या । ^{१२ ८ १८} औक्षीक्षोवा ।

भू.प्र० २५० १२] उत्तराश्विन-परिमिष्टम् ।

١١١

इहा । दिवे । दा २ यिवा २ ३ ४ औहोवा(३) ॥ सु
 छ मस्तुभोश्वाशिष्मका ३ न् । इट्० इडा २ ३ ४ ५
 ॥ १२ * ॥

अथ व्याख्यानम्—३भा० ४४८पृष्ठ।दिपु द्रव्यम् । १२

रुद्रः पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ वैराज्य
भम् ॥ इयाच्चाज । तवाच्चासोर । मरार३४णा । स
ख्यइन्दोदिवेदिवेपुच्छणिबभ्रोनिचरार । तिमामार३४वा ।
परिधीरार । तिताच्चा३४यिहयि(१) ॥ परिधीरार
रार । तिताच्चा३४यिहयि । परिधीररतितार्इहि
तवाच्चा३४मुतसोर । मतायिदार३४यिवा । दुहानो
वार । अजधार३४नायि(२) ॥ दुहानोवार । अजधार३
४नायि । दुहानोबभ्रजधनिघृणातपक्तमतिसूर । रिया

* अन्वाचार्य-पृष्ठः बहु.चे इहत्प्रत्ययसार्थवे चेदं परीक्षम् ।

१ २ १ २ १ २ २
 स्या२३४राः । शकुनापारयि । वपसा २ ३ ४ वि
 ५
 मा(३) ॥ १३ * ॥

अथ आख्यानम्—१भा० ५१० इति द्रष्टव्यम् । १२

रुद्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ वैराजर्षभम् ॥ पुरोजितार
 १२ १२ ५ १ २ २ २
 यि । वोअन्धार३४साः । सुतायमादयिक्त्वेअपश्चानारम् ।
 १ २ २ ५ १ २ २ २ २ २ २
 अथायिष्टार३४ना । सखायोदारयि । घजिङ्गा २ ३ ४
 ५ १ २ २ १ २ २ ५ १ २ २
 वाम्(१) ॥ सखायोदारयि । घजिङ्गार३४याम् । योधा
 २ २ २ १ २ ३ ५ १ २ २
 वापावकयापरिप्रस्सार । दताविसूर३४ताः । इन्दुरश्वो
 २ १ २ ५ १ १ २ २ ५
 र । नक्तत्वार३४याः(२) ॥ इन्दुरश्वोर । नक्तत्वार३४याः ।
 १ २ २ २ १ २ २ ५ १ २
 तन्दुरोषमभीनरसोमंविश्वार । चियाधार३४या । यथा
 १ २ २ ५ १ २ २ २ २
 वसार । तुवद्रार३४याः(३) ईर३४य ॥ १४ † ॥

अथ आख्यानम्—१भा० १२१ इति द्रष्टव्यम् । १४

॥ इत्युष्ट्रगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

* उपोद्गापृष्ठः षड्विंशत्यै वृक्षत्पृष्ठं प्रत्यक्षं साधयन्ति वैराजश्चर्षभश्चरुश्च ।

† अन्वाहार्य-पृष्ठः षड्विंशत्यै वृक्षत्प्रत्यक्षमार्गं वे वेदं परीक्षम् ।

प्रजापतिः पथ्या षृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ नित्य

वत्साः । एसोमाः । उष्वाण । रसोऽनृभायिः । इडा ।

अधाश्विष्कूऽभायिः । आवी । नारमा । इडा । आ

वी । नारभा । अथा । आवी । नारमा । इडा ।

अश्वाश्वेऽवा । हरितायातिधाः । राया । मन्दया

यातिधारश्चायि । रायाऽऽजवारः (१) ॥ एमान्द्रा । या

यातिधारय्या । इडा । मान्द्राश्याश्या । तार्द्धा ।

रारवा । इडा । तायिधा । रारया । अथा । ता

यिधा । रारया । इडा । अनूपेऽगो । माङ्गोभायिः ।

आक्षाः । सोमोदुग्धाभिराऽश्चोयि । आक्षआऽजवा

रः (२) ॥ एसोमाः । दुग्धाभिरारयाः । इडा । सोमो

शूद्रग्धा । भायिरा । आक्षाः । इडा । भायि

रा । आ॒र॒क्षाः । अथा । भा॒यिरा । आ॒र॒क्षाः । इडा ।
 समू॒द्रा॒क्षा । सं॒व्य॒रणानि॒या॒ । आ॒ग॒मा॒न् । म॒न्दी॒म
 दाय॒तो॒र॒क्षो॒यि । आ॒त॒या ३१॒ज॒वा॒र॒३(३) ॥ १ * ॥

अथ आख्यानम्—२भा० ६२०-६२१ पृष्ठयोर्द्वे वक्ष्यन्ते । १

प्रजा॒पति॒रनु॒ष्टुप् सोमः ॥ नि॒त्य॒व॒त्साः ॥ ए॒पा॒वा ।
 स्व॒वा॒ज॒सा॒र॒ेत॒या॒यि । इडा । प॒वा॒श॒यि॒त्रे॒श॒धा । रा॒या ।
 ह॒र॒ताः । इडा । रा॒या । ह॒र॒ताः । अथा॒रो॒या ।
 र॒ताः । इडा । इन्द्रा॒श्या॒क्षी । म॒वा॒श॒यि । ष्णा॒वा॒यि ।
 दे॒वेभ्यो॒मधु॒मा॒र॒क्षो । तार॒आ॒श॒ज॒वा॒र॒३(१) ॥ ए॒तू॒वा॒म् ।
 रि॒क्ष॒न्ति॒धा॒र॒यि॒त॒याः । इडा । ह॒रा॒श॒यि॒म्या॒श्वा॒यि ।
 आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । जे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । अथा ।
 जे॒आ । द्रू॒र॒क्षाः । इडा । व॒त्सा॒श्चा॒श्ता॒म् । इ॒मा॒श॒ ।

* उपार्द्धे १ पृष्ठे यद्वे पञ्चमे तत्पृष्ठं प्रत्यक्षं साध्यन्तिने नित्यवत्सा परोक्षमतीतको ना ।

४ ५ १ २ १ १
 ताराः । पवमानविधार३हो । माणिया३शजवार३(१) ॥
 १ २ २ १ १ १ १
 रतूवाम् । आध्वमहारयिग्रता । इडा । पृथाशयिषी३
 ४ १ १ १ १ १
 आ । आती । जन्त्रीरषायि । ईडा । आती । ज
 १ १
 धीरषायि । अथा । आत्नी । जन्त्रीरषायि । इडा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 प्रताशयिद्रा३षायिम् । अमू३ । आथाः । पवमानमहा
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 र३होयि । त्वाना३शजवार३(३) ॥ इट्० इडार३४५ ॥२०॥

अथ आवागमम्—१भा० ६५८ पृडादिषु द्रष्टव्यम् । २

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ अतीषङ्गः ॥

१ २ २ १ १ १
 एसोमउष्वा । णत्सीरतूभाः । इडा । आधायि ।
 १ १ १ १ १ १
 ण्णूरभायिः । अथा । आवी । नारम् । अथा । आश्वा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ये रवा । अथा । हरितोयातिधाशराह्या । मन्द्रया
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 यातिधार३होयि । राया३शजवार३(१) ॥ एमन्द्रयाया ।

* अन्वाहार्यपृष्ठः पृष्ठे पञ्चमेतत्पृष्ठं प्रत्यक्षमार्गेवेनित्यवस्था परीक्षमतीवही वा ।

ति॒धा॒र॒या । इ॒डा । मा॒न्द्रा । या॒र॒या । अ॒था ।

ता॒यि॒धा । रा॒र॒या । अ॒था । आ॒नू । पे॒र॒गो । अ॒था ।

मा॒न्गी॒भा॒यि॒रा॒श्चाः । सो॒मो॒दु॒ग्धा॒भि॒रा॒श्चो॒यि । आ

च॒आ ३१ ऊ॒वा॒र३(२) ॥ ए॒सो॒मो॒दु॒ग्धा । भि॒रा॒श्चाः ।

इ॒डा । सो॒माः । दु॒ग्धा । अ॒था । भा॒यि॒रा । पा॒रे

चाः । अ॒था । सा॒मू । द्रा॒श्चा । अ॒था । सं॒व॒र॒णा

नि॒या॒श्चा॒श्मा॒न् । म॒न्दी॒म॒दा॒य॒तो॒श्चो॒यि । शा॒त॒चा ।

३१ऊ॒वा॒र३(३) ॥ ३ ॥

अथ याजानम्—३भा० ६१०-६११ पृष्टयोर्द्वैष्टयम् । १

इ॒न्द्रो॒नु॒ष्टु॒प् सो॒मः ॥ अ॒ती॒ष॒ङ्गः ॥ ए॒प॒व॒स्व॒वा ।

ज॒सा॒श्त॒या॒यि । इ॒डा । पा॒वा॒यि । च॒र॒धा । अ॒था ।

रा॒या । सू॒र॒ताः । अ॒था । आ॒यि॒न्द्रा । या॒र॒सो ।

अथा । मवा१यिष्का३वायि । देवेभ्योमधुमा३हो । ता
 १ २ २ १ २ २ १
 र३आ३शजवा३३(१) ॥ एतुवा३रिहा । तिधा३रुमितयाः ।
 इडा । हारायिम् । गा३रवायि । अथा । चे३षा ।
 १ २ २ १ २ २ १
 द्रू३रुहाः । अथा । वात्साम् । जा३रताम् । अथा ।
 १ २ २ १ २ २ १
 नमास्ता३राः । पवमानविधा३रुहो । माणिया३शजवा
 १ २ २ १ २ २ १
 ३३(२) ॥ एतुवन्द्या३च्चा । म३हा३रुयिव्रता । इडा । पार्था
 १ २ २ १ २ २ १
 यि । वा३रुयिच्चा । अथा । प्रा३तौ । ज३भ्री३रुषायि ।
 १ २ २ १ २ २ १
 अथा । प्रा३तायि । द्रा३रुपायिम् । अथा । अ३मू३श्चा
 १ २ २ १ २ २ १
 रथाः । पवमानम३हा३रुहोयि । त्वा३ना३शजवा३रुहो३(३) । इट्
 १ २ २ १ २ २ १
 इडा३रु३३५ ॥ ४ ॥

अथ बाष्पानाम्—भा० ६१८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या बृहतो सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे

^{१५ १ १ १ १}
 सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासोमदेववीतयोवा । सावि
^{१ १ १ १ १}
 न्मुर्नपिष्येष्णसांशोःपयसामदिरः । नजारश्शृवायिः ।
^{१ १ ११ १ १ १ १ १ १ १}
 आच्छाकोशाश्शम्माश् । धूयूश्शताम् । ओवाद् । हा
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 जवा(१) । अक्कोवा । कोशम्माधुश्रुतमाश्चर्यतोअजुनोअ ।
^{११ १ १ ११ १ १}
 त्कोआश्शव्यता । प्रायस्सूनूरश्नाश् । मार्जा १ ३ ४ या ।
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 ओवाद्हाजवा(२) ॥ मियोवा । सूनूर्नमर्जियस्तमीहिन
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 न्यपसः । यथाश्शरथाम् । नादीषुवाश्शगाश् । भास्ता
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 २३४योः । ओवाद् । हाजवा(३) ॥ ५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १०५-१०६ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । ५

^{१५ १ १}
 वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ प्रासुन्वाना
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 यअन्वसोवा । मातीनिषष्टतद्वचोअपश्चानम् । अराश्श
^{१ १ १ १ १ १ १ १ १}
 धसाम् । हातामखारश्नाश् । भगाश्शवा । ओवा

* पुरस्ताज्जीतिः वक्ष्ये कपवरचक्षुर-परोच-पृष्ठे प्रसोमदे परोच-खोमीये कप-
 रचक्षुरं परोच* मध्यन्दिने प्रयसेऽहनि ।

६ । हाजवा(१) ॥ वओवा । जामिरक्ते अव्यतभुजेनपुत्रधो
 ए ए १ १ १ १ १ १ १ १
 एयोस्सरजारः । नयो२३षणाम् । वारोस्सनो२ ३ ना ३
 १ १ १ १ १ १ १ १
 यिम् । आसार३४दाम् । ओवा६ हाजवा(२) ॥ द२सो
 १ १ १ १ १ १ १ १
 वा । वायिरोदक्षसाधनोवियस्तम्भरोदसीहरिःपवी । च
 १ १ १ १ १ १ १ १
 आ२३व्यता । वायिधानयो२३ना३यिम् । आसार३४दा
 १ १ १ १ १ १ १ १
 म् । ओवा६ । हाजवा(३) । अस् ॥ ६ # ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे ककुभा
 १ १ १ १ १ १ १ १
 वृत्तरेसोमः ॥ वृद्धत्साम ॥ औक्षीयिपुनाबस्सोमधारया
 १ १ १ १ १ १ १ १
 ३३ । अपोवसा । नोअर्षा२३४सायि । आरा३४ । औ
 १ १ १ १ १ १ १ १
 क्षोवा । ल्मधायोनायिम् । आर्ता३३ । स्यगीदा२३४
 १ १ १ १ १ १ १ १
 सायि । उत्सोदेवा३४ । औक्षोवा । हा२यिराण्या२३

* प्रथमेऽध्यायार्धे उपरिष्ठाज्जेतिः वदन्ते रथकारम् ।

^५ ४ । याः । ^५ उड्वा^५इ^५डाज । वा(१) ॥ ^{१२२} औ^२हो^२उ^२त्सा^२इ^२ ।
^{२१} देवो । ^२ द्या^२यि^५र^५ण्या^५२३^५थाः । ^{१२} दु^२हा^२इ^५४ । ^{१२ ४२ ५} औ^२हो^२वा ।
^{११} न^२ज^२ध^२र्दा^२यि । वा^२या^२३१^५म् । म^२ध^२प्रा^२२३^५थाम् । ^{११} प्र^२त्ना^२ए^२
^२ स^२धा^२इ^५४ । ^{१२ ४२ ५} औ^२हो^२वा । ^१ स्या^२२^५मा^५सा^५२३^५४ । दा^२त् । ^{४२} उड्^२
^५ वा^२इ^२डाज । वा(२) ॥ ^{१२२} औ^२हो^२यि^२प्र^२त्ना^२इ^२मे । स^२धा । ^१ स्या^२मा^२
^२ सा^२२३^५दा^५त् । ^{१२१} आ^२पा^२इ^५४ । ^{१२ ४२ ५} औ^२हो^२वा । ^{११} क्रि^२या^२न्ध^२इ^२ । पां^२
^१ वा^२इ^२१ । ^{११} जि^२य^२र्षा^२२३^५सा^५यि । ^{१ १२ १} नृ^२भि^२र्द्धो^२ता^२इ^५४ । ^{१२ ४२} औ^२हो^२
^५ वा । वा^२२^१यि^१चा^१क्षा^१ २३^५४ । ^५ णाः । ^५ उड्वा^५इ^५डाज ।
वा(३) ॥ ७ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—ध्मा० ४१ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ०

^{१२२} भर^२दा^२जो^२ऽनु^२ष्टु^२प् सोमः ॥ ^{१२२} औ^२हो^२च^२य^२म्पू^२षा^२र^२यि^२र्भे
^१ गा^२इ^२१ । ^{११} सोमः^२पु^२ना । ^{११} नो^२च^२र्षा^२२३^५ता^५यि । ^{११} प^२ता^२इ^५४ ।

* पुरस्तात्प्रोतिः पञ्चमे द्वितीयेऽहनि परीचपृष्ठ-मध्यन्दिने नृदत्तपरोचन् ।

^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{१ १} विन्वा । ^१ स्याभू३१ । ^{१ १ १} मा३यार३४नाः । ^१ वि

^{१ १ १} ग्रन्थद्रो३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ दारसीज २ ३४ । ^५ भायि ।

^५ उज्जवाईहाज । ^५ वा(१) ॥ ^{३२ २ २ १} औहोयिभेसा३मे । ^१ उप्रियाः ।

^{१ १} प्रानूषार३४ता । ^५ गावो३४ । ^{३२ १} औहोवा । ^{३२ ४२ ५} मदायवा । ^{१ १}

^१ चाया३१ः । ^{३२ २} सोमासःकृण्वतेपार३४थाः । ^{३२ १} पवमाना ३ ४ ।

^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^१ सारचायिन्वा३४वाः । ^५ उज्जवा ई हाज । ^५

^{३२ २} वा(२) ॥ ^{१ २ १} औहोयिवया३४ । ^{१ १ १} ओजिष्ठाः । ^{१ १ ५} तामाभार३४रा ।

^{१ १} पवा३४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^{३२ १} मानाश्रवा । ^१ चाया३१म् । ^१ यः

^{३२ १} पञ्चचर्षणीरार३४भायि । ^५ रयिंथेना ३ ४ । ^{३२ ४२ ५} औहोवा । ^५ वा

^१ रनामार३४ । ^५ हायि । ^५ उज्जवाईहाज । ^१ वा(३) ॥ इस् ॥ ८ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १४५ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ८

विरूपः पथ्या बृहत्त्यस्सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ पञ्चनिधनं

* उपरिहास्योतिः षडङ्गे द्वितीयेऽङ्गे नि परोच-पृष्ठ-लोकोवेऽयम्युषायां कथयन्बृहत् पृष्ठम्, तदायम्युषा बृहदामवे ।

^{१ १ २ २ २ १ १} वैरूपम् ॥ ^{१ २ २ १} अभिसोमासपायवः । ^{१ १ २ १} ए । ^{१ १ २ १} पवन्तेमदि
^{१ १ २ १} यम् । ^{१ १ २ १} मदोवा । ^{१ १ २ १} दिशंविश्वसु । ^{१ १ २ १} समुद्रस्याधिषिष्ट
^{१ १ २ १} मे । ^{१ १ २ १} अश्वाशिशुमती । ^{१ १ २ १} मत्सरासोमदच्युतः । ^{१ १ २ १} इट्(१) ॥
^{१ १ २ १} मत्सरासोमदच्युतः । ^{१ १ २ १} ए । ^{१ १ २ १} मत्सरासोमद । ^{१ १ २ १} च्युतोवा ।
^{१ १ २ १} विशंविश्वसु । ^{१ १ २ १} तरत्समुद्रम्यवमानजर्मिणा । ^{१ १ २ १} अश्वाशिशु
^{१ १ २ १} मती । ^{१ १ २ १} राजादेवकृतम्बुहत् । ^{१ १ २ १} इट्(२) ॥ ^{१ १ २ १} राजादेवकृतम्बु
^{१ १ २ १} हत् । ^{१ १ २ १} ए । ^{१ १ २ १} राजादेवकृतम्बुहोवा । ^{१ १ २ १} दिशंविश्वसु ।
^{१ १ २ १} अर्षामित्रस्यवरुणस्यधर्माणा । ^{१ १ २ १} अश्वाशिशुमती । ^{१ १ २ १} ग्रहि
^{१ १ २ १} न्वानकृतम्बुहत् । ^{१ १ २ १} इट्(३) ॥ ८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४०१-४०२ पृष्ठयोर्द्रव्यम् ८

^{१ १ २ १} विरूपः ^{१ १ २ १} प्रजापतिरनुष्टुप् ^{१ १ २ १} सोमः ॥ ^{१ १ २ १} पञ्चनिधनं वैरु
^{१ १ २ १} पम् । ^{१ १ २ १} सुतासोमधमत्तमाः । ^{१ १ २ १} ए । ^{१ १ २ १} सोमाइन्द्राय । ^{१ १ २ १} मदि

* प्रत्यक्ष-रथकार-वृक्षत्पृष्ठीऽनुष्टुप्-पृष्ठ-तृतीये मध्यन्दिने वैरूपं परोक्षम् ।

^१ नोवा । ^{११ १ १ १} दिशंविशं^१हस् । ^{१ १} पवित्रवन्तोअक्षरन् । ^{१ १} अश्वा
^{१ १} शिशुमती । ^{१ १ १ १ १ १} देवान्गच्छन्तुवोमदाः । इट्(१) ॥ ^{१ १} इन्दुरि
^{१ १} न्नायपवते । ^{१ १} ए । ^{१ १} इतिदेवासः । ^{१ १} अब्रावोवा । ^{१ १} विशं
^{१ १} विशं^१हस् । ^{१ १} वाचस्पतिर्माखस्यते । ^{१ १} अश्वाशिशुमती ।
^{१ १ १ १ १ १ १} विश्वस्येशानओजसाः । इट्(२) ॥ ^{१ १} सहस्रधारःपवते । ^{१ १} ए ।
^{१ १ १} समुद्रोवाचम् । ^{१ १} ईक्ष्ण्योवा । ^१ दिशंविशं^१हस् । ^१ सो
^{१ १ १ १ १ १ १} मस्यतीरयीणाम् । ^{१ १} अश्वाशिशुमती । ^{१ १ १} सखेन्द्रस्यदिवेदि
^{१ १ १} वे । इट्० (३)इडा२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १०

इन्द्रः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सीमः ॥ मद्वावैरा-
^{१ १ १ १ १ १} जम् ॥ ^{१ १} होइयाहोइयाहोइया३४३तव । ^{१ १} अहाम् । ^{१ १} सो
^१ मा । ^{१ १} रारण । ^{१ १} रारण । ^{१ १} रारण । ^{१ १} तवाहंसी । ^१ मा ।
^{१ १} रारणा । ^{१ १} रारण । ^{१ १} रारण । ^{१ १} तवाहंसी । ^{१ १} मा । ^{१ १} रार
 (७३)

^१ ^{११ १} ^{११ १} ^१ ^१ ^१ ^१
 ण । रारण । रारण । सख्यइन्दोदिवेदितेपुरुषिब
^१ ^१ ^{११ १} ^{११ १} ^{११ १}
 भोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।
^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुषिबभोनिचर । तायि । माम
^१ ^{११ १} ^{११ १} ^१ ^१ ^१ ^१
 व । मामव । मामव । सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुषिब
^१ ^१ ^{११ १} ^{११ १} ^{११ १}
 भोनिचर । तायि । मामव । मामव । मामव ।
^१ ^१ ^{११ १} ^{११ १} ^{११ १}
 परिधीर् । तायि । त्वाइहि । ताइहि । ताइ
^१ ^१ ^१ ^{११ १} ^{११ १}
 हि । परिधीर् । तायि । ताइहि । ताइहि ।
^{११ १} ^१ ^१ ^{११ १} ^{११ १}
 ताइहि । परिधीर् । तायि । ताइहि । ताइ
^१ ^{११ १} ^{१ १} ^१ ^१ ^१
 हि । ताइहि । इयाद्याज । इयाद्याज । इयतव
^१ ^{११ १ १} ^{१ १} ^{१ १}
 मत्स्वा । हाजवा(१) ॥ दोइयादोइयादोइया । ३४३
^{११ १} ^{११ १} ^{११ १} ^{११ १} ^{११ १}
 परि । धायिः । अतायि । ताइहि । ताइहि । ताइ
^१ ^१ ^१ ^{११ १} ^१ ^{११ १}
 हि । परिधीर् । तायि । ताइहि । ताइहि ।

^{१२ १ १ २ २ १२ १ १२}
 ता॒द्दृ॒ष्टिः । परि॒धी॒र । ता॒यि । ता॒द्दृ॒ष्टिः । ता॒द्दृ॒ष्टिः ।
^{१ १२ १ १ २ २ २}
 हि । ता॒द्दृ॒ष्टिः । परि॒धी॒रतिता॒द्दृष्टि॒तवा॒चन॒क्तमु॒
^{२ २ १२ १२ १२ १२ १२ १२ १}
 तसो । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि॒
^{२ २ २ २ १ १२ १२}
 धी॒रतिता॒द्दृष्टि॒तवा॒चन॒क्तमु॒तसो । मा । तेदि॒वा ।
^{१२ १२ १२ १२ १ २ २ २}
 तेदि॒वा । तेदि॒वा । परि॒धी॒रतिता॒द्दृष्टि॒तवा॒चन॒क्त
^{२ १ १२ १२ १२ १२ १२ १२}
 मु॒तसो । मा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । तेदि॒वा । दु॒ष्टा
^{२ १ १२ १ १२ १ १२ १ १२}
 नो॒ब । भ्रा॒ज । ज॒धनि । ज॒धनि । ज॒धनि । दु॒ष्टा
^{२ १ १२ १ १२ १ १२ १ १२}
 नो॒ब । भ्रा॒ज । ज॒धनि । ज॒धनि । ज॒धनि । दु॒ष्टा
^{२ १ १२ १ १ १ १ १ १ १}
 नो॒ब । भ्रा॒ज । ज॒धनि । ज॒धनि । ज॒धनि । इ॒याहा
^{१ १ १ १ १ १२}
 ज । इ॒याहा॒ज । इ॒यपरि॒मत्स्वा॒ऽ । हा॒जवा॒(२) ॥ द्यो॒द्दृ
^{२ २ १२ १ ११ २ १}
 या॒द्यो॒दया॒द्यो॒दया॒ऽ३३३दु॒ष्टा । नो । ब॒भ्रो॒उ । ज॒धनि ।
^{१२ १ १२ १ १ २ १ १२ १}
 ज॒धनि । ज॒धनि । दु॒ष्टानो॒ब । भ्रा॒ज । ज॒धनि ।

^{१२ २} ऊधनि । ^{१२ २} ऊधनि । ^{१२ २} दुहानोव । ^२ भोज । ^{१२ २} ऊधनि । ^{१२} ऊ
^२ धनि । ^{१२} ऊधनि । ^{१२ २} दुहानोवभ्रोजधनिघृणातपन्तमतिद्ध
^२ रा । ^{१२ २} यम्यरः । ^{१ २} यम्यरः । ^{१ २} यम्यरः । ^{१२ २} दुहानोवभ्रजध
^२ निघृणातपन्तमतिद्ध । ^२ रा । ^२ यम्यरः । ^{१ २} यम्यरः । ^{१२ २} यम्य
^२ रः । ^{१२ २} दुहानोवभ्रजधनिघृणातपन्तमतिद्ध । ^२ रा । ^२ यम्य
^२ रः । ^{१ २} यम्यरः । ^{१ २} यम्यरः । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पस्निम ।
^{२ २} पस्निम । ^{१ २} पस्निम । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पस्निम । ^{१ २} पस्निम ।
^{१ २} पस्निम । ^{१ २} शकुनाइ । ^२ वा । ^{१ २} पस्निम । ^{१ २} पस्निम । ^{१ २} पस्निम ।
^{१ २} इयाद्वाज । ^{१ २} इयाद्वाज । ^१ इयदुद्धमत्स्वाइ । ^२ द्वाजवा
 इ(३) ॥ ११ ॥

अथ याज्जानम्—२भा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्वयम् । ११

^{१२ २ २} इन्द्रोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^{१२ २ २} द्वावैराजम् ॥ ^{१२ २ २} द्योइयादो
^२ इयादोइयाइयाइ३४३पुरः । ^{२ २} जायि । ^१ तौवो । ^{१२ १} अन्ध

६५० १५० १२] उत्तरार्चिक-परिशिष्टम् । ५८१

१ १ १ १ १ १ १ १
सः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो । अ

१ १ १ १ १ १ १ १
न्धसः । अन्धसः । अन्धसः । पुरोजितायि । वो ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अन्धसः । अन्धसः । अन्धसः । सुतायमादयित्नावेअ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
पञ्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन । थिष्टन । सुता

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यमादयित्नावेअपञ्चानम् । आ । थिष्टन । थिष्टन ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
थिष्टन । सुतायमादयित्नावेअपञ्चानम् । आ । थिष्ट

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
न । थिष्टन । थिष्टन । सखायोदी । घा । जिह्वि

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । घा ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
घा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । इयाहा

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
ज । इयाहाज । इयपुरमन्स्वा । हाजवाइ(१) ॥ हो

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
इयाहोइयाहोइयाइइसखा । यो । दीर्घा । जिह्वि

यम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी । धा ।

जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । सखायोदी ।

धा । जिह्वियम् । जिह्वियम् । जिह्वियम् । योधार

यापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । तेसुतः । तेसु

तः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा । तेसुतः । ते

सुतः । तेसुतः । योधारयापावकयापरिप्रस्य । दा ।

तेसुतः । तेसुतः । तसुतः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इन्दुरश्वः । ना । कृत्वि

यः । कृत्वियः । कृत्वियः । इयाहो । इयाहो । इ-

यसखमत्स्वाः । हाजवाः(२) ॥ होइयाहोइयाहोइयाः

४३इन्दुरथा । शोना । कृत्वियः । कृत्वियः । कृत्वियः ।

^१ इन्दुरश्वः । ^१ ना । ^१ ^१ कृत्वियः । ^१ ^१ कृत्वियः । ^१ ^१ कृत्वियः ।

^१ इन्दुरश्वः । ^१ ना । ^१ ^१ कृत्वियः । ^१ ^१ कृत्वियः । ^१ ^१ कृत्वियः ।

^१ ^२ ^२ ^२ तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । ^२ चा । ^{१२} ^{१२} याधिया । ^{१२} या

^{१२} ^{१२} ^{१२} ^१ ^२ ^२ ^२ धिया । ^१ याधिया । ^१ तन्दुरोषमभीमरासोमविश्वा । ^१ चा ।

^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^१ ^२ ^२ याधिया । ^१ याधिया । ^१ याधिया । ^१ तन्दुरोषमभीमरा

^२ ^१ ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} ^{१२} सोमविश्वा । ^१ चा । ^{१२} ^{१२} याधिया । ^{१२} ^{१२} याधिया । ^{१२} ^{१२} याधिया ।

^{१२} ^१ ^१ ^१ ^१ यज्ञायस । ^१ त्व । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ य

^२ ^१ ^१ ^१ ^१ ज्ञायस । ^१ त्व । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ य

^२ ^१ ^१ ^१ ^१ ज्ञायस । ^१ त्व । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ ^१ अद्रयः । ^१ इया

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ चाज । ^१ इयाचाज । ^१ इयइन्दुर्मत्स्वा३ । ^१ चाजवा३(३) ॥

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ इ २ ३ ४ ५ ॥ १२ ॥

प्रजापतिर्गायत्री सीमः ॥ रेवत्यः ॥ हाजपारा
 थि । खानाः । इहा । गिरिष्ठाऽः । हा३१जवार३ ।
 ई३४डा । पवार्यिनासी । इहा । मोचक्षरारत् । हा
 ३१जवार३ । ई३४डा(५) ॥ हाजतूवाविप्राः । इहा । तू
 वङ्गवाऽर्यिः । हा३१जवार३ । ई३४डा । मधुरप्र
 जा । इहा । तमन्धसार । हा३१जवार३ । ई३४डा(२) ॥
 हाजतूवायि । विश्वावि । इहा । सजोषसारः । हा
 ३१जवार३ । ई३४डा । देवारसःपायि । इहा । ति
 माशतार । हा३१जवार३ । ई३४डा । मदार्यिसु
 सा । इहा । वंधायसारयि । हा३१जवार३ । ई३४
 डा(३) ॥ १३ ॥

वसिष्ठः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपरे सोमः ॥ रथ-

न्तरम् ॥ ^{२५}आ^२भि^२सो^२मा^२स^२त्राय^२वो^२वा । ^{२२}पा^२वन्ते^२म^२द्य^२म्म^२द^२७

^२स^२मु^२द्र^२स्य^२ाधि^२वि^२ष्ट^२पे । ^{२२}म^२ना^२र^२३^२यि^२षि^२णाः । ^१म^२त्स^२रा^२सो^२र^२३

^१मा^२३ । ^२द^२च्य^२२^२३^२४^२ता । ^५ओ^२वा^२६ । ^५ह^२ाज^२वा^२(१) ॥ ^{११}म^२त्सो^२वा ।

^२रा^२सो^२म^२द^२च्यु^२त^२स्तर^२त्स^२मु^२द्र^२म्य^२व^२मा । ^१न^२ज^२र^२३^२मि^२णा । ^१रा

^२जा^२दे^२वा^२र^२३^२आ^२३ । ^२ता^२म्ब^२र^२३^२४^२चा^२त् । ^५ओ^२वा^२६ । ^५ह^२ाज^२वा^२(२) ॥

^{१२}रा^२जो^२वा । ^२दा^२यि^२व^२च^२त^२म्बु^२हृ^२दर्षा^२मि^२त्र^२स्य^२व^२रु^२ण । ^१स्य^२धा^२र

^२३^२र्म^२णा । ^१प्रा^२हि^२न्वा^२ना^२र^२३^२आ^२३ । ^४ता^२म्ब^२र^२३^२४^२हा^२ज । ^१ओ

^५वा^२६ । ^५ह^२ाज^२वा^२(३) ॥ १४ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४०१-४०९ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १४

वसिष्ठोऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ ^{२५}सू^२ता^२सो^२म^२धु

^१म^२त्त^२मो^२वा । ^१सो^२मा^२इ^२न्द्रा^२य^२म^२न्दि^२नः^२पवि^२त्र^२व । ^{१२}तो^२आ^२र^२३

० परोक्ष-सध्वन्दिने तृतीये ।

^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^४ ^१ ^१ ^१
 सरान् । दायिवाग्गच्छा२३न्तू३ । वोमा२३४दा । ओ
^५ ^५ ^१ ^१ ^{११} ^१ ^१
 वा६ । हाजवा(१) ॥ दओवा । दूरिन्द्रायपवतइतिदेवा
^१ ^१ ^१ ^१ ^१ ^{११}
 सोअब्रुवन्वाचस्पतिः । मखा२३स्थभायि । वायिश्चस्ये
^१ ^४ ^१ ^१ ^१ ^५ ^५ ^१
 शार३ना३ः । ओजा२३४सा । ओवा६ । हाजवा(२) ॥ स
^१ ^{११} ^१ ^{११} ^१
 स्सोवा । हास्रधारःपवतेसमुद्रोवाचमौह्वयस्सोम
^१ ^१ ^{११} ^१ ^४ ^१
 स्पतिः । रया२३यिणाम् । साखेन्द्रस्था२३दा३यिवे
^१ ^१ ^५ ^१
 दा२३४यिवा । ओवा६ । हाजवा ॥ (३)अस् ॥ १५ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १५

भरद्वाजः पथ्या वृद्धतौ सिद्धेत्यपरे ककुभावुत्तरे
^{११} ^४ ^१ ^१ ^१ ^१ ^१
 सोमः ॥ औहोयितवाह् सोमरारणा३ण । सख्य
^१ ^१ ^५ ^१ ^१ ^{११} ^{४१} ^५
 इन्द्रो । दायिवेदा२३४यिवायि । पुरु३४ । औहोवा ।
^१ ^१ ^१ ^१ ^५ ^१ ^१ ^१
 णिवाधोनायि । चारा३१ । तिमीमा२३४वा । परिधी३

* परोचार्भवे तृतीये ।

रा३४। औहोवा। ता२यिता५आ२३४यि। हायि।
 उ३४वा३। हाज। वा(१)॥ औहोयिपरा३१। धी२रा।
 ता२यिता२। आ२३४यिहायि। तवा३४। औहोवा।
 अ३४वा३१। उतासो३१। मतेदा२३४यिवा। दु३४
 नोवा३४। औहोवा। आ२३४धा२३४नायि। उ३४वा
 ६हाज। वा(२)॥ औहोयिदु३४वा३१। नोवा। आ३४धा
 २३४नायि। वृ३४वा३४। औहोवा। तपान्तमा। ता२यि
 ३३१। रियम्पा२३४राः। शकुनाआ३४। औहोवा।
 वा२पाप्ता२३४यि। मा। उ३४वा६हाज। वा(३)॥ चम्।
 ॥ १६ * ॥

अथ आख्यानम्—अभा० ५१७-५१८ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १६

वसिष्ठः प्रथमा पथ्या वृद्धती सिद्धेत्यपरे ककुभाबुक्तरौ

• परोक्ष-मध्यन्दिने चतुर्थे परोक्षार्धवे पुरोजितौ वृद्धत्वं पूर्वमेवीकृतम् ।

सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ सोमउष्माणस्तोत्तभोवा । आधि
 णुभिरवीनामश्रयवेहरिताया । तिधा२३रया । मान्द्र
 याया२३ता३यि । धारा२३४या । ओवा६ । हाजवा(१) ॥
 मन्द्रोवा । यायातिधारयाअनूपेगोमांगो । भिरा२३
 ष्याः । सोमोदुग्धा२३भा३यिः । आ२३४चा । ओवा६ ।
 हाजवा(२) ॥ सोमोवा । दुग्धाभिरक्षास्तमुद्रन्नसंवरणा ।
 निया२३ग्मान् । मान्दीमदा२३या३ । तोशा२३४ता ।
 ओवा६ । हाजवा(३) ॥ १७ * ॥

अथ वाक्यान्तम्—३भा० ६१०-६११ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १७

वसिष्ठो वैष्णव्योऽनुष्टुप् सोमः ॥ रथन्तरम् ॥ पा
 वस्ववाजसातयेवा । पावित्रेधारयासुतद्वन्द्रायसी । मवा
 २३यिष्णवायि । दायिवेभ्योमा२३धू३ । मात्ता२३मा । ओ

* परोक्ष-मध्यन्दिने पद्यम् ।

वा६ । हाजवा(१) ॥ रसोवा । चार्चिहन्निधीतयोद्धरिम्
विन्ने अद्रयोवत्सञ्जातम् । नमारश्तराः । पावमानारश्वा
इयि । भार्गारश्छणा । ओवा६ । हाजवा(२) ॥ णितोवा
वान्धाञ्चमहिव्रतपृथिवीञ्चातिजभिषेप्रतिद्रापिम् । अ
मूरश्चथाः । पावमानारश्माश् । दायित्वारश्छना ।
ओवा६ । हाजवा(३) ॥ अस् ॥ १८ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १८

भरद्वाजः प्रथमा पथ्या वृद्धतौ सिद्धे त्यपरे ककुभावुत्तरे
सोमः ॥ वृद्धत्साम ॥ औद्धोयिमृज्यमानरसुहस्तियाश्च ।
समुद्रेवा । चामिन्वारश्छसायि । रयाश्छ । औद्धोवा ।
पिशाङ्गम्बा । श्लाश्छम् । पुरुस्पूरश्छदाम् । पवमाना
श्छ । औद्धोवा । भार्यार्षारश्छ । सायि । उज्जवा

* परीक्षार्थं पद्यम् ।

^५ ईहाज । वा(१) ॥ ^{१२ २} औद्योयिपवा^१३३ ॥ ^{२ १} माना । ^{१ ५} भायर्षा
^५ २३४सायि । ^{१ २} पुना३४ । ^{१२ ४२ ५} औद्योवा । ^{१२ १ २} नोयरेण । ^१ वामा
^{२ १ २} ३१ । ^५ नोचव्या^{२ १ २}३४यायि । ^{१२ ४२ ५} वृषोअचा३४ । ^{१२ ४२ ५} औद्योवा ।
^१ क्रा^५२दाद्वार^२३४ । ^५ नायि । ^{२ १ २} उज्जवा^५ईहाज । वा(१) ॥ ^{१२} औ
^१ द्योयिवृषो^१३३ ॥ ^१ अचायि । ^{१ २} क्राद्वार^५३४नायि । ^{१२ २} देवा
^{१२ ४२ ५} ३४औद्योवा । ^{१२} ना^१सोमपा । ^२ चामा^{१ २}३१ । ^{१ २} ननिष्का
^५ २३४र्ताम् । ^{१२ १} गोभिर^१ञ्जा^{१२ ४२ ५}३४ । ^{१२} औद्योवा । ^{१ २} नो^१२आर्षा^२
^५ ३४ । ^५ सायि । ^५ उज्जवा^५ईहाज । वा(१) ॥ १८ • ॥

अस्य आख्यानम्—४भा० १८-१९ पृष्ठयोर्द्वयम् । १८

^{१२ २} भरद्वाजोऽनुष्टुप् सोमः ॥ ^२ बृहत्साम ॥ ^१ औद्योयिसो
^२ माःपवन्मइन्दवो^१३३ ॥ ^१ अक्षभ्यङ्गा । ^{१ २} तूविष्वा^५२३४माः । ^१ मि
^१ चा^{१२ ४२ ५}३४ । ^{१२ १} औद्योवा । ^१ ख्यामाः । ^१ आरे^५३१ । ^१ पा^५२३४साः ।

• पगीच-सधन्विने षष्ठे ।

^{१ १ २ २} सुवाधिया३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ छरअर्वा२३४यि । ^१ दाः ।

^५ उड्डवाईहाज । ^५ वा(१) ॥ ^{१ २ ३} औहोयिदस्ता३१ । ^१ पूतासी ।

^{१ २ ३} वाधिपश्चा२३४ताः । ^{१ २ ३} सोमा३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{१ २ ३} सोदाधि

^१ यायायिरा३१ः । ^{१ २ ३} छरासीनदर्शिता२३४साः । ^{१ १ २} जियत्नवा

^{३ ४ ४ ५} ३४ । ^१ औहोवा । ^१ ध्रुवाघा२३४ । ^५ तायि । ^५ उड्डवाई

^५ हाज । ^{१ २ ३} वा(२) ॥ ^{१ २ ३} औहोयितेछ३१ । ^{१ २ ३} घाणासी । ^{१ २} वायद्रा

^५ २३४यिभायिः । ^{१ २} चिता३४ । ^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^{१ २ ३} नागोरधायि ।

^{१ २ ३} त्वावा३१यि । ^{१ २ ३} इषमस्मभ्यमभा२३४यिताः । ^{१ १ २} समस्वरा३४ ।

^{३ ४ ४ ५} औहोवा । ^१ वा२३४वा२३४यि । ^५ वाः । ^५ उड्डवाईहाज ।

^१ वा(३) ॥ ^१ चस् ॥ २० * ॥

अस्य व्याख्यानम्—४भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । २०

॥ इत्युद्भागाने षष्ठस्याह-प्रपाठकः ॥

प्रजापतिर्द्विपदां गायत्री सोमः ॥ अयेस् ॥ इया । ^{१ ४}

^{१ २} पवस्वसोममन्दया ३न् । ^१ इया । ^{२ १ १ २} इन्द्रायमधुमत्तमा ३ः ।

^१ इया (१) ॥ ^{२ १ १ २ २ १ २} तेसुतासोविपश्चिता ३ः । ^१ इया । ^{२ १ २ २ २ १} शुक्रावायुम

^१ ह्यता ३ । ^१ इया (२) ॥ ^{२ २ १ २ २} अह्यन्देववीतया ३यि । ^१ इया । ^{२ २} वाज

^{१ २ २ १ २ १} यन्नोरथाइवा ३ । ^१ इया (३) ॥ ^२ ए३ । ^{१ २ १ १ १} अयेर २३४५ः ॥ १ * ॥

अस्य व्याख्यानम्—५भा० २१०-२२१ पृष्ठयोर्द्रष्टव्यम् । १

प्रजापतिरनुष्टुप् सोमः ॥ अरिष्टम् ॥ ^{२ २} हाह ।

^३ होइया । ^{४ ५ १ २} ह्यतासोमा २ । ^{३ १ २} धूमत्ता २३४माः । ^{४ ५} सोमाः ।

^१ इन्द्रा २ । ^{२ २ ३} यमन्दा २३४यिनाः । ^{४ ५} पावायि । ^{१ २ १ २ २ २} चवारस्तोअ

^२ चार २३४रान् । ^{४ ५} दायिवान् । ^१ प्रच्छा २ । ^{३ १ २} ओवोमा २३४

^४ दाः (१) ॥ ^{४ ५} आयिन्दः । ^{१ २} इन्द्रा २ । ^{२ १ २ २} यपावार २३४तायि । ^४ आ

^४ यितायि । ^{१ २} देवा २ । ^{२ २ ४} साअन्नू २३४वान् । ^{४ ५} वाचाः । ^१ पता

* विराट् हादशाचे दशमेऽक्षणि चाभीजवाहुत्तरं त्रैयः ।

रयिः । मखस्या२३४तायि । वायिम्वा । स्नेशार । न
 ओजार३४सामः । साहा । सधार । रःपावार३४तायि ।
 सामू । द्रोवार । चमौङ्गार३४वाः । सामाः । पता
 रयि । ईरायार३४यिषाम् । साखे । द्रस्यार । दिवे
 दार३४यिवायि । हो३४पु । इडा ॥ २० ॥

अथ बाष्पानाम्—१भा० ४४८ पृष्ठादिषु द्रव्यम् । २

प्रजापतिः पथ्या बृहती सिद्धेत्यपर अग्निः ॥ अन्त-

रिक्तम् ॥ द्वावग्न्याया । द्वियग्नि । भायिः । औहौहो
 वार । इडा । होतारन्त्वाष्टणीम । द्वा । औहौहो
 वार । इडा । आत्वामनक्तुप्रगवाहविक्ष । ता । औ
 हौहोवार । इडा । यजिष्ठम् । वा । औहौहोवार ।
 इडा । दिरा । सारदार३४पु औहौवा(१) ॥ हाजयजिष्ठ

* अथरूपान्निहोमसाम द्वादत्राचे नृनोयेऽहनि मध्यन्दिने । अथरूप-प्रजाकामस्याथ
 द्वादत्राचः ।

^२ ^१ ^{१२२ २२} ^{११} ^१ ^१
 म्ना । हिरास । दा । औहीहोवा२ । इहा । यजिष्ठवर्हिं
^{२१} ^{१२२ १२} ^{११} ^{१२} ^{१२ १}
 रास । दा । औहीहोवा२ । इहा । अक्काहित्वास
^{१२२} ^१ ^{१२२ १२} ^१ ^१
 हसस्वन्नोअग्नि । रा । औहीहोवा२इहा । सुचश्च ।
^{१२२ १२} ^{११} ^{१२} ^१ ^{१२२}
 औहीहोवा२ । इहा । तिया । धाररार३४औहोवा(२) ॥
^{१२} ^१ ^{१२२ १२} ^१
 हाजस्रचश्चरा । तियह । रा । औहीहोवा२ । इ
^१ ^१ ^{१२२ १२} ^{११}
 हा । सुचश्चरन्तियह । रा । औहीहोवा२ । इहा ।
^{११२ २ ११} ^{२२ २१} ^{१२२ १२} ^{११}
 जर्जनिपातहृत्केशमीम । हा । औहीहोवा२ । इहा ।
^१ ^{१२२ १२} ^१ ^१
 अग्रिय । हा । औहीहोवा२ । इहा । पुपू । वार
^१ ^{१२२} ^{११} ^{२२} ^१
 या३४औहोवा(३) ॥ सष्टुभस्तुभोश्वाग्निभूमक्राश्न् ।
^१ ^{११११}
 इट्० इडा२३४पू ॥ ३ * ॥

अथ बाह्यान्—१भा० ११-१२ पृष्ठयोर्द्वयम् । ३

प्रजापतिरत्यष्टिरग्निः । नित्यवत्सा । एआग्नीम् ।

• तृतीयोऽग्निहोमसाम ।

^{१ १ १} होतारम्न्येदाखन्तंवसोः^{१ १} छनुं^१ सद्यसोजातवा^१ रयिदसाम् ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} इडा । विप्रजजातवाक्षयिदासाम् । याज । ध्वयासुवा^१ र

^{१ १ १ १} ह्वराः । इडा । याज । ध्वयासुवा^१ र^१ ह्वराः । अथा । याज ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} ध्वयासुवा^१ र^१ ह्वराः । इडा । देवोदेवाचियाश्कृत्पा ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} घृतस्यविधाष्टिमनुशुक्रशोः । वायिषाः । आजुक्कान

^{१ १ १ १ १ १ १ १} स्यसारहो । पायिषआश्शजवार३(१) ॥ एयाजौ । छन्व

^{१ १ १ १ १ १ १ १} यजमानाज्जवेमज्येष्टमङ्गिरसांविप्रमा^१ रन्मभायिः । इडा ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} विप्रेभिःशुक्रमाश्माभयिः । पारी । उमावमिवा^१ रद्या

^{१ १ १ १ १ १ १ १} म् । इडा । पारी । उमानमिवा^१ रद्याम् । अथा । पारी ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} उमानगिवा^१ रद्याम् । इडा । होतारंवर्षा^१ श्णीनाम् ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} शोचिष्कोशं वृषणंयमिमाः । वायिषाः । प्रावन्तुजूतया

^{१ १ १ १ १ १ १ १} रयिहोयि । वायिषआश्शजवार३(२) ॥ एसाहौ । पुरु ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १} चिदोजसाविदुक्तादीद्यानोभवतिद्रुहा^१ रन्तराः । इडा ।

पर॒शु॒र्न॒द्र॒ द्वा॑श्ना॒श्राः । वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृता॑
 ज । इ॒डा । वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृता॑ज । अ॒या
 वा॒यि॒डू । चि॒द्य॒स्य॒सा॒र॒मृता॑ज । इ॒डा । अ॒व॒ह॒ने॒यया॑
 म॒स्था॒श्रि॒राम् । नि॒ह॒मया॑ । णो॒य॒य॒मते॑ना॒३ । य॒ता॒यि ।
 ध॒न्वा॒स॒हाना॑र॒श्नी॒यि । या॒त॒पा॒श्ज॒वा॒र॒३(३) ॥ इ॒ट्-इ॒डा
 २ ३ ४ ५ ॥ ४ * ॥

अस्य वाक्यान्तः—५भा० ७८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ४

दी॒र्घ॒त॒मा॒स्त्रि॒ष्टु॒षोमः॑ ॥ दी॒र्घ॒त॒म॒सोऽर्कः॑ ॥ आ
 कान् । सा॒मु॒द्र॒प्र॒थ॒मे॒वि । ध॒र्मा॒न्ध॒र्मान् । ध॒र्मान् ।
 जाना । या॒ग्र॒जा॒भु॒वन॒स्य । गो॒पा॒गो॒पाः । गो॒पाः । वा
 र्णा । पा॒वि॒त्रे॒अ॒धि॒सानो॑ । अ॒व्या॒अ॒व्या॒यि । अ॒व्या॒यि ।
 बृ॒ह॒ता॒सो॒मो॒वा॒ह॒धे॒सु॒वानः॑ । अ॒द्रा॒अ॒द्रा॒यि । अ॒द्रा॒यिः १) ॥

* पञ्चमेऽग्निहोमसाम ।

^{१ १} मात्सी । ^{१ १ २ १} वायुमिष्टवेराधरसेनास्तेनाः । ^{१ २ १ २} सेनाः । ^१ मा
^१ त्सी । ^{१ २ २ २ २} मायिनावरुणापूय । ^{१ २ १ १ २} मानामानाः । ^{१ २ १} मानाः ।
^{१ १} मात्सी । ^{१ २ १ २} शार्धीमारुतम्नात्सि । ^{१ २ १ १ २} देवान्देवान् । ^{१ २ १} देवान् ।
^{१ १} मात्सी । ^{१ २ १ २ २} द्याव्यापृथिवीदेव । ^{१ २ १ १ २} सीमास्सीमाः । ^{१ २ १} सीमाः २) ॥
^{१ १} माह्नात् । ^{१ २ १ २} तात्सीमोमहिषश्चा । ^{१ २ १ १ २} काराकारा । ^{१ २ १} कारा ।
^{१ १} आपाम् । ^{१ २ २ २} याज्ञर्भोअवृणो । ^{१ २ १ १ २} देवान्देवान् । ^{१ २ १} देवान् ।
^{१ १} आदा । ^{१ २ २ २} धादिन्द्रेपवमानः । ^{१ २ १ १ २} ओजाओजाः । ^{१ २ १} ओजाः ।
^{१ २} आजा । ^{१ २ २ २ २} नायत्सुरियेज्योती । ^{१ २ १ १} इन्दुरिन्दुः । ^{१ २} इन्दुः ३) ॥
^{१ १ १ १ १} ई २ ३ ४ ५ ॥ ५ * ॥

अस्य आश्रयम्—४भा० १६८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ५

^{१ २ १ २ १ २ १} सीमाने द्वे ॥ ^१ ए२ । ^१ सीमउष्माणःसीढभाईः । ^१ अधा
^१ ३१उवा२३ । ^१ ई३४डा । ^१ अगुभा३१उवा२३ । ^१ ई३४५डा ।
^१ आवी । ^१ ना२मा । ^१ इडा । ^१ आवी । ^१ ना२मा । ^१ अथा ।

* तौद्रेष सप्त विकल्पः ।

^३आवी । ^१नारमा । ^१इडा । ^१अश्वाश्वे^१इवा । ^१हरिताय^१
^{४५}निधा^१ । ^१रायामन्द्रयायातिधा^१र^१चोई । ^१राया^१श्वार^१श^१ ॥
^१ए^१र । ^१मन्द्रयायातिधारया । ^१मन्द्रा^१श्ववा^१र^१ । ^१ई^१र^१४
^५डा । ^१याया^१श्ववा^१र^१ । ^१ई^१र^१४डा । ^१ताई^१धा । ^१रा^१र^१या ।
^१इडा । ^१ताई^१धा । ^१रा^१र^१या । ^१अथा । ^१ताई^१धा । ^१रा^१र^१
^१या । ^१इडा । ^१अनू^१श्वे^१गो । ^१मागो^१भा^१ई^१ । ^४आ^१शा । ^१सो^१
^१मो^१दुग्धाभिरा^१र^१चोई । ^१आ^१श्व^१आ^१श्ववा^१र^१श^१(२) ॥ ^१ए^१र ।
^१सो^१मो^१दुग्धाभिर^१चाः । ^१सो^१मा^१श्ववा^१र^१श^१ । ^१ई^१र^११डा । ^१दु^१
^१ग्धा^१श्ववा^१र^१श^१ । ^१ई^१र^११डा । ^१आ^१र^१चाः । ^१इडा । ^१भा^१
^१ई^१रा । ^१आ^१र^१चाः । ^१अथा । ^१भा^१ई^१रा । ^१आ^१र^१चाः । ^१इडा ।
^१समू^१द्र^१श^१चा । ^१संवरणानिया^१श । ^४आ^१गमान् । ^१म-
^१न्दिम^१दायतो^१र^१चोई । ^१शात^१आ^१श्ववा^१र^१श^१(३) ॥ ^१ई ॥

अथ आश्वानम्—१भा० ६१०-६११ पृष्ठयोर्द्रव्यम् । ६

^{१ २ १२ २२ १} ए२ । पवस्ववाजसातयायि । ^१ पवा३१उवा२३ । ^१ ई३
^{५ १२ १} ४डा । ^{१ ५} चेधा३१उवा२३ । ^{१ २} ई३४डा । ^१ राया । ^१ छ२ताः ।
^{१ १} इडा । ^१ राया । ^१ छ२ताः । ^१ अथा । ^१ राया । ^१ छ२ताः ।
^{१ २ २} इडा । ^{१ २} इन्द्रा१या३सी । ^{४ ५} मावा३ई । ^{१२ २} ष्णावा३ई । ^{१२ २} देवे
^१ भ्योमधुमा२३हो । ^१ तारआ३१उवा२३(१) ॥ ए२ । ^{१२} त्वा२रि
^{१ १२ १} चन्तिधीतयाः । ^१ हरा३१उवा२३ । ^{१ ५} ई३४डा । ^{१ २} पवा३१
^{१ ५} उवा३२ । ^{१ २} ई३४डा । ^१ चेआ । ^१ द्रु२हाः । ^{१ २} इडा । ^{१ २} चेआ ।
^१ द्रु२हाः । ^{१ २} अथा । ^१ चेआ । ^१ द्रु२हाः । ^१ इडा । ^१ वत्सा
^{१ २} १ञ्जा३ताम् । ^{१ २} नमा३ । ^{४ ५} ताराः । ^{१ २} पवमानविधा२३होई ।
^१ माणिया३१उवा२३(२) ॥ ए२ । ^{१ २} त्वन्द्याश्चमच्चित्रता । ^१ पृथा३१
^{१ ५} उवा२३ । ^{१ २} ई३४डा । ^{१ ५} वीचा३१उवा२३ । ^{१ ५} ई३४डा । ^१ आ
^१ ती । ^१ जभी२षाई । ^१ इडा । ^१ आती । ^१ जभी२षाई । ^१ अ

था । आतो^१ । अधी^१रषा^१ई । इडा । प्रता^१शद्रा^१शपा^१ई ।
 अमू^{१ १}३ । चाथाः । पवमानम^{४ ५}ह्य^{१ २}रश्हो^१षि । त्वाना^१शश्च
 वा^१शश्च^{१ १ १ १} ॥ इट^१ईडा २ ३ ४ ५ ॥ ७ ॥

अथ वाक्यानम्—१भा० ६५८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । ७

॥ इति ग्रामे ऊङ्गगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति शुद्ध-पर्व समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ समाप्तञ्चोङ्गगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायामुत्तरार्द्धिक परिशिष्टं समाप्तम् ॥

—000—

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र,

अथ उत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम्* ॥

अथवा,

॥ अथ गायत्रं साम ॥

—०—

॥ हरिः ॐ ॥

(॥ ॐ भूर्भुवस्स्वः ॥ †) तत्सवितुर्वरेणियोम् । भा^{१२}

र्गोदेवस्य धीमाही२ । धियो यो नः प्रचोऽ१२ऽ१२ । ऊम् ।

आ२ । दायो । आ ३ ४ ५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—३भा० ५१८ पृष्ठादिषु द्रष्टव्यम् । १

॥ इति गायत्रं साम समाप्तम् ॥

॥ समाप्तमिदमुत्तरार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

* उपक्रान्त्येतस्य मूलमन्तरार्चिके विद्यते यत्र यत्र एव तत्परिशिष्टमम्, परं दृश्यतेऽसौ सर्वत्रैव पुस्तकेषु प्रायो जेथमानारम्भे एव, स्वाध्यायारम्भे प्रथम-व्याहृति-सहित-गायत्री-पाठ-अवधार एव तत्र निदानम्, सूचितञ्च तथैव मानवे चर्माशास्त्र “ब्राह्मणः प्रथमं कुर्यात्”-इत्यादिभिः (१, ७४) ।

† अथप्यस्य स-प्रथम-व्याहृति-त्रयात्मकस्यासि जेथमानादीनामिव प्रथमान्तरत्वम् न तु अन्यैकदेशत्वम् तथापि प्रायः सदैवैतद्गायत्र-साम-प्रथमोऽस्य व्यवहारात् तथैव सर्व-व्याहृतिसहित-पुस्तकेषु दर्शनाच्च तदाव्यावयवरव्यमित्यत्र पञ्चमो रचितः स व्यवहारः ।

[७६]

। ॐ नमः सामवेदाय ।

सामवेदसंहिता ॥

तच्च,

॥ उत्तरार्चिक-क्रोडपत्रम् ॥

—ooo@ooo—

अथ,

तान्येव सामानि, येषामुत्तरार्चिक-मूलकत्वाभावात् तदार्चिक-
कान्तःप्रकटनमुपयुक्तम्, जहगान-श्रुतत्वानापि छन्दार्चिकान्त-
निवेश्यत्वम्, परं पृथक्-प्रकाश्यत्वेऽप्यह-श्रुतत्वेनोत्तरार्चिक-
क्रोडीभूतत्वमेव । किञ्च ततोऽनन्तरमिह तान्यपि, यानि सम्पा-
दक-मुद्राकरयोर्ब्रह्माद्यथाख्यानमनिवेशितानि सुतरां साम्प्रतं
क्रोडाश्रितानीति ॥

१।--ज० गा० ८ प्र० ३५० १२ साम(ऋ० ईम० ५ अ० ५२ सू० १४ ऋ०)।—

॥ निहवम् ॥ ^१आयि^१हौ३ । ^१आयि^१हौ । ^{१२}एहि^१या ।

^१ओ २३४वा । ^५ह्ययि । ^१विश्वे^१देवामम^१मष्ट^१एवन्तू^१ह्याज्ञा

^१हम् । ^{११}याज्ञाम् । ^{११}यज्ञा । ^१ओ२३४वा । ^५ह्ययि । ^१उ

^{१२}भेरोद^१सौअपान्नपा^१ज्ञा^१मान्मा३ । ^{११}मान्मा । ^{११}मन्मा । ^१ओ

२३४वा। ह्ययि। मावोवचांसिपरिचक्ष्याणीश्वोचा
३म्। वोचाम्। वोचा। ओर३४वा। ह्ययि। सु
न्नेष्विदोअन्तमामा३दायिमा३। दायिमा। देमा।
ओर३४वा। ह्ययि। आयिहो३। आयिहो। एहि
या। ओर३४वा। हा३४भौहोवा। ई२३४पु॥१२॥ (१)

अस्य व्याख्यानम्—पृष्ठभेदे आह सायणः—

“यज्ञियाः” यज्ञार्हाः “विश्वेदेवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र”
मननीयं स्तोत्रं “शृणन्तु” चित्तेन धारयन्तु । तथा “उभे रोदसौ”
द्यावापृथिव्यौ “अपां नपात्” मध्यमस्थानोऽग्निं खास्यदीयं स्तोत्रं
शृणन्तु । अथ प्रत्यक्षकृतः । हे देवाः “वो” युष्मभ्यं “परि-
चक्ष्याणि” वर्जनयानि “वक्षांसि” स्तोत्राणि “मा वोचम्” मा
ब्रवीमि अपितु समीचीनानि । अतो “वो” युष्माकम् “अन्तमा”
अन्तिकतमाः सन्तो वयं “सुन्नेष्वित्” युष्माभिर्दत्तेषु सुखेष्वेव
वर्त्तमानाः “मदेम” मोदेम ॥—इति ६, ५, ५२, १४ ॥ (१)

२।—ऊ० गा० ११ प्र० २ अ० १ साम (छ० आ० ६, २, ३, २)—

॥ सत्रासाक्षीयम् ॥ ^{११}प्रधा३४ । ^{११} ^१न्वासोमजागृविः ।

^{५ ५ १ १ १ १}
 ओ॒द्वा । इन्द्रा॑येन्द्रोपरि॒स्त्रवद्यु॑मन्ता॒र॒ग्भू । आ॒र॒मा ।
^{१ १ ५ १ १ १ १ ५}
 भार॑रा । सुवी॑र॒हो । वा॒ह्य॒३४३यि॑ । वा॒र॒३४यि॑दो॒द्
^५
 द्यायि ॥ १ ॥ (२)

अथ आख्यानम्—१भा० २०५-२०६ पृष्ठयोर्द्वयम् । (२)

३:—ज० गा० ४प्र० १अ० ११साम (छ० आ० ६, २, ४, ७-८)—

^{५ ४ १ १ १ १ ५ १ १}
 ॥ शार्कर॑म् ॥ एषा॑स्य॒धारया॑सुताः । एष॑स्य॒धार
^{१ १ १ १ १ १ १ ५ १ १ ५}
 या॑सू॒ताः । अ॒व्यावा॑रेभिः॒पा । व॒ता॒३यि॑मा॒श्दि॒न्तमः॑ ।
^{१ १ ५ १ १ १ १ १}
 भिः॒पा । व॒ता॒३यि॑मा॒श्दि॒न्तमः॑ । क्री॒डा॒नू॒२ । मा २ ३
^{१ ५ ५ ४ १ १ ५ १ ५}
 यिः । अ॒पा॒३मा॑पू॒ईवा॒॑५६(१) ॥ क्री॒डा॒३नू॒र्मि॒रपा॑मिवा ।
^{१ १ १ १ १ १ १ ५ १ ५}
 क्री॒डन्मि॑रपा॒३मी॒॑वा । य॒उ॒स्त्रिया॑अ॒पायि॑ । या॒आ॒३न्ता
^{१ ५ १ १ १ १ ५ १ १}
 ३र॑श्मनि । अ॒पायि॑ । या॒आ॒३न्ता॑३र॑श्मनि । निर्गा॑आ॒२ ।
^{१ ५ ५ ४ १ १ ५ १ ५}
 का॒३३ । तदो॑३जा॒५सा॒॑५६(२) ॥ निर्गा॑३अ॒कृ॒न्तदो॑जसा ।
^{५ १ १ १ १ १ १ ५ १ ५}
 निर्गा॑अ॒कृ॒न्तदो॑३जा॒३सा । अ॒भि॒व्रज॑न्त॒न्नायि॑ । वेगा॑३

^{४ १ ३ ५} व्याश्मश्चियम् । ^१ तन्नायि । ^{१२ ४ १ ३ ५} षेगाश्मश्चियम् । ^{१ १} वम्मी

^१ वा२ । ^{२ ४} धा२३ । ^४ ष्णुवा३रूपजा६पु६(३) ॥ ११ ॥ (३)

४ । ज० गा० १८प्र० २अ० १साम (छ० आ० ६, २, ४, ७-८) —

^{१२ १ २} ॥ शङ्कु ॥ ^१ एषस्यधा । ^१ ए२ । ^१ रया । ^१ सुताः ।

^{२ २ २} अव्यावारेभिः ^{२ २ १} पवतेमदिन्ता२३माः । ^१ क्रायिडा२नूर्मा२३

^{१ १} यिः । ^५ अपो२३४वा । ^४ आप्रयिवोईचायि(१ ॥ ^{१२ १} कौडन्नूर्मी

^२ रा । ^१ ए२ । ^२ अपाम् । ^२ इवा । ^{२ १} यउस्त्रियाअपियाअन्तर

^१ श्मा२३नायि । ^१ नायिर्गा२भाकार२३ । ^{१ १} तदो२३४वा ।

^४ जापूसोईचायि(२) ॥ ^{१ १ २} निर्गाचका । ^१ ए२ । ^१ तदो । ^१ जसा ।

^{२ १ १} अभिव्रजन्तन्निषेगव्यमश्वा२३याम् । ^१ वार्मी२वाधा२३ ।

^{२ १} ष्णुवो२३४वा । ^५ रूपजोईचायि(३) ॥ १ ॥ (४)

अनयोर्वाष्मानम्—१भा० १३०-१४१ पृष्ठयोर्द्रव्यम् । (१, ४)

तृतीयभागान्निचत्वारिंशद्विमानि श्रुतानि, तानि यथा—

१, २ ।—५४ पृ० २ पं० * (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ३-४ सामनी)—

॥ श्रवम् ॥ ^१ द्वाऽ । ^१ वो३ द्वा । ^१ वो३ द्वा३ । ^१ द्वा ।
^१ ओ२३४वा । ^१ द्वायि । ^१ जत्सोदा२३४यिवो । ^१ द्वायिरण्या
^१ २३४याः । ^१ जत्सोदा२३४यिवो । ^१ द्वायिरण्या२३४याः ।
^१ दुद्धाना२३४ज । ^१ धार्हायिवा२३४याम् । ^१ माधुप्रा२३४याम् ।
^१ प्रात्न२सा२३४धा । ^१ स्थामासा२३४दात् । ^१ द्वाऽ । ^१ वो३
^१ द्वा३ । ^१ द्वा । ^१ ओ२३४वा । ^१ द्वा३४ । ^१ ओ३४वा । ^१ इ३ ।
^१ १ १ १ २ २ १ १ २ ३ १ १ १ १ १
 अतिविश्वानिदुरितातरेमा२३४५(२) ॥ ३ ॥ (१)

॥ दैर्घश्रवसम् ॥ ^१ प्रत्न२सधस्थमासददोहापोहा ३
^१ ए । ^१ प्रत्न२रुधस्थमासदत् । ^१ पो३ द्वा । ^१ पो३ द्वा३३४ ।
^१ चापा३४र्कियाम् । ^१ धारुणम् । ^१ वाजायर्षसायि । ^१ ओ

* अस्याभिप्रायः—५४ पृष्ठे १ पञ्चमनन्तरं निम्ने सामनी निवेष्टे इति ।
 एवमन्तरमपि ।

२ २   ३ २   ३ २ १   २ १   ५   ४
 वृद्धाश्च३८ । नृभाश्चयिद्धौताः । विचो२३४मा । क्षा

५
पूणोद्घायि(२) ॥ ४ ॥ (२)

^१ धप्रियाम् । ^{२२ १} हेहोयि । ^२ आ२३४यि^५द्यौ । ^२ प्रा^५त्न२सा२३४

^५ धा । ^{२ २ ४} स्थमा३सापुदा६पु६त् । ^२ आ२३४भौ^५(२) ॥ ७ ॥ (४)

५ । — १०० पृ० २ पं० (ज० गा० २२ प्र० १ अ० १० साम) —

॥ नौधसं श्यैतम् ॥ ^१ ता२३४म् । ^{२ ५ ४ ५ २ ४} वोदस्म^४मृती । ^४ षा

^५ हाम् । ^{२ १ २} वसो^२र्मन्दा । ^{२ १ २ २} ना३मा^{१ १ १ २}न्धा३साः । ^{१ १ १ २} अभिवत्सन्न ।

^१ स्वा^२मा२३रायि । ^१ षु^५धारयि । ^२ ना२३४वाः । ^१ इन्द्र^५ज्जीर्भा

^{२ २} यिर्ना३वा । ^१ ऊ^५म्मायि । ^{५ २ २} मा२चा२३४भौ^१होवाः(१) ॥ आ२

^{५ २ ४ ५ २} ३४यि । ^{४ ५} द्र^{१ २}ज्जोर्भिर्नवा । ^{१ २} मा^५दायि । ^{१ २} इन्द्र^५ज्जीर्भायिः

^{२ १ २ २} ना३वामा३हायि । ^{१ २ १ २} द्यु^१क्ष२सुदानम् । ^२ तावा२३यिषायि ।

^१ भिरा२ । ^२ वा२३४र्त्ताम् । ^१ गिरि^{२ २}न्नपू^१रु३भो । ^१ ऊ^५म्मायि ।

^२ जा२सा२३४भौ^{५ २}होवा(२) ॥ ^१ गा२३४यि । ^{५ ४ २} रि^४न्नपू^४रु३भो । ^४ जा

^५ साम् । ^{२ १} गिरि^{२ १ २ २}न्नपू । ^{१ २ १ २} रु३भोजा३साम् । ^{१ २ १ २} क्षुमन्तंवाजम् ।

^२ आता२३यिनाम् । ^१ स^५हार । ^२ सा२३४यिषाम् । ^{१ २ २} म^५क्षुगो

८ ।—१४८५० ४५० (ज० गा० १३प्र० १५० ३साम)—

॥ अर्कपुष्पाद्यम् ॥ ^{१ १ १ १ १ १} इन्दुरश्वोनक्तवियः । ^१ ऊवेर३ ।
^{१ १ १ १ १ १} तन्दुरोषमभौनरः । ^१ ऊवे २३ । ^{१ १ १ १ १ १} सोमं विश्वाच्याधिया ।
^{१ १ १ १ १ १} ऊवेर३ । ^१ यज्ञाय सन्वद्रयः । ^१ ऊवेर३ । ^{१ १ १} २ । ^{१ १ १} होवा३हा३ ।
^१ ३ । ^{५ १ १} औहोवा । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १} अर्कदेवानां रम्यरमेवियोरमार३
^{१ १} ४ पू न्(३) ॥ ३ ॥ (८)

८, १० ।—१६०५० ८५० (ज० गा० २२प्र० १५० २-३सामजी)—

॥ नौधसम् ॥ ^१ आर३४यि । ^{५ ४ १ ५} दुरश्वोनक्त । ^{४ ५} त्वायाः ।
^{१ १ १} तन्दुरोषाम् । ^{१ १ १ १ १} आ३भायिना३राः । ^{१ १} सोर३माम् । ^१ वि ।
^{२ १} ३ । ^५ चायाधार३४या । ^{१ १} यार३ज्ञा । ^{१ १ १} यासन्तुवोर३४वा ।
^१ ५ ^५ द्रा३४याः(३) ॥ २ ॥ (९)

॥ श्यैतम् ॥ ^{५ ४ ३ ४ ५} इन्दुरश्वोनक्त । ^{१ १} त्विया३४ ^{१ १ १ ४ ५} औहोवा ।

तान्दुरोषम् । अभायिनरा२३४ः । ओ६हा । सो । मं
 वार३यिश्वा । चिया२ । धार३४या । यज्ञायसानू३वा ।
 ऊम्मायि । द्रा२यार३४ओहोवा । वार३४सू(३) ॥ ३ ॥ (१०)
 ११ ।—२५५५०२५० (ज०गा० १२प्र० २अ० १८ साम)—

॥ ऋषभः पावमानम् ॥ द्वाहावस्यप्रत्नाम् । द्वा३ । द्वा
 हयि । आनूर३यू २३४ ताम् । शुक्रन्दुद्वेआ१हा
 ह्याः । पयःसार३४द्वा । ओमो३ । ससोवा । आपू
 र्षो६द्वायि(१) ॥ द्वाहावय३सूर्याः । द्वा३ । द्वा३यि ।
 आयिवो३पा २३४ डक् । अय३सरा३सिधा१श्वार३तायि ।
 सप्तप्रार३४वा । ओमो३ । तओवा । दा३यिवो६
 द्वायि(२) ॥ द्वाहावयंविश्वा । द्वा३ । द्वा३यि । नायिता३
 यिष्ठा२३४तायि । पुनानोमुवनो१पा३रायि । सोमो३दा

२३४ यिवाः । ओमो३ । नसोवा । रा५यो ६ हा
यि(३) ॥ १८ ॥ (११)

१२ ।—२६६ष्ट० ६प० (ज० गा० २१प्र० १अ० १५साम)—

॥ पौष्कलम् ॥ उप१शो३क्षाप । तस्थूर३४षाः । भि
यासमा । धायि । क्षी१शा३न्ना२३४वायि । पवा । मा
२३४पुना६५६ । वि१दार्१योर३४५म्(१) ॥ १५ ॥ (१२)

१३ ।—२८०ष्ट० १६प० (ज० गा० १प्र० २अ० १५साम)—

॥ सफम् ॥ अयापा३वस्व । दायि१वार३४यूः । रेभन्
पवायि३न्ना२म् । परि१यायिषो३श्वा३यि । आ३२३४ताः ।
मधोः । धारा३आ३सा३ । क्षा३४५तो६हायि(१) ॥ १५ ॥ (१३)

१४ ।—३२३ष्ट० ५प० (ज० गा० १८प्र० २अ० ६साम)—

॥ मार्गीयवम् ॥ तन्वी३क्षोवा । धार्त्ता३ । रमो३णा२३४योः ।
पवमान । सुवाहु३१शा२म् । हिन्वे । हा । औ३क्षोवि । वार

३४ जायि । ^१षू ^१२ वा ^१२३४ ^{१२२}षौद्योवा । ^१ए ३ । ^१जिना ^१२३
^१४ ^१पुम्(२) ॥ ६ ॥ (१४)

१५।—३४५६० ८५० (अ० गा० २प्र० १अ० ५साम) —

॥ हाविकान्तम् ॥ ^{१२}हाउयस्त ^२मेदोवरेणियो ^२हाउ । ^२ते
^{१२}नापवा^१ । ^१स्वा^१अन्वा^५२३४सा । ^१ऐ^१२द्यो^१आ^१२३यि^१द्यौ ।
^{१२}देवावा^१यिरा । ^१घश । ^१सार^१हार^१२३४ ^{१२२}षौद्योवा(१) ॥ ^{१२}हाउ
^१जन्नि^१वृ^१चममि^१त्रिय^१हाउ । ^१सस्ति^१र्वाजा^१श्म । ^१दायिवे
^१दा^५२३४यिवायि । ^१ऐ^१२द्यो^१आ^१२३यि^१द्यौ । ^{१२}गोषाता^१यि
^१रा । ^{१२}श्वसाः । ^१आ^१२सा^१२३४ ^{१२२}षौद्योवा(२) ॥ ^{१२}हाउसन्नि^१हो
^२अरुषोभुवो^२हाउ । ^{२१}सूप^१स्था^१भो^१श् । ^१ना^१धे^१नूर^१२३४भा^५यिः ।
^१ऐ^१२द्यो^१आ^१२३यि^१द्यौ । ^{१२}सौदा^१ञ्ज^१या^१यिनाः । ^{१२}नयो । ना
^१२यिमा^१२३४ ^{१२२}षौद्योवा । ^१ह^१वि^१क^१ते^१२३४पु(३) ॥ ५ ॥ (१५)

१६ —३४५४० एषं० (ज० गा० ४ प्र० १ अ० १० साम)—

१ २२ ११ २ १ २ १ २ २ २
 ॥ दक्षणिधनमौक्षम् ॥ यस्तेमदोवरेणियः । औक्षो
 १ १ १ २ १ १ २ २
 वा । इक्षुधायि । तेनापारश्वा । स्वयन्धसा । देवा
 २ १ १ २ १
 वारश्यिराश् । क्षोवाश्चायि । वशसा २ ३ ४ ५ हा
 १ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
 ई ५ ई १) ॥ जग्निर्वत्रममित्रियम् । औक्षोवा । इक्षु
 १ २ २ २ २ २ २ २
 धायि । सस्त्रिर्वारश्जाम् । दिवेदिवायि । गोषाताश्
 १ १ १ २ १ २
 यिराश् । क्षोवाश्चा । असाषारश्४५साई५६यि(२) ॥ स
 २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २
 म्मिहोचरुषोभुवः । औक्षोवा । इक्षुधायि । सूपस्था
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रश्भीः । जधेनुभायिः । सोदञ्छपारश्यिनाश् । क्षोवाश्
 १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 चायि । नयोनारश्४५यिमाई५६ । दक्षारया २ ३ ४ ५
 (३) ॥ १० ॥ (१६)

१७ ।—ततः (ज० गा० ६ प्र० २ अ० ७ साम)—

१ २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 ॥ जराबोधीयम् ॥ यस्तेमदोवा । वारेणियाः । ते

नापा२३वा । स्व२अन्धासा । दे॒वावा॑शयिरा२३वा । श ।

स॒द्यो३४पू॒ई । डा(१) ॥ ज॒घ्नि॒वृ॒त्रो॒वा । आ॒मि॒त्रि॒याम् ।

स॒न्ना॒यि॒र्वा॒र॒जाम् । दि॒वे॒दा॒यि॒वायि । गो॒षा॒ता॑शयिरा

र॒श्वा । साः । अ॒सो३४पू॒ई । डा(२) ॥ स॒न्नि॒स्तो॒त्रो॒वा ।

रु॒षो॒भु॒वाः । सू॒पा॒स्था॒र॒भौः । न॒धे॒नू॒भा॒यिः । सी॒दा

श्र॒ग्रा॑शयिना॒र॒ना॑शयो । नि॒मो३४पू॒ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (१७)

१८ ।—ततः (ज० गा० ८प्र० ३अ० ८साम)—

॥ अ॒ध्य॒र्ध्वे॒ड॒सो॒म॒साम् ॥ य॒स्ते॒म॒दो॒व॒रे॒णिया॑श् । ते

ना॒प॒व॒स्त्रा॒न्धा॒सा । दे॒वा॒वो॒रा॒र॒ । द्या॒यि । घा॒शा॒उ॒वा ।

सा॒द्या॒उ॒वा॒(१) ॥ ज॒घ्नि॒वृ॒त्र॒म॒मि॒त्रि॒या॒श्मे । स॒न्नि॒र्वा॒ज॒न्दि

वे॒दि॒वा॒यि । गो॒षा॒ति॒रा॒र॒ । द्या । श्वा॒सा॒उ॒वा । आ॒सा

उ॒वा॒(२) ॥ स॒न्नि॒स्तो॒अ॒रु॒षो॒भ॒वा॑श् । सू॒पा॒स्था॒भि॒र्न॒धे॒नु॒भा

यि । सौदञ्छे^{१२ ११}ना^१र३ः । द्वा^१वि । ना^{१ १}या^१उवा । ना^१वि
मा^१उवा^१ । ज३र३४पा^५(३) ॥ ८ ॥ (१८)

१८, २० ।—ततः (ज० गा० ११ प्र० २ प्र० ८-१७ सामनी)—

॥ स० दितं ॥ यस्ते^{१२ १२}मदोव । रा^१रयि^१ण्याः । ते^{१२}
ना^१र । पा^{१ १}र३वा । स्व^१आ^१रन्धसा । दा^१र३यिवा । वा
र^१यिरा । घ^०शा^१र३ । द्वा^१उवा३ । सा^५र३४^१दा(१) ॥ ज^१घि
वृ^१त्रम् । मा^१रयि^१त्रियाम् । स^१स्त्रा^{१ १}रईः । वा^१र३^१जाम् ।
दिवा^१रयि^१दायिवायि । गो^१र३षा । ता^१रयि^१रा । अ^०सा
र३ः । द्वा^१उवा३ । सा^{५ १}र३४^१सौ(२) ॥ स^{१ १२}मि^१ह्ना^१अद । वो
र^१भुवाः । छ^{१२}पा^१र । स्था^{१ १}र३^१भौः । न^१धा^१रयि^१नूभा^१विः ।
सा^१र३यि^१दान् । श्या^१रनाः । न^०यो^१र३ । द्वा^१उवा३ । ना
र३४यि^५मा(३) ॥ ९ ॥ (१९)

॥ सुहृपोत्तरम् ॥ यस्ते^{१ २ १}मदी^१हो^{१ २ १}रे । इया । वरेणा

या^{२ २ १}रे । तेना^१पवी^{१ २}हो^२रे । इया । स्व^{१ २}अन्धा^१सा^२रे । दे

वा^{२ २ २}वीरौ^१हो^{१ २}रे । इया । घग्^{१ २}सार्^१हो^{१ २}रे ३४३(१) ॥ जघ्नि^{१ २}हो^१

नौ^१हो^{१ २}रे । इया । अ^{१ २}मित्रा^१या^२रेम् । सन्नि^{१ २}र्वा^१जौ^{१ २}हो^१रे ।

इया । दिवे^{१ २ १}दायि^{१ २ १}वा^१रेयि । गो^{१ २ १}षाति^१रौ^१हो^१रे । इया ।

श्व^{१ २ २}सा^१आ^१र^१सा^१र^१यि^{१ २}(२) ॥ सन्नि^{१ २}श्ल^१ओ^{१ २}हो^१रे । इया । रुषो^{१ २ २}

भू^१वा^{१ २ २}रे । सू^{१ २ २}पस्था^१भौ^{१ २ २}हो^१रे । इया । नधे^{१ २ २}नू^{१ २ २}भा^{१ २ २}रेयिः ।

सौ^{१ २ २}द^{१ २}ञ्छे^{१ २}नौ^{१ २}हो^{१ २}रे । इया । नयो^{१ २ २}ना^{१ २ २}र^{१ २ २}यि^{१ २ २}मा^{१ २ २}र^{१ २ २}हो^{१ २ २}रे । ओ^{१ २ २}र^{१ २ २}हो^{१ २ २}रे

४५ई । डा(३) ॥ १७ ॥ (२०)

२१ ।—ततः (ज० गा० १२प्र० २अ० ८साम)—

॥ काशीवन्तम् ॥ यस्ते^{५ २ १ ४ २ ५ २}मा^{१ २ १}र^{१ २ १}दो^{१ २ १}वरे^{१ २ १}णि^{१ २ १}याः । तेना

पव । स्व^{१ २}अन्ध^{१ २}सा^{१ २}र^{१ २}हो^{१ २}रे । ओ^{१ २}र^{१ २}हो^{१ २}रे । दे^{१ २}वा^{१ २}वा^{१ २}र^{१ २}हो^{१ २}रे

(७८)

रा । घग्नीहोयि । ओहो२३४वा । सापुहो६हायि(१) ॥

जघ्निको२त्रममित्रियाम् । सस्त्रायिर्वाज । दिवेदिवा३यि ।

ओ३४ । हाहोयि । गोषाता२३यिरा । श्वसीहोयि ।

ओहो२३४वा । आपुसी६हायि(२) ॥ सन्निहो३असुधोभ

वाः । वृषास्याभिः । नधेनूभा३यिः । ओ३४ । हाहो

यि । सी६हो३यिनाः । नयौहोयि । ओहो२३४

वा । नापुयिमो६हायि(३) ॥ ८ ॥ (२१)

२२ ।—ततः (१३प्र० २अ० १७साम ।)—

॥ सत्रासाहोयम् ॥ यस्ते३४ । मदोवरेणियः । ओ६

वा । तेनापवस्त्रान्धा२सा । दा२यिवा । वार३यिरा ।

घग्नीहो । वाहा३४यि । सार३४हो६हायि(१) ॥ जघ्ना

३४यिः । वृत्रममित्रियम् । ओ६वा । सस्त्रिर्वाजन्दिवेदा

रश्मिवायि । गो^१र^१षा । तार^१रश्मिरा । श्वसौ^१र^{१५}हो ।

वा^{१५१}हा^१र^१४र^१थि । आ^१र^१२४सो^१द^१हा^१यि(२) ॥ सम्भा^१र^१४यि । स्त्री

अ^१र^१षो^१भुवः । ओ^१द^१वा । स^{१५}प^१स्था^१भि^१र्न^१धे^१नू^१र^१भा^१यिः । सा

र^१यि^१दान् । श्या^१र^१३यि^१नाः । न^{१५}यौ^{१५}र^{१५}हो । वा^{१५१}हा^{१५१}र^{१५१}४यि ।

ना^१र^१३४यि^१मो^१द^१हा^१यि(३) ॥ १७ ॥ (२२)

२३, २४, २५ ।—ततः (१४प्र० २प० ११, १२, १३सामानि)—

॥ सु^१र^१पा^१द्यम् ॥ य^१स्ते^१म^१दा^१रः । इ^१या^१र^१इ^१या । व^{१५}रे

पा^१या^१रः । ते^{१५१}ना^१प^१वा^१रः । इ^१या^१र^१इ^१या । स्व^१अ^१न्धा^१मा^१रः ।

दे^{१५१}वा^१वी^१रा^१रः । इ^१या^१र^१इ^१या । ष^{११}ग^१ए^१स^१प्र^१र^१हा^१र^१४र^१(१) ॥ ज

घि^१वृ^१च्चा^१रम् । इ^१या^१र^१इ^१या । अ^१भि^१चा^१या^१रम् । स^१न्धि

वा^{१५}जा^१रम् । इ^१या^१र^१इ^१या । दि^{१५१}वे^१द्वा^१यि^१वा^१र^१थि । गो^{१५}षा

ति^१रा^१रः । इ^१या^१र^१इ^१या । श्व^{११५}सा^१आ^१र^१सा^१र^१४र^१थि(२) ॥ सन्धि

^{१८} स्तोभा२ । ^१ इया२इया । ^{१८१} रुषोभूवा२ः । ^१ ^{१८} ह्यस्थाभा२
^१ यि । ^१ इया२इया । ^{१८१} नधेनूभायिः । ^१ ^{१८} सीदंश्छेयना२ः । ^१ इया
^१ २इया । ^{११८} नयोना२रुयिमा३४३ । ^१ ओ२रु४पुई । डा ।
 (३) ॥ ११ ॥ (२३)

^५ ^८ ॥ भासम् ॥ ^१ यस्ते । ^४ मा३दो । वा । ^५ ^४ ^१ ईया । ^१ रायिणा
^१ श्या२ः । ^१ ^{१८} तायिनापव । स्व । ^५ ^{१८} औ३हो । ^{१८१} वाहा । ध
^१ सा२ । ^१ दायिवा२रु । ^१ ^१ ^५ ^८ वारयिरा२रु४औहोवा । ^१ घञं
^{११} सदा१(१) ॥ ^५ जघ्निः । ^१ ^४ वार्त्राम् । आ । ^५ ^४ ^१ ईया । ^१ मायित्रा
^१ श्याम् । ^{१८} सान्निर्वाजम् । दि । ^५ ^{१८} औ३हो । ^{१८१} वाहायि ।
^१ दिवा२यि । ^{१८} गोषा२रु । ^१ ^१ ^५ ^८ तारयिरा२रु४औहोवा । ^१ असां
^{११} असा१यि(२) ॥ ^५ सन्नि । ^१ ^४ स्तो३भा । रु । ^५ ^४ ^१ ईया । ^१ षोभू
^{१८} श्वा२ः । ^{१८} ह्यपस्थाभिः । न । ^५ ^{१८} औ३हो । ^{१८१} वाहायि । नु

भा॒र॒भायिः । ^{१२}सौ॒दा॒र॒न् । ^१श्या॒र॒यिना॒र॒३४^{५२}शौ॒हो॒वा ।

^{१२}नयो॒निमा॑१(३) ॥ १२ ॥ (२४)

गाय॒त्यासि॒तम् ॥ यस्तो॒मदो॒वरे । ^१इया॒३४^१३४या ।

^१षि॒या॒न्ते॒ नाप॒वस्व॒श्रौ॒र । ^१हौ॒र । ^१ऊ॒वा॒र॒यि । ^१धा॒सा॒र ।

^{१२१}दे॒वा॒३४^१हो॒यि । ^{२१}वी॒रा॒३४^१घ॒श॒सा॒र॒३४^१३४(१) ॥ ^{३४५}ज॒घ्नि॒र्घ॒तृ

ममि । ^३इया॒३४^१३४या । ^१त्रि॒या॒स॒स्त्रि॒र्वा॒ज॒न्दि॒वौ॒र ।

^१हौ॒र । ^१ऊ॒वा॒र॒यि । ^{१२१}दा॒यि॒वा॒र॒यि । ^१गो॒षा॒३४^१हो॒यि ।

^१ति॒रा॒३४^१हो । ^{१२२}श्व॒सा॒३४^१सा॒३४^१३४यि(२) ॥ ^{१४५२}स॒मि॒श्रो॒त्तरु॒पः ।

^१इया॒३४^१३४या । ^१भु॒वाः॒सूप॒स्थाभि॒र्न॒धौ॒र । ^१हौ॒र ।

^१ऊ॒वा॒र॒यि । ^१नू॒भा॒र॒यिः । ^{१२१}सौ॒दा॒र॒न्^१हो॒यि । ^{२२१}श्ये॒ना॒३४^१हो ।

^{१२२}नयो॒ना॒र॒यिमा॑३३ । ^१ओ॒र॒३४^१३४ । ^१डा(३) ॥ १३ ॥ (२५)

२६, २७, २८ ।—ततः (२० अ० १ अ० २, ३, ४ सामानि)—

॥ शम्भदम् ॥ ^{१ ४ २ ३ ४ ५} यस्तेमदोवणे । ^{१ २ ३ ४ ५} द्यौरेद्यौ २ ३ ४ यः ।
^{१ २ ३ ४ ५} रेणिये २ द्यौरे २ द्यौश्चा । ^{१ २ ३ ४ ५} तेनापवस्वान्धसाणे २ द्यौश्चा ।
^{१ २ ३ ४ ५} दायिवावायिरा ३ १ २ ३ । ^{१ २ ३ ४ ५} घग्नी २ ३ ४ वा । ^{१ २ ३ ४ ५} साधु द्यौश्चायि (१) ॥
^{१ २ ३ ४ ५} जघ्निर्वृत्तमणे । ^{१ २ ३ ४ ५} द्यौरेद्यौ २ ३ ४ यः । ^{१ २ ३ ४ ५} मित्रियमै २ द्यौरे २ द्यौश्चा
^{१ २ ३ ४ ५} या । ^{१ २ ३ ४ ५} सस्त्रिर्वाजन्दिवेदिवणे २ द्यौश्चा । ^{१ २ ३ ४ ५} गोषाता । ^{१ २ ३ ४ ५} यि
^{१ २ ३ ४ ५} रा १ २ ३ । ^{१ २ ३ ४ ५} अस्मो २ ३ ४ वा । ^{१ २ ३ ४ ५} आधु सो द्यौश्चायि (२) ॥ ^{१ २ ३ ४ ५} सम्मिह्यो
^{१ २ ३ ४ ५} अहूपे । ^{१ २ ३ ४ ५} द्यौरेद्यौ २ ३ ४ यः । ^{१ २ ३ ४ ५} षोभुवणे २ द्यौरे २ द्यौश्चा ।
^{१ २ ३ ४ ५} द्यपस्थाभिर्बधेनुभिरै २ द्यौरे २ द्यौश्चा । ^{१ २ ३ ४ ५} सायिदाङ्ग्या-
^{१ २ ३ ४ ५} यिना ३ १ २ ३ । ^{१ २ ३ ४ ५} नयो २ ३ ४ वा । ^{१ २ ३ ४ ५} नाधु यिमो द्यौश्चायि (३)
॥ १ ॥ (२६)

^{१ २ ३ ४ ५} दावसुनिधनम् । ^{१ २ ३ ४ ५} यस्तेमा २ ३ द्यौवरेणियो द्यौश्चा । ^{१ २ ३ ४ ५} ता
^{१ २ ३ ४ ५} यिनापव । ^{१ २ ३ ४ ५} स्वान्धा १ सा २ ३ । ^{१ २ ३ ४ ५} द्यौवा ३ द्यौश्चायि । ^{१ २ ३ ४ ५} देवावा

^{१ १ १} शयिरा२३ । ^१ होवा३हायि । घश । ^{१ १ ५२ २} सारहा२३४ औहो

वा(१) ॥ ^{१ १ ४} अधिर्वा२३४ ^५ मन्त्रय ५ ^{१ ५२} चाउ । ^{१ ५२} सास्त्रिर्वाजम् ।

^{१ १} दिवायिदाशिरुयि । ^{१ १ १} होवा३हायि । ^{१२ १} गोषाताशिरा२३ ।

^{१ १ २} होवा३हा । ^{१२} असाः । ^{१ १ ५२ २} आ२सा२३४ औहोवा(२) ॥ ^{१ १} सम्मिहो

^{४ २ २ ५} २३अरुषोभुवोचाउ । ^{१ १२} छपस्थामिः । ^{१ १} नधायिनूशभा२२यिः ।

^{१ १ १} होवा३हावि । ^{१२ १} सीदाञ्छयाशयिना२३ः । ^{१ १ १} होवा३हायि ।

^{१२} नयो । ^{१ ५२ २} ना२यिमा२३४ औहोवा । ^{१ १२ १ १ १ १} ए३ । दावद्ध२२४५

(३) ॥ ३ ॥ (२७)

^{१ १२ ४} आश्वद्धक्तम् ॥ ^५ आऔहोवाहायि । ^२ यस्तेमदाः ।

^{१ २} धरायि । ^{१२ २ ४ २} णियः । ^{२ १ १ २} ऐह्यैह्यैह्यै । ^{१ २} तायिनापवखआन्धसा ।

^{१२ २ ४ २} ऐह्यैह्यैह्यै । ^१ आ२यि । ^१ दायिमा२वायिरा२ । ^१ घश ।

^{१ ५२ २} सा२हा२३४ औहोवा(१) ॥ ^{१ १२ ४ २} आऔहोवाहायि । ^५ जघ्नवृ

त्राम् । ^{२ १} अमायिन्त्रियम् । ^{२२ १ १ २ १} ऐहीयैही१ । ^{१२} सास्त्रिर्वाज
^१ न्दिवायिदिवे । ^२ ऐहीयैही१ । ^{२२ १ १ २ १} आरयि । ^१ गोषा^१रतायि
^{१२} रा२ । ^२ असाः । ^{२ १} आरसार^{२ २}४औहोवा(२) ॥ ^{१ १ २ ४} आऔहोवाहा
^२ यि । ^{२ १} सम्मिहोआ । ^{२ १} रुषी । ^{२ २ २ १ २ १} भुवः । ^{२ २} ऐहीयैही१ । ^{२ २} छपस्था
^१ भिन्न^१धायिनुभिः । ^{२ २ २ १ २ २} ऐहीयैही१ । ^१ आरयि । ^१ सायिदा२
^१ ष्छयायिना२ः । ^{१२} नयो । ^१ नारयिमा२३४औहोवा । ^{२ १} प्रुक
^{२ २ १ १ १ १ १} आहुता२३४५ः(३) ॥ ४ ॥ (२८)

२८ ।—३४८पृ० ७पं० (८प्र० १अ० ४साम ।)—

^{१ २ १} आसिताद्यम् ॥ ^{१ २ १} यञ्जो जिष्ठस्तमा । ^{१ २} भरा । ^{१ २} पव
^२ मानश्रवा^२आरश्याम् । ^१ याःपा२चा२ । ^{१ २} षणीरभायि ।
^१ रायी^१रयायिना२ । ^{१ २ १} वनीवा^१ओ२३४वा । ^{२ ४} मा५होईहा
 यि(३) ॥ ४ ॥ (२९)

३०।—३५६पृ० एष० (ज० गा० २०प्र० २अ० १८साम)—

॥ अर्कपुष्पोत्तरम् ॥ यञ्चोजिष्ठस्तमाभर । ऊवायि ।

१२१   १ १२   १२ १   १   १२१
 षौचोवा २ । पवमानश्रवाद्द्वयम् । ऊवायि । षौचोवा

२। यःपञ्चर्षणोरभि। ऊवायि। औहोवा२। र

१८११८ २८   १   २८ १   १   ५८
यियेनवनामहे । ऊवायि । औहो२ । वार३४ । औ

होवा । अर्कस्य देवाः परमेवियो रमा २ ३ ४ ५ न् (३)

॥ १८ ॥ (३०)

३१।—४०४पृ० १२पं० (अ० गा० २प्र० १अ० १६साम)—

॥ आष्कारणिधनंकाण्डम् ॥ ^{५ १ ० ५ ४ ५}प्रदिन्वाश्नश्चतम्बदात् ।

प्राप्तिनानः । कृतारश्मवृद्धाड । वा३२ । नृभिर्येमा ।

१२ ३ १ १   १ १   ५   १   १   १२ १
 णोद्ध्यतो । विचक्षा२३४णाः । रा२३जा । देवःसम् ।

१ ३ ११'१
उद्गा२३४पुया६पूईः । आ२३४पूष्(३) ॥ १६ ॥ (३१)

(୭୧)

३२ ।—४११५० ७पं० (ज० गा० ७प्र० १५० १४साम)—

॥ निषिधनमाग्नेयम् ॥ प्रहिन्वानाः । चार्त्तवृ३४
 हात् । प्रहिन्वानः ३१ उवार३ । वृ३४हात् । न्ह
 भिर्य३४मा । णी३४र्यतोर्वि३४चा३४उवार३ । चार३४णाः ।
 राजा३४दा३४यिवाः । समू३४आउवार३ । द्री३४ययाः ॥
 (३) ॥ १४ ॥ (३२)

३१ ।—४१६५० २पं० (ज० गा० ८प्र० २५० १८साम)—

॥ यौधाजयम् ॥ प्रहा३४यि । न्वा३४नः । च । तां
 वृ३४हात् । प्रा३४हा३४यि । न्वा३४नारः । च३४ता३४यम् ।
 व३४हात् । नृ३४भायि३४र्यमा । णः । र्यतो३४र । वि
 चा३४य३४यः । चार३४णाः । राजा३४र । दा३४यिवा३४रः । स
 म३४य३४यः । द्री३४ययाः (३) ॥ १८ ॥ (३३)

३४ ।—४२२ष्ट० ३पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ६साम)—

॥ द्विद्विद्वारं वामदेव्यम् ॥ ^{१ १}प्रदिन्वा^{४ ५}२३नक्षत्रम्बृहत् ।

^१प्राहि^२न्वानक्षत्रम्बृहन्नभि^{२ २ २}र्य्यमा^{१ ३ २ १}णो^१द्व्यर्त्यतोऽविचौ^१द्वोः । ऊ

म्मा^१२ । क्ष^१२३णाः । राजा^{१ २ २ २}देवाः^{१ ३ २ १}समी^१द्वोः । ऊम्मा^१२ ।

^१द्रिया । औ^१३द्वो^{४ ५}वा । हो^४५ई । डा^४(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२२ष्ट० १२पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम)—

॥ पौरुषन्मनम् ॥ ^{५ १ ४ ५ ४ ५}प्रदिन्वा^१२नक्षत्रम्बृहत् । प्रादि

^{१ २}न्वानः । क्ष^{१ १}ताम्बृ^१हा^{१ ३ २ २}२त् । बृ^१हा^{१ ३ २ २}२त् । नृ^१भिर्य्यमा ।

^१णो । द्व्य^१र्त्यतो^{१ २}३ । द्व्य^{१ २}र्त्यतो^{१ ३ १ ५}३ । वायिचक्षा^५२३४णाः ।

^{१ १ २ २ १}राजा^{१ १}देवाः । सामुद्रा^५२३४याः । समू^४पूद्रियाः । हो^४पू

ई^४(३) ॥ ८ ॥ (३५)

३६ ।—४२६ष्ट० १२पं० (ज० गा० १८प्र० २अ० ८साम)—

॥ अक्षिद्रम् ॥ ^{१ २}प्रदिन्वानाः । क्ष^१ता३१उवा^१२३ ।

^{४ ५} ^{४ ५} ^{१ २} ^१ ^{१ २} ^१ ^{२ ५}
हरायिहरायिः । सन्ताश्चो । निषोश्चो२३४ । नौकल

^{४ ५ ५ २} ^{४ ५} ^{४ ५} ^{४ ५ ४} ^{५ २ २}
शेषुसी । दतायि । दतायि । दतया । औहोवा६ ।

^५ ^{१ २} ^१ ^{१ २ २} ^१ ^५
हाउवा(२) ॥ विश्वाश्चो । धामाश्चो२३४ । निविश्व

^{४ ५} ^{४ ५} ^{१ २} ^{१ २ २} ^१
चक्षुः । भवसाभ्वसाः । प्रभो३१ । तेषाश्चो२३४ । तः

^५ ^{४ ५ ५ २} ^{४ ५} ^{४ ५} ^{१ २} ^१ ^{१ २} ^१
परियन्तिके । तवास्तवाः । वियाश्चो । नशाश्चिचो

^{५ २ २} ^{४ ५} ^{४ ५} ^{१ २} ^१
२३४यि । पवसेसोमध । मणामणा । पताश्चिर्चोयि ।

^{१ २} ^१ ^५ ^{४ ५ ५ २} ^{४ ४} ^{४ ५} ^४
विश्वश्चो२३४ । स्यमुवनस्यरा । जसायिजसायि । ज

^{५ ४} ^{५ २ २} ^५ ^{१ १ १ १}
सभा । औहोवा६ । हाउवा । ई२३४५(३) ॥ १७ ॥ (३८)

१८ ।—५१५५० ऽपं० (ज० गा० ७प्र० २अ० १साम) —

^{१ २} ^१ ^१
॥ भारद्वाजस्यादारक्षत् ॥ हाउपवस्वदा । तसा२धा

^{१ २ २} ^२ ^१
नारः । दैवेभ्यःपीतयार्चिचारा२यि । मरु२श्चोवा

^{१ २} ^१ ^{५ २ २} ^{१ २} ^{२ २}
२ । यवे । मरि२द्दार३४औहोवा(१) ॥ हाउसन्देवैः

शो । भ॒ता॒र॒यि॒वा॒र्षा॒र । क॒वि॒माना॒व॒धा॒र॒यि॒प्रा॒या

२ः । पवा^१रमा^{१२}ना^३२ः । अदा । भा^{५४}र्या^{५४}३३४ औ^{५४}दो^{५४}वा^{५४} (२) ॥

१२
हाउपवमाना । धिया^१श्चायिता^१श्ः । अभियो^१निकना^२

रथिक्रादा॑रत् । धर्मा॑रेणावा॒र । युमा॑ । ह॒र॒द्वा॒र॒३४

५८८   २१ २८   १९ ३११११
 श्रीदोवा । अस्मभ्यङ्गातुवित्तमार२४५५म्(३) ॥ २ ॥ (६८)

४० !—५२२ष्ट० २षं० (ज० गा० दप्र० १अ० १६साम)—

॥ कालियम् ॥ ^{५ ४ २} ^{४ ५ ४ २} ^५ दुहानोऽवधजधनायि । ^{२ १} ^{१ २} दुहानो

१   १ ३४ २ १   २ ३४   १   १
बा । अजधनारश्चि । घृणातपा३ । तार३४म् । अ

तिसूत्रियम् । पाश्चाः । शकूनाञ्चौ । वा३३चो३३

बा । वपाप्रतिमा । जोप्रई । डा(२) ॥ १८ ॥ (४०)

४१।—५२३५० ५पं० (ज० गा० एप्र० १अ० ११साम)—

॥ पृथ्विसाम ॥ दुहानोरश्वभ्रजधनिहाउ । दुहा

^{१२ १ १२३} नोबभ्रजधनि । ^{१ १} घृणाताशपा२३ । ^{१ १ १} होवा३हा । ^१ ताम ।

^{१ २} तिह । ^{१ १} रियाम्पाशरा२३ः । ^{१ १ १} होवा३हायि । ^{१ १} शकूना१

^{१ १ १} आ२३यि । ^{१ १ १} होवा३हायि । ^{१ १} वापग्निम । ^१ इडा२३भा३४३ ।

^१ ओ२२४५ई(३) ॥ ११ ॥ (४१)

४२, ४३।—५३३५०२५० (ज० गा० २२ प्र० २ अ० १२-१४ सामनी) —

॥ मद्वादैर्धतमसम् ॥ ^{१ १} हाउतवा । ^{१ १२} षहा५सो ।

^१ मा । ^{२ १} रारणा । ^{१ २ २ २ २ २} सख्यइन्दोदिवेदिवेपुरुषिबधोनिचरन्ति

^१ माम् । ^१ आ१वा२ । ^१ आवा२ । ^१ परिधायिः । अति

^१ ता५३ । ^{१ १} अतिता५३ । ^{१ १ १ ५ २ २} आ२यिहा२३४धौहोवा(१) ॥

^{१ २} हाउपरायि । ^{१ १} धायि५२ । ^{२ १} तायि । ^१ ता५इहा३यि ।

^{१ २} ता५इहायि । ^{१ २} परिधी५२रतिता५इहितवाहन्नक्तमुतसोम

^१ तायि । ^{१ २} दा१यिवा२ । ^{१ १} दुहानो । ^{१ १} बभ्रज३ । ^{१ १} बभ्रज३ ।

^{१ १ ५२२} धा२ना२३४ औच्चोवा(२) ॥ ^{१ १ १ १} हाउदुहा । नोब । भाउ ।

^{१ १ १२ १ १२२ १ १} जधना३यि । जधनायि । दुहानोबभ्रजधनिघृणातप

^{१ १ १ १} न्तमतिद्धरियाम् । पा१रा२ः । पारा२ः । शकुनाः । इ

^{१ १ १ १ ५२२} वपा३ । इवपा३ । प्रा२यिमा२३४ औच्चोवा(३) ॥ १२ ॥ (४२)

^{१२ १ १ १ १ १} ॥ मरायम् ॥ हाउहाउहाउ । तावा । अहाम् ।

^{१ १ १ १ १ १ १} सोमरारणणण । साख्यायि । इन्दो । दिवेदिवेपुह्णि

^{१ १ १ १ १ १ १} बभ्रोनिचरन्तिमामववव । पारी । धायि२रतिता२इ

^{१ १ १ १ १ १ १} द्विद्विहि(१) ॥ पारी । धायि२रतिता२इहिहिहि । पारी ।

^{१ १ १ १ १ १ १} धायि२रतिता२इद्वितवाच्चन्नक्तमुतसोमतेदिवा । वा ।

^{१ १ १ १ १ १ १} वा । दूहा । नोबभ्रजधनिनिनि(२) ॥ दूहा । नोबभ्रज

^{१ १ १ १ १ १ १} धनिनिनि । दूहा । नोबभ्रजधनिघृणातपन्तमतिद्धय्य

^{१ १ १ १} म्परः । रः । रः । शाकू । नाइवपप्तिममम(३) ॥ १४ ॥ (४३)

(८०)

४४ ।—६७० पृ० २ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० ७ साम)—

॥ आयन्तीयम् ॥ पवस्ववाजसाशतायायि । पवार
यिन्नेधा२ । रया२रुहताः । आयिन्द्रायसो । मवायि
ष्णाश्वा२यि । दैवेभ्योमधुमत्तरः । दे२रुवे । भ्योमाध२
मा । ऊम् । तरा३ः । ओ२रु३४वा । हे२रु३४पू(१)

॥ ७ ॥ (४४)

चतुर्थभागादष्टत्रिंशत्सामानि च्युतानि, तानि यथा—

१ ।—११ पृ० १४ पं० (ज० गा० २१ प्र० ३ अ० १ साम)—

॥ सधृष्टितम् ॥ अचिक्रदह । षा२रुहरायिः । म
हा२न् । मा२रुयिन्नो नदा२रुर्गताः । सा२रु३४ । री
२ये । णदा२रु । हाउवा३ । द्यू२रु३४ते(१) ॥ गिरस्त
इन्दो । ओ२रुजसा । ममृ२ । ज्या२रुन्तायि । अपा२

सूवाः । या२३भौः । मा२२दा । प३२२३ । चाउवा३ ।

भा२३४से(२) ॥ तन्वामदाय । घा२३३यायि । उलो

२ । का२३कु । त्नुमौ२मा३यायि । ता२३वा । प्रा२

शा । स्तया२३ । चाउवा३ । मा२३४चे(३) ॥ १ ॥ (१)

२ ।—५३४० ५५० (ज० गा० १३प्र० २अ० ३साम)—

॥ म३वा३मदेव्यम् ॥ रेऽपुव । ती३र्त्ता३ःसा३धमा३दायि ।

आयि । रेसन्तुतुविवा । जा । औ३३हो३यायि । क्षमा

न्तोया । भि३मौ३हो३ । ऊ३म्मा२ । दा३यि३मौ३पु३चायि(१) ॥

आऽपुव । त्वावा३त्मा३नायु३क्ताः । स्तो । तृ३भ्यो३धृ३ण्वी

या । ना । औ३३हो३यायि । ऋ३णो३र३र्त्ता३म् । नचौ३हो

३ । ऊ३म्मा२ । का३ऽयो३पु३चायि(२) ॥ आऽपुयत् ।

दुवा३ःशा३स्तक्र३ताउ । आ । काम३ञ्जरितृ । णाम् ।

और३होहायि । ऋणोर३र्हाम् । नशौहो३ । ऊम्मा

२ । चाऽरयिभोर३पुहायि(३) ॥ ३ ॥ (२)

३।—६८८० २पं० (ज० गा० १२प्र० १अ० ४साम) —

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ परिसुवाऔहोहायि । नोगायि
रार३यिष्ठाः । पवायिन्ने३३४हायि । सोमोअच्चा३४ ।

औहोवा । इच्चार३३४हायि । उज्जवार २ ३ ४ रात्(१) ॥

तुवंविप्राऔहोहायि । तूवङ्का३३४वीः । मधूप्रा३३४

हा । जातमन्वा३४ । औहोवा । इच्चार ३ ४ हायि ।

उज्जवार३४साः(२) ॥ तुवेविश्वाऔहोहायि । साजोषा

३३४साः । देवासा३३४हायि । पीतिमाशा३४ । औ

होवा । इच्चार३३४हायि । उज्जवार ३ ४ ता । मदेषु ।

सार्वधाआ३४ । औहोवा । इच्चार३३४हायि । औहो३

१२३४ । सायि । एहियाइहा । हो५ई । डा(३)॥४॥ (३)

४।—७८५० ४पं० (ज० गा० ८प्र० २अ० २० साम)—

॥ अ॒ध॒य॒म् ॥ तं॑वःसखा॒र॒यः । म॒दा॒यो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गा॒य॒ता । शि॒शू॒न्न॒ह॒व्यैः॑ स्व॒द॒य॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भा॒उ॒वा । अ॒धि॒या॒र॒ । ए॒र॒३॒दि॒या॒३४३ । ओ २ ३ ४ ५
 ई । डा(१) ॥ २० ॥ (४)

५।—ततः (ज० गा० १८प्र० १अ० २साम)—

॥ अ॒ध॒य॒म् ॥ तं॑वःसखा॒र॒यः । म॒दा॒यो॒वा । पु॒ना
 न॒मा । भि॒गा॒य॒ता । शि॒शू॒न्न॒ह॒व्यैः॑ स्व॒द॒य॒न्त । गू॒२३ ।
 ति॒भा॒उ॒वा । अ॒धि॒या॒र॒(१) ॥ सं॒व॒त्सा॒र॒इ॒व । मा॒तृ॒भो
 वा । इ॒न्दु॒र्चि॒न्वा । नो॒अ॒ज्य॒ता॒यि । दे॒वा॒वी॒र्मा॒दो॒म॒ति
 भिः॒प । रा॒र॒३॒यि । कृ॒ता॒उ॒वा । अ॒धि॒या॒र॒(२) ॥ अ॒य
 न्द॒क्षा॒र॒य । सा॒ध॒नो॒वा । अ॒य॒श॒र्द्धा । य॒वो॒त॒या॒यि ।

१ १ १८ १८ १८ १ १ १
अयन्देवेभ्योमधुमत्त । रा२३ः । सुताउवा । अ१धिया

२ । ए२३३३३३३३ । ओ२३३३३३३ । डा(३) ॥ २ ॥ (५)

६ । —८७८० ८८० (ज० गा० २३प्र० १अ० १३साम)—

१ १ १ ४८ ५ १ १
॥ आकूपारम् ॥ सु१घाणा२३सीवि । अ१द्रा२३४यि

५
भायिः । चि१ता२नागोः । अ१धित्वचायि । इ१षमा१स्मा

२ । भ्यम१भिताः । स१मस्वारा२३न् । वा१र३४३ । वा

५
३४५यिदो६हायि(३) ॥ १३ ॥ (६)

७ । —१२८८० ७८० (ज० गा० २१प्र० २अ० ४साम)—

५ ८ १ ८ ५ ४ ८ ५ १
॥ म१हाकालेयम् ॥ इ१न्द्राया३हिधिये१षिताः । वि१प्रार३३ ।

१ १ ५ ८ १ १ १ १ १ १
जू३ । ता२३४ः । सुता । वा३ताः । उपा३ब्रह्मौ । वा

१ ५ ५ ४ १ ४
३४३ओ३४वा । णि१वा५घताः(१) ॥ इ१न्द्राया३हिचि३त्र

१ ५ १ १ १ ५ ८
भाना३ । सुता२३ः । आ३यि । मा२३४यि । तुवा ।

या३वाः । अण्वीभिस्तौ । वा३४३ओ३४वा । नापूपता
 साः(२) ॥ इन्द्रायाश्चितूतुजानाः । उपा३३ । ब्रा३ ।
 ह्या३३४ । णिच । रा३यिवाः । सुतायिदधी । वा३
 ४३ओ३३वा । श्वना५श्वनाः(३) ॥ ४ ॥ (७)

८।—१४५५० ७पं० (ज० गा० २प्र० २अ० ३साम) —

॥ श्रौक्तम् ॥ सखा । यथाओ३३४वा । निषायि ।
 दाताओ३३४वा । पुनानायप्रगा३यता३३४५ । शायिशा
 ओ३३४वा । नयज्ञैःपरिभू३३४५ । घाताओ३३४वा ।
 श्रिये१(१) ॥ २ ॥ (८)

९-१५ । ३०५५० ८पं० (ज० गा० ५प्र० १अ० १४-२० सप्तसामानि) —

॥ आदारहत् ॥ हाउपवमाना । स्यजा३यिघ्ना
 ता३ः । हरेश्चन्द्राचसा३र्चाता३ । जीरा३आजा३

^{१२}यि । ^१रशो । ^{५२ २}चारयिषा^{२३४}औहोवा(१) ॥ ^{१२ २}हाउपवमा
^१नाः । ^१रथा^२रयितामा^२ः । ^{१ २}शुभ्रेभिः^१शुभ्रशा^२रन्तामा
^१ः । ^१हरा^२रयिश्चान्द्रा^२ः । ^१मरुत् । ^{१ २}गारणा^{२३४}औ
^२होवा(२) ॥ ^{१२ २}हाउपवमाना । ^१विया^२रश्रूहा^२रयि । ^१रश्मि
^२भिर्वाजसा^१रत्तासा^२ः । ^१दधा^२रस्तोत्रा^२रयि । ^{१२}सुवी ।
^३रा^{५२ २}रया^{२ ३ ४}औहोवा । ^{१ २ २ २ १ २ ३ १ १ १ १}अस्मभ्यङ्गातुवित्तमा^{२ ३ ४ ५}
^३म् ३) ॥ १४ ॥ (८)

^{१ १२}॥ सुहृपोत्तरम् ॥ ^{१ १२}पवमानौहो^२ः । ^१इया । ^१स्यजि
^१घ्नाता^२ः । ^{२ १}हरेश्चन्द्रौहो^२ः । ^१इया । ^{१ १}अष्टक्षाता^२ः ।
^{२ २}जीरा^१अजीहो^२ः । ^१इया । ^{२ १ २}रश्मे^१चारयिषा^{३ ४ ३}(१) ॥
^{२ १ २}पवमानौहो^२ः । ^१इया । ^{१ २ १}रथीतामा^२ः । ^{२ १}शुभ्रेभिः^१शौ
^१हो^२ः । ^१इया । ^१अशस्तामा^२ः । ^१हरिश्चन्द्रौहो^२ः । ^१इया ।

^{१ १} मरुद्गा^२ २३णा^२ २४३ः(२) ॥ ^{१ १२} पवमानौ^२ हो^२ २ । ^१ इया । ^{२ १} वियश्नु^१
^१ चा^२ २यि । ^१ रश्मिभिर्वौ^२ हो^२ २ । ^१ इया । ^{१ २ १} जसातामा^२ २ः ।
^{१ २} दधत्^२ स्तोत्रौ^२ हो^२ २ । ^१ इया । ^{१ १ २} सुवीरा^२ २३या^२ ३४३म् । ^१ ओ२
^१ ३४पुई । डा(३) ॥ १५ ॥ (१०)

॥ ^{१ २ २} हरिश्चीनिधनम् ॥ ^{१ २} पवमानस्य^२ जिघ्रुतः । ^{१ २ २ १} पवमाना ।
^{१ २} स्यजिघ्रुता^२ २ः । ^{२ २ १} हरेश्चन्द्रा^२ असा^२ हो^२ २ । ^१ चाता^२ २ ३ हाउ
^{१ २} वा । ^१ जीरा^२ २ ३ जायि । ^{१ २} रशो । ^१ चारयिषा^२ २ ३ ४ औ^{१ २ २} हो
^{१ २ २ २} वा(१) ॥ ^{१ २ २} पवमानोरथी^२ तमः । ^{१ २ २ १} पवमानाः । ^२ रथीतमा^२ २ः ।
^{१ २} शुभ्रे^२ भिः^{१ १} शुभ्रशा^२ हो^२ २ । ^१ स्तामा^२ २३ः । ^१ चाउवा । ^१ हरा^१
^२ यिश्चा^२ २ ३ चन्द्राः । ^१ मरुत् । ^१ गारणा^२ २ ३ ४ औ^{१ २ २} हो^२ वा(१) ॥ ^१ पव
^{१ २} मानवियश्नु^१ हि । ^{१ २ २ १} पवमाना । ^१ वियश्नु^२ चा^२ २यि । ^१ रश्मि
^{२ २ १} भिर्वाजसा^२ हो^२ २ । ^१ तामा^२ २३ः । ^१ चाउवा । ^१ दधात्स्वो^२
(८१)

^२३चायि । ^{१८}सुवी । ^१रा^{५८}रया^{२४}३^१४^१औ^१दोवा । ^१हरी^१३^१औ^१२^१४
^१४^१५^१ः(३) ॥ १६ ॥ (११)

॥ ऐडसैन्धुक्षितम् ॥ ^१पवमानो । ^१हायि । ^१स्यजिघ्ना
^१२३ताः । ^{१८}हरे^२स्यन्द्रा^१असा^११^१र्चा^१हता । ^१जीराजो^१२३^१४^५हायि ।
^१राशो^१३^१हायि । ^१चिषा । ^१औ^४३^५दोवा(१) ॥ ^१पवमानो ।
^१हायि । ^{१८}रथीता^१२३^१माः । ^१शुभे^१भिः^१शुभशा^१स्ता^१हमाः ।
^१हरि^५स्यन्द्रो^५२३^१४^१हायि । ^१मा^१रु^१३^१हायि । ^१गणा । ^१औ^४३^५दो
^५वा(१) ॥ ^१पवमानो । ^१हायि । ^१वियम्नू^१२३^१हायि । ^१रश्मि
^१भिर्वाजसा^११^१ता^१३^१माः । ^१दधत्स्तोत्रो^१२३^१४^५हायि । ^१सूवा^१३
^१हायि । ^१रियाम् । ^१औ^४३^५दोवा । ^१हो^५५^५ई । ^१डा(२) ॥ १७ ॥ (१२)

॥ ग्वाभिनिधनम् ॥ ^१पवमाना । ^१स्यजिघ्ना^१२३^१ताः ।
^१हरे^१स्यन्द्राः । ^१अ^१ह^१चार^१२३^१ता । ^१जायिरा^१३^१हायि । ^१आजा

^४ ^{१ २ ३ ४} ^{२ २ २} ^१ ^{१ २, ३}
 भिर्वा३जा३सातमः । श्रीहोयिऊवा३होयि । दधात्स्तो
^५ ^{२ १ २ १} ^१ ^१ ^४ ^५ ^४
 २३४त्रायि । सुवोरियम् । इडा२३भा३ । एहोडा । हो
 पुई । डा(३) ॥ १८ ॥ (१४)

^{१ २ २} ^२
 ॥ ऋषभःपावमानम् ॥ द्वाहाउपवमाना । द्वा३ ।
^१ ^१ ^१ ^५ ^{१ २} ^२ ^१ ^१
 द्वा३यि । स्याजार्यिघ्ना२३४ताः । हरेश्चन्द्राचसा३र्षा
^२ ^{२ २, १} ^१ ^५ ^२ ^१ ^५ ^४
 ३ता । जीराचा२३४जायि । ओमो३ । रशोवा । चा
^५ ^{२ २ २} ^२ ^१ ^१ ^१
 पुयिषो३द्वायि(१) ॥ द्वाहाउपवमानाः । द्वा३ । द्वा३यि । रा
^१ ^१ ^५ ^{१ २} ^२ ^१ ^१ ^१
 थार्यिता२३४माः । शुभ्रेभिःशुभ्रशा३स्ता३माः । हरि
^३ ^५ ^{१ १} ^४ ^५ ^४ ^५
 स्या२३४न्द्राः । ओमो३ । मरोवा । गा५णो३द्वायि(२) ॥
^{१ २ २} ^२ ^१ ^१ ^१ ^५
 द्वाहाउपवमाना । द्वा३ । द्वा३यि । वाया३श्रू२३४हायि ।
^१ ^२ ^१ ^१ ^१ ^५ ^१ ^१
 रश्मिभिर्वाजसा३ता३माः । दधत्स्तो२३४त्रायि । ओमो
^४ ^५ ^४ ^५
 ३ । सुवोवा । रा५यो३द्वायि(३) ॥ २० ॥ (१५)

१६ ।—ततः (ज० गा० १२ प्र० १ अ० ऽसाम)—

॥ चामह्यीयवम् ॥ पवमा३नस्यजिघ्रताः । हरायि
 आ१न्द्रा२ः । असा२र्क्षता । जीरा३जयि । रशो२३
 चिषा३ । वा३(१) ॥ पवमा३नोरथीतमाः । शुभ्रायि
 भा१यिःशू२ । भशा२स्तमाः । हरिश्चन्द्रा । मरु२३
 द्रणा३ । वा३(२) ॥ पवमा३नर्वियश्रुहायि । रश्मायि
 भा१यिर्वा२ । जसा२स्तमाः । दधन्स्तोत्रायि । सुवा
 २३यिरिया३ । वा३ । स्तौषे३४५(३) ॥ ८ ॥ (१६)
 १७, १८, १९ ।—ततः (१८ प्र० १ अ० ४-५-६ सामानि)—

॥ ऐडसौपर्णम् ॥ पवमानोवा । स्याजिघ्राना२३४ताः ।
 हरायिश्चन्द्राः । असा२र्क्षा२३४ता । जा२यिराः । आ
 २३जयि । राशोचिषा । औ३होवा(१) ॥ पवमानोवा ।
 राथायिता२३४साः । शुभ्रायिभिःशू । भशा२स्ता२३४

^५माः । ^१हारेरायि । ^२चारश्न्द्राः । ^{१ १ १}मारुङ्गणा । ^{१ ४}औश्चो
^५वा(२) ॥ ^{१ २ १ १}पवमानोवा । ^{१ २ १}वायश्मूरश्चयि । ^{१ १}रश्मायिभि
^१र्वा । ^०जसारतारश्चमाः । ^५दार्धात् । ^१स्तोरश्चयि ।
^{१ २ २}सूवीरियाम् । ^१औश्चोवा । ^{४ ५}होष्ट्र । ^४डा(३) ॥ ४ ॥ (१७)

॥ रोहितकूलीयम् ॥ ^{१ २ २}पवमानस्यजायि । ^१घ्नताः ।

^{१ २}हरेश्चन्द्राश्चक्षारश्ता । ^१जायिराः । ^१आजा २ ३ यि ।
^{१ १}रशोरश्चवा । ^५चाप्रयिषोद्वायि(१) ॥ ^{१ १ २ २}पवमानोरथायि ।
^२तमाः । ^{१ २}शुभ्रेभिःशुभ्रशस्ता २ ३माः । ^१हारायिश्चा
^{१ १}न्द्राः । ^५मरोश्चवा । ^४गाप्रयोद्वायि(२) ॥ ^{१ २ २}पवमान
^१विषा । ^२श्रुद्वायि । ^१रश्मिभिर्वाजसातारश्माः । ^{२ १ १ २}दा
^१धार्स्तोवा २ ३ यि । ^{१ १}सुवो २ ३ ४ वा । ^४राप्रयोद्
^५वायि(३) ॥ ५ ॥ (१८)

॥ सन्तनि ॥ पवाडाउ । मानसजाशुवा२३यि ।

घा२३४ताः । हरेश्चन्द्राअष्टशता२३४५ । जीराहाउ ।

आजिरशो३भाउवा२३ । ची२३४षाः(१) ॥ पवमानोरथीत

मःशुभेभिःशुभशस्तमा२३४५ः । हरायिहाउ । चान्द्रो

मरु३भाउवा२३ । गा२३४णाः(२) ॥ पवमानवियश्रुद्धिरश्मि

भिर्वाजसातमा२३४५ः । दधाद्वाउ । स्तोत्रेसुवा३शुवा

३३यि । री२२४याम्(३) ॥ ६ ॥ (१९)

२० ।—३१२पृ० १०पं०(ज० गा० ५प्र० २अ० ७साम)—

॥ णेउवासिष्ठम् ॥ श्रीणन्तोगो२भिरुत्तराम् । श्री

णन्तोगोभिरुत्तराम् । परिमुवा२३नाः । चाक्षसदे । व

मादा१ना२ः । औ२ । हौ२ । ऊवायि । औ३हो

^५ २३४वा । ^{१ १} क्रतुरा^१२३यिन्दूः । ^१ विचक्षा^१२३णा^१३३ः । ओ
 २ ३ ४ ५ इ डा(१) ॥ ७ ॥ (२०)

२१ ।—३१४पृ० २पं० (७प्र० १अ० ५साम ।)—

॥ त्रिणिधनमायास्यम् ॥ ^{१२ २ १} श्रीणन्तो^{१२}गोभि^२रु^१चा^१उ^१हो
^१ वा । ^{१ १ १} तार^५आ^१२३यिणा । ^{१२} तो^१गो^१२ । ^{१ १} भि^१रु^१ ३ ४ ५ ।
^१ तार^५३४राम् । ^{१ १} परा^१३४ । ^{१२ ४२ ५} श्री^१हो^१वा । ^{१२ १} स्ना^२नश्च^१क्ष^१सेदा^१र
^{१ १} यि । ^१ वमा^५३४५ । ^१ दा^५३३नाः । ^{१ १} क्रतू^१३४ । ^{१२ ४२ ५} श्री^१हो^१वा ।
^१ आयि^१न्दू^१२ः । ^{१ १} विचा^१३४५ । ^१ क्षा^५२३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२१)

२२ ।—३१५पृ० ७पं० (७प्र० २अ० ५साम ।)—

॥ यौधाजयम् ॥ ^{१२ १} श्री^१णा^१३१ । ^{१ ४} तो^५३गो । ^{१ १} भिः । ^{१ १} उ^१त्ता
^५ २३४राम् । ^१ आ^१यिणा^१३ । ^{१२} तो^१गो^१२ । ^{१ १} भि^१रु^१ ३४५ । ^१ तार
^५ ३४राम् । ^{१ १} परा^१यि^१स्ना^१नाः । ^१ च । ^{१२} क्ष^१सेदा^१र^१यि । ^{१ १} वमा

३४५ । दार३४नाः । क्रतू२ः । आयिन्दू२ः । विचार३४

५ । चार३४णाः(३) ॥ ५ ॥ (२२)

२३, २४ ।—२१७पृ० १०पं०(८प्र० ३अ० ७-८साम ।)

॥ बार्द्धदुक्थम् ॥ परौतीषिच्च । तार२सुताम् । सो

मोयउत्तम०हार३वायिः । दाधन्वा०या३ः । नारियो

आ२ । सुवन्तरा । सुषावार३सो । ममद्रार३यिभा३

४३यिः(१) ॥ सुषावसोमम् । आ२द्रिभायिः । सुषावसो

ममद्रार३यिभायिः । नूनम्यूना२ । नोअवायिभा२यिः ।

परिस्त्रवा । अदब्धार३सू । रभिन्तार३रा ३ ४ ३ः(२) ॥

अदब्धःसुर । भार२यिन्तराः । अदब्धःसुरभिन्तार३राः ।

सूतेशचायित्वा२ । आप०सुमादा३ । मोचन्वसा । औण

(८२)

न्तो२३गो । भि॒रु॒त्तार॒र॒ ३ ४ ३म् । ओ २ ३ ४ ५ ई ।
डा(३) ॥ ७ ॥ (२३)

॥ मा॒ण्ड॒वम् ॥ अ॒द॒व्यः॑ सू॒र । र॒भि॒न्त॒रा॒रः । ऐ॒क्षी॑
र । ऐ॒क्षी॑र । ऐ॒हि॒हा॒र॒यि । उ॒वा॒र॒यि । ई॒श्या॑ ।
अ॒द॒व्यः॑ सू॒र । र॒भि॒न्त॒रा॒रः । ऐ॒क्षी॑र । ऐ॒क्षी॑र । ऐ॒हि॑
हा॒र॒यि । उ॒वा॒र॒यि । ई॒श्या॑ । सू॒ते॒चि॒त्वा॒प्सु॒मदा॑र ।
ओ॒अ॒न्ध॒सा॒र । ऐ॒क्षी॑र । ऐ॒हि॒हा॒र॒यि । उ॒वा॒र॒यि ।
ई॒श्या॑ । ओ॒ण॒न्ते॒गो॒र । भि॒रु॒त्त॒रा॒र॒म् । ऐ॒क्षी॑र ।
र । ऐ॒हि॒हा॒र॒यि । उ॒वा॒र॒यि । ई॒श्या॑ ३ ४ ३ । ओ॒र॒ ३
४ ५ ई । डा(३) ॥ ८ ॥ (२४)

२३ ।—३१ पृ० १२ पं० (ज० मा० १२ प्र० २ अ० ऽसाम)—

॥ व॒रु॒ण॒साम ॥ प॒री॒तो॒षि॒ञ्च॒ता॒सु॒तो॒वा । ओ॒वा ।

^{१ २ १} सोमोयउ । ^{१ २} तमा^१श्वा^२रयिः । ^{१ २} दार^१ध^२ । ^१ न्वा^२र^३३५

^१ याः । ^{१ २ २} नय्यी^१चि । ^१ सुवा^२र^३३५ । ^{१ ५ १} तरा^१३आ । ^{१ २ १} सुषाव

^{१ २ १} सोममद्रिभिः । ^{१ २} सूर^१३षा । ^{१ २ १ ५} वासोममौ^१३ । ^१ द्यो^२३१२३४ ।

^५ वा । ^५ द्रा^५पयिभो^५ईहायि(१) ॥ ^{२ २ २} सुषावसोममद्रिभोवा । ^{१ २} ओ

^१ वा । ^{१ २ १ २} सूषावसो । ^{१ २} ममाद्रा^१शयिभा^२रयिः । ^{१ २} नूर^१३नाम् ।

^{१ २} पू^१३३ना । ^{१ २} नो^१अविभिः । ^{१ २} परा^१र^२३हायि । ^{१ ५ १} सुवा^१३षा । ^१ अ

^१ द^१व्यःसुरभिन्तरः । ^{१ २} आ^१र^२३दा । ^{१ २ ५} व्याःसुरभौ^१३ । ^१ द्यो^२३१२

^५ ३४ । ^५ वा । ^५ ता^५पूरो^५ईहायि(२) ॥ ^{१ २} अद^१व्यःसुरभिन्तरोवा ।

^{१ २} ओवा । ^{१ २} आद^१व्यःसु । ^{१ २} रभायिन्ता^१शरा^२३ः । ^{१ २ ३} सूर^१३ते ।

^१ चार^१३यित्वा । ^{१ २ २} अ^१प्सुमदा । ^{१ २} मो^१आ^२३३हा । ^{१ ५ १} धसा^१३आ ।

^{२ १ २ १ २ १ १} श्रीणन्तीगोभि^१रुत्तरम् । ^{१ २} आ^१र^२३यिणा । ^{१ २ २ ५} तोगोभि^१रौ^२३ ।

^१ द्यो^१३१२३४ । ^५ वा । ^५ ता^५पूरो^५ईहायि(३) ॥ ८ ॥ (२५)

२६ ।—३२०ष्ट० २पं० (ज० गा० १२प्र० २अ० २१साम)—

॥ उत्सेधम् ॥ ^{४२ १ ४२ ४२ ४२ ४ ५} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । ^२ श्रीण । ^{१२} तो
^१ गो३४ ^{४२ ४२ ५} श्रीहोवा । ^{१ १} भिरुत्तराऽरम् । ^२ द्वा३१ उवा२३ । ^२ ज
^५ ३४पा । ^{१ १} परा३यिस्त्वाना । ^{४२} श्रीहोवाद्यायि । ^{५ ४} चाक्षसेदा
^{१ २ १ १२} यि । ^१ वमादानाः । ^१ द्वा३१ उवा२३ । ^{१ १} ज३४पा । ^१ क्रतू३
^४ रिन्दुः । ^{५ ४} श्रीहोवाद्यायि । ^५ विचा३क्षापुणाई५६ः । ^{१ १ ४} ज
^{१ १ १ १} २३४५(३) ॥ २१ ॥ (२६)

२७ ।—३२१ष्ट० २प० (ज० गा० १५प्र० १अ० ७साम)—

॥ इडानाऽसक्षारम् ॥ ^{१२ १} श्रीणान्तो ^{४२} २३गोभिरुत्तर ^५ ऽद्वाड ।
^{१२ १ १२ १२ १ १} श्रीणन्तो गोभिरुत्तरम् । ^१ परायिस्त्वा३नार३ः । ^{१ १ १} होवा३द्वा
^१ यि । ^{१ १ २} चाक्षसेदे । ^{१ १} वमादा३नार३ः । ^{१ १ १} होवा३द्वायि । ^१ क्र
^१ तूरा३यिन्दू२३ः । ^{१ १ १} होवा३द्वायि । ^{१ १} वायिचक्ष्णः । ^१ इडार
^१ ३भा३४३ । ^१ ओ२३४५ई । ^१ डा(३) ॥ ७ ॥ (२७)

२८।—३२४ष्ट० ३पं० (ज० गा० १५प्र० २अ० १५साम)।—

॥ अग्नेस्त्रिणिधनम् ॥ ^{१२} श्रीणन्तो^२गो । भायिरुत्ता^१२३
^१ ४राम् । ^{१२१} श्रीणन्तो^२गोभि^१रुत्ता^१उवा^१२३ । तार^१३४राम् ।
^१ पारि^१स्वा^१२३४नाः । ^{११२२२} चक्षसेदेवमा^१३१उवा^१२३ । दा^१२३४नाः ।
^१ क्रतूरा^१ २ ३ ४ यिन्दूः । ^१ विचा^१ ३ १ उवा^१ २ ३ । क्षा^१ २
^१ ३ ४ णाः(३) ॥ १५ ॥ (२८)

२९।—३२६ष्ट० २पं० (ज० गा० १६प्र० १अ० ७साम)।—

॥ पौरुषन्मनम् ॥ ^{५२} श्रीणन्तो^१३गोभि^{४२}रुत्तराम् । ^५ श्रा
^{१२} यिणन्तो^२गो । ^{११} भिरुत्ता^११रा^१२म् । तारा^१२म् । पारि
^{१२} स्त्रानः । ^१ चा । ^{२१} क्षसेदा^१३यि । ^{१२१} क्षसेदा^१३यि । ^१ २ । ^१ वामा^१दा
^५ २३४नाः । ^१ क्रतुरिन्दूः । ^{१२} वायिचक्ष^५२३४णाः । ^४ विचा^१ ५
^४ क्षणाः । ^४ क्षो^१५ई । डा(३) ॥ ७ ॥ (२९)

३० ।—३२६पृ० ११पं० (ज० गा० १६प्र० २अ० ११साम) —

॥ प्रतोदगोष्ठम् ॥ ^१हाऽउहाऽउहाउवा । ^{२ १ १२}श्रीषन्तो

^{१२ ११}गोभिरुत्तरम् । ^{१ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{१२ १ १२ १२ ११}श्रीषन्तो गोभिरुत्तरम् ।

^{१ १ १ १ १}उपा२३४५ । ^{१ १२ १}परिखानश्चक्षसेदेवमादनः । ^{१ १ १ १ १}उपा२३४५ ।

^१हाऽउहाऽउहाउवा । ^{१ १ १ १ १}क्रतुरिन्दुर्विचक्षणः । ^{१ १ १}उपा २ ३

^{१ १}४ पू(४) ॥ ११ ॥ (३०)

३१ ।—३३८पृ० ६पं० (ज० गा० १०प्र० १अ० १४साम) —

॥ सौभरम् ॥ ^{५२ ४ १ ४ ५२ ४ ५}श्रायाश्न्ताश्द्वसूरियोवा । ^{१ २}विश्वेदि

^{२ २ २}न्द्रस्यभक्षतवह्निजातो जना ^{१ ०}रयिमानियो २३ । ^{१ १}हो । जार

^{५ १ २}३४सा । ^{५२}प्रतिभागम् । ^{१ १ १}नदाश्चाश्चि । ^१धारयिमा २३४

^{५२ २}औहोवा(१) ॥ ^{५ ४ १ ४ ५२ ४ ५}प्रताश्चिभाश्गन्धौधिमोवा । ^{१ २}प्रतिभाग

^{२ २ २}गन्धौधिमो लर्षिरातिंवसू ^{१ ०}रदामुपा २३ । ^{१ १}हो । ^१सूर ३४

^५ ज्ञायि । ^{१ २} भद्राद्भद्र । ^{५ १} स्यराश्वाश् । ^{१ ५ ६} तारयार्श्वाश्चौचौ ^{५ २ २}
^{५ २ २} वा(२) ॥ ^{४ ५ २ २ ४} भद्राश्चाश्चिन्द्रस्यरातयोवा । ^{१ २} भद्राद्भद्रस्यरा ^२
^{२ २} तयोयोचस्यकामंविधा ^{१ ७} रतानराश् । ^१ हो । ^{१ ५ ५} वारश्वाश्वा ^५
^{१ २ २ २} यि । ^{५ २} मनोदाना । ^{१ २} यचोश्वाश्चि । ^{५ २ २} दारयार्श्वाश्चौचौ
^{२ १ १ १ १} वा । ^{२ १ १ १ १} जर्श्वाश्वा(३) ॥ १४ ॥ (३१)

३२ ।—३५०५० ४पं० (ज० गा० १८प्र० १अ० १३साम)—

^१ ॥ अथम् ॥ ^{२ १} पवखदाश्चिव । ^{१ १ २} वीतयोवा । ^{१ १ २} इन्दो
^{२ २ १} धारा । ^{१ ३ २ २ १} भिरोजसा । ^{२ २ १ २ १} आकलशम्भुमान्तोम । ^{२ २ २} नाश्
^२ ः । ^{१ २} सदाउवा । ^१ अधियाश्(१) ॥ ^१ तवद्रप्साश्वा । ^१ द
^१ पुतोवा । ^{१ १ २ १} इन्द्रम्भदा । ^{१ ३ २ २ १} यवावृधूः । ^{२ २ २ २ २ २ २} त्वान्देवासीअमृता ^{१ २ २}
^१ य । ^१ कारश्म । ^{१ २} पपाउवा । ^{१ २} अधियाश्(२) ॥ ^{१ २} आनस्तु
^१ तार्श्वाः । ^{१ १ २ २ २ १} इन्दोवा । ^{१ ३ २ २ १} पुनानाधा । ^{१ ३ २ २ १} वतारयायिम् ।

१ १ २ २ २ २ २ १
 वृष्टिद्यावोरीत्यापःसु । वा२३ः । विदाउवा । अ॒धि
 या२ । १ २ ३ ३ ४ ३ । ओ २ ३ ४ ५ ई ।
 डा(३) ॥ १३ ॥ (३२)

३३ ।—३८५८० ५पं० (ज० गा० २१प्र० २अ० ५साम)—

५२ १ ४२ २ ५ ४ ५ २ १
 ॥ महाकालेयोत्तरम् ॥ गायन्ता३यित्वागायत्रिणाः । अ॒र्चा
 १ १ २ ३ २ १ १ १ २
 न्तिया । कमक्कि॑णार३ः । ब्रह्मा३ । णार३४ः । त्वा
 ५ २ २ १ २ १ १ ५
 शत । क्रा३ताउ । उ॒दा॒श॒मौ । वा३४३ओ३४वा ।
 ४ ५ २ १ ४२ ५ ४२ ५ २ २ १
 वया॒पूयि॒मिरा॒यि(१) ॥ यत्मानो३ःसानु॒वारु॒हाः । भू॒र्या
 १ १ २ १ १ १ १ ५
 स्यष्टा । कर्त्तु॑वार३म् । तदा३यि । द्रो३३४ । अ॒र्थ॒च्चे ।
 १ १ १ २ २ १ २ ५ ४
 ता३तायि । यू॒थेन॒वौ । वा३४३ओ३४वा । णि॒रे॒प॒जता
 १ २ १ ४२ ५ ४२ ५ २ १ २ १
 यि(२) ॥ यु॒ङ्त्वा॒चा३यि॒के॒शिना॒हरा॒यि । वृषा॒णाका ।
 १ १ १ १ १ ५ २ १ १
 क्षि॒यप्रा॒र३ । अ॒था३ । ना॒र३४ः । इन्द्र॒सी । मा३पाः ।

गिरामुपौ । वा३४३ओ३४वा । श्रुतापुयिच्चरा । हो
५ई । डा(३) ॥ ५ ॥ (३३)

३४ ।—४०५५० ३५० (ज० गा० ६५० २अ० ६साम)—

॥ अभीवर्त्तम् ॥ माचायिदाश्न्यदिशसतीवा ।

साखायामा । रिषाण्याश्ता२ । आयिन्द्रमित्स्तो३१२

३४ । तावृषणम् । सचाद्वशता२यि । मुञ्जद्व१क्या२ ।

चशा३ । सा२३४५ । ता२३४५(१) ॥ मुञ्जद्व३क्याच

शसतीवा । मुञ्जद्व३क्या । चशा२सा१ता२ । आव

क्रक्षा३१२३४यि । णावृषभम् । यथाजूश्वा२म् । गा

न्ना१चा२ । षणा३यि । सा२३४५ । द्वा२३४५(२) ॥

गान्ना३चा३र्षणीसद्योवा । गान्नच । षणायिसा१हा२म् ।

वायिद्वेषणा३१२३४म् । संवननमु । भयाङ्गा१रा२म् ।

(८३)

^१म^१हायिष्ठा^१मूर^१ । भया^१ । वा^१र^१३४पु^१यि । ना^१ २ ३

^१४ पु^१म^१(३) ॥ ६ ॥ (३४)

३५ ।—४२७४० ऽपं० (ज० गा० ६ प्र० १ अ० २२ साम)—

॥ विरा^१ड्वा^१मदे^१व्यम् ॥ आ^१ऽग्निम् । नरो^१द^१हा^१यि^१धी^१
^१ति^१भा^१यिः । आ । रण्यो^१र्ह^१स्त^१च्यु^१त^१ञ्ज^१नय^१त^१प्र^१श^१स्त^१न्दू^१रे ।
^१द । औ^१र्हो^१हा^१यि । आ । रण्यो^१र्ह^१स्त^१च्यु^१त^१ञ्ज^१नय^१त^१प्र^१
^१श^१स्त^१न्दू^१रे । ह । औ^१र्हो^१हा^१यि । श^१ङ्गा^१र्ह^१र्ष^१पा । ति^१
^१मौ^१हो^१ । ऊ^१म्मा^१ २ । त्या^१ऽर^१व्यो^१र्ह^१पु^१हा^१यि(१) ॥ ता^१ऽप्र^१म ।
^१ग्नि^१मा^१र्ह^१स्ता^१र्ह^१यि^१व^१स^१वाः । ना^१यि । अ^१र्ण^१व^१त्सु^१प्र^१ति^१च^१क्ष^१म^१व^१से
^१कु^१त^१श्चि^१द्द^१हा^१यि । या । औ^१र्हो^१हा^१यि । यो^१दा^१र्ह^१म^१पा ।
^१सनौ^१हो^१ । ऊ^१म्मा^१ २ । त्या^१ऽर^१व्यो^१र्ह^१पु^१हा^१यि(२) ॥ प्र^१े^१ऽप्र^१
^१हः । आ^१र्था^१र्ह^१यि^१दी^१दि^१हा^१यि । पू । रो^१नो^१भ^१ज^१स^१या^१स

^{१२ १ १२}न्ययिविष्ठत्वाम् । ^{१ २ २}शा । ^{१ २ २}औष्ठोदायि । ^{१ २ २}पूरोनोचज
^{२ २ २}स्रयाद्धर्म्यायविष्ठत्वाम् । ^{१ २ २}शा । ^{१ २ २}औष्ठोदायि । ^१श्रन्ता
^{२ ३ २ २ २ २}उपायिन्यौद्योः । ^१कुम्भा २ । ^१वाऽरजो ३ ^१५ऽहा
यि(३) ॥ २२ ॥ (३५)

३६।—ततः (ज०गा० १६प्र० २अ० १०साम) —

॥ ^{२ २ २ २ २}बृद्धदाग्नेयम् ॥ ^{१ २ २ २ २}अग्निजरोदीधितिभिः । ^{१ २ २}ईयइया
^१दायि । ^{१ २ २}आरण्योः । ^१ह । ^{१ २ २ ५}स्तथ्युता२३४ञ्जा । ^१आ
^{१ ५}औष्ठो । ^{४ ५}इयादायि । ^१नयतप्र । ^१शा । ^{५ २ २ २ ३}स्तन्दू२रे२३
^५४हृ । ^{१ २ ५}आऔष्ठो । ^{४ ५}इयादायि । ^{१ २ २}शाङ्गा३उवा । ^१ह ।
^१पा । ^{२ २ ५}तायिनाथार३४व्यूम् । ^{१ २ ५}आऔष्ठो । ^{४ ५}इयाहा(१) ॥
^{१ २ २ २ २ २}तमग्निमस्तेवसवः । ^{१ २ २ २}ईयइयादायि । ^{१ २}नायण्वन् । ^१सु ।
^{२ २ ५}प्रतिचार३४क्षाम् । ^{१ २ ५}आऔष्ठो । ^{४ ५}इयादायि । ^१अव

सेकु । ताः । चिद्दार्क्षारक्षयियाः । आऔ ३४ हो ।

इयाद्यायि । योदाश्वा । मे । आ । साना २३४यि

त्याः । आऔ ३४हो । इयाद्या(२) ॥ प्रेक्षोअग्नेदीदि

दि । इयइयाद्यायि । पूरोनः । अ । जस्यार ३४ ह ।

आऔ ३४हो । इयाद्यायि । म्याय । वायि । छतूरवा

२३४ष्ठा । आऔ ३४हो । इयाद्यायि । श्वान्ताश्वा ।

उ । पा । यान्तायिवारक्षजाः । आऔ ३४हो । इया

द्या । होपुई । डा(३) ॥ १० ॥ (३६)

३७ ।—ततः (ज० गा० २३प्र० १प्र० ११साम) —

॥ मरायम् ॥ हाउहाउहाउ । आग्नीम् । नराः ।

दोऽधिति । भिररण्यो । एयो । एयोः । वास्ताः ।

च्युताम् । जनय । तप्रशस्तम् । दूरायि । दृशाम् ।

^{१ १} गृहप । ^१ तिमथव्यम् । ^{१ १} व्यम् । व्यम् १) ॥ तामा ।

^१ ग्रिमा । ^{१ १ १} स्तेवसवोन्यृण्वन् । ^{१ १} ण्वन् । ^{१ १} ण्वन् । सूप्ता । ति

^१ चा । ^{१ १} क्षमव । ^{१ १} सेकुतश्चित् । ^{१ १} चित् । ^{१ १} दाक्षा । ^{१ १} व्योयो

^{१ १} दमआसनित्यः । ^{१ १} त्यः । ^{१ १} त्यः(२) ॥ ^{१ १} प्रेद्धो । ^{१ १ १ १} आग्नेदीदि

^{१ १} द्दिद्दिद्दि । ^{१ १} पूरो । ^{१ १ १ १} नोअचस्रयासूर्म्यायविष्ठष्ठ । ^१ त्

^१ वाम् । ^{१ १} शाश्वन्तउपयन्तिवाजाः । ^{१ १} जाः । ^{१ १} जाः । ^१ हाउ

^{१ १} छाउहाउ । ^{१ १ १ १} वाह । ^{१ १ १ १} ईर३४५(३) ॥ ११ ॥ (३७)

३८।—५३४५० १२पं० (ज० गा० ८पं० ३अ० ३साम)—

^{५ १ ४ ५ ४ ५ ५ १ १} ॥ जनित्राद्यम् ॥ ^{५ १ ४ ५ ४ ५ ५ १ १} इन्द्रक्राशतुनआभरा । ^{५ १ ४ ५ ४ ५ ५ १ १} ऊवेहो३

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} यि । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} पितापुत्रेभियोयाश्था३ । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} शिक्षाणोअस्मिन्पुरुह३ ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} तयामा३४नी । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} जीवा३होयि । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} ज्योता३यिर्हो । ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} अशी ।

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} मार३हा २ ३ ४ औद्धोवा(१) ॥ ^{१ १ १ १ १ १ १ १ १} जीवाज्यो३तिरशीमद्यायि ।

^{११} ऊवेहो^१रयि । ^{११ १ १} जीवाज्योतिरशायिमा^१श्वा^१रयि । ^{११ १} मानो
^{१ १} अज्ञातावृजनाः^१२ । ^{१ १ १} दुराधा^१२३४याः । ^{१ १ १} माशाशयिहोयि ।
^{१ १} वासा^१हो । ^{१ १} अव । ^{१ १ १} क्रा^१२मू^१२३४चौहोवा^१(२) ॥ ^{१ १} मा
^{१ १ १ १ १} शिवा^१सोअवक्रमूः । ^{१ १} ऊवेहो^१रयि । ^{१ १ १ १} माशिवा^१सोअवा
^१ क्रा^१२मू^१२ः । ^{१ १} त्वयावयं प्रवतःशा^१२ । ^{१ १ १} अतायिरा^१२३४पाः ।
^{१ १} अता^१रयिहोयि । ^{१ १ १} शूरा^१हो । ^{१ १ १} तरा । ^{१ १ १} मा^१२सा^१२३४औ
^१ होवा । ^{१ १ १ १ १ १} जनित्रा^१२३४५म्(३) ॥ ३ ॥ (३८)

— — —

चतुर्थभागादेकादश सामानि अुतानि, तानि यथा—

१ ।—८०पृ० २पं० (ज० गा० १५प्र० १अ० २साम)—

^{१ १} ॥ विशोविशीयम् ॥ ^{१ १} विशोविशीष्टम् । ^१ वो ३ अतिथा
^{१ १} यिम् । ^{१ १ १} वाजयन्ताः । ^{१ १ १} प३रुप्रौश्याम् । ^१ अग्निं वो^१२ ।

^१दूरा^१र^१याम् । ^१ऊ^१म्मा^१यि । ^१वा^१च^१ा^१रः । ^१सू^१र^१३४^१षे^१च्चा^१यि ।

^१ओ । ^१ऊ^१वा^१यि । ^१शू^१र^१३४^१षा । ^१ऊ^१म्मा । ^१स्था^१ ३ मा ३ ।

^१न्मा^१र^१३४^१भा^१यि । ^१ए^१च्चा^१या^१६^१च्चा^१ (१) ॥ ^१सु^१षे^१शू^१ष^१भ^१म् । ^१स्था^१३^१मन्म

^१भा^१यिः । ^१य^१ज^१ना^१सो । ^१हा^१३^१वा^१यि^१न्मा^१३^१न्ताः । ^१मि^१त्रा^१२

^१च । ^१सर्पा^१र^१३^१यिरा । ^१ऊ^१म्मा^१यि । ^१सू^१३^१ता^१३^१यिम् । ^१प्रा^१र

^१३४^१श^१च्चा^१यि । ^१ओ । ^१ऊ^१वा^१यि । ^१सा^१र^१३४^१न्तो । ^१ऊ^१म्मा^१यि ।

^१आ^१३^१शा^१३ । ^१स्ता^१र^१३४^१यि^१भा^१यि । ^१ए^१च्चा^१या^१६^१च्चा^१ (२) ॥ ^१प्र^१श^१७

^१सन्ति^१भ^१म् । ^१प्रा^१३^१श^१स्ति^१भा^१यिः । ^१प^१न्या^१७^१स^१च्चा । ^१ता^१३^१वा^१यि

^१दा^१३^१साम् । ^१यो^१दे^१२^१व । ^१ता^१ता^१र^१३^१उ । ^१ऊ^१म्मा^१यि । ^१या

^१३^१ता^१३ । ^१हा^१र^१३४^१व्य^१च्चा^१यि । ^१ओ । ^१ऊ^१वा^१यि । ^१ना^१र^१३४

^१आ । ^१ऊ^१म्मा^१यि । ^१रा^१३^१या^१३^१त् । ^१दा^१र^१३४^१यि^१वा^१यि । ^१ए^१हि

^१या^१६^१हा । ^१हो^१पु^१ई । ^१जा^१ (३) ॥ २ ॥ (१)

२।—१८४ष्ट० ८पं० (ज० गा० १४प्र० २अ० ८साम) —

॥ गायत्रमाश्व॑म् ॥ ^{१ १} मोषू । ^{१ २ १} त्वावाघता३१उवार३ ।
^५ चार३४ना । ^{१२ १२ १ १} आरेअस्मन्निरीरमन्नारात्ताद्वासधमादन्न
^{१२ ३ १ १ १ १} आगही२३४५ । ^{२ १ १} इहावा१सारन् । ^{१ १} उपा३ । ^{१ ४} ऊ२३वा
^{१ १ १ १ १} ३ । ^{१ १} अूधार२३४५यि(१) ॥ ^{१ १} आयिहा । ^{१ १} वासन्नपा३१उवा
^५ २३ । ^{१ १ १ २ १} अूर३४धी । ^{१ २ १ २} इहवासन्नपश्रुधीमेहितेब्रह्मकृतःसुते
^{२ १ १ १ १} सचार२३४५ । ^{२ १ १} मधीना१मार । ^{३ २} क्षत्रा३ । ^{१ ४} ऊ२३वा ३ ।
^{१ १ १ १ १} साता२३४५यि(२) ॥ ^{१ १} माधी । ^{१ १} नामक्षत्रा३१उवार३ । सा
^५ २३४ते । ^{१ १ २ १} मधीनमक्षत्रासतइन्द्रे ^{१ १ २ १ २ १ २} कामञ्जरितारोवसूयवा
^{१ १ १ १ १} २३४५ । ^{१ १} रथायिना१पा३ । ^{३ २} दमा३ । ^{१ ४} ऊ२३वा३ । ^१ दा
^{१ १ १ १} धूर२३४५ः(३) ॥ ८ ॥ (२)

३ ।—१८८ष्ट० १४पं० (ज० गा० १७प्र० २अ० ३साम) —

॥ अभ्यासाकूपारम् ॥ ^{३ २ ४ २} इन्द्रायसोमपातवे । ^१ चार३

४यि । ^{२ २}द्रायसौहोप्रमपातवायिः ^{२४}वृत्रघ्नेपरिषिच्यसे ।
^१वार२३४ । ^{२ २}चघ्नेपौहोप्रिषिच्यसायि । ^{१२ ४ १ ४२}नरेचदक्षिणाव
^{५२ १}ते । ^{२ २}नार३४ । ^{२ ४}रेचदौहोप्रक्षिणावतायि । ^{४२ १२ ४ २}वीरायसदना
^{५२}सदे । ^१वार२३४यि । ^{२ २}रायसौहोप्रदना । ^४साप्रदोक्ष
^५हायि(३) ॥ ३ ॥ (३)

४ ।—१८८५० १४पं० (ज०गा० १५प्र० १अ० १८साम)—

॥ महावामदेव्यम् ॥ ^१कोऽपुस्तम् । ^{४ १ ४२}इन्द्राश्तूश्वाव
^५साउ । ^१या । ^{२ २}मर्त्यादधर्षतिश्रद्धाहितेमघवन्यार्थ्येदि ।
^{१ २ १}वा । ^{१२}पौ३होहायि । ^{२ १ १ १२ १}वाजार३यिवाजाम्सिषौहो३ ।
^१जुम्मा२ । ^१साऽश्तो३प्रहायि(१) ॥ ^{१ २}वाऽप्रजौ । ^{२ ४}वाजा
^{१ ४२ ५}श्सा३यिषासतायि । ^१वा । ^{२ २}जीवाज३सिषासतिमघो
^{२ १२ १}नक्षत्रवृत्तेषुचोद । ^{१ २ १}या । ^{१२}पौ३होहायि । ^{१२}येदा३द
^{१ ५}तायि । ^{१२ १}प्रियौहो३ । ^१जुम्मा२ । ^१वाऽरसौ३प्रहायि(२) ॥
 (८४)

येऽपुद । दताश्विप्रौश्यावसाउ । ये । ददतिप्रियाव
 सुतवप्रणोतौह्यश्चरि । भायिः । औरश्चीहायि ।
 विश्वाश्तरायि । मदौहोश् । ऊम्माश् । आश्वितो
 इपुहायि(३) ॥ १८ ॥ (४)

५ ।—२८५५० ५पं० (ज० गा० २१प्र० १अ० १८साम)—

॥ कालेयम् ॥ आत्वारारथयथोतयायि । सुम्ना
 यवा । तयामसारश्वि । तुवाश्वि । कूरश् । मिम्ह
 ती । पाश्चाम् । इद्राश्वौ । वाश्श्चोश् ३४ वा ।
 छसाभुत्पतायिम्(१) ॥ तुविश्वश्चातुर्विक्रताउ । अचा
 रश्वि । वोश् । वा २ ३ ४ यि । श्वया । माश्तायि ।
 आपाप्राथौ । वाश्श्चोश् ३४ वा । मन्दापयित्वना(२) ॥
 यस्तेश्महिनामहाः । परारश्वि । आह । यारश् ।

^{३२}तमी । ^{१ १}याश्तूः । ^{१ ११}हस्तावजौ । ^{१ १}वा३४३ओ३४वा ।

^४हिराप्रण्ययाम् । ^३होप्रई । डा(३) ॥ १८ ॥ (५)

६ । २८८५० १०पं० (ख० गा० २१प्र० ३५० ४साम) —

॥ वषट्कारनिधनं ॥ ^{४ १ ४२ १ ४५२ २२}विधुन्दद्राण्समने । वहना

^{४ २ ५४२५ १२ २ १ १}श्मनेवहनाम् । युवान्सन्तपलितोजाशगारा२ । रा

^{१२ ५२ २ २ १}२३ । ओमोश्वा । देवस्यपश्यकाव्यम्माश्वायित्वा२ ।

^{१ १ १२ ५१ २ २}वियम्माहाशयित्वा२३ । ओमोश्वा । अद्याममारसद्वाः

^{१ १ १२ १ १}साश्माना२ । बा२३ । ओम् । ओ२ । बा२३४ ।

^{५२२ ४२ ५२४२३२ ४५ १ ५}ओहोवा(१) ॥ शाक्लनाशाकोषरुणः । सुपर्णाह्रुणःसु

^{४५ १२२ २ २ १ १}पर्णाः । आयोमहःशूरःसनादाहनायिडा२ । डा२३ः ।

^{१२ ५१ २ १ १}ओमोश्वा । यश्चिकेतसत्यमित्तन्नाश्मोघा२म् । इत्तन्ना

^{१ १२ ५१ २ २ २ १}मोश्वा२३म् । ओमोश्वा । वसुस्यार्हमुतजेतोताहदा

^१ता२३ । ^१ता२३ । ^{१२}ओम् । ^१ओ२ । ^{१२}वा२३४ । ^{१२}ओ२
^{१२}वा(२) ॥ ^{१२}हेभिर्ददेष्टृणापौ२सि । ^{१२}याना३यिष्ण्यापौ२सि
^{१२}यानायि । ^{१२}येभिरौ३ष्टृ३ष्ट्याया३वा३जा२यि । ^१जा२३
^{१२}यि । ^{१२}ओओ३वा । ^१येक३र्मणः३क्रियमाण३स्या३मा३ङ्गा२ ।
^१माण३स्यामा३ङ्गा२३ । ^{१२}ओमी३वा । ^१कृ३तेक३र्ममु३दजा३यन्ता
^१इ३दायिवा२ः । ^१वा२३ः । ^{१२}ओम् । ^१ओ२ । ^{१२}वा२३४ओ
^१होवा । ^१ऊ२२४पा(३) ॥ ४ ॥ (६)

७।—३०३८० १२४० (ज० गा० २३प्र० १३० ६साम—

^१॥ नैपा३तिथम् ॥ ^१व३ण्महा३ष३सिसू३रिया३ए । ^{१२}वा३डा३दित्य ।
^१महा३ष३सा३यि । ^१हा । ^{१२}ओओ२३४हा । ^{१२}म३ह३स्ते३सतो
^{१२}म३हि३मा । ^{१२}प३ना३यि३ष्ट३मा२३ । ^१हा । ^{१२}ओओ२३४हा ।
^{१२}म३ङ्गा३दा३यिवा३ । ^१हा । ^{१२}ओओ२३४हा । ^{१२}मा३ह३ष३ए२३४

^{१ २ २} औहोवा । ^१ आ२३४सी(१) ॥ ^{१ २ २ २} मङ्गादेवमहा^१असा३१ ।

^{१ २ २ २} माङ्गादेव । ^१ महा^१असा३यि । ^१ हा । ^{१ २} औहोर३४हा ।

^{२ १ १ २ २} बट्ख्य^१अवसा । ^{१ २} महा^१असा३यि । ^१ हा । ^{१ २} औहोर३

^१ ४हा । ^१ सत्रादायिवा३ । ^१ हा । ^{१ २} औहोर३४हा । ^१ मा२

^{१ २ २} हा^१२३४औहोवा । ^१ आ२३४सी(२) ॥ ^{१ २ २} सत्रादेवमहा^१

^१ असा३१ । ^{१ २ २ २} सत्रादेव । ^१ महा^१असा३यि । ^१ हा । ^{१ २} औ

^१ होर३४हा । ^{१ १ २ २ २ २ २ २} मङ्गादेवानामसुर्यः । ^{१ १ २} पुरोहिता २ ३ः ।

^१ हा । ^{१ २} औहोर३४हा । ^१ विमुज्योता३यिः । ^१ हा । ^{१ २} औहो

^१ २ ३ ४ हा । ^{१ २ २} आ२दा २ ३ ४ औहोवा । ^१ भौ २ ३ ४

^१ याम्(३) ॥ ६ ॥ (७)

८।—३०८५०१६५० (ज० गा० २२२० १अ० २०साम)—

॥ महावैष्टभम् ॥ ^१ यदिन्द्रयोहा । ^{१ २} वतस्तुवोवा । ^१ आ

^{१ १}यितावद । ^{१ १}हमायिशाश्या२३ । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १ १}स्तेता

^{१ १ १ १}रमिहधिषे । ^{१ १}रदावा१सार३उ । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १}नपापा

^{१ १ १}श्वार३ । ^{१ १}होवा३हा । ^१यर । ^१सारयिषार३४ ^{१ १ १}होवा(१) ॥

^{१ १ १ १}नपापत्वोहा । ^१यर ^{१ १}सिषोवा । ^{१ १ १ १}नापापत्वा । ^{१ १}यरा ^१सा१

^{१ १ १}यिषार३म् । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १ १ १ १}शिक्षे यमिमन्मद्यते ।

^{१ १}दिवायिदा१यिवा३हयि । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १ १}रायाआ१कूर

^{१ १ १}३ । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^१हचित् । ^१वारयिदार३४ ^{१ १ १}होवा(२) ॥

^{१ १ १ १}रायआकोहायि । ^{१ १ १}हचिदिदोवा । ^{१ १ १}रायआकु । ^१हचा

^१यिदा१यिदार३यि । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १ १ १}नह्रित्वदन्यन्मघवन् ।

^{१ १}नआपा१यार३म् । ^{१ १ १}होवा३हायि । ^{१ १}वस्योआ१स्ता२३

^{१ १ १}यि । ^{१ १}होवा३हायि । ^{१ १}पिता । ^{१ १}चारनार३४ ^{१ १ १}होवा । ^१दौ

^१२३४शाः(३) ॥ २० ॥ (८)

८।—३१८८० १३५० (ज० गा० २२प्र० २अ० ५साम)—

॥ वारवन्तीयोत्तरम् ॥ ^{१२२} रेवा^२इन्द्रा^१औ^१होहायि । वा
^१ तस्ती^५२३४ता । ^{१२१} स्यात्वावा^५२३४हायि । ^{१२} तोमघा^२३४ । औ^{३२}
^{४२५} होवा । ^{१३} इहा^५२३४हायि । ^१ उज्जवा^२२३४नाः । ^{१२१२} प्रेदुह ।
^१ रायिवः^०सुता^१३४ । ^{३२४२५} औ^{१३}होवा । ^५ इहा^२२३४हायि । ^{३२१} औ^२हो
^{५२} ३१२३४ । ^५ स्या । ^१ एदिया^२इ^२हा(१) ॥ ^२ उक्थ^२चना^१औ^१होहा
^५ यि । ^{१२१} शा^५स्यामा^१२३४नाम् । ^५ नागोरा^१२३४हा । ^{१२} यिरा^२चि
^१ का^{३२४२५}३४ । ^{१३} औ^५होवा । ^१ इहा^३२३४हायि । ^५ उज्जवा^३२३४ता ।
^{११२} नगाय । ^{१२} चा^१ङ्गौयमा^{३२४२५}३४ । ^{१३} औ^५होवा । ^५ इहा^२२३४हायि ।
^{३२१} औ^{५२}हो^५३१२४ । ^{१२} नाम् । ^२ एदिया^२इ^२हा(२) ॥ ^२ मान^२इन्द्रा
^{२१२} औ^१हो^२हायि । ^१ पायिय^५त्ना^२२३४वायि । ^{१२१} मा^५ग्रा^२र्द्वा^३२३४हा ।
^{१२१} तेपरा^{३२४२५}३४ । ^{१३} औ^५होवा । ^१ इहा^३२३४हायि । ^२ उज्जवा^३२३४

^५ दाः । ^{२ १ ८ २} शिञ्जाग्र । ^{१ ० १} चायिवःशचा३४ । ^{३८ ४८ ३} औद्योवा । ^{१ १} इहा

^५ २३४हायि । ^{३८ २} औद्यो३१२३४ । ^{५८} भौः । ^५ एहिया६हा । ^४ हो

५ई । उा(३) ॥ ५ ॥ (८)

१०, ११ ।—३२०ष्ट० ३पं० (अ० गा० २ ३प्र० १ च० २-६ साम)—

॥ क्रीञ्चाद्यम् ॥ ^{१८ १८ ८} एन्द्रयाद्यौद्यो । ^{१८ १} द्यौहरिभायिः । ^१ उ

^{१ १ ४} पकण्वा३ । ^{१ ८ १ ८} स्याद्ध३ष्टूपता६५ईयिम् । ^{१ ८ १ ८} अनाविनौद्यो ।

^{१ १ ८} मिरेषाम् । ^{१ ८} उरान्नधू३ । ^{१ १ ४} नूताश्रयिवापुर्का ६ ५ ६ः(१) ॥

^{१ ८ ८ १ ८ ८} आत्वाग्रावौद्यो । ^{१ ८ १} वादन्निहा । ^{१ ८ ८ ८} सोमीघोषै३ । ^{१ १} णावा३

^४ चापूतू६५६(२) ॥ ^{१ ८ १ ८} दिवोअमौद्यो । ^{१ ८ १ ८} व्याग्रासताः । ^१ दिवं

^{१ १ ४} यया३ । ^{१ ८ १ ८} दायिवा३वापुसा६५६उ(३) ॥ २ ॥ (१०)

॥ गौरीवितम् ॥ ^{५८ १ ८ १} एन्द्र । ^{४ ५} याहाश्रयि । ^{४ ५} हरिभायिः ।

^१ उपकण्वस्यसुष्टुता२श्रयिम् । ^{५ ८ १ १} अना । ^{४ ८} विनाश्रयि । ^{४ ८} मिरे

^१षाम् । ^{१२ २ २}उराक्षधूनुतेष्टका२३ः(२) ॥ ^{५२ २}आत्वा । ^{१२ १}ग्रावा३ ।
^{४ ५}वदन्निद्या । ^{१२ २ २ २}सोमौघोषेणवत्तू२५ । ^{१ २ १}दायिवोषमू३१२३ ।
^४व्यशाप्रसताः । ^{१ १}दायिवंयया३१२३ । ^{४ ५}दिवोवा । ^४वाप्रसो
^५द्वहायि(३) ॥ ६ ॥ (११)

॥ इत्युत्तरार्चिक-क्रोडपत्रं समाप्तम् ॥

॥ इति उत्तरार्चिकः समाप्तः ॥

सामवेदसंहिता समाप्ता

शकाः १८००

इमे सङ्ग-श्लोकाः कचित् पुस्तके दृश्यन्ते—

“ऊहगानस्य सर्वेषां साम्नां सङ्ख्या प्रकीर्तिता ।
षट्त्रिंशदधिकं साम्नां शतञ्च नवसङ्ख्यकम् ॥ १ ॥
उक्ता षष्टादशैकैर्घाः साम्नां सङ्ख्याय कथ्यते ।
सर्वेषामूहगानस्य पञ्चीत्तरशतद्वयम् ॥ २ ॥
गानचतुष्टय-साम्नां माह्वानाम्नादिभिः सह ।
सहस्रद्वयं षट्कृतं त्रिंशत्सामाधिकं तथा ॥ ३ ॥”
